

Η ΠΕΡΙΩΤΙΚΗ

ΕΣΤΙΑ

1973

ΒΡΑΒΕΙΟΝ
ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ



Πρόσωπο
IV

ΕΤΟΣ ΚΒ'

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ

ΙΩΑΝΝΙΝΑ

ΤΕΥΧΟΣ 249 - 250 - 251

ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

Σ Τ Ν Δ Ρ Ο Μ Α Ι

Ἑσωτερικοῦ: Ἑτησία	Δραχ.	200.—
Νομικῶν Προσώπων, Ὁρ- γανισμῶν, Τραπεζῶν	Δραχ.	300.—
Ἑξωτερικοῦ Ἑτησία	Δολλ.	10.—
ἢ Λίραι Ἀγγλίας		4.—
Ἑξάμηνος κ.λ. (ἀναλόγως)		
Τιμὴ τεύχους	Δραχ.	50.—



Ἀντεπιστέλλοντα Μέλη τῆς Ἑπιτροπῆς	
Λ. Ι. ΒΡΑΝΟΤΣΗΣ (Ἀθῆναι)	
ΧΡΤΣ. ΖΙΤΣΑΙΑ (Θεσ/νίκη)	
ΜΙΧ. ΠΕΡΑΝΘΗΣ (Ἀθῆναι)	
ΤΑΚΗΣ ΤΣΙΑΚΟΣ (Ἀθῆναι)	
ΝΙΚΟΣ ΤΕΝΤΑΣ (Θεσ/νίκη)	

Ἑμβάσματα: «ΗΠΕΙΡΩΤΙΚΗΝ ΕΣΤΙΑΝ» Ὁδὸς Σμύρνης ἀριθ. 11, Ἰωάννινα, Τηλέφ. 26.659

Π Ε Ρ Ι Ε Χ Ο Μ Ε Ν Α

Μάρκου Φώσκολου	: Οἱ ἀρχαὶ τῶν ἐπαφῶν Χιμάρας - Ρώμης (1577—1578) (ἱστορ. στοιχεῖα)	Σελ. 1
Donald M. Nicol	: Τὰ Μετέωρα (ἱστορ. μελέτη, ἀπόσπασμα),	» 17
Στ. Κ. Σιωμοπούλου	: Ἡ καταστροφὴ τῆς Ἠπείρου ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους	» 46
Dumitru Limona	: Ἡ ἐξέγερσις τοῦ Μετσόβου τὸ ἔτος 1854 (ἱστ. στοιχ.)	» 54
Γρ. Γκιζέλη	: «Ἦταν μιὰ σκύλα πεθερὰ» (λαογρ. μελέτη)	» 67
Κώστα Π. Λαζαρίδη	: Σχολεῖα καὶ Διδάσκαλοι τῶν Γιαννίνων στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας (μελέτη)	» 80
Δημ. Παντελοδήμου	: Ὁ πρὸ τῆς ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 λογοτεχνικὸς Φιλελληνισμὸς εἰς τὴν Γαλλίαν (μελέτη)	» 99
Ἀχιλλέως Σ. Ἀνθεμίδη	: Τὸ κοράνιον ὡς πηγὴ πολιτειακῶν καὶ διαπολιτειακῶν σχέσεων (φιολ. δοκίμιον)	» 123
Τάκη Σιωμοπούλου	: Ἀριάδνη (ποίημα)	» 131
Χρ. Μασσαλά	: Πορεία (ποίημα)	» 132
Γ. Μ. Οἰκονόμου	: Ἐν ἄχρῳ φάσματι ἐρημίας (διήγημα)	» 133
Λωρὰν Ταγιάντ (μετάφρ. Ἀρσ. Γεροντικοῦ)	: Ἡ μπαλλάντα Σόλνες (ποίημα)	» 139
Βασ. Ι. Λαζανᾶ	: Ἦρθες ἕνα πρῶινὸ (ποίημα)	» 142
Bayron (μετάφραση: Π. Καραγιώργου)	: Τρία γράμματα	» 143
Νικολ. Βαρδάρη	: «Μυκηναϊκὸ» (ποίημα)	» 155
Αἰμιλίας Ἰβου	: Φίλες μου τῆς αὐλῆς (ποίημα)	» 155
Νίκου Τέντα	: Ἀγαπημένη (ποίημα)	» 156
Mak Dizdar (μετάφραση: Λ. Μάλαμα)	: Ὁ ἐπιτάφιος τοῦ στρατιώτη (ποίημα)	» 157
Φρ. Ντὲ Μονκάντα (μετάφραση: Μάγιας - Μαρίας Ρούσσου)	: Ἡ ἐκστρατεία τῶν Καταλανῶν καὶ τῶν Ἀραγωνέζων (χρονικὸ)	» 158
Λύντιας Αὐλωνίτου	: Οἱ μεγάλες σιωπῆς (ποίημα)	» 170
Ἄλκη Μυρσίνη - Μάνθου	: Λόγος γιὰ τὸ ἄσεμνο (δοκίμιον)	» 171

ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ: Σ η μ ε ι ὶ ὡ μ α τ α: Τὰ βραβεῖα καὶ οἱ χορηγίαι (Δ. Κόκκινου) — Κ ρ ι τ ι κ ῆ τ ο ῦ β ι β λ ι ο ῦ: Δ. Κόκκινου: «Ἡ γῆ καὶ τὸ νερὸ» — Λ. Βρανούση: «Ἱστορικὰ καὶ τοπογραφικὰ τοῦ μεσαιωνικοῦ κάστρου τῶν Ἰωαννίνων» — Γ. Μ. Οἰκονόμου: «Ἑφτὰ διηγήματα» (Λ. Μάλαμα) — Σπ. Στούπη: «Βήσσανη» — Ἑσμ. Φωτιάδου: «Ξένοι Τόποι» — Σπ. Μουσελίνη: «Λαμπυρίσματα» (Κ. Λαζαρίδη) — Πανεπιστ. Μέριγχαμ: «Μαντατοφόρος» (Π. Καραγιώργου) — Δ. Γαλάνη: «Σκύρος» — Β. Η. Βογιατζόγλου: «Ὁ Ἀναμενόμενος» — Νανᾶς Π. Κοντοῦ: «Θύελλες» — Θέμου Ἐκαληνοῦ: «Συλλογὴ θὰ πῆ σκέψη» (Β. Μάργαρη) — Ν. Μπαζιάνα: «Τὰ φῶτα τῆς νύχτας» (Γ. Μουγογιάννη) — Ἀγαθῆς Νοτίδου - Δρίτσου: «Λεικοθέα» (Χρ. Εὐαγγελάτου) — Γιάννη Σακελλίωνα: «Τὸ ναυάγιο» — Ν. Βαζᾶ: «Οἱ κάμπιες» — Γ. Χαλατσᾶ: «Συμβιβασμοὶ» (Δημοσθ. Κόκκινου).—

Δ)ΝΣΕΙΣ: Συντάξεως: Δ. Κόκκινος — Μελετίου Γεωγράφου, 51 - Ἰωάννινα
Τυπογραφείου: Φ. Β. Μπαμπούσης — Γ. Διδολῆ, 15 (Α. Τούμπα) - Θεσ/νίκη
ΤΥΠΟ ΕΛΛΗΝΙΣΜΟΥ — Ἀγγελάκη, 15 - Θεσ/νίκη

Ἡ ΠΕΙΡΩΤΙΚὴ Ἑστία

ΜΗΝΙΑΙΑ ΕΠΙΘΕΩΡΗΣΙΣ ΕΝ ΙΩΑΝΝΙΝΟΙΣ

ΒΡΑΒΕΙΟΝ ΑΚΑΔΗΜΙΑΣ ΑΘΗΝΩΝ

ΕΤΟΣ ΚΒ' • ΙΑΝΟΥΑΡΙΟΣ - ΦΕΒΡΟΥΑΡΙΟΣ - ΜΑΡΤΙΟΣ 1973 • ΤΕΥΧΟΣ 249 - 250 - 251

π. ΜΑΡΚΟΥ ΦΩΣΚΟΛΟΥ

(Βιβλιοθηκαρίου Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου Ρώμης)

ΟΙ ΑΡΧΕΣ ΤΩΝ ΕΠΑΦΩΝ ΧΙΜΑΡΑΣ - ΡΩΜΗΣ (1577 - 1578)

Μέχρι τώρα γνωρίζαμε αρκετά λεπτομερειακά τις σχέσεις πού αναπτύχθηκαν ανάμεσα στις κοινότητες πού είχαν κέντρο τὴν Χιμάρρα καὶ τὴ Ρώμη. Παρακάτω θὰ δώσουμε μιὰ περιληπτικὴ ἀνασκόπηση αὐτῶν τῶν σχέσεων, ὅπως ἀναπτύχθηκαν κυρίως κατὰ τὸν ΙΖ' αἰῶνα. Στὸν Ἑλληνικὸ Βατικανὸ κώδ. 2124 συναντήσαμε ἐπὶ ἐπιστολὰς τῶν Χιμαριωτῶν πρὸς τὶς ἀρχὰς τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας: 3 πρὸς τὸν πάπα Γρηγόριο ΙΓ', 2 πρὸς τὸν Καρδινάλιο Γουλιέλμο Sirleto καὶ ἄλλες 2 πρὸς τὸν Ἐπίσκοπο τῆς πόλεως τῆς Ν. Ἰταλίας Otranto. Μὲ αὐτὰς τὶς ἐπιστολὰς βρισκόμαστε χωρὶς ἀμφιβολία στὴν ἀρχὴ τῶν ἐπαφῶν (ἡ πρώτη ἐπιστολὴ ἔχει γιὰ ἡμερομηνία 12 Ἰουλίου 1577) πού ἐξελίχθηκαν πολὺ σιὰ ἀμέσως ἐπόμενα χρόνια καὶ στὸν ἐπόμενο αἰῶνα.

Γιὰ μιὰ καλλίτερη κατανόηση τῶν ἐπιστολῶν πού δημοσιεύουμε στὸ τέλος, θὰ παραθέσουμε περιληπτικῶς: α) τὴν κατάσταση (πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ) τῆς Χιμάρρας στὸ τέλος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνα· β) τὴν πολιτικὴ τῆς Ρώμης πρὸς τὴν Ἀνατολὴ στὴν ἴδια περίοδο· γ) τὴν πρώτη προσφυγὴ τῶν Χιμαριωτῶν στὴ Ρώμη (οἱ 4 πρώτες ἐπιστολές)· δ) τὴν δεύτερη προσφυγὴ (ἀνάλυση τῶν ὑπόλοιπων 3 ἐπιστολῶν) καὶ ε) ἀνασκόπηση τῶν σχέσεων Χιμάρρας — Ρώμης σιὰ ἀμέσως ἐπόμενα χρόνια.

1. Πολιτικὴ καὶ θρησκευτικὴ κατάσταση τῆς Χιμάρρας μετὰ τὸ 1570.

Μὲ τὶς δύο ἐργασίες τοῦ Ι. Κ. Χασιώτη¹, παρουσιάσθηκε σ' ὅλη τὴν τραγικὴ τῆς ἡρωϊκότητά, ἡ κατάσταση πού δημιουργήθηκε μετὰ τὰ διάφορα κινήματα τῶν Ἡπειρωτῶν ἐναντίον τῶν Τούρκων.

Ἡ περιοχὴ αὐτὴ, ἀνάμεικτη ἀπὸ Ἀλβανοὺς καὶ Ἕλληνες, εἶχε ἐπαναστατήσει μὲ τὴν βοήθεια τῆς Βενετίας καὶ ἀπέκρουσε τοὺς Τούρκους περισσότερο ἀπὸ μιὰ φορά. Ἀλλὰ στὸ τέλος, ἀπὸ διάφορες αἰτίες, οἱ Τούρκοι δάμασαν αὐτὴ τὴν ἀντίσταση καὶ τινώρησαν αὐστηρὰ τοὺς πρωτεργάτες Ἡπει-

1) Ι. Κ. Χασιώτη, Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος Ἰωακείμ καὶ οἱ συνομοτικὲς κινήσεις στὴ Βόρειο Ἡπειρο (1572—1576), «Μακεδονικά» 6 (1964), σελ. 237—255· τοῦ ἴδιου, Ἡ ἐπανάσταση τῶν Χιμαριωτῶν σιὰ 1570 καὶ ἡ ἄλωση τοῦ Σοποτοῦ, «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», 17 (1968), σελ. 265—276, ὅπου καὶ ἡ σχετικὴ βιβλιογραφία.



ρῶτες. Πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς πῆραν τὸ δρόμο γιὰ τὴ Δύση ὅπου παλαιότερα εἶχαν βρῆ καταφύγιο ἄλλοι ὁμόφυλοί τους (ἀποικίες τῶν Ἀλβανῶν στὴ Καλαβρία καὶ στὴ Σικελία). Ἄλλοι ἀπ' αὐτοὺς βρῆκαν φιλοξενία στὴς χώρες τοῦ Ἰσπανικοῦ Βασιλείου, ποὺ καὶ παλαιότερα τοὺς εἶχε βοηθήσει οἰκονομικὰ καὶ μὲ πολεμοφόδια γιὰ τὴν υπεράσπιση τους κατὰ τῶν Τούρκων.

Πολλοί, βέβαια, παρέμειναν στὴς πόλεις καὶ τὰ χωριά τους ἐλπίζοντας γιὰ ἓνα καλύτερο αὔριο. Μερικοὶ διετήρησαν καὶ τὴν ἀνεξαρτησία τους πληρώνοντάς τιν ἀκριβά. Ἀλλὰ οἱ τουρκικὲς ἐπιδρομὲς εἶχαν καταστρέψει ριζικὰ τὴς λιγοστὲς οἰκονομικὲς τῶν πηγές. Ἀσφαλῶς ὅταν ζητοῦν οἰκονομικὴ βοήθεια στὴ Ρώμη (βλ. τὰ κείμενα τῶν ἐπιστολῶν) γιὰ νὰ ξανακτίσουν τὴν «ἐπισκοπὴ» τους (κατοικία τοῦ ἐπισκόπου) καὶ τὴν Ἐκκλησία τῆς Χιμάρας, μαρτυροῦν τὴν τραγικὴ τους κατάσταση, γιὰτὶ ἀσφαλῶς δὲν θὰ βρισκόταν καμμένα μόνον αὐτὰ τὰ δυὸ κτίρια.

Οἱ κάτοικοι τῆς Χιμάρας συνεχίζουν νὰ ἔχουν σχέσεις μὲ τὴν Ἰσπανία καὶ τὴν Νεάπολη². Δὲν γνωρίζουμε ποιὸς τοὺς ἔσπρωξε νὰ ἀπευθυνθοῦν καὶ στὴ Ρώμη γιὰ νὰ ζητήσουν οἰκονομικὴ βοήθεια καὶ πολεμοφόδια. Ἴσως νὰ εἶχαν ἀκούσει ὅτι ὁ πάπας Γρηγόριος ΙΓ' σκεπτόταν σοβαρὰ γιὰ μιὰ σταυροφορία κατὰ τῶν Τούρκων³. Ἐξ ἄλλου, ἡ συμμετοχὴ τῆς Ἀγίας Ἐδρας στὴν πρόσφατη ναυμαχία τῆς Ναυπάκτου (1571) ἦταν σημαντικὴ. Γιὰ νὰ ἀντιπαρέλθουν ὁ αὐτὴ τὴν κατάσταση, δὲν ἦταν δυνατόν νὰ περιμένουν βοήθεια μόνον ἀπὸ ἓνα μέρος.

Οἱ καλὲς σχέσεις, ποὺ εἶχαν μὲ τὴν Βενετία σὺν παρελθόν, περνοῦσαν μιὰ κρίση κυρίως μετὰ τὴν διμερῆ συνθήκη μὲ τοὺς Τούρκους (1573). Στὴν ὑπόλοιπη Ἰταλία εἶχαν κατὰ κάποιον τρόπο σίγουρο καταφύγιο τὴν Νεάπολη, ὅπου κυβερνοῦσαν οἱ Ἰσπανοὶ καὶ ὅπου ἡ Ἑλληνικὴ Κοινότητα εἶχε βοηθήσει, μὲ διαφόρους τρόπους, τὴς ἐπαναστάσεις στὴ νότια Βαλκανικὴ Χερσόνησο⁴. Ἡ ἀπουσία τῆς Βενετίας δημιουργοῦσε προβλήματα οἰκονομικῆς καὶ στρατιωτικῆς φύσεως.

Ἄν ἡ πολιτικὴ κατάσταση καὶ ἡ οἰκονομικὴ δὲν ἦταν τόσο ρόδινη, ἡ ἐκκλησιαστικὴ κρίνοντας ἀπὸ τὰ στοιχεῖα ποὺ ἔχουμε στὴ διάθεσή μας, δὲν ἦταν καλύτερη. Γιὰ τοὺς ἴδιους λόγους ποὺ ἀναφέραμε παραπάνω, οἱ Τούρκοι εἶχαν κτυπήσει ἀνελέητα καὶ τὴν Ὀρθόδοξη κοινότητα τῆς Ἀλβανίας. Πολλοὶ ἀνώτεροι κληρικοὶ εἶχαν βρῆ δραματικὸ θάνατο καὶ ὁ ἐξισλαμισμὸς τῶν χριστιανῶν βρισκόταν στὴν ἡμερήσια διάταξη. Ἐπὶ πλέον ἡ Ἀλβανία δὲν ἦταν ὁμογενής: ἡ βόρειος Ἀλβανία ἦταν καθολικὴ, ἐνῶ σὺν νότο ὑπερεῖχαν οἱ Ὀρθόδοξοι. Τὰ κείμενα ποὺ δημοσιεύουμε παρακάτω μαρτυροῦν ὁμοφωνία γιὰ τὴν προσφυγὴ στὴ Ρώμη («Οἱ τῆς γερουσίας ὅσοι τὴν πατρίδα ἰθύνοντες Ἱερεῖς καὶ λαοικοὶ ἅπαντες, ὁ δῆμος, ὁ εἰς τὴν διμγορίαν συναθρισθεῖς ὑπὲρ

2) Βλ. Ι. Κ. Χασιώτη, Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος, σελ. 252—253.

3) Ι. Κ. Χασιώτη, Σχέσεις Ἑλλήνων καὶ Ἰσπανῶν στὰ χρόνια τῆς Τουρκοκρατίας, Θεσσαλονίκη 1969, σελ. 39—45.

4) Βλ. τὴν ἐπιστολὴ ποὺ σκεπτόταν νὰ ἀπευθύνῃ ὁ πάπας στὴν Ἀνατολὴ γιὰ νὰ ἀναγγεῖλῃ τὴν ἴδρυνση τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου τῆς Ρώμης, τῆς ὁποίας τὸ κείμενο βρίσκεται στὸν Ἑλληνικὸ Βατικανὸν κώδικα 2124, φφ. 40—42 καὶ τὴν δημοσιεύσαμε στὴν ἐφημερίδα «Καθολικὴ», ἀρ. φύλ. 1766 (11.4.1972), σελ. 3—4.

5) J. K. Hassiotis, La comunità greca di Napoli e i moti insurrezionali nella Penisola Balcanica, «Balkan Studies» 10 (1969), pp. 279 — 288.

τῆς παρούσης πρεσβείας»)⁶. Ἀλλὰ δὲν παρατηρεῖται οὔτε μιὰ ἐπισκοπικὴ ὑπογραφή.

Γνωρίζουμε ὅτι στὸ τέλος τοῦ ΙΣΤ' αἰ. ἡ ἐπισκοπὴ Χιμάρας ἔγινε Μητρόπολη, ὁπότε καὶ πρὸ ἐλεύθερῃ σὺς κινήσεις της. Δὲν γνωρίζουμε ὅμως μὲ σιγουριά, τὸ ὄνομα τοῦ Ἐπισκόπου ἢ Μητροπολίτη Χιμάρας: στὶς 24 Ἀπριλίου 1579 συναντοῦμε κάποιον Δοσίθεο, ὁ ὁποῖος κατὰ πᾶσα πιθανότητα ἦταν ἐπίσκοπος Χιμάρας καὶ τὰ δύο προηγούμενα χρόνια (1577—1578) ὅταν γράφτηκαν οἱ ἐπιστολὲς στὴ Ρώμη⁷.

Ἐξ ἅπαντος οἱ ἐπιστολὲς αὐτὲς δὲν στάλθηκαν χωρὶς τὴν ἐνημέρωσή του ἢ καὶ τὴν ἀδείά του, ἴσως. Βρισκόμαστε ὅμως χωρὶς κανένα θετικὸ στοιχεῖο γιὰ νὰ ὑποστηρίξουμε ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Χιμάρας ζήτησε τὴν ἔνωση μὲ τὴ Ρώμη μὲ ἀντάλλαγμα τὴν πολιτικὴ καὶ στρατιωτικὴ βοήθεια. Καὶ ἀργότερα ὅταν στέλνουν ἕνα εἶδος «ὁμολογίας καθολικῆς πίστεως»⁸, δὲν συναντοῦμε τὴν ὑπογραφή κάποιου Ἐπισκόπου Ὁρθοδόξου, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο μαρτυρεῖ ὅτι ἡ Ὁρθόδοξη Ἐκκλησία τῆς Χιμάρας βρέθηκε σὲ δυσκολία μπροστὰ στὸ γεγονὸς τῆς ἔνωσης μὲ τὴν Καθολικὴ Ἐκκλησία. Καὶ στὸ μέλλον, ὅταν ἡ Ρώμη θὰ στείλῃ «ἱεραποστόλους» (βλ. παρακάτω), θὰ συνεχίζῃ νὰ ὑπάρχῃ Ὁρθόδοξος Ἐπίσκοπος⁹, μὲ ὀρθόδοξους πιστοὺς, πρᾶγμα ποὺ μαρτυρεῖ ὅτι, ἂν δὲν ὑπῆρξε στὴν ἀρχὴ μιὰ διαίρεση ἀνάμεσα στοὺς Χιμαριῶτες, δημιουργήθηκε ἀργότερα.

2. Ἡ πολιτικὴ τῆς Ρώμης στὸ τέλος τοῦ ΙΣΤ' αἰῶνα.

Στὴ Ρώμη, σὰν κέντρο τῆς Καθολικῆς Ἐκκλησίας καὶ σὰν πρωτεύουσα τοῦ Παπικοῦ Κράτους, βασιλεύει ἀπὸ τὸ 1572 ὁ πάπας Γρηγόριος ΙΓ'. Προσπάθειά του ἦταν νὰ βάλῃ σὲ πράξη τὴν «Ἀντιμεταρρύθμιση», δηλαδὴ τὸ σύνολο τῶν μεταρρυθμίσεων ποὺ ἀπεφάσισε ἡ Σύνοδος τῆς Τριδέντου (1545—1563) σὲ ἀντίδραση πρὸς τὸ σχίσμα τῆς Δύσης (Λούθηρος κλπ.).

Τὴν περίοδο αὐτή, ἡ Καθολικὴ Ἐκκλησία, ὅπως κάθε φορὰ μετὰ μιὰ Σύνοδο, αἰσθάνεται τὴν ἀνάγκη μεταρρυθμίσεων καὶ ἱεραποστολικῆς ἐπέκτασης. Πολλὲς ἀπὸ τὶς πράξεις τῶν παπῶν τῆς Ἀντιμεταρρυθμίσεως παραμένουν μέσα σ' αὐτὸ τὸ πλαίσιο ποὺ στὴν πραγματικότητα βασίζεται πάνω σ' ἕνα θεολογικὸ οἰκῆμα πολὺ ἀσταθές. Ἡ σύνοδος τῆς Τριδέντου ἔσπασε, κατὰ κάποιον γρόπο, τὰ θεολογικὰ σχήματα τοῦ παρελθόντος σὲ πολλὰ σημεῖα (κυρίως τῆς Ἐκκλησιολογίας) καὶ ἡ Ρώμη προσπαθοῦσε νὰ βάλῃ τὶς βάσεις γιὰ μιὰ νέα Ἐκκλησιολογία ποὺ νὰ δικαίωνε τὶς προσπάθειες τῆς «Ἀντιμεταρρυθμίσεως».

6) Βλ. τὴν 5η ἐπιστολὴ (διατηρήσαμε τὴν ὀρθογραφία). Παρόμοιο κείμενο καὶ στὶς ἄλλες ἐπιστολές.

7) M. Le Quien, *Oriens Christianus*, Parisiis 1740, tom. 11, Index, σελ. iij.

8) R. Janin, *Chimara*, *Dictionnaire d'Histoire et de Géographie Ecclésiastiques*, vol. XII, Paris 1953 σελ. 692—693 ὅπου καὶ ἡ βιβλιογραφία.

9) Aug. Theiner - Fr. Mik'osish, *Nonumenta spectantia ad unionem Ecclesiarum Graecae et Romanae*, Vindobonae 1872, σελ. 57—60 (τὸ Ἑλληνικὸ κείμενο) καὶ σελ. 60—62 (ἡ Λατινικὴ μετάφραση). Βλ. ἐπίσης Cir. Karalevsky, *Documenti inediti per servire alla storia delle Chiese Italo-greche*, Roma 1913, fascicolo III, σελ. 142—144. Ἀνάπτυο ἀπὸ τὸ περιοδικό «Bessarione».

10) R. Janin, ὅπ. παρ. καὶ C. Karalevsky, *La missione greco-cattolica della Cimarra nell'Epiro nei secoli XVI—XVIII*, «Bessarione» 15 (1910—11) σελ. 453.



Αίγες φορές κυριάρχησε στη θεολογική σκέψη της Δύσης ο έκλατινισμός όπως στην «Αντιμεταρρύθμιση». Προς το παρόν, όμως, ο έκλατινισμός βρισκόταν στα σπάρχανα, ενώ κυριαρχούσε ο έξευρωπαϊσμός των Νέων Χωρών και Ήπειρων.

Οι πρώτοι πάπες της «Αντιμεταρρύθμισης» ήσαν τέκνα της προτριδεντινής περιόδου, με πνεύμα περισσότερο ανοικτό προς τις ανάγκες της Ανατολής. Δεν πρέπει να θεωρηθῇ τυχαίο το γεγονός ότι με τον πάπα Γρηγόριο ΙΓ' πεθαίνει και η τελευταία, ίσως, σοβαρή σκέψη για ένα συνασπισμό των χριστιανικών δυνάμεων κατά των Τούρκων και υπέρ της χριστιανικής Ανατολής. Οι καρδινάλιοι που βρισκόταν στο πλευρό του πάπα Γρηγορίου και που συγκυβερνοῦσαν πολλές φορές, ήταν πολύ καλοί γνώστες της Ανατολής και κυρίως της Ελλάδας. Ο καρδινάλιος Ίούλιος - Αντώνιος Santoro ο οποίος σημεία επενέβηκε για να διατηρηθούν τα προνόμια των Ελλήνων της Ιταλίας ή για να προστατευθούν Έλληνες πρόσφυγες¹¹. Ο καρδινάλιος Γουλιέλμος Sirleto βρισκόταν σε φιλικώτατες σχέσεις με τους κυριώτερους πνευματικούς άνδρες της Ελλάδας και της Ιταλίας, όπως ο Γαβριήλ Σεβήρος, ο Μάξιμος Μαργούνιος, ο Θεόδωρος Ρένιης, ο Μελέτιος Πηγᾶς και τέλος ο πατριάρχης Τερεμίας Β' της Κωνσταντινούπολης.

Στο πλαίσιο αυτής της εκκλησιαστικής πολιτικής τοποθετείται και η ίδρυση των Ανατολικών Κολλεγίων της Ρώμης: του Έλληνισμού (1576), του Αρμενικού και του Μαρωνίτικου (1584). Αν παραμείνουμε στην ίδρυση του Έλληνικού Κολλεγίου του Αγίου Αθανασίου, παρατηρούμε ότι αν και δεν έδωσε τους καρπούς που περίμεναν οι ιδρυτές ο' όλη τη γραμμή, οι απόφοιτοι του Κολλεγίου προώθησαν την πνευματική εξέλιξη του έθνους. Πολλές φορές ή θρησκευτική τους τοποθέτηση, φανατική απέναντι στους όρθόδοξους συμπατριώτες τους, τους δημιούργησε προβλήματα που τους εμπόδισαν να δώσουν το καλύτερο του έαυτού των. Αλλά και αυτή η αρνητική τους στάση, πρὸς το πνεύματος της εποχής των, ανάγκασε μιὰ πνευματική αντίδραση από την Όρθόδοξη Εκκλησία που συνέβαλε με τον τρόπο της στη διατήρηση του Έλληνικού χαρακτήρα¹². Ας σημειωθῇ ότι ο πρώτος μαθητής του Έλληνικού Κολλεγίου ήταν Ήπειρώτης και, ίσως, από τη Χιμάρα: ο Κορτήσιος Βρανᾶς ή Κορτήσιος Τουσοῦρης¹³.

Η εκκλησιαστική πολιτική της Ρώμης άπαιτούσε άσφαλώς θετικά άποτελέσματα για την Καθολική Εκκλησία. Αλλά συχνά δεν είχε πολιτικούς σκοπούς, που θα ώφελοῦσαν απ' εὐθείας το παπικό κράτος. Πράγματι, ή Ρώμη σπάνια συνέβαλε, αν όχι ποτέ, με τον στρατό της σε στρατιωτικές επιχειρήσεις στην Ανατολή. Όταν χρειάζονται βοήθεια οι χριστιανοί της Ανατολής έναντιόν των Τούρκων, τότε ο πάπας καλεῖ σε βοήθεια τους άλλους χριστιανούς της Δύσης, κυρίως τους Ισπανούς¹⁴ και τους Βενετούς.

11) Cardinal Giulio Antonio Sentoro and the Christian East. Santoro's Audiences and Consistorial Acts. Ed. J. Krajcar, Roma 1966.

12) Βλ. Ζαζ. Τσιεπανλῆ, Οι Μακεδόνες σπουδαστές του Έλληνικού Κολλεγίου Ρώμης και ή δράση τους στην Ελλάδα και στην Ιταλία (16ος αἰ. — 1650), Θεσσαλονίκη 1971, σελ. 36—40, 201—212.

13) Ξ. Α. Σιδερίδη, Κορτήσιος Βρανᾶς ο Ήπειρώτης «Ήπειρωτικά Χρονικά» 3, σελ. 249—271.

14) Βλ. π.χ. το γεγονός που περιγράφει ο Αρζάδιος Στανίλας στην Προπαγάνδα που δημοσίευσε ο C. Karalevsky, La missione greco-cattolica, σελ. 446—447. Άσφαλώς δεν

Συμπεραίνοντας μπορούμε να πούμε ότι η Ρώμη απέβλεπε με την βοήθεια που έδινε στην χριστιανική Ανατολή σε έκκλησιαστικά συμφέροντα και λιγώτερο σε πολιτικά. Γνωρίζοντας την δύναμή της, θρησκευτική και πολιτική, πάνω στους καθολικούς βασιλείς της Ευρώπης, ζητούσε την μεσολάβησή των για να μπορέσουν οι χριστιανοί της Ανατολής να αντιμετωπίσουν τους Τούρκους. Η πολιτική αυτή βοηθούσε τις θρησκευτικές απαιτήσεις της εποχής και από πολιτικής πλευράς θα μπορούσε, ίσως, να κρατήσει στο ύψος της την επιρροή που εξασκούσε στους καθολικούς βασιλείς της Ευρώπης.

3. Οι Χιμαριώτες απευθύνονται στη Ρώμη (1577).

Στη σημ. 14 αναφέραμε την έκθεση του Άρκαδίου Στανίλα, «ίεραποστόλου» στη Χιμάρα, που περιγράφει το ενδιαφέρον του πάπα Παύλου Ε' (;) για τους Χιμαριώτες. Ασφαλώς ο Στανίλας κάνει μια μεγάλη σύγχυση σ' αυτό το σημείο που ιστορικά απέχει απ' αυτόν περίπου 110 χρόνια (η έκθεση γράφτηκε το 1685). Όπως αναφέραμε αποκλείεται να πρόκειται για τον Παύλο Ε' (1605—1621). Αν ο ενδιαφερόμενος πάπας δεν είναι ο Πίος Ε', ο πάπας της Ναυμαχίας της Ναυπάκτου, τότε πρόκειται για τον Γρηγόριο ΙΓ'. Δεν γνωρίζουμε, μέχρι στιγμής, επαφές Χιμάρας και πάπα Πίου Ε'. Αν υπήρξαν παρόμοιες επαφές, τότε βρισκόμαστε στην αρχή των επαφών Χιμάρας — Ρώμης. Κατά την γνώμη μας παρόμοιες επαφές δεν υπήρξαν ποτέ. Η άλωση του κάστρου του Σοποτοῦ έγινε με την βοήθεια των Βενετών κυρίως¹⁵ και όχι των Ισπανών, όπως θέλει ο Στανίλας στη παράγραφο 4¹⁶.

Με την γνωστή επιστολή των Χιμαριωτών της 12ης Ιουλίου 1577¹⁷, οι πρέσβεις της Χιμάρας φθάνουν στη Ρώμη. Η επιστολή, την οποία δημοσιεύουμε για πρώτη φορά από το ελληνικό αυτόγραφο (έγγραφο Α'), παραθέτει, σε περίληψη, την ιστορία της Χιμάρας: από τον θάνατο του Γεωργίου Σκενδέρμπεη Καστριώτη, η Χιμάρα δεν γνώρισε ποτέ την σκλαβιά των Τούρκων. Την έλευθερία τους όμως την πλήρωσαν ακριβά, με αίμα και με καταστροφές. Την έκκλησία τους, π.χ., οι Τούρκοι την έκαψαν τρεις φορές. Την περίοδο που γράφουν βρίσκονται «έν έσχάτη ανάγκη» και δεν έχουν τα μέσα για να καταπολεμήσουν τον έχθρο που τους ένοχλει συνεχώς ούτε τα οικονομικά μέσα για να ξανακτίσουν την έκκλησή τους. Οι δύο πρέσβεις, ο Γκίκας Παπανικόλας και ο Γεώργιος Κόκλας (αργότερα αναφέρεται Τζώρτζης Κόκλας), που αντιπροσωπεύουν τους πρεσβυτέρους (δημογέροντες ή γερουσία), τους ιερείς και τους λαϊκούς της Χιμάρας, ζητούν οικονομική βοήθεια για να κτίσουν την έκκλησία και για να αγοράσουν όπλα.

Δεν γνωρίζουμε αν οι πρέσβεις αυτοί έγιναν δεκτοί σε ακρόαση από τον ίδιο τον πάπα Γρηγόριο ή τις αιτήσεις τους τις δέχθηκε άλλο πρόσωπο (μάλιστα ο Καρδινάλιος Sirleto, στον όποιον αργότερα απευθύνουν άλλες επιστολές). Πάντως με κάποιο τρόπο ο πάπας Γρηγόριος έμαθε τις αιτήσεις των και

πρόκειται για τον πάπα Παύλο Ε' (1605—1621) αλλά μάλλον για τον Πίο Ε' (1566—1572) ή Γρηγόριο ΙΓ' (1572—1585) διότι ο Ιωάννης ο Αυστριακός πέθανε το 1578.

15) Ι. Κ. Χασιώτη, Η επανάσταση των Χιμαριωτών, σελ. 266.

16) C. Karalevsky, La missione greco-cattolica, σελ. 446—448, §§ 4—5. Ο Στανίλας αναφέρει ότι ο πάπας παρεκάλεσε τον βασιλιά Φίλιππο να βοηθήσει τους Χιμαριώτες. Ο Φίλιππος διέταξε τον Ιωάννη να στείλη στρατό, πολεμοφόδια και στόλο για να κτυπήσουν τους Τούρκους στη Χιμάρα.

17) C. Karalevsky, Documenti inediti, σελ. 140—141, έγγραφο XL.



ζήτησε πληροφορίες για την βοήθεια που δεχόταν οί Χιμαριώτες από την 'Ισπανία. Για την όλη κατάσταση, φαίνεται ότι ζήτησε να πληροφορηθῇ από τὸν 'Επίσκοπο τοῦ Otranto Πέτρο 'Αντώνιο de Carua¹⁸. Δὲν κατωρθώσαμε νὰ βροῦμε τις πληροφορίες πὺ ἐστειλε αὐτὸς ὁ 'Επίσκοπος. 'Αλλ' ἀσφαλῶς, ἀφοῦ συναντήθηκε μὲ τοὺς πρεσβευτὲς τῆς Χιμάρας, τοὺς συμβούλευσε νὰ συνεχίσουν τὴν προσπάθειά τους στὴ Ρώμη. "Ετσι τουλάχιστον ἀφήνουν νὰ καταλάβουμε τὰ ὑπόλοιπα ἔγγραφα (ἔγγραφο Β', Γ', Δ').

Θὰ προσπαθήσουμε νὰ φτιάξουμε τὸ σχῆμα τῶν κινήσεων τῶν πρεσβευτῶν, βασιζόμενοι σ' ὅσα μᾶς ἀφήνουν νὰ καταλάβουμε τὰ ἔγγραφα τῆς ἀποστολῆς τοῦ 1577 (ἔγγραφο Α' — Δ').

Τὴν πρώτη φορὰ πὺ φθάνουν στὴ Ρώμη οί πρεσβευτὲς τῆς Χιμάρας, ὁ πάπας Γρηγόριος τοὺς στέλλει στὸν 'Επίσκοπο τοῦ Otranto μὲ τὴν ὑπόσχεση μιᾶς βοήθειας. Ὁ πάπας βρισκόταν ἐκείνη τὴν περίοδο σὲ πολὺ μεγάλη ἀπογοήτευση ἐξ αἰτίας τῆς στάσης τῆς Βενετίας καὶ τῆς 'Ισπανίας ἀπέναντι στὸ 'Ανατολικὸ ζήτημα τῆς σταυροφορίας κατὰ τῶν Τούρκων¹⁹. 'Επίσης θέλησε νὰ πληροφορηθῇ καὶ ὁ ἴδιος γιὰ τὴν κατάσταση τῆς Χιμάρας καὶ γενικὰ τῆς 'Ελλάδας σὲ περίπτωξη πὺ ξαναγεννιώνταν οί ἐλπίδες γιὰ μιὰ πολεμικὴ ἐπικεῖρση στὴν 'Ανατολή.

"Ισως οί πρεσβευτὲς πέρασαν καὶ γνώρισαν τὸν 'Επίσκοπο Di Carua στὴ Νότιο 'Ιταλία. Πάντως ἀπὸ τὴ Ρώμη δὲν ἔφθασε τίποτε μέχρι τὸ Νοέμβριο τοῦ 77 καὶ γι' αὐτὸ οί δημογέροντες καὶ ὅλος ὁ κόσμος τῆς Χιμάρας ἀποφασίζει νὰ ξαναστείλῃ τοὺς πρεσβευτὲς των στὴ Ρώμη, ἀφοῦ περάσουν πρῶτα ἀπὸ τὸ Otranto. Οί πρεσβευτὲς φεύγουν ἀπὸ τὴ Χιμάρα στὸ τέλος τοῦ Νοεμβρίου μὲ τρία γράμματα: ἓνα γιὰ τὸν 'Επίσκοπο Di Carua πὺ τὸν παρακαλοῦν νὰ μεσιτεύσῃ στὸν πάπα γιὰ τὴν καλὴ ἔκβαση τῆς ἀποστολῆς των, ἐπειδὴ γνωρίζει τὴν πραγματικὴ τους κατάσταση, γνωρίζει τοὺς πρεσβευτὲς πὺ περνοῦσαν γιὰ τὴ Νεάπολη καὶ πῶς τοὺς δεχόταν ἐκεῖ (ἔγγραφο Β' τῆς 8ης Νοεμβρίου). ἓνα γιὰ τὸν Καρδινάλιο Sirleto, ὅπου ζητοῦν καὶ τὴ δική του μεσιτεία γιὰ τὴν καλὴ ἔκβαση τῆς ἀποστολῆς των (ἔγγραφο Γ' μὲ μόνη χρονολογικὴ ἔνδειξη τὸ 1577) καὶ τέλος ἄλλο ἓνα γιὰ τὸν πάπα Γρηγόριο μὲ τὰ αἰτήματα τῆς ἀποστολῆς τοῦ 'Ιουλίου (ἔγγραφο Δ' μὲ ἡμερομηνία 20 Νοεμβρίου τοῦ 77).

Σ' ὅλα αὐτὰ τὰ γράμματα ἀναφέρεται καὶ ἀναγνωρίζεται ἡ βοήθεια πὺ προσέφερε σιοὺς Χιμαριῶτες «ὁ καθολικὸς βασιλεὺς», «ὁ γαληνότατος καὶ καθολικὸς βασιλεὺς τῆς 'Ιβρίας», δηλαδὴ ὁ Φίλιππος Β' τῆς 'Ισπανίας. 'Αλλὰ ἡ ἀνάγκη τῶν Χιμαριωτῶν ξεπερνᾷ κατὰ πολὺ τὴν προσφορά του καὶ γι' αὐτὸ παρακαλοῦν τοὺς ἀνώτερους καθολικοὺς κληρικοὺς νὰ τοὺς συνδράμουν, διότι καὶ αὐτοὶ δὲν θέλουν νὰ εἶναι ὑποτεταγμένοι σὲ ἄλλους «ἡμῖν (διάβαζε: εἰ μὴ) τοῖς θίοις καὶ ἱεροῖς δόγμασι τῆς καθολικῆς καὶ πρεσβυτέρας ρώμης ἐκκλησίας καὶ τοῖς ἀποστολικῆς διαδόχης» (ἔγγρ. Δ', 32—34). 'Ασφαλῶς αὐτὲς οί ὁμολογίες πίστεως δὲν ἔχουν κανονικὸ χαρακτῆρα (ἐξετάζοντάς τες ἀπὸ θεολογικὴ ἄποψη) διότι δὲν προέρχονται ἀπὸ μιὰ συνειδητὴ «μεταστροφὴ» πρὸς τὴν Καθολικὴν 'Εκκλησίαν καὶ οί ἀποστολεῖς αὐτοῦ τοῦ γράμματος σπρώχθηκαν σ' αὐτὴ τὴν «ὁμολογία» ἀπὸ ἀνάγκη, ἐλπίζοντας νὰ ἀποκτήσουν μὲ αὐτὸ τὸν τρόπο ἐκεῖνο πὺ ἔλπιζαν. Αὐτὸ δὲν μαρτυρεῖ ἔλλειψη εἰλικρι-

18) Βλ. Conr. Eubel, *Hierarchia Catholica Medii et Recentioris Aevi*, tom, III, *Monasterii* 1923, σελ. 212.

19) Lud. von Pastor, *Storia dei Papi dalla fine del Medio Evo* (versione italiana di P. Cenci), vol. IX (Gregorio XIII), Roma 1925, σελ. 249 — 263.



νείας ή έλαφρότητα συνείδησης από τή μεριά τών Χιμαριωτῶν, διότι μιὰ παρόμοια πράξη ήταν συνηθισμένη στήν εποχή εκείνη καί οί άπλοι Χιμαριῶτες δέν ήταν σέ θέση νά γνωρίζουν τὸ πολύπλοκο ήθικὸ σύστημα ποὺ ἀπαγόρευε κατὶ τέτοιο σέ περίπτωση ποὺ δέν ήταν ἀπόλυτα συνειδητὴ ή «μεταστροφή» τους. Σέ κάθε περίπτωση, δέν ξεχνοῦν νά κάμουν μιὰ «ὁμολογία χριστιανικῆς πίστης» πρὸς τὰ βασικὰ δόγματα τοῦ χριστιανισμοῦ, δηλ. τῆς Ἀγίας Τριάδας κ.λ.π.

Αὐτὸ τὸ γεγονὸς πῶς τὸ κατάλαβε ή Ρώμη καὶ κυρίως πῶς τὸ δέχθηκε; Στὴ Ρώμη δέν ήταν τελείως άγνωστη αὐτὴ ή θέση τών Χιμαριωτῶν καὶ δέν ἔτρεφαν πολλές αὐταπάτες σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο. Πάντως δέν ἀρνοῦνται τὴ βοήθειά τους στοὺς Ἑπειρῶτες, γιατί ή πολιτικὴ τοῦ πάπα Γρηγορίου πρὸς τὴν Ἀνατολὴ ἐπέτρεπε αὐτὴ τὴ συμπαράσταση.

Αὐτὴ τὴ φορά ὁ πάπας τοὺς ἔδωσε 100 σκούδα γιὰ τὶς ἀνάγκες τους. Στὴν ἐπιστολὴ ποὺ θὰ γράψουν οί Χιμαριῶτες στὸν καρδινάλιο Σιρλέτο (ἔγγρ. ΣΤ' μὲ ἡμερομηνία 1η Σεπτεμβρίου 1578) στήν ἐπόμενη ἀποστολὴ, θὰ ἀναφέρουν ὅτι ὁ πάπας ἔδωσε στὸν Παπανικόλα 100 σκούδα τὴν πρώτη φορά. Σέ μιὰ «δεύτερη» φορά θὰ τοῦ δώση ἄλλα 50. Ἀπ' αὐτὴ τὴν εἶδηση ὑπολογίζουμε ὅτι ἀνάμεσα στήν πρώτη ἀποστολὴ (τοῦ 1577) καὶ ἐκείνη ποὺ ἐμεῖς ὀνομάζουμε δεύτερη (τοῦ Σεπτεμβρίου 1578), ὑπῆρξε ἄλλη μιὰ ἀπὸ τὴν ὁποία δέν ἔχουμε τὶς ἐπιστολές. Κι αὐτὸ διότι ἂν τὰ 100 σκούδα τὰ πῆρε ὁ Γκίκος Παπανικόλας τὴ πρώτη φορά (Ἰούλιο τοῦ 77) δέν μποροῦμε νά ἐξηγήσουμε γιατί δέν ἀναφέρεται αὐτὸ τὸ γεγονὸς σὲς ἐπιστολές τοῦ Νοεμβρίου τοῦ 77, ἐνῶ ἀναφέρεται σὲς ἐπιστολές τοῦ 78. Μαζὶ μὲ τὰ 150 σκούδα ὁ πρεσβευτὴς τών Χιμαριωτῶν θὰ ἔφερε στὴ Χιῶρα καὶ τὴν ὑπόσχεση ὅτι ὁ ἴδιος ὁ πάπας θὰ φρόντιζε νά παροτρύνῃ τὸν Φίλιππο Β' τῆς Ἰσπανίας ἐναντίον τών Τούρκων. Δυστυχῶς τὸ 1579 ὁ Φίλιππος ὑπέγραψε ἀνακωχὴ μὲ τοὺς ἐχθροὺς τοῦ χριστιανισμοῦ²⁰.

4. *Οἱ Χιμαριῶτες ἀπευθύνονται στὴ Ρώμη ἀκόμη μιὰ φορά (1578).*

Οἱ Χιμαριῶτες μὲ τὰ 100 σκούδα ποὺ ἔλαβαν τὴ πρώτη φορά διώρθωσαν τὴν ἐκκλησίά τους. Τὰ ἄλλα 50 σκούδα ἴσως τὰ χρησιμοποίησαν γιὰ τὴν ἀγορὰ ὄπλων.

Πρὸς τὸ τέλος τοῦ Αὐγούστου τοῦ 78, ἀφοῦ τέλειωσαν τὶς ἐργασίες τους, ἀποφαοίζονται νά ξαναστεῖλουν τοὺς πρεσβευτές των στὴ Ρώμη γιὰ νά ἀναφέρουν τὸ πῶς χρησιμοποίησαν αὐτὴ τὴ μικρὴ οἰκονομικὴ βοήθεια καὶ γιὰ νά εὐχαριστήσουν γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον τῆς Ρώμης στὴν ὑπόθεσή τους.

Ἐπειδὴ βρισκόταν σέ σχέσεις μὲ τὴ Νεάπολη ἤξεραν τὶς προσπάθειες τοῦ πάπα Γρηγορίου γιὰ μιὰ συμμαχία ἐναντίον τών Τούρκων καὶ μὲ αὐτὲς τὶς ἐπιστολές ἤθελαν, ἴσως, νά συνεχίζουν τὴν παρουσία τους ἀνάμεσα στοὺς ἐνδιαφερόμενους γι' αὐτὴ τὴ σταυροφορία (βλ. ἔγγραφο ΣΤ', 20—21).

Ἡ ἀποστολὴ ἔπρεπε νά πάρῃ τὸν ἴδιο δρόμο γιὰ τὴ Ρώμη, δηλαδή νά περάσῃ ἀπὸ τὸ Otranto, νά δώσουν στὸν Ἐπίσκοπο Di Carua μιὰ ἐπιστολὴ ἀπὸ τοὺς δημογέροντές τους καὶ νά τὸν παρακαλέσουν νά δώσῃ συστατικὲς ἐπιστολές γιὰ τὸν Καρδινάλιο Sirleto καὶ γιὰ τὸν πάπα.

Ὁ Di Carua τοὺς ἔδωσε τὶς ἐπιστολές ποὺ τοῦ ζήτησαν. Ἴσως νά ήταν ὁ ἴδιος ὁ Παπανικόλας ποὺ ἔφερε στὴ Ρώμη καὶ τὸ γράμμα ποὺ προοριζόταν γιὰ τὸν Di Carua, ὅπου καὶ βρίσκεται ἀκόμη (ἔγγρ. Ε').

20) L. von Pastor, Storia dei Papi, vol IX, σελ. 255.



Στὸ γράμμα ποὺ ὁ Παπανικόλας ἔδωσε στὸν Καρδινάλιο Sirleto οἱ Χιμαριῶτες ἀνέφεραν ὅτι τέλειωσαν τὴν ἐκκλησίᾳ τους μὲ τὰ λεπτὰ ποὺ τοὺς ἔδωσε ὁ πάπας καὶ ὅτι ὅλες τὶς ἐλπίδες τους τὶς ἐναποθέτουν στὴ Ρώμη. Ἐπίσης θέλουν μιὰ του ἐπιστολὴ, στὴν ὁποία νὰ μποροῦν νὰ βασιστοῦν. Τὸ ἴδιο ἐπαθυμοῦν καὶ ἀπὸ τὸν πάπα Γρηγόριο (ἔγγρ. Ζ').

Δὲν γνωρίζουμε κατὰ πόσο ἡ Ρώμη ἱκανοποίησε αὐτὴ τὴν αἴτησή τους. Δὲν μπορέσαμε νὰ συναντήσουμε στὴ Βατικανὴ Βιβλιοθήκη ἀντάγραφα παρομοίων ἐπιστολῶν πρὸς τοὺς Χιμαριῶτες.

Οἱ τρεῖς αὐτὲς ἐπιστολές (ἔγγραφα Ε' — Ζ') μᾶς δίνουν μιὰ πολὺ ἐνδιαφέρουσα εἴδηση, ποὺ εἶναι γραμμένη σὰν ὑστερόγραφο. Διορθώνοντας τὴν στίξη τὴν ἀντιγράψουμε ἀπὸ τὴν ἐπιστολὴ πρὸς τὸν πάπα (ἔγγρ. Ζ') :

Καὶ ἐπολέμησαν οἱ ἐδική μας οἱ ἀρθανίταις, οἱ λεγόμενοι ζουλάτες, με τρεῖς φλαμπουραρεους καὶ ἐγίνη αἷμα μεγαλον εἰς τοὺς τούρκους. Καὶ σὲ μᾶς τοὺς χριστιανούς. Καὶ μὲ τὴν δόξαν τοῦ χριστοῦ, περισώτεροι τούρκοι ἐσκοτώθησαν παρὰ χριστιανοί.

Ὅπως εἶναι φανερό, πρόκειται γιὰ τὴν εἴδηση μιᾶς μάχης ποὺ πρέπει νὰ ἔγινε μέσα στοὺς πρώτους μῆνες τοῦ 1578. Ὑποθέτουμε ὅτι πρόκειται γιὰ μιὰ ἐπιδρομὴ τῶν Ἡπειρωτῶν ἐναντίον τῶν Τούρκων. Σ' αὐτὴ τὴν ἐπιδρομὴ θὰ ἔλαβαν μέρος, μαζὶ μὲ τοὺς Χιμαριῶτες, κάτοικοι τοῦ χωριοῦ Φλαμπουριάρι (κοντὰ στὴ Δωδώνη) καὶ τοῦ χωριοῦ Ζουλάτι (στὴ περιοχὴ Δελβίνου).

5. Περιληπτικὴ ἀνασκόπηση τῶν σχέσεων Χιμάρας — Ρώμης μέχρι τὸ 1650.

Τὸ πρῶτο γνωστὸ κείμενο τῶν Χιμαριωτῶν πρὸς τὴ Ρώμη, μετὰ ἀπὸ τὶς ἀποστολές αὐτές, εἶναι τοῦ Φεβρουαρίου 1581²¹. Πιστεύουμε ὅτι ἡ γνώμη τοῦ C. Karalevsky²² καὶ τοῦ N. Borgia²³ εἶναι ἐσφαλμένη. Ἡ ἀποστολὴ τοῦ «ἀποστολικοῦ ἐπισκέπτη» Lorenzo Gallatino πρέπει νὰ τοποθετηθῇ μετὰ ἀπὸ τὴν «ὁμολογία πίστεως» τοῦ 1581 καὶ ὄχι μετὰ τὴν ἐπιστολὴ τοῦ Ἰουλίου τοῦ 1577 (ἔγγρ. Α'). Μὲ τὴν ἀποστολὴ αὐτή, πολὺ θετική, σημειώνει ὁ Ἀρκάδιος Στανίλας²⁴, ἀρχίζουν οἱ καθαρὰ θρησκευτικὲς ἐπαφές. Τὴν ἀποστολὴ τοῦ Gallatino συνοδεύει καὶ μιὰ ἐπιστολὴ τοῦ ἴδιου τοῦ πάπα Γρηγορίου²⁵. Ἀργότερα θὰ φθάσουν στὴ Χιμάρη καὶ στὶς περιοχές της πολλοὶ ἀπεσταλμένοι τῆς Ρώμης μὲ πολιτικὲς ἀποστολές, στὸ βάθος τῆς ὁποίας ξεχωρίζει πάντα καὶ ὁ ἀπώτερος θρησκευτικὸς σκοπὸς (πρβλ. Κ 46, Κ 47, Κ 3 κλπ.).

Ἡ πρώτη σοβαρὴ ἀποστολὴ τῆς Ρώμης στὴ Χιμάρη ἦταν ἡ ἀποστολὴ τοῦ Κύπριου Νεόφυτου Ροδινού, πρώην μαθητοῦ τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου τῆς Ρώμης καὶ γνωστοῦ συγγραφέα τοῦ ΙΖ' αἰ.²⁶, τὸν Ἰανουάριο τοῦ 1628 (Κ

21) C. Karalevsky, Documneti inediti, σελ. 142—144.

22) C. Karalevsky, ὅπ. παρ. σελ. 140, Εἰσαγωγὴ εἰς τὸ ἔγγρ. 40.

23) Nilo Borgia, I monaci Basiliiani d'Italia in Albania. Appunti di storia missionaria, secoli XVI - XVIII, Roma 1935, σελ. 12 — 15.

24) C. Karalevsky, I.a missione greco-cattolica, σελ. 446.

25) Τοῦ ἴδιου, Documenti inediti, σελ. 145. Στὴ συνέχεια, ὅταν μέσά σὲ παρένθεση παραθέτουμε μετὰ ἀπὸ ἓνα Κ κάποιο ἀριθμὸ, παραλέμπουμε στὸν ἀρ. τοῦ ἐγγράφου ποὺ δημοσίευσε ὁ C. Karalevsky.

26) Γιὰ τὸν Ροδινὸ βλ. Aristide Brunello, Neofito Rodinò, missionaria e Scrittore ecclesiastico greco del sec. XVII. Grottaferrata 1951.



3—6). Ἀργότερα, τὸ 1632, θὰ σταλῇ ὁ Ἑλληνας Διέγος Σκρίμας (Κ 10). Ὁ Ροδινὸς καὶ οἱ διάδοχοί του συνάντησαν συχνὰ ἐχθρική στάση ἀπὸ πολλοὺς Ὁρθόδοξους κληρικοὺς καὶ λαϊκοὺς. Πάντως κατώρθωσαν ὅλοι αὐτοὶ οἱ «ιεραπόστολοι» νὰ δημιουργήσουν μιὰ βάση καὶ νὰ τραβήξουν στὸν Καθολικισμό πολλοὺς Ἡπειρώτες. Δὲν ἔγκειται σὲ μᾶς νὰ κρίνουμε ἀρνητικὰ ἢ θετικὰ τὴν στάση αὐτῶν τῶν «ιεραποστόλων». Ἐκεῖνο ποὺ μποροῦμε νὰ ποῦμε εἶναι ὅτι ἡ θεολογικὴ σκέψη τῆς ἐποχῆς ἐπέτρεπε κάτι παρόμοιο.

Ἡ Προπαγάνδα θὰ θεωρήσῃ τὴν ἀποστολὴ τῆς Χιμάρας μιὰ ἀπὸ τὶς σπουδαιότερες γιὰ τὶς ὁποῖες ἔπρεπε νὰ ἐνδιαφερθῇ. Γνωρίζοντας τὴν ἱστορία τοῦ ἀπόδημου ἑλληνισμοῦ στὴν Ἰταλία κατὰ τὸν ΙΖ' αἰ., μᾶς κάνει ἐντύπωση ὅταν βλέπουμε στὴ Χιμάρα νὰ ἐργάζονται, σὲ θρησκευτικὸ κυρίως ἐπίπεδο τοὺς Νεόφυτο Ροδινό, τὸν Συμεὼν Λάσκαρη, τὸν Ἀνδρέα Ἀρκάδιο Στανίλα, τὸν Ὀνούφριο Κωνσταντῖνο καὶ τὸν Ἰωάννη - Ἰωσήφ Καμίλλη²⁷.

Πρὶν νὰ κλείσουμε αὐτὴ τὴν περιληπτικὴ ἀνασκόπηση, θὰ σημειώσουμε ὅτι στὸ ἑλληνικὸ Κολλέγιο σπούδασαν ἄλλοι τρεῖς Χιμαριῶτες μετὰ τὸν Κορτήσιο Βρανᾶ: ὁ Ἰωάννης Ἀλέξης (Giovanni Alessio)²⁸, ἡ Ἱερεμίας Στεφανάκης (Stefanachi)²⁹ καὶ ὁ Ἰωάννης Νεράντζης³⁰.

Ἡ καθολικὴ «ιεραποστολὴ» τῆς Χιμάρας ἐγκαταλείφθηκε ἀπὸ τὴ Ρώμη γύρω στὸ 1765 γιὰ διάφορες δυσκολίες καὶ μέχρι σήμερα δὲν ξαναδοκιμάσθηκε μιὰ συνέχιση³¹.

Ε Γ Γ Ρ Α Φ Α

Α'

ΠΡΩΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟ ΙΓ'

Χιμάρα, 12 Ἰουλίου 1577.

(Πρωτότυπο. Ἐκδίδεται δευτέρη φορὰ σὰν κείμενο καὶ πρώτη στὰ ἑλληνικά, ἀπὸ τὸν κώδικα Vat. gr. 2124, ἔγγρ. 27. Ἀπὸ τὸν C. Karalevsky δημοσιεύθηκε στὰ λατινικά, ἀπὸ

28) Βλ. Borgia N., ὅπ. παρ. Στὸν κώδικα Borg. lat. 485, φφ. 224—241, συναντήσαμε μιὰ ἐκθεση τοῦ Ἰωάννη Καμίλλη πρὸς τὴν Προπαγάνδα, σχετικὰ μὲ τὴν ἱστορία τῆς ἀποστολῆς καὶ μὲ τὴν πενταετὴ του δράση ἐκεῖ. Στὰ φφ. 74—77, τοῦ ἴδιου κώδικα, ὑπάρχει ἄλλη μιὰ ἐκθεση γιὰ τὴν Χιμάρα ἀλλὰ ἀνυπόγραφη (πιθανὸν τοῦ θεολόγου καὶ ἱστορικοῦ Ἰωάννου Pastritio, τοῦ ὁποῖου ἡ καταγωγὴ ἦταν ἰλλυρικὴ: βλ. τὶς ἐπιστολὲς τοῦ Νικολάου Κομνηνοῦ - Παπυδοπούλου πρὸς τὸν Pastritio, εἰς τὸν κώδικα Borg. lat. 498).

28) Γεννήθηκε γύρω στὰ 1580. Πρέπει νὰ μπῆκε στὸ Κολλέγιο πολὺ μικρὸς καὶ παρέμεινε 10 χρόνια σπουδάζοντας φιλοσοφία καὶ θεολογία. Γι' αὐτὸν βλ. Ἀρχεῖο Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου τόμ. 1, φ. 15^V - 16^Γ τόμ. 10, φφ 99^Γ - 110^V, 271^V - 272^V - 183^Γ τόμ. 22 φφ. 2^Γ, 101^V - 102^Γ, 107^V - 108^Γ.

29) Ἐγινε δεκτὸς στὸ Κολλέγιο τὸ 1634 ἢ τὸν ἐπόμενον χρόνο. Πάντως ἀνεχώρησε ὕστερα ἀπὸ λίγους μῆνες καὶ πῆγε στὸ Παρίσι ὅπου καὶ πέθανε. Βλ. Ἀρχεῖο Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου τόμ. 1, φ. 60^V καὶ τόμ. 14, φ. 12^V - 13^Γ.

30) Γεννήθηκε στίς 12 Ἀπριλίου τοῦ 1917. Βλ. Ἀρχεῖο τοῦ Ἑλληνικοῦ Κολλεγίου, τόμ. 72, σελ. 221—222 καὶ τὸν Φάκελλο μαθητῶν ἀρ. 463.

31) S. C. per la Chiesa Orientale, Oriente Cattolico. Cenni storici e statistiche. Città del Vaticano 1962, σελ. 175—179.



τὸν κώδικα Vat. lat. 7093, φφ. 263—265 (τρία ἀντίτυπα) εἰς Documenti inediti per servire alla storia delle Chiese Italo-greche, Fascicolo III, Roma 1912—13, σ. 140 (ἀντίτυπο ἀπὸ τὸ περιοδικὸ «Bessarione» τεύχη 120 καὶ 123). Ἡ γραφή εἶναι τελείως διαφορετικὴ ἀπὸ τὴ γραφή τῶν ὑπολοίπων ἐπιστολῶν. Παραμένουμε ἀπολύτως πιστοὶ στὴν ὁρθογραφίαν τοῦ κειμένου καὶ διορθώνουμε σιωπηλὰ τὴ στίξη ὅπου τὸ ζητεῖ ἡ σημασία τοῦ κειμένου, ὅπως καὶ τὰ κεφαλαῖα καὶ τὸν χωρισμὸ τῶν λέξεων. Τὸν ἴδιο κανόνα ἀκολουθοῦμε καὶ γιὰ τὰ ὑπόλοιπα ἔγγραφα].

Ἰς

+

Χς

Παναγιώτατε θεοχαρότατε ἀνυπέρβλητε πάπα τῆς πρεσβυτέρας ρώμης /³ ὁφρανῶν π(ατ)ηρ καὶ ἡμῶν τῶν προσηληλήτων παράκλησις.

/⁴ Οἱ ἐκ Χειμάρρης πρεσβύτεροι ἱερωμένοι τε καὶ λαϊκοὶ καὶ πᾶσα ἡ ἡμετέρα δημοκρατία γόνυ καμ- /⁵ πτόμενοι ἀσπασίως προσκυνοῦμεν τὴν παναγιώτητά σου. Γνωστὸν σοι ἔστω, ἀγιώτατε πάτερ, ὅτι ἐκ- /⁶ παλαι καὶ παλαιόθεν, μετὰ τὴν πρὸς Θεὸν ἀποδημίαν τοῦ εὐτονωτάτου καὶ γαληνωτάτου Σκανδρεμπέκου /⁷ τοῦ ποτὲ ἡμετέρου ρηγός, τὸ ἐπὶ κλην αὐτοῦ Καστριότης, οὐδεὶς ἄλλος ἐδυνήθη ὑποτάξαι ἡμᾶς οὔτε ὁ ἐχθρὸς /⁸ τῆς τοῦ Χ(ριστοῦ) πίστεως, ὁ τύραννος καὶ ἀσεβὴς τοῦρκος, μετὰ πάσης τῆς μιᾶς αὐτοῦ δυνάμεως καὶ ἰσχύος, οὐ- /⁹ δέπω ἰσχυσε καθ' ἡμῶν τοῦ ὑποτάξαι ἡμᾶς ὑπ' αὐτόν. Ὅμως ἡμέραν πρὸς ἡμέραν καὶ καθ' ἐ- /¹⁰ κάστην ὥραν οὐ παύει πειράζειν καὶ πολιορκεῖν ἡμᾶς ἀενάως. Ὅμως ἄχρι τοῦ νῦν πολλὰς /¹¹ ζημίας ἐπάθαμεν, θανάτους ἐν ταῖς μάχαις καὶ αἰχμαλωσίαις καὶ τὴν ἡμετέραν ἐπισκοπὴν, λέγω /¹² ἐκκλησίαν καὶ πᾶσαν τὴν οἰκοδομὴν τρεῖς ὥλεσαν καὶ ἐνέμπρησαν πυρί. Τὰ νῦν ἐσμέν ἐν ἐσ- /¹³ χάτῃ ἀνάγκῃ καὶ οὐκ ἔχουμεν πῶς πολεμᾶν κατὰ τῶν ἐχθρῶν καὶ πῶς τὴν ἐπισκοπὴν ἀνοικοδομῆσαι, /¹⁴ ὅτι πᾶσα ἡ ἡμετέρα πόλις καὶ τὰ περίχωρα ἡχμαλωτίσται καὶ δύνανται οὐκ ἔχονσι πρὸς τὸ βοηθεῖν /¹⁵ καὶ προσδράμειν οὔτε ὑπὲρ αὐτῶν οὔτε ὑπὲρ τῆς ἐκκλησίας. Λοιπὸν αὐτόθι οἱ ἡμέτεροι πρέσβεις /¹⁶ προσέρχονται τῇ σῇ παναγιώτῃ. παρ' ἡμῶν πρὸς αὐτὴν ἀπεσταλμένοι. Ὁ μὲν τοῦνομα Γζίκος /¹⁷ Παπανικόλας, ὁ δ' ἱερός Γεώργιος Κόκλας, ἡμέτεροι συμπατριῶται, καὶ δεόμεσθαι τῇ σῇ πα- /¹⁸ ναγιότητι, ἵνα μετόχους ποιήσῃς τῶν σῶν εὐεργεσιῶν ὅπως ἀπολαύσωσι βοήθειαν παρ' αὐτῆς, /¹⁹ ἵνα δυνηθεῖμεν ἀνοικοδομῆσαι τὴν ἐπισκοπὴν καὶ ἀγοράσαι καί τι ὅπλα πρὸς ἄμυνον κατὰ /²⁰ τῶν ἀσεβῶν. Καὶ μὴ ἐάσῃς ἡμᾶς ἀπαραιτήτους τῆς αἰτήσεως, ὅτι ἄλλοθι οὐ παραιτιθέμεθα /²¹ τὰς ἐλπίδας εἰ μὴ εἰς τὸν μονογενῆ, τὸν ἕνα τῆς ἀγίας καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος οὐ τοῦνομα προε- /²² γράψαμεν, εἴτα πρὸς τὴν σὴν παναγιότητα ὡς διάδοχον τούτου καὶ τοποτηρητὴν. Καὶ πᾶν τὸ δυνάμενον /²³ δεόμεθα αὐτῇ ἵνα ἀξιώσῃς τοῦσδε τοὺς πρέσβεις ἀπολαῦσαι τῆς αἰτήσεως καὶ ἰκεσίας ὡς διὰ /²⁴ ἀναφορᾶς ἦν μέλλωσι ποιῆσαι τῇ παναγιότητί σου ἀπλῶς μέλλεις ἰδεῖν. Διὰ τοῦ νῦν οὐχὶ ἕτερον εἰ μὴ /²⁵ Κ(ύριο)ς ὁ Θ(εὸς) ἔστω εἰς εὐδαιμονίαν τῆς σῆς παναγιότητος κατὰ τὸ ποθοῦμενον. Ἐκ Χειμάρρης. /²⁶ ἦτοι Ἡπειρίας τῶν Ἀλβανιτῶν, τῇ ιβ' ἰουλίου μηνός'.

/²⁷ Δοῦλοι καὶ οἰκέται τῆς σῆς παναγιότητος, οἱ ἐκ Ἡπειρίας Ἀλβανίται*, /²⁸ πρεσβύτεροι, ἱερωμένοι τε καὶ λαϊκοὶ καὶ πᾶσα ἡ ἡμετέρα δημοκρατία.

Στὴ 4η σελίδα τοῦ ἐγγράφου:

* ΣΗΜ. ΣΥΝΤ.: Οἱ σημερινοὶ Ἀλβανοὶ ὀνομάζουσιν ἑαυτοὺς Σκιπιτάρ (=τέκνο τοῦ ἀετοῦ). Ἀλβανιτὰ ὀνομάζετο ἄλλοτε ὠρισμένη ἐπαρχία μεταξὺ Λάλωνος — Τεπελενίου — Χιμάρρας, λαβοῦσα τὸ ὄνομα ἀπὸ τὸ Ἀλβανον ὕδρος. Τὸ 1913, εὐρέθη εἰς Βόρειον Ἡπειρον, ὑπὸ τοῦ Δημ. Εὐαγγελίδου, ἐπιγραφὴ — ὑπάρχουσα νῦν εἰς τὸ Μουσεῖον Ἰωαννίνων — ἣτις ἔχει τὴν φράσιν: «Ἐπίσκοπος Ἀλβανιτίας».

/29 † Τῷ παναγιωτάτῳ καὶ θεοχαρίτοτῳ ἀνυπερβλήτῳ πάπα τῆς πρεσβυτέρας Ρώ(μης) (ὁρ)φανῶν π(ατ)ήρ καὶ ἡμῶν τῶν προσηλύ(των) παράκλησις.

/30 (Σύμπλεγμα τουλάχιστο 4 γραμμάτων).

/31 Εἰς πρεσβυτέραν Ρώμην.

Σημειώσεις:

6—7. Ὁ Γεώργιος Σκανδερμπέκ - Καστριώτης πολέμησε τοὺς Τούρκους ἀπὸ τὸ 1443 μέχρι τὸ 1468.

16—17. Γιὰ τοὺς δυὸ πρεσβευτὲς τῶν Χιμαριωτῶν δὲν μπόρεσα νὰ βρῶ ἄλλα στοιχεῖα. Ἡ λατινικὴ μετάφραση τῆς ἐπιστολῆς τοὺς ὀνομάζει: Gicus Nicola(u)s et Giorgius Calas.

Β'

ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟ ΥΔΡΟΥΝΤΟΣ Ρ. DE CAPUA

Χιμάρα, 8 Νοεμβρίου 1577.

[Πρωτότυπο. Ἐκδίδεται γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν κώδ. Vat. gr. 2124, ἔγγρ. 167].

† Ἐκλαμπρώτατε τιμιώτατε αὐθέντι ἡμῶν χαίροις. /2 Ἐπειδὴ ἔχωμαι πολλὴν χρεῖαν διὰ νὰ διορθώσωμεν τὸ κτίσμα /3 τῆς ἐκκλησίας, τῷ ἐπισκοπάτῳ μας. ὅπου ἀπὸ αἰτίας τῶν κα- /4 θημερινῶν πολέμων ὅπου ἔχωμαι μὲ τοὺς τυράννους καὶ διὰ /5 νὰπολαύσωμαι τίποτα βοήθειαν διὰ τὴν ἐκκλησίαν καὶ τίπο- /6 τα ἄρματα δια νὰ βοηθοῦμεσθαι κατὰ /7 τῶν ἀπίστων, διότι ὁ καθολικὸς βασιλεὺς πολλὰ μᾶς ἔδο- /8 ῆθησε καὶ βοηθία μας κατὰ τὸ δυνατόν διὰ τὴν ὑπόθεσιν /9 τοῦ πολέμου. Ἀμὴ ἔχομεν μεγάλην χρεῖαν διὰ τὴν ἐκκλησίαν /10 καὶ δι' ἄρματα ἄκόμα. διὸ ἐπειδεὶ ὁ ἀγιώτατος πάπας ἔ- /11 γραψε τῆς ἐκλαμπρώτητός σου νὰ ἰνφουρμαριστῇς διὰ /12 τε μας, ἱκεταύομεν σε νὰ θελήσεις νὰ γράφεις ὅλων ἐκείνων /13 ὅπου ἡ ἀφεντία σου καθημερινὸν βλέπης, διὰ νὰ ἡμπο- /14 ρέσωμαι νὰ ἀπολαύσωμαι καὶ ἀπὸ τὸν ἀγιώτατον πάπαν /15 τίποτα βοήθειαν, τόσον δι' ἄρματα, σκοπέτες καὶ μονετζιόνε /16 ὅσων καὶ δια τίποτα συνδρομὴν πρὸς οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλη- /17 σίας. Καὶ ἡ ἐκλαμπρώτητά σου καλὰ ἐγνωρίζης πῶς εἰς τὸν /18 τόπον μας δὲν ἔχωμαι νοτάριους ἢ κουρτεζ ἢ ποτεσταδες, μόνον /19 ἑμοῖς ἡμενστεν οἱ νοτάρι συναλοιῶς, ἢ ρεμπουμπλικα καὶ οἱ κουρ- /20 τοι καὶ οἱ κατζοιλέροι. Καὶ καλὰ ἐγνωρίζης καὶ ἡ ἐκλαμπρώτητα σου /21 τοὺς ἀμπασαδοῦρους μας ὅπου πηγενόρχονται πάντοτε καὶ εἰς τὴν /22 Ναιαπόλιν καὶ πῶς τοὺς δέχοντε ὅλη οἱ αὐθεντάδες. διὰ τούτῳ /23 σουπλικάρομαι τὴν ἀφεντιά σου τὴν ἐκλαμπρώτητα, νὰ μᾶς /24 φαβορέρης εἰς τὸν ἀγιώτατον πάπαν ὅλην τὴν παρτηκουλα- /25 ρεΐταν καὶ Κ(ύριο)ς ὁ Θε(εὸς) ἔστω φύλαξ τῇ σῇ ἐκλαμπρώτητι ἐν βίῳ ἀπαντι.

/26 Ἐκ Χειμάρο(η)ς αφοῦ'.

/27 † Δοῦλοι καὶ οἰκέται τῆς ἐκλαμπρώτητός σου. /28 Οἱ τῆς γερουσίας, ἱερεῖς καὶ λαοικοί, οἱ ἰδύνοντες τὸν δῆμον /29 καὶ πάντες τοῦ δήμου οἱ λαχόντες εἰς τὴν δημηγορίαν τὴν περὶ /30 τῆς παρούσης πρεσβείας γενομένης.

/31 Ἐν μηνί Νοε(μ)βρ(ίφ) η'.

Στὴ 4η σελίδα τοῦ ἐγγράφου:

/32 Γγίχο Παπ(α)νικόλας καὶ Τζόρτζης Κοκαλα /33 μπασαδοῦρος τοῦ παναγιωτάτου /34 πάπα Ρώμης καὶ τῆς Χειμάρας.

Τ. + Σ.

/35 Τῷ ἐκλαμπροτάτῳ καὶ τιμιώτάτῳ ἡμῶν κ(υρί)ω /36 τῷ κ(υρί)ω ἀρχιεπίσκοπῳ τοῦ ὀτρόντου δωθίτο.



Σημειώσεις:

7. Ὁ Καθολικὸς Βασιλεὺς (τῆς Ἰσπανίας) ἦταν ὁ Φίλιππος ὁ Β΄ (1556—1598).
 10. Ἡ λέξις ἄρματα ἐπαναλαμβάνεται στὸ κείμενο δύο φορές.
 11. Ἰνφουρμαριστής: νὰ πληροφορηθῇς (ἰταλ. informare).
 15. μονετζιόνε: πολεμοφόδια (ἰταλ. munizioni).
 18. νοτάριοι, κοῦρτες, ποτεστάδες: συμβολαιογράφοι, αὐλές, κυβερνητικὲς ἀρχές (ἰταλ. notai, corti, potestà).
 19—20. ρεπούμπλικα, κατζοιέροι: δημοκρατία (μὲ τὴν εὐρύτερη σημασία), γραμματεῖς (ἰταλ. repubblica, cancelliere).
 21. ἀμπασαδούρους: τοὺς πρεσβευτὲς (ἰταλ. ambasciatori).
 21—22. Φαίνεται ὅτι οἱ πρεσβευτὲς τῶν Χιμαριωτῶν ποὺ πήγαιναν στὴ Νεάπολη (πρωτεύουσα τοῦ Βασιλείου τὴν δύο Σικελιῶν) περνοῦσαν ἀπὸ τὸ Otranto.
 23. σουπλικάρομαι: παρακαλοῦμε (ἰταλ. supplicare).
 24. νὰ φαβορέρης: νὰ εὐνοήσης (ἰταλ. favorire).
 24—25. παρτηκουλαρεῖταν: ὅλες τὶς λεπτομέρειες (ἰτα. particolarità).

Γ΄

ΠΡΩΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΑΡΔΙΝΑΛΙΟ

Χιμάρα, (Νοέμβριος) 1577.

[Πρωτότυπο. Ἐκδίδεται γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν κώδικα Vat. gr. 2124, ἔγγρ. 47].

Τῷ ἐκλαμπροτάτῳ καὶ εὐλαβεστάτῳ κυρίῳ Ἰλέρμῳ Σαρλέτῳ ^{/2} ἡμῶν σεβασμιωτάτῳ κυρίῳ χαίρειν.

^{/3} Καθὼς εἰ σὶ ἐκλαμπρότης καλῶς ἐπίσταται τὰ περὶ ἡμῶν ^{/4} ὡς ἐρμηνεὺς τῶν ἐπιστολῶν τῶν παρ' ἡμῖν ἀπεσταλμένων πρὸς ^{/5} τὸν ἄκρον ἀρχιερέα, δι' ἐτέρας ἐπιστολῆς ὑπομιμνήσκωμεν ^{/6} αὐτῷ τὰ περὶ τῆς ἡμετέρας ἀνάγκης πρὸς οἰκοδομὴν τῆς ^{/7} Ἐκκλησίας, τῆς ἡμετέρας ἐπισκοπῆς καὶ ὑπερ τινῶν ὅπλων ^{/8} τῶν ἀπλῶς παρ' ἡμῖν καλουμένων κοπέτων, μολύβδου καὶ ἀμά- ^{/9} θου ἥτοι ὑγροῦ πυρός, ὅπερ αὐτὰ πρὸς ἄμυναν ἔχωμεν κατὰ ^{/10} τῶν ἀπίστων ἐχθρῶν, ἐξ ὧν δια τοῦ νυν ὧ σὲ γίλεια δεόμεσθαι. ^{/11} διὸ ἱκετεύομεν τὴν σὴν ἐκλαμπρότητα ἵνα μεσητεύσεις ^{/12} ὑπὲρ ἡμῶν πρὸς τὸν ἄκρον ἀρχιερέα, διότι ἄλλοι οὐ βουλόμε- ^{/13} σθαι ὑποτάσσεσθαι ἡμῖν τοῖς θείοις δόγμασι τῆς καθολικῆς ^{/14} τῆς προεσυντέρας Ῥώμης τῆς Ἐκκλησίας. Εἰ καὶ ὁ γαλιηνώ(α)τ(ος) ^{/15} καὶ καθολικῶς βασιλεὺς τῆς Ἰβρίας καὶ τῶν λοιπῶν βασι- ^{/16} λείων, ἐκπάλαι καὶ πάντοτε εἰς τὸ πολεμεῖν ἐβόηθησεν ^{/17} καὶ βοηθᾷ κατὰ τὸ δυνατόν καθ' ἡμέραν. Ἀλλ' ἡμεῖς ἔνε- ^{/18} κεν τῆς Ἐκκλησίας, ὡς εἰρήκαμεν, καὶ τινῶν ὅπλων, ἐν- ^{/19} δέοις ἐσμέν. δεόμεθα διὸ καὶ ἱκετεύομεν τὴν ἑαυτοῦ παναγιώτητα, ^{/20} ἵνα προβιάψῃ ἡμᾶς, συνδρομῶν ὅπως δυνό(εν)οι οἰκοδομῆσαι ^{/21} καὶ ἐκ τῶν ἐχθρῶν ἀντιστῆναι ἡ ἀγία τοῦ Θ(εο)ῦ ἐκκλησία παρ' ἡμῖν ^{/22} τοῖς ἑαυτῆς τέκνοις. Εὐφρανθεῖη καὶ πᾶσι τὸ πηδάλιον τῆς ἐκκλη- ^{/23} σίας. οἷχι ἐτερον διὰ τοῦ νυν, εἰ μὴ Κ(ύριο)ς ὁ Θ(εὸς) ἔστω φύλαξ ἐν βίῳ ^{/24} παντὶ τῇ σῇ ἐκλαμπρότητι. Ἐκ Χειμάρας τη ^{/25} ἀφοῦ'.

^{/26} Τῆς σῆς ἐκλαμπρότητος δοῦλοι καὶ οἰκέται. ^{/27} οἱ τῆς γερουσίας, ὅση τὴν π(α)τ(ρ)ιδι ἰθύνουσιν, Ἱερεῖς τε καὶ λαοικοὶ ^{/28} ἅπαντες καὶ ἅπας ὁ δῆμος, ὁ εἰς τὴν δημηγορίαν συναθρο- ^{/29} σθεῖς ὑπὲρ τῆς παρούσης πρεσβείας.

Στὴ 4η σελίδα τοῦ ἐγγράφου:

^{/30} † Τῷ ἐκλαμπροτάτῳ καὶ αἰδεσημωτάτῳ κυρίῳ Γαρδινάλει Σαρλέτῳ

^{/31} ἡμῶν σεβασμιωτάτῳ κυρίῳ.

^{/32} Ῥώμη.



^{/33} Τοῦ παναγιωτάτου π(ατ)ριάρχη π(ά)π(α) Ῥώμης μπασαδοῦρος
^{/34} Γκίκος Παπανικόλας καὶ Τζόρτζης Κόκαλας ^{/35} + καὶ τῆς Χιμάρας.

Σημειώσεις:

1. Τὸ σωστὸ ὄνομα τοῦ καρδινάλιου εἶναι Γουλιέλμος Sirleto.
4. Ὁ καρδινάλιος Sirleto, Βιβλιοθηκάριος τῆς Ἀγίας Ἐδρας, εἶχε φήμη καλοῦ γνώστη τῆς χριστιανικῆς Ἀνατολῆς, ἰδιαίτερα τῆς Ἑλλάδος. Βρισκόταν σὲ σχέσεις πολὺ φιλικὰς μὲ τοὺς μεγαλύτερους ἀντιπροσώπους τῶν ἐλληνικῶν γραμμάτων τῆς ἐποχῆς του καὶ μὲ ἐπιφανεῖς Ὁρθοδόξους Ἱεράρχες, ὅπως ὁ Μάξιμος Μαργουίνιος, ὁ Γαβριὴλ Σεβήρος, ὁ Μελέτιος Πηγᾶς. Ἐτοιμάζοιμε μιὰ ἐργασία, ὅπου θὰ δημοσιεύσοιμε πέντε ἐπιστολὰς τῶν παραπάνω κληρικῶν στὸν καρδινάλιο. Τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς ἀλληλογραφίας τοῦ πάπα Γρηγορίου ποὺ προερχόταν ἀπὸ τὴν Ἀνατολὴ περνοῦσε ἀπὸ τὰ χέρια του.
13. Πιστεύοιμε ὅτι ἡ λέξη ἡμῖν πρέπει νὰ διαβαστῇ εἰ μὴ. Ἀλλοιῶς δὲν βλέποιμε τὴν σημασίαν ποὺ ἤθελαν νὰ δώσουν οἱ Χιμαριῶτες.
- 14—17. Πρόκειται πάλι γιὰ τὸν βασιλεῖ Φίλιππο Β' τῆς Ἰσπανίας.

Δ'

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΣΤΟΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟ ΙΓ'

Χιμάρα, 20 Νοεμβρίου 1577.

[Πρωτότυπο. Ἐκδίδεται γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν κώδ. Vat. gr. 2124, ἔγγραφο 18].

† Τῷ παναγιωτάτῳ καθόλου ἄκρον τῆς πρεσβυτέρας Ῥώμης ^{/2} τῆς Καθολικῆς τε καὶ ἀποστολικῆς Ἐκκλησίας προέδρον, κυρίῳ ^{/3} ἡμῶν, τῷ κυρίῳ Γρηγορίῳ τρίτῳ ππάπα (sic), ἡ τοῖς ^{/4} Ἠπειρίας ἦτοι τῆς Χιμάρας γερονσία καὶ ἅπαντες ἱε- ^{/5} ρωμένοι τε καὶ λαοικοὶ ἀσπαζόμενοι τοὺς ἀγίους πόδας, χαίρειν.

^{/6} † Ταῖς περιχιμέναις ἡμέραις ἦτοι μῆσι τοῦ Γγίκου Παπανικό- ^{/7} λα ἡμετέρου πρέσβειος καταλεπτῶς ὑπομνήσαμεν τῇ σῇ πα- ^{/8} ναγιώτι περὶ τῆς ἡμετέρας ἀνάγκης. Καὶ πῶς δι' αἰτίας τῶν ἀθέων, ἀσε- ^{/9} βῶν καὶ ἐχθρῶν τῆς τοῦ Χ(ρι)στοῦ Καθολικῆς πίστεως, ἡμετέρα ἐκκλησία ^{/10} ἦτοι Ἐπισκοπὴ ἡρημώθη καὶ ἅμα αὐτῇ, οἷον ὀλίγον τῶν περιχώρων. ^{/11} Ἡμεῖς δὲ γενναίως ἀθλούντες αἰεὶ, ἀριστεύσαμεν κατ' αὐτῶν. Καὶ ^{/12} καθ' ἐκάστην οὐ παυόμεθα ἀμύνεσθαι καὶ ὥς προ οὔτε ἐν τῷ παρελθόντι ^{/13} καιρῷ, οὔτε ἐν τῷ ἐνεστώτι, ὁμοίως ἐν τῷ μέλλοντι, δι' εὐχῶν σου ἀγίων ^{/14} οἷον ὑποταχθῆσόμεθα αὐτῷ. ὅμως, ἡμέτερε δεσπότη καὶ κύριε, ἐνδέ- ^{/15} οἱς ἐσμέν συνδρομῆς πρὸς οἰκοδομὴν τῆς ἐκκλησίας ἡμῶν ^{/16} καὶ ὅπλων τινῶν, τῶν παρ' ἡμῖν ἀπλῶς καλουμένων σκοπίστων, μο- ^{/17} λύβδον καὶ ἀμιαθοῦ ἦτοι ὑγροῦ πυρός, ἐξ ὧν ὅπλων διὰ τοῦ νῦν ὥσει ^{/18} χίλια δεόμεσθαι. εἰ καὶ ὁ γαληνότατος καθολικὸς τῆς Ἰθρίας βασιλεὺς ^{/19} καὶ τῶν λοιπῶν βασιλείων ἐκπολεμεῖν ἐβοήθησεν καὶ βοηθὰ κατὰ ^{/20} τὸ δυνατόν καθ' ἡμέραν. ἀλλ' ἡμεῖς ἐνδέοις ἐσμέν τινῶν ἱκανῶν ὁ- ^{/21} πλων καὶ ἀναλώσεως ὑπερ τῆς ἐκκλησίας οἰκοδομεῖν. δεόμεθα ^{/22} οὖν ἱκετεύοντες τὴν ἐπιεικὴ σου ἀγαθότητα καὶ εὐσπλαχνία ^{/23} ὥς φιλόστοργος π(ατ)ήρ, ἵνα προβλέψῃς ἡμᾶς συνδραμῶν καὶ ^{/24} πρόσδεξαι τὴν δέησιν ἡμῶν ταῖς σαῖς ἀγκάλαις προσδεχόμενος ^{/25} ἡμᾶς. αὐτόθι παραγίνονται ὁ καπετάνιος Γγιον Ἀλέξης καὶ ὁ Γγίκας παπα- ^{/26} νικόλας μὲ ἐπιλοίπους ἀπὸ δῶ καθολικᾶ καὶ παρασχοῦ αὐτοῖς, ^{/27} (Αὐτὶ ἡμῶν ἐπὶ πρέσβεις εἰσὶν), κατὰ τὸ σὸν εὐσπλαχνον ὁμ- ^{/28} ματι νὰ συνδρομήν, ὅπως δυνηθῶμεν οἰκοδομῆσαι αὐθις τὴν ἐκκλησίαν ^{/29} καὶ ἐκ τῶν εἰμένων ὅπλων ἡσώμεθα, τοῦ χρῆσθαι αὐτοῖς πρὸς ἄμυναν ^{/30} κατὰ τῶν ἐναντίων τῆς ἀγίας πίστεως πολεμίων καὶ ἡ ἀγία τοῦ Θ(εο)ῦ ἐκκλησία ^{/31} παρ' ἡμῖν στερεώσῃ τὸ δάλιον τῆς εὐσεβείας, διότι ἄλλοις οὐ βουλόμεσθαι ^{/32} ὑποτάσεσθαι, ἡμῖν τοῖς θίοις καὶ ἱεροῖς δόγμασι τῆς καθολικῆς τῆς πρεσ- ^{/33} βυτέρας Ῥώ-



μης Ἐκκλησίας καὶ τοῖς ἀποστολικῆς διαδόχῃς αὐτὸς καὶ /³⁴ ὑποτάσσει ὑπέροχται (sic) διὰ τοῦ νῦν οὐχὺ ἕτερον. ποιῶντες τέλος, ἀ- /³⁵ σπαζόμεσθαι τοὺς σὺς καὶ ἀγίους πόδας καὶ ἱκετεύομεν τὸν κοσμοσώστην δεσ- /³⁶ πότην καὶ σ(ωτῆ)ρα Χ(ρι- στό)ν, τὸν ἕνα τῆς ἀγίας καὶ ὁμοουσί(ου) καὶ ἀδιαιρέτου Τριάδος, /³⁷ τὸ τέλειον Θ(εὸ)ν καὶ τέλειον ἄν(θρωπ)ον, φύλακα εἶναι τῇ σῇ παναγιώτ(η)τ(ι) καὶ δωρήσῃ αὐτῇ (2α σελ. τοῦ ἐγγράφου) /³⁸ τοῦ ὑποτάξαι ὑπὸ τοὺς πόδας αὐτῆς πάντα ἐχ- θρῶν καὶ /³⁹ πολέμι(ον) καὶ καταπραῖναι τοὺς ἀγρίους τοὺς κατὰ /⁴⁰ τῆς καθο- λικῆς πίστεως ἀδελῶς ἐναντιμένους.

/⁴¹ Ἐκ πόλεως Χειμάρρης τῆς ὑπορείας.

/⁴² Ἐν μηνὶ νοε(μ)βρ(ίου) εἰς τὴν κ' αφοῦ'.

/⁴³ † Ἐχόμεν καὶ ἀξιόπιστον συνμάχουρα ὑπὲρ ἡμῶν, τῶν γαρ- /⁴⁴ διννάλ- λιν γραβέλα, τὸν ποτ(ε) ἀντιρίγα ἐν παρθενόπῃ. τῆς /⁴⁵ σῆς παναγιώτητος δούλοι καὶ οἰκέται. Οἱ τῆς γερονσίας καὶ /⁴⁶ τὴν πατρίδα ἰθύνοντες /⁴⁷ ἱερεῖς τε καὶ λα- οἰκοί.

/⁴⁸ ἱερεὺς ἀλέξιος καὶ προτονοτάριος. Ἱερεὺς νικόλαος ἀναπλειτου.

/⁴⁹ Ἱερεὺς ἄξιος πάγκαλος.

/⁵⁰ Ὁ καὶ παρ' ἐμοῦ ἱερεὺς ἀθανάσιος κουπάτσης /⁵¹ ἐτελίωσα τὴν παρούσα θεληματικῶς τῆς /⁵² βουλῆς.

/⁵³ Καὶ ἅπας ὁμοῦ ὁ δῆμος τῆς δε τῆς ἐπαρχίας, /⁵⁴ συναθροισθέντες πρὸς τὰ τῶν εἰρημένων τῆς γερονσίας /⁵⁵ ἐνκλεῶν ἀνδρῶν δημηγορίαν περὶ τῆς παρούσης πρεσ- /⁵⁶ βείας γενομένην:-

Στὴ 4η σελίδα τοῦ ἐγγράφου:

Τῷ παναγιωτάτῳ καὶ οἰκουμενικῷ πα(τρ)ιάρχει καὶ ἡμῶν κυρίῳ ἄκρον ἀρχι- ερεῖ τῆς πρεσβυ(τέρας) Ῥώ)μης κ(υρί)ῳ κυρίῳ γοιγο(ριῳ δεκά)τῳ τρίτῳ.

ρῶμη:-

+ μπασαδοῦρος τοῦ παναγιωτάτου κυ(ρίου) γρηγορίου π(ά)π(α) + γγίκα π(α)π(α)νικόλας καὶ τζόρτζης κόκαλας.

Σημειώσεις:

43—44. Ὁ καρδινάλιος Granvela, Don Antonio de Perrenot, ὑπῆρξε ἀντιβασιλεὺς τοῦ βασιλείου τῆς Νεαπόλεως κατὰ τὴν περίοδο 1571—1575. Γιὰ τὸ ἐνδιαφέρον του γιὰ τοὺς Ἡπειρώτες, βλ. Ἰ. Κ. Χασιώτη, Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος Ἀχρίδος Ἰωακείμ, σελ. 243—244.

Ε'

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΕΠΙΣΚΟΠΟ ΥΔΡΟΥΝΤΟΣ

Χιμάρα, 1578.

[Πρωτότυπο. Ἐκδίδεται γιὰ πρώτη φορά ἀπὸ τὸν κώδ. Vat. gr. 2124, ἔγγραφο 166].

+ Ἐκλαμπρότατε τιμιώτατε αἰθρόντι ἡμῶν χαίροις. /² Ἐπειδὴ ἔχωμαι πολλὴν χρεῖαν διὰ νὰ διορθώσωμαι τὸ κτίσμα /³ τῆς ἐκκλησίας, τῷ ἐπισκοπάτῳ μας, ὅπου ἀπο αἰτίας /⁴ τῶν καθημερινῶν πόλεμον ὅπου ἔχωμαι μὲ τοὺς τυράννους /⁵ καὶ ἐ- γράφωμαι διὰ νὰ ἀπολαύσωμαι βοήθειαν τίποτα διὰ τὴν /⁶ ἐκκλησίαν καὶ τίποτα δὲν θέλωμαι. Καὶ γίνωσκε ἐκλαμπρότατε /⁷ ἀφέντι ἐσώσαμε τὴν τὴν ἐκκλησίαν μὲ τὴν δόξαν τοῦ χ(ριστο)ῦ καὶ μὲ τὴν /⁸ εὐχὴν τοῦ ἀγιωτάτου πάπα καὶ μὲ τὴν εὐ- χὴν σου. Ἐτελιώσαμε τὴν /⁹ καὶ προοδοῦμαι εἰς τὴν ἐκλαμπρότητά σου τὸν γγίκο παπα- /¹⁰ νικόλα καὶ ἀσπαζομέν τοὺς ἀγίους σου πόδας ἱερεῖς καὶ γερον- /¹¹ τες Χειμάρρεῖς, νὰ του χάμης μία σου γραφὴν νὰ παῖ εἰς τὸν ἀγι- /¹² ῶτατον πάπα ἀ- πόφασιν νὰ δίξει πῶς ἐσώσαμε τὴν ἐκκλη- /¹³σίαν τὸ ἐπισκοπάτῳ μας. Καὶ τί- ποτε δὲν θέλωμαι, μόν τὴν /¹⁴ εὐχὴν τοῦ ἀγιωτάτου πάπα καὶ τὴν ἐδικὴν σου καὶ

παρακα(λου)μαι τὴν /¹⁵ ἐκλαμπρότητά σου, νὰ τοῦ κάμης μίαν γραφὴν νὰ πᾶί
εἰς τὸν ἁ- /¹⁶ φέντι τὸν Σαρλέτα τὸν γαρδινάλι καὶ νὰ τὸν σπεδήρης τὸν ἐπτο- /¹⁷
χὸν ὅτι προοδοῖμαι τὸν ἐπτοχὸν μικροὶ καὶ μεγάλη.

/¹⁸ ἐκ χειμάρρας αφοη'.

/¹⁹ Τῆς σῆς ἐκλαμπρότητος δοῦλοι καὶ οἰκέται:-

/²⁰ Οἱ τῆς γερονσίας ὅσοι τὴν π(ατ)ρίδα ἰθύνοντες, Ἱερεῖς καὶ λαοικοὶ /²¹ ἅ-
παντες ὁ δῆμος, ὁ εἰς τὴν διμιγορίαν συναθροισθεῖς ὑπὲρ /²² τῆς παρούσης πρε-
σβείας.

Στὴ σελ. 2 τοῦ ἐγγράφου:

/²³ Ἐπολέμησαν οἱ ἐδική μας οἱ ἀρθανήταις, /²⁴ οἱ λεγόμενοι ζουλάτες μὲ
τρεῖς φλαμπουρα- /²⁵ ρέους καὶ αἰγύνη αἷμα μεγάλων ἀπὸ τοὺς /²⁶ τούρκους, καὶ
ἀπὸ μᾶς τοὺς χριστιανούς. καὶ /²⁷ μὲ τὴν δόξαν τοῦ θ(εο)ῦ, περισώτεροι τούρκοι
ἔσκο- /²⁸ τώθησαν παρὰ χριστιανοί.

Στὴ σελ. 3 τοῦ ἐγγράφου:

+ Τῷ ἐκλαμπροτάτῳ καὶ τιμιωτάτῳ ἡμῶν κυρίῳ, τῷ Κυρίῳ ἀρχιεπισκόπῳ τοῦ
ὀτραντου:-

ΣΤ'

ΔΕΥΤΕΡΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΚΑΡΔ. ΣΙΡΛΕΤΟ

Χιμάρρα, 1 Σεπτεμβρίου 1578.

(Πρωτότυπο. Ἐκδίδεται γιὰ πρώτη φορὰ ἀπὸ τὸν κώδ. Vat. gr. 2124, ἐγγράφο 461).

Τῷ ἐκλαμπροτάτῳ καὶ εὐλαβεστάτῳ κ(υρί)ῳ ἱέρῳ Σαρλέτῳ ἡμῶν /² σεβα-
σμιωτάτῳ κυρίῳ χαίρειν.

/³ Καθὼς ἡ σὴ ἐκλαμπρότης καλῶς ἐπίσταται τὰ περὶ ἡμῶν, ὡς /⁴ ἐρμηνεύς
τῶν ἐπιστολῶν τῶν παρ' ἡμῶν ἀπεσταλμένων πρὸς τὸν ἄκρον /⁵ ἀρχιερέα, δι' ἐτέ-
ρας ἐπιστολῆς ὑπομνήσκομεν αὐτῷ τὰ περὶ τῆς /⁶ ἡμετέρας ἀνάγκης πρὸς οἰκοδο-
μὴν τῆς ἐκκλησίας τῆς ἡμετέρας ἐπι- /⁷ σκοπῆς καὶ ὑπὲρ τινῶν ὄπλων τῶν ἀπλῶς
παρ' ἡμῖν καλουμένων καὶ /⁸ ἔτζη ἦρθε ὁ μπασαδοῦρος μας ὄνομα γγίκος παπανι-
κόλας ὅπου τὸν /⁹ ἦγα καὶ προβαδισμένον εἰς τὸν ἀγιώτατον πάπα, διὰ τὸ ἐπισκο-
πάτο /¹⁰ μας ὅπου μᾶς ἐχάλασαν οἱ τοῦρκοι τὸν παρὸν γγίκον τὸν μπασαδοῦρον
/¹¹ καὶ ἔττοι τὸν εὐσπλαχνίσθη ὁ ἀγιώτατος πάπας καὶ ἔδωκέν του σκού- /¹² τα
ἐκατόν. καὶ τὰ ἡμῶν ἐδῶ εἰς τὴν χειμάρραν τῶν γερόντων καὶ /¹³ ἐκάμαμε τὴν
ἐκκλησίαν καὶ τὴν ἐτελειώσαμε μὲ τὴν δόξαν τοῦ χ(ριστο)ῦ καὶ τὴν /¹⁴ εὐχὴν τοῦ
ἀγιώτατου πάπα. Καὶ ἄλλη στράτα τὸ δεύτερον ἔδωκε /¹⁵ του σκούτα πενήντα. Καὶ
αὐτὸν προοδοῖμαι ἱερεῖς καὶ γέροντες /¹⁶ εἰς τὴν ἐκλαμπρότητά σου καὶ τίποτες
δὲν θέλωμαι ἀπὸ τὴν ἀφεντιά σου /¹⁷ μόν θέλωμαι μία σου γραφὴν ἀπὸ τὴν ἐκλαμ-
πρότητά σου νὰ πι- /¹⁸ στεύψομαι ὅλη μικροὶ καὶ μ(ε)γ(ά)λλ(οι) τόνα ἰδοῦμαι τὴν
γραφὴν σου (σβυσμένο: νὰ χαροῦ) /¹⁹ νὰ πιστιστεῖνμαι, ὅτι ἐτελιώσαμε τὸ ἐ-
πισκοπάτω μας καὶ /²⁰ προσκυνοῦμαι τὴν ἐκλαμπρότητά σου ὅτι ἔχωμαι /²¹ δι ὅλου
τὰς ἐλπίδας μας εἰς τὴν παντ(ι)έρα τῆς βασιλείας σου /²² καὶ δὲν θέλωμαι ἄλλο τί-
ποτες εἰμὶ γραφὴν ἀπὸ τὰς ἀγίας σου χεῖρας /²³ καὶ τὴν εὐχὴν σου.

/²⁴ ἐκ χειμάρρας.

/²⁵ Τῆς σῆς ἐκλαμπρότητος δοῦλοι καὶ οἰκέται καὶ ἅπας οἱ τῆς /²⁶ γερονσίας,
ὅσοι τὴν π(ατ)ρίδα ἰθύνουσιν ἱερεῖς τε καὶ λαοικοὶ ἅπαντες /²⁷ καὶ ἅπας ὁ δῆμος ὁ
εἰς τὴν διμιγορίαν συναθροισθεῖς ὑπὲρ τῆς παρούσης /²⁸ πρεσβείας. Ἐν μηνὶ
σεπ(τεμβ)ρ(ίου) αἰ' αφοη'.

Στὴ σελίδα 2 τοῦ ἐγγράφου:

/²⁹ Καὶ ἐπολέμησαν οἱ ἐδική μας οἱ ἀρθανήταις, /³⁰ μὲ τρεῖς φλαμπουραρέους
καὶ ἐγύνη αἷμα μεγάλ(ο) /³¹ ἀπὸ τούρκους καὶ ἀπὸ μας τοὺς χριστιανούς καὶ /³²



μέ την δόξαν τοῦ χ(ριστο)ῦ περισώτεροι τούρκοι ἐ- /³³ σκοτώθησαν παρὰ χρι-
στιανοί.

Στή σελ. 4 τοῦ ἐγγράφου:

Τῷ ἐκλαμπροτάτῳ καὶ αἰδεσιμωτάτῳ κ(υρί)ῳ καρδινάλει Καρλέτῳ ἡμῶν σε-
βασμιωτάτῳ κ(υρί)ῳ:-

Σ η μ ε ι ὡ σ ε ι ς :

8. μπασαδοῦρος: πρεσβευτῆς (ἰταλ. ambasciatore).

21. παντιέρα: σημαία (ἰταλ. bandiera).

Ζ'

ΤΡΙΤΗ ΕΠΙΣΤΟΛΗ ΠΡΟΣ ΤΟΝ ΓΡΗΓΟΡΙΟ ΙΓ'

Χιμάρα, 1 Σεπτεμβρίου 1578.

[Πρωτότυπο. Ἐκδίδεται γιὰ πρώτη φορά ἀπὸ τὸν κώδ. Vat. gr. 2124, ἔγγραφο 17].

Τῷ παναγιωτάτῳ καθόλου ἄκρον ἀρχιερεῖ τῆς πρεσβυτέρας /² ρώμης, τῆς
καθολικῆς τε καὶ ἀποστολικῆς ἐκκλησίας προέδρῳ /³ κύριῳ ἡμῶν, τῷ κ(υρί)ῳ γρι-
γορίῳ δεκάτῳ τρίτῳ πάπαν· ἡ τῆς /⁴ ἡπηρείας ἦτοι τῆς χειμάρρας γερουσίας καὶ ἁ-
παντες ἱερομ(ένοι) τε /⁵ καὶ λαοκοὶ ἀσπαζομένο τοὺς ἀγίους αὐτοῦ πόδας χαίρουν:-

/⁶ + Ταῖς παροχημέναις ἡμέραις ἦτοι μηνὶ τοῦ γγίκου παπανικόλα ἡμε- /⁷
τέρου πρεσβειος καταλεπτῶς ὑπομνήσκομεν τῇ σῇ παναγιώτι περὶ τῆς /⁸ ἡμετέ-
ρας ἀνάγκης. Καὶ πῶς δι' αἰτίας τῶν ἀθέων ἀσεβῶν καὶ ἐχθρῶν /⁹ τῆς τοῦ χ(ρι-
στο)ῦ καθολικῆς πίστεως. ἡμετέρα ἐκκλησία ἦτοι ἐπισκοπὴ ἡρη- /¹⁰ μόνη ἀπὸ τοὺς
ἀγαρηνοὺς· καὶ ἔτῃ ἐστήλαμεν τὸν ἐδικὸν μας μπασαδέρον, /¹¹ γγίκα παπανικό-
λα, εἰς τὴν εὐσπλαχνίαν τῆς καθολικῆς πίστεως εἰς τὸν /¹² ἀγιώτατον πάπα. καὶ
ἔτῃ τὸν εὐσπλαχνίσθη. διαύτο Ἐπισκοπάτῳ /¹³ μας. Καὶ ἔδωσέ του εἰς τὸ πρῶτον
σκούτα ἐκατῶν καὶ ἡμφερέτα. Καὶ με τὴν /¹⁴ δόξαν τοῦ Χ(ριστο)ῦ ἐκάμαμε τὴν
ἐκκλησίαν καὶ ἐσώσαμεν τὴν εἰς δόξαν /¹⁵ χ(ριστο)ῦ τοῦ παντοκράτορος. Καὶ
με τὴν εὐχὴν τοῦ ἀγιωτάτου πάπα. Ἐτελειώθη τὸ /¹⁶ παρῶν ἔργων. Καὶ πάλιν ἤρθε
εἰς τὸ πρῶτον καὶ εἰς τὸ δεύτερον, καὶ τὸ δεύτερον /¹⁷ ἔδωσέν του ὁ ἀγιωτατος
πάπας σκούτα πενήτα. . . Καὶ τότε παρῆκα- /¹⁸ λοῖτιεν τὴν παναγιώτι σου, καὶ ἀ-
σπαζομένσθαι τοὺς ἀγίους σου πόδας /¹⁹ αὐτοῦ προσβοδοῦμεν τὸν μπασαδοῦρον μας,
ὄνομα γγίκο παπανικόλα /²⁰ εἰς τὴν παναγιώτι σου καὶ τίποτες δὲν θέλομεν ἀπὸ
τὴν παναγιώτι σου /²¹ μόν θέλωμαι μίαν σου γραφήν, ἀπὸ τὰς ἀγίας σου χειρας
νά πιστεέσθωμαι ὅ- /²² τι ἔχωμαι ὅλη μας τὴν ἐλπίδα εἰς τὴν παναγιώτη σου καὶ τὴν
ἀγίαν σου εὐχὴν.

/²³ Ἐκ πολεως Χειμάρρας, τῆς ὑπηρείας, μηνὶ σεπ(τεμβ)ρ(ίου) εἰς τὴν α'
αφοή:-

/²⁴ Τῆς σῆς παναγιότητος δοῦλοι καὶ οἰκέται /²⁵ Οἱ τῆς γερουσίας καὶ τὴν
π(ατ)ρίδα ἰθύνοντες ἱερεῖς τε καὶ λαῖκοί. /²⁶ Καὶ ἅπας ὁμοῦ ὁ δῆμος τῆς δε τῆς
ἐπαρχίας, οἱ συναθροισθέντες /²⁷ πρὸς τὴν τῶν εἰρημένων τῆς γερουσίας εὐκλεῶν
ἀνδρῶν δημηγορίας περὶ /²⁸ τῆς παρούσης πρεσβείας γινομένην:-

Εἰς τὴν σελ. 2 τοῦ ἐγγράφου:

/²⁹ + Καὶ ἐπολέμησαν οἱ ἐδική μας οἱ ἀρθανί- /³⁰ ταις οἱ λεγόμενοι ζουλάτες
με τρεῖς φλιμ- /³¹ μπουραρέους καὶ ἐγίνη αἷμα μέγαλον εἰς /³² τοὺς τούρκους καὶ
σὲ μᾶς τοὺς χριστιανούς. καὶ /³³ με τὴν δόξαν τοῦ χριστοῦ περισώτεροι /³⁴ τούρ-
κοι ἐσκοτώθησαν παρὰ χριστιανοί:-

Εἰς τὴν σελ. 3 τοῦ ἐγγράφου:

+ Τῷ παναγιωτάτῳ καὶ οἰκουμενικῷ πατριάρχῃ καὶ ἡμῶν κυρίῳ τῷ καθόλου
ἄκρου ἀρχιερεῖ τῆς πρεσβυτέρας ρώμης, κ(υρί)ῳ γριγορίῳ δεκάτῳ τρίτῳ:-





DONALD M. NICOL

Καθηγητοῦ τοῦ Πανεπιστημίου τοῦ Λονδίνου

ΤΑ ΜΕΤΕΩΡΑ

(ΑΠΟΣΠΑΣΜΑ)

Ἔνα ἀπ' τὰ μεγαλύτερα μοναστικά κέντρα τῆς Ὁρθοδοξίας
στὴν καρδιά τῆς Θεσσαλίας

Μετάφραση: ΒΑΣΟΥ ΚΑΛΟΓΙΑΝΝΗ

10. ΜΕΤΕΩΡΑ ΚΑΙ ΣΕΡΒΟΙ

Τὸν Φεβρουάριο τοῦ 1347, ὁ ἐμφύλιος πόλεμος τέλειωσε κι' ὁ Κατακουζηνὸς μῆκε σιτὴν Κωνσταντινούπολη θριαμβευτικὰ καὶ στέφθηκε Αὐτοκράτορας, ὡς Ἰωάννης 4ος. Ὅμως, ἦταν ἀργὰ γιὰ νὰ παλινρθώσῃ μαζὶ καὶ τὸ κύρος τῆς καταπεσμένης Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας.

Σχεδὸν ὁλόκληρη ἡ Μικρὰ Ἀσία, ἀπὸ συνέπεια παραχωρήσεων εἶχε πέσει στὰ χέρια τῶν Τούρκων, ἐνῶ, σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ ὁ δυτικὸς Ντιουσάν κυριαρχοῦσε στὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Μακεδονίας καὶ τῆς Θράκης.

Ἡ Θεσσαλονίκη εἶχε ἀπομονωθῇ ἀπ' τὴν Βυζαντινὴ πρωτεύουσα. Ὁ Ἰωάννης Ἀγγελὸς ἀγωνιζόταν νὰ κρατήσῃ τὴν Ἠπειρο καὶ τὴ Θεσσαλία μέχρι τὸ 1348, ὅποτε πέθανε, σὰν ἓνα ἀπὸ τὰ ἄπειρα θύματα τοῦ «Μαύρου Θανάτου» (τῆς Πανώλης), ποὺ σάρωνε τότε τὴν Εὐρώπη.

Σχεδὸν ἀμέσως, δυὸ Σερβικὲς σιρατιὲς ἐπέδραμαν ἐναντίον τῆς Ἑλλάδος. Ἡ ἐπιδρομὴ στὴ Θεσσαλία εἶχε σὰν ἀρχηγό, ἓναν ἀπ' τοὺς φημισμένους Στρατάρχες τοῦ Ντιουσάν, τὸν Γρηγόρη Πρελιούμπ, τὴ στρατιὰ τοῦ ὁποίου, κατὰ τὸ μεγαλύτερο μέρος συνέθεταν τ' Ἀλβανικὰ φύλα. Ἡ κατάκτηση αὐτῆ, φαίνεται ὅτι ἔγινε ἀναίμακτα. Καὶ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ φήμη τοῦ φιλελληνισμοῦ τοῦ Ντιουσάν, προέτρεξε μαζὶ μὲ τὴ φιλανθρωπία του. Ἔτσι, τὸ Νοέμβριο τοῦ 1348, αὐτὸς ὁ φιλόχρηστος ἀρχηγὸς ἀντάμειψε τοὺς καλογέρους δυὸ Θεσσαλικῶν Μοναστηριῶν, ποὺ τὸν ὑποδέχτηκαν μετὰ φανῶν καὶ λαμπάδων, ὅπως λέμε, παραχωρῶντας τοὺς προνόμια προστασίας καὶ ἰδιοκτησίας.

Τὸ ἓνα ἀπ' αὐτὰ ἦταν τὸ Μοναστήρι τοῦ Ἀγίου Γεωργίου τῶν Ζαβλανίων, στὸ κοντινὸ τῶν Τρικάλων Κόρμποβο καὶ τ' ἄλλο ἦταν ἐκεῖνο τῆς Παρθένου τῆς Λυκοσάδας, κοντὰ στὸ Φανάρι τῆς Καρδίτσας, τὸ ὁποῖο (ὅπως ξέρουμε), εἶχε ἰδρυθῇ ἀπ' τὴ χήρα τοῦ Ἰωάννη Δούκα, κάπου 60 χρόνια πρὶν μῆκος.

Τὸ σημαντικὸ εἶναι ὅτι ἀμφότερα τὰ Μοναστήρια, εἶχαν τιμηθῇ μὲ προνόμια ἀπ' τὸν Αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικο Γ', ὅταν αὐτὸς βρίσκονταν στὴ Θεσσαλία τὸ 1336. Ὁ Ντιουσάν ὑποστήριξε μὲ ἐκδηλωτικὴ ἔμφαση πὼς ἦταν ὁ διάδοχος τῶν Βυζαντινῶν Αὐτοκρατόρων στὴν Γρεκία (Ἑλλάδα).

Κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1348, ἡ Σερβικὴ κατάκτηση τῆς Θεσσαλίας συμπληρώ-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγούμενου τόμου, σελ. 743.



θηκε με εξαίρεση λίγων θέσεων, στα παραθαλάσσια όπου ασκοῦνταν ακόμη ο έλεγχος τῶν Βενετσιάνων καὶ τῶν Καταλανῶν.

Τὸν ἴδιο καιρό, μιὰ ἄλλη Σερβικὴ στρατιὰ ἐπέδραμε κατὰ τῆς Ἡπείρου καὶ κατὰ τὸ Γενάρη τοῦ 1339, ὁ Ντουσάν, μπόρεσε νὰ συμπληρώσῃ τὸν τίτλο τοῦ «Αὐτοκράτορος Σέρβων καὶ Ἑλλήνων» με κείνους τοῦ «Δεσπότη τῆς Ἄρτας καὶ Κόμης τῆς Βλαχίας» (Θεσσαλίας).

Τότε χώρισε τὰ Ἑλληνικὰ ἐδάφη σὲ δυὸ ἐπαρχίες: Τῆς Θεσσαλίας, τὴν διακυβέρνηση τῆς ὁποίας ἀνέλαβε ὁ κατακτητὴς τῆς Γρηγόρης Πρελιούμπ, στὸν ὁποῖο παραχωρήθηκε ὁ Βυζαντινὸς τίτλος τοῦ «Καίσαρος» κι' ὁ ὁποῖος ἔγινε σύζυγος τῆς κόρης τοῦ Ντουσάν Εἰρήνης, μαζί με τὴν ὁποία ἔκαμαν διοικητικὴ καθέδρα τοὺς τὰ Τρίκαλα. Ἡ Ἡπειρος καὶ ἡ Ἀκαρνανία, ὑπῆχθησαν στὴν διοίκηση τοῦ Συμεὼν Οὐρός, μιλαδερφοῦ τοῦ Ντουσάν, ὁ ὁποῖος ἔλαβε τὴ θέση τοῦ «Δεσπότη».

Ὁ Οὐρός, ἀντίθετα ἀπ' τὸν Δουσάν, (ὅπως ἀναφέρει τὸ «Χρονικὸ τῶν Ἰωαννίνων»), ἦταν μισὸς Ἕλληνας, γιατί μητέρα του ἦταν μιὰ ἀρχόντισσα τῶν Παλαιολόγων. Ἡ Ἄννα τῆς Ἡπείρου, καίτοι εἶχε ὑποταχθῇ στὴ μοῖρα τῆς Σέρβικης ἐπιδρομῆς, τὰ κατάφερε νὰ βγῇ σῶα ἀπ' αὐτή. Βρῆκε ἕνα δεύτερο σύζυγο, ἕναν γυναικάδελο τοῦ Ντουσάν π' ὀνομάζονταν Ἰωάννης Κομνηνὸς Ἀσάν, τὸν ὁποῖο ἔκαμε κυβερνήτη τῶν κτήσεών τῆς στὴν Ἀλβανία.

Ὁ γιὸς τῆς Νικηφόρος, ποῦχε παντρευτεῖ ἡ θυγατέρα τοῦ Ἰωάννη Κατακουζηνοῦ, ὑποστήριξε τὸν πεθερὸ κατὰ τὴ διάρκεια τοῦ ἐμφυλίου πολέμου καὶ ἀντιαμείφτηκε γι' αὐτὸ με μιὰ κτήση στὸν Ἑλλήσποντο.

Ὅσο διήρκεσε ἡ βασιλεία τοῦ Ἰωάννη Δ', ὁ Νικηφόρος μποροῦσε νὰ ξαναγυρίσῃ στὴν Ἡπειρο γιὰ νὰ διεκδικήσῃ τὴν κληρονομικὴ διαδοχὴ του. Ἡ Θωμαῖδα, ἡ κόρη τῆς Ἄννας, ὡστόσο, ἦταν τώρα σὲ ἡλικία γάμου καὶ γινόταν σκέψη νὰ στεφανωθῇ τὸν νέο Σέρβο Δεσπότη τῆς Ἡπείρου Συμεὼν Οὐρός.

Ἡ γραμμὴ τῶν Ἑλλήνων Δεσποτῶν τῆς Ἡπείρου, μποροῦσε μ' αὐτὸν τὸν τρόπο νὰ συνεχιστῇ στὴν Βορειοδυτικὴ Ἑλλάδα. Ἐθνικὰ ὅμως, τοῦτο δὲν εἶχε οὐσιαστικὴ σημασία.

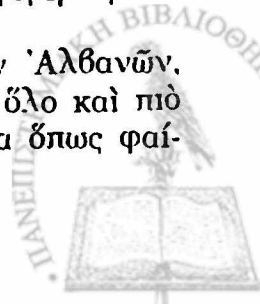
Ἡ Θωμαῖδα ἡ ἴδια, ἦταν μισὴ Ἑλληνίδα καὶ μισὴ Ἰταλίδα. Ὁ νέος πατριὸς τῆς ἦταν Βούλγαρος. Καὶ τὰ τρία παιδιά ποῦδωσε στὸν Σέρβο ἄντρα τῆς, ἦταν ἀπὸ ἄποψη ἐθνικότητος, ἀπροσδιόριστης γενιᾶς. Ὁρσκειυτικά ἐν ἑαυτοῖς, ἀνῆκαν στὸ αὐτὸ εἶδος. Γιατί, ἡ Σερβικὴ, ἡ Ἑλληνικὴ κι' ἡ Βουλγάρικη ἀριστοκρατία τῆς Βορείου Ἑλλάδος, συνενώνονταν με τὸν κοινὸ δεσμὸ τῆς Ὁρθόδοξης πίστεως καὶ δυὸ ἀπὸ τὰ παιδιά τῆς Θωμαῖδος καὶ τοῦ Οὐρός, ὁ Ἰωάννης Οὐρός καὶ ἡ Μαρία Ἀγγελίνα, ὑπῆρξαν βαθεῖα συνδεδεμένοι με τὴν ἵδρυση καὶ ἐξέλιξη τῶν μεγαλύτερων Μοναστηριῶν τῶν Μετεώρων.

Αὐτὸ συνέβη κάτω ἀπ' τὴν φιλειρηνικὴ κι' εὐσπλαχνικὴ προστασία τοῦ Στέφανου Ντουσάν καὶ τῶν συγγενῶν του στὴ Θεσσαλία, μερικοὶ ἀπ' τοὺς ὁποῖους (τοὺς Ἑρμηίτες) ζῶντας στοὺς Βράχους τῶν Σταγῶν, πείσθηκαν νὰ υἱοθετήσουν μιὰ πιότερο τακτικὴ φόρμουλα τῆς μοναστικῆς ζωῆς.

11, Η ΠΡΟΦΗΤΕΙΑ ΤΟΥ ΟΣΙΟΥ...

Ἐλάχιστα πράγματα εἶναι γνωστὰ γιὰ τὸ καθεστῶς τοῦ Γρηγόρη Πρελιούμπ καὶ τῆς συζύγου του Εἰρήνης στὰ Τρίκαλα.

Πολὺς ἀπ' τὸ χρόνο του σπαταλήθηκε ὅπωςδῆποτε κατὰ τῶν Ἀλβανῶν, οἱ ὁποῖοι εἶχαν ἀρχίσει νὰ ἐγκαθίστανται ὅλο καὶ πλατύτερα καὶ ὅλο καὶ πιὸ ἐπιθετικότεροι καὶ πιὸ πολυάριθμοι στὴν Ἑλλάδα. Κι ἐπιτυχημένα ὅπως φαί-



νεται άκόρια, ύπεραγωνίστηκε κατά τοῦ Ἰωάννη Κατακουζηνοῦ ποῦ πάσχιζε νάποκαταστήσῃ τὴν ὑπαγωγή τῆς Θεσσαλίας, στὴ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία.

Αὐτὸ ποῦ εἶναι γνωστὸ γιὰ τοὺς Ἑρμηῖτες τῶν Σταγῶν, ταυτίζεται μὲ τὴ «Ζωὴ» τοῦ Ἀθανασίου, τοῦ ἰδρυτῆ τῆς Μονῆς τοῦ Μεγάλου Μετεώρου.

Ὁ Ἀθανάσιος τὸν ὁποῖο θὰ μπορούσε κανεὶς νὰ ὑποθέσῃ εὐγνώμονα γιὰ τὴ Σερβικὴ προστασία, ὁ ὁποῖος ὅμως εἶχε μιὰν ἀκριβῆ ἀντίληψη γιὰ τὰ πράγματα τοῦ κόσμου καὶ γιὰ τὴ ματαιοδοξία τοῦ Πρελιούμπ, τὸν ἐπέπληξε γιὰτὶ ἐξεθείαζε τὴ στρατιωτικὴ δύναμή του κι' ἀκόμα γιὰ τὸ γεγονὸς τῆς περιστολῆς τῶν Ἀλβανῶν μέσω τῆς ὑπογραφῆς μαζί τους μιᾶς συμφωνίας. Καὶ τοῦλεγε νὰ μὴν ἐπαίρεται τόσο γι' αὐτό, γιατί: «σύντομα θὰ πληρώσῃς ὅλ' αὐτά, μὲ τὸ ἴδιο σου τὸ αἷμα»...

Τὸ δῶρο τῆς προφητείας ἦταν μιὰ ἀπὸ τίς εἰδικές χάρες ἢ «χάρισμα» ὅπως ἀντιλέγεται.

Τὸν Δεκέμβριο τοῦ 1355, ὁ Στέφανος Ντουσάν πέθανε κι' ἡ μεγάλη «Αὐτοκρατορία» ποῦ αὐτὸς εἶχε οἰκοδομήσῃ, ἄρχισε ἀμέσως νὰ ξυλώνεται.

Ὅπως καὶ στὴν περίπτωση τῶν διαδόχων τοῦ Μεγάλου Ἀλεξάνδρου, οἱ συγγενεῖς κι' οἱ ἀξιωματοῦχοι τοῦ Ντουσάν ἀνακήρυξαν τὴν ἀνεξαρτησία τους, στίς Ἐπαρχίες ποῦ κυβερνοῦσαν ἐν ὀνόματι τοῦ θρόνου.

Ὁ Συμεὼν Οὐρὸς, ὁ Δεσπότης τῆς Ἠπείρου, ἐγκατέλειψε ἐσπευσμένα τὴν Ἑλλάδα, γιὰ νὰ στραφῇ κατὰ τοῦ γιοῦ του Ντουσάν Οὐρὸς Ε'.

Ἡ χήρα τοῦ Ντουσάν ἀντιστάθηκε στοὺς σκοποὺς ἀμφοτέρων, κατὰ τὴν ὥρα ποῦ οἱ Σέρβοι Εὐγενεῖς, δροῦσαν ὁ καθένας γιὰ τὰ προσωπικά τους συμφέροντα «γενόμενοι 10.000 κομπάτια».

Τὸ ὄνειρο γιὰ μιὰ Σερβοελληνικὴ Αὐτοκρατορία, ρεταλιαζόταν.

Οἱ Βυζαντινοί, ἦταν εὐχαριστημένοι ποῦ ἀπαλλάσσονταν ἔτσι ἀπὸ ἕναν τρομερὸ ἐχθρό. Ὅμως, ὁ θάνατος τοῦ Δουσάν, ἄφησε ἀνοικτὸ τὸ δρόμο γιὰ ἕναν ἄλλο ἐχθρό, ἀκόμα πιὸ ἐπικίνδυνο καὶ ἐπίμονο. Κι' αὐτοὶ ἦταν οἱ Τοῦρκοι, ποῦ μόνον τὸ σιδερένιο χέρι τοῦ Ντουσάν, τοὺς κρατοῦσε μακριὰ ἀπ' τὴν Ἑλλάδα καὶ τὰ Βαλκάνια.

Ἡ Βυζαντινὴ Αὐτοκρατορία, ἔχοντας νὰ γιαιτρέψῃ τρομακτικὲς πληγὲς ἀπ' τὸν ἐμφύλιο πόλεμο, δὲν θὰ μπορούσε νάντέξῃ καὶ σὲ νέο κακὸ γιὰ πολὺ. Καὶ ἦταν, ὅπωςδῆποτε — ὅπως γράφει χαρακτηριστικὰ στ' Ἀπομνημονεύματά του ὁ Κατακουζηνὸς — ἀνίκανη νὰ ἐπωφεληθῇ ἀπ' τὴν συγκατάβαση τούτῃ τῶν Σέρβων, ἀκριβῶς ἐξ αἰτίας τῶν οἰκογενειακῶν τῆς ταραχῶν.

Ὁ Κατακουζηνὸς ὁ ἴδιος, ὑποχρεώθηκε νὰ παραιτηθῇ στὰ 1354, κι' ὁ ἀντίπαλός του Ἰωάννης Ε' Παλαιολόγος, βαοίλευε ὡς Αὐτοκράτορας στὴν Κωνσταντινούπολη.

Πολὺ γρήγορα, μετὰ τὸ θάνατο τοῦ Ντουσάν, ὁ Καίσαρας τῆς Θεσσαλίας Πρελιούμπ σκοτώθηκε πολεμώντας τοὺς Ἀλβανούς, ὅπως ἀκριβῶς ἴδχε προείπει ὁ Ἀθανάσιος τῶν Μετεώρων.

Μὲ τὸν Οὐρὸς νὰ φεύγῃ ἀπ' τὴν Ἠπειρο καὶ τὸν Πρελιούμπ ἀπ' τὴ Θεσσαλία, ἡ Βόρεια Ἑλλάδα, περιέπεσε καὶ πάλι σ' ἀναρχία.

Μιὰ καλὴ εὐκαιρία προσφέρθηκε, στὸν τελευταῖο ἐπιζῶντα ἀρσενικὸ γόνου τοῦ Δεσποτάτου τῆς Ἠπείρου, νάποκαταστήσῃ τὰ κληρονομικά του δικαιώματα.

Ὁ Κατακουζηνός, ποῦταν πεθερός του, ἦταν τώρα ἐκθρονισμένος κι' ὁ Νίκηφόρος δὲν εἶχε νομικοὺς δεσμοὺς ὑποταγῆς καὶ νομιμοφροσύνης μὲ τὸ νέο Αὐτοκράτορα Ἰωάννη Ε'.



Στὰ 1356, ἐγκατέλειψε τὴν ἐξουσία του στὸν Ἑλλησποντὸ καὶ ἄνοιξε πὰνιὰ γιὰ τὴ Θεσσαλία, οἱ κάτοικοι τῆς ὁποίας τὸν ὑποδέχθηκαν εὐνοϊκά, γιατί ἐνῶ μπορούσαν νὰ μὴ λυποῦνται γιὰ τὴν ἀποχώρησιν τοῦ Σέρβου ἀφέντη, δὲν ἀνηγουχοῦσαν κίόλας ἀπὸ τὴν ἀπειλὴ τῶν Ἀρβανιτῶν.

Ἡ χήρα τοῦ Πρελιούμπ μὲ τὸ γιό της Θωμᾶ Πρελιούμποβιτς ἔφυγαν ἐσπευμένα ἀπὸ τὰ Τρίκαλα καὶ βρῆκαν καταφύγιον στὴ Σερβία. Ὁ Νικηφόρος τότε διαπεραιώθηκε στὴν Ἡπειρο, ὅπου ἔτυχε θερμότητος ὑποδοχῆς, γιατί, πάνω ἀπ' ὅλα προερχόταν ἀπ' τὴ γραμμὴ τῶν Πριγκίπων ποὺ γιὰ τόσα πολλὰ χρόνια, διεκδίκησαν βῆμα πρὸς βῆμα τὴν ἐλευθερίαν τῆς Ἡπείρου.

12. ΟΙ ΓΑΜΟΙ ΤΩΝ ΟΥΡΟΣ

Ὁ Νικηφόρος τὰ κατάφερε νὰ κρατήσῃ τὴ Θεσσαλία καὶ τὴν Ἡπειρο κάπου τρία χρόνια καὶ δύο μῆνες.

Γιὰ νὰ ἐξαγοράσῃ τὴν συνείδησιν τῶν Σέρβων, χώρισε τὴν Ἑλληνίδα σύζυγόν του Μαρία Κατακουζηνή, ποὺ ἦταν ἀφοσιωμένη σ' αὐτὸν καὶ παντρεύτηκε μιὰ Σερβίδα ἀρχόντισσα, μὲ ἐξαιρετικὰς σχέσεις, τὴν ἀδελφὴν τῆς χήρας τοῦ Ντουσάν. Ἡ Μαρία, ἔτσι ὑποτιμημένη καὶ μὲς στὴ σύγχυσιν βρῆκε καταφύγιον μὲ τὸν ἀδερφόν της Μανουὴλ στὸ Μυστρά τῆς Πελοποννήσου. Καὶ τότε ἀνταλλάχτηκε, ὅπως λέει ὁ Κατακουζηνὸς «ὁ χρυσὸς μὲ μπροῦντζο».

Οἱ Ἀλβανικὰς φυλὰς τῆς Ἡπείρου, ποῦχαν μᾶλλον προσκολληθεῖ στὴν οἰκογένειαν Κατακουζηνοῦ καὶ ὑποπτες στοὺς Σέρβους, ἔκαμαν τὴν ὑπόθεσιν αὐτὴν, αἰτία πολέμου. Κι' ὁ Νικηφόρος, σκοτιώθηκε σὲ μιὰ μάχην ἐναντίον τους κοντὰ σὲ μιὰ πολιτείαν τοῦ Ἀχελώου γύρω στὰ 1359, ἐνῶ ἡ Μαρία Κατακουζηνή, σύμφωνα μὲ τὸ «Χρονικὸ τῶν Ἰωαννίνων», τέλειωσε τὶς μέρες της στὸ Μοναστήρι τῆς Κυρὰ Μάρθας στὴν Κωνσταντινούπολιν.

Τρία χρόνια πρωτίτερα ὁ Συμεὼν Οὐρὸς, εἶχε ἀνακηρύξει ἑαυτὸν «Αὐτοκράτορα Σέρβων καὶ Ἑλλήνων» στὴν Καστοριά.

Ὁ θάνατος τοῦ Νικηφόρου, τὸν ἐνθάρρυνε νὰ ξαναεπιστρέψῃ στὴν Ἑλλάδα καὶ νὰ ἀνακηρύξῃ τὴ Θεσσαλία καὶ τὴν Ἡπειρο, μέρος τῆς «Αὐτοκρατορίας» του.

Κατὰ τὸν χειμῶνα τοῦ 1359, ἡ Θεσσαλία ζοῦσε καὶ πάλιν κάτω ἀπὸ τὴν σερβικὴν κατοχὴν, ἔδρα τῆς ὁποίας εἶχε κάνει τὰ Τρίκαλα ὁ Συμεὼν ὡς Αὐτοκράτορας. Τὸ Βασίλειόν του ἦταν μικρό, ἀλλ' οἱ προθέσεις του μεγάλες. Ὁ Ζίρετσεκ, περιγράφει τὸν Συμεὼν ὡς «προικισμένο μὲ πολιτικὸν καὶ στρατιωτικὸν ταλέντον» καὶ ὡς ὑποπτοὺς στοὺς Σέρβους γιατί ἀνῆκε κατὰ τὸ ἥμισυ στοὺς Ἑλληνας. Κι' ἔτσι, τὸν ἀναφέρουν συχνά, διάφορα σερβικὰ ντοκουμέντα ποὺ τὸν μειώνουν χαρακτηριστικά.

Ἡ Ἑλληνοσερβικὴ Αὐτοκρατορία, ποὺ ὁ Ντουσάν ἤλπιζε νὰ οἰκοδομήσῃ, εἶχε περισταλεῖ στὰ μέτρα τοῦ τίτλου, ἐνὸς τμήματος τῆς Νότιας Μακεδονίας καὶ τῶν πεδιάδων τῆς Θεσσαλίας. Ὅμως, ὁ Συμεὼν, δὲν ἔπαυε νὰ ὀνειρεύεται καὶ νὰ ἐπιδείκνῃ ὀλέκλῃρον τὸν βυζαντινὸν τίτλον του, ὡς Συμεὼν Οὐρὸς Παλαιολόγος, ἀληθινὸς βασιλεὺς καὶ Αὐτοκράτορας Ἑλλήνων καὶ Σέρβων καὶ σπαταλοῦσε τὴν προστασίαν του στὴ Θεσσαλία, μὲ αὐτοκρατορικὴ συμπεριφορά.

Μερικοὶ ἀπ' τοὺς καλογέροντας τῆς Μονῆς Ἀγίου Γεωργίου, στὰ Ζαβλάνια, γιὰ τὴ βοήθειαν ποὺ τοῦ παρέσχον νὰ παλινρθώσῃ τὸ καθεστὼς τῆς διοικήσεώς του στὴ Θεσσαλία, τροφοδοτήθηκαν μὲ χρυσῇ σέσουλᾳ, μὲ προνόμια ποὺ παραχωρήθηκαν γιὰ λογαριασμὸν τους ἀπ' τοὺς τοπάρχες πρίγκιπες καὶ τοὺς ἐξουσιαστὰς τῆς Βόρειας Ἑλλάδος.

Τὰ ντοκουμέντα αὐτῆς τῆς περιόδου εἶναι ἐνδιαφέροντα καὶ ἐνδεικτικά γιὰ τὴν προσοχὴ τῶν διαδοχικῶν κυβερνητῶν τῶν Τρικάλων, Ἑλλήνων καὶ Σέρβων, γιὰ νὰ κερδίσουν ὅλοι αὐτοί, τὴ νομιμότητα καὶ τὴν εὐνοία τῶν μεγάλων Μοναστηριῶν τῆς περιοχῆς.

Γιὰ τοὺς Μοναχοὺς, αὐτὰ δὲν ἀποτελοῦσαν μόνον μιὰ παντοδύναμη πνευματικὴ ἐπίδραση πάνω στὴ χώρα, ἀλλὰ καὶ μιὰ πολιτικὴ παντοδύναμη ἐπίσης ἐπιρροή, πάνω στὶς περιοχὲς ποὺ αὐτοὶ ἐλέγχαν καὶ στοὺς πιστοὺς, ποὺ ζοῦσαν καὶ δούλευαν σ' αὐτές.

Οἱ Καλόγεροι τῶν Μετεώρων, δὲν εἶχαν ὥστόσο, κατακτήσει ἀκόμα, τόσα πολλὰ ἀπὸ τὰ γῆινα προνόμια κι' ὑπευθυνότητες, ποὺ συνταιριάζονταν μὲ ἰδιοκτησίες εὐρείας κλίμακος. Ὅμως οἱ Σέρβοι διοικητές, τὸ πραγματοποιήσαν κι' αὐτὸ μὲ τὸν καιρό.

Τὸ φθινόπωρο τοῦ 1359, ὁ Συμεὼν κινήθηκε γιὰ νὰ ἀπλώσῃ τὴν ἐξουσία του στὴν Ἠπειρο, ἀφήνοντας τὴ σύζυγό του Θωμαῖδα καὶ τὰ παιδιὰ του Ἰωάννη καὶ Μαρία στὰ Τρίκαλα.

Ἡ Ἠπειρος, κι' ἡ Ἀκαρνανία, τὰ Γιάννενα κι' ἡ Ἄρτα, ὑποτάχθηκαν χωρὶς ἀντίσταση. Ἐνῶ ὅμως ὁ Συμεὼν εἶχε ἀπομακρυνθῇ ἀπ' τὴ Θεσσαλία, ἄλλος ἓνας ἀπαιτητὴς της, φάνηκε πάνω στὴ σκηνή.

Ἡ Εἰρήνη, χήρα τοῦ τελευταίου Καίσαρα Γρηγόρη Πρελιούμπ, ποὺ ὅπως ξέρουμε, εἶχε καταφύγει στὴ Σερβία, ξαναπαντρεύτηκε ἐκεῖ. Κι' ὁ καινούργιος ἄντρας της, ἦταν ἓνας ἀπ' τοὺς Σέρβους εὐγενεῖς ποῦχε ὑπηρετήσῃ τὸν Ντουσάν, ὀνομαζόμενος Ράντοσλαβ Σλάπεν.

Ἀκολουθώντας τὸ Σερβικὸ νόμο, ποῦχε κωδικοποιηθεῖ ἀπ' τὸν ἴδιο τὸν Ντουσάν, ἡ Εἰρήνη, διεκδικώντας τοῦ πεθαμένου συζύγου τὴν περιουσία, ξανάρριξε τὰ βλέμματά της στὴ Θεσσαλία.

Ὁ Σλάπεν δὲν ἔβλεπε τὸ λόγο γιὰ νὰ μὴν ἔχει δικό του κι' αὐτὸν τὸν τύπο καὶ στὰ 1360, μπαίνοντας ἐπικεφαλῆς τῆς στρατιᾶς του κίνησε νὰ διεκδικήσῃ τὰ δίκαια τῆς συζύγου του.

Ὁ Συμεὼν ἐν τούτοις, ἐπέστρεψε ἐσπευσμένα στὰ Τρίκαλα καὶ πρόφτασε νὰ διευθετήσῃ τὰ πράγματα προτοῦ νῶναι ἀργά. Ἔτσι, συμφωνήθηκε ὅπως ὁ γιὸς τῆς Εἰρήνης, Θωμᾶς Πρελιούμποβιτς, παντρεφτεῖ τὴν κόρη τοῦ Συμεὼν καὶ τῆς Θωμαῖδος, Μαρία Ἀγγελίνα, πρᾶγμα ποὺ ἱκανοποιοῦσε καὶ τὴς δυὸ πλευρές. Καὶ τοῦτο τὸ γεγονός, ἔδωσε μεγάλες χαρὲς καὶ πανηγύρια στὴν πόλη τῶν Τρικάλων.

Τότε ἡ Μαρία δὲν ἦταν περισσότερο ἀπὸ δέκα χρονῶν καὶ οἱ παλhoὶ νομοκανόνες ἀπαγόρευαν τὸν γάμο, ἂν δὲν ἀναβάλλονταν γιὰ δυὸ χρόνια. Ὅμως ἡ γαμήλια τελετὴ ἔγινε πανηγυρικὰ ἀπ' τὸν Ἀρχιεπίσκοπο τῆς Λαρίσης.

Ὁ Πρελιούμποβιτς ἔφυγε τότε σὺν Κάσιρο τῶν Βοδινῶν ἢ τῆς Ἑδεσσας, ἐνῶ ὁ πεθερὸς του Σλάπεν ξαναγυρνοῦσε στὴν Καστοριά...

13. Ο ΤΡΙΧΙΝΟΣ ΣΑΚΚΟΣ ΚΙ' Η ΒΥΖΑΝΤΙΝΗ ΠΟΡΦΥΡΑ

Ὁ Συμεὼν Οὐρὸς προτίμησε τὰ πεδινὰ ἐδάφη τῆς Θεσσαλίας ἀπὸ τὰ κακοτράχαλλα βουνὰ τῆς Ἠπείρου, πολλὰ ἀπ' τὰ ὁποῖα, εὐχαριστοῦνταν νὰ τάφήσῃ στοὺς Ἀλβανούς, ἀπ' τοὺς ὁποῖους, δυὸ καπεταναῖοι τοὺς εἶχαν ἀποκτήσει τὸν τιμητικὸ τίτλο τοῦ Δεσπότη, ὅπως ἀναφέρει καὶ τὸ «Χρονικὸ τῶν Ἰωαννίνων».

Μερικὲς περιοχὲς τῆς Ἠπείρου, κρατοῦνταν ἀνεξάρτητες ἀπὸ κάποιους χωροδеспότες, ἀλλὰ ἡ μοναδικὴ σπουδαία πολιτεία ποὺ παραμένει Ἑλληνικὴ κι' ἐλεύθερη ἀπ' τὴν Ἀλβανικὴ κατάκτηση, ἦταν τὰ Γιάννενα.



Ὁ Ἀλβανὸς «Δεσπότης» τῆς Ἄρτας, συνέχεια τῆς ἐπιτίθονταν, ὅμως καὶ οἱ κάτοικοί της, γρήγορα προσκάλεσαν τὸν Συμεὼν, πάντοτε διαμένοντα στὰ Γιάννενα, νὰ προσέξῃ τὸ γαμπρὸ του Θωμᾶ Πρελιούμποβιτς. Κι' ἔτσι στὰ 1367 ὁ Θωμᾶς, μαζί με τὴ γυναῖκα του Μαρία - Ἀγγελίνα, ἔφτασαν ἐκεῖ με μιὰ στρατιά.

Οἱ κάτοικοι τοὺς καλωσώρισαν με ἐνθουσιασμό, ἂν καὶ σὲ λίγο διαπίστωναν ὅτι: «Ἐφεραν ἕναν μεγαλύτερο διάβολο πάνω τους, ἀπὸ τὸ ζυγὸ τῶν Ἀλβανῶν ἀπ' τὸν ὁποῖον ἀπαλλάχτηκαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο. Γιατὶ τὸ ἄλεπόδερμα με τὸ ὁποῖο τόσο γρήγορα μασκαρεύτηκε ὁ Θωμᾶς, ἄλλαξε σὲ λιονταριοῦ».

Οἱ ἀδυναμίες καὶ ραδιουργίες τοῦ Θωμᾶ καὶ οἱ καταστροφές ποὺ προκάλεσε στὸν κλῆρο καὶ στὸ λαὸ τῶν Ἰωαννίνων, κατὰ τὴ διάρκεια τῆς Βασιλείας του, ἐπὶ δέκα ἑφτά ὁλόκληρα χρόνια ἀποτυπώνονται στὸ «Χρονικὸ τῶν Ἰωαννίνων» ποὺ γράφτηκε στὰ 1400.

«Μηδαμινὸς εἶναι ὁ διάβολος τοῦ κόσμου», γράφουν οἱ δυὸ Καλόγεροι ποὺ τὸ συνέθεσαν, ὅταν ἦρθαν σὲ ἐπαφὴ με τὸ διάβολο τοῦ Θωμᾶ τὸ γιὸ τοῦ Πρελιούμπ.

Σ' αὐτὸ τὸ μεταξύ, Ἀλβανοί, ὡς καπεταναῖοι «Δεσπότες» (Κυβερνήτες) εἶναι, γνωστοί, οἱ Πέτερ Λίσσα, Δεσπότης τῆς Ἄρτας καὶ Τζίν Μπούα Σπάτα, Δεσπότης τοῦ Ἀχελώου.

Ἐνδιάμεσα σ' αὐτὰ τὰ γεγονότα ἡ Θεσσαλία βρισκόταν σὲ εὐτυχέστερη θέση κάτω ἀπ' τὴ διακυβέρνηση τοῦ Συμεὼν Οὐρός.

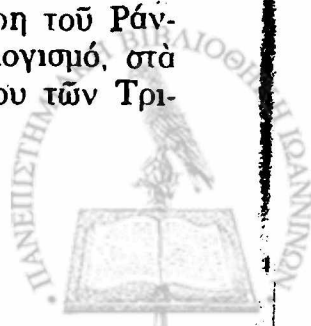
Οἱ Ἀναχωρητὲς τῶν Βράχων τῶν Μετεώρων, ὅπως κι' οἱ Καλόγεροι τῆς Τρικαλινῆς Μονῆς, ἀπολάμβαναν τὴν εὐνοιά του καὶ τὴν προστασία του.

Κατὰ τὸ Μάϊο τοῦ 1362, ὁ κυβερνήτης αὐτός, ἐξέδωσε ἕνα διάταγμα, με τὸ ὁποῖο διακανόνιζε τὶς ὑποθέσεις τῶν «Ἀσκητῶν ποὺ ζοῦσαν στὰ σπήλαια τῆς Σκήτης τῶν Σταγῶν», ἀπαλλάσσοντάς τους ἀπὸ φορολογίες κι' ἐπέμβαση τοῦ κυβερνήτη τους στὸ Κάστρο τῶν Σταγῶν, με μόνη ἀνταμοιβή του γιὰ ὅλ' αὐτά, νὰ προσεύχωνται διαρκῶς γιὰ τὴ σωτηρία τῆς ψυχῆς του καὶ ἐκείνης τῶν παιδιῶν του. (Τὸ ντοκουμέντο αὐτὸ τὸ δημοσίεψε ὁ καθηγητὴς Βένης καὶ μιλᾷνε γι' αὐτὸ κι' ἄλλοι: Ἰδές: Σολόβιεφ - Μοζίν, σελ. 89—96, ἀριθ. 33, σελ. 240—249.

Ὁ πατὴρ Νεῖλος, ὁ Πατέρας τῆς Κοινότητος (Κοινοβίου), ἀνέπτυξε πολὺ καλὲς σχέσεις με τὸν Συμεὼν. Ἀλλ' ὁ Σέρβος Αὐτοκράτορας, παρακινούνταν ἀπὸ τὴν εἰδικὴ διδαχὴ τοῦ Ἀθανασίου, ὁ ὁποῖος κι' εἶχε ἀνιδρύσει τὸ πρῶτο καὶ πραγματικὸ «Ἀέρινο Μοναστήρι», ποὺ τόνόμασε Μεγάλο Μετέωρο καὶ τοῦ ὁποῖου ἡ ἐπίδραση κι' ἐπιρροή, προορίστηκε νάλλάξῃ ἀποφασιστικὰ τὴν σταδιοδρομία, ἐνὸς ἀπ' τὰ παιδιά τοῦ Συμεὼν, γιὰ τὸν ὁποῖον οἱ Ἀναχωρητὲς εἶχαν ἐνταλθῇ νὰ προσεύχωνται.

Ὁ Ἰωάννης Οὐρὸς Παλαιολόγος, ἀδερφὸς τῆς Μαριαγγέλινας, γεννήθηκε περίπου στὰ 1349 κι' ὅπως ἦταν ἡ συνήθεια τῶν Βύζαντινῶν, ἐγίνε συν-αυτοκράτορας με τὸν πατέρα του, ἂν κι' ἦταν ἀκόμη παιδί ποὺ βασίλευε ἔτσι στὰ Τρίκαλα με τὸν Συμεὼν γιὰ κάμποσα χρόνια.

Ἔτσι δικαιολογεῖται, νὰ πιστέψουμε ὅτι παντρέφτηκε μιὰ κόρη τοῦ Ράντοσλαβ Σλάπεν καὶ τῆς Εἰρήνης. Καὶ σύμφωνα με κάποιον ὑπολογισμό, στὰ Βρόχια τοῦ Σλάπεν, σκόπευε κατ' εὐθείαν στὴ διαδοχὴ τοῦ θρόνου τῶν Τρικάλων, σὰν πέθανε ὁ Συμεὼν κατὰ τὸ 1371.



Ὁ Σλάπεν, ὡστόσο, λέγεται ὅτι τὸν μάντρωσε στὴν Καστοριά, ὅπου καὶ τὸν τύφλωσε, προτοῦ τὸν στείλῃ νὰ ζήσῃ μὲ τὸ νεώτερο ἀδερφό του Στέφανο, ὁ ὁποῖος εἶχε τὴν ἔδρα του στὰ Φάρσαλα. (Ἰδὲς Μ. Λάσκαρη: «Βυζαντινοσερβικά», Βέη: «Γενεαλογικοὶ Πίνακες τῶν Δεσποτῶν καὶ Δυναστῶν τῆς Μεσαιωνικῆς Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας» κλπ.).

Εἶναι παράδοξο, πὺ ὁ Ἰωάννης Οὐρός, πὺ θὰ γινόταν ὁ δεῦτερος ἰδρυτῆς (δωρεοκτιήτορας) τῆς Μονῆς τοῦ Μεγάλου Μετεώρου καὶ τοῦ ὁποῖου ἡ φιλανθρωπία ἦταν γνωστὴ καὶ φημισμένη, δὲν εἶχε ἐμπνεύσει κανένα σύγχρονο Βιογράφο.

Ἀλλὰ δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία γιὰ τὴ ζωὴ του, πὺ συγκρίνεται μὲ κείνη τοῦ Ἀθανασίου, ἡ ὁποία φαίνεται ὅτι ἐπέζησε. Καὶ οἱ διάφορες περιπτώσεις τῆς ζωῆς του, συνέρραψαν τὰ ἴχνη καὶ τὶς μαρτυρίες γι' αὐτόν.

Ἡ ἱστορία τῆς τυφλώσεώς του ἀπ' τὸν Ράντισλαβ Σλάπεν, ξεπηγάει ἀπὸ μιὰ ἱστορία τῶν Σλάβων, ποῦγραψε ἕνας Βενεδικτῖνος Καλόγερος τὸ 1901. Ἀποτελεῖ ὅμως μέρος ἀπὸ μιὰν ἀφήγησιν, ἡ ὁποία ὑπὸ ὠριμένους ὅρους φαίνεται νὰ μὴν ἀνταποκρίνεται στὰ ἱστορικὰ γεγονότα. Καὶ κατὰ τὴ Βυζαντινὴ παράδοσιν οἱ Σέρβοι, ἀπέκλεισαν τῆς διαδοχῆς ἕνα τυφλὸ ἄνδρα πὺ ἐποφθαλμιοῦσε τὸ θρόνο.

Συμπεραίνεται πάντως, ὅτι ὁ Ἰωάννης Οὐρός, βασίλευσε ὡς Αὐτοκράτορας στὰ Τρίκαλα, ἐπὶ κάμποσα χρόνια, μετὰ τὴ θανὴ τοῦ πατέρα του, προτοῦ παραιτηθῇ καὶ γίνῃ καλόγερος.

Ἄλλ' ἡ μόνη πραγματικὴ, χειροπιαστὴ μαρτυρία τῆς Βασιλείας του, φαίνεται ὅτι συνίσταται στὰ δυὸ Διαγγέλματά του μὲ τὰ ὁποῖα παραχωροῦσε πρόνομια στὸ Νεῖλο, Πρῶτο τῆς Σκήτης τῶν Ἐρημιτῶν στοὺς Σταγούς, τὰ ὁποῖα κι' ὑπέγραψε τὸ Νοέμβριον τοῦ 1372.

Ἄν πράγματι εἶχε ἀπαχθεῖ, τυφλωθῇ καὶ τεθῇ ἐκτὸς μάχης, στὰ γρήγορα, δὲν θὰ ὑπῆρχε αὐτὸ πὺ μᾶς ἐκπλήσσει γιὰ τὴν αὐτοκρατορικὴ καριέρα του.

Γι' αὐτό, εἶναι καλὸ νὰ παραδεχτοῦμε, ὅτι βρισκόταν σὲ τέτοια κατάσταση καὶ γι' αὐτὸ τὸ λόγο, ἀποκήρυξε τὰ ἐγκόσμια, ὅπως καὶ τὸ θρόνον του καὶ μπῆκε στὴν μοναχικὴ ζωὴ.

Ἔτσι τὰ σχετικὰ ντοκουμέντα, ἀποδίδονται ἐσφαλμένα σὶν Συμεὼν Οὐρός, χρονολογούμενα στὰ 1358 καὶ 1357. (Ἰδὲς: Λάσκαρη: 277—94).

14. ΚΑΙΣΑΡΕΣ ΤΗΣ ΘΕΣΣΑΛΙΑΣ

Ἄν καὶ ἡ χρονολογία τῆς παραίτησεως τοῦ Συμεὼν Οὐρός εἶναι βέβαια, αὐτὸς ὁ Ἰωάννης Οὐρός, ὁ γιὸς καὶ διάδοχός του, ὡς Σέρβος Αὐτοκράτορας στὰ Τρίκαλα ἀφιερώθηκε στὴ μοναστικὴ ζωὴ ὑπὸ τὸ ὄνομα Ἰωάσαφ κατὰ τὸ ἔτος 1381, ἀφήνοντας τὴν γῆνιν ἐξουσία του σὶν Καίσαρα Ἀλέξιο Ἀγγελο, ἕνα Ἕλληνα, ὁ ὁποῖος εἶχε παντρεφτεῖ μιὰν θυγατέρα τοῦ Ράντισλαβ Σλάπεν, τὴ Μαρία Ραντισλάβα, τῶνομα τῆς ὁποίας εἶναι γνωστὸ ἀπὸ ἕνα ντοκουμέντο τοῦ 1389, πὺ ἀναφέρεται στὴ Νέα Μονὴ τῆς Θεσσαλονίκης. (Ἰδὲς: Β. Λωρὰν «Ἐνα νέο Μοναστικὸ Ἰδρυμα τῶν Σοῦμνος: Ἡ Νέα Μονὴ τῆς Θεσσαλονίκης, ΡΕΒ—XIII (1955), 128—50. Ἐνας καλόγερος, ὀνομαζόμενος Φιλόθεος, τῆς Νέας Μονῆς, ὑπηρετήσε στὴν Λύλῃ τοῦ Καίσαρος Ἀλεξίου Ἀγγέλου στὴ Θεσσαλία, τὸ 1388. Ν. Βέη: «Ντοκουμέντα», II, νουμ. 6, σελ. 25).

Τὸ Νοέμβριον τοῦ 1381 τὰ ὁδηγητικὰ φῶτα τῆς Ἐκκλησίας καὶ τοῦ Κράτους στὴ Δυτικὴ Θεσσαλία, συναπαντήθηκαν σὶν Μοναστηρί τοῦ Ἀγίου Νικολάου τῶν Ζαβλανίων, γιὰ νὰ διακανονίσουν τὶς ὑποθέσεις τῆς Πόρτια-Πανα-



γιῶς, ποῦχε ἰδρυθῇ κάπου ἑκατὸ χρόνια πρωτότερα, ἀπὸ τὸν Ἰωάννη Δούκα. Ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Λαρίσης, προήδρευε σ' αὐτὴ τὴ σύναξη, στὴν ὁποία παρέστη κι' ὁ Καίσαρ Ἀλέξιος Ὑψηλός μετ' τὴν Καισάρισα σύζυγό του Μαρία καὶ Ἰωὴς καὶ τὸν Ἰωάννη Οὐρὸς Παλαιολόγο, γνωστὸ τῶρα μετὰ τὸ ἀγγελικὸ καὶ θεῖο ἔνδυμα τοῦ Μοναχοῦ Ἰωάσαφ, ὁ ὁποῖος, περιγράφεται στὰ κείμενα ὡς «Αὐτοκράτορας - Καλόγερος Ἰωάσαφ».

Ὁ Ἀλέξιος καὶ ἡ γυναῖκα του ἀποκαλοῦνταν ὡς «Οἱ δυὸ Καίσαρες ποὺ μετὰ τὴ χάρη τοῦ Θεοῦ καὶ τὸ ἔλεος τῆς δυνάμεώς μας, ἄγιοι καὶ φιλάνθρωποι Κύριοι καὶ Αὐτοκράτορες, τιμονάρουν σοφὰ τὸ καράβι τοῦ Θεσσαλικοῦ Κράτους». Οἱ φιλάνθρωποι Αὐτοκράτορες, ποὺ ἔδωκε ὁ Ἀλέξιος Ὑψηλός στὴ σειρά τοῦ Καίσαρος καὶ ποὺ τὸν διώρισαν νὰ κυβερνᾷ τὴ Θεσσαλία, ὅταν ὁ Ἰωάννης Οὐρὸς παρατήθηκε, δὲν ἀναφέρονται. Ἀλλ' οἱ πιότεροί τους καταστρατηγήθηκαν, γιατί κατὰ διαφόρους καιροὺς, διαμάχονταν γιὰ τὸν τίτλο τοῦ Βυζαντινοῦ Αὐτοκράτορα.

Μεταξὺ 1376 καὶ 1379, ὁ τελευταῖος γιὸς τοῦ Ἰωάννη Ε' Παλαιολόγου, ὁ Ἀνδρόνικος Δ', κράτησε τὸ θρόνο μετὰ τὸν γιό του Ἰωάννη Ζ', ὡς συναυτοκράτορά του. Ὁ Ἰωάννης Ε' κρατήθηκε στὴν ἐξουσία τὸ 1379, μετὰ τὴ βοήθεια τοῦ νεώτερου γιοῦ του, Συναυτοκράτορα Ἑμμανουήλ. Ἄλλο ζεῦγος Αὐτοκρατόρων, μπορεῖ νὰ αναφερθῇ ὅτι κυβέρνησε τὴ Θεσσαλία, ἀλλὰ δὲν ὑπάρχουν ὀριστικὲς λεπτομέρειες.

Ὁ τίτλος τοῦ Καίσαρος ποὺ κράτησε ὁ Ἀλέξιος, διατηροῦνταν ἀπὸ τὸν καιρὸ τοῦ πεθεροῦ του Γρηγόρη Πρελιούρη, ὅταν αὐτὸς βασίλευε στὰ Τρίκαλα. Κι' αὐτὸ μπορεῖ νὰ μᾶς δείξῃ ὅτι κάποια συμφωνία ὑπῆρχε ἀνάμεσα στὸν Πρελιούρη καὶ στοὺς Βυζαντινοὺς Αὐτοκράτορες, σχετικὰ μετὰ τὴ διακυβέρνηση τῆς Θεσσαλίας. Ὡστόσο, ἐλάχιστες ἀμφιβολίες ὑπάρχουν ἐπὶ τοῦ ὅτι ὁ Ἀλέξιος ἔλαβε αὐτὸν τὸν τίτλο ἀπ' τὸ Βυζάντιο ἢ ἀπ' τὴν Σερβοκρατία. (Σὰν τέτοιοι Καίσαρες ἀναφέρονται οἱ Ἀλέξιος καὶ Μανουήλ Ὑψηλός Φιλάνθρωπος ὡς «Ἐπικερναῖοι» ὅπως τοὺς ἀναφέρει ὁ Χαλκοκονδύλης Συργιάννης Παλαιολόγος κλπ.).

Γιὰ μερικὰ ἀπ' τὰ τελευταῖα χρόνια, πρὶν ἀπ' τὴν ἐπιδρομὴ τῶν Τούρκων, ἡ Θεσσαλία ὑπῆρχε ὅπωςδήποτε Βυζαντινὴ Ἐπαρχία καὶ πάλι. Τὰ πιότερα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀνόμακρα σημεῖα τῆς Αὐτοκρατορίας τοῦ Νιουσάν ὅπως τὰ Γιάννενα καὶ Τρίκαλα, δὲν μπορούσαν πιά νὰ παραμείνουν ἐνωμένα στὸ Βασίλειο τῆς Σερβίας.

Οἱ κάτοικοί τους, ἐν ὄψει τῆς προελάσεως τῶν Τούρκων στὴν Εὐρώπη, προσέβλεπαν πρὸς τοὺς Αὐτοκράτορες τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ὄχι πρὸς τοὺς Σέρβους Τσάρους γιὰ ὑποστήριξη, οἱ ὁποῖοι κι' αὐτοὶ ἀντιμετώπιζαν ὅπως καὶ ἡ Ἑλλάδα, τὴν τούρκικη ἐπιδρομὴ.

Ὁ Βυζαντινὸς Αὐτοκράτορας Ἰωάννης Ε' κυβερνοῦσε τῶρα τὴ Πόλη, χάρι στὴν εὐνοία τοῦ Ὀθωμανοῦ Σουλτάνου. Ὁ γιὸς τοῦ Ἰωάννη Μανουήλ, ἀπογοητευμένος ἀπ' τὴν καιροσκοπία τοῦ πατέρα του, ἔκαμε μιὰν ἀπόπειρα νὰ νικηθεῖται τὴν δύναμη τῶν Τούρκων, ἀνακηρύσσοντας τὸν ἑαυτοῦ ὡς Αὐτοκράτορα τῆς Θεσσαλονίκης, στὰ 1382.

Ἡ δεύτερη πόλη τῆς Αὐτοκρατορίας, ἔγινε ἡ προπεύουσα ὅλων ἐκείνων ποὺ προτιμοῦσαν νὰ πεθάνουν παρὰ νὰ ἀτημαστοῦν. Ὁ Μανουήλ, ἡλιπίζε στὴν ὑποστήριξη ἀπὸ πολλὰς πλευρὰς κι' ὄχι λιγώτερο φυσικὰ κι' ἀπ' τοὺς κυβερνήτες τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Ἠπείρου. Γιατί, γινόταν ἀντιληπτὸ ὅτι ἂν οἱ Τούρκοι ἔπαιρναν τὴ Σαλονίκη, τότε ἡ κατάκτηση τῆς Ἑλλάδος ἦταν μόνον ἓνα ἀπλὸ ζήτημα χρόνου.

Ὁ Ἀλέξιος ἐγκαταστάθηκε γιὰ καλὰ στὴν Συμπρωτεύουσα καὶ γιὰ τίποτε δὲν ἤθελε νὰ τὴν δῇ νὰ πέφτῃ στὰ τούρκικα χέρια.

Ὁ Θωμᾶς Πρελιούμποβιτς, ὁ στερνὸς Σέρβος πρίγκιπας, ποὺ παρέμενε σιὸ Ἑλληνικὸ ἔδαφος, σχεδὸν ἀναγνώρισε τὸν Μανουὴλ ὡς κυρίαρχό του, ὅταν μάλιστα ἐπικυρώνονταν ὁ τίτλος τοῦ Δεσπότη ἀπὸ ἓνα Βυζαντινὸ Αὐτοκράτορα.

Ὅμως, οἱ θαρραλεές προσπάθειες τοῦ Μανουὴλ νὰ κρατήσῃ μακριὰ τὴν τούρκικη πλημμύρα, ὑπῆρξαν μάταιες. Ἡ σύντομη «Αὐτοκρατορία» τῆς Σαλονίκης, κατέληξε στὰ 1387 σὲ ἀδιέξοδο, ὅταν ὕστερα ἀπὸ μακριὰ πολιορκία, οἱ κάτοικοι ἀνοιξαν τὶς πύλες στὸν Χαϊρεντὶν Πασᾶ, στρατάρχη τοῦ Σουλτάνου. Τὸ γεγονὸς αὐτό, εἶχε προβλεφθεῖ ἀπ' τὸν Ἀθανάσιο τῶν Μετεώρων, λίγα χρόνια νωρίτερα. Δὲν ἔγινε ὅμως ἀποδεκτό, γιατί ἦταν σκληρὸ τὸ προμάντεμα ὅτι οἱ ἄπιστοι Τούρκοι θὰ γίνονταν κύριοι ὄχι μόνον τῆς Θεσσαλονίκης, ἀλλὰ ὁλόκληρης σχεδὸν τῆς Βυζαντινῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς ἴδιας τῆς Πόλης.

15. ΤΑ ΜΕΤΕΩΡΑ ΚΟΙΤΙΔΑ ΠΙΣΤΕΩΣ ΣΤΗΝ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑ

Στις 15 Ἰουνίου 1389, οἱ Σέρβοι κατέβηκαν ὁλοένα μαχόμενοι, πρὸς τὸν κάμπο τοῦ Κόσσοβο, τὴν πεδιάδα τοῦ Κοσοιφοπεδίου. Ἐκεῖ, κερδήθηκε ἡ πρώτη μεγάλη νίκη στὴν Εὐρώπη, τῆς Ἡμισελήνου, ἐπὶ τοῦ Σταυροῦ...

Οἱ ὀρδὲς τοῦ Χαϊρεντὶν πασᾶ, πήρανε μπάλλα, τὰ μετερίζια τῶν Βυζαντινῶν καὶ τῶν Σέρβων τῆς Μακεδονίας καὶ εἰσήλασαν βαθειὰ στὶς Δαλματικές ἀκτές.

Κατὰ τὸ 1385, ἔφθασαν τὰ τούρκικα στίφη στὰ βόρεια σύνορα τῆς Θεσσαλίας. Αὐτὴ τὴ χρονιά, ἓνας ἱερωμένος, ὁ ὁποῖος ἀντέγραφε ἓνα χειρόγραφο γιὰ «τὸν Αὐτοκράτορα, τὸν ἀγιώτερο ὅλων, Ἰωᾶσαφ», στὰ Μετέωρα, πρόσθεσε μιὰ σημείωση, στὴν ἐργασία του ἐκείνη, σύμφωνα μὲ τὴν ὁποία, «Οἱ Τούρκοι, εἶχαν, μὲ τὴ θέληση τοῦ Θεοῦ καταλάβει τὴν πόλη τῆς Βέρροιας κι' ὅλον τὸν κόσμον ἓνα γύρω»...

Στις ἀρχὲς τοῦ 1386, ὁ Χαϊρεντὶν, ἤδη ἐκπρόσωπος τοῦ Σουλτάνου στὴ «Ρωμανία» ἢ Εὐρωπαϊκὴ Τουρκία, συνοδευόμενος ἀπ' τὸν Αὐτοκρατορικὸ Στρατηγὸ, Ἐβρενὸς Μπέη, μπῆκε στ' ἀνατολικά πεδία τῆς Θεσσαλικῆς γῆς, ἀπ' τὸ δρόμο τοῦ Κίτρου (Κατερίνης) καὶ προσέβαλε τὴ Λάρισα, ἡ ὁποία καὶ θάπεφτε τότες στὰ τούρκικα χέρια, ἂν ὁ Χαϊρεντὶν δὲν πέθαινε κατὰ τὴ διάρκεια αὐτῆς τῆς ἐκστρατείας.

Ἀλλ' ὁ Ἀλέξιος, κρατήθηκε στὰ Τρίκαλα, γιὰ λίγα χρόνια, συνταιριάζοντας ἴσως τὴν εὐχὴ τῶν Τούρκων τῆς Σαλονίκης. Αὐτός, εἶναι ἐλάχιστα γνωστὸς γιὰ δράση ὡς διοικητὴς τῆς Θεσσαλίας, καὶ κυρίως ἀπὸ μιὰν ἀπόπειρά του νὰ συμβιβάσῃ μιὰ διαμάχη ποῦχε ξεσπάσει ἀνάμεσα στοὺς Καλογέρους τῶν Μετεώρων.

Τὸ Δεκέμβρι τοῦ 1389, ἀπασχολοῦνταν μὲ τὶς ὑποθέσεις του τῆς Θεσσαλονίκης. Καὶ λέγεται ὅτι ἔκτοτε, σπατάλησε κάπου τέσσερες μῆνες στὴν αὐλὴ τοῦ Σουλτάνου Μπαγιαζήτ Α', ποὺ ἀνέβηκε στὸ θρόνο ἐκείνη τὴ χρονιά, μὲ τὸν ὁποῖο, εἶναι σκληρὸ νὰ λεχθῇ ὅτι ἐπεζήτησε κάποια συνεννόηση.

Στὸν καισαρικὸ θῶκο τῆς Θεσσαλίας τὸν διαδέχθηκε ὁ γιὸς του ἢ ἀδερφός του Μανουὴλ Ἀγγελος Φιλανθρωπινός, ποὺ στάθηκε ὁ τελευταῖος στὴν ἱστορία τοῦ τόπου, ποὺ ἔφερε τὸν βυζαντινὸ τίτλο τοῦ Καίσαρος.



Ἐλάχιστα ὅμως εἶναι γνωστὰ γι' αὐτόν. Τὸνομά του ἀναφέρεται σ' ἓνα ντοκουμέντο τῶν Μετεωρίτικων Μοναστηριῶν, κατὰ τὰ ἔτη 1392—1393. (Πιθανόν, ὅπως ἀναφέρει ὁ Βέης στὰ «Ντοκουμέντα» του, νὰ γίνεται σύγχυση μὲ τὴν ταυτοποίησή του μὲ τὸν Καίσαρα τῆς Θεσσαλίας, ποὺ ὀνομάζονταν «Φιλανινὸς» ἀπ' τὸν ἱστορικὸ Κριτόβουλο. Πάντως ὁ γιὸς του Μιχαὴλ παντρεύτηκε μιὰ Σερβίδα ἀρχόντισσα καὶ πῆγε νὰ ζήσει στὸ Νόβο Μπρνό, ὅπου ἐγέννησε δυὸ γιούς. Ὁ ἓνας ὀνομάστηκε Μιχαὴλ Ἀγγέλοβιτς κι' ἐγίνε Βοϊβόντας τῆς Σερβίας ὑπὸ τὸν Δεσπότη Λαζάρ. Ὁ ἄλλος, ἐγίνε Μουσουλμᾶνος, μὲ τὸνομα Μωάμεθ Ἀγγέλοβιτς κι' ἐγίνε πότερο γνωστὸς ὡς στρατηγὸς καὶ τελικὰ ὡς Μπεηλέρμπεης (Ἀντιβασιλιάς) τῆς Ρωμελίας (Ἑλλάδος), ὑπὸ τὸν Σουλτάνο Μωχάμετ Β').

Εἶναι ὅπωςδήποτε ἄδικο νὰ συμπεράνουμε ἀπ' ὅτι δῆποτε, ὅτι αὐτὸ εἶναι ἓνα νόμιμο ντοκουμέντο, ποὺ οἱ καλόγεροι τῆς Θεσσαλίας ἐπέδειχναν εἴτε σὰν ὕπατο σημεῖο ἀδιαφορίας γιὰ τὴν τύχη τους ἢ προπαρασκευάζονταν γιὰ τὴν εὐτυχῇ λύση τῶν ἀπίστων, ὅπως ἐπραξαν κατὰ τὸ παρελθὸν οἱ Βυζαντινοὶ κι' οἱ Σέρβοι Αὐτοκράτορες μὲ τὶς κῶρες τους ποῦχαν πιά ὀπισθοδρομήσει.

Τὸ ἴδιο ὅμως κι' αὐτὸς ὅπως κι' οἱ Κωνσταντινουπολίτες, δὲν μπορούσαν νὰ πιστέψουν ὅτι ὁ Θεός, θὰ παραχωροῦσε στοὺς ἄπιστους τὸν θρίαμβο ἢ τουλάχιστον, ὅτι ἡ δύναμη τῆς προσευχῆς θὰ ἔκαμνε ἐφήμερο αὐτὸν τὸν θρίαμβο.

Ὡστόσο, μέσα σ' αὐτὴ τὴ χρονιά τοῦ 1393, ὁ Διοικητὴς τοῦ Βαγιαζήτ, Ἐβρενὸς Μπέης, ξανάρχισε τὴν ἐπιδρομὴ στὴ Θεσσαλία κι' ἔβαλε ἓνα τέλος στὴ Βυζαντινὴ διοίκηση τῶν Τρικάλων.

Ὁ ἴδιος ὁ Σουλτᾶνος, φάνηκε στὴ σκηνή, σὲ λίγο, ἐγκαθιστώντας τὸ στρατόπεδό του στὶς ὄχθες τοῦ Σπερχειοῦ ποταμοῦ. Καὶ στὶς 20.2.1392 ὁ Φλωρεντῖνος Δούκας τῶν Ἀθηνῶν, Νέριο Ἀτζαγιόλι, ἔγραψε ἓνα ἀγωνιώδες γράμμα στὸν ἀδερφό του, μὲ τὸ ὁποῖο περιέγραφε τὴν προέλαση τῶν Τούρκων στὴν Ἑλλάδα.

Ὁ Βαγιαζήτ, κατέλαβε σ' αὐτὸ τὸ μεταξὺ τὴ Χώρα τῶν Σαλώνων καὶ τὴν Ἀμφισσα καὶ παίρνοντας σκλάβια τὴν κόρη τῆς Κόμισσας τὴν ἔκλεισε στὸ καρέμι του.

Ὅμως, ἡ κατάκτηση τῆς Κωνσταντινούπολης, παρέμενε ὁ διακαὴς πόθος τοῦ Σουλτάνου, παρὰ τῶν Ἀθηνῶν τὸ κράτημα. Κι' ἀφήνοντας ὡς Βεζύρη του, στὴ Θεσσαλία τὸν Ἀλῆ Πασᾶ, γιὸ τοῦ τελευταίου τοῦ τοποτηρητῆ Χαϊρεντίν, ὁ Βαγιαζήτ, ὥρμησε καὶ πάλι κατὰ τὸ βοριά.

Ἡ χριστιανικὴ Θεσσαλία, καταλήγει ὁ Ν. Νίκολ, συντομεύοντας τὰ γεγονότα καὶ τὰ ὀνόματα τῶν πρωταγωνιστῶν τῆς τουρκοκρατίας στὸν τόπο, ἐγνώρισε ἔτσι τὴ μακρυὰ τῆς νύχτα στὰ χέρια τῶν Τούρκων (ποὺ ὀριστικὰ τὴν ὑπέταξαν - προσθέτουμε ἐμεῖς κατὰ τὸ 1420 μὲ τὸ γιαταγάνι τοῦ Στρατάρχη τους Τουρχὰν Μπεηλέρμπεη).

Μιὰ κρυπτογραφικὴ σημείωση, σ' ἓνα χειρόγραφο, ἀναφέρει ὅτι: «Κατὰ τὴ χρονιά τοῦ 1403—4, ὁ ἄπιστος ἤλεγχε τὴ «Μεγάλῃ Βλαχία» (Θεσσαλία). Ἀλλ' ἡ ἡ χριστιανικὴ πίστις, ἔστω καὶ στοὺς ὁποιοσδήποτε παράξενους τύπους της, διατηρήθηκε ζωντανὴ ἀπ' τοὺς Καλογέρους τῶν Βράχων τῶν Μετεώρων, ψηλὰ ἀπ' τὰ γήινα κι' ἀπ' τὸν ἐχθρό, μέχρις ὅτου ἐνώθηκε μὲ τὸ ἐλεύθερο Ἑλληνικὸ Βασίλειο στὰ 1881. (Ἰδέε: Λάμπρου καὶ Ἀμαντου: «Σύντομα Χρονικά» Νο 31, σελ. 58.1.13).

Μέρος 3

16. ΝΤΟΚΟΥΜΕΝΤΑ - ΠΗΓΕΣ

Οἱ Ἕλληνες ἱστορικοί, τῶν τελευταίων ἑκατονταετηρίδων τῆς Βυζαντινῆς Αὐτοκρατορίας, Γρηγοῤῃς, Παχυμέρης, Κατακουζηνὸς καὶ ἄλλοι, δὲν ἀναφέρουν οὔτε λέξη σχεδὸν γιὰ τὰ Μοναστήρια τῶν Μετεώρων.

Τὰ σπουδαιότερα ντοκουμέντα καὶ φιλολογικὲς πηγὲς γιὰ τὴν ἱστορία (τῆς Τρίτης κατὰ σημασίαν Ἑλληνοχριστιανικῆς Συμπολιτείας μετὰ τὸν Σινᾶ καὶ τὸν Ἀθωνα), γιὰ τὴν ἀφιοτέρησή τους, πρέπει νὰ ἀναζητηθοῦν καὶ νὰ βρεθοῦν σ' αὐτὰ τὰ ἴδια τὰ ἱστορικὰ Μοναστήρια.

Ὅτι οἱ καλόγεροι ἐθεώρησαν, πὼς ἦταν σημαντικὸ ντοκουμέντο, ἐπεχείρησαν τὴν ἀντιγραφὴν του. Τὰ ντοκουμέντα ὥστόσο, πρέπει συστηματικὰ νὰ ἐξευρεθοῦν καὶ νὰ συλλεχθοῦν καὶ προπάντων, νὰ γίνουν ἀντικείμενο ἰδιαιτέρας σπουδῆς, ἀπὸ ἴδρυμα ποὺ νὰ ποσκοπῇ στὴν ἀναλογία τῶν προνομίων καὶ τῶν δικαιωμάτων τῆς Ἱστορίας.

Οἱ καλόγεροι, κατέβαλαν μεγάλους κόπους, γιὰ νὰ συντηρήσουν τοὺς ἀναγκαίους τίτλους καὶ τὰ ἔγγραφα τῆς ἀτελείας τους, καὶ νὰ διαφυλάξουν τὶς σχέσεις μετὰ τῶν διαφόρων ἀπαιτητῶν καὶ διαφιλονικητῶν τῆς περιοχῆς, ἀνάμεσα ἀπὸ καυγάδες καὶ διαφορὰς μετὰ τοῦ ἐνὸς Μοναστηριοῦ καὶ τοῦ ἄλλου.

Ὅμως, οὔδε ἓνας κατάφερε νὰ ἀναφερθῇ ἔστω καὶ σχετικὰ, κί' ὄχι ἀκριβῶς, πὼς καὶ μὲ ποιὸν τρόπον, οἱ πρῶτοι κάτοικοι τῶν Μετεώρων, κατόρθωσαν νὰ σκαρφαλώσουν στὰ χαωτικὰ κί' ἀπροσπέλαστα ὕψη τους, ὅπου κί' ἔστησαν τὶς «ἀετοφωλιές» τους.

Τὰ κτίσματα τῶν ποικιλώνυμων Μονῶν καὶ οἱ νωπογραφίαι μὲ τὶς ὁποῖες διακοσμήθηκαν τὰ ἐσωτερικὰ τῶν ἐκκλησιῶν τους, προδίδουν μιὰν ἀξιοσημείωτη χρονολογικὴ ποικιλία καὶ μαρτυρία μὲ τὴ μορφή τῶν χρονολογημένων ἐπιγραφῶν.

Κί' οἱ πιότερες ἀπὸ τὶς Πατριαρχικὲς, Αὐτοκρατορικὲς κί' ἄλλες «Χάρτες» τῶν Μονῶν, ποὺ διασώθηκαν, χρονολογοῦνται τὸ ἴδιο περίπου. Αὐτές, περιλαμβάνουν, Χρυσόβουλα καὶ Διατάγματα τῶν Βυζαντινῶν καὶ Σέρβων διοικητῶν τῆς Θεσσαλίας, καθὼς καὶ Βλάχων καὶ Ρωμούνων πριγκίπων ποὺ εἶχαν ἐπεκτείνει τὴν προστασία τους στὰ Μετέωρα, ὅπως καὶ στὸ Ἅγιον Ὄρος, μετὰ τὴν Τούρκικη κατάκτηση.

Γράμματα καὶ «Σιγγίλλεια» ἐξαποσταλμένα ἀπ' τοὺς Πατριάρχες τῆς Κωνσταντινουπόλεως, μὲ τὰ ὁποῖα ὀρίζονταν τὸ καθεστῶς καὶ τὰ δικαιώματα τῶν διαφόρων Μοναστηριῶν, ἀναφέρονται ἐπίσης καὶ στὴν διαιτησία τῶν διαφορῶν τους.

Ἐπίσης ἐνυπάρχουν παρόμοια ντοκουμέντα, ποὺ ἐξαπέστειλάν ὁ Ἀρχιεπίσκοπος τῆς Λαρίσης, ὁ Ἐπίσκοπος τῶν Σταγῶν καὶ ἄλλοι. Ὅλ' αὐτά, δείχνουν τὰ «γεγενημένα ὁσᾶ» τῆς ἱστορίας τῶν Μετεώρων, ὅμως ὁ σκελετός, «πὸρῶ ἀπέχει» ἀπὸ τὴν συμπλήρωσή του.

Σὲ μιὰν ἐργασία, τέτοιας φύσεως, εἶναι ἄκρως δύσκολο ἢ κί' ἀληθινὰ ἀναγκαῖο, νὰ ἀναφέρουμε ὅλα τὰ ντοκουμέντα, μερικὰ ἀπ' τὰ ὁποῖα εἶναι σκοτεινὰ καὶ δὲν καταφέρνουν ἄλλο ἀπ' τὸ νὰ ἐπιφέρουν σύγχυση, πλὴν νὰ διαφωτίσουν τὴν μοναστικὴ μετεωρίτικη ἱστορία.

Καὶ δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία, ὅτι τὸ περισσότερον μέρος τῆς ἱστορίας τοὺς πρέπει νὰ ξαναγραφῇ, ὅταν τὰ ἀδημοσίευτα ντοκουμέντα, καταστοῦν ἀναπόφευκτες πηγές.



Θὰ ἦταν ὅπωςδὴποτε χρήσιμο, ἐφ' ὅσον δὲν ἔγινε αὐτὸ γιὰ τοὺς δικούς μας ἢ ξένους ἀναγνώστες, καὶ μὲ τοῦτα τὰ γραφτὰ μας, νάναφερθοῦμε σὲ μιὰν ἔστω περιγραφὴ τῶν πρὸ οὐσιωδῶν φιλολογικῶν πηγῶν, πάνω στὶς ὁποῖες, πρέπει νὰ βασιίζεται τουλάχιστον ἓνας ἱστορικὸς ἀπολογισμὸς γιὰ τὰ Μετέωρα.

Τέτοιες πηγές εἶναι: α) Τὸ Χρονικὸ τῶν Μετεώρων (Σύγγραμμα Ἱστορικόν), β) Τὸ Χρονικὸ τῶν Ἰωαννίνων, γ) Ἡ Ζωὴ τοῦ Ἀθανασίου, δ) Ἡ Ζωὴ τῶν Νεκταρίου καὶ Θεοφάνη, ε) Ἡ διαθήκη τῶν Ἀδελφῶν Μάξιμου καὶ Ἰωάσαφ κλπ.

17. ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΩΝ ΜΕΤΕΩΡΩΝ

Τὸ «Ἱστορικὸ Σύγγραμμα» (πὺ ὁ Νίκολ ἀναφέρει στὰ Ἑλληνικά), προσονομάζεται καὶ «Χρονικὸ τῶν Μετεώρων», δίνει μιὰ σύντομη ἱστορία τῶν μοναστικῶν αὐτῶν ἐνδαιτημάτων τῆς Θεσσαλίας, ἀπὸ τοῦ χρόνου καταγωγῆς τους μέχρι τὸν τελευταῖο 16ον αἰῶνα.

Τοῦτο τὸ ντοκουμέντο, πρέπει νὰ γράφτηκε κατὰ τὸ 1521 καὶ ἀποτελεῖ μέρος τῆς ἐκθέσεως πὺ διερευνᾷ τὸ ἱστορικὸ τῆς Σκῆτης καὶ τῶν Μοναστηριῶν τῶν Μετεώρων, πὺ ἔγινε γιὰ λογαριασμὸ ἢ ἀπ' τὸν Ἀρχιεπίσκοπο τῆς Λαρίσης ἢ κι' ἀπ' τὸν ἀντιπρόσωπό του.

Πρόκειται γιὰ περιεκτικὸ ντοκουμέντο, γιὰτὶ ἀποσκοπεῖ κυρίως, ὅπως τὸ δείχνει κι' ὁ ἐλληνικὸς τίτλος του, νὰ ἀμφισβητήσῃ τὴν ὑπεροχὴ τὴν ὁποία τὸ Μοναστήρι τοῦ Μεγάλου Μετεώρου, ἀσκοῦσε πάνω στ' ἄλλα καθιδρύματα καὶ ἀκόμη νάποδείξῃ ὅτι ἡ καταγωγὴ τοῦ συνόλου τῆς Κοινοβιακῆς Πολιτείας, ἀποτελοῦσε ταυτότητα μὲ τὴ Σκῆτη τῶν Ἐρημιτῶν πὺ ζοῦσαν στὰ βραχοσπηλαία τῆς Ντούπιανης, τῆς ὁποίας ὁ «Πρῶτος», ἦταν ἐκ παραδόσεως ὁ Ἡγούμενος πὺ ὅλοι καὶ μοναδικὰ τὸν ἀναγνώριζαν ὡς ἀρχηγό τους.

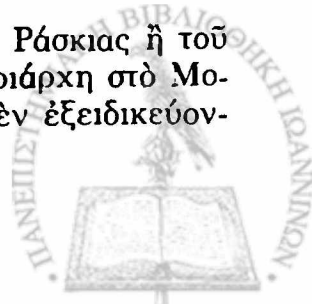
Τὸ γενικὸ θέμα τοῦ Δοκιμίου αὐτοῦ, εἶναι ξεκάθαρο, ἀλλὰ στὶς λεπτομέρειές του θέτει καὶ δημιουργεῖ ἓνα σωρὸ ἐρωτηματικῶν, πὺ συγχαίονται μὲ ἀυθεντίες καὶ χρονολογήσεις.

Τὸ χειρόγραφο, μὲ τὴν τσαπατσούλικη κι' ἀκόμοδὴ θὰ λέγαμε ἐργασία του, ἦλθε πρωταρχικὰ στὸ φῶς, ἀπ' τὸν Λέοντα Ἐζαί, πὺ τὸ ἀνακάλυψε στὴν Βιβλιοθήκη τῆς Μονῆς τοῦ Βαρλαάμ, στὰ 1858. Ὑστερα, σὲ συνέχεια πάλι, ἀπ' τὸν Ἀρχιμανδρίτη Οὐζμπένσκου, στὰ 1859.

Ὁ Ἐζαί, πὺ περιῆλθε τὴ Θεσσαλία, ἦταν περήφανος γιὰ τὴν ἀνακάλυψή του αὐτὴ καὶ ἔκαμε τρεῖς χωριστὲς δημοσιεύσεις τῆς κι' αὐτὸ ὑπῆρξε εὐτυχὴς ἔμπνευση, γιὰτὶ ἀπὸ τότε, μεσολάβησαν ἅπειρες ἐξαφανίσεις (τῶν ντοκουμέντων). Ἐπίσης τὸ ἐλληνικὸ κείμενο, τὸ ἀντέγραψε κι' ὁ ἀρχαιολόγος τῆς Θεσσαλίας Νικ. Γιαννόπουλος (Ἰδὲς «Νεολόγος» - Κωνσταντινούπολη, 1892).

Τὸ ντοκουμέντο εἶχε μιὰ παράξενη ἱστορία. Τὸ χειρόγραφο πὺ ἀντέγραψε ὁ Ἐζαί ἦταν καὶ τὸ ἴδιο ἀντίγραφο ἀπὸ τὸ πρωτότυπο, πὺκαμε ἓνας ἐκπτώτος ἀρχιεπίσκοπος ἀπ' τὴν Κωνσταντινούπολη, τὸν 18ον αἰῶνα. Ἡ ἐξορία σὲ κάποιο Μοναστήρι, ἦταν ἓνας κοινὸς τύπος πὺ ὁδηγοῦσε ἢ στὴ διόρθωση ἢ στὴν ὑποτροπὴ, στὸ Βυζαντινὸ κόσμο. Ὅμως ἡ ἀπόσταση τῶν Μετεωρικῶν βράχων, τοὺς ἔκαμνε ἰδιαίτερα ἐπιθυμητοὺς γιὰ ἐγκατοίκηση ἐξορίστων πὺ ὑφίσταντο μιὰ τιμωρία.

Ὁ Γεράσιμος, τῆς οἰκογενείας Τράμπα, ἀρχιεπίσκοπος τῆς Ράσκιας ἢ τοῦ Νόβι Μπαζάρ τῆς Σερβίας, ἐξορίστηκε κι' ὁ ἴδιος ἀπὸ τὸν Πατριάρχη στὸ Μοναστήρι τοῦ Βαρλαάμ στὰ 1775. Οἱ λόγοι τῆς ἐκπτώσεώς του δὲν ἐξειδικεύον-



ται, ἀλλὰ κατὰ τὴ γνῶμη τοῦ ἦταν ἄδικοι. Μὴ ἔχοντας ὅμως καμμιὰν ἄλλη ἀπασχόληση καὶ σχέση, σὲ κείνη τὴν «ἐξορία τοῦ Ἀδάμ», περνοῦσε τὶς βαρεῖες ὥρες τῆς μοναξιάς του, ἀντιγράφοντας μερικὰ ἀπ' τὰ χειρόγραφα τῆς Βιβλιοθήκης τῆς Μονῆς ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα καὶ τὸ «Ἱστορικὸ Σύγγραμμα» ποὺ ἀντέγραψε στὰ 1776. Ἡ φιλολογικὴ του ἀξία, φαίνεται νάποτυπώθηκε σ' ἓνα ποίημα, ὅπου περιγράφεται τὸ Μοναστήρι σὺν ὁποῖο εἶχε καταδικαστεῖ νὰ ζήσει...

Ὁ Γεράσιμος, ἔμεινε ἀκόμη καὶ τὸν Ἀπρίλιο τοῦ 1779, ὅποτε ὁ Σουηδὸς περιηγητὴς Μόρνσταλ, τὸν βρῆκε ἐκεῖ ὅταν ἐπεσκέφθηκε τὰ Μετέωρα. Ἔμεινε ὁ ξένος κατενθουσιασμένος ἀπ' τὸν ἐξαίρετο σύντροφο, τὸν πολιτισμένο ἱερωμένο, ποὺ μιλοῦσε πολλὰς γλῶσσες καὶ γιὰ τὸν ὁποῖο μεσολάβησε στὴν Πόλη γιὰ νὰ τοῦ χαριστῇ ἡ ποινή.

Θὰ ἦταν νόστιμο νὰ μάθουμε τί ἀπέγινε μὲ τὴν τύχη αὐτοῦ τοῦ ἀρχιεπισκόπου Γερασίου. Ἀλλ' ἂν δὲν ξέρουμε τὴ συνέχεια τῆς ζωῆς του, γνωρίζουμε ὅτι τοῦ ὀφείλουμε χάριτες γιὰ τὴν ἀπασχολήθηκε στὸν καιρὸ τῆς ἐξορίας του δείχνοντας μεγάλο ἐνδιαφέρον γιὰ τὴν ἐξιστόρηση τοῦ τόπου τῆς ἐξορίας του ἐκείνης.

18. ΤΟ ΧΡΟΝΙΚΟ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Ἦταν στὸ ἴδιο Μοναστήρι τοῦ Βαρλαάμ καὶ σ' ἓνα ἀντίγραφο χειρογράφου, ποὺ τὸ ἔκαμε ὁ ἴδιος ὁ ἐξόριστος ἀρχιεπίσκοπος Γεράσιμος.

Τοῦτο τὸ ντοκουμέντο τὸ ἀνακάλυψε ὁ ἀρχιμανδρίτης Οὐζμπένσκυ. Κι' αὐτὸς εἶναι ποὺ τὸ ἐνεφάνισε ὡς τὸ μᾶλλον φημισμένο ντοκουμέντο τῆς ἐθνοτοπικῆς θρησκευτικῆς ἱστορίας. Εἶναι αὐτὸ ποὺ ἀπεκλήθη «Χρονικὸ τοῦ Κομνηνοῦ καὶ τοῦ Πρόκλου» ἢ «Ἡπειρωτικά».

Οἱ συγγραφεῖς αὐτοῦ τοῦ «Χρονικοῦ», τὸ ὁποῖον συνετέθη κατὰ τὸ 1400 ἦσαν πιθανὸν καλόγεροι τῆς Μονῆς τοῦ Ἀγίου Νικολάου καὶ ἰδιαίτερα ἓνας ὀνόματι Σπανός, ποὺ προέρχονταν ἀπὸ τὰ περίχωρα τοῦ νησιοῦ τῆς Λίμνης τῶν Ἰωαννίνων τῆς Ἠπείρου.

Τὸ χειρόγραφο ἀπ' τὸ ὁποῖο ἀντέγραψε ἰδιαίτερα ὁ Οὐζμπένσκυ, βρισκόταν ἀνάμεσα στὰ χαρτιὰ τὰ ὁποῖα συνέλεξε ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς τοῦ Βαρλαάμ καὶ ποὺ παρουσίασε ἀργότερα στὴν Αὐτοκρατορικὴ Βιβλιοθήκη τῆς Ἀγίας Πετρούπολης (Λένινγκραντ, σήμερα).

Ὁ ἴδιος ὁ Οὐζμπένσκυ ἀναφέρει καὶ τοὺς ἐξορίστους σ' ἓνα πῖνακα, ποὺ διετέλεσαν στὸ Βαρλαάμ κατὰ τὸν 18ον καὶ 19ον αἰῶνα.

Ὁ ἴδιος, φαίνεται ὅτι ἀγνοεῖ πὺς τὸ «Χρονικὸ τῶν Ἰωαννίνων» ἦταν ἤδη γνωστὸ καὶ ὅτι εἶχε ἐκδοθεῖ βάσει ἄλλου χειρογράφου, ἀπὸ τότε ποὺ κατεστράφη τὸ πρωτότυπο, δηλαδὴ ἀπὸ τότε ποὺ βρισκόταν στὰ Γιάννενα καὶ τὸ ὁποῖον δημοσιεύθηκε πρωταρχικὰ στὸ Παρίσι κατὰ τὸ 1649 καὶ μετέπειτα στὴ Βιέννη, στὰ 1729.

Ὁ σχολαστικὸς καὶ σπουδαγμένος Πουκεβίλ, (ὁ γνωστός μας ἀπ' τὶς περιοδεῖες του στὴν τουρκοκρατούμενη Ἑλλάδα), Γάλλος προξενικὸς σύμβουλος (καὶ περιηγητὴς), ποὺ διετέλεσε στὴν αὐλὴ τοῦ Σεραγίου τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ στὰ Γιάννενα, ἐδημοσίεψε ἓνα καινούργιο κείμενο, αὐτοῦ τοῦ «Χρονικοῦ» στὰ 1821, τιτλοφορῶντας το «Ἡ Ἱστορία τοῦ Πρελιοῦμπ καὶ ἄλλων Δεσποτῶν τῶν Ἰωαννίνων τῆς Ἠπείρου, ἀπὸ τῆς καταλήψεώς τους ἐκ μέρους τῶν Σέρβων, μέχρι τῆς ὑποταγῆς τους στοὺς Τούρκους» (Ἰδέε: Σ. Σιράκ Ἑστοπάν: «Βυζάντιο ὁ Ἑσπᾶνα» (Ὁ Λεγάτος τῇ ἑΒασίλισσας Μαρίας καὶ οἱ Δεσποτεῖς Θωμᾶς καὶ Ἑσαοῦ τῶν Ἰωαννίνων - 2ος τόμ., Βαρκελώνη 1943).



Ἀκριβῶς τοῦ Πουκεβίλ τὸ κείμενο, ἀναδημοσιεύτηκε στὸ «Μπὸν Κόρ-
πους» τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν μετὰ τὸν τίτλο «Ἡπειρωτικά» στὰ 1834.

Αὐτὸ τὸ ντοκουμέντο εἶναι γραμμένο σὲ μιὰ συμπαθητικὴ ζωντανὴ καὶ οὐ-
δόλως φιλολογικὴ ἑλληνικὴ γλῶσσα.

Ἡ ἀξία, ὡς πηγῆς γιὰ τὴν ἱστορία τῶν Μετεώρων ἀνάγεται στὴν παρου-
σίαση τῆς ἀκμῆς καὶ τῆς πτώσεως τῆς Σερβικῆς κατοχῆς στὴν Θεσσαλία καὶ
στὴν ὑπόσταση τῆς αὐτοκρατορίας τους στὴν περιοχὴ αὐτὴ ὡς τὴν Ἡπειρο.

Φέρνει ἐπίσης ἐπὶ σκηνῆς, στὴ ζωὴ δηλαδή, ἕναν ἀριθμὸ προσωπικοτήτων
ποὺ παρουσίασαν λιγώτερη ἢ περισσότερη δράση, κατὰ τὴν θεμελίωση καὶ τὴν
ζωντανὴ λειτουργία, τὴν ἀνάδειξη καὶ τὴν πτώση αὐτῶν τῶν τελευταίων Μο-
ναστηριῶν.

Μιὰ ὀριστικὴ ἔκδοση τοῦ «Χρονικοῦ τῶν Ἰωαννίνων», ἔγινε στὰ 1943,
ἀπὸ τὸν Ἰσπανὸ Δάσκαλο, Φρ. Σεβιπάστιαν Σίρκα Ἐστοπάναν.

Βεβαίως, προσθέτουμε μεῖς, τὰ ντοκουμέντα, γιὰ τὴν ὑπαρξὴ καὶ τὴν ἱ-
στορικὴν ὑπόσταση τῶν Μετεώρων, εἶναι καὶ ἄλλα.

Ὅμως, τὸ «Χρονικὸ τῶν Ἰωαννίνων» στάθηκε μιὰ βάση-πηγή, ὅχι μο-
νάχα τῆς καθαυτοῦ Μετεωρίτικης ἱστορίας, ἀλλὰ καὶ τῆς τέτοιας τῶν ἐπιδρο-
μῶν, στὴ Θεσσαλία, ὅπως τῆς Σερβοκρατίας, ποὺ ὑπῆρξε συνέχεια τῆς Φραγ-
κοκρατίας καὶ τῆς Τουρκοκρατίας ποὺ ἀκολούθησε, μετὰ τὴν μελανώτερη ἀπ’
τὸ ράσο, ἐποχὴ τὴν ὁποία ἐγκαθίδρυσε στὶς καρδιές καὶ στὰ σώματα τῶν ἀν-
θρώπων τῆς πολύπαθης ὅσο καὶ πολύδοξης Θεσσαλίας.

Καὶ ἤδη, ἐρχόμαστε νὰ συνεχίσουμε τὴν ἀπόδοση τοῦ θαυμασίου καὶ πε-
ρισπουδάστου κειμένου τοῦ Νίκολ, μετὰ τὴν παράθεση ἐνὸς ἀκόμη σοβαροῦ ντο-
κουμέντου ποὺ ἀναφέρεται στὴν «Ζωὴ τοῦ Ἀθανασίου τοῦ Μετεωρίτη».

19. Η ΖΩΗ ΤΟΥ ΑΘΑΝΑΣΙΟΥ

Τὸ προῖμότερο γνωστὸ ντοκουμέντο γιὰ τὴν ἱστορία τῶν Μονῶν τῶν Με-
τεώρων εἶναι ἐκεῖνο ποὺ ἀναφέρεται στὴν «Ζωὴ τοῦ εὐλογημένου Πατρός
μας Ἀθανασίου, ποὺ ἐφάρμοσε τὴν ἀσκητικὴ ζωὴ στὸ Βράχο τῶν Σταγῶν ποὺ
ἀπεκλήθη ἀπὸ τὸν ἴδιο Μετέωρο».

Ὁ Ἀθανάσιος, ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἰδρυτὴς αὐτοῦ ποὺ ἀργότερα ἔγινε τὸ
ὄνομαστὸ μέχρι σήμερα Μοναστήρι τῆς Μεταμορφώσεως ἢ Μεγάλου Μετέωρο,
στὴν κορυφὴ τοῦ Ἀκρώτατου πανύψηλου Βράχου.

Ἦλθε στοὺς Σταγούς ἀπ’ τὸ Ἅγιον Ὅρος κατὰ τὸ 1340 καὶ πέθανε, πι-
θανόν, κατὰ τὸ 1383. Ἡ βιογραφία του, γράφτηκε λίγο μετὰ, ἀπὸ κάποιον ἀ-
νώνυμο καλόγερο τῶν Μετεώρων ποὺ κι’ αὐτὸς ἔκαμε στὸν Ἅθω, κι’ ἔζησε
λίγο κοντὰ στὸν Μετεωρίτη, κι’ ἄκουσε περισσότερα ἀπὸ τοὺς ἄλλους καλο-
γέρους ποῦ ζῆσαν μετὰ τὸν Ἀθανάσιο ἀπ’ τὴν ἀρχὴ «πρὸς δόξαν αὐτοῦ καὶ τῶν
ἀσύγκριτων ἀρετῶν ποὺ ἐκκληρονόμησεν εἰς αὐτοὺς» (Ἰδὲς ἔκδοση Ν. Βέη).

Σὰν φιλολογικὴ ἐργασία ἡ «Ζωὴ τοῦ Ἀθανασίου» ἀκολουθεῖ τὴν κλασ-
σικὴ Βυζαντινὴ παράδοση τῆς Ἀγιογραφίας.

Δίδει τὰ γεγονότα τῆς ζωῆς τοῦ Ἀγίου, περιλαμβάνει τὸ κείμενο τοῦ «Τυ-
πικοῦ» ἢ τοὺς χάρτες τῶν κανόνων ποὺ συνέταξε γιὰ τοὺς μοναχοὺς, περι-
γράφει τὸν τρόπο τοῦ θανάτου του καὶ συμπερασματολογεῖ γιὰ τὶς ἀρετές του,
τὶς πνευματικὲς ἱκανότητες καὶ τὰ «Χαρίσματά» του ποὺ τὰ παρουσιάζει ὡς
ὑπερφυσικά.

Ἡ αὐθεντικότητα τῆς βιογραφίας του, σὰν ἀπὸ πρῶτο χέρι προεκτείνεται
ἀπ’ τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ συγγραφέας της, ἐνδιαπᾶται μετὰ τὸν Ἀσκητισμὸ καὶ τὴν

ἀπόσπαση ἀπ' τὸν κόσμο τοῦ ἥρώος του, καὶ ὅχι μὲ τὰ θαύματά του. Ὁ ἴδιος βυθίστηκε σὲ πολλές φιλολογικὲς πηγὲς καὶ παραλληλισμούς.

Ἡ «ζωὴ τοῦ Ἀγίου Λουκά» τῶν Στείρων, τοῦ ὁποῖου ἡ μεγάλη Μονὴ κοντὰ στοὺς Δελφούς, γίνεται προσκυνητὰρι ἀπὸ πολλοὺς προσκυνητές, τοὺς ὁποῖους ξεπερνοῦν οἱ τουρίστες, στάθηκε τὸ παράδειγμά του. Ὅμως, κύρια πηγὴ, πνευματικῆς ἐμπνεύσεως, τοῦ στάθηκε ἡ «Σκάλα τοῦ Παραδείσου» τοῦ Ἰωάννη τοῦ Κλίμακος, τοῦ Ἀναχωρητῆ τοῦ βου αἰῶνα, στὸ Ὅρος Σινᾶ, τοῦ ὁποῖου ἡ ἐργασία διαβάστηκε καὶ μεταγλωττίστηκε εὐρύτατα ἀπὸ τοὺς καλογέρους ὅλων τῶν δογμάτων, διὰ μέσου τῶν αἰώνων.

Ἡ κλίμακα τοῦ Παραδείσου» ἔγινε σὲ τρεῖς σειρὲς ἢ «Χάρητες» πρὸς ἡ καθε μιὰ τους, ἀντιπροσωπεύει μιὰν ἰδιαίτερη κατάστασι στὸν ὕπατο συμβολισμό, τῆς ἄφατης προόδου τοῦ κάθε καλογήρου πρὸς τὴν σφαῖρα τῆς τελειότητος καὶ τὸ Βασίλειο τῶν Οὐρανῶν.

Ἐνα μέρος τῆς κάρας τοῦ Κλίμακος, πέρασε στὴν κατοχὴ τοῦ Μεγάλου Μετεώρου στὰ 1617' (Ἰδές: «Ἐπιγραφές» Νίκου Βέη).

Τὸ ἀρχέγονο Χειρόγραφο τῆς «ζωῆς τοῦ Ἀθανασίου», ἀνακαλύφθηκε στὰ Μετέωρα ἀπ' τὸν ἀείμνηστο καθηγητὴ Βέη, τὸ Σεπτέμβριο τοῦ 1908 καὶ σχεδὸν ταυτόχρονα ἀπὸ τὸν Δόκτορα Ἀδαμαντίου. Ὁ ἴδιος «ὁ Ἅγιος ποὺ συγκράτησε κάτι τι ἀπὸ κάθε ἄνθρωπο, δηλαδὴ ποὺ ὁ τρόπος τῆς ζωῆς του καὶ τὰ κηρύγματά του καὶ οἱ ἀγῶνες του, γιὰ τὴν πίστι τοῦ Θεοῦ» τὰποκάλυψε ὅλα στὸ κοινό. Ὑστερα, τὸ Χειρόγραφο μπῆκε στὸ χρονοντούλαπο γιὰ νάναζήσῃ τὸν 14ον αἰῶνα καὶ νάποκατασταθῇ ἀργότερα στὴν μοναστηριακὴ Βιβλιοθήκη.

Κι' ἔκτοτε, κάθε 20 Ἀπριλίου, διαβάζεται σὰν «Συναξάρι» εἰς μνήμην τῶν ἰδρυτῶν.

Στὶς ἀρχὲς τοῦ 1900, ἕνας καλόγερος, ὁ Νεόφυτος Χριστόπουλος τῆς Μονῆς τῶν Ἰβήρων τοῦ Ἀγίου Ὁρους ἀπέδωσε στὴν καθομιλουμένη Ἑλληνικὴ ὁλόκληρη τὴ «Ζωὴ τοῦ Ἀθανασίου».

Ὁ Νεόφυτος προῆλθε ἀπὸ τὸν Τίρναβο τῆς Θεσσαλίας, καὶ ἤλπισε ἀναμφίβολα νὰ διαδώσῃ τὴ φήμην ἐνὸς τοπικοῦ Ἀγίου, ἀνάμεσα στοὺς συγκαλογέρους του τοῦ Ἁθωνος μεταφράζοντάς το «ἀπ' τὴν ἀρχαιοελληνικὴν σιτὴ Δημοτικὴ γλῶσσα». Κι' ὁ Ἠγούμενος τοῦ Μεγάλου Μετεώρου, Κάλλιστος, τὸ καμπανάρησε ἀφάνταστα. Τὴν μετάφραση ἐδημοσίευσε ὁ καθηγητὴς Λάμπρος στὰ 1905, προτοῦ βγῇ στὰ φῶρα τὸ πρωτότυπο. «Μόνον ὁ Θεὸς εἶναι ἀλάνθαστος. Καὶ τὰ λάθη ποὺ θὰ βρῆτε, εἶναι μόνο δικά μου καὶ νὰ τὰ συγχωρήσετε» ἔγραφε ὁ ταπεινὸς Νεόφυτος.

Μέρος 4

20. ΠΑΛΗΕΣ ΠΗΓΕΣ ΓΙΑ ΤΑ ΤΩΡΙΝΑ ΜΕΤΕΩΡΑ

Ὁ 16ος αἰῶνας, στάθηκε ἡ χρονολογία τῆς δόξας τῶν Μετεώρων, αὐτοῦ τοῦ Ἀγίου Ὁρους τῆς Θεσσαλίας, γράφει ὁ Νίκολ, ἀφοῦ ἀναφέρεται χωριστὰ στὴ γνωστὴ ἱστορία κάθε Μονῆς.

Ἀνετα καὶ πλούσια προικισμένα, ἐξοπλισμένα μὲ ὠραιότατα κτίσματα καὶ ἐκκλησίαις πλούσιαι καὶ κειμήλια καὶ θησαυρούς, καὶ μ' ἀσφάλεια ψηλὰ στὴν «Πλατυτέρα» τους, τὸ Μεγάλον Μετέωρον, τὸ Βαρλαάμ, ὁ Ἅγιος Στέφανος, μπόρεσαν νὰ στρεχιάσουν παράπλευρά τους, μικρότερα καταφύγια καὶ ἀπέφυγαν νὰ δωροδοκήσουν ἢ νὰ διαπραγματευθοῦν μὲ τοὺς Τούρκους.

Τὸ ἡμιανεξάρτητο καθεστῶς τους, σ' ἀπόστασι ἀπὸ τὴν Μεγαλοβλαχίαν (Θεσσαλία), καὶ ἡ ἀπλοχεριά, ἐπέφεραν σ' αὐτὰ τὰ καθιδρύματα πλοῦτο καὶ



προνόμοια καὶ οἱ Πατριάρχες τῆς Κωνσταντινουπόλεως, εὐχαριστοῦνταν νὰ τοὺς χαρίζουν τὴν προστατευτικὴ ἐπευλογία τους.

Τὸ Μεγάλο Μετέωρο, ἔμοιαζε ἀκόμη μεγαλύτερο καὶ ὑψηλότερο ἀπ' τὴν περιοχὴ τῆς Βλαχίας καὶ ἤλπιζε στὴν ὑποστήριξη ἀπ' τὸ μεγαλύτερο μέρος τῆς Ὁρθοδοξίας καὶ τοὺς Ταγούς της καὶ κυρίως τῆς Ἀγίας Τσαρικῆς Ρωσίας.

Ἡ ἐλπίδα αὐτή, δὲν ὑπῆρξε στὴν οὐσία, ποτὲ σχεδὸν ἐπαληθευμένη, μὰ τουλάχιστον, οἱ καλόγεροι τῆς Θεσσαλίας, φερόντουσαν σὰν νὰ ἄγονταν στὴν Αὐλὴ τοῦ Ἰβάν τοῦ Τρομεροῦ καὶ τῶν διαδόχων τους.

Ὅταν ἡ Ἐκκλησία τῆς Τρίτης Ρώμης, ἀνῆλθε στὴν τάξη τοῦ Πατριαρχείου, στὰ 1589, μιὰ ἀποστολὴ Ἑλλήνων Κληρικῶν, μὲ ἀρχηγὸ τὸν Πατριάρχη τῆς Οἰκουμενικῆς Πόλης, Ἱερεμία Β', παρέστη στὸν μεγάλο γιορτασμὸ. Τοῦτον ἀκολούθησαν ὁ Ἐπίσκοπος τῶν Σταγῶν Ἰωάσαφ καὶ ὁ Ἀρσένιος, ἀρχιεπίσκοπος τοῦ Δοιμένικου κ' Ἐλασσόνος στὴ Βόρεια Θεσσαλία ὁ ὁποῖος εἶχε μονάσει στὸ Μοναστήρι τῆς Πόρτα Παναγιάς, τοῦ Ντούσικο.

Ὁ Ἀρσένιος ἔτυχε μεγάλης ὑποδοχῆς στὴ Μόσχα. Ὁ Τσάρος Φεντῶρ, γιὸς καὶ διάδοχος τοῦ Ἰβάν τοῦ Τρομεροῦ, τοῦδωσε μιὰν ἀρχidiaconία στὴ Ρωσία κ' ἀπὸ κεῖ, ὁ ἴδιος ἔστειλε ἅγιες εἰκόνες, δίκην κάρτ ποστάλ, σ' ὅλους τοὺς φίλους του, στὴ Θεσσαλία. Ἡ μιὰ ἔδειχνε τὴν Παρθένα νὰ καταφθάνη στὸ Μοναστήρι τοῦ Βαρλάμ στὸ 1589, ἄλλη, στὸ Μετέωρο, τὴν ἴδια χρονιά. Μιὰ τρίτη, χρονολογημένη ἀπ' τὸ 1591, ποὺ ἀπεικόνιζε τὸν ἴδιο μαζί μὲ τὸν Ἰωάσαφ τῶν Σταγῶν καὶ τοὺς Ἀγίους προκατόχους του Βησσαρίωνα μὲ τὸν ἀνεψιό του Νεόφυτο τῆς Λαρίσης, στάλθηκε καὶ παρελήφθη στὸ Ντούσικο. Στὰ 1599, ὁ Ἀρσένιος ἔστειλε ἕνα ἀργυρὸ πιάτο στὸν ἡγούμενο τοῦ Βαρλαάμ (ὅπως ἀναφέρει ὁ Οὐζμπένσκυ).

Ἀλλά, οἱ Τσάροι τῆς Ρωσίας, οὐδέποτε ἔδειξαν ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ Μετέωρα, ὅπως ἔπραξαν ἀπὸ πνευματικὰ αἵτια, γιὰ τὸ "Ἅγιον Ὄρος.

Πολυάριθμες ἀντιπροσωπεῖες τῶν Μονῶν, στάλθηκαν στὴ Μόσχα. Ὡστόσο καμμιά εὐνοϊκὴ ἔκθεση δὲν ὑπάρχει γιὰ τάποτέλεσμα ποὺ ἔφεραν, ἐκτὸς ἀπὸ ἀποστολὴ εἰκόνων καὶ δωρεὰς γιὰ τὴν Ἐκκλησίαν.

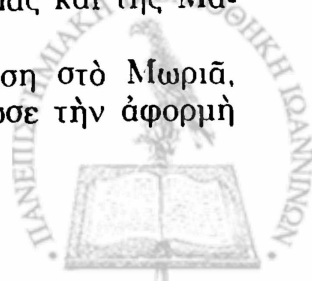
Στὰ 1592, ὁ Δαμασκηνός, τότε ἡγούμενος τοῦ Βαρλάμ, μετέβη στὴ Μόσχα, γιὰ συλλογὴ χρημάτων γιὰ τὸ Μοναστήρι του. Ὁ διάδοχός του Ἰωάσαφ φαίνεται νὰ ἔχη κάμη δυὸ ἐπισκέψεις στὴ Ρωσία.

Ἐπίσης στὴ Μόσχα, βρισκόταν ἕνας καλόγερος τοῦ Μεγάλου Μετεώρου στὰ 1630, ὁ ὁποῖος ἔφερε πίσω, μιὰν εἰκόνα τῆς Μεταμορφώσεως καὶ τίποτ' ἄλλο. Ὁ ἡγούμενός του Ζαχαρίας, ἀπηύθυνε μιὰν ἐπείγουσα ἔκκληση στὸν Μιχαὴλ Φεοντόροβιτς, γιὰ βοήθεια, κατόπιν τῆς μεγάλης πιέσεως τὴν ὁποίαν ἄρχισαν νὰ ἀσκοῦν οἱ Τοῦρκοι πάνω στὰ Μοναστήρια. Μιὰ προσπάθειά του νὰ ρθῇ σ' ἐπικοινωνία μὲ τὴ Μόσχα, ἔμεινε ἄκαρπη, στὰ 1640. Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀκατανοησία ποὺ συνάντησε ἐκεῖ πάνω, ἐπέστρεψε πίσω στὸν τόπο του (Ἰδές: Οὐζμπένσκυ).

21. Ο ΑΛΗ ΠΑΣΑΣ

Ὁ Βενετσιάνικος πόλεμος ποὺ ἄρχισε στὰ 1685 καὶ ποῦδωσε στὴ Βενετία κάποιον ἔλεγχο στὴν Πελοπόννησο γιὰ ἕνα χρονικὸ διάστημα κάπου εἴκοσι χρόνων, ἔδωσε καὶ κάποιαν ἀνάσα στοὺς Γραικοὺς τῆς Θεσσαλίας καὶ τῆς Μακεδονίας.

Οἱ Ρῶσοι ἀποπειράθηκαν νὰ ξεσηκώσουν μιὰν ἐπανάσταση στὸ Μωριά, στὰ 1769. Αὐτὸ ὅμως ἀπετέλεσε ἕνα «ἔνδοξο φιάσκο», ποὺ ἔδωσε τὴν ἀφορμὴ



στοὺς Τούρκους καὶ πάλι νὰ προβοῦν σὲ φρικαλέες σφαγὲς κατὰ τῶν Ἑλλήνων...

Ὡστόσο, οἱ Ἠγούμενοι μερικῶν ἀπὸ τὰ Μετεωρίτικα Μοναστήρια, ἀπελπισμένοι γιὰ ὁποιαδήποτε βοήθεια, οκέφτηκαν πρακτικώτερα τῶρα, καὶ ἔστειλαν στοὺς Βόρειους γείτονές τους μερικὰ ἀπ' τὰ ἱερά τους κειμήλια στὴ γύρα, γιὰ νὰ συλλέξουν χρήματα, γιὰ τὴν συντήρηση κι' ἐπισκευὴ τῶν Μοναστηριῶν τους, ἀπευθυνόμενοι πρὸς «ὅλους τοὺς Χριστιανούς», λαϊκοὺς καὶ κληρικούς.

Στὰ 1776, παραδείγματος χάρη, ὁ Δαμιασκηνός, Ἠγούμενος τοῦ Μετεώρου, ἔστειλε σὲ περιοδεία ἕναν ἀπ' τοὺς Καλογέρους του, μὲ μιὰν ἔκκληση γιὰ βοήθεια κουβαλῶντας μαζί του δυὸ ἀπὸ τὰ πρὸ γνωστὰ ἱερὰ λείψανα, τοῦ Ἁγίου Παντελεήμονα τὴν κῆρα καὶ τὸ χέρι τῆς Ἁγίας Παρασκευῆς.

Ὅμως, ἀκόμα μεγαλύτερη ἀθλιότητα ἔπεσε πάνω στὰ Μετέωρα, γιὰ χρόνια, ὅταν ὁ Ἀλῆ Πασᾶς τῶν Γιαννίνων, κυβέρνησε μερικὰ μέρη τῆς Βόρειας Ἑλλάδος, ποὺ φαίνονταν σὰν νὰ διατηροῦσαν μιὰν φαινομενικὴ ἡμιανεξαρτησία μὲς στὴν Ὄθωμανικὴ Αὐτοκρατορία.

Ὁ Ἀλῆς ἦρθε στὰ Γιάννενα ἀπ' τὸ Τεπελένι τῆς Ἀλβανίας. Ἐγίνε Πασᾶς στὰ Γιάννενα τὸ 1778 καὶ μένα συνδυασμὸς δολόπλοκης διπλωματίας, αὐτοανακηρύχθηκε σὰν φοβερὸς μὰ πολυσέβαστος διοικητὴς τῆς Ἀλβανίας, τῆς Ἠπείρου καὶ τῆς Θεσσαλίας.

Διακεκριμένοι ξένοι ταξιδιώτες ποῦρθαν στὴν Ἑλλάδα, ὅπως ὁ Λόρδος Μπάϋρον κι' ὁ Δόκτωρ Χόλλαντ, ἐθεώρησαν εὐγενικό, νὰ ὑποβάλουν τὰ σέβη τους στὴν Αὐλὴ τοῦ Ἀλῆ Τεπελενλῆ Πασᾶ, ὅπου καὶ συνάντησαν πάρα πολλοὺς μορφωμένους Ἕλληνες ποὺ ὑπηρετοῦσαν τὸν Βεζύρη - Ἀλῆ.

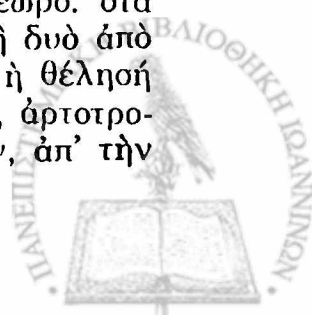
Ὁ γιός του Βελῆ Πασᾶς, ποὺ κράτησε τὸ Πασαλίκι τοῦ Μωριᾶ, ἔγινε Πασᾶς τῆς Θεσσαλίας, στὰ 1812.

Ὁ Δρ. Ὀλλαντ, ἦρθε στὴ Λάρισα νὰ παραστῇ στὴν τελειὰ τοῦ διορισμοῦ του, καὶ εἶδε καὶ παρέστη καὶ ὑποστήριξε τὰ γενικὰ παράπονα τῶν Χριστιανῶν τῆς Θεσσαλίας, οἱ ὅποιοι, ἐτύχχαναν τῶρα, δυστεινότεροι σκλάβοι τῆς τούρκικης καταπίεσεως, ποὺ ἀκολουθοῦσε καινούργιες φόρμουλες, ἰδιαίτερα σὲ βάρος τῶν Λαρισαίων ἀπ' τοὺς Τούρκους, κατοίκους τῆς πόλεως.

Σὲ κάποια κρυφὴ θέση τῶν Μετεώρων, φεύγοντας τὴν ὥρῃ αὐτὴ καταπίεση, εἶχαν προσφύγει γιὰ νὰ γλυτώσουν κάπου 500 γυναικόπαιδα. Τὸ γεγονὸς ὅτι μερικὰ ἀπ' τὰ Μοναστήρια αὐτὰ καὶ εἰδικὰ ἐκεῖνα τοῦ Ἁγίου Δημητρίου καὶ τῆς Ἁγίας Μονῆς, εἶχαν χρησιμοποιηθεῖ σὰν ὄχυρά - κάστρα τῶν Κλεφτῶν καὶ τῶν Ἀνταρτῶν, ποὺ δροῦσαν ἐναντίον τῆς ἐξουσίας τοῦ πατέρα τοῦ Βελῆ, Ἀλῆ Πασᾶ, ἔκαμε τὸν Ἀληπασαλίδη Βελῆ νὰ ὑποπτεύεται ὅλους τοὺς καλογέρους σὰν ὑπεύθυνους.

Ἔτσι, ἐπέβαλε ἕνα φόρο, γιὰ κάθε στρεμματικὴ ἔκταση γῆς τῶν Μονῶν. Κι' οἱ καλόγεροι τῶν Μετεώρων τῶν ὁποίων ἡ κατάσταση τῆς περιουσίας εἶχε πρὸς περιοριστεῖ ἕνα γύρω ἀπ' τὴν γειτονικὴ τους Καλαμπάκα, ὑποχρεώθηκαν ὄχι μόνο νὰ πληρώσουν ἐκτὸς ἀπ' τὸ ἐτήσιο «χαράτσι» ἢ «γαιοδοσίαν» καὶ ναυξήσουν τὴν ἀτομικὴ περιουσία τοῦ Πασᾶ, ποὺ ἔκαμνε ἀναγκαστικὴ τὴν «διαίτησίαν» του. Ἐνα ποσὸν ἀπὸ 450.000 πιάστρα, ἀρπάχτηκε ἔτσι, ἀπὸ τὰ Μοναστήρια, στὶς ἀρχὲς τοῦ 19ου αἰῶνος.

Ὅταν ὁ Συνταγματάρχης Λὴκ ἐπισκέφθηκε τὸ Μεγάλον Μετέωρον, στὰ 1810, ὁ ἡγούμενος, μὲ δυὸ ἀπ' τοὺς καλογέρους του, καὶ μ' ἕναν ἢ δυὸ ἀπὸ ἱάλλα Μοναστήρια, ἦταν φυλακισμένοι σὶὰ Γιάννενα, γιατί, παρὰ τὴ θέλησή τους εἶχαν βοηθήσει τὸν Παπαθύμιον Βλαχάβα καὶ τοὺς κλέφτες του, ἀρτοτροφοδοτῶντας τους κατὰ τὴν ἀνταρσία τους. Ἡ ζωὴ τους ἐξαρτῶνταν, ἀπ' τὴν



καταβολή βαρειών λύτρων, πού θὰ κατέβαλαν τὰ Μοναστήρια τους. (Ίδές: «Ταξίδια» τοῦ "Ολλαντ, σελ. 238—39 καὶ 257. Ἐπίσης τοῦ Λήκ: «Ταξίδια στὴ Βόρεια Ἑλλάδα» ΙΥ, σελ. 542. Οὐζμπένοκυ, σελ. 218, Τ. Σμάρτ Οὕγκ: «Ταξίδια» ΙΙ, ὁ ὁποῖος δένει στάγγλικά, τὴν καλύτερη ἔκθεση τῶν γεγονότων ἰδίως γιὰ τὴν καριέρα καὶ τὴν Αὐλὴ τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ, σελ. 505—6. Ἐπίσης ἰδὲς Οὐϊλλιαμ Πλόμερ («Ἀλῆς ὁ Λέων»).

Ἡ ἀνοικτὴ ἀνταρσία τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἐναντίον τοῦ Σουλτάνου τῆς Κωνσταντινούπολης βοήθησε ὄχι λίγο στὴν ἐπιτυχία τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, γιὰ τὴν Ἀνεξαρτησία, πού ξέσπασε στὰ 1821. Τὸ πρῶτο ἐπίτευγμα αὐτοῦ τοῦ πολέμου, ἔθεσε τὰ σύνορα τοῦ νέου Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος καὶ τῆς Εὐρωπαϊκῆς Τουρκίας ἀπ' τὸν Κόλπο τῆς Ἀρτας στὰ δυτικά, τὸν Κόλπο τοῦ Βόλου στὰ ἀνατολικά, ἀφίνοντας τὴ Θεσσαλία μὲ τὰ Μετέωρα, μέσα στὴν Τούρκικη Αὐτοκρατορία.

22. ΤΑ ΜΕΤΕΩΡΑ ΣΤΗΝ ΚΑΤΟΧΗ ΚΑΙ ΣΤΗΝ ΑΝΤΙΣΤΑΣΗ

Μιὰ ἀπόπειρα ἐθελοντῶν νὰπελευθερώσουν τὴν Θεσσαλία, ξέσπασε μέπικεντρο τὴν Καλαμπάκα, στὰ 1854.

Ἀλλὰ τὰ σύνορα τροποποιήθηκαν, μὲ τὴ σύμπτωση τοῦ Ρωσοτουρκικοῦ πολέμου κι' ὕστερα 25 χρόνια περίπου. Καὶ στὰ 1881, ὕστερα ἀπὸ ὑπεράνθρωπους ἀγῶνες, καινούργια συμφωνία, ἀποφασίστηκε μεταξὺ Ἑλλάδος καὶ Τουρκίας, ἡ ὁποία ὥστόσο, ἄφησε ἓνα μεγάλο μέρος τῆς Ἡπείρου στὰ Τούρκικα χέρια καὶ ἡ ὁροθετικὴ αὐτὴ γραμμὴ ὅμως ξεκινοῦσε ἀπ' τὸν Βόρειο Πηνειὸ κι' ἔδινε ἓνα μεγάλο μέρος τῆς Θεσσαλίας στὴν Ἑλλάδα.

Στὰ 1897, ἡ Θεσσαλία ἔγινε πάλι πεδίο μάχης, κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ σὺντομου μὰ τόσοσ ἀτυχου Ἑλληνοτουρκικοῦ πολέμου.

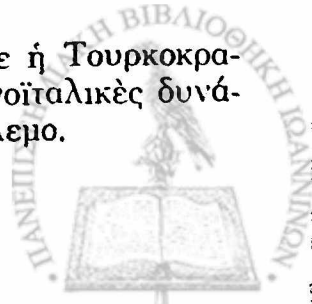
Τὸ ἐσωτερικὸ τῆς περιοχῆς ἐγκαταλείφθηκε ἐσπευσμένα, χιλιάδες πρόσφυγες, τράβηξαν κατὰ τὸ νότο, πρὸς τὴν Ἀθῆνα καὶ τὰ Μοναστήρια τῶν Μετεώρων, λέγεται ὅτι λεηλατήθηκαν ἀπ' τὶς Τούρκικες δυνάμεις. Ἀλλὰ τὸν Ἰούνιο τοῦ 1898, οἱ τελευταῖοι Τούρκοι στρατιῶτες καὶ μαζί τους οἱ ὁμόθηκοί τους Μπέηδες χωραφεντάδες, ἐγκατέλειψαν τοὺς Θεσσαλικοὺς κάμπους, γιὰ νὰ μὴν ξαναγυρίσουν ποτέ.

Κατὰ τὰ 60 ἢ 70 χρόνια πού παρήλθαν ἀπὸ τὴν τελικὴ ἔνωση τῆς Θεσσαλίας μὲ τὴν Ἑλλάδα (1881), τὰ Μοναστήρια τῶν Μετεώρων, εἶναι δύοκοιο νὰ εἰπωθῇ ὅτι ἐπέζησαν.

Ὁ ἡγούμενος Πολύκαρπος, ἔγραφε στὰ 1882, κι' ἀνεγνώριζε ὅτι ἡ μεγαλύτερη ζημία ποῦγινε σὲ βάρος τῶν Μονῶν, προῆλθε ἀπὸ τοὺς Ἑλληνες Φαναριῶτες τῆς Κωνσταντινουπόλεως, οἱ ὁποῖοι, ἀπ' τὸ 1835, εἶχαν ἀποσταλεῖ στὸ ἐξωτερικὸ ὡς Ἐξάρχοι τοῦ Πατριαρχείου καὶ τῶν ὁποίων οἱ «Ληστοσυμμορίες» ἔφτασαν ὡς τὰ Μετέωρα, ὅπου ἀπειροελάχιστος πλοῦτος ἀπέμενε πλέον σ' αὐτά. (Ὁ ἴδιος ὁ Πολύκαρπος δίνει ἓνα χρονολογικὸ πῖνακα αὐτῶν τῶν «κακοπραξιῶν» Ἐξάρχων τοῦ Πατριαρχείου).

Πάντως ἡ μεταχείριση τῆς ὁποίας ἔτυχαν οἱ Μονές, κατὰ τὴν διάρκεια τῶν δύο τελευταίων αἰώνων ἐκ μέρους τῶν Τούρκων, εἶχε ἓνα ἄσχημο ἀποτελεσμα.

Κι' ὅτι ἄφησεν ὀρθιο ἀνάμεσα στὰ ἐρείπια πού προκάλεσε ἡ Τουρκοκρατία, τὸ συμπλήρῳσαν μὲ τὸ καταστροφικὸ ἔργο τους οἱ Γερμανοϊταλικὲς δυνάμεις κατοχῆς στὴν Ἑλλάδα, κατὰ τὸν Δεύτερο Παγκόσμιο Πόλεμο.



Αὐτὴ ἡ κακοτυχία τῶν Μετεώρων, ὀφείλεται σιὸ γεγονός ὅτι ἡ θέσι καὶ ἡ φύσι τους, ὡς φυσικῶν ὀχυρῶν, τὰ ἔκαμαν ἰδεώδη κέντρα τῶν Ἀγωνιστῶν Ἀνταρτῶν τῆς Ἀντιστάσεως.

Κλέφτες, Παρτιζάνοι καὶ Ἀριστεροί, ὅλοι, πολεμῶντας γιὰ ὅ,τι πίστευε ὁ καθένας ὅτι ἀντιπροσώπευε καλύτερα τὰ συμφέροντα τῆς πατρίδος τους, χρησιμοποίησαν τὰ Μοναστήρια κι' ἔτσι συντέλεσαν ἅμεσα ἢ ἔμμεσα στὴν ἐρείπωσὴ τους.

Ἐνα ἰδιαίτερο ἐπεισόδιο, συνδέεται μὲ τὴν ἱστορία τῶν Μετεώρων καὶ συνέβη αὐτὸ στὰ 1943: Τὸν Ὀκτώβριο καὶ Νοέμβριο μῆνα, Ἴταλοὶ στρατιῶτες, πὺ μόλις εἶχανε συλλάβει τὸν ἡγούμενο τοῦ Μεγάλου Μετεώρου, διώχνοντας μακριὰ τοὺς καλογήρους, λαφυραγώγησαν καὶ τὴν Μονὴ τοῦ Βαρλάμ.

Ἡ ἀρχαία Καθέδρα τῶν Σταγῶν στὴν Καλαμπάκα, χρησιμοποιήθηκε ὡς σταῦλος κι' ὅλα τὰ πορτοπαράθυρά της καὶ τὰ ἐφόδιά της, καταπατήθηκαν.

Τὸ Μοναστήρι τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, βεβηλώθηκε ἀπ' τοὺς Γερμανοὺς οἱ ὅποιοι καὶ τὸ κατάκαψαν. Καὶ οἱ δυνάμεις πὺ ὥρμησαν μέσα του σὰν θηρία, διατηρήθηκαν ἐκεῖ, καίγοντας τὰ στολίδια τὰ πολύτιμα, καθὼς καὶ τὶς πόρτες τοῦ Ἀγίου Χαραλάμπους, στὸ τζάκι, πὺ ἔφτειασαν — σὰν πυροσιὰ — μὲ τὸ πολύφωτο κι' ἄλλα πολύτιμα ἐξαρτήματα τοῦ ἐσωτερικοῦ τοῦ Παρεκκλησίου τοῦ Ἀγίου Στεφάνου.

Οἱ δυὸ καλόγεροι πὺχαν ἀπομείνει στὴ Μονὴ τῆς Ἀγίας Τριάδος, ἀπήχθησαν καὶ ἓνα ὄργιο καταστροφῆς καὶ ὀλέθρου, ἔλαβε χώρα τότε, μὲ ἀποτέλεσμα, τὰ πολύτιμα βιβλία καὶ τὰ σπάνια χειρόγραφα τῆς Μονῆς νὰ χαθοῦν...

Ἡ Μονὴ τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, πὺ δεσπόζει, σὰν ἡ καλύτερη στρατηγικὴ θέσι, ἀνάμεσα σιὸς βράχους τῶν Μετεώρων, καταπατήθηκε καὶ πάλι ἀπ' τοὺς ἀντάρτες τοῦ Ἐμφυλίου Πολέμου, πὺ ἐπακολούθησε τὴν ἀξονικὴ κατοχή. (Ἰδές: «Ἔργα Τέχνης στὴν Ἑλλάδα. Χαμένοι κι' ἐπιζῶντες τοῦ Πολέμου» - Η.Μ.Σ.Ο. 1946, σελ. 45—46).

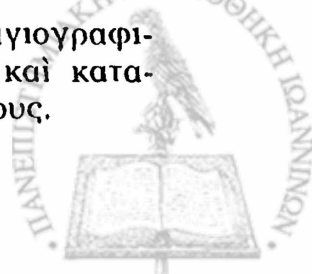
23. ΤΑ «ΘΗΣΑΥΡΟΦΥΛΑΚΙΑ»

Ἀπὸ τὰ καταστρεπτικὰ γεγονότα τοῦ πολέμου, ἡ μεταπολεμικὴ Ἑλλάδα ἀντιμετώπιζε μία κοπιώδη ἀνασυγκρότηση. Σπάνιο φαινόμενο ἦταν, νὰ μείνη ὅπως ἦταν κάθε χωριὸ στὴ Βόρεια Θεσσαλία καὶ στὴν Ἡπειρο.

Τὸ χωριὸ Καστράκι κατεστράφη, τὸ ἴδιο ἐρειπώθηκε κατὰ κάποιον τρόπο κι' ἡ Καλαμπάκα. 24 ἐνοριακὲς ἐκκλησίαι τῆς Μητροπόλεως τῶν Τρικάλων καὶ Σταγῶν, κατεστράφησαν τελείως καὶ ἡ Ἐκκλησία, ὅπως καὶ τὸ ἴδιο τὸ Κράτος ἀποδιοργανώθηκαν. Καὶ τὰ Μοναστήρια τῶν Μετεώρων, ἔπρεπε τώρα νὰ περιμένουν τὴ σειρά τους, γιὰ νὰ συνέλθουν ἀπ' ὅσα εἶχαν ὑποφέρει. Οἱ λίγοι ἐπιζῶντες καλόγεροι, ἐπέδωξαν μ' ὅσες δυνάμεις τοὺς κατέλειπεν ἡ δυστυχία, μέσα σιὸν ἀνεμοχιονιά καὶ σιὰ ἡλιοβόρια, νὰποκαταστήσουν τὰ ἐρείπια, τὰ καμμένα πορτοπαράθυρα, τὰ συντριμμένα διαμονητήριά τους, ζώντας πάντα τὴν στερημένη ζωὴ τῶν ἁγίων Καθιδρυτῶν τους.

Κατὰ τὰ τελευταῖα λίγα χρόνια, ἐν τούτοις, τὸ ἀρμόδιον, μὲ τὴν ἀναστήλωση τῶν ἀρχαίων Ἐθνοθρησκευτικῶν μνημείων, ὑπουργεῖον τῆς Ἑλληνικῆς κυβερνήσεως, ἐργάστηκε σκληρὰ γιὰ τὴν ὑλικὴ ἀποκατάστασι τῶν Μονῶν τῶν Μετεώρων, πὺ ἀκόμη εἶναι εὐπρόσιτα.

Οἱ ἐκκλησίαι τους ἐπισκευάστηκαν καὶ ἐπαναστεγάστηκαν, οἱ ἀγιογραφικὲς νωπογραφίες τους καθαρίστηκαν καὶ μερικῶς συμπληρώθηκαν καὶ καταβλήθηκαν προσπάθειες ὑπὲρ τῶν θησαυρῶν καὶ τῶν βιβλιοθηκῶν τους.



Ἡ ἐργασία αὐτὴ ἀποσκοπεῖ στὴν διατήρηση τῶν Μονῶν κι' ὀλιγώτερο στὴν ἐπ' ἀνδρωσὴ τους κι' αὐτό, γιατί τὰ Μετέωρα ἀποτελοῦν ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ ἀξιοπερίεργα κι' ἐνδιαφέροντα ἱστορικὰ μνημεῖα τῆς Ἑλλάδος, κι' ἀκόμα γιὰ τοὺς τουρίστες τοῦ κόσμου, ποὺ χόρτασαν τὶς ἀρχαιότητες τῶν ἐκθαμβωτικῶν μαρμάρων καὶ ποὺ τώρα ἀνακαλύπτουν ὅτι τὰ ὑπολείμματα τῆς Βυζαντινῆς Ἑλλάδος, προσφέρουν ἤδη ἓνα καινούργιο καὶ ἐκπληκτικὸ ὅσο καὶ συναρπαστικὸ ἔδαφος ἐρευνῶν καὶ σπουδῆς.

Ἐνα θαυμάσιο Μοτέλ, χτίστηκε στὶς παρυφές τῆς Καλαμπάκας, ποὺ καλύπτει τὶς ἀνάγκες καὶ τὸ ὁποῖο ἐπιβεβαιώνει ὅτι μιὰ ἐπίσκεψη στὰ Μετέωρα, εἶναι πιὰ εὐκόλη καὶ ἄνετη. Ἐνας ὡραῖος δρόμος ποὺ φιδοσέρνεται ἀνάμεσα στὰ μονοπάτια τῶν βράχων ὁδηγεῖ σχεδὸν ὡς τὶς ἅγιες κορφές τους.

Αὐτὲς οἱ ἐξελίξεις, ἴσως νὰ στενοχωροῦν ἐκείνους ποὺ θὰ προτιμοῦσαν νὰ κάνουν μιὰν ἀγνὴ προσπάθεια γιὰ νὰ ζήσουν ἀληθινὲς στιγμὲς ἁγίας εἰρήνης καὶ ἡσυχασμοῦ. Ὅμως, ὑπάρχει σ' αὐτὸ τὸ σημεῖο ἡ ἐλπίδα, μὲ τὸ διαρκῶς αὐξανόμενο γενικὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ Μοναστήρια, νὰ μεγαλώσῃ ἡ βοήθεια ὅχι μόνο γιὰ τὴ σωτηρία τῶν ἱστορικῶν κτισμάτων, ἀλλὰ καὶ τοῦ περιεχομένου τους ἀπὸ τὴν παραμέληση καὶ τὴν καταστροφή, γιατί ὑπάρχουν ἀκόμα πάρα πολλὰ νὰ εἰδῇ κανεὶς, πίσω ἀπ' τοὺς τοίχους τῶν Μοναστηριῶν. Κι' ἂν καὶ ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, δικαιολογημένα ἐνδιαφέρεται, τὰ μέγιστα, γιὰ τὴν ἀσφάλεια αὐτῶν ποὺ θεωροῦνται ἐθνικοὶ θησαυροί, ἐν τούτοις, θὰ μπορούσε νὰ θεωρηθῇ ἄτυχη, γιὰ τὶς ἐρημικὲς τοποθεσίες τῶν Μετεώρων, ποὺ μοιάζουν σὰν ἀνώνυμα καὶ ἀπόκοσμα μουσεῖα καὶ βιβλιοθήκες.

Εἶναι ἀλήθεια, ὅτι στὶς ἡμέρες μας ἀπόμειναν ἐλάχιστα ἀπὸ τὰ πλούτη τῶν κειμηλίων, ποὺ ἦσαν γνωστὰ καὶ φημισμένα στοὺς καιροὺς τῆς ἀκμῆς τῶν Μονῶν. Ἀκόμα καὶ τὸ Μεγάλον Μετέωρον, ἀπόμενε φτωχότερο κι' ἀπ' τὸ πιὸ φτωχὸ τῶν 20 Μοναστηριῶν τοῦ Ἁθῶνα. Ὅμως τὰ Μετέωρα, διατηροῦν ἀκόμη, ἓνα μεγάλο μέρος ἀπὸ τὰ κειμηλιά τους, τὶς εἰκόνες τους, καὶ τὰ Χειρόγραφα τους. Ἡ ἀξία ὅλων αὐτῶν τῶν θησαυρῶν ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὸ ἀκοίμητο μῆτι τῶν κτητόρων ποὺ ἀγρυπνοῦν ἐπάνω τους.

Πάντως, γιὰ τοὺς Καλογέρους τοῦ Μεσαίωνα, ὅπως καὶ γιὰ τοὺς τωρινοὺς κληρονόμους τους, τὰ λείψανα τῶν Ἁγίων καὶ τῶν Μαρτύρων, ποὺ εὐτυχῶς διαθέτουν ἀκόμη ἄρκετὰ στὴ συλλογὴ τους καθὼς κι' οἱ εἰκόνες τῶν ἐκκλησιῶν, φαίνονται ὅταν νᾶχουν πολὺ μεγαλύτερη ἀξία ἀπὸ τὰ Βιβλία καὶ τὰ Χειρόγραφα, τὰ ὁποῖα οὐσωρεύτηκαν ἐκεῖ διὰ μέσου τῶν αἰώνων.

Ἡ κἀρα τοῦ μάρτυρος Ἁγίου Χαραλάμπους καὶ τὸ λείψανον τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ποὺ προσφέρθηκε ἀπ' τὸν Βοϊβόντα Βλατισλάβ, ἔφεραν πιότερους προσκυνητὲς καὶ δωρεές, στὴ Μονὴ τοῦ Ἁγίου Στεφάνου, παρὰ τὰ Χειρόγραφα τῆς Βιβλιοθήκης του.

Ἡ Μονὴ τοῦ Βαρλαάμ, κατέχει ἐπίσης ἓνα κομμάτι τοῦ Τιμίου Σταυροῦ, ὅπως κι' ἓνα δάχτυλον τοῦ Ἁγίου Γεωργίου τοῦ Βαφτιστῆ, ἓνα δάχτυλον τοῦ Μεγάλου Βασιλείου, ἓνα ὁσπὸ τοῦ Ἀποστόλου Ἀνδρέα καὶ τὸ ἀριστερὸ γόνατον τοῦ Ἁγίου Ἰωάννου τοῦ Χρυσοστόμου.

Τὸ Μέγα Μετέωρον φιλοξενεῖ ὅχι λιγώτερα λείψανα, ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα καὶ τῶν ἱδρυτῶν του Ἀθανασίου καὶ Ἰωάννου καὶ τὴν κἀρα τοῦ συγγραφέως τῆς «Παραδείσιας Σκάλας» Ἰωάννη τοῦ Κλίμακος.

Ἄν κρίνουμε ἀπ' τὶς πολυάριθμες ἐπιγραφές ἢ τὰ λείψανα τῶν 16ου καὶ 17ου αἰώνων, τὰ Μετέωρα θὰ μπορούσαν νὰ θεωρηθοῦν ὅτι χρησιμοποιοῦντο ὡς «τράπεζες» ἢ «θησαυροφυλάκια ἀσφαλείας» γιὰ τὰ κειμήλια αὐτά, κατὰ τὴν Τουρκοκρατίαν.



“Ένας κατάλογος αὐτῶν τῶν Μονῶν, ποὺ δημοσιεύτηκε ἀπ’ τὸν ἐκδότη τῶν «Ταξιδιῶν» τοῦ Μπάρσκυ, μπορεῖ νὰ ναι παράρτημα ἐκείνων ποῦχαν ἀναφέρει ἄλλοι ἐπισκέπτες καὶ ἰδιαίτερα ὁ Οὐζμπένσκυ. (Ἰδές: Βέη «Ἐπιγραφές», σελ. 600—602).

24. ΠΟΛΥΤΙΜΑ ΛΕΙΨΑΝΑ

Τὰ λείψανα ἔφεραν στὰ Μοναστήρια προσκυνητὲς καὶ εὐεργετήματα, γιατί ἀπ’ τὴ δύναμή τους ἐξαρτήθηκαν οἱ νόμοι τῆς φύσεως ποὺ συγκράτησαν τὴν πίστη.

Οἱ εἰκόνες στὶς μοναστηριακὲς ἐκκλησίες, προσήλκυσαν τὴν προσοχὴ καὶ τὴν εὐσπλαχνία τῶν ἀφοσιωμένων, γιατί αὐτοὶ σκέφτηκαν ὅτι θὰ ἦταν τὰ κανάλια τῆς χάριτος ποὺ ἀκτινοβολοῦσαν ἀπὸ τὰ ἅγια πρόσωπα ποὺ ἀναπαριστοῦσαν αὐτές. Ὡστόσο, δὲν ὑπάρχει καμμιά σχέση ἀνάμεσα στὶς ἅγιες εἰκόνες τῶν Μετεώρων, ἀπὸ ἐκεῖνες τὶς «ἀχειροποίητες θαυματουργές» ὅπως οἱ φημιζόμενες εἰκόνες τῆς Παρθένου καὶ τοῦ Παιδιοῦ, τοῦ Μεγάλου Σπηλαίου, ποὺ ἀποδίδονται στὴν ἀγιογραφικὴ τέχνη τοῦ Ἀγίου Λουκά.

Ἐν πάσῃ περιπτώσει καὶ στὰ Μετέωρα ὑπάρχουν φημιζόμενες τέχνες Βυζαντινῆς ὑφῆς ποὺ χρονολογοῦνται ἀπ’ τοὺς 14ο καὶ 17ον αἰῶνες, ἀνάμεσα στὶς ὁποῖες, ἐκείνη τοῦ πρὸ θησαυρισμένου τόπου τοῦ Μεγάλου Μετεώρου, ποὺ ἀναπαριστᾷ τὴν Παναγία μὲ τὸ Παιδί ποὺ δωρήθηκε σ’ αὐτό, ἀπ’ τὴν ἀδερφή, τοῦ δευτέρου ἱδρυτῆ του, τοῦ Ἰωάσαφ, τὴν Μαρία Ἀγγελίνα τῶν Ἰωαννίνων ποὺ ἐπρόκισε τὴ Μονὴ τόσο γενναιοδωρὰ κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα.

Ἡ δουλειά, φυσικά, ἔγινε ἀπὸ κάποιον σύγχρονο καλλιτέχνη (ἀγιογράφο) πιθανῶς ἀπὸ καλόγερο Μετεωρίτη, ποὺ ἀκολούθησε τὴν ἀγιορεϊτικὴ τεχνουργία τῶν ἡμερῶν του.

Ἡ Παναγία Παρθένος, φαίνεται νὰ στέκεται μὲ τὸ Παιδί στὴν ἀγκαλιά της καὶ στὴν ἀριστερὴ γωνιά, στὸ βάθος τῆς εἰκονογραφίας, ἀπεικονίζεται ἡ δωρεοδότιδα, σὲ μικρογραφία, γονατιστὴ νὰ προσεύχεται.

Σὲ μιὰν ὀνομαστικὴ ἐπιγραφή διαβάζουμε: «Ἡ πρὸ εὐσπλαχνικὴ Βασίλισσα Μαρία Ἀγγελίνα Κομνηνὴ Δούκαινα Παλαιολογίνα».

Στὸ πλαίσιο ἓνα γύρω, ζωγραφίζονται, στὴν εἰκόνα, 14 ἅγιοι, ποὺ ἀνάμεσα στὸν καθένα τους, ὑπάρχει ἓνα τετραγωνικὸ κόψιμο στὸ ξύλο, προοριζόμενο πιθανῶς γιὰ νὰ συμπεριλάβῃ τὸ λείψανο.

Ἐνα ἀκριβὲς περίπου ὁμοίωμα αὐτῆς τῆς εἰκόνας ὑπάρχει στὴν Μητρόπολη τῆς Σουένκα τῆς Ἰσπανίας. Πρόκειται γιὰ ἓνα φύλλο «Διπτύχου» ποὺ φέρει τὴν ἐπιγραφή τοῦ Σέρβου συζύγου τῆς Μαρίας: «Θωμᾶ Δεσπότη Κομνηνοῦ» (Πρελιούμποβιτς).

Φαίνεται πολὺ πιθανὸν ὅτι ἡ εἰκόνα τοῦ Μεγάλου Μετεώρου ἦτανε τὸ πρωτότυπο τοῦ ἐνὸς φύλλου αὐτοῦ τοῦ Διπτύχου, ποὺ βρέθηκε τόσο μακριὰ στὴν Ἰσπανία, μακρύτερα ἀπ’ τὴν Ἰταλία, μετακινήθηκε ἐκεῖ, μέσου τῶν δημιουργηθέντων συγγενικῶν δεσμῶν τῆς οἰκογενείας τοῦ δευτέρου συζύγου τῆς Μαρίας, Ἑσκού Μπουοντελμόντι. (Ἰδές Βέη «Ἀρχαιολογικὴ Ἐφημερίς» (1911) - Α. Ξυγγοπούλου: «Ἀρχαιολογικὸ Δελτίο» (1926) σελ. 44—45, Σίρακ Ἑστοπάναν: «Μπιζάντιο ὁ Ἑσπάννα» σελ. 1—32 Λάσκαρη: «Βυζαντινο-σερβικά»).

Θὰ μποροῦσε κάλλιστα νᾶχη ὑπάρξη κάποιο σπουδαστήριον Εἰκονογραφίας, στὸ Μεγάλον Μετέωρον, κατὰ τὸ τέλος τοῦ 14ου ἢ 15ου αἰῶνος, γιατί δύο ἄλλες εἰκόνες θυρῶν, τοῦ ἴδιου στύλ, διασώθηκαν, ἢ μιὰ ποὺ ἀπεικονίζει τὴν Παναγία Παρθένον καὶ ἡ ἄλλη τὸ Χριστό, χρυσοστεφανωμένους. Πιθανῶς νὰ



συνδέονται με την Τρίπτυχη εικόνα του Ἀγίου Ἰωάννη καὶ ἔφεραν ἐπιγραφὲς μιᾶς ὑστερης χρονολογίας, γιὰ νὰ δείξουν ὅτι αὐτὲς ὑπῆρξαν «καθιδρυτικές» καὶ ποὺ δὲν χωρεῖ ἀμφιβολία ὅτι ἀνῆκαν ἀμφότερες στὸν ἴδιο τὸν Ἰωάσαφ (ὅπως ἀναφέρει ὁ Ξυγγόπουλος).

Υπάρχει λόγος νὰ πιστέψῃ κανεὶς ὅτι ὁ Ἰωάσαφ, ἐνεθάρρυνε αὐτοῦ τοῦ εἵδους τὶς συλλογὲς καὶ τὴν ἀντιγραφὴ Χειρογράφων, γιὰ τὸ Μοναστήρι του κι' ὅτι ἀνίδρυσε ἓνα «Γραμματεῖον» ποὺ ἦταν ἐπίσης κι' ἓνα καλλιτεχνικὸ σπουδαστήριο μαζί.

Ἐνας παπᾶς ἀπὸ τὰ Τρίκαλα, ὀνόματι Θωμᾶς Ξερός, ἀντέγραψε ἓναν κατὰ λόγον ἐνὸς βιβλίου, γιὰ τὸν «Αὐτοκράτορα ἀνάμεσα στοὺς Μοναχοὺς, Ἰωάσαφ» στὰ 1385 καὶ 1386. Ἄλλο Χειρόγραφο τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Ἰωάσαφ, ἀντεγράφη ἀπὸ τὸν Γραφιά Ἰωάννη Δούκα Νεοκαισαρίτη.

Κατὰ τὸν 14ο αἰῶνα, ἓνα ἄλλο Χειρόγραφο τῶν ἐργασιῶν τῶν Ἀγίου Ἀθανασίου τῆς Ἀλεξανδρείας, στὴ Μονὴ τοῦ Βατοπεδίου τοῦ Ἀθῶνα, ὅπου ἔκαμαν οἱ Ἰωάσαφ Οὐρὸς καὶ Ἰωάσαφ Κατακουζηνός, εἶναι γνωστὸ καὶ φαίνεται πιθανὸ ὅτι ἀνῆκε μᾶλλον στὸν Σέρβο παρὰ στὸν Βυζαντινὸ Αὐτοκράτορα - Μοναχό.

Ἐν τῷ μεταξύ, ἓνα ἀντίγραφο τῶν «Λόγων» ποὺ ὑπάρχει τῶρα στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκη τῶν Ἀθηνῶν, λέγεται ὅτι ἴσως — κι' αὐτὸ δὲν εἶναι εὐλόγοφανές — γράφτηκε καὶ ὑπογράφηκε διὰ χειρὸς τοῦ ἴδιου τοῦ Ἰωάσαφ. Ὑπάρχει πάντως κάποια μαρτυρία, ὅτι τέτοια γραφτὰ ὑφίστανται ἐπίσης στὰ Μοναστήρια τοῦ Βαρλαάμ καὶ τοῦ Ρουσάνου ἀπ' τὸν 16ον αἰῶνα. (Ἰδέε: Ν. Βέη «Ντοκουμέντα», Μύλλερ: «Οἱ Λατίνοι στὴν Ἀνατολή», Λασκάρεως: «Βυζαντινοσερβικά», 2. Νταΐσεκ: «Τὰ νέα ντοκουμέντα στὰ Μοναστήρια τῶν Μετεώρων»).

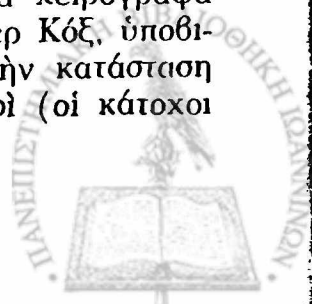
25. ΠΩΣ ΧΑΘΗΚΑΝ ΤΑ ΚΕΙΜΗΛΙΑ . . .

Τὰ πολλὰ χειρόγραφα καὶ τὰ ἔντυπα βιβλία, ποὺ κάποτε γιόμιζαν τὶς βιβλιοθήκες τῶν Μετεώρων, δὲν ἔτυχαν τῆς συνήθους μεταχειρίσεως, δηλαδὴ τοῦ ἴδιου σεβασμοῦ, ὅπως τὰ λείψανα καὶ οἱ εἰκόνες.

Οἱ μόνιμοι καλόγεροι, καίτοι δὲν φημίζονται γιὰ τὴν φιλολογικὴ κατάρτισή τους, συμμερίστηκαν τὸν μεγάλον σεβασμὸ τῶν Ἑλλήνων χωρικῶν γιὰ κάθε γραφτὸ ἢ ἔντυπο ντοκουμέντο. Ἀλλά, τὰ ντοκουμέντα, δὲν μποροῦν νὰ θαυματουργήσουν καί, ὅπως ἀνακάλυψε ὁ Κῶρζον, πρὸς μεγάλη ἀπογοήτευσή του, οἱ καλόγεροι κάποτε, εὐχαριστοῦνταν νὰ καταχωνιάζουν τὰ πολύτιμα χειρόγραφα στὶς τρισκότεινες γωνιές, ἔτσι ποὺ νὰ γίνονται αὐτά, λεία τῶν ποντικῶν καὶ τῆς μούχλας.

Ξένοι περιηγητὲς ποὺ φτάναν στὰ Μετέωρα, ὥστόσο, ἔδειχναν μέγα ἐνδιαφέρον νὰ εἰδοῦν κι' ἂν ἦταν δυνατό, νὰ ἀποκτήσουν τὰ Χειρόγραφα, παρὰ νὰ ἐκπληρώσουν τὸ σεβασμὸ τους πρὸς τὰ λείψανα. Καί, καθὼς οἱ ἐπισκέψεις τους γινόντουσαν ὅλο καὶ πιὸ συχνότερες, καὶ οἱ ἀναζητήσεις τους πιὸ ἐπείγουσες, μερικοὶ ἀπὸ τοὺς κομπιναδόρους μοναχοὺς, παρακινήθηκαν νὰ διατιμοῦν αὐτὴ τὴν «περιέργεια» γιὰ τὰ βιβλία τους.

Μιὰ ἔκθεσις τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως, σχετικὴ μὲ τὰ χειρόγραφα ποὺ ἦταν στὶς Βιβλιοθήκες τῆς Ἀνατολῆς, στὰ 1858, τοῦ Μίστερ Κόξ, ὑποβιβλιοθηκαρίου τότε τῆς Βιβλιοθήκης τοῦ Μπόλντιν, δείχνει τὴν κατάστασις ποὺ ἐπικρατοῦσε, μ' αὐτὲς τὶς λέξεις: «Θὰ φαινόταν, ὅτι αὐτοὶ (οἱ κάτοχοι



των Χειρογράφων των Ἑλληνικῶν Μοναστηριῶν), ἔχουν τόσο βαρεῖς λόγους νὰ φυλάνε τοῦτα, κατὰ τὴν ὑποδοχὴ τῶν ξένων ποῦθελαν νὰ ἐπιθεωροῦν τοὺς θησαυροὺς τους. Κι' αὐτό, γιατί μάθαιναν τοὺς ἐνθουσιασμοὺς ποὺ κατέγραφαν οἱ φιλολογοῦντες ἐπισκέπτες τους, σὺν ἀναφορὰς τους, ποὺ σὲ πολλές περιπτώσεις ἐκθίαζαν σὲ μέγα τόνο τὴν ἀξία τῶν περιεχομένων, τῶν Βιβλιοθηκῶν τους». (Ἰδὲς Η. Ο. Κόξ: «Ἐκθεση στὴν βασιλικὴ κυβέρνησις γιὰ τὰ Ἑλληνικὰ Μοναστήρια καὶ τὶς Βιβλιοθῆκες τῆς Ἀνατολῆς», Λονδίνο 1858, σελ. 2).

Στοῦ Μπρουνσταλ τὴν ἐκθεση, ποὺ ἀφοροῦσε ἓνα χειρόγραφο τοῦ Ἡσιόδου, σὲνα ἀπὸ τὰ Μοναστήρια τῶν Μετεώρων, δὲν ἀναφέρεται οὔτε ἵχνος, παρὰ τὶς πολλὰ ἀναζητήσεις. Αὐτὸ ὅμως ἔδειχνε ὅτι ὑπῆρχαν κι' ἔμειναν νὰ νυκαλυφθοῦν κι' ἄλλα τρόπαια.

Ἡ ἀπόπειρα τοῦ Κῳρζον, νὰ ποκτῆσῃ ἀπ' τὸ Μεγάλον Μετέωρον ἓνα περίφημον ἀντίγραφο τοῦ «Γκόσπελς»¹ γιὰ τὸ ὁποῖο γράφει ὅτι «ἦταν ἓνα ἀπὸ τὰ πιὸ ὠραῖα Χειρόγραφα τοῦ εἵδους αὐτοῦ, ποὺ συνάντησα ποτέ», μᾶς ἐφοδιάζει μὲ μιὰν ἀπὸ τὶς πιὸ ἐνδιαφέρουσες ἱστορίες τῶν χρονικῶν ποὺ ἀναφέρονται στοὺς βιβλιοκυνηγοὺς. Ὁ ἴδιος ἔχει ἤδη στὴν κατοχὴ του, χάρις στὸν Ἡγούμενον, αὐτὸ ποὺ θεωροῦσε σὰν μέγιστον ἀπόκτημα καὶ συνέχαιρε τὸν ἑαυτό του, ποὺ ἔφερε πρὸς τὸ σάκκο του, ἓνα πολύτιμον πρᾶγμα, μὲ τὸ ὁποῖο θὰ μπορούσε νὰ κοσμήσῃ, μιὰν ἀπ' τὶς ἀξιώτερες Βιβλιοθῆκες τῆς Εὐρώπης, ἐνῶ οἱ ἰδιοκτῆτες τοῦ Χειρογράφου, ὠρμούσαν πάνω στὴ μοιρασίᾳ τῆς ἀμοιβῆς.

«Ὁ καθένας τους, γράφει, ἄρχισε νὰ φιλονικῇ μὲ τὸ γείτονά του, ὁλόκληρο «τὸ Κοινόβιο ἦταν θαρρεῖς ξεσηκωμένο κατὰ κάποιον τρόπο, καὶ χωρίστηκε σὲ ὁμάδες, καυγαδίζοντας καὶ τραβῶντας τὶς μακρυὲς γενιάδες».

Ὁ Ἡγούμενος, προσπαθοῦσε νὰ διαβεβαιώσῃ τὸ ἀσκέρι του, ὅτι τὸ προῖόν τῆς πωλήσεως, θὰ χρησιμοποιοῦνταν πρὸς ὄφελος ὅλης τῆς κοινότητος.

Ὅμως ὁ Βιβλιοθηκᾶριος καὶ οἱ ἄλλοι καλόγεροι, παραμόνευαν γιὰ τὸ δίκαιό τους, ἐμένοντας στοὺς κανόνες τοῦ Ἀγίου Βασιλείου, καὶ στὴν Χάρτα τῶν ἰδρυτῶν τῆς Μονῆς, γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν ἴση μοιρασίᾳ σὲ κάθε τι ποὺ εἰσέγαγε καὶ ἐξήγαγε τὸ Μοναστήρι τους.

«Δάκρυα ἔτρεχαν, γράφει ὁ Κῳρζον, ἀπὸ τὰ μάτια μερικῶν καλογέρων ποὺ ἦταν ἰδιαίτερα ἄξιοι. Ἄλλοι χτυποῦνταν στὸ χῶμα κι' ἔδειχναν ἓνα ἐπαναστατημένο πνεῦμα».

Τελικὰ ὁ Κῳρζον, ἀναγκάστηκε νὰ παραδώσῃ τὸ ἀπόκτημά του καὶ νὰ πάρῃ πίσω τὰ λεφτὰ ποῦχε δώσει γι' αὐτό.

«Ὅλοι οἱ καλόγεροι ἦταν κατηφεῖς, ἀλλὰ οἱ ἀρχές τους εἶχαν ὑπερισχύσει καὶ ἡ μόνη μου παρηγορία στάθηκε νὰ εἶδῶ ὅτι εἶχαν ἡσυχάσει ὅπως κι' ἐγὼ ἀπ' τὴν ὀργή».

Πάνω ὅμως στὴ σύγχυση, ὁ Κῳρζον κατάφερε νὰ συμπαραλάβῃ ἓνα Χειρόγραφο τοῦ Ἰβου αἰῶνος, ἀναφερόμενο σὲ ἱστορικὰ καὶ θεολογικὰ ἐργασίαι, ποὺ τὸ περιγράφει σὰν «Ποιητικὰς ἐξομολογήσεις» τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου τοῦ Μετέωρου.

Αὐτὸ τὸ μικρὸ βιβλίον, ὅπως σημειώνει ὁ ἴδιος «παρέμεινε στὸ σάκκο μου, καθὼς τὸ ξέχασαν πάνω στὸν καυγᾶ» στὸ Μεγάλον Μετέωρον. Βρίσκεται τώρα στὸ Βρετανικὸ Μουσεῖο κι' ἦταν αὐτό, μιὰ φτωχὴ παρηγοριά, μὲς στὴν ἀπελπισία του.

1) Εὐαγγέλιον.



Γιατί οί «Ποιητικὲς Ἐξομολογήσεις» τοῦ Ἀγίου Ἀθανασίου, ξανάφυγαν γιὰ νάποτελέσουν μέρος τῆς Διατριβῆς τοῦ Μεγάλου Πατριάρχῃ τῆς Ἀλεξανδρείας μὲ τὴν ὁποία πραγματεία συσσωματώθηκε ἓνα ἀντίγραφο τῆς Ποιητικῆς Ἱστορίας τοῦ Κωνσταντίνου Μασσῆ. (Ἰδέες: Κατάλογος Βρεταννικοῦ Μουσείου καὶ Ἐκδόσεως Χειρογράφων (1916—20), Λονδίνο, 1933).

26. ΟΙ « ΑΠΟΘΗΣΑΥΡΙΣΤΕΣ »

Μεγάλο ὑπῆρξε τὸ ἐνδιαφέρον γιὰ τὰ περιεχόμενα τῶν βιβλιοθηκῶν τῶν Μετεώρων, γιὰ τοὺς ξένους ἐπισκέπτες, ὅπως ὁ Κῳρζον, ὁ ὁποῖος ἔπεισε τοὺς καλογέρους, ὅτι τὰ Χειρόγρατά τους ἦταν βέβαια μιὰ διαρκῆς πηγὴ «ἐνεργείας», ἀλλὰ καὶ ὅτι ἦταν καλύτερο νάταγαποῦν παρὰ νὰ τὰ πωλοῦν. Ὡστόσο ἡ πραγματικότης φάνηκε μᾶλλον ἀργότερα κι' ἰδιαίτερα τὸν 19ον αἰῶνα, ὁπότε πολλὰ πιά εἶχαν ἀπωλεσθῇ.

Τὸ Ἑλληνικὸ Ἔθνος κάποτε ἀπεδείχθη περισσότερο εἰδήμον ἀπὸ τοὺς ξένους κάμνοντας τοὺς καλογέρους νὰ ξυπνήσουν καὶ νὰ συνειδητοποιήσουν τὴν ἀξία τῶν θησαυρῶν τους.

Ὁ Οὐζμπένσκυ ἀναφέρει ὅτι λίγο πρὶν ἀπὸ τὴν ἄφιξή του στὸ Μεγάλο Μετέωρο, ὁ Ἡγούμενος Καλλίνικος, ἔξαπατήθηκε πουλῶντας ἓνα Ἑλληνικὸ Χειρόγραφο ἀξίας, παζαρεύοντάς το σὲ κάποιον Ἀθηναῖο, ὁ ὁποῖος τοῦχε πεῖ τὸ παραμῦθι τῆς δῆθεν ἐπισήμου ἀποστολῆς του, ὡς ἐκπροσώπου τοῦ Βασιλεῖς Ὁθωμαν.

Ὁ Ἀρχιβιβλιοθηκῆριος τῶν Μετεωρίτικων Βιβλιοθηκῶν, ὡστόσο, ἦταν ἓνας Ἑλληνοκύπριος, ποὺ ὠνομαζόταν Ἀθανάσιος κι' ὁ ὁποῖος πέρασε στὸν Καθολικισμὸ κι' ἐγκαταστάθηκε στὸ Παρίσι, τὸ 1639.

Ἐκεῖ δημοσίευσε μερικὰ θεολογικὰ κείμενα, δυὸ ἀπὸ τὰ ὁποῖα τὰ ἀφίερωσε, εὐγενέστατα, στὸν Καγκελλάριο Σεγκιέρ καὶ στὸν Καρδινάλιο Ρισελιέ.

Σὰν ἀνταμοιβή του, ἔλαβε τὴν ἐπίσημη ἀποστολὴ ἐκ μέρους καὶ γιὰ λογαριασμὸ τοῦ Σεγκιέρ, ὅπως καὶ τοῦ Καρδινάλιου Μαζαρέν, νὰ περιοδεύσῃ στὸ Ἅγιον Ὄρος, στὴν Θράκη καὶ στὴ Μακεδονία, «συλλέγοντας» Χειρόγραφα γιὰ τὶς Βιβλιοθῆκες τους στὸ Παρίσι.

Κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ 1643—1653 ὁ Ἀθανάσιος ἔστειλε στοὺς κυρίους του, περισσότερα ἀπὸ 200 χειρόγραφα. Κι' ὅταν ἐπέστρεψε ἀπ' τὰ ταξίδια του, ἄλλη μιὰν ἑκατοντάδα χειρογράφων, μερικὰ ἀπ' τὰ ὁποῖα πούλησε στὴ Βενετία καὶ στὴ Ρώμη.

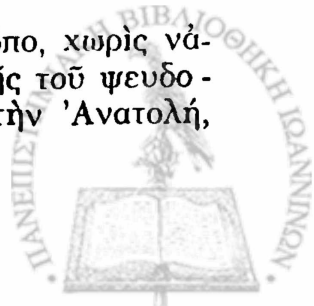
Οἱ μέθοδός του ἦσαν ταπεινὲς ἂν μὴ κι' ἀνέντιμες, ἀλλὰ πέτυχαν ἰδιαίτερα στὰ Μετέωρα.

Ἄν καὶ εἶχε ἐγκαταλείψει τὴν πίστι τῶν πατέρων του, ἔκαμε τὴ γύρα του, ὡς Ἑλληνορθόδοξος πιστός. «Ἕνας παπιστής, ποὺ μασκαρεύτηκε σὲ Χριστιανὸ ὀρθόδοξο».

Ἔτσι, ἔχοντας κερδίσει τὴν ἐμπιστοσύνη τῶν Καλογέρων μὲ τοὺς τρόπους του, τοὺς παρεπλάνησε καὶ λίγο-λίγο, μὲ κάποιες ἀνταλλαγὰς τοὺς πῆρε πολὺτιμα πράγματα.

Τὰ Μετέωρα τότε βρισκόντουσαν σὲς μεγάλες ἀνάγκες τους καὶ οἱ Ἡγούμενοι εἶχαν σχηματίσει τὴν ἐντύπωση ὅτι τοῦλάχιστον, τὰ θησαυρίσματά τους, θὰ παρέμειναν πάντα μέσα στὴν Ὀρθοδοξία καὶ δὲν θὰ περνοῦσαν σὲ χέρια αἵρετικῶν.

Ἀλλὰ, πολλὰ «Γραφτὰ» ἔξαφανίσθηκαν κατ' αὐτὸν τὸν τρόπο, χωρὶς νὰ φῆσουν οὔδε ἵχνος, ὡς ἀποτέλεσμα τῆς παραπλανητικῆς τακτικῆς τοῦ ψευδο-Ἀθανασίου. (Ἰδέες: Η. Ὁμόντι: «Ἀρχαιολογικὲς ἀποστολὲς στὴν Ἀνατολή,



κατὰ τοὺς 17 καὶ 18 αἰῶνες, II - Παρίσι 1902 - σελ. 19—24, 856—7 καὶ Οὐζμπένοκυ σελ. 171—81).

Πολὺ περισσότερα χάθηκαν κατὰ τοὺς 18 καὶ 19 αἰῶνες. Ἀλλὰ στὰ 1859, ὁ Οὐζμπένοκυ, διαπίστωσε ὅτι εἶχαν μείνει ἀκόμα 600 Χειρόγραφα κι' ἐντυπα βιβλία στὴ Βιβλιοθήκη τοῦ Μεγάλου Μετεώρου μόνον.

Κι' ἀπ' τὶς σημειώσεις του, ὁ ἐκδότης, συνέθεσε τὸν κατάλογο τῶν ἀξιολογότερων Χειρογράφων, στὶς Μονές τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, Ρουσσάνου, Βαρλαάμ καὶ Μεγάλου Μετεώρου. Στὰ 1882, μετὰ τὴν ἔνωση τῆς Θεσσαλίας μετὰ τὴν Ἑλλάδα, ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις συνέστησε μιὰν ἀποστολὴν ὑπὸ τὸν Νικηφόρο Καλογερά, μετέπειτα Ἀρχιεπίσκοπο Πατρῶν, νὰ μεταφέρῃ κι' ἐναποθέσῃ στὴν Ἀθήνα, γιὰ μεγαλύτερη ἀσφάλεια, ὅσα ἀξιόλογα Χειρόγραφα.

Οἱ καλόγεροι ὅμως ἐξανέστησαν κι' ἀρνήθηκαν κάθε συνεργασία, σκεφτόμενοι καὶ δικαιολογημένα ὅτι ἀφοῦ τᾶχανε γλυτώσει ἀπ' τὴν τουρκοκρατία, δὲν μπορούσαν τώρα νὰ τοὺς ἀρνοῦνται τὸ δικαίωμα σαύτά.

Καὶ σαυτὸ ὑποστηρίχθηκαν ἀπὸ τοὺς κοντινοὺς παροίκους τῶν χωριῶν. Ἔτσι ἡ συγκέντρωση τῶν θησαυρῶν ἀπέτυχε κι' οἱ ἀντιπρόσωποι ἐπέστρεψαν μέλαχιστα ἀπ' τὰ χειρόγραφα, ποὺ τὰ ἐναπέθεσαν στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκην τῶν Ἀθηνῶν.

27. ΟΙ ΜΟΝΕΣ - ΜΟΥΣΕΙΑ

Λίγα ἀκόμη Χειρόγραφα τῶν Μετεώρων ἐγκατέλειψαν τὶς Μονές κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον, αὐτὸν τὸν καιρὸ.

Ὁ Οὐζμπένοκυ ὁ ἴδιος, πῆρε ἓνα μικρὸ ἀριθμὸ ἀπ' αὐτὰ καὶ τὰ μετέφερε στὴν Ἀγία Πετρούπολη. Μερικὰ ἄλλα, ἀνάμεσα στὰ ὁποῖα κι' ἓνα τοῦ 12ου αἰῶνος, πολὺ φημισμένο μετὰ τὶς Ἐπιστολὰς τοῦ Ἀποστόλου Παυλίνου, φημιγράφει στὸν κατάλογο τοῦ Οὐζμπένοκυ, ξαναμεταφέρθηκε στὴν Ἐθνικὴ Βιβλιοθήκην τῶν Παρισίων, πιθανῶς κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ Ἑλληνοτουρκικοῦ Πολέμου στὰ 1897.

Ἀλλ' ἦταν σταθερὴ ἡ ἄρνησις τῶν Καλογέρων νὰ ὑπαγάγουν τοὺς θησαυροὺς τοὺς ὑπὸ τὴν Ἑλληνικὴν κυβέρνησιν ποὺ ἤθελε νὰ βοηθήσῃ καὶ νὰ σώσῃ ἀπ' τὴ διασπορὰ τὰ Χειρόγραφα, ἀπ' τὸν 19ον αἰῶνα καὶ δώθε. Γιατὶ οἱ Καλόγεροι ἦσαν τώρα πεπεισμένοι ὅτι ἡ ἀξία τῶν βιβλίων τοὺς δὲν ἦταν λιγώτερης ἀξίας ἀπὸ τὶς ἐκκλησίαις τοὺς, τὶς εἰκόνες καὶ τὰ λείψανά τοὺς καὶ τὰ διαφύλαγαν τώρα σὰν τὰ μάτια τοὺς, ἐναντίον ὅλων τῶν ἐπισκεπτῶν.

Ἐνας πλήρης κατάλογος, τῶν περιεχομένων κάθε μοναστηριακῆς βιβλιοθήκης, πρέπει νὰ γίνῃ πλέον.

Στὰ 1910 ὁ Καθηγητὴς Νίκος Βέης, ἐδημοσίεψε ἓναν κατάλογο τῶν ὧσιν ἀπέμειναν ἀπ' αὐτὰ τὰ Χειρόγραφα καὶ τὰ ὁποῖα ἀνῆκαν σὲ ἕξ ἀπ' τὰ ἐπιζώντα μοναστήρια. Περιέχει κάπου 1.124 ντοκουμέντα, ἀπ' τὰ ὁποῖα 610 τοῦ Μεγάλου Μετεώρου, 269 τοῦ Βαρλαάμ, 43 τοῦ Ἀγίου Νικολάου, 103 τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, 52 τοῦ Ρουσσάνου καὶ 47 τῆς Ἀγίας Τριάδος.

Στὰ 1936 ὁ διακεκριμένος Βυζαντινολόγος Πιερ Λωράν, στάθηκε τυχερὸς νάνακαλύψῃ μόνον 973 Χειρόγραφα στὰ τέσσαρα Μοναστήρια ποὺ ἦταν ἀκατοίκητα. Ἐκτοτε ὅμως, ἡ μοῖρα τῶν Χειρογράφων τῶν Μετεώρων ἔγινε ἀντικείμενο τοῦ ἀγνώστου καὶ τοῦ μυστήριό τοὺς πολὺ.

Κατὰ τὸ γέλος τοῦ Β' Παγκοσμίου Πολέμου, διαδόθηκε ἐπιμόνως ὅτι τὰ περισσότερα ἀπὸ τὰ βιβλία καὶ τὰ πολύτιμα κειμήλια τῶν Μονῶν, ἀπεκρύβθησαν σ' ἓνα ὑπόγειο τῶν Βράχων τὸ 1940 καὶ ὅτι κατὰ τὴν διάρκεια τῆς Γερμανικῆς Κατοχῆς, ὁ καλόγερος ποὺ τᾶκρυσε πέθανε καὶ μαζί του καὶ τὸ μυστικὸ τῆς κρύπτης...



Θάπρεπε ώστόσο νά σπουδάσουμε καί νάσχοληθοῦμε μέ τὸ κυνηγητὸ τῶν θησαυρῶν αὐτῶν ἀνάμεσα στὸ λαβύρινθο τῶν βράχων, πρὸς ἀνεύρεση τοῦ ὑπογείου ὅπου αὐτὰ ἀσφαλῶς ἔχουν ἐναποθηκευτεῖ.

Ἡ ἱστορία πάντως αὐτὴ εὐτυχῶς δὲν ἀποδείχτηκε ἀληθινὴ. Τὰ Χειρόγραφα εἶχαν ἀληθινὰ συμμαζευτεῖ κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ Πολέμου. Ἀλλ' ὁ καθηγητὴς Βέης, μπόρεσε νὰ χαράξῃ ἕνα πρόχειρο κατάλογο, στὰ 1954, προτοῦ αὐτὰ τὰ Χειρόγραφα ἐπιστραφοῦν γιὰ φύλαξη στὰ Μοναστήρια τους.

Αὐτὸς ὁ πίνακας, ποὺ οὐδέποτε δημοσιεύτηκε, περιγράφει ἕνα σύνολο ἀπὸ 1.112 ἢ 1.123 Χειρόγραφα, ἀπ' τὰ ὁποῖα 632 λέγεται ὅτι ἀνήκουν στὸ Μεγάλο Μετέωρο.

Ὡστόσο τὰ περισσότερα ἀπ' αὐτὰ τὰ ντοκουμέντα ποὺ ρίχνουν φῶς στὴν ἱστορία τῶν Μονῶν, ἔχουν ἤδη δημοσιευτεῖ ἀπ' τὸν Νίκο Βέη κι' ἄλλους σχολιαστές. Ὅμως μιὰ πλήρης περιγραφή τῶν περιεχομένων τῶν Μετεωρίτικων Μονῶν, παραμένει ὅπωςδήποτε μιὰ ἐπείγουσα ἀνάγκη.

Ἡ Ἑλληνικὴ κυβέρνησις, τὰ τελευταῖα χρόνια ἀπαγόρευσε τὴν ἐπισκευὴ ἢ ἀνακατασκευὴ τοῦ Βαρλαάμ καὶ τοῦ Μετεώρου γιὰ νὰ χρησιμοποιηθοῦν αὐτὰ ὡς Μουσεῖα, ὅπου θὰ ἐκτεθοῦν οἱ μοναστικοὶ θησαυροί. Καὶ μιᾶς ποὺ ἀποφασίστηκε ἡ τέτοια ταξιθέτησις, γίνεται ὅλο καὶ πιὸ ἀναγκαῖος ἕνας ἀναπόφευκτος ἐπίσημος κατάλογός τους.

28. ΟΙ «ΘΕΟΣΤΑΛΤΟΙ»

Πολλά, πάντως διετέθησαν γιὰ τὴν συντήρησιν καὶ τὴν ἀνοικοδόμησιν τῶν ὑλικῶν κτισμάτων τῶν Μοναστηριῶν τῶν Μετεώρων καὶ τῶν κτήσεών τους.

Ὅμως ἡ προσπάθεια γιὰ τὴν πνευματικὴν ἐνίσχυση καὶ παλινόρθωσή τους, παρουσιάζει προβλήματα, ποὺ δὲν φαίνονται εὐκόλα στὴ λύση τους.

Κατὰ τὴν ἀρχὴ τοῦ 19οῦ αἰῶνα ὑπῆρχαν 25 καλόγεροι στὴν Μονὴ τοῦ Ἀγίου Στεφάνου, 15 στῆς Ἀγίας Τριάδος, 25 στὸ Βαρλαάμ καὶ 30 τοῦ Μεγάλου Μετεώρου.

Ἀλλ' ἀπ' τὸ 1859 ἀκόμα τὸ Μετέωρο εἶχε μονάχα τέσσερες «ἐγκατοίκους». Ὁ συνολικὸς πληθυσμὸς τῶν πέντε ἀκατοίκητων τώρα Μοναστηριῶν, ποὺ οὐδέποτε ἔγιναν 20 καὶ ὁ ἀριθμὸς τῶν καλογέρων δὲν φαίνεται πιά νὰ μεγαλώνῃ.

Ὁ ἔκδηλος μαρasmus τοῦ μοναστισμοῦ τῶν Μετεώρων δὲν παρουσιάζει καμμιά ἐξέλιξη, γιὰτὶ ἡ πεποίθησις σ' αὐτὸν καὶ τὰ ἱστορικὰ γεγονότα ποὺ τὸν προκάλεσαν δὲν γνωρίζουν πιά κανέναν ἔλεγχον.

Μετὰ τὴν πρώτη ὥθησις ποὺ εἶχε δοθεῖ ἀπὸ τοὺς Σέρβους Αὐτοκράτορες στὴν Θεσσαλία, κατὰ τὸν 14ον αἰῶνα, τὰ Μετέωρα κατέστησαν ἀποκλειστικὰ Ἑλληνικά, ἐξὸν ἀπὸ τὴς ἐπικαίρες πλὴν χωρὶς ἀντίκρουσμα ἐκδηλώσεις εὐσπλαχνίας, τῶν Ρουμούνων ἢ τῶν Ρώσων χριστιανῶν, ποὺ ἀναγκάστηκαν νὰ ποσύρουν τοὺς νεοερχομένους ἀπὸ τὴ χώρα τους.

Οἱ περιουσίες τους ἐν τούτοις, ἐπιχειρήθηκε νὰκολουθήσουν ἐκεῖνες τῆς χώρας, παρὰ ὅπως ἀντιθέτως ἔγινε γιὰ τὰ Μοναστήρια τοῦ Ἀγίου Ὁρους. Γιὰτὶ ὁ Ἄθως, μέ τὰ Σερβικά, Βουλγαρικά, Ρουμανικά, Ρωσικά κι' Ἑλληνικά Μοναστήρια καὶ Σκῆτες, ἔγινε κατὰ κάποιον τρόπο ἕνα διεθνὲς ἐνδιαίτημα. Κι' αὐτὸ γιὰτὶ εἶχε τοὺς νεφωτίστους του ποὺ ἔστελνε ἡ κάθε χώρα στὰ Μοναστήρια. Πάντως, οἱ 1.500 Καλόγεροι, ποῦχε ἡ Ρωσικὴ Μονὴ τοῦ Ἁθῶνα κατὰ τὸν 19ον αἰῶνα, εἶναι χαρακτηριστικὸ παράδειγμα τῆς ἐνισχύσεως τοῦ Ἀγίου Ὁρους.



Γιὰ ἔναν καιρὸ ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς τοῦ Ἀγιονόρους, φαινόταν σὰ νὰ ξεπερνιέται ἀπὸ τοὺς Σλάβους. Ἀλλὰ ὁ πλοῦτος, πού ἔπασσε πάνω στὸν Ἀθῶ, προήλθε ἀπὸ τὶς ἄλλες Ὁρθόδοξες χώρες, πού βοηθοῦσαν γιὰ νὰ συντηρηθοῦν ἐκεῖ τὰ προνόμια καὶ ἡ ζωτικότητα τοῦ Ἀγίου Βουνοῦ, κατὰ τρόπο πού δὲν ἐκδηλώθηκε ποτὲ γιὰ τὰ Μετέωρα, τῶν ὁποίων τὰ Μοναστήρια, ἦταν ὑποχρεωμένα, ὅλο καὶ περισσότερο νὰ ζήσουν μονάχα ἀπὸ τὶς δικές τους πηγές καὶ νὰ ἐξυπηρετοῦνται ἀπ' ὁλοένα καὶ ἐλαττούμενο ἀριθμὸ καλογήρων.

Ἡ παρακμὴ τῆς μοναστικῆς ζωῆς στὴν Ἑλλάδα, πού τώρα βάζει τὴν σφραγίδα της καὶ σιὸ Ἀγιονόρος, δὲν ἀποτελεῖ τίποτε τὸ νέο. Οἱ στατιστικὲς ἀποδείχνουν τὴν κατὰστασιν αὐτή, ποῦναι ἔκδηλη καὶ χαρακτηριστικὴ κατὰ τοὺς δυὸ τελευταίους αἰῶνες. Μοναχὸς - Στυλῖτης τοῦ παλαιοῦ καιροῦ, δὲν νοεῖται σήμερα ὑπαρκτός.

Ὅμως τὸ πρόβλημα προχωρεῖ βαθύτερο ἀκόμη κι' ἀπ' αὐτὴν τὴν περίπτωσιν. Οἱ ρίζες του, βρίσκονται ἰδιαίτερα, στὴν ἀντιπάθεια τῆς στάσεως τῶν Ἑλλήνων καλογήρων καὶ τοῦ Κλήρου γενικά, ἰδιαίτερα τὸν καιρὸ πού ἡ χώρα ἀγωνιζόταν νὰπελευθερωθῇ ἀπὸ τὴν Τουρκοκρατία.

Γιατὶ ἡ πολιτικὴ τῆς δωροδοκίας καὶ ἡ διαφθορά, ὡς μιὰ ἔννοια ἐπιβιώσεως τῶν Πατριαρχῶν τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ τῆς Ἱεραρχίας, ὁδήγησαν σὲ μιὰν ἄτυχῃ ἀποθητικοποίηση τῆς Ἑλληνικῆς Ἐκκλησίας.

Οἱ Πατριάρχες πού ἀνέβαιναν σιὸ θρόνον τους, πληρώνοντας τρανὰ «μπαξίσια» στὴν Τούρκικη κυβέρνησιν, κι' ἐνῶ ἡ τιμὴ διαρκῶς ἀνέβαινε, ἐπιβάρυναν μὲ τὰ «λύτρα» αὐτὰ τοὺς παρακάτω ἀπ' αὐτοὺς Ἐπισκόπους καὶ Κληρικὸς τῆς Ἐκκλησίας τους, πού κι' αὐτοὶ μὲ τὴ σειρά τους, τάρριχναν στοὺς ὤμιους τοῦ πληρώματος τῆς Ἐκκλησίας καὶ στοὺς καλογέρους.

Δὲν ὑπάρχει ἰδιαίτερα, καμμιὰ ἀμφιβολία, ὅτι γιὰ νὰποφευχθῇ αὐτὸ τὸ ἄχθος, τῆς τέτοιας ὑλικῆς ἐξαρτήσεως, ἐπιτυχάνονταν τὸ προνομιακὸ καθέτοις τῆς «Σταυροπηγίας», δηλαδὴ τοῦ νάνήκουν ἀποκλειστικὰ στὴ διδουαοδοσία τοῦ Πατριάρχη μόνον.

Ἀλλὰ, ἔνα τέτοιο σύμπτωμα τῆς ἀποθητικοποίησης, προκαλοῦσε πικρὰ αἰσθήματα μεταξὺ τῶν περισσοτέρων κληρικῶν, τῶν ὁποίων ἡ ὑπαρκτὴ κατὰστασιν τῶν ὑποθέσεών τους, ἔπρεπε νὰ θεωρῇται οὖν ἔνα διαρκὲς μέρος τῆς θείας ἐξαρτήσεως.

Προέτρεπαν τὰ στίφη τους νὰ στέρξουν σ' ἔνα σταῦλο τῆς τούρκικης διοικήσεως ποῦχαν ἀπ' τὸν καιρὸ τῆς δημιουργίας τοῦ Ραγιά ἢ Τούρκου ὑπὲρ-κόου, κι' αὐτὸ γιὰ νὰ ἐξασφαλίσουν τὴν ἴδια τους τὴν κοινωνία καὶ τὶς ἐκκλησιαστικὲς τους ὑποθέσεις, κάτω ἀπὸ τὴν καθοδήγησιν τῆς ἱεραρχίας τους.

Ἡ ὁθωμανικὴ κατὰκτησιν τῆς Χριστιανικῆς Ἀνατολῆς, ἐξηγοῦνταν ὡς «θέλημα Θεοῦ» γιὰ τὴ σωτηρία τοῦ Ὁρθόδοξου λαοῦ ἀπὸ τοῦ νὰ πέσῃ αὐτὸς στὶς φοβερὲς αἱρέσεις τοῦ Ρωμαιοκαθολικισμοῦ καὶ τῶν Προτεσταντῶν.

Ὁ τίτλος τοῦ «Βασιλέως», τὸν ὁποῖο, στὰ Βυζαντινὰ χρόνια ἔπαιρναν οἱ Θεοδώρητοι Αὐτοκράτορες τῆς Κωνσταντινουπόλεως, ἀποδιδόταν τώρα στὸν Σουλτάνο τῆς Ἰσταμπούλ, ὁ ὁποῖος, ἐπίσης θεωροῦνταν ὁ Θεόσταλτος προτέκτωρ τῆς Ὁρθόδοξης Χριστιανοσύνης.

29. ΚΡΙΤΙΚΗ . . .

Τέτοια αἰσθήματα, αὐτῆς τῆς φύσεως πού ἐκθέσαμε παραπάνω, προσέλαβαν τὸν χαρακτήρα ἐκκλησιαστικῆς διδασκαλίας, κι' ἐξυπνέτησαν τοὺς Πατριάρχες τῆς Κωνσταντινουπόλεως καὶ ἐδημιούργησαν μιὰ κατὰστασιν ἀπαθείας καὶ συντηρισμοῦ στὰ πνεύματα τοῦ Ἑλληνικοῦ Κλήρου καὶ τῶν Καλογή-



ρων, καὶ τοὺς ἔθεσαν ἐκτὸς συμπαθείας ἐκείνων πὺν προσέβλεπαν πρὸς τὸ πολιτιστικὸ μέλλον τοῦ Ἑλληνισμοῦ.

Εἶναι ἀλήθεια ὅτι ἡ Ἑλλάδα, κι' ὄχι μονάχα ἡ Θεσσαλία καὶ ἡ Ἥπειρος ἐξέθρεψαν μιὰ σειρά Χριστιανοὺς «Νεομάρτυρες» πὺν παραδόθηκαν ἀπ' τοὺς Τούρκους στὸν θάνατο, διεκδικῶντας τὴν πίστη τους κατὰ τὴν διάρκεια τῶν 16ου ἕως 19ου αἰώνων.

Εἶναι ἀλήθεια ἐπίσης ὅτι μερικοὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες Καλογήρους τοῦ Ἀθω, ἐπέσυραν πάνω στὰ κεφάλια τους μιὰ τρομερὴ ἐκδίκηση, ἐπιχειρῶντας μιὰ συμπαραστατικὴν ἐπανάσταση ὑπὲρ τῶν συμπατριωτῶν τους στὰ 1821, πὺν ἄρχισε ἐναντίον τῶν Τούρκων τὴν ἴδια χρονιὰ ἀπὸ ἕναν Μεγάλον Ἀρχιεπίσκοπο ἐνὸς Μεγάλου Μοναστηριοῦ. (Ἐδῶ ὁ συγγραφεὺς ὑπονοεῖ τὸν Παλαιῶν Πατρῶν Γερμανὸ πὺν ὕψωσε τὸ Λάβαρο τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 21 ἀπὸ τὴν Μονὴ τῆς Ἀγίας Λαύρας). Ἀλλὰ γενικώτερα, ἡ Ἑλληνικὴ Ἐκκλησία, ἀναγκάζονταν νάντιδρᾷ σ' ὅλα αὐτὰ τὰ γεγονότα. Καὶ οἱ Καλόγεροι, τῶν ὁποίων ἡ ἀπάθεια θεωροῦνταν ὡς μιὰ ἀρετὴ τους, καὶ πὺν ζοῦσαν σὰν ἔξω ἀπ' τὸν καιρὸ τους, ἐξώκοσμα.

Μιὰ προσπάθεια ἔγινε μετὰ γιὰ νὰ εὐθυγραμμισθῇ τὸ Ἀγιονόρος μὲ τὴν πνευματικὴν ἀναγέννηση καὶ τὴν ἐκπαίδευση τῶν Ἑλλήνων, στὸν 18ον αἰῶνα, μὲ τὴν ἴδρυση ἐκεῖ πάνω μιᾶς Θεολογικῆς καὶ Φιλοσοφικῆς Σχολῆς γιὰ τοὺς λαϊκοὺς ὅπως καὶ γιὰ τοὺς κληρικοὺς κατὰ τὸ 1749.

Ὅμως, ἂν καὶ ὑποστηρίχτηκε ἀπ' τὸν Πατριάρχη καὶ τὸν Ἡγούμενον τῆς Μονῆς τοῦ Βατοπεδίου, ἡ προσπάθεια σύντομα μαράθηκε ἀπ' τὴν ἀδιαφορίαν κι' ἀπὸ τὴν ἐχθρικὴν στάση κι' ἀντίδραση τῶν καλογήρων, πὺν ὑποπεύουνταν τὴν μάθησιν ὡσὰν «Μέντιον τῆς αἰρέσεως καὶ τῆς ἀπιστίας πρὸς τὸ θεόσταλτο οἰκεδίου τοῦ κόσμου».

Μιὰ τέτοια προσπάθεια, δὲν ἔγινε ποτὲ στὰ Μετέωρα καὶ δὲν ὑπάρχει κανένα δεδομένο ὅτι τὰ Μοναστήρια τῶν Μετεώρων, πρόσφεραν κάτι τὸ πνευματικὸ στὸ πολιτιστικὸ κίνημα τῶν Ἰωαννίνων κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα.

Δυὸ ἀπὸ τοὺς φωτεινότερους ἡγέτες τῆς Σχολῆς τοῦ Ἀγίου Ὁρους προῆρθαν ἀπ' τὴν Ἥπειρον: ὁ Εὐγένιος Βούλγαρις κι' ὁ Νικόλαος ἀπ' τὸ Μέτσοβο. Ἀμφότεροι ἀνταγωνίστηκαν ἄμεσα στὴν Ἑλληνικὴ ἐκπαίδευση καὶ τὴν Διδαχὴ στὰ Γιάννενα. Ἀλλὰ πούθενά δὲν φαίνεται ὅτι προκάλεσαν μιὰ δυνατότητα ἐνδιαφέροντος στοὺς καλογέρους τῶν Μετεώρων γι' αὐτὸ τὸ σκοπὸ ἢ νὰ χρησιμοποιηθοῦν ἐκεῖ γιὰ διδαχὴ.

Πρέπει νὰ εἰπωθῇ ἔξ ἄλλου, ὅτι οἱ καθιδρυτὲς τῶν Μετεώρων οὐδέποτε κατέστησαν τὶς Σκῆτες τους κέντρα μαθήσεως. Αὐτοὶ ὅλοι, ἤλπιζαν ὅτι οἱ ὁπαδοὶ τους θάνέβαιναν ἀπὸ μόνοι τους, ψηλότερα ἀπ' ὁποιαδήποτε διδασκαλία καὶ μάθησιν. Ἀλλὰ, κατὰ τὸν 18ον αἰῶνα, εἶναι ἄξιο ἐρωτηματικῶν, ἂν κρατιόνταν ἀκόμα τόσο ὑψηλὰ ἡ πνευματικὴ ἄθλησις πὺν χρησιμοποίησε ὁ Εὐλογημένος Ἀθανάσιος, γιὰ νὰ σκαλώσῃ στὸν ψηλότερον Βράχο, κι' ἂν ἐνέπνεε τοὺς καλογέρους νὰ κρατοῦν πιστὰ τὴ μνήμη τοῦ κατορθώματός του. Ὅλοι τοῦτοι παρέμεναν πιότερο σὰν ἀπὸ ἀτύχημα παρὰ ἀπὸ ψυχικὸ ζῆλον, οἱ κάτοικοι τῆς Κοινότητος τῶν Στυλιτῶν, ὅπως παρατηρεῖ σαρκαστικὰ ὁ Δρ. Ὁλλαντ, «Στενοὶ καὶ περιορισμένοι, ὅπως κι' οἱ σκελετόβραχοι πάνω στοὺς ὁποίους ζοῦν».

30. ΤΟ ΦΩΣ ΠΟΥ ΕΣΒΥΣΕ ΓΙΑ ΠΑΝΤΑ

Οἱ διάδοχοι τοῦ Ἀθανασίου, Ἰωάσαφ, Νεκτάριος καὶ Θεοφάνης, ἦταν πάντα καλὰ ἐνημερωμένοι ὅτι, κρινόμενοι ἀπὸ τοὺς ἐγκοσμίους κανόνες, ἡ ἐργασία τους θὰ φαινόταν σὰν ἥσυχη καὶ μὴ παραγωγικὴ. Γιατὶ συνειδητὰ τη-



ροῦσαν τὸ γράμμα ἂν ὄχι τὸ πνεῦμα ὀλάκαιρο τοῦ Βυζαντινοῦ Μοναστισμοῦ, ποὺ διὰ μέσου τῶν αἰώνων ἐπευλογοῦσε τοὺς καλογέρους τους, ποὺ τὸ ἐφάρμοζαν πιστά, καθὼς ἔθεταν τοὺς ἑαυτοὺς των, χωριστὰ κι' ἀπόμερα ἀπ' τοὺς τρόπους ζωῆς καὶ τῇ σοφίᾳ τοῦ κόσμου τούτου.

Κρινόμενοι ἀπὸ τὶς ἴδιες τὶς ἀρχές τους οἱ καλόγεροι τῶν Μετεώρων, εἶχαν ἐπιτύχει ὅλα ἐκεῖνα ποὺ δὲν μπορούσαν νὰ κριθοῦν μὲ τὰ κοσμικὰ μέτρα. Ὡστόσο, εἶχαν χάσει ἐπίσης κι' ὅλες τὶς καλὲς εὐκαιρίες τῆς ζωῆς. Εἶδαν τὴν εὐημερίαν νὰ πάη καὶ ν' ἄρχεται. Κι' αὐτὸ ἔγινε μὲ πολλὰς εὐθύνες κι' ἀπόπειρες μιᾶς κοσμικῆς ὑπάρξεως κι' ὁδήγησε τοῦτο ἀναπόφευκτα, σ' ἕνα μεγαλύτερο μέτρο ἐπιτεύξεων σὲ πρόσκαιρα πράγματα, τὰ ὁποῖα οἱ καθιδρυτές τους δὲν εἶχαν δοκιμάσει.

Ὅμως ἡ οὐσιαστικὴ πολυπτωχεὶα τους, ποὺ πῆγαζε ἴσως ἀπὸ τὴν ἐφαρμογὴ τῶν ἰδανικῶν τοῦ Ἀντωνιανοῦ Μοναστισμοῦ, κυριάρχησε πάνω τους, συνεπεία ἱστορικῶν περιστάσεων κι' ὄχι ἀπὸ ὑπαιτιότητά τους. Καὶ δὲν συνοδεύτηκαν αὐτὰ ἀπ' τὸ ἀντίμαχο ἐρημητικὸ πνεῦμα.

Τὰ Μετέωρα ἔγιναν ἀπλὰ Ἑλληνικὰ Μοναστήρια, σὲ σκληροὺς καιροὺς, σ' ἕνα κομμάτι τῆς ἔρημης χώρας, σὰν ἔτυχε νὰ χτιστοῦν ψηλὰ στὶς κορφές τῶν βράχων, ἀντὶ γιὰ μιὰν ἀληθινὰ στερεὰ γῆ.

Κι' αὐτοὶ οἱ βράχοι ἦσαν ποὺ τὰ ἔσωσαν ἀπ' τὴν καταστροφή, οὐ καθε εὐκαιρία κι' ἔγινε μπορετὸ νὰ διατηρήσουν οἱ καλόγεροί τους, ἕναν ἀδιάσπαστο καὶ σκληρὸν ἀγῶνα μιᾶς συνεχοῦς μαρτυρίας τῆς Χριστιανικῆς πίστεως, μέσα στὴν Τουρκοκρατία.

Αὐτὴ ἡ χριστιανικότητα ἐπέζησε σ' ὅλη τὴν Ἑλλάδα καὶ κατὰ κάποιο τρόπο, σ' αὐτὸ συντέλεσε τὸ παράδειγμα καὶ οἱ προσευχὲς ἴσως τῶν Καλογέρων τῶν Μετεώρων καὶ τοῦ Ἀγίου Ὁρους...

Ἡ δρᾶκα τῶν Μοναχῶν καὶ τῶν Καλογριῶν, ποὺ ζοῦν ἀκόμα στὰ Μετέωρα, ἀρκεῖ γιὰ νὰ διατηρήσῃ τὴν προσευχὴ τῆς λειτουργικῆς ζωῆς, στὰ ἱερὰ ὅπου οἱ λαμπάδες ἀνάβουν στὶς ἀρχαῖες ἐκκλησίαις τους.

Μιὰ σκιὰ κοινοβιακῆς ζωῆς στοιχειώνει ἀκόμη τὰ κτίσματα καίτοι οἱ ἀνελίξεις τῆς ἔστρεψαν τοὺς καλογήρους καὶ πρὸς ἄλλες χρησιμότητες, ἐνῶ τὰ κελλιά εἶναι φόβια καὶ ἀδειανὰ.

Τοὺς τελευταίους καιροὺς, μερικοὶ νεώτεροι καὶ ἐνεργητικώτεροι καλογέροι, ἐγκαταστάθηκαν στὰ ἐπισκευασμένα κτίσματα τῆς Μονῆς τοῦ Βαρλαάμ, φέροντας καὶ μεταδίνοντας στὰ Μετέωρα, μιὰν ἀπροσδόκητη φρεσκάδα καὶ νέα ἀνάσα. Εἶναι πολὺ νωρὶς νὰ πῇ κανεὶς, ἂν θὰ σταθοῦν αὐτοὶ οἱ νέοι Μετεωρίτες ἱκανοὶ νὰ συνεχίσουν τὴ δουλειὰ τοῦ Νεκταρίου καὶ τοῦ Θεοφάνη καὶ νὰ εἰσάγουν μιὰ καινούργια ζωτικότητα στὴ Θηβαΐδα τῆς Θεσσαλίας.

Τὰ τέσσερα ἄλλα ἀκατοίκητα Μοναστήρια, ρέβουν μέσα στοὺς σκελετοὺς καὶ τὰ σκαλῶματα τῆς παληᾶς δόξας τους, ἔχουν τώρα τὸν ἀγέρα πνευματικῶν Μουσείων, ποὺ διαφυλάγουν καὶ συντηροῦν μιὰν ἀμετακίνητη παράδοση, παρὰ μιὰ τράπεζα πνευματικῆς καλλιεργείας ἀπ' τὴν ὁποία θὰ ἀντλήσῃ κάτι ὁ κόσμος. Τὰ κεριά τους καίνε ἀκόμα ἐκεῖ μέσα.

Τὸ Μεγάλον Μετέωρον ὅμως ἔχει τὴν ἠλεκτρογεννήτριά του γιὰ τὸ φῶς τῶν τουριστῶν στὸν ξενῶνα του. Ἀλλὰ τὸ ἐσωτερικὸ φῶς, ποὺ φωτίζει τὶς ψυχὲς καὶ κατακαίει τὸν ἐνθουσιασμό τοῦ πρωτογονιοῦ τῶν ἐρημιτῶν καὶ Ἡσυχαστῶν, ἴσως ποτὲ νὰ μὴν ξανανάψῃ σ' αὐτὴ τὴν ἐρημιὰ τῶν βράχων.

ΣΗΜ.: Κατὰ τὴ μετάφραση, ἀποφεύγονται οἱ ὑπομνηματισμοί, ποὺ κατεβλήθη προσπάθεια, νὰ περιληφθοῦν στὸ ζείμενό μας.





ΣΤΕΛΙΟΥ Κ. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

Διηγήρου

Η ΚΑΤΑΣΤΡΟΦΗ ΤΗΣ ΗΠΕΙΡΟΥ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΡΩΜΑΙΟΥΣ*

(167 π. Χ.)

ΙΘ'

Ο ΘΑΝΑΤΟΣ ΤΩΝ "ΑΛΗΤΗΡΙΩΝ,,

Ἡ εἰκόνα τοῦ ἡπειρωτικοῦ δράματος δὲν θὰ ἦταν ὁλοκληρωμένη, τουλάχιστον ἀπὸ τὴν πλευρὰ τῶν στοιχείων ποὺ ἔχομε, ἂν δὲν συμπληρώνονταν καὶ μὲ τὶς τελευταῖες πινελλίδες τοῦ πορτραίτου τῶν πρωταγωνιστῶν του.

Τὸ 157 π.Χ. ἦταν τὸ ἔτος τοῦ τυχαίου καθαρμοῦ τῆς Ἑλλάδας, ἀπὸ τὰ μεγάλα της καθάρματα, ἀπὸ μιὰ σύμπτωση ποὺ ὁ Πολύβιος τὴ θεωρεῖ ἀνεξήγητη. Τὸν ἴδιο χρόνο πέθανε στὴ Ρώμῃ ὁ Λεύκιος Αἰμίλιος Παῦλος. Ἀφίνοντας τὸν τελευταῖο, θὰ ρίξουμε μιὰ ματιὰ στοὺς Ἕλληνες.

Ὁ Πολύβιος μᾶς πληροφορεῖ γιὰ τὸ σύγχρονο θάνατο τοῦ Λυκίσκου ἀπ' τὴν Αἰτωλία, τοῦ Μνάσιππου ἀπ' τὴν Κορώνη, τοῦ Χρέμα ἀπ' τὴν Ἀκαρνανία. Ὅλοι τοὺς βουτηγμένοι στὸ αἷμα τῶν συμπατριωτῶν τους, πέθαναν, ἄλλοι δοδλοφονημένοι κι' ἄλλοι ὄχι. Μὲ τὸν θάνατο αὐτῶν, γράφει ὁ ἱστορικός, κάτι σὰν καθαρμὸς συνέβη στὴν Ἑλλάδα «τῶν ἀλητηρίων αὐτῆς ἐκ τοῦ ζῆν μεθισταμένων», καὶ συνεχίζει ὅτι καὶ ὁ Ἡπειρώτης Χάροπας συνέπεσε «κατὰ τὸν ἐνιαυτὸν τοῦτον ἐν Βρεντεσίῳ μεταλλάξαι τὸν βίον»¹³⁶.

Γι' αὐτὸν ποὺ δίκαια χαρακτηρίσθηκε σὰν τὸ μεγαλύτερο κῆθος τῆς Ἑλλάδας τῆς ἐποχῆς του, θὰ ποῦμε λίγα, συμπληρώνοντας τὰ ὅσα γράψαμε σὲ ἄλλο κεφάλαιο.

Ἀσύδοτος περιέτρεχε τὸν τόπο καὶ συνέχιζε νὰ δολοφονεῖ ἀνθρώπους μὲ ἀποκλειστικὸ σκοπὸ νὰ σφετερισθεῖ τὴν περιουσία τους, ἄλλοτε μὲ παρωδία δίκης στὶς λαϊκὲς συνελεύσεις (ἐκείνων ποὺ ἀπέμειναν, καὶ ποὺ τὶς ἐξουσίαζε μὲ τοὺς μπράβους του), καὶ ἄλλοτε σφάζοντάς τους ἀπροσχημάτιστα στοὺς δρόμους.

Φαίνεται πὼς ἡ ἀκαλίνωτη κτηνωδία του, προεκάλεσε ἀντιδράσεις καὶ μάλιστα βίαιες. ἔστω καὶ «μηδενὸς ὑπάρχοντος ἀνταγωνιστοῦ». Οἱ ἀντιδράσεις προέρχονταν ἀπὸ τοὺς δυστυχεῖς ὑπηκόους του, στοὺς ὁποίους ὁ τύραννος δὲν ἐννοοῦσε νὰ ἀφίσει ὅρια ἀντοχῆς, καὶ ὁ Πολύβιος γράφει γιὰ «ἀκατασiasίες καὶ ταραχές» στὴν Ἡπειρο ἐξ αἰτίας τῆς «ὠμότητος καὶ παρανομίας» τοῦ Χάροπα. Φαίνεται ὅτι οἱ δυστυχεῖς Θεσπρωτοὶ ἀναγκάσθηκαν νὰ προσφύγουν στὰ ξίφη γιὰ τὴν αὐτοπροστασία τους. Ἡ ἄμυνα θεωρήθηκε ἀνταρσία, καὶ ἐξ αἰτίας τοῦ σεβαστοῦ ἀριθμοῦ αὐτῶν τῶν ἀνθρώπων, ποὺ ὅπως πιστεύουμε συνασπίσθηκαν μπροστὰ στὸν κοινὸ κίνδυνο, ὁ Χάροπας, μὴ μπο-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τόμου, σελ. 700 καὶ τέλος
136) Πολύβιος XXXII, 5.5.



ρῶντας νὰ ἐφαρμόσει τὸ γνωστὸ κι' ἀγαπητὸ τοῦ σύστημα τῆς δολοφονίας, κίνησε σὰν κυβερνήτης, τὴν κρατικὴ μηχανὴ τῆς . . Δικαιοσύνης, τὴν ὁποία θυμῆθηκε τώρα ποὺ τοῦ χρειάσθηκε γιὰ τοὺς ἄλλους. Τοὺς κατηγόρησε «ὡς ἀλλότρια φρονοῦντας Ρωμαίων» δηλαδὴ γιὰ ἀνταρσία ΟΧΙ κατὰ τοῦ ἑαυτοῦ του, ἀλλὰ κατὰ τῶν Ρωμαίων, καὶ συγκάλεσε τὴν ἐκκλησίαν τοῦ δήμου τῆς Φοινίκης νὰ ἀσκήσει τὰ δικαστικὰ τῆς καθήκοντα. Τὸ «ἀδίκημα» τοῦτο εἶναι καινούργιο, καὶ οὔτε τὸ ξανασυναντήσαμε. Γιὰ νὰ γίνῃ κατηγορία μὲ βάση αὐτό, φαίνεται πὼς προβλέπονταν ἀπὸ γραπτὸ νόμο, ποὺ φρόντισαν νὰ ἐπιβάλλουν οἱ Ρωμαῖοι πρὶν φύγουν. Ἀκόμα μιὰ φορὰ διαπιστώνεται ὅτι ἡ ἱστορία τῆς Ἡπείρου παρέχει στοιχεῖα ἀξιοπρόσεκτα καὶ σπάνια στὴν ἔρευνα ὅχι μόνον τῆς γενικῆς ἱστορίας τῶν λαῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ Δικαίου. Οἱ δημότες, κατὰ τὸν Πολύβιο πάντα, εἴτε «διὰ τὸν φόβον» εἴτε «δελεαζόμενοι» ἀπὸ τὴ συμμορία τοῦ Χάροπα, κατεδίκασαν, κατὰ πλειοψηφία, σὲ θάνατο ὅλους τοὺς κατηγορούμενους, τῶν ὁποίων ὁ ἀριθμὸς μᾶς εἶναι ἄγνωστος.

Παρατηροῦμε ὅτι ὁ Πολύβιος τονίζει πὼς οἱ ἀντίπαλοι τοῦ Χάροπα δικάσθηκαν ὅχι σὲ ἐξορία, ἀλλὰ σὲ θάνατο: «κατέκριναν οὐ φυγῆς, ἀλλὰ θανάτου πάντας». Τοῦτο σημαίνει ὅτι ὁ νόμος αὐτὸς προέβλεπε ποινὲς περισσότερες ἀπὸ μιὰ, δηλαδὴ ἀπ' τὸ θάνατο, καὶ εἶναι φανερὸ ὅτι ὁ σοφὸς καὶ προβλεπτικὸς νομοθέτης θέλησε νὰ ἔχει ὁ νόμος ἐλαστικότητα στὴν ἐφαρμογὴ του, ἀνάλογα μὲ τὶς περιστάσεις. Οἱ κατὰδικοι πρόλαβαν κι' ἔφυγαν στὰ γειτονικὰ βουνά.

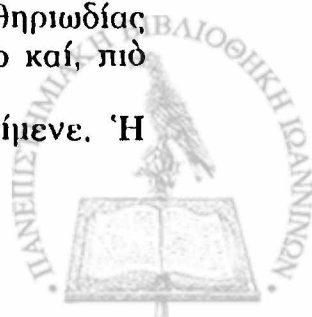
Ἀπὸ τὴ στιγμὴ ἐκείνη ἀρχίζει ἡ γρήγορη «λύση» τῆς δεύτερης πράξης τοῦ Ἡπειρωτικοῦ δράματος. Ἡ τρίτη κράτησε αἰῶνες. Ἡ δεύτερη τοῦτη πράξη ποὺ ἐξετάσαμε μὲ συνιομία στὸ κεφάλαιο τοῦτο, καὶ ἡ ὁποία ἔχει γιὰ ἐπικεφαλίδα τῆς τὴν ἐπιδρομὴ τοῦ Χάροπα, ἀποτελεῖ ἀναγκαῖα συμπλήρωση τῆς ἔρευνας γιὰ τὴν Καταστροφὴ. Ἀπὸ τὸ ἓνα μέρος γιατί ἦταν ἐπακόλουθό τῆς, ποὺ θεωρήθηκε ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους ἀναγκαῖο νὰ ἐπιβληθῇ, ἀλλὰ ποὺ σὲ ἀποτέλεσμα ξεπέρασε κάθε πρόβλεψη, κι' ἀπὸ τ' ἄλλο, γιατί τώρα ρηιμάχθηκε ουστηματικὰ καὶ μὲ ἄνεση χρόνου ἀπὸ ἐπαγγελματίες, ἄρπαγες καὶ δολοφόνους ἢ οἰκονομία καὶ ὁ πληθυσμὸς, ἀκόμα καὶ τῶν παραλιακῶν πόλεων τοῦ Ἰονίου, οἱ ὁποῖες ἔμειναν ἔξω ἀπὸ τὴν Καταστροφὴ.

Συνεπῶς ὅχι μόνον γιὰ τὴν ἱκανοποίησιν τῆς δικαιολογημένης καὶ φυσικῆς περιέργειας τοῦ ἀναγνώστη γιὰ τὴν μετακαταστροφικὴ δρᾶση, καὶ τὴν τύχη τοῦ ἀποβράσματος, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ὅσο τὸ δυνατόν πολὺπλευρὴ ἔρευνα τῶν ἀποτελεσμάτων τοῦ ρωμαϊκοῦ τυφῶνα, ἔπρεπε νὰ δοῦμε ἀπὸ κοντὰ τὸ Χάροπα.

Ὁ «κυβερνήτης» λοιπόν, βρέθηκε μὲ τὴν ἀπόφαση στὸ χέρι, ἀλλὰ χωρὶς καταδίκους.

Δὲν ξέρομε ἂν δὲν ἦταν σὲ θέσιν νὰ τοὺς κυνηγήσει, ἢ ἂν ἦταν ὑποχρεωμένος ἀπὸ τὸν περίφημο νόμο νὰ ἐπικυρώσῃ τὴ θανατικὴ καταδίκη ἀπὸ τὴ Σύγκλητο. Μᾶλλον θὰ συνέβηκαν καὶ τὰ δύο. Γιατὶ ἂν τοὺς ἔπιανε, εἶναι βέβαιον ὅτι δὲν θὰ εἶχε ἀνάγκη ἀπὸ τὶς συγκλητικὰς εὐλογίας. «Ὅπως κι' ἂν ἔχει τὸ πράγμα, ὁ Χάροπας κραδαίνοντας στὰ χέρια τὴν ἀνεκτιέλεστη ἀπόφαση, ὥρμησεν εἰς τὴν Ρώμην, ἔχων χρήματα καὶ τοὺς περὶ τὸν Μύρτωνα μεθ' ἑαυτοῦ» ἐπιθυμῶντας νὰ ἐπισφραγίσῃ ἡ Σύγκλητος τὴν «αὐτοῦ παρανομίαν», ἴσως καὶ γιὰ νὰ προλάβει, ὅπως πιστεύομε ἀντίθετες ἐνέργειες πρὸς τὴ Σύγκλητο τῶν ἀντιπάλων του, καὶ πιθανὸν ἀποκαλύψει τῆς θηριωδίας του. Σ' αὐτὸ θὰ τὸν βοηθοῦσε τόσο ὁ συνένοχός του ὁ Μύρτων, ὅσο καί, πρὸς πολὺ, τὰ χρήματα ποὺ ἔφερε μαζί του.

Στὴν Ρώμην βρῆκε τὰ πνεύματα πολὺ διαφορετικὰ ἀπ' ὅ,τι περίμενε. Ἡ



ἄθλια φήμη τῶν ἐγκλημάτων του τὸν εἶχε προλάβει. Ἐκεῖ βρῆκε κλειστὲς τὶς πόρτες τῶν ἀνθρώπων οἱ ὅποιοι τὸν ἀνέβασαν στὴν ἐξουσία, καὶ στὴ βοήθεια τῶν ὁποίων ὑπελόγιζε μὲ βεβαιότητα. Ὁ Λ. Αἰμ. Παῦλος, ὁ μεγάλος προστάτης του, δὲν τὸν δέχθηκε στὸ σπίτι του. Τὸ ἴδιο ἔπραξε κι' ὁ Μάρκος Αἰμίλιος Λέπιδος, Μέγας Ἀρχιερέας (pontifex maximus) καὶ Πρόεδρος τῆς Συγκλήτου, πράγμα πὺ γέμισε χαρά, κατὰ τὸν Πολύβιο, ὅλους τοὺς «παρεπιδημοῦντας» στὴ Ρώμη Ἕλληνες, μεταξὺ τῶν ὁποίων ἦταν κι' ὁ ἴδιος ὁ ἱστορικός, αὐτόπτης μάρτυρας τῶν γεγονότων τούτων. Ἡ Σύγκλητος στὴν ὁποία ἐμφανίσθηκε, (φαίνεται πὺς κάποιος συγκλητὸς τὸν «πατρονάρησε») ἀρνήθηκε νὰ ἱκανοποιήσει τὰ αἰτήματά του («οὐ συγκατέθετο τοῖς ἀξιουμένοις»), ἀλλ' οὔτε καὶ θέλησε νὰ τὰ ἀπορρίψει («οὐδ' ἡβουλήθη δοῦναι ρητὴν ἀπόκρισιν»). Ἀπλῶς εἰδοποιήθηκε ὁ Χάροπας, ὅτι θὰ στείλει ἡ Σύγκλητος ἀντιπροσώπους τῆς νὰ ἐξετάσουν τὰ πράγματα ἐπὶ τόπου. Τοῦτο ἐσήμαινε μακροχρόνια ἀναβολή, ὅπως μπορεῖ ὁ καθένας νὰ ἀντιληφθεῖ, καὶ εἶχε τὴ σαφὴ ἐννοια τῆς ἁλειψῆς ἐμπιστοσύνης πρὸς τὸ Χάροπα καὶ ἀποδοκίμασίας τὰ ἔργα του. Ὁ μελετητὴς τῆς ρωμαϊκῆς ἱστορίας θὰ συναντήσῃ ἅπειρες φορὲς αὐτὴ τὴ παρελκυστικὴ μέθοδο καί, ἐὰν ἡ μνήμη του τὸν βοηθήσῃ, θὰ διαπιστώσῃ ὅτι δὲν εἶναι σπάνιες οἱ φορὲς πὺ δὲν χρειάσθηκε κἄν νὰ στείλει τοὺς ἀντιπροσώπους πὺ ὑποσχέθηκε ἡ Σύγκλητος, γιατί, ἄλλοι «τυχαῖοι παράγοντες» πὺ ἐμεσολάβησαν στὸ μεταξὺ, κατέστησαν ἄχρηστη τὴν ἀποστολὴ τους. Ὅλα αὐτὰ τὰ ἔξερε ὁ Χάροπας, ὅπως ἔξερε πολὺ καλὰ καὶ τοὺς «παράγοντες». Τοὺς εἶχε γραμμένους σὺς ἄχρηστες πὰς «δικαστικὲς» ἀποφάσεις του, καὶ περίμενε νὰ τοὺς ἰδεῖ, σὺς Φοινίκη, νὰ τοῦ καγχάζουν. Στὴν περίπτωσιν ὅμως τούτῃ ἐμεσολάβησε κάποιος ἄλλος παράγοντας, πραγματικὰ τυχαῖος, ὅπως φαίνεται:

Γυρίζοντας ὁ Χάροπας στὴν Ἡπειρο μὲ βαρεῖα καρδιά, καὶ μαῦρα προαισθήματα, πέθανε στὸ Μπρίντζι ἀπὸ ἄγνωστη αἰτία. Πρὶν ὅμως πεθάνῃ ὁ ἄθλιος τοῦτος ἄνθρωπος ἔκανε καὶ τὴν τελευταία του ἀτιμία: Ἐγράψε στοὺς συνεργάτες του στὴν Ἡπειρο, ὅτι ἡ Σύγκλητος ἔδωσε τὴν ἔγκρισή της στὸ βίον καὶ τὴν πολιτείαν του!

Εἶναι περίεργο ὅτι γιὰ τοῦτον ἐδῶ τὸ Χάροπα, τὸ νεώτερο, πὺ ἦταν ὁ «ἄνθρωπος» τῶν Ρωμαίων στὴν Ἡπειρο, ὁ ὁποῖος ἐταύτισε ὅχι μόνον ἀπὸ οἰκογενειακὴ παράδοση, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὠρὸν συμφέρον, τὴν ἴδια τὴ ζωὴ του μὲ τὴ νίκη ἢ τὴν ἥττα τῶν Ρωμαίων. εἶναι περίεργο, ἐπαναλαμβάνουμε ὅτι ὁ Τίτος Λίβιος, δὲν ἀφιερώνει οὔτε μιὰ λέξη.

Μὲ ἐπιμονὴ ἐψάξαμε στὸ τεράστιον ἔργον τοῦ καὶ δὲν βρήκαμε ΟΥΤΕ ΜΙΑ ΦΟΡΑ τὸ ὄνομά του. Ὁ Ρωμαῖος ἱστορικὸς εἶχε βέβαια ὑπ' ὄψιν του τὰ ὅσα τοῦ καταμαρτυρεῖ ὁ Πολύβιος καὶ ἴσως καὶ περισσότερες ἀποκαλύψεις, ἀν καὶ δὲν χρειάζονταν ἄλλες, τοῦ σύγχρονου πρὸς τὸν Πολύβιον καὶ τὸν Χάροπα Ποσειδωνίου τοῦ Ρόδου (πὺ ὅμως χάθηκαν γιὰ μᾶς), ἢ καὶ ἄλλων ἱστορικῶν. Εἶναι φανερό ὅτι ὁ Ρωμαῖος ἱστορικὸς ἐθεώρησε σκοπιμώτερον νὰ ἀποσιωπήσῃ τὴν ὑπαρξὴ τοῦ κτήνους, ξεκινῶντας ἀπὸ τὴν ὀρθὴ σκέψιν ὅτι τέτοιοι «συνεργάτες», μὲ τόσο βρώμικα χέρια καὶ ἀναίσια μνήμη, δὲν «περιποιοῦν» τιμὴν οὐ κείνους πὺ δέχονται τὴ «συνεργασία» τους. Ἐτσι γράφεται ἡ Ἱστορία...

Ὡ μ ό τ η τ α τ ύ χ η ς

Γιὰ τὸ Λεύκιον Αἰμ. Παῦλον ἡ ἀμφισβήτηση τοῦ δικαιώματος θριάμβου τὴν ὁποία εἶδαμε, ὅχι ἀπὸ τοὺς ἀργόσχολους τῆς Ρώμης, ἀλλὰ ἀπ' τοὺς ἰδίους τοὺς στρατιῶτες του, καὶ μάλιστα μὲ τόσο θορυβώδη καὶ πρωτοφανὴ στὴ μέχρι τότε ρωμαϊκὴ ἱστορία τρόπο, ἀπετέλεσε βαρὺ πλῆγμα, πὺ θὰ ἦταν καὶ μόνο του

άρκετὸ νὰ κινήσει τὴν προσωπικὴ συμπάθεια. Δὲν ἔφτασε ὅμως μόνον αὐτό. Τὴν ἴδια ἀκριβῶς ἐποχὴ τὸν βρῆκαν δυὸ διαδοχικὲς βαρεῖες οἰκογενειακὲς συμφορές, οἱ ὁποῖες τὸν ἔκαναν σιτὴν κυριολεξία ἀξιολύπητο ράκος: Πέντε μέρες πρὶν ἀπὸ τὸν θρίαμβο πέθανε ὁ ἕνας μικρὸς γιὸς του, 14 ἐτῶν, ποὺ εἶχε ἀπ' τὴ δευτέρη γυναῖκα του, καὶ τρεῖς μέρες μετὰ τὸ θρίαμβο, ὁ ἄλλος, 12 ἐτῶν. "Οἱ οἱ Ρωμαῖοι, ἐχθροὶ καὶ φίλοι, συμμερίσθησαν τὸν πόνο του: «φρῖ-ξαι τὴν ὠμότητα τῆς τύχης ἅπαντας»¹³⁷.

Μετὰ τὴν κατάκτηση τῆς δόξας ἐκλέχθηκε τὸ 164 ἀπὸ τὸ λαὸ στὸ ἀξίωμα τοῦ τιμητῆ (CENSOR). Ἔργο τοῦ τιμητῆ ἦταν ἡ κατάταξη τῶν πολιτῶν σὲ τάξεις ἀνάλογα μὲ τὴν περιουσίαν τους. Ὡς ἐπίσης καὶ ἡ ἐκλογή, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀποβολή, τῶν μελῶν τῆς Συγκλήτου. Δηλαδὴ ὁ τιμητὴς καθώριζε οὔτε λίγο οὔτε πολύ, τὴν ἴδια τὴ σύνθεση τῆς Ρωμαϊκῆς Πολιτείας. Εἶναι φανερὸ ὅτι ἡ ἀνάδειξη στὸ λεπτὸ καὶ σιωπηλὸ αὐτὸ λειτούργημα, ἀποτελοῦσε τὸ τελευταῖο καὶ ἀνώτατο σκαλοπάτι στὴν κλίμακα τῆς κοινωνικῆς ἱεραρχίας.

Κατὰ τὸ διάστημα τῆς τιμητείας του ἔγινε μὲ δική του ἐντολὴ καὶ μία ἀπογραφὴ τοῦ πληθυσμοῦ τῆς Ρώμης, ὁ ὁποῖος βρέθηκε νὰ ἀποτελεῖται, κατὰ τὸν Πλούταρχο, ἀπὸ 337.452 ἀνθρώπους, κατὰ τὸν Τίτο Λίβιο ἀπὸ 337.022¹³⁸. Μετὰ ἀποσύρθηκε ἀπὸ τὰ κοινά, ἀπολαμβάνοντας τὸ γενικὸ σεβασμὸ καὶ τὸ 157 π.Χ., πέθανε, ἀφοῦ, ἐπισφραγίζοντας μὲ ζωὴ προσωπικῆς ἀρετῆς, πρόλαβε πρὶν πεθάνει, ὥπως εἶδαμε, νὰ κλείσει στὸ πρόσωπο τοῦ Χάρουπα τὴν πόρ-
τα τοῦ σπιτιοῦ του, ὅταν ὁ τελευταῖος θέλησε νὰ τὸν ἐπισκεφθεῖ γιὰ νὰ τὸν βοηθήσει νὰ ἐπικυρώσει τὸ ἐγκληματικὸ του ὄργιο.

Γράψαμε παραπάνω ὅτι ὁ Λίμ. Παῦλος πέθανε φτωχός. Τοῦτο εἶναι μιὰ ἀλήθεια, ἡ ὁποία γίνεται ἐντυπωσιακὴ, ὅταν σκεφθεῖ κανένας ὅτι ὁ ἄνθρωπος αὐτός, ἐκτὸς ἀπὸ τὶς ἄλλες εὐκαιρίες πλουτισμοῦ ποὺ τοῦ δόθηκαν, εἶχε κά-
ποτε στὰ χέρια του τοὺς θησαυροὺς τοῦ Περσέα, τοὺς ὁποίους φυσικὰ δὲν πα-
ρέλαβε ἀπὸ τὸ βασιλεῖα μὲ πρωτόκολλο.

Διάφορες ἀπόψεις ἐκφράσθηκαν γιὰ τὴν περιουσίαν, ὅχι μεγάλη κατὰ γε-
νικὴ ἀντίληψη, ποὺ ἄφισε πεθαίνοντας, ποὺ δὲν εἶναι τῆς μελέτης μας. Θὰ
σημειώσουμε μόνον ὅτι ὁ Πολύβιος γράφει πῶς, ὅταν αὐτὸς πέθανε, οἱ γιοὶ του,
Σκιπίωνας καὶ Μάξιμος, γιὰ νὰ ἐπιστρέψουν στὴν μητρίαν τους τὴν προῖκα τῆς,
(δὲν πρόκειται ἀκριβῶς γιὰ προῖκα ἀλλὰ γιὰ τὴ φερνή), πράγμα ποὺ ἐπιβάλ-
λονταν γιὰ τὴν τιμὴ τοῦ νεκροῦ πατέρα, ἀναγκάσθηκαν, μιὰ ποὺ ἡ περιουσία
του δὲν ἔφθανε, νὰ πουλήσουν οἱ ἴδιοι ὁλόκληρη τὴ δική τους οἰκοσκευή, τοὺς
δούλους τους, καὶ μερικὰ κτήματά τους. Καὶ γιὰ νὰ ἀποδείξει ὁ Πολύβιος, ὅτι
αὐτὸ δὲν ἀποτελεῖ ἀπλὴ ὑστεροφημία, δηλώνει ὅτι ἂν γιὰ ἄλλα θέματα τῆς ἐ-
ποχῆς αὐτῆς ὑπάρχει διχογνωμία, αὐτὴ ἀκριβῶς τὴν πληροφορία του «εὐρή-
σει παρὰ πᾶσιν ὁ ζητῶν»¹³⁹.

Κ'

ΠΕΡΙ ΧΑΜΕΝΩΝ ΠΟΛΕΩΝ

Οἱ πόλεις ποὺ κατεστράφηκαν τότε εἶναι ἀδύνατο νὰ προσδιορισθοῦν, ὅχι
μόνο στὸ χάρτη, ἀλλὰ οὔτε ὀνομαστικὰ γιὰ δύο λόγους: Ὁ πρῶτος εἶναι ὅτι
ἐξ αἰτίας τῆς ὀλικῆς καταστροφῆς δὲν διεσώθηκαν ἐπιγραφές μὲ ψηφίσματα

137) Πλουτ. Λίμ. Παῦλος: XXXV, 2.

138) Tit. Liv. Perioche τοῦ βιβλ. XLVI. Ἡ διαφορὰ μεταξὺ τους εἶναι μᾶλλον «ἀντι-
γραφικὴ».

139) Πολύβιος XVIII, 35, 6 — Διοδ. Βιζελιώτης XXXI, XXVI, I.



καὶ νόμους ποὺ θὰ διαιώνιζαν μαζὺ μὲ τὸ περιεχόμενό τους καὶ τὰ ὀνόματα τῶν πόλεων ποὺ τοὺς ἐψήφισαν. Ὁ δεύτερος ὅτι ἡ Ἀρχαιότητα δὲν μᾶς διέσωσε κατάλογο τῶν Ἡπειρωτικῶν πόλεων καμμιᾶς ἐποχῆς τῆς. Κανένας ἀπὸ τοὺς ἱστορικοὺς ἢ τοὺς περιηγητὲς τῆς Ἀρχαιότητος, μὲ μοναδική, ἀπ' ὅ,τι ξέρουμε, ὅπως γράψαμε καὶ ἄλλοτε ἐξαίρεση, τὸν Ἡρόδοτο, δὲν ἐπεσκέφθηκε τὴν ὀρεινὴ αὐτὴ γωνιὰ τῆς ἐλληνικῆς γῆς, γιὰ νὰ μᾶς δώσει «τὸ ὁδοιπορικὸ του»¹⁴⁰.

Διεσώθηκαν μέσα στοὺς αἰῶνες μερικὰ ὀνόματα πόλεων, εἴτε μὲ στοιχεῖα τοπογραφικὰ εἴτε ὄχι, καὶ ἐλάχιστα, (μετρημένα στὰ δάκτυλα τοῦ ἐνὸς χειριοῦ), ὀνόματα ἀγροτικῶν τοποθεσιῶν ποὺ συνδέθηκαν μὲ ὠρισμένα σοβαρὰ κι' ἄξια, κατὰ τὴν κρίση τῶν ἀρχαίων συγγραφέων, νὰ διασωθοῦν ἱστορικὰ περιστατικά.

Ὁ τοπικὸς προσδιορισμὸς τῶν πόλεων ποὺ κατεστράφηκαν ἀπὸ τοὺς Ρωμαίους, ἔστω καὶ χωρὶς νὰ ξέρουμε τὸ ὄνομά τους, εἶναι ἐπίσης ἀδύνατος. Τὸ νὰ μετρήσουμε στὸ ἔδαφος ἐρείπια 70 πόλεων καὶ νὰ τὰ φορτώσουμε στὸν Αἰμίλιο Παῦλο (ὅπως κάνουν οἱ μαθητὲς τῶν Γυμνασίων, καὶ καμμιὰ φορὰ ὄχι μόνον αὐτοὶ) εἶναι εὐκόλο πρᾶγμα, ἀλλὰ αὐτὸ δὲν εἶναι ἱστορικὴ ἔρευνα. Μόνο ἀπὸ τὰ ἀρχαιολογικὰ εὐρήματα θὰ μπορούσαν οἱ εἰδικοὶ νὰ μᾶς πληροφορήσουν, καὶ μάλιστα σὲ χονδρικὰ πλαίσια, πότε περίπου σταμάτησε ἡ ζωὴ μιᾶς πόλης.

Υπάρχουν πόλεις στὴν Ἡπειρὸ τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα συναντᾶμε γιὰ πρώτη καὶ τελευταία φορὰ στὸ Θουκυδίδη, καὶ μάλιστα στὰ πρῶτα χρόνια τοῦ Πελοποννησιακοῦ πολέμου, καὶ δὲν μπορούμε νὰ ξέρουμε ἂν ἐξακολουθοῦσαν νὰ ὑπάρχουν μετὰ ἀπὸ 250 χρόνια περίπου, γιατί εἶναι γνωστὸ ὅτι ἐπιδημίες, θεομηνίες, ἐπιδρομὲς καὶ ἄλλα, ἐρήμωναν, καὶ μάλιστα ὄχι μόνον στὴν Ἀρχαιότητα, ἐπαρχίες ὁλόκληρες. Τὰ ἐρείπια τῶν πόλεων αὐτῶν, καὶ ἄλλων ποὺ πιθανὸν νὰ γεννήθηκαν καὶ νὰ πέθαναν στὸ τέταρτο αὐτὸ τῆς χιλιετηρίδας, βρίσκονται ἀκόμα μπροστὰ στὰ πόδια μας¹⁴¹.

140) Στελ. Σιωμοπούλου: «Ὁ Ἡρόδοτος καὶ ἡ Ἡπειρος» «Ἡλ. Ἑστία» 1965, σελ. 664.

Ἡ Ἡπειρος δέχθηκε στὴν Ἀρχαιότητα τὴν ἐπίσκεψιν καὶ ἐνὸς ἄλλου ἱστορικοῦ, Ρωμαίου αὐτοῦ, γάτω ἀπὸ εἰδικὲς συνθήκες, ποὺ δὲν προσφέρονταν γιὰ περιήγησιν. Πρόκειται γιὰ τὸν Quintus Ennius, (239—169 π.Χ.) Ρωμαῖο ἀπὸ τὴν Καλαβρία, βαθὺ γνώστη τῆς ἐλληνικῆς γλώσσας, ποὺ εἶχε ἐπιβληθεῖ σὰν ἕνας ἀπὸ τοὺς πρώτους ἀνθρώπους τῶν γραμμάτων στὴ Ρώμῃ τῆς ἐποχῆς του. Ὁ Ἑννίος ἀκολούθησε τὸ στρατὸ τοῦ Μάρκου Φούλβιου στὸν Αἰτωλικὸ πόλεμο μὲ τὸ βαθμὸ τοῦ λοχαγοῦ (centurio) καὶ πῆρε μέρος στὴν πολιορκίαν τῆς Ἀμβρακίας, ἡ ὁποία ὅπως φαίνεται τὸν ἐντυπωσίασε βαθειά. Μερικοὶ ὑποστηρίζουν ὅτι τὸν πῆρε μαζὺ του ὁ Φούλβιος γιὰ ὑμνογράφο τῶν κατορθωμάτων ποὺ θὰ ἔκανε. Σώθηκαν μερικὰ ἀποσπάσματα ἀπὸ τὰ «Χρονικά» του, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ λίγες ξεκάθωτες ἀράδες γιὰ τὴν πολιορκίαν τῆς Ἀμβρακίας, ποὺ ὑπόπνέουν τὴ ζωντάνια τῆς περιγραφῆς τοῦ αὐτόπτη. Ἐγγραψε, ὁ ρωμαντικὸς αὐτὸς στρατιώτης, καὶ ἕνα ποίημα γιὰ τὴν Ἀμβρακίαν (τιμὴ ποὺ δὲν τῆς ἔκανε κανένας ἄλλος ἀρχαῖος, οὔτε Ἕλληνας, μὲ τὸν τίτλο «AMBRACIA». Διεσώθησαν κι' ἀπ' αὐτὸ δύο - τρεῖς παρὰξενοὶ στίχοι (π.χ. § 375 «agros audaces depopulant servo domini»).

141) Ὁ Πολύβιος παρατηρεῖ μὲ θλίψη τοῦ ἕνα φαινόμενο ποὺ δὲν ἦταν μόνον τοῦ καιροῦ του: «Ἐπέσχεν ἐν τοῖς κατ' ἡμᾶς καιροῖς τὴν Ἑλλάδα πᾶσαν ἀπαιδία καὶ συλλήβδην ὀλιγάνθρωπια, δι' ἣν αἱ τε πόλεις ἐξηρημώθησαν..... καίπερ οὔτε πολέμων συνεχῶν ἐσχηκότων ἡμᾶς οὔτε λοιμικῶν περιστάσεων (Πολυβ. ἀποσπάσματα ἐκ τοῦ βιβλ. XXXVI, 17,5 (V BELLUM MACEDONICUM)).

Υπάρχουν επίσης πόλεις που η ζωή τους συνεχίσθηκε για αρκετούς αιώνες αργότερα απ' τη ρωμαϊκή λαίλαπα, κι' αυτό το ξέρουμε γιατί τα όνόματά τους αναφέρονται τόσο από παλιότερους, όσο και από νεώτερους συγγραφείς, ή απ' τα νομίσματά τους ή τα έρειπιά τους προκύπτει ή συνεχής ροή της ζωής τους. Κι' αυτών ακόμη των πόλεων που κατεστράφηκαν από τους Ρωμαίους και πιθανόν να ξαναχτίσθηκαν, κι' αυτών, επαναλαμβάνουμε, τα έρειπια κρύβουν το θάνατο που μπορεί να ήταν βίαιος, αλλά όχι ρωμαϊκός. Υπάρχουν, τέλος, πόλεις που τα όνόματά τους αναφέρονται μέχρι την εποχή της καταστροφής που μας απασχολεί εδώ, και από τότε χάνονται στα σκοιάρδια της Ιστορίας. Αυτό μας οδηγεί στο φυσικό συμπέρασμα ότι οι πόλεις αυτές κατεστράφηκαν απ' το Λεύκιο Αιμίλιο Παύλο, «έν ὄψει» της έκτεταμένης και συστηματικής καταστροφής που έκανε. Δεν αποκλείεται όμως μερικές απ' αυτές να μη αναφέρονται μετά από την καταστροφή, όχι γιατί έπαψαν να ζούν, αλλά γιατί έτυχε να μη ξαναβρεθούν στο ιστορικό προσκήνιο μέχρι του, ως τὸν ποῦμε, φυσιολογικού τους θανάτου. Τοῦτο ὅμως θὰ τὸ κρίνουν οἱ ἀρχαιολόγοι ὅταν βροῦν στοιχεῖα.

Μὲ τις παραπάνω παρενθετικές σκέψεις, θέλουμε νὰ τονίσουμε ὅτι δὲν εἶναι εὐκόλο πρᾶγμα τὸ «ψάξιμο» τῶν Ἑπειρωτικῶν ἐρειπίων, ἔστω κι' ἂν αὐτὸ γίνεται ἀπὸ τὰ χαρτιά. "Αν αὐτὴ ἡ δυσκολία εἶναι φανερὴ γιὰ τις λίγες χῶρες ποὺ ἔχουν συνεχῇ ἱστορία 3.000 ἐτῶν, γιὰ τὴν Ἑπειρο γίνεται ἀκόμα μεγαλύτερη, γιὰ τὸ λόγο ὅτι ἕνας συντριπτικὰ μέγας ἀριθμὸς πόλεων σὲ σχέση μὲ τὴν ἔκτασή της, καὶ μάλιστα τὴν κατοικήσιμη, κατεστράφηκε μὲ μᾶς, δηλαδὴ ἀπὸ τὸ αὐτὸ ἱστορικὸ γεγονὸς, τὴν αὐτὴ ἱστορικὴ στιγμή, καὶ μάλιστα, ὅπως θέλει ἡ ἱστορικὴ παράδοση, μέσα σὲ μιὰ μέρα.

Συνεπῶς ὁ πίνακας τῶν Ἑπειρωτικῶν πόλεων, δὲν εἶναι πρᾶγμα εὐκόλο. Σημειώνουμε ὅτι ὁ Στράβων, παραιτήθηκε ἀπὸ μιὰ τέτοια σκέψη, μόλις αὐτὴ πέρασε ἀπὸ τὸ μυαλό του, παρ' ὅτι ὑποσχέθηκε ὅτι ἐφ' ὅσον τοῦ εἶναι «ἐφικτόν, ἐπελθεῖν τὰ καθ' ἕκαστα». Καὶ δὲν εἶχε ἄδικο. Γιατὶ διεπίστωσε ὅτι «νυνὶ δὲ ἑρήμου τῆς πλείστης χώρας (τῆς Ἑπίρου) γεγεννημένης καὶ τῶν κατοικιῶν, καὶ μάλιστα τῶν πόλεων ἠφανισμένων», σὲ τίποτα δὲν θὰ χρησίμευε μιὰ τέτοια καταγραφή. "Αλλωστε κατὰ τὸν ἴδιο, ὁ ἀφανισμὸς αὐτὸς στὴν Ἑπειρο ἄρχισε ἀπὸ πολὺ παλιὰ, δηλαδὴ ἀπὸ τὴς μέρες τοῦ Αἰμ. Παύλου, ὅπως πιστεύουμε ὅτι ἐννοεῖ, κι' οὔτε καὶ στὶς μέρες του ἀκόμα, δὲν εἶχε σταματήσει¹⁴².

Φαίνεται πὼς οἱ μαῦρες αὐτὲς πληροφορίες, ἴσως δὲ καὶ ἄλλες ποὺ μάζεψε γιὰ τὴν Ἑπειρο, μερικές ἀπὸ τις ὁποῖες ἀναφέραμε σὲ ἄλλα κεφάλαια, ἀπέτρεψαν τὸ Στράβωνα ἀπὸ τοῦ νὰ τὴν ἐπισκεφθεῖ.

"Αν ἡ ἐργασία αὐτὴ ἦταν ἀνυπόφορα δύσκολη γιὰ τὴν ἐποχὴ τοῦ Στράβωνα, ποὺ τὴ χωρίζε ἀπόστασι μόνον 300 χρόνων ἀπὸ τὴν καταστροφή, εἶναι εὐκόλα ἀντιληπτό, πόσο δύσκολο εἶναι κάτι τέτοιο σήμερα. Πρέπει ὅμως νὰ θυμηθοῦμε ὅτι ἐρεῖς σήμερα ἔχομε καὶ ἕνα βοηθό, καὶ μάλιστα πολῦτιμο, ἄγνωστο στὸ Στράβωνα: τὴν ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη.

Πάντως, εἶναι συγκινητικὴ ἡ φιλοτιμία μὲ τὴν ὁποία μιὰ ἀτελείωτη στρατιά, ἐρασιπечνῶν καὶ ἐπαγγελματιῶν, ἐρευνητῶν, ἀσχολήθηκαν τὰ τελευταῖα κυρίως ἑκατὸ χρόνια, μὲ τὴν τοποθέτησι, στὸ ἔδαφος, αὐτῶν τῶν ἀνωνύμων «ἐβδομήκοντα» πόλεων, κι' ἂν εἶχε κανένας τὸ χρόνο νὰ ἀσχοληθεῖ μὲ τὸ μῆτρον τῶν «πόλεων» αὐτῶν, θὰ ἔβλεπε ὅτι ξεπερνοῦν μὲ εὐκολία τὸν ἀριθμὸ ἐκείνων τὴν καταστροφή τῶν ὁποίων ἀποδίδει ἡ ἱστορία σιτοὺς Ρωμαίους. Ἡ

142) Στράβωνος Γεωγραφικά Ζ, 3 «οὐδὲ νῦν πω λέγεται».



φαντασία είναι ο μεγάλος έχθρος, ή Κίρκη θάλεγε κανέναν, του ιστορικού έρευνητή, ο οποίος, αντίστροφα, είναι πολύ ευαίσθητος στους έρεθισμούς της.

Είναι παρήγορο ότι τις τελευταίες δεκαετίες αρχαιολόγοι με επιστημονικό ζήλο έπεσαν στην κυριολεξία «με τα μούτρα» στο σκάψιμο της 'Ηπειρωτικής γής και μάλιστα με περιορισμένα μέσα. Το περίεργα και πολύτιμα εύρηματά τους, άπειτέλεσαν έκπληξη, αλλά και τεράστια συμβολή στη διευκρίνιση σοβαρών σημείων της ελληνικής ιστορίας.

Μπορούμε χωρίς τόν κίνδυνο να κατηγορηθούμε για έπιπόλαια κρίση, να παραθέσουμε μερικά όνόματα πόλεων, οι οποίες πιστεύουμε ότι περιελήφθηκαν στο σχέδιο της «hora quarta» του Α. Λίμ. Παύλου. Κριτήριό μας υπήρξε το ότι από τότε έπαψε να αναφέρεται ή ύπαρξή τους από τους άρχαίους συγγραφείς (ιστορικούς, γεωγράφους και περιηγητές (τουλάχιστον αυτούς που έμεις μπορούμε να ίδουμε), ή άνασκαφικά βεβαιώθηκε ή καταστροφή τους τόν Β' π.Χ. αιώνα. Μερικές τέτοιες πόλεις μπορούμε ένδεικτικά να αναφέρουμε πώς ήταν, σε άλφαβητική σειρά οι παρακάτω: 'Αντιγόχεια, Βερενίκη, Βούχετον ή Βουχαίτιον, (υπήρχε και στη Ρωμαϊοκρατία, αλλά σαν άσημο πιά χωριό) 'Ελίκρανον, Κυτάνη ή Γιτάνη, 'Ορραιον, Πασσαρών, Τράμπυα, Τέκμων, Φανωτή, Φυλακή, Χαράδρα ή Χάραδρος, 'Η Δωδώνη, που έζησε μέχρι τις άρχές του Μεσαίωνα, έχει σαφή ίχνη όλικης καταστροφής, που άνάγονται από τους αρχαιολόγους στην εποχή τούτη. 'Η άμηση επανίδρυσή της θεωρήθηκε πρώτιστο καθήκον εκείνων που επέζησαν. "Ας μη ξεχνάμε ότι το «έτος τέταρτον» ή Δωδώνη ήταν κι' άλλας έπίσημο θρησκευτικό άρχείο δημοσίων πράξεων.

Οί 13 αυτές πόλεις είναι ένα μικρό μέρος από τις 'Ηπειρωτικές πόλεις, τών οποίων ή ύπαρξη είναι βεβαιωμένη ιστορικά από την 'Αρχαιότητα, και τών οποίων, άν και είναι πολλές, ή άναγραφή δέν έχει θέση έδω, είτε γιατί δέν βρήκαμε στοιχεία για την καταστροφή τους, είτε γιατί βρήκαμε άδιάκοπη συνέχεια ζωής. 'Η πρώτη παρατήρηση άφορα μεσογειακές, και ή δεύτερη μόνον παραλιακές.

'Οφείλουμε να παρατηρήσουμε πώς μεταξύ τών πόλεων που αναφέραμε παραπάνω ότι κατεστράφηκαν, ΚΑΜΜΙΑ δέν αναφέρεται από τις ιστορικές πηγές ως παραλιακή, και έπίσης, ότι αυτές εκτείνονται από το σημερινό Τεμελένι ('Αντιγόχεια) μέχρι και Έξω από την Πρέβεζα (Χάραδρος), πάνοντας έτσι, άν όχι όλόκληρο τόν 'Ηπειρωτικό χώρο, τουλάχιστον τα δύο περίπου άκραία σημεία του. Είναι μια πρόχειρη άπόδειξη ότι ή καταστροφή τύλιξε την 'Ηπειρο σαν τυφώνας από το νότο μέχρι το βορρά.

Έ π ι μ ε ρ ο

Το ξεθεμέλιωμα τών πόλεων της 'Ηπείρου, που άνάμεσα στα έρείπιά τους σέρονουν άκόμα, και θα σέρουν για αιώνες, τα βήματά τους οι γενεές τών 'Ηπειρωτών, και το ξεγλήρισμα του λαού της, είναι ένα έπεισόδιο που θα συγκινεί πάντα το μελετητή της 'Ηπειρωτικής ιστορίας.

Οί διαστάσεις του, όμως, μικρές καθ' έαυτές, είναι μεγάλες για το μικρό ελληνικό χώρο. Έκτός απ' αυτό, τα περιστατικά που το συνθέτουν, δηλαδή τα σκοτεινά αίτια, οι άσήμαντες άφορμές του, (οί πραγματικές και οι έπικαλούμενες), ή τέλεια πραγμάτωσή του, και ο σατανικός τρόπος της, και το κυριώτερο, τα μακάθρια άποτελέσματά του, τα όποια ύπερζώντισαν τους σκοπούς της Συγκλήτου για άριθμό αιώνων, τόν όποιο δέν ήταν δυνατόν να φαντασθί ή ούτε ο άξυνοερέστερος πολιτικός της εποχής, έχουν σπάνια, φοικαλέα και διδακτική πρωτοτυπία.

Τὸ αἵματηρὸ καὶ περίεργον αὐτὸ ἐπεισόδιον ἔχει θέσιν στὴ μεγάλη Ἑλληνικὴ ἱστορία, ὅχι τόσο ἀσήμαντη, ὅση τοῦ ἔδωκε ἢ μέχρι τώρα ἑλληνικὴ ἱστοριογραφία καὶ τὸ ἑλληνικὸ Κράτος μὲ τὰ σχολικὰ βιβλία.

Τὴν ἔρευνα τοῦ περιστατικοῦ αὐτοῦ ἐπιχειρήσαμε ἐδῶ, ὅχι μόνον σὰν ἀπότιση φόρου τιμῆς στὴ γενέθλια γῆ, ἀλλὰ καὶ σὰν προσπάθεια ἐπανόρθωσης γιὰ τοὺς νεώτερους, μιᾶς ἱστορικῆς ἀνακρίβειας, ποὺ ἄρχισε πολὺ παλιὰ, ἀπὸ ρωμαϊκὴ κρατικὴ σκοπιμότητα, καὶ κατέληξε μὲ τὸ πέρασμα τῶν αἰώνων, ἀπὸ λόγους περιστασιακοὺς, σὲ μόνιμη ἱστορικὴ πλάνη.

Τὴν προσπάθειά μας αὐτὴν, μὲ τὶς ἀτέλειες καὶ τὶς ἐλλείψεις της, σὰν ἔργο ὅχι ἐπαγγελματικῆς ἱστορικῆς ἐρευνῆς, παραδίδομε στὴν κοινὴ κρίσιν, ἐπαναλαμβάνοντες τὴν παράκλησιν τοῦ Πολύβιου πρὸς τοὺς ἀναγνώστες του: (XVI, 20,8) «ἐὰν μὲν κατὰ πρόθεσιν εὗρισκώμεθα ποὺ κατὰ τὴν πραγματείαν διαφευδόμενοι, καὶ παρορῶντες τὴν ἀλήθειαν, ἀπαραιτήτως ἐπιτιμᾶν, ἐὰν δὲ κατ' ἄγνοιαν, συγγνώμην ἔχειν»

Σ. Κ. ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ



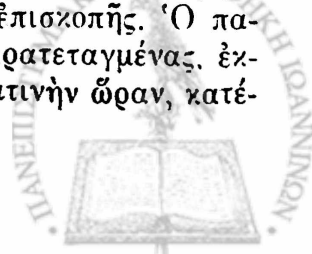


DUMITRU LIMONA

Η ΕΞΕΓΕΡΣΙΣ ΤΟΥ ΜΕΤΣΟΒΟΥ ΤΟ ΕΤΟΣ 1854

Μαρτυρία έγγραφων

Ὁ πόλεμος ὁ ὁποῖος ἐξεργάγη τὸν Ὀκτώβριον τοῦ 1853 μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Τουρκίας ἀφύπνισεν εἰς τὰς καρδίας τῶν Ἑλλήνων τὴν ἐλπίδα ὅτι ἤγγικεν ἡ ὥρα τῆς ἀπελευθερώσεως τῶν ἐπαρχιῶν αἱ ὁποῖαι ἐστέναζον ἀκόμη ὑπὸ τὴν ὀθωμανικὴν κυριαρχίαν καὶ τῆς ἐνώσεώς των μετὰ τοῦ Βασιλείου τῆς Ἑλλάδος. Αἱ ἐξεγέρσεις αἱ ὁποῖαι ἔλαβον χώραν εἰς Ἡπειρον καὶ Θεσσαλίαν κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἔτους 1854 παρηκολοιθοῦντο μετὰ ἐνδιαφέροντος καὶ συμπαθείας εἰς τὰ Ρουμανικὰ Πριγκιπάτα, τὰ ὁποῖα ἐπίσης ἐφλέγοντο ἀπὸ τὸν αὐτὸν διακαῆ πόθον τῆς ἀπαγκιστροφῆς ἀπὸ τὴν τουρκικὴν ὑποτελείαν. Ὁ ρουμανικὸς Τύπος¹ τῆς ἐποχῆς ἀναδημοσιεύει τὴν προκήρυξιν τῆς 25ης Ἰανουαρίου 1854 ποὺ ἐξεδόθη εἰς Ραντοβίτσιν (Ραδοβύτς), πλησίον τῆς Ἀρτης — ὅπου ἐξεργάγη ἡ ἐξεγέρσις — καὶ τὴν ὁποίαν ὑπέγραφον οἱ διοικηταὶ Ν. Μπότσαρης, Ν. Τορβάς καὶ Α. Κουτολύκος, καθὼς καὶ τὴν προκήρυξιν τῆς 4ης Φεβρουαρίου, τὴν ὁποίαν ἐξέδωκαν οἱ Θ. Γρίβας καὶ Καραϊσκάκης υἱός. Ὁ ρουμανικὸς Τύπος ἐνημερώνει τοὺς ἀναγνώστας του διὰ τὰς ἐκδηλώσεις τῶν φοιτητῶν εἰς τὰς Ἀθήνας ἐνώπιον τῶν βασιλικῶν Ἀνακτόρων καὶ τῆς τουρκικῆς Προσθείας, διὰ τὰ τμήματα τῶν ἐθελοντῶν τὰ ἀναχωροῦντα ἀπὸ Ἀθῆνας, Πάτρας, Κεφαλληνίαν, Κέρκυραν κλπ. πρὸς βοήθειαν τῶν ἐξεγερθέντων ἀδελφῶν, διὰ τὴν αὐθόρμητον ἐκκίνησιν, ἐπικερασμένης τῶν ἐν λόγῳ τμημάτων, ὀρισμένων παλαιμάχων, φημισμένων διὰ τὰ πολεμικά των ἀνδραγαθήματα, ὥς τοῦ Θ. Γρίβα καὶ μερικῶν στρατιωτικῶν τοῦ ἐπισήμου στρατεύματος, ὥς τοῦ Τζαβέλλα. Αἱ ρουμανικαὶ ἐφημερίδες περιέγραφον τὴν πορείαν τῆς ἐξεγέρσεως καὶ τὰς ἀρχικὰς ἐπιτυχίας, μετέδιδον εἰδήσεις ἀπὸ τὰ ἑλληνικὰ κέντρα καὶ ἀναδημοσίευον ἄρθρα τοῦ ἀθηναϊκοῦ Τύπου, μὲ σκοπὸν ὅπως ἐπισημάνουν τὰ αἷτια τοῦ «δευτέρου πολέμου τῶν Ἑλλήνων διὰ τὴν πίστην καὶ τὴν ἐλευθερίαν». Εἰς τὰ ἐν λόγῳ δημοσιεύματα ἀναφέρετο ἡ ὀξυνσις τῆς καταπίεσεως καὶ ἀπομύνησις χρημάτων, εἰς τὴν ὁποίαν ὑπεβάλλετο ὁ ἑλληνικὸς πληθυσμὸς ὑπὸ τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν, συνεπεία τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ τσάρου Νικολάου παρὰ τῇ Πύλῃ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν. Ἀνταποκριτὴς ἀπὸ τὴν Θεσσαλονίκην ἀνέφερε ὅτι ὁ ἐκεῖ ἐπίσκοπος ἐκάλεσε τοὺς δημογέροντας τῆς κοινότητός του καὶ τοὺς ἐξήτησεν νὰ φέρουν ἀπὸ τὰ μέλη τῆς κοινότητος 200.000 γρόσια, τὰ ὁποῖα νὰ θέσῃ εἰς τὴν διάθεσιν τοῦ σουλτάνου. «Οἱ δημογέροντες ἤκουσαν ψύχραιμοι τὸν ἱερέα καὶ κατόπιν ἀπεσύρθησαν λέγοντες ὅτι πρέπει πρῶτα νὰ σκεφθοῦν. Αὐτὸ συνέβη κατὰ τὴν 9ην πρωϊνὴν ὥραν. Κατὰ τὰς 2 τὸ ἀπόγευμα, εἰς τὴν ἐπισκοπὴν εἰσώρμησαν 25 Ἑλληνες νέοι, ὀπλισμένοι μὲ μάχαιρας, οἱ ὁποῖοι ἤρχισαν νὰ ὑβρίζουν τὸν ἐπίσκοπον καὶ τὴν τουρκικὴν κυβέρνησιν. Ὁ ἐπίσκοπος τοὺς μέμφεται. Ἀλλὰ πλῆθος κόσμου εἶχε συγκεντρωθῇ εἰς τὴν εἰσοδὸν τῆς ἐπισκοπῆς. Ὁ πασᾶς ἀπέστειλεν ἀμέσως περίπολον, ἡ ὁποία, μὲ τὰς ξιφολόγχας παρατεταγμένας, ἐκκαθάρισε τὰς ὁδοὺς ἀπὸ τοὺς ἀνθρώπους. Περὶ τὴν 6ην ἀπογευματινὴν ὥραν, κατέ-



φθασαν οἱ δημογέροντες καὶ ἀνέλαβον τὴν ὑποχρέωσιν ὅπως, ἐντὸς 14 ἡμερῶν, καταθέσουν τὰς 200.000 γρόσια².

Παρόμοια ἐπεισόδια συνέβησαν, ἀσφαλῶς, καὶ εἰς ἄλλα μέρη, δεδομένου ὅτι ἡ ἰδία ρουμανικὴ ἐφημερίς, παραθέτουσα σχετικὸν ἄρθρον τοῦ «Πανελληνίου», ἔγραφε:³ «Ἐπειδὴ τίποτε δὲν δύναται νὰ χορτάσῃ τοὺς φοροεισπράκτορας, οἱ κάτοικοι τοῦ Ραδοβιτσίου συνεκρότησαν τσάτας καὶ ἐναντιώθησαν εἰς αὐτοὺς μὲ τὴν βίαν τῶν ὀπλῶν. Οὕτως ἐξέσπασεν ἡ ἐξέγερσις».

Ἀλλά, μᾶλλον, αἱ εἰδήσεις τῶν ἐφημερίδων ἐθεωρήθησαν ὡς ὠρισμένων πτωχαί, πελιδναὶ καὶ ἰσως, ὅχι πάντοτε αἰθεντικάι. Οἱ Ἡπειρώται τῶν Ρουμανικῶν Πριγκιπάτων — καὶ δὲν ἦσαν ὀλίγοι τὸν ἀριθμὸν — οἱ ὅποιοι ἐθεώρουν τὴν ὑπόθεσιν τῶν ἐξεγερθέντων ὡς ἰδικήν των ὑπόθεσιν, δὲν ἐπιθύμουν ἀπλῶς νὰ μάθουν τὰ «αἷτια» τῆς ἐξεγέρσεως, δεδομένου ὅτι δι' αὐτοὺς, τοῦ ἀπεσπασθῆσαν ἀπὸ τὴν πατριαν γῆν, ἀποδεχόμενοι μίαν νέαν πατρίδα, ὀλιγώτερον περιορισμένην ἀπὸ τὴν ὀθωμανικὴν αὐτοκρατορίαν, ἡ ἐξέγερσις ἦτο ἀρκετὰ ἡτιολογημένη. Οὗτοι ἐπιθύμουν προπάντων νὰ γνωρίσουν πῶς διεξήχθη καὶ πῶς κατεπνίγη ἡ ἐξέγερσις, νὰ τὸ μάθουν δὲ αὐτὸ ἐκ στόματος τῶν συμμετασχόντων εἰς αὐτήν. Εἰς τὴν ἱκανοποίησιν τῆς ἐπιθυμίας ταύτης ἀποσκοπεῖ ἡ ἐπιστολὴ — τὴν ὁποίαν παραθέτομεν ἐδῶ — ἐνὸς κατοίκου τοῦ Μετσόβου πρὸς τὸν κουνιάδον του Ἰωάννην Στάμμου, ἐκ τῶν ἐπιφανέστερων ἐμπόρων τοῦ Βουκουρεστίου τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, καταγόμενον ἀπὸ τὸ Μέτσοβον καὶ ἐγκατασταθέντα εἰς Βουκουρέστιον ἀπὸ τοῦ ἔτους 1820. Ἡ ἀλληλογραφία τοῦ Ἰωάννου Στάμμου, ἡ ὁποία καλύπτει χρονικὸν διάστημα μεγαλύτερον τοῦ μισοῦ αἰῶνος, διατηρεῖται εἰς τὰ κρατικά Ἀρχεῖα τοῦ Βουκουρεστίου, ἀποτελοῦσα τὸ Ἀρχεῖον «Ἰωάννης Στάμμου». Τὸ Ἀρχεῖον αὐτό, τὸ ὁποῖον ἐσχηματίσθη χάρις εἰς τὰς συνεχεῖς ἐπαφὰς τοῦ Ι. Στάμμου μετὰ τῆς γενέτειράς του πατρίδος, εἶναι ἐξαιρετικῶς πολύτιμον ὅχι μόνον ὡς πηγὴ ἐνημερώσεως ἐπὶ τῆς ἱστορίας τῶν ρουμανο-ελληνικῶν σχέσεων, ἀλλὰ καὶ διὰ τὴν τοπικὴν ἱστορίαν τῆς Ἡπείρου.

Ὁ ἐπιστολογράφος, Δ. Τζωανόπουλος, ἀνῆκε, ὡς προκύπτει καὶ ἀπὸ τὸ ἐν λόγῳ ἔγγραφο, εἰς τὸ κοινωνικὸν ἐκεῖνο στρώμα, τὸ ὁποῖον ἐπλούτισε διὰ τοῦ ἐμπορίου καὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως τσιφλικίων καὶ τὸ ὁποῖον, ἀπὸ πολιτικῆς ἀπόψεως, διεκήρυττεν ἀπροκαλύπτως τὴν συμπάθειάν του πρὸς τὴν Ἀγγλίαν⁴. Ὁ Δ. Τζωανόπουλος ὑπελόγιζε τὰς ζημίας τὰς γενομένας ἐξ αἰτίας τῆς ἐξεγέρσεως εἰς ἄνω τῶν 100.000 γροσίων, παρεπονεῖτο διὰ τὴν βλάβην τῶν συμφερόντων του εἰς Μέτσοβον, εἰς τὰ γειτονικά χωρία, εἰς Ἰωάννινα, Ἄρταν καὶ εἰς Θεσσαλίαν, ἐνῶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς ἐξεγέρσεως ἐπεκαλέσθη τὴν προστασίαν τοῦ Βρεταννοῦ προξένου εἰς Ἰωάννινα, γεγονός τὸ ὁποῖον ἐπροκάλεσε τὸ ἐναντιοῦν του μῖσος τῶν ἐξεγερθέντων.

Εἰς τὰς 11 Φεβρουαρίου 1854 — ἀναφέρει ὁ Δ. Τζωανόπουλος — κατέφθασαν ἐπιστολαὶ τοῦ Θ. Γρίβα πρὸς τὰ σημαίνοντα πρόσωπα τοῦ Μετσόβου, συγκεκριμένως πρὸς τοὺς Τζαλόπουλον, Τζανάκαν, Δ. Μηλιώτην, καθὼς καὶ πρὸς ὅλα τὰ μέλη τῆς κοινότητος, μὲ τὰς ὁποίας ζητεῖται ἀπ' αὐτοὺς ὅπως ἐξοπλισθοῦν καὶ ἐπιτεθοῦν κατὰ τῶν Τούρκων. Ὁρισμένοι, ὡς ὁ Τζαλόπουλος καὶ οἱ Καφιτζάνοι, ἦσαν ἔτοιμοι νὰ ἀποδεχθῶν, ἄνευ χρονοτριβῆς, τὴν ἔκκλησιν. Ἄλλοι ὅμως ἐξέφρασαν ὠρισμένους ἐνδοιασμούς. Διότι, ὅσον καὶ ἂν προσπαθοῦσε ὁ ἐλληνικὸς Τύπος νὰ πείσῃ τοὺς ἀναγνώστας του ὅτι «Ἄν εἶναι ἀληθὲς ὅτι οἱ Ἕλληνες οἱ διαβιοῦντες ἐκτὸς τῆς ἐλευθέρας Ἑλλάδος δὲν ἔχουν χρήματα, μὴδὲ ὅπλα, μὴδὲ ὀπλίτας, μὴδὲ στρατηγούς. Χρηματοφυλάκιά των εἶναι οἱ Ἕλληνες τῆς Μόσχας, τῆς Ὁδησσοῦ, τοῦ Γαλατσίου, τῆς Βιέννης, τῆς Τεργέστης, τῆς Μασσαλίας, τοῦ Λονδίνου καὶ πολλῶν ἄλλων πόλεων τοῦ ἐμπορίου», εἰς τὴν πραγματικότητά ὁ Θ. Γρίβας εἰς τὴν προκήρυξίν του τῆς 4ης Φεβρουαρίου⁵, εἶναι πλησιέστερος πρὸς τὴν ἀλήθειαν: «Ἐἵμεθα ἰσχυροὶ διὰ τοῦ θάρρους μας», ἀλλὰ «ὑπεράνω ὅλων ἔχομεν ἔλλειψιν πυρομαχικῶν». Δεδομένου ὅτι αἱ λε-



γόμεναι «πόλεις τοῦ ἐμπορίου» ἦσαν ἀρκετὰ μακρὰ καὶ ὅλαι σχεδὸν ἐμπλεγμέναι κατὰ κάποιον τρόπον εἰς τὸν ὣσσο - τουρκικὸν πόλεμον, ἄλλοι πόροι, ἀπὸ ἐκείνους τῆς κοινότητος καὶ τῶν εὐκαταστάτων μελῶν της, δὲν ὑπῆρχον. Οὕτως, οἱ Καφίτζάνοι ἀπαιτοῦν, ὑπὸ τὴν ἀπειλὴν τοῦ θανάτου, ἀπὸ τὸν ἐπιστολογράφον μας, Δ. Τζωανόπουλον, καθὼς καὶ ἀπὸ τὸν Γ. Τζίμαν δύο διατακτικὰς πληρωμῶν τῶν ἐλεῶν. Ὡς γνωστόν, ἐκ τῶν πολυαρίθμων ἐγγράφων, οἱ ἐπίτροποι τῶν σχολείων καὶ ἐκκλησιῶν τοῦ Μετσόβου εἶχον καθῆκον νὰ διαχειρίζωνται τοὺς τόκους τῶν δωρεῶν καὶ βοηθημάτων διὰ τὰ ὀρφανὰ καὶ τοὺς πτωχοὺς, τὰς ὁποίας κατέθετον εἰς τὰ δημόσια ταμεῖα οἱ μεγάλοι εὐεργέται, οἱ συγκαταλεγόμενοι κυρίως εἰς τὰς τάξεις τῶν Μετσοβιτῶν ἐμπόρων, οἱ ὅποιοι ἦσαν διεσχορπισμένοι ἀνὰ τὰ διδάφορα ἐμπορικὰ κέντρα τῆς Νοτιο - ανατολικῆς καὶ Κεντρικῆς Εὐρώπης. Ἡ εἰσπραξις τῶν τόκων ἐγένετο μὲ συναλλαγματικάς, αἱ ὁποῖαι ἦσαν ἐμπορεύσιμα καὶ ἐνίστε εἰσπραττόντο προκαταβολικῶς. Τοιοῦτοτρόπως, αἱ δύο συναλλαγματικάί, αἱ ὁποῖαι ἀντιπροσώπευον πιστωτικὴν ἀξίαν τῆς κοινότητος Μετσόβου, ἐθυσιάσθησαν ἐκουσίως ἢ ἀκουσίως. Εἰς τὰς 18 Μαρτίου, ὁ Θ. Γρίβας καταφθάνων εἰς τὴν κοινότητα μετὰ τῶν 400 ἀνδρῶν του, συνέταξεν καταλόγους, βάσει τῶν ὁποίων ἐμέλλε νὰ συγκεντρωθῇ ὡς τὰς 24 Μαρτίου τὸ ποσὸν τῶν 200.000 γροσίων, ἀλλὰ δὲν ἐστάθη δυνατόν νὰ συγκεντρωθῶν παρὰ 160.000 γροσίων καὶ μάλιστα «διὰ τῆς βίας». Ἄλλος ἐπιστολογράφος τοῦ Στάμμου, ὁ Γ. Τζίμας, περιγράφει τὸ αὐτὸν περιστατικὸν διαφορετικῶς: «Εἰς Μέτσοβον εἰσῆλθον 400 κλέφται, μὲ ἀρχηγὸν τὸν Γρίβαν, συνέλλαβον περὶ τὰ 20 ἄτομα μετὰ τῶν καλυτέρων νοικοκυραίων, ἀπὸ τοὺς ὁποίους ἐπῆραν 200.000 γρόσια». Ἀπὸ τὸν ἴδιον ἐζήτησαν 10.000 γρόσια, ἀλλὰ ἐπειδὴ δὲν διέθετε τὸ αἰτούμενον ποσόν, «δεδομένον ὅτι ἐξόδενσεν πάρα πολλὰ διὰ τὸ τσιφλίκι», ἔδωκε μόνον 4.500 γρόσια, συμπληρῶν τὸ ποσὸν μὲ ἓν διαμάντινον σταυρόν, ἓν ὥρολόγιον, ἓν ζεῦγος ἐνωτίων καὶ ἓν δακτυλίδιον, «σώζων, τοιοῦτοτρόπως, τὴν ζωὴν του».

Αἱ ἐπιφυλάξεις ὠρισμένων ὑπηγορεύοντο, ἀσφαλῶς, καὶ ἀπὸ τὴν γνῶσιν τῶν πολιτικῶν τάσεων τῆς Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας εἰς τὰ Βαλκάνια, αἱ ὁποῖαι ὠδήγησαν εἰς τὴν ὑπογραφὴν, εἰς τὰς 12 Μαρτίου 1854, συνθήκης συμμαχίας μὲ τὴν Τουρκίαν, μὲ σκοπὸν τὴν συνεργασίαν μ' αὐτὴν πρὸς ὑπεράσπισιν τῶν ὀθωμανικῶν κτίσεων εἰς τὴν Εὐρώπῃ καὶ τὴν Ἀσίαν.

Ἡ ἀντίδρασις τῶν τουρκικῶν ἀρχῶν τοῦ Μετσόβου ἔναντι τῶν πολεμικῶν διαθέσεων τῶν Μετσοβιτῶν ὑπῆρξεν, ἀρχικῶς, ἡ φυγὴ. Οἱ «Μουντούρης»⁸ καὶ Δερβὲν ἀγᾶς ἔσπευσαν νὰ καταφύγουν εἰς Γρεβενά, δεδομένου ὅτι οἱ δρόμοι πρὸς Ἰωάννινα, ὅπου ἦτο ἡ ἔδρα τῆς ἐπαρχιακῆς διοικήσεως, ἦσαν κλειστοὶ καὶ ἐλέγχοντο ὑπὸ τῶν ἐξεγερθέντων. Μὲ τὸ «μασιπάτι»⁹ τὸ ὁποῖον ἀπὸ ἐκεῖ, αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ ἔλαβον διαταγὴν ἀπὸ τὰ Ἰωάννινα, ὅπως προχωρήσουν μὲ ἐνόπλους ἐνισχύσεις ἀπὸ τὴν Δοβράν καὶ ἐπιτεθεῖν ἐναντίον τῆς Μηλιάς, τοῦ Μετσόβου καὶ ἄλλων χωρίων καὶ κοινοτήτων. Τὰ τουρκικὰ τμήματα, ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Μεχμέτ ἀγᾶ, βοηθούμενα ὑπὸ Ἀρβανιτῶν μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Ρούχαν μπέη Μιαφτζέτζαν καὶ συνοδευόμενα ὑπὸ τοῦ μητροπολίτου Γρεβενῶν Ἀγαπίου, ἐπροχώρησαν μέχρι Κρανιάς.

Ἐν τῷ μεταξὺ, ὁ ἐπιστολογράφος μας, Δ. Τζωανόπουλος, ἦλθεν εἰς ἐπαφὴν μὲ τὸ βρετανικὸν προξενεῖον τῶν Ἰωαννίνων, καθὼς καὶ μὲ τὸν Μεχμέτ ἀγᾶ τῆς Κρανιάς, μὲ τὴν ἐλπίδα ὅτι, διὰ τῆς ἐπεμβάσεως τοῦ προξενείου, τὰ στρατεύματα τοῦ Μεχμέτ ἀγᾶ θὰ ἀπαλλάξουν τὸ Μέτσοβον ἀπὸ τὴν καταστροφὴν. Εἰς τὴν ὑπόσχεσιν προστασίας τῶν πειθαρχούντων Ὀθωμανῶν ὑπηκόων, ἡ κοινότης ἔκανε δύο ἀναφοράς, μίαν πρὸς τὸ προξενεῖον καὶ δευτέραν πρὸς τοὺς Μουσικοὺς πασᾶν καὶ Μπισίμ πασᾶν τῶν Ἰωαννίνων, μὲ τὰς ὁποίας ἡ κοινότης ἐξέφραζε τὴν ἀφοσίωσιν καὶ ὑπακοὴν της εἰς τὰς νομίμους ἀρχάς. Κατὰ συνέπειαν, ὁ στρατάρχης Ἀβντὶ πασᾶς διέταξε τὸν Μεχμέτ ἀγᾶ νὰ ἀνακάμψῃ τὴν πορείαν τῶν τμημάτων του πρὸς Μέτσοβον.

Δὲν συνεφώνησεν ὁμως ὅλη ἡ κοινότης μὲ τὰς προσφυγὰς αὐτὰς τοῦ Τζωανοπούλου. Ὅσοι ἐπίστευον εἰς τὴν ὠφελιμότητα τῆς πάλης των καὶ εἰς τὰς πιθανότητας ἐπιτυχίας δὲν ἐννόουν νὰ τὸν θεωροῦν παρὰ τροδότην καὶ ἔστρεψαν ἀκέραιον τὸ μῖσος των ἐναντίον αὐτοῦ καὶ τῆς οἰκογενείας του. Δεδομένου ὁμως ὅτι δὲν ἐπαρκοῦσε ὁ καιρὸς διὰ «λογαριασμούς», οἱ ὁπαδοὶ τῆς ἐξεγέρσεως, μὲ ἐπικεφαλῆς τὸν Τζαπόπουλον, κατευθύνθησαν πρὸς Βίγλον, ὅπου καὶ κατέλαβαν θέσεις. Μὲ τὴν βοήθειαν τῶν Κορσοβιτσανέων καὶ τῶν Δερβιντιστινῶν, οὗτοι κατώρθωσαν νὰ καθηλώσουν τοὺς Ἀλβανούς, οἱ ὅποιοι ἐπροχώρουν πρὸς Μέτσοβον. Ταυτοχρόνως ἐκάλεσαν τὸν Θ. Γρίβαν, ὁ ὁποῖος εὗρίσκετο εἰς Φορτώσι. Στὰς 18 Μαρτίου, οὗτος, μὲ τὰς ὁμάδας του, ἐνεφανίσθη εἰς Μέτσοβον. Ὁ Θ. Γρίβας ἔθεσεν ἀμέσως ὑπὸ αὐστηρὰν γυμνασίαν 26 ἄνδρες συμπεριλαμβανομένου καὶ τοῦ ὑπογράφοντος τὸ ἔγγραφόν μας, θεωρουμένους ὄργανα τῶν Τούρκων. Ὅταν ὁ Δ. Τζωανόπουλος ἐπεκαλέσθη τὰς σχέσεις του μὲ τὸ βρετανικὸν προξενεῖον καὶ τὴν προστασίαν τῆς Ἀγγλίας ἔλαβε τὴν ἀκόλουθον ἀπάντησιν ἀπὸ τὸν Θ. Γρίβαν: «Συνθήκη καὶ προστασία τῆς Ἀγγλίας εἶναι ἤδη τὸ σπαθί μου». Καὶ ὥρισεν εἰς τὸν Τζωανόπουλον ἀνάκρισιν, τὴν ὁποίαν ὁμως δὲν κατώρθωσε τελικῶς νὰ τοῦ πάσῃ. Ὁ Θ. Γρίβας ἔμελλε τώρα νὰ προετοιμάσῃ τὴν ἀναμέτρησιν μὲ τὰ τουρκικὰ τμήματα τὰ ὁποῖα ἐπλησίαζον εἰς Μέτσοβον. Μὲ τὴν βοήθειαν τῶν κανταρτζιδῶν τοῦ Μετσόβου καὶ τοῦ ἱατροῦ Μιχαὴλ Παλμούτση καταβάλλονται συγγινητικαὶ προσπάθειαι διὰ τὸ γύσιμο κανονίων ἐκ τῶν συγκεντρωθεισῶν ἀπὸ τὰ νοικοκυριά καὶ τὸ «τοῖντζι» τοῦ κώδωνος τῆς ἐκκλησίας Ἀγίας Παρασκευῆς 50 ὀκάδων χαλκοῦ. Ἐνῶ ὁ Τζαπόπουλος, ὁ λοχαγὸς Μέντση Κόκκαλης καὶ μέρος τῶν συνοδῶν τοῦ Γρίβα ἀντιμετώπιζον τὰ ὀθωμανικὰ τμήματα τοῦ Δερβίς πασᾶ καὶ οἱ Καφιτζάνοι τὰ τμήματα τοῦ Χουσίμ πασᾶ, οἱ Θ. Γρίβας, Κικέλης, Ἡλίας καὶ Πέτρος Χορμобίτης προετοιμαζον τὴν ἀντίστασιν εἰς τὰς οἰκίας τῆς πόλεως τοῦ Μετσόβου. Ὁ πληθυσμὸς — ὅσοι δὲν εἶχον φύγει εἰς τὰ γειτονικά μέρη, Χαλίκην καὶ Γκοτοβάστα — περὶ τὰς 5.000 ψυχὰς, κατέφυγεν εἰς τὴν ἐκκλησίαν τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς. Τὰ τουρκικὰ στρατεύματα ὑπὸ τὴν διοίκησιν τοῦ Ἀβντὶ πασᾶ καὶ τὰ ἀλβανικὰ ὑπὸ ἐξέγερσιν τῶν Χουσίμ πασᾶ τοῦ Βεοατίου, Μαχμοῦντ μπέη τῆς Αὐλώνας, Μονχερέμ Μπελίου, Καραφεί μπέη κ.ἄ. εἰσῆλθον εἰς Μέτσοβον τὴν 25ην Μαρτίου. Ἡ μάχη μὲ τοὺς ἐξεγερθέντας διήρκησεν ὁλόκληρον τὴν ἡμέραν. Μόλις κατὰ τὰς δύο ἢ ὥρα τὴν νύκταν ἔπαιψεν ὁ κανονιοβολισμός, ὅταν οἱ Γρίβας, Τζαπόπουλος, Κικέλης καὶ Χορμобίτης, μὲ τὰς ὁμάδας των, ἀπεσύρθησαν εἰς Θεσσαλίαν. Καταφεύγων ἐκ νέου εἰς τὸν Βρεταννὸν προξενον, ὅστις συνώδευε τὸν τουρκικὸν στρατόν, ὁ Δ. Τζωανόπουλος ἀπέσπασε τὸν οἶκτον τοῦ Ἀβντὶ πασᾶ καὶ τὴν σωτηρίαν τῆς ζωῆς ὅσων εἶχον καταφύγει εἰς τὴν ἐκκλησίαν.

Ὁ ἀπολογισμὸς τῆς ἀνίσου αὐτῆς ἀναμετρήσεως δυνάμεων ἦτο: περὶ τοὺς 40 νεκροὺς μεταξὺ τοῦ πληθυσμοῦ τοῦ Μετσόβου, 44 συλληφθέντων ἐκ τῶν κατοίκων τοῦ Μετσόβου καὶ τῶν γειτονικῶν χωριῶν: Ἀνήλιον, Μαλακάσι, Μηλιά καὶ Κουτσούφλιανη, 222 πυρποληθέντων οἰκιῶν καὶ ἀνυπολογίστων λειλατηθέντων κινήτων ἀγαθῶν, ὥστε ἀρκετοὶ ἐκ τῶν κατοίκων ἔμεινον «χωρὶς δεύτερο πονκάμισο γιὰ ἀλλαξιά ἢ καὶ δίχως ζουτάλι»¹⁰, καὶ ἐν τέλει ἡ ἀναπόφευκτος πικρία αἰσθημάτων, ἡ ὁποία ἀπορρέει συνήθως ἀπὸ τὰς μεγάλας ὁμαδικὰς καταστροφάς, ἡ ἐκρηγνῆς τῶν προσωπικῶν παιδῶν, οἱ ἀλληλοκατακρίσεις καὶ ἡ ἀναζήτησις ἀποδιοπομπαίων τράγων. Οὕτως, ὁ Τζωανόπουλος κατελόγιζεν εἰς τὸν Νικόλαον Τζανάκαν τὰς συλλήψεις εἰς τὰς ὁποίας προέβησαν αἱ τουρκικαὶ ἀρχαὶ εἰς τὴν κοινότητα, καθὼς καὶ τὰς ἐκτοξευθείσας μετὰ τὴν ἐξέγερσιν, εἰς Ἰωάννινα, ἐναντίον αὐτοῦ προσωπικῶς κατηγορίας ὅτι συγκαταλέγεται μεταξὺ τῶν ἐπαναστατῶν καὶ ὅτι διατελεῖ κατάσκοπος ὑπὲρ τῆς ἐλευθέρου Ἑλλάδος. Ὁ Ν. Τζανάκας κατεῖχεν, ὡς φαίνεται, ἐπίσημον θέσιν ὡς ἐκπρόσωπος τῆς κοινότητος τοῦ Μετσόβου παρὰ τῷ Τούρκῳ διοικητῇ εἰς Ἰωάννινα,



δεδομένου ὅτι, ἀμέσως μετὰ τὴν καταστολὴν τῆς ἐξεγέρσεως, προσεπάθει νὰ διαπραγματευθῇ, διὰ διπλωματικῶν μέσων, μὲ τὰς τουρκικὰς ἀρχὰς τοῦ Μετσόβου καὶ κατόπιν μὲ ἐκείνας τῆς Κωνσταντινουπόλεως τὴν ἀπονομὴν χάριτος διὰ ὁλόκληρον τὴν κοινότητα καὶ πιθανῶς διὰ τὴν ἐξασφάλισιν πόρων πρὸς ἀνόρθωσιν τῆς κοινότητος. Ὁ Τζανάκας ὅμως εὐρίσκετο εἰς παλαιὰν διαμάχην μὲ τοὺς ἐπιτρόπους τοῦ σχολείου καὶ τῆς ἐκκλησίας, οἱ ὅποιοι ἐπεδίωκαν νὰ δώσουν εἰς τὰ χρήματα τοῦ ταμείου ἄλλον προορισμόν — δηλαδή νὰ πληρώσουν τὰ καθυστερημένα ποσὰ τοῦ χαρτασιῦ — ἀπὸ ἐκεῖνον τὸν ὁποῖον προέβλεπον οἱ δωρηταί, πράγμα ποὺ ὁ Τζανάκας, μὲ τὴν ιδιότητα τοῦ ἐπιτρόπου, δὲν ἐπέτρεπε¹¹.

Ἐνῶ ὁ Τζανάκας ἐνεργοῦσε εἰς τὰς τουρκικὰς ἀρχὰς διὰ τὴν βελτίωσιν τῶν τυχῶν τῆς κοινότητος τοῦ Μετσόβου, ὁ Δ. Τζωανόπουλος ἐκοπίαζε παρὰ τῷ βορειανικῷ προξενεῖῳ διὰ τὴν ἀποφυλάκισιν τῶν συμπατριωτῶν του καὶ αὐτῶν τῶν Καφίτζάνων, οἱ ὅποιοι ἐπρωτοστάτησαν εἰς τὴν ἐξέγερσιν καὶ μάλιστα τὸν εἶχον ἀπειλήσει μὲ θάνατον διὰ νὰ τοῦ ἀποσπάσουν τὰς δύο συναλλαγματικὰς. Διότι, ἀνεξαρτήτως τῶν μικροδιαφορῶν, αἱ ὁποῖαι ἐχώριζον τοὺς μὲν ἀπὸ τοὺς δέ, ἀσχέτως τοῦ πολιτικοῦ προσανατολισμοῦ τοῦ ἑνὸς ἢ τοῦ ἄλλου πρὸς Τουρκίαν, Ἀγγλίαν ἢ Ρωσσίαν καὶ παρὰ τοῦ ὅτι ὠρισμένοι παρεσύροντο ἀπὸ τὸν ρωμαντισμόν, ἐνῶ ἄλλοι τηροῦσαν στάσιν πρὸς ρεαλιστικὴν, προσηρμοσμένην εἰς τὴν διεθνῇ πολιτικὴν συγκυρίαν, ἀμφότεροι ἐπανεῦρον, λόγῳ τῆς συλλογικῆς συμφορᾶς, τὴν θεμελιώδη ἀλληλεγγύην, ἣ ὁποία συνενώνει τοὺς ὁμοεθνεῖς.

Τὰ ἐμπόδια τὰ ὁποῖα παρενέβαλεν ὁ γαλλικὸς στόλος εἰς τὸν ἀνεφοδιασμόν τῶν ἐξεγερθέντων μὲ ὅπλισμόν, ὁ ἀποκλεισμός τὸν ὁποῖον ἐκέρουξαν εἰς τὴν Ἑλλάδα ἢ Ἀγγλία καὶ Γαλλία, ἢ ἀποβίβασιν εἰς Πειραιᾶ ἀγγλικῶν καὶ γαλλικῶν στρατευμάτων, ὑπεχρέωσαν τὸν βασιλέα τῆς Ἑλλάδος νὰ ζηούξη οὐδετερότητα ἐναντι τῆς ρωσσο-τουρκικῆς συροάξεως καὶ ἔθεσαν τέρμα, τὸν Μάϊον τοῦ 1854, εἰς τὴν ἀπόπειραν τῆς Ἡπείρου καὶ Θεσσαλίας ὅπως ἐκμεταλλευθοῦν τὴν ἐν λόγῳ σύρραξιν πρὸς πραγματοποίησιν τῶν νομίμων πόθων διὰ ἐλευθερίαν καὶ ἐθνικὴν ἐνότητα.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ

- 1) Γκαζέτα ντὲ Μολντόβα (Ἐφημερὶς τῆς Μολδαβίας), Ἰάσιον, 8 Μαρτίου 1854, Παράρτημα εἰς τὸ 18ον τεῦχος, σ. 8—9. Τελεγκράφουλ Ρομίν (Ρουμανικὸς Τηλέγραφος), Σμπίου, 1854, σ. 55—57, 59—64, 68, 69, 71, 82—88, 90, 91, 93—95, 99, 128, 130—131, 133—136, 142—144, 146, 152, 165, 170, 176, 180, 184, 188, 200, 232.
- 2) Τελεγκράφουλ Ρομίν, Σμπίου, 13 Φεβρουαρίου 1854, σ. 52.
- 3) Στὸ ἴδιο, 24 Φεβρουαρίου 1854, σ. 61.
- 4) Νικολάε Γιόργκα, Ἱστορία τῶν βαλκανικῶν κρατῶν συγχρόνου ἐποχῆς (γαλλιστί), Βουκουρέστιον, 1914, σ. 296.
- 5) Γκαζέτα ντὲ Μολντόβα, Ἰάσιον, 1854, σ. 9—10.
- 6) Τελεγκράφουλ Ρομίν, Σμπίου, 24 Φεβρουαρίου, 1854, σ. 64.
- 7) Κρατικὰ Ἀρχεῖα, Βουκουρέστιον, Ἀρχεῖον Ἰωάννου Στάμμου, 18/54.
- 8) Κυβερνήτης, διοικητής.
- 9) Ἐκθεσις.
- 10) Κρατικὰ Ἀρχεῖα, Βουκουρέστιον, Ἀρχεῖον Ἰωάννου Στάμμου 18/64.
11. Στὸ ἴδιο, 5/76, 80, 97.



Ἐπιστολὴ Δημ. Τζωαννοπούλου πρὸς ἀδελφούς Στάμου

Ἀξιότιμοι καὶ σεβαστοὶ μου θεῖοι, Κύριοι

Ἰωάννη καὶ Βασίλειε Στ. στάμου

Ἐν Ἰωαννίνοις τῇ 1854ου

Τὴν 26ην Ἀπριλίου καὶ 8ην Μαΐου μέσω τοῦ εἰς Τεργέστιον Κου Κυριάκη Βαρδάκα οἷς ἔγραψα, δὲν ἀμφιβάλλω τὴν παραλαβὴν των. Τὴν 30ην Μαΐου μοῦ παρησίασεν ὁ κος Σπυρίδων Μποβαρέτος τὸ σεβαστόν μοι² Γράμμα σας ἀπὸ τὴν 8ην Μαΐου, καὶ ὅτι ἐμάθατε ἀπὸ διαφόρους διαφόρους τὰ διαγρέξαντα εἰς Μέσσοβον, καὶ τὴν σωτηρίαν τῶν ψυχῶν, ἀγνοοῦντες ποῦ εὕρισκόμεθα. Διὰ τὴν εὐχαριστήσω τὴν περιέργειάν σας, παρὰ πόδας ἔχετε τὸ ἱστορικὸν ἐν συνόψει.

Κατὰ τὴν 11ην Φεβρουαρίου (1854), φθάσαντα τὰ ἀπὸ Πεστὰ Μακρὰν δύο ἡμέρας ἀπὸ τὸ Μέσσοβον Γράμματα τοῦ Θ. Γρίβα εἰς τὸν Τζαπόπλον, καὶ εἰς τὸν Τζανάκαν ὅστις ἔλειπεν εἰς Ἰωάννινα, καὶ Δημήτριον Μηλιώτην ὅς προκρίτους ὡς ἐννοεῖτε, καὶ πρὸς ἅπασαν τὴν Κοινότητα, δι' ὧν τοὺς ἐπροσκάλεσε νὰ ὀπλισθῶσι καὶ κτυπήσωσι τοὺς Τούρκους.

Ὁ δὲ Μουντούρης καὶ δερβέναγας λαβόντες γνῶσιν τούτων καὶ πτοηθέντες τὰ περαιτέρω ἀνεχώρησαν, ὁ μὲν πρῶτος τὴν 13ην Φεβρουαρίου, ὁ δὲ Βος τὴν 14ην διὰ Γρεβενά, ἐπειδὴ οἱ δρόμοι δι' Ἰωάννινα ἦσαν σφαιλισμένοι. Φθάνοντες εἰς Γρεβενὰ ἐπαρέστησαν ὅτι εἰς τὸ Μέσσοβον ἐγένετο στάσις τῶν καθεστώτων. Ὁ Μουδούρης (Ἐπαρχος) τῶν Γρεβενῶν καὶ οἱ σύμβουλοι συντάξαντες μασπατὰν (ἔκθεσιν) καὶ σφραγίσαντες αὐτόν, ἀπέστειλαν εἰς Ἰωάννινα διὰ τῆς Γκιόρτζας (Κορυτσᾶς), οἵτινες ἔλαβον ἀπάντησιν, ὅταν (θὰ) εἶναι καλὰ πληροφορημένοι τὴν οἰκίαν τῶν καθεστώτων τῆς Κοινότητος Μεσσόβου, νὰ ἐπιπέσωσι καὶ προσβάλωσι Μηλιὰν καὶ Μέσσοβον, καὶ λοιπὰ χωρία. Καὶ συνάμα διηύθυνον διαταγὰς διὰ Ντίμπρα (Δίβρην) νὰ ἔλθουν καὶ ἐκεῖθεν στρατεύματα νὰ καταστρέψωσι τὰ ἐπαναστατήσαντα Μέρη, καὶ λαφυραγωγοῦντες τοὺς ἐπαναστάτας νὰ προωθηθοῦν εἰς Μέσσοβον, καὶ νὰ καὶ τὸ Μέσσοβον.

Οἱ Καφεντζαῖοι ὀπλισθέντες ἐζήτησαν ἀπὸ τὴν Κοινότητα δύο Ὀρδινὰ (χρηματικὰ ἐντάλματα) τῶν ἐλεῶν ἀπὸ τὰ ἐλέη νοήμερο 857 καὶ 858 ἅτινα εἶχον γενῇ ἐπ' ὀνόματι τοῦ Τζανάκα διὰ τὸν [ἱμνατιέν]³ (δηλαδὴ γιὰ βοηθήματα), καὶ ἐπειδὴ δὲν ἐπωλήθησαν τὰ ὄρδινὰ ἐδώθησαν τοῦ Γ. Τζήμια ἐπὶ καλῇ πίστει, ἅτινα ἐζήτησαν ἀπὸ τὸν Τζήμαν, καὶ ὅπως ἔμαθα ἐριστικῶς. Καὶ μάλιστα ἔβγαλαν τὰ σπαθία τους στὴν Πεδιάδα (πλατεῖα) πλατάνου διὰ νὰ φοβήσουν τοὺς ἀπλούς, ἀπειλοῦντες ὅτι ἂν (ἔως) τὸ δειλινὸν δὲν δοθῶσιν εἰς αὐτοὺς θὰ συμβοῦν δύο φόνοι. Θέλοντες μὴ θέλοντες τοὺς ἐδώθησαν τὰ ὄρδινὰ αὐτά, καὶ οὕτω ἔπαυσεν ἡ μανία των αὐτῇ. Τῆς δὲ Κοινότητος μενούσης εἰς Ἀναρχίαν ἐξηκολούθησαν νὰ ὀπλίζωνται καὶ φλυαροῦν κηρύττοντες καὶ ἐλευθερίαν. Συγχρόνως εἰς Κρανιὰν κατέφθασαν τὰ ἀπὸ Γρεβενὰ Στρα-

1) Ἡ ἡμερομηνία λείπει ἐντελῶς, δὲν φαίνεται ἐσβεσμένη.

2) Εἰς ὅσας λέξεις θέλει νὰ τονίσῃ ἰδιαιτέρως βάζει κεφαλαῖο τὸ ἀρχικὸ γράμμα των.

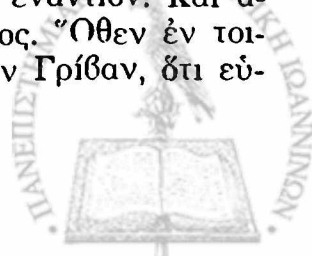
(Σημειώσεις): Τὰ ὀρθογραφικὰ λάθη τοῦ χειμένου ἦταν ἐλάχιστα. Τὰ ἐδιορθώσαμε κατὰ τὸ δυνατόν.

(Σημειώσεις): Ὁ ἐπιστολογράφος δὲν μετεχειρίσθη παντοῦ κόμματα, οὔτε κεφαλαῖα ἀρχικὰ μετὰ τὴν τελείαν, καθὼς καὶ εἰς τὰ κύρια ὀνόματα καὶ ἐπώνυμα, τὰ ἐβάλαμε ἐμεῖς.

3) Τὰ ἐντὸς [ἀγκυλῶν] δυσανάγνωστα καὶ ἀμφίβολα.



τεύματα ἔχοντα ἐπικεφαλῆς τὸν Μεχμέταγαν, καὶ οἱ Ἀλβανοὶ τὸν Ρουχάνμπεη (Ὁρχάν) Κιαφεζέζα, καὶ ἦτον καὶ ὁ Ἅγιος Γρεβενῶν Ἀγῆπιος. Ἐπειδὴ ἔβλεπαν φανερὰν καὶ πλησιάζουσαν τὴν καταστροφὴν, ὠμίλησα ἀρκούντως καὶ ἐστοχάσθην ἵνα γράψω πρὸς τὸν Μεχμέταγαν, καὶ ἅγιον Γρεβενῶν, καὶ πρὸς τὸν Ρουχάνμπεη, νὰ μείνωσι τὰ στρατεύματα καὶ αὐτοὶ εἰς Κρανιάν, ἐπειδὴ θέλει γράψῃ ἡ Κοινότης εἰς Ἰωάννινα. Καὶ ἀπέστειλα (εἰς Κρανιάν). Καὶ οὕτω ἔμειναν. Τὴν 12ην Μαρτίου αὐθημερὸν ἔλαβον ἐπίσημα ἔγγραφα τοῦ ἐκλαμπροτάτου κυρ. Θ. Δαμασκηνοῦ Βρετανικοῦ ἀντιπροξένου εἰς Ἡπειρον καὶ Ἀλβανίαν ἐδρεύοντος εἰς Ἰωάννινα, ἅπερ ὡς ἐντελόμεν ἔκοινοποίησα εἰς τὴν Κοινότητα, ἀφορῶντα τὴν ὑπεράσπισιν τῶν ἐν τάξει διατηρουμένων Ὄθωμανικῶν ὑπηκόων. Ἐντολὴ (τοῦ ἀντιπροξένου:) καὶ συνεπεία τούτων, λαβὼν δύο ἀναφορὰς τῆς Κοινότητος, τὴν μὲν πρὸς τὸ Προξενεῖον, τὴν δὲ πρὸς τὸν ἐξοχώτατον Μουσιρ Πασιᾶ Μπεοῆμ Πασιᾶ, δι' ὧν ἡ Κοινότης ἐβεβαίους τὴν εὐπείθειαν καὶ ὑποταγὴν τῆς εἰς τὸν Νόμιμον κυρίαρχόν της, ἀπέστειλον. Ὁ δὲ ἐκλαμπρότατος κος Δαμασκηνός, προθυμοποιηθεὶς καὶ κινούμενος ἀπὸ φιλανθρωπίας, δὲν ἐβράδυνε ν' ἀποστείλῃ εἰς ἀπάντησιν πρὸς ἐμένα τὴν κοινοποίησιν ἀμφοτέρων τῶν ἐνταῦθα Σεβαστῶν Προξενείων. Ἀγγλίας καὶ Γαλλίας, συνοδευομένην μὲ τὰς δύο ὑψηλὰς διαταγὰς τῶν ἐξοχωτάτων Μουσιρ Πασιᾶ καὶ στρατάρχου Ἀβδῆ Πασιᾶ, ληφθείσας ἀπάσας (ἀμφοτέρας) κατὰ τὴν 16ην Μαρτίου. Καὶ τὴν μὲν τοῦ πρώτου ἔκοινοποίησα πρὸς τὴν Κοινότητα. Τὴν δὲ τοῦ Βου (δευτέρου) ἀπέστειλα πρὸς τὸν Μεχμέταγα, Ρουχάνμπεην καὶ Μουδύρην Γρεβενῶν, ἀφορῶσαν ἵνα μείνωσι τὰ στρατεύματα ἐκεῖ ὅπου εὐρίσκοντο. Ὡς ἐκ τῆς κοινοποιήσεως, γινομένης παρ' ἐμοῦ, τῶν ἐπισήμων τούτων ἐγγράφων, οἱ αὐτουργοὶ (ἐπαναστάτες) ὤρμησαν μὲ θυμὸν καὶ ὀργὴν διὰ νὰ φονεύσωσι καὶ ἐμένα καὶ ἅπασαν τὴν οἰκογένειάν μου, τουφεκίσαντες καθ' ἡμῶν ἠπειλοῦν καὶ τινὰς τῶν οἰκοκυραίων. Ἀλλὰ μετ' ὀλίγον βιασθέντες ὁ Τζαπόπουλος καὶ ὁμόφρονές του ὁμοῦ μὲ δεκαπέντε Κορσοβιτζίνοὺς ἐπιμόνως, ἀνεχώρησαν καὶ κατέλαβον τὴν θέσιν Βίγλαν ἀπέναντι τῶν τριῶν Χανιῶν. Κατὰ τὰς 16 Μαρτίου προσκαλέσαντες καὶ ἅπαντας τοὺς Δρεβεντιστινοὺς, ἐμπόδισαν τοὺς διευθυνομένους διὰ Μέσσοβον Ἀλβανούς, ἔχοντας ἐπικεφαλῆς τὸν Καραφίλμπεην, ὅστις ἂν δὲν ἐφοβεῖτο τὸν Τζαπόπουλον καὶ ὁπαδούς του καὶ ἐπροχωροῦσε πρὸς Μέσσοβον δὲν ἤθελεν εὖρη καμίαν δυσκολίαν καὶ ἀνθίστασιν ἀπὸ τοὺς Μεσσοβίτας, καὶ ἤθελεν καταλάβῃ τὴν θέσιν ταύτην. Ἐπομένως δὲν ἤθελεν ὑποφέρει τὸ Μέσσοβον τὰς ὁποίας ὑπέστη λεηλασίας, πυρκαϊᾶς καὶ λοιπὰ δυστυχήματα. Ἀμέσως δὲ οἱ αὐτουργοὶ ἔσπευσαν νὰ φέρουν τὸν Γρίβαν εἰς Μέσσοβον εὐρισκόμενον εἰς Φορτώσι 16 ὥρας μακρὰν τοῦ Μεσσόβου, ὅστις μεταβὰς (εἰς Μέσσοβον) μὲ ὡς ἔγγιστα 400 ὁπαδούς του προσεκάλεσε τὴν ἐπιούσαν (ὁ Γρίβας) ἐμένα ὡς συνεννοημένον μὲ τὸ Ἀγγλικὸν Προξενεῖον, καὶ τοὺς κυρίους, Δ. Μηλιώτην, Γεώργιον Ἰατρόπουλον, Χρηστόδουλον Καπέτσην, Κώστα Δουλίντζην, Γ. Τζήμμαν, Ἀβιέρων Στ. Τζόκα, Διαμάντην Χ. Θανάση, Γ. Κουταβέλη, Νικόλαον Ἀβέροφ, Αὐγέρον Νίκου Παπᾶ, Μιχάλη Λούκαν, Φίλιππα Παπα[ῖ]ωννου], Δημ. Παπαφώλιου, Τόλην Γουσίου Καῖλη, Μήτηρον Προύκη, Γ. Τέ[η]νον, Ἀγόρον Πάσχου, Δημήτριον Μηλιώτην, Νικόλαον Μπίσαν, Δημήτριον Νίκα Παπαχρίστου, [Κυριάκην] Μήτηρον Τζανάκα, Δημήτρ. Φ. Τζήμμα, Γ. Μπότα, Κωνσταντῆ Βενέτην καὶ Δημήτριον Θεωδωρήν, ὡς τουρκόφρονας, καὶ μᾶς παρέπεμψεν ὑπὸ αὐστηρὰν καὶ σκληρὰν ὑπὸ στρατιωτῶν ὑποφύλαξιν. Οἱ δὲ αὐτουργοὶ καὶ φίλοι μου μ' ἐσύστησαν ὡς [ἀντι]πράτοντα καὶ ἐνάντιον. Καὶ ἀφοῦ διεσώθην τοῦ τουφεκισμοῦ, μὲ ἐπαπειλοῦσε Βος κίνδυνος. Ὅθεν ἐν ταύτῃ ἐπικινδυνώδη καταστάσει τιθέμενος ἀπετάνθην πρὸς τὸν Γρίβαν, ὅτι εὐ-



ριοκόμενος ὑπὸ τὴν προστασίαν τῆς Βρετανίας Μεγάλης δὲν εἶναι πρέπον νὰ ὑποφέρω παρ' αὐτοῦ οὕτω πῶς. Ἄλλ' οὗτος ἀγερόχως μοῦ ἀπήντησεν ὅτι συνθήκη καὶ προστασία τῆς Ἀγγλίας εἶναι ἤδη τὸ πάθημά μου. Τῇ ἐπαύριον, Γενομένου καταλόγου παρὰ τοῦ Γρίβα καὶ τῶν ὀιοφρόνων αὐτοῦ διὰ ποσότητα γροσίων διακοσίων χιλιάδων, ἐσύναξαν ἐκ τούτων διὰ τῆς βίας ὡς ἔγγιστα ἐκατὸν ἐξήντα χιλιάδας ἕως τὴν [23ην] Μαρτίου, τὴν Τετάρτην, προσεκάλεσαν τὴν 24ην καὶ τὸν κον Δ. Γαδέλον διὰ χρήματα, ἀλλὰ δὲν ἔδωκεν ὁβολόν, τὰ ἔφερε γύρα.

Δὲν ἔλειψαν ὅμως ὁ Γρίβας καὶ οἱ ὁπαδοί του νὰ ἐπιφέρωσι διαφόρους καταχρήσεις εἰς τὰς οἰκίας μας ἐν γένει. Αἱ δὲ οἰκογένειαι ἡμῶν εἶχον ἀπομακρυνθῇ ἀπὸ τὰ σπίτια, εὐριοκόμενα εἰς ποταπῶν (πτωχῶν θέλει νὰ πῇ) ὁσπίτια διὰ κάθε ἐνδεχόμενον. Ἐνῶ ταῦτα ἐγένοντο, ὁ Μιχαὴλ Παλμιούτζης, ἱατρός, ὑπήκοος Ἕλλην, κάτοικος Μεσοβίου, ἀναλαβὼν τὸ βάρος νὰ κατασκευάσῃ κανόνια, εὐχαριστούμενος μόνον νὰ ἔχῃ τὴν ἐπιτροπὴν τοῦ Γρίβα, παρὰ τοῦ ὁποίου λαβὼν τὴν ἄδειαν, παρέλαβεν αὐθαίρετως ἐκ τῶν οἰκῶν μας μέχρι 50 ὀκάδας χάλκωμα, καὶ τὸ [τίντζι]⁴⁾; τῆς καμπάνας Ἀγίας Παρασκευῆς. Προσεκάλεσαν τοὺς κανταριτζήδες Μεσοβίου διὰ νὰ χύσωσι κανόνια, καὶ χυθέντος ἑνὸς ἀπέτυχε. Τούτων οὕτως γινομένων, ὁ Γρίβας ἐκοινοποίησε τὴν κατατόμησίν μου διὰ τὴν 25ην Μαρτίου. 3ος κίνδυνος. Εἰς Ἰωάννινα οἱ Τζανακαῖοι Κυριάκης καὶ Νικόλαος ἐσύστηναν τοὺς πατριώτας ὡς φανεροὺς ἀποστάτας. Εἰς τὰ τρία Χάνια, τὸ στρατόπεδον ἔχον ἐπικεφαλῆς τὸν Αὐδῆ Πασιᾶν, καὶ Ἀλβανοὺς Χουσεῖν Πασιᾶ Μπεράτη, Μεχμέτ μπέη Βλιόραν, καὶ Μουχαρέμ Μπελιούλ Τόταν, μετὰ τοῦ Καραφίλιμπεη καὶ ἄλλων ὀπλαρχηγῶν, ἐπροχώρησε διὰ Μέσοβον. Οἱ δὲ καπετὰν Μίτζη Κόκκαλης, Τζαπόπουλος καὶ ὁπαδοί τοῦ Γρίβα, κατέβησαν πρὸς τὸ μέρος Δρεβεντίστας ἦτοι Δερβίς Χάνι. Ἀρξαμένης δὲ τῆς μάχης παρ' ἐκατέρων τῶν μερῶν, τὰ ὀθωμανικὰ στρατεύματα ἐπροχώρησαν ἐντὸς τοῦ Μεσοβίου. Ὁ δὲ Χουσεῖν Πασιᾶς (ἐπροχώρησε) ἀπὸ τὴν Πλάκαν τὴν ὁποίαν εἶχε κυριεύσει τὴν Τρίτην τὸ ἑσπέρας, τὴν ὁποίαν κατεῖχον ἑνοπλοὶ οἱ Καφεντζαῖοι. Ὁ δὲ Γρίβας μετὰ τοὺς ὁπαδούς του συνεκεντρώθη περιορισθεὶς εἰς τὰ ὁσπίτια Νικολέτα, Πιπάζιου, Χρ. Κυριάκη καὶ Τρ. Γαδέλου. Εἰς δὲ τὸ σπῆτι τοῦ Γιαννάκη ὁ Κόκκαλης μετὰ τῶν ὁπαδῶν του, εἰς τὴν ἐκκλησίαν Ἀγίας Παρασκευῆς ὁ Ἠλίας καὶ Πέτρος Χορμολίται μετὰ τῶν ὁπαδῶν των ὡς ἔγγιστα 140, ὅπου εἶχε συναθροισθῇ ὁ λαὸς τοῦ Μεσοβίου συμποσούμενος περίπου πέντε χιλιάδας ψυχάς. Οἱ δὲ μείναντες εἶχον καταφύγει ἔξω εἰς τὸ Χαλίκι, Γκουτοβάρα καὶ διάφορα ἐκεῖ μέρη. Κατὰ δὲ τὴν 25ην Μαρτίου, Γενομένης Μάχης, καὶ κανονιοβολισμοὶ ἐφ' ὅλης τῆς ἡμέρας ἐντὸς τοῦ Μεσοβίου· ὁ Γρίβας, Κόκκαλης, Ἠλίας, Πέτρος καὶ Τζαπόπουλος μετὰ τῶν ὁπαδῶν των ἀνεχώρησαν κατὰ τὰς δύο ὥρας τῆς νυκτὸς τῆς αὐτῆς ἡμέρας διὰ Θεσσαλίαν. Ἄνω καὶ κάτω καὶ εἰς τὰ προαύλια καὶ εἰς τὸ θυσιαστήριον, καὶ εἰς πάντα τόπον τῆς ἐκκλησίας ἦταν ὁ λαός. Ὅλοι δὲ ὁμοφώνως καὶ μετὰ βοῶν διακοπτομένων ἀπὸ ὀλολυγμοὺς καὶ θρήνους καὶ κραυγὰς ἀπελπισίας ἰκέτευον σωτηρίαν παρὰ Θεοῦ. Διὰ χαρίτων αὐτοῦ ὁ ὑποφαινόμενος λαβὼν εὐκαιρίαν καὶ ἐλευθερίαν ἐπρόστρεξα εἰς τὸν ἐκλαμπρότατον Λόγγ Βὀρθ Πρόξενον τῆς Α.Β.Μ. ὅστις εὕρισκετο εἰς τὸ στρατόπεδον μετὰ τοῦ Ἀβδῆ Πασιᾶ, καὶ ἐζήτησα ἐξαοφάλησιν διὰ τὰς ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας πέντε περίπου χιλιάδας ψυχάς. Ὁ δὲ Ἀβδῆ Πασιᾶς ἀπεποιήθη λέγων ὅτι δὲν ἠδύνατο νὰ ἐγκαταλείψῃ τὴν θέσιν (του). Πλὴν, μετὰ τὰς ἐπιμόνους προτροπὰς τοῦ ἐκλαμπροτάτου ἐνδῶσας μετέβησαν αὐτοπροσώπως εἰς τὴν ἐκκλησίαν

4) Τὸ γλωσσίδι ἄραγε ἐννοεῖ ἢ μήπως τὴν στέγη τῆς καμπάνας;

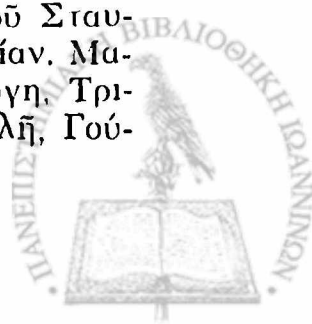


τὴν ὁποῖαν περιεστοίχισαν μὲ στράτευμα, καὶ οὕτω οἱ ἐντὸς τῆς ἐκκλησίας διεοῦθησαν. Ἐπομένως (ἀκολούθως) συνέβησαν λεηλασίαι, πυρκαϊαί, καὶ λοιπὰ δυστυχήματα. Ἡ δὲ ζημία τῶν πραγμάτων διαφόρων εἰδῶν μᾶς φέρει ποσὸν ὑπὲρ τὰς ἑκατὸν χιλιάδας γροσίων. Μένουν δὲ νεκρὰ καὶ πάντα τὰ συμφέροντά μου εἰς Μέσσοβον καὶ περίχωρα, εἰς Θεσσαλίαν, Ἰωάννινα καὶ Ἄρταν, ἐκ τῆς καταστροφῆς Μεσσόβου καὶ ἐκ τῆς ἀνωμάλου τρεχούσης περιστάσεως καὶ διεσώθημεν μὲ μόνον τὰ σκουτιὰ ὅπου φορούσαμεν.

Οἱ Τζανακαῖοι, Καφεντζαῖοι καὶ ὁμόφρονές των, ἐνῆργησαν τὰ πράγματα ἐπίτηδες διὰ νὰ καταστρέψουν τὴν Κοινότητα. Τὴν 28ην Μαρτίου ἀναχωρήσας ὁ ἐκλαμπρότατος Λόγγ Βὸρθ Πρόξενος Βιτωλίων καὶ ἐπιτετραμένος δι' Ἰωάννινα, ἔμεινα μετὰ τοῦ Ἀβδῆ Πασιᾶ, ὅπως μὲ τοὺς πέντ' ἔξη οἰκοκυραίους μεταβῶμεν εἰς Ἰωάννινα διὰ τὴν ἀποκατάστασιν τῆς χώρας. Ὁ Νικόλαος Τζανάκας φθάσας εἰς Μέσσοβον ἀπὸ Ἰωάννινα, ἐραδιούργησε τὰς ὀθωμανικὰς Ἀρχάς, ὅτι τὸ κραταῖον Δεβλέτι, λέγει, διατάτει διὰ τοὺς ὑπηκόους αὐτοῦ, ὥστε καὶ ἐπὶ τουφεκισμοῦ ἂν εὐρεθῶσι καὶ ζητήσωσι ράγι (ὑποταγὴν) νὰ τοὺς δοθῇ καὶ νὰ μὴν ἐνοχληθοῦν. Ἀφ' ἐνός, λέγει, ἐδιακόπη τὸ ράγι τοῦ Μεσσόβου, ἐπομένως (ἐν συνεχείᾳ) ἀφ' ἐτέρου ἐληλατήθη καὶ ἐπυρπολήθη αὐτό. Ἄν λοιπὸν ἀθιώσετε τοὺς Μεσσοβίτας, τίς πρέπει νὰ ἐνοχοποιηθῇ; Ὁ Διοικητὴς Μπεσίμ Πασιᾶς, καὶ Στρατάρχης Ἀβδῆ Πασιᾶς ὅθεν, πρέπει νὰ ἐνοχοποιήσωσι μέρος αὐτῶν. Καὶ καταπείσας τὸν Ἀβδῆ Πασιᾶν, προσκαλεῖ εἰς Ἰωάννινα Αὐν, τὸν Γ. Σαρακιώτην, Δ. Μηλιώτην, τὸν Ν. Ἀβέρωφ, Χρῆστο Καφεντζῆν, Γάκη Καφεντζῆ, Δ. Θεωρήν, Κώσταν Ντουλίτζην καὶ Χριστόδουλον Καπέτην καὶ Βον τὸν Μῆτρον Τζαλμάνην, Μῆτρο Καφεντζῆ, Βασίλη Πανάγιο, Χρῆστο Ζαμάνη, Γ. Παπάζογλου, Γιάννη Στατηρᾶν, Δημήτρην Στατηρᾶν, Ἀγῶρον Τζιπούρη, Γιώργη Παπαδημόν, Λάκην Βράκαν, Μῆτρον Τζιπούρη, Νίκο [Κοῖσάναν], Κώστα Φούντην, Τέγον Παδιώτην, Περιστέρην δούλον μοναστηριοῦ Παναγίας, Γιώργην Πίτου, Μίχον Σιαψάρη, Βασίλην Σουλτάτον, Γιώργην Κώστα Τζαλμάνην, Μίχον Κόλα Δημότζου Ἀνελιώτας, τὸν Μῆτρον Καρακώστα καὶ Γιάννη Τζάπου Μαλακασιώτας, τὸν Ἀδάμο Λάμπρου καὶ Γιάννη [Κήταν] Μηλιώτας, τὸν Μήσιο Φούφα καὶ Γιώργη Νίστα Κουτζιουφλιανίτας, τὸν Νάγο Σίμιου καὶ Χρῆστο Παπαγιάννη, τὸν ἔξαρχο Παπαδημήτριον, τὸν Παπαγιάννη Τζορπαλήν, τὸν Παπανικόλα Τζαούση, καὶ Παπαπήλιο Γούμενον Παναγίας (καὶ) τοὺς ὑληκόους Ἑλληνας Γεώργιον Μπόταν, Κωνσταντῇ Βενέτην, Κύργο Κωστάκη, Δημήτριον Τζήμμα, Τόλην Ἀργύρη, καὶ Πέτρον [Σλάπου], ἐλθόντας ὁμοῦ μὲ τὸ στρατόπεδον ἐδῶ. Καὶ ὡς εὐπαθοῦς καὶ ἐπικινδύνου τῆς θέσεως τοῦ Μεσσόβου, ἀδεία καὶ γνώμη τοῦ Προξένου, καὶ μὲ τὰς ἀναγκαίας διαταγὰς τοῦ ἐδῶ Μουσίρ Πασιᾶ, κατέβην εἰς Ἰωάννινα οἰκογενειακῶς. Ἐφρόντισα διὰ τοῦ κ. Δαμασκηνοῦ καὶ ἐξεφυλακώθησαν ἀρκετοί. Ἐμειναν εἰς τὴν φυλακὴν μόνον ὁ Σαρακιώτης, Μηλιώτης, Καφετζαῖοι, καὶ πέντε ἀπὸ τοὺς μικροὺς διὰ ραδιουργίας ἔμειναν. Καὶ ἴσως καὶ αὐτοὶ ἀπαλλαχθῶσιν ἂν δυνηθῶ. Ἀλλ' ἐντούτοις δὲν μ' ἄφησαν τὰ βάσανα. Ἐρχόμενος ἐδῶ, μ' ἀσθένησαν [αἱ δούλαι μου αἱ δύο] καὶ τὰ τρία τέκνα μου, ἐπομένως (ἐν συνεχείᾳ) ἡ κ. Ταμούσιω (ἡ πεθερά του), καὶ Λενούσιω, καὶ ἐσχάτως ἐγώ, μὲ κουσούλια καὶ ἰατροὺς καὶ ἰατρικά, βάσανα καὶ ἔξοδα ἀδρά. Ἀπὸ τὰ πράγματά μας διεοῦσαμε ἐν σепέτι εἰς τὴν μπίμτζαν τοῦ Τζήμμα ἥτις δὲν εὐρέθη (ἀνεκαλύφθη). Εἶχαμε καὶ διάφορα ἄλλα ἐκεῖ, ἀλλὰ ὡς μοῦ γράφει σήμερον ὅτι μόνον τοῦ σπιτιοῦ εἶναι, τᾶλλα τὰ εἶχε λέγει ἔξω καὶ χάθηκαν. Τί τρέχει ἀγνοῶ. Ὁ Τζήμμας ὅπως διέοωσεν τὰ πράγματά του ὅλα, καὶ τὰ πατρικά σας τὰ ὁποῖα εἶχεν εἰς τὸ σπίτι του πρὸ πολλοῦ ἔχασεν ἀσήμεντα [ἐννοεῖται]. Μανθάνω ὅτι καὶ εἰς Μέσσοβον ὁ Τζήμμας ἤδη φέρεται ὅχι

τόσον καλά. Παραπονούνται ὁ κόσμος ὅτι οἰκειοποιήθη λάφυρα κ.λ. Τὰ ἐπρόφύλαξα ὅσον ἡδυνήθην, ἀλλ' ἀπορῶ καὶ ἀγνοῶ τί τρέχει. Ἄν καλυτερεύσω καὶ ἀναλάβω, θὰ [ἀπεράσω] ἕως εἰς τὸ Μέσσοβον. Ἐδῶ ὁ Τζανάκας κατήχησεν τὸν κον Κ. Βενέτην, τὸν ὁποῖον ὑπερασπίσθη, Τούσην κ.λ. καὶ ἔδωσεν ἀγωγὴν ἐναντίον μου, ζητοῦντες με ὡς πράκτορα Ἑλληνικόν, γιατί νὰ μὴν ἡμουν φυλακισμένος. Ὁ Διοικητής, ἐφρόντισε νὰ μὲ ἐνοχοποιήσῃ, ἀλλὰ δὲν ἡδυνήθη. Ἐπομένως (ἐν συνεχείᾳ) μὲ κατηγορήσαν ὡς ἐπαναστάτην. Καὶ μὲ τοῦτο δὲν ἐδυνήθησαν οἱ φίλοι μου νὰ μὲ καταδικάσωσι ἢ προσβάλλωσιν. Ἐπειτα ἀπὸ τόσους κινδύνους ἦτον περιπλέον καὶ ταῦτα νὰ ὑποφέρω. Εὐρίσκομαι εἰς Μεγάλην στενοχωρίαν. Δὲν κατεδέχθην νὰ προσβάλλω τὴν ὑπόληψίν μου καὶ ἀξίαν μου. Ἐφρόντισα καὶ οἰκονομήθην προσωρινῶς ἀπὸ φίλους μου μὲ δάνειον. Διὰ τὰ ἐνδύματά μας καὶ λοιπά, δι' ἕξοδα μετακομισεῖς μας ἐνταῦθα, ἔκτακτα καὶ ζωοτροφίας μας, ἰατρούς, σπητιζιέρην καὶ καθεξῆς, ἔχω ἕως πεντακόσια φλωριά Ὀλανδικὰ ἕως σήμερον διὰ νὰ μὴν παραπονέσω καὶ τὴν κυρὰ Ταμούσιω καὶ τὴν οἰκογένειάν μου. Ἀπὸ κανέναν δὲν δύναμαι νὰ εἰσπράξω ὁβολόν. Ὅθεν σᾶς παρακαλῶ νὰ εὐαρεστηθῆτε καὶ νὰ προτρέψετε καὶ τὸν κ. Βασιλάκην εἰς ταύτην τὴν περίστασιν, νὰ μοῦ γίνη μία συνδρομὴ νὰ οἰκονομηθῶ διότι εἶναι καὶ τιμὴ εἰς ὑμᾶς ὅταν δὲν ἐξευτελιζόμεθα. Μάλιστα οἱ συγγενεῖς εἰς τοιαύτην περίστασιν συντείνουν, καὶ ὅχι εἰς τὸν ἄλλον κόσμον. Ἡ περίστασις μὲ ἀναγκάζει νὰ σᾶς ἐπιβαρύνω καὶ παρακαλέσω θερμῶς, καὶ ὅπως ἡ φιλοτιμία σας ἀποφασίσῃ ἅς γένῃ. Ἄν τὸ κρίνετε μιλήσετε, εἰς τοὺς Παντζέους. Καὶ ἐπιθυμῶ μὲ πρῶτον ἀπάντησίν σας. Τὸν Νικολάκην Γυναϊκάδελφόν μου ἀσπάζομαι δὲν τοῦ γράφω ἰδιαιτέρως διότι εἶναι πάσχω. Ἐπροχθὲς τοῦ ἔγραψα, καθὼς καὶ μὲ τὸν Ἀλ. Τέσια, καὶ ἅς μᾶς γράψῃ. Τὴν 24ην Μαρτίου προσεκλήθη καὶ ὁ [Βορε]τάσης, καὶ πληρώσας τὸ μέρος μου (χρηματικὴ εἰσφορά στὸ Γρίβα ἀσφαλῶς), ἀνεχώρησε κρυφίως διὰ Καστανιὰν μὲ τὴν συμβίαν του. Ἐγὼ δὲ ἐντὸς τῆς Μάχης, τὴν 24ην τὰς 9 ὥρας ἐντὸς τῆς Μάχης, ἀπεφάσισα καὶ ἔφυγα λαθραίως, καὶ ἐνόσω νὰ πλησιάσω εἰς τὴν ἐκκλησίαν μόλις διεσώθῃ τοῦ κινδύνου. Ἐκεῖ εὖρον τὰς οἰκογενεῖας μας καὶ ἐχάρημεν πάντες. Πίχτος, Γαδέλος, Σαρρακιώτης, Καφειτσαῖοι, δὲν ἐπλήρωσαν καθόλου. Ὅλοι αἱ συγγενικαὶ μας οἰκογένειαι εἶναι καλά. Ἐσκοτώθησαν, ὁ Κατζιούλης, Κώστας Προύνης, καὶ ἄλλοι μερικοὶ μικροὶ (τῆς κατωτέρας κοινωνικῆς τάξεως) ἕως σαράντα. Τοῦ ἑξαδέλφου σας κύρ Τεγούσιου ἡ οἰόζω, καὶ Τζίπρακας, τῶν Μπिरαίων, Μπραταίων [Ραγγουσαίων], Τσάββου, καὶ σχεδὸν ὅλοι εἶναι [ὑγειέστατοι]. Εἶχα γράψῃ τοῦ Τζήμια νὰ μεταβῇ (ἔλθῃ) ἐνταῦθα, καὶ δὲν ἠθέλησε. Πρὸς τὸ παρὸν εἶναι ἡσυχία ἐκεῖ. Ὁπλαρχηγὸς εἶναι ὁ Σουλεϊμάνμπεης Φράσιαρης. Πρὸ τινων ἡμερῶν μετέβη ἐκεῖ (εἰς Μέτσοβον) καὶ ὁ Φουὰτ ἐφέντης, τὸν ὁποῖον παρηκολούθησεν ὁ Κυριάκος Τζανάκας. Ὁ δὲ Νικόλαος ἀδελφός του, πρὸ ἐνὸς μηνὸς εὐρίσκεται εἰς Κωνσταντινούπολιν (καὶ) [κατακραίνει] τὴν δυστυχῇ Κοινότητα. Ἐκείνην τὴν περίστασιν ἔμεινεν ἐκκρεμῆς καὶ ἡ ὑπόθεσις τοῦ κύρ [Σ]πύρου. Τὰ λάθη του ἀσύγνωστα καὶ αὐτοῦ τοῦ εὐλογημένου. Καὶ μετὰ μὲ περιέπλεξε μὲ ἀρκετὸν ποσὸν χρημάτων. Μοῦ ὑπέσχετο ὅτι δὲν θέλει καταδεχθῇ τὴν ζημίαν μου. Τὸν ἐσυνέδραμον ἀρκούντως. Τώρα δὲ ὁποῦ μὲ βλέπει μὲ τόσα ἀδρὰ ἕξοδα καὶ στενοχωρίαν, δὲν ἐσυμμερίσθη τὴν λύπην μου, καὶ νὰ μὲ οἰκονομήσῃ μὲ ὀλίγα τινά. Καὶ ἐγὼ ἀφ' ἐτέρου δὲν καταδέχομαι νὰ τὸν δυσαρεστήσω, καὶ πλεον ὑπομονή.

Σᾶς σημειῶ καὶ τὰ καρένα ὁσπίτια. Καὶ ὅσα ἔχουν τὸ σημεῖον τοῦ Σταυροῦ, αὐτὰ τὰ ἔκαυσαν οἱ ὁπαδοὶ τοῦ Γρίβα τὰ ἄλλα κατὰ τὴν Λεηλασίαν. Μαχαλᾶς Ἀγίων Ἀποστόλων. Ὁσπίτια Γούσιου Μπαρόσου, Χατζῆ Γιώργη, Τριαντάφυλλου Ζούβια, Γκόγκα Πίχτου, Μήιρη Φώλιου, Γιώργη Βαντελῆ, Γού-



σιου Μποϊάρα, Τζαρζτούλη, Γιάννη Παπαστέργιου, Γιώτη Θώμου, Γιάννη Παπατριανταφύλλου, Γιάννη Παπαβάσιου, Μήτρου Νταφίντζη, Τάση Παπακυργούσιου, Μήτρου Παπαβασίλη, Τέγου Μποζοβάρου, Μίχου Καλτάρα, Παπακώστα Παπαβασίλη, Γιάννη Πάπου, Κώτζιου Καραγιάννη, Μήτρου Πίσπα, Βασίλη Πίσπα, 'Αγόρου Νικόλα, 'Αβέρως Παπά, Νίκου Κουβέλη, Μητρο Τζίγκα, Τέγο Γκαλιμάνου, Μέλο Ποσποτική, Μάτω Ποσποτική, Γιάννη Πίχα, Τόλη Πίχα, Νίκο Πίχα, Μίχα Πίχα, Τόλη Κουτζιούκη, Λένω Χρίστου, Γιώργη 'Ι-λη, Νικόλα Χαχάμη, Τόλη Ρούση, 'Αδάμο Ντόλου, Γιάννη Στατηρά, Γιώργη Τζαλμάνη, Κώστα Τζαλμάνη, Παπαγιώργη [Τολάκα] Γιώργη Τζάκο, Παπαδημήτρη Τόλη, Μητρο Τζάκο, Τόλη Κάντζο, Κώστα [Κορνούτη], Μητρο Ζίνια, Στέργιου Νίτζου, Γιάννη Μπέλου, Σωτήρη Μπέλου, Κώστα Φούντη, Μητρο Φούντη, Τέγο Βοϊλα, Κώστα Θεοδόση, Γκόγκο Κοζήρα Μέλο Κοζήρα Νο 59.

Μαχαλᾶς Φλόκα. + Τὸ χάνι τὸ βακούφικο, ἀπὸ Μεσοχωρί, Τριαντάφυλλου Γκαντέλου, Τεγούσιου Κασέτη, Χατζῆ Κυριάκη, + παιδιῶν Φλόκα, + Κωνσταντῇ Νατζούλη, + Λένω Φίρα, Τάση Μποζοβάρου, Γιάννη Φίκα, Γιαννούσιω Δήμιτσα, Στεφανῇ Λιάπη, Παπαδημήτρη Λαμπρέτα, Νικόλα 'Αδαμόπουλου, Τόλη Χασταζέρη, Λένω Κονοσκούβαρου, Σίσω Ταμπέλα, Γιώργη Παδιώτη, Λούσια Παδιώτη, Γιάννη Γιαννούση, Τζόκα, Χρήστο Καλάρη, Θύμιο Ζαρκάδη, 'Αδάμο Ρέκατα, Λέζο Τυροκόμου, 'Αλέξη Τούφα, Λενιώ Μούρτου, Νικόλα Στεφάνου, Στάμω Καραμπίνα, Κύργο Μητρο, Τάση Βράκα, Γιάννη Σαμαρά, Δημήτρη Γκόκα, 'Ιωάννη Κονιοπάσχου, Νίκο Ντράχαλη, Κώστα Ζομπούρα, Κώστα Τάση, Στάμω Ντουλίντζη, Νικόλα Μίντζα, Σίρμω, Δημητρίου Τζωανοπούλου, Νο 40.

Μαχαλᾶς 'Αγίου Δημητρίου, Γιώργη Μπούλη, Ζώγα Γκίνα, Νάση Παρσούκη, Γιάννη Παπασιμάκη, Γιώτη Γιολιάση, 'Αγῶρο Στιπέλη, Κολούσιου Γιολιάση, Μητρο Πέλη, Κώστα Πέλη, Κώστα Γκριμποζάνου, [Ντάφο] Σαββάτη, ἔτι ἰδίῳ, Μάτω Μπούρπα, Γιάννη Τάνα, Κώστα Ζαράνη, Γιάννη Τζάνου, Ντῖνο Τζάνου, Ντζίτζο Τζάνου, Φίλιππα Χρίστου, Μητρο Τζάνου, Μητρο Πέγα, Χάλη Ντάλα, Νικόλα Νούλια, Σχολεῖον 'Αγίου Δημητρίου, Γιάννη Πατζούρη, Βασίλη Μπίρα, Τόλη Καργότα, 2 σπίτια Γ. Τζιουμπίκου, Μίχο Μίου, Τέγο Παντόστη, Στέργιο Πιπέρη, ... Λούκα, Κωστῇ Μπλέτζου, Γούσιω Μπλέτζου, Διαμάντη [Κατούσιου], Κώστα Μπάμπη, Σισίκο, δυὸ σπίτια Μητρο Ρουστοπάνη, Ζώγα Κακαρέντζου, Παπαδημήτρη, Γιαννούσιω Μπίρου, Βασίλω Χασομούνη, Αὐγέρω Τζάββα, Γιάννη Τζάβα τὸ μικρό, Γιάννη Ντῆμιτσα, Γούσιω Καούζια, Λένω Καούζα, Γιώργη Πούλιο, Γούσιω Σταύρου, Μάρω Μένσιου, Τέγο Τέσια, 'Αδάμο Τζαριπίλη, Γιάννη Σταύρου Νο 56.

Μαχαλᾶς 'Αγίου Γεωργίου, 'Αφέντω 'Αλέξω, Πάσχω Τζουβάρνου, Γιώργη Σταραμπάρπα, Γιώργη Σαρακιώτη, Γιώργη Τζιμούλη, Γιώργη Τζάκα, Βασίλη Τζαντίλη, Γιώργη Παπαστέργιου, Γιώργη Παπακώστα, Γεώργη Τζάβα, Στέργιου Κίσκα, Στέργιου Μπαρπαϊάνη, Γιώργη Γιατρόπουλου Νο 13.

Μαχαλᾶς 'Αγίας Τριάδος, Μιχάλη Γκάγκου, Μπουντοαδάμιου, Γκέγκω, Μητρο Τζαλμάνη, Δημήτρη Θεοδωρή, Κύργο Φώλνου, Μητρο [Πίτη], Θανάση Κωστάκη, Μπισκοβάτη, Νίκο Ζούβια, Χρίστο Καπιστράρου, Γκόγκο Σκαφιδᾶ καὶ ἀδέλφια, Μητρο Σκαφιδᾶ, Νικόλα Τζίκα, Κώστα Ντάφο, Μπίλη Μπάος, Γιάννη Πίτου, Κολούσιο [Τέσια], [Κου]τισοκύργου Μητρο, Γιάννη Βράκα, Ντάφο Μασίκου, Γκόγκο Μασίκου, Βασίλη Μασίκου, 'Αδάμο Μπινέκου, Γιώργο Ρόζου, Νικόλα Ρόζου, Βασίλη Κοτζάφτη, Μητρο Μπελεκούτα, 'Αφέντω Πέγα, ἀχυρῶνα Ζήση Τζήμμα, + Γιώργη Τζωάννου, + Τόλη Γκόθα, + Ξηναρούλη, + Κώστα Κόλα, + Γούσιω Γκέγκιου, + Μπαλάσιω Γκέγκιου, + ἀργαστήρι Κρίτζα, + Μητρο Λιόλιου, + Κιλίτζου, + Γιώργη Τζάπου, + Ζομάγ-



κα (Τζιομάγκα), + Μεντρπέκου, Νο 41. + Τὸ χάνι Σαϊτ Πασιᾶ καὶ κούλια, + χάνι Ζυγοῦ, + χάνι Μαλακασίου, + ἀργαστῆρι βακούφικον εἰς Μέλα, + χάνι Τζιάν Κουρταρά, Πλάκα καὶ γιαπί, + Δερβις χάνι, σπίτι Κυριάκη Βιτάλη Νο 10. Τὸ Μπακαλιὸ τῆς Ἀγίας Παρασκευῆς. Μαγαζὶ μὲ δυὸ ὀντάδες καὶ μὲ τὸν κερεσιτὲ τῆς Σχολῆς, Σχολεῖον τῆς Κοινότητος. Ἦτοι συμποσούμενα ὅλα 222. Ἀγνοῶ εἰς τὰ περίχωρα τί πυρκαϊὰ συνέβη, καὶ ἂν διέφυγεν τῆς μνήμης μου κανὲν τὸν ὁσπιτίων τοῦ Μεσσόβου. Αἱ Ἀχυρῶνες εἰς τὴν Καρούτα καὶ τὸ ἐργαστῆρι (ποῦ) εἶχεν κτίσει ὁ Μακαρίτης σώζονται...

Ἡμεῖς εἴμασθαι φυλακισμένοι εἰς τὰ σπίτια Νικολέτα ἕως ἦταν ἐκεῖ ὁ Γρίβας, καὶ μόλις ἐπῆγα εἰς τὴν ἐκκλησίαν Ἀγίας Παρασκευῆς ἐντὸς τοῦ πυροβολισμοῦ ἀπελπισθεὶς διὰ τὴν πέμπτην. (Θὰ ἐννοεῖ ἀσφαλῶς τὴν Πέμπτην 26 Μαρτίου 1854· πάντως δυσνόητο). Δεκαῆξη ὁλόκληρα ἔτη ἤδη παρῆλθον ἀφ' οὔτου ὁ καταχθόνιος Τζανάκας καταδιώκει τὸν τόπον ὅστις καὶ τὸν ἐγέννησεν καὶ τὸν ἀνέθρεψεν· καὶ ὡς ἐπροσπάθει τὸν κατέστρεψε πραγματικῶς. Δὲν εἶναι παράδοξον, ἐὰν ὁλόκληρος Ἐπαρχία πρὸ τοσούτων ἐτῶν παλαίουςα κατ' αὐτοῦ οὐδὲν ποτὲ ἐκατόρθωσε, καθότι τὰ τοιαῦτα τέρατα ἀρέσκωσι τοῖς τυράννοις. Ἡ Κοινότης Μεσσόβου ἤθελεν ἡσθαι ἀληθῶς εὐδαίμων, ἂν βάσκανος τύχη δὲν ἀπέστελλεν ἐν τῷ Μέσῳ αὐτῆς τὸν ἐπὶ κακία, Μοχθηρία καὶ προδοσία διακρινόμενον Τζανάκαν. Ὑμεῖς δὲ παρακαλεῖσθε ἵνα περιθάλητε αὐτὴν ὅσον δυνηθῆτε. Καὶ μὴν ἐλπίζετε ὅτι θέλη λάβῃ τὴν ἀποκατάστασίν της, ἐὰν πρὸ παντὸς ἄλλου δὲν ἐξοντωθῇ ἡ Ἐρινὺς αὕτη (ἥτις) ἐβασάνισε, βασανίζει, καὶ θέλει βασάνισαι τὸν δυστυχῆ ἐκεῖσε λαόν. Διὰ τὰ ἐλέη λάβετε ὅποιαν ἐγκρίνετε οἱ Πατριῶται ἐνέργειαν, ὅτι θὰ τὰ νέμεται καὶ αὐτὰ ἤδη εἰς τὴν ἐπιρρεάζουσαν περίστασίν του, χωρὶς νὰ λυπῆται τοὺς παθόντας, ἢ σέβηται τὰ ἱερὰ ταῦτα καθήκοντα, ὅποια διέταξαν οἱ ἀείμνηστοι λαοσοθέται.

Ἡ σύζυγός μου Ἐλενίτζα, καὶ υἱοί μου Ἰωάννης, Μιχαήλ, καὶ Χαηδούσιω, σᾶς προσκυνοῦν καὶ ἀσπάζονται τὴν δεξιάν σας.

Ποθητέ μοι Νικολάκη [Ζην]τρόπουλε πληροφορήσου τὰ διατρέξαντα εἰς Μέσσοβον ἀπὸ τοὺς κυρίους θεῖους σου, καὶ ζητῶ συγγνώμην διότι δὲν σὲ ἰδιαίτερογράφω εὐρισκόμενος ἤδη εἰς τὴν ἀνάρρωσιν.

Ὁ Γιάννης Καφειτζῆς Μένει φυλακισμένος διὰ χρέη του.

* Κ' ἐγὼ ἡ αὐταδέλφη σας Ταμούσιω σᾶς προσκυνῶ ἀδελφικῶς ἀδελφοί μου. Πληροφορήσου τὰ πάντα διὰ ὅσα μᾶς ἐπηκολούθησαν εἰς τὴν πατρίδα μας, καὶ ἀφοῦ ἦλθαμαν κ' ἐδῶ. Ἀπὸ τὸν τρομερὸν φόβον κι' ἀρώστησε ἡ Λένη καὶ ὅλον μας τὸ σπίτι μας. Ἀδελφέ μου κύρ Ἰωάννη, δὲν ἤμπορῶ νὰ σᾶς γράψω ἀπὸ τὰ δάκρυά μου. Παρακαλῶ νὰ μοῦ ἔχετε τὸν Νικολάκη καλὰ. Νὰ κυβερνήσης τὴν υἱείαν τοῦ Γιαννούση μου. Ἐσὺ τοῦ εἶσαι ὡς πατέρας του. Νὰ τὸν συμβουλεύης καὶ νὰ τὸν προσέχης σὲ κάθε δουλειάν του, νὰ ὠφεληθῇ καὶ [ἀποκαταστήσῃ] τὰ ὅσα ἐζημιώσαμεν ἀπὸ αὐτὴν τὴν περίστασιν ὅπου ἐτραβήξαμαν, καὶ ἀπομείναμαν χωρὶς τίποτε· καὶ δόξα τὸν Θεὸν ὅπου γλυτώσαμεν τὰ κεφάλια μας. Τὴν εὐγενεστάτην κυρία Κοκύννα καὶ Φροσύνη προσκυνῶ ἀδελφικῶς. Τὴν παρακαλῶ νὰ μοῦ ἀγαπάῃ τὸν Νικολάκη μας ὡς μητέρα. Τὸν αὐταδελφόν μου κύρ Βασιλάκην, καὶ Ἐλέ[νην] μου καὶ Νικολάκη τοὺς ἀσπάζομαι [πανοικεῖ] ὁμοῦ καὶ τὸν [υἱόν] σας Βασιλάκη, μὲ τὸν Τέσια

* (Σημείωσις): Τὸ τμῆμα αὐτὸ τῆς ἐπιστολῆς εἶναι γραμμένον μὲ τὸ χεῖρ τῆς κυρᾶ Ταμούσιως πεθερᾶς τοῦ Τζωαννοπούλου καὶ ἀδελφῆς τοῦ Ἰωάννου Στάμου. Ἐτηρήθη τὸ λεκτικόν, καὶ ἐδιορθώθησαν τὰ πολλὰ ὀρθογραφικὰ λάθη.



σᾶς ἔγραψα ξεχωριστά. Γράφε μας ἀπὸ δυὸ ἀράδες συχνὰ πρὸς παρηγορίαν μας ἀδελφέ μου. (Συνεχίζει ὁ Δ. Τζωαννόπουλος).

Τοὺς Κυρίους, κυρίους, κὺρ Θεμελῇ Μάντζορα ἀδελφικῶς προσκυνῶ. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι καὶ οὗτοι θέλουσι φανῇ διακριτικοὶ εἰς ταύτην τὴν περίστασιν καθ' ὑμετέραν προτροπὴν. Φήμη δὲ διεδόθη, δῆθεν νὰ διῆλθεν ἐκεῖθεν ὁ Ν. Τρ. Τζόβας, καὶ μ' ἐκακοφάνει εἴ ἀληθεύει. Δὲν ἀμφιβάλλω ὅτι θέλετε ἐνεργήσῃ τὰ πάντα πρὸς θεραπείαν Γενικὴν τῆς Πατρίδος.

»Καὶ ἐγὼ ὁ ταπεινὸς Ἰωάννης Δ. Τζωαννοπούλου σᾶς ἀσπάζομαι τὴν δεξιάν, καθὼς καὶ τῆς κυρίας καὶ σεβαστῆς θείας μας, καὶ τοῦ θείου μου κυρίου Νικολάκη· καὶ παρακαλεῖσθε νὰ μᾶς ἔχετε εἰς τὴν ἔννοιάν σας. Ὅμοίως καὶ οἱ ἀδελφοί μου Μιχαὴλ καὶ ἡ Χαηδούσιω. Ἡ κυρία μάνα μας καὶ μητέρα μας σᾶς προσκυνοῦν.

Καὶ ἐγὼ ἡ ἀνεψιά σας Ἑλένη σᾶς προσκυνῶ, καὶ παρακαλῶ νὰ μᾶς γράψετε μὲ πρῶτον. Τῆς κυρίας θείας μας φιλῶ τὸ χέρι της. Τὸν ἀδελφόν μου Νικολάκη ἀσπάζομαι. Δὲν μᾶς ἔφτασαν τὰ βάσανα τοῦ Μεσσόβου, καὶ ἐδῶ οἱ ἀρρώστιες. Γιέ μου Νικολάκη μὴ χολιάσετε, καὶ ὁ Θεὸς ὅλα θὰ τὰ διορθώσῃ, ὅταν ἔχομεν καλοὺς συγγενεῖς.

(Καὶ τελειώνει ἰδιοχείρως τὴν ἐπιστολὴν ὁ Δημ. Τζωαννόπουλος).

»Ἡ περίληψις τοῦ ἱστορικοῦ Μεσσόβου αὕτῃ εἶναι. Ἄν ἀγαπᾶτε ἐπιδιορθώσῃτε τὴν, καὶ ἐκδώσατε εἰς τύπον ἓν εἶδει περιπλανομένου. Καὶ αὐτὰ ἀκολουθήσετε. Νὰ ἔχω καὶ ἐγὼ τοῦ τύπου δύο τρία φυλλάδια.

(Τελειώνει εἰς τὸ περιθώριον τῆς Α' σελίδος)

Τὴν εὐγενεστάτην Κυρίαν Ἀρχόντισάν σας προσκυνῶ ἀξίως, ἐπιθυμῶν τὸ ἀγαθὸν τῆς υἰείας σας.

Ταπεινὸς

Δημήτριος Τζωαννόπουλος.

ΣΗΜ. ΣΥΝΤ: Τὴν μεταγραφὴν (ἀπὸ φωτογραφία τοῦ πρωτοτύπου), τὴν καθαρογράφῃσιν καὶ τὴν ἀποκατάστασιν γενικῶς τοῦ κειμένου τῆς ἐπιστολῆς ταύτης (τοῦ Δ. Τζωαννόπουλου) τὴν ἀνέλαβεν καὶ τὴν ἔκαμεν προθύμως καὶ ἀφιλοκερδῶς ὁ ἱστοριοδίφης καὶ λόγιος συνεργάτης τῆς «Ἡπειρ. Ἑστίας» κ. Ἀναστ. Εὐθυμίου. Τὸν εὐχαριστοῦμεν — καὶ ἀπὸ τῆς θέσεως αὐτῆς — διὰ τὴν ὄντως σοβαρὰν συμβολὴν του εἰς τὴν παρουσίαν τῶν ἐνδιαφερόντων στοιχείων τῆς συνεργασίας τοῦ κ. D. Limona.





ΓΡΗΓΟΡΙΟΥ ΓΚΙΖΕΛΗ

ΗΤΑΝ ΜΙΑ ΣΚΥΛΑ ΠΕΘΕΡΑ

Λαογραφική ανάλυσις ενός δημοτικού τραγουδιού

Ἡ παρούσα ἐργασία εἶναι λαογραφικὴ ἀνάλυσις μιᾶς βορειοηπειρωτικῆς παραλλαγῆς τῆς παραλογῆς «ἡ καζιά πεθερά». Ἡ ἀνάλυσις ἐνὸς δημοτικοῦ τραγουδιοῦ πρὸς ἀνεύρεσιν τοῦ εἰδικοῦ νοήματος τὸ ὁποῖον ἔχει διὰ τὴν κοινωνικὴν ὁμάδα, ἢ ὁποῖα τὸ χρησιμοποιεῖ, εἶναι ἔργον δυσχερές. Ἡ δυσχέρεια ἐπανξάνει ἐφ' ὅσον ὑπάρχει ἔλλειψις λεπτομερῶν ἐθνογραφικῶν δεδομένων, τὰ ὁποῖα διευκολύνουν εἰς τὴν πληρεστέραν κατανόησιν αὐτοῦ.

Τὸ δημοτικὸ τραγούδι ἀποτελεῖ μέρος τοῦ συστήματος εἰδικῆς ἐπικοινωνίας μιᾶς κοινωνίας ἢ ὁμάδος ἀνθρώπων, τῆς ὁποίας (ἐπικοινωνίας) τὰ βασικὰ στοιχεῖα εἶναι τέσσαρα: ὁ ὁμιλητὴς ἢ ἀφηγητὴς, τὸ μήνυμα, ὁ δίαυλος (channel) καὶ τὸ ἀκροατήριον. Ὁ Ἀριστοτέλης, ὁ ὁποῖος ἔχει θεωρηθῇ πατὴρ ὅχι μόνον τῆς λογοτεχνικῆς κριτικῆς ἀλλὰ καὶ τῆς δομικῆς ἀναλύσεως καὶ τῆς ἐπιστήμης τῆς ἐπικοινωνίας, εἰς τὸ ἔργον του *Τέχνη Ρητορική* διαπραγματεύεται περὶ τῶν τριῶν ἐκ τῶν τεσσάρων ἀναφερόμενων στοιχείων. Τὴν θέσιν τοῦ τετάρτου, τοῦ διαύλου λαμβάνει ἡ περίστασις. Ὅμως ὁ δίαυλος, ὡς ἐπίσης ὁ κώδιξ (code), ἔχουν ὁργανικὴν θέσιν εἰς τὸ Ἀριστοτέλειον σύστημα ἐπικοινωνίας, ὡς τοῦτο προκύπτει ἐκ τῆς ὑπὸ τοῦ Ἀριστοτέλους γενομένης ἀναπτύξεως τοῦ συστήματος τῶν αἰτίων. Τοῦτο εἰδικώτερον φαίνεται ἐκ τῆς ἀναλύσεως τοῦ τελικοῦ αἰτίου, κατὰ τὴν ὁποίαν προβαίνει εἰς διακρίσιν μεταξὺ ὀργάνων καὶ ἔργων¹, τὰ ὁποῖα εἰς τὴν σύγχρονον ἐπιστήμην τῆς ἐπικοινωνίας ὠνεμάσθησαν δίαυλος καὶ κώδιξ.

Τὰ διατυπωθέντα συστήματα ἐπικοινωνίας εἶναι πολλά. Ἡ ὑπεροχὴ ὅμως τοῦ συστήματος τοῦ Σταγίριου εὐρίσκεται εἰς τὰς θεωρίας του περὶ τῆς σκοπιμότητος τῆς ἀποστολῆς ἐνὸς μηνύματος καὶ περὶ τῆς *π ρ ο α ι ρ έ σ ε ω ς*, τῆς ἱκανότητος δηλαδὴ τοῦ ἀτόμου νὰ σκέπτεται περὶ τοῦ ἀποτελέσματος μιᾶς πράξεως καὶ νὰ ἐπιλέγῃ μεταξὺ πιθανοτήτων αὐτὴν, ἢ ὁποῖα θὰ τὸ ὀδηγήσῃ εἰς τὸ ἐπιθυμητὸν ἀποτέλεσμα².

Ἡ ἀρχὴ τῆς προαιρέσεως λειτουργεῖ, εἰς τὸ σύστημα τῆς ἀνθρωπίνης ἐπικοινωνίας, καθ' ὅμοιον τρόπον μὲ τὸν ἀποστολέα καὶ τὸν λήπτην τοῦ μηνύματος. Τὸ μήνυμα, δηλαδὴ, τὸ ὁποῖον ὑπάρχει ὡς ἰδέα εἰς τὸ νοῦν τοῦ ἀφηγητοῦ ἢ ὁμιλητοῦ, λαμβάνεται ἀπὸ ἀلفάβητον ἰδεῶν³ διὰ τῆς διαδικασίας τῆς ἐπιλογῆς εἰς τὴν ὁποίαν ὅλοι οἱ παράγοντες λαμβάνονται ἐπ' ὅψιν.

Ἡ ἀρχὴ τῆς προαιρέσεως ἐφαρμόζεται καὶ κατὰ τὴν ἀπόφασιν περὶ τῆς φυσικῆς μορφῆς — π.χ. ἤχον, φωτεινοῦ σήματος κτλ. — τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ λάβῃ τὸ ἀποστελλόμενον σύστημα. Περίστασις, σύνθεσις ἀκροατηρίου, σκοπὸς ἀποστολῆς μηνύματος καὶ ἄλλοι συναφεῖς παράγοντες ἐπηρεάζουν τὸν ἀποστολέα τοῦ μηνύματος καὶ τὸν περιορίζουν ὡς πρὸς τὸ μέσον, τὸ ὁποῖον πρέπει νὰ ἐπιλέξῃ διὰ νὰ ἀποστείλῃ τὸ μήνυμά του. Ἡ χρησιμοποίησις διαύλων, ὡς εἶναι ὁ προφορικὸς λόγος, ὁ γραπτὸς, αἱ κινήσεις τοῦ σώματος, χειρονομίαι, ὁ χῶρος κτλ. καθορίζονται ὑπὸ τῶν νόμων ἐπικοινωνίας καὶ συμπεριφορᾶς τῆς κοινωνικῆς ὁμάδος.



“Εν μήνυμα είναι δυνατόν νὰ ἀποσταλῇ μέσῳ περισσοτέρων τοῦ ἐνὸς διαύλων καὶ περισσοτέρων τοῦ ἐνὸς κωδίκων. Ὁ ἀφηγητής, π.χ. κατὰ τὴν προφορικὴν ἐπικοινωνίαν του, σταθμίζων τὴν κατάστασιν δύναται νὰ ἐπιλέξῃ ὡς κώδικα τὴν δημοτικὴν γλῶσσαν ἢ τὴν καθαρεύουσαν ἢ μίαν ἰδιωματικὴν, ἀναλόγως τοῦ εἶδους τοῦ ἀκροατηρίου πρὸς τὸ ὁποῖον ἀπευθύνει τὸ μήνυμά του. Εἶναι ἐπίσης δυνατόν ὁ ἀφηγητής νὰ ἀλλάξῃ κώδικα.

Ἡ ἀλλαγὴ κωδίκων, ἡ ὁποία λαμβάνει χώραν εἰς μίαν ὁμιλίαν, ἐρμηνεύεται ὑπὸ τῶν κοινωνικῶν γλωσσολόγων ὡς ἔχουσα λειτουργικὴν θέσιν. Οὗτοι λαμβάνουν ὑπ’ ὄψιν, κατὰ τὴν ἐρμηνευτικὴν των προσπάθειαν, τὴν περίστασιν, τὴν σύνθεσιν τοῦ ἀκροατηρίου, τοὺς σκοποὺς τοῦ ἀφηγητοῦ, τοὺς κοινωνικοὺς ρόλους καὶ ἄλλας μεταβλητάς. Ὑπείκων εἰς ὠρισμένους νόμους διέποντας τὴν κοινωνικὴν καὶ πολιτισμικὴν του ὁμάδα, ὁ ἀφηγητής πολλάκις ἀλλάζει κώδικα, ὅταν πρέπει νὰ χρησιμοποιήσῃ κοινωνικῶς ἀπηγορευμένας ἐννοίας (taboos)⁴.

Προβάλλει ὅμως τὸ ἐρώτημα: λαμβάνει τὸ ἀκροατήριον πλήρες τὸ ἀποσταλὲν μήνυμα εἰς τὴν μορφήν εἰς τὴν ὁποίαν ἀπεστάλη, ἢ, ἐνεκα παρεμβολῆς παρασίτων εἰς τὸν δίαυλον ἢ τὸν κώδικα, δέχεται μέρος μόνον αὐτοῦ; Ἐκαστον ἄτομον ἔχει τὸν ἰδικόν του τρόπον ἀναγνωρίσεως τῶν πολιτιστικῶν στοιχείων τῆς ὁμάδος ἢ ὁμάδων εἰς τὰς ὁποίας ἀνήκει. Ἐν τούτοις, δυνάμεθα νὰ ἰσχυρισθῶμεν ὅτι ὁ ἀκροατὴς ἀνταποκρίνεται εἰς ἀποσταλὲν μήνυμα, διότι συμμερίζεται τὰ χαρακτηριστικὰ τοῦ πολιτισμικοῦ κύκλου⁵ (cultural cycle) τῆς ὁμάδος του.

Μηνύματα τὰ ὁποία ἀποστέλλονται μέσῳ τῶν διαφορῶν εἰδῶν τοῦ ἐντέχνου προφορικοῦ λόγου λαμβάνονται ὑπὸ τῆς ὁμάδος εὐκολώτερον ἀπὸ ἄλλα μέσα ἐπικοινωνίας, διότι ἔχουν ὑψηλὸν βαθμὸν πλεονασμοῦ. Ὡς γνωστόν, ὅσον μεγαλύτερος ὁ βαθμὸς πλεονασμοῦ, τόσον εὐκολώτερον ἐπιτυγχάνεται ἡ ἐπικοινωνία.

Ἐξ ὅλων τῶν εἰδῶν τοῦ ἐντέχνου προφορικοῦ λόγου τὰ δημοτικὰ τραγούδια ἔχουν τὸν μεγαλύτερον βαθμὸν πλεονασμοῦ, διότι ἐπαναλαμβάνονται εἰς σταθερὰς περιστάσεις τῆς ζωῆς τῶν ἀνθρώπων. Ἐπὶ πλεόν, ὅχι μόνον τὸ κείμενόν των βασίζεται εἰς θέματα καὶ φράσεις ὠρισμένας, ἀλλὰ καὶ ἡ μελωδία, τὸ μέτρον καὶ ὁ τονισμὸς τῆς φωνῆς τοῦ τραγουδιστοῦ ἀκολουθοῦν ὠρισμένους τύπους. Αὐτὴ ἡ ποιικιλία τῶν πλεονασμῶν ἐξυπηρετεῖ τὴν ἀνάγκην «συγκεντρώσεως τῆς προσοχῆς τῆς ὁμάδος, τῆς ὁργανώσεως τῶν μελῶν τῆς διὰ μίαν ὁμαδικὴν ἀνταπόκρισιν, καὶ τῆς δημιουργίας κλίματος συναιρέσεως. Αὐτὸ σημαίνει ὅτι τὰ κείμενα τῶν δημοτικῶν τραγουδιῶν πρέπει νὰ περιορίζωνται εἰς θέματα, στάσεις, ἐνδιαφέροντα καὶ συναισθήματα, διὰ τὰ ὁποία ἡ κοινότης παρουσιάζει τὸν μέγιστον βαθμὸν συμφωνίας»⁶.

Τὴν διαφορὰν μετὰξὺ ἀφ’ ἐνὸς μὲν τοῦ πολιτισμικοῦ κύκλου, ὁ ὁποῖος εἶναι μιὰ ἀφηρημένη ἐννοία, καὶ ἀφ’ ἑτέρου τῆς ἐκφράσεως ἢ παρουσιάσεως αὐτοῦ εἰς διαφοροὺς μορφάς, ὅσας καὶ τὰ μέλη τῆς ὁμάδος, δυνάμεθα νὰ ἐννοήσωμεν χρησιμοποιοῦντες τὴν γενομένην ὑπὸ τοῦ Ferdinand de Saussure διάκρισιν μετὰξὺ τῶν ἐννοιῶν «la langue» καὶ «la parole»⁷ ἢ τὴν πλεόν τελειοποιημένην μορφήν αὐτῆς μετὰξὺ τῶν ἐννοιῶν «competence» καὶ «performance», γενομένην ὑπὸ τοῦ Noam Chomsky⁸. δηλαδή, ἡ γλῶσσα (la langue) τὴν ὁποίαν μία κοινότης ὁμιλεῖ, ἔχει μορφήν καὶ δομήν, ἡ ὁποία εἶναι ἀνεξάρτητος τοῦ φυσικοῦ μέσου (la parole) διὰ τοῦ ὁποῖου αὕτη γίνεται ἀντιληπτή. Οὕτως, ἐνῶ ἡ δομὴ τῆς γλώσσης εἰς μίαν κοινότητα εἶναι μία, αἱ γλῶσσαι, αἱ ὁποῖαι ὁμιλοῦνται, εἶναι ὅσαι καὶ τὰ μέλη τῆς κοινότητος⁹.

Ἐξ ὅσων ἐλέγχθησαν μέχρι τοῦδε, καθίσταται φανερόν ὅτι ἡ ὑπὸ τοῦ ἐρευνητοῦ, ὁ ὁποῖος εὐρίσκεται ἐκτὸς τῆς διεξαγομένης πράξεως ἐπικοινωνίας, ἀνακάλυψις τοῦ νοήματος, τὸ ὁποῖον τὸ δημοτικὸν τραγούδι μεταφέρει, προϋποθέτει πλήρη γνῶσιν τῶν κανόνων τῆς ἐπικοινωνίας καὶ συμπεριφορᾶς τῶν μελῶν μιᾶς ὁμάδος.



Οἱ λαογράφοι ἔχουν παραδοσιακῶς ἀσχοληθῇ μὲ κείμενα μόνον καὶ ὄχι μὲ τοὺς κανόνες οἱ ὁποῖοι ἀποτελοῦν τὴν βάσιν τῆς ἐπικοινωνίας μιᾶς κοινότητος, μέρος τῆς ὁποίας (ἐπικοινωνίας) εἶναι τὰ λαογραφικὰ κείμενα. Τὸ λαογραφικὸν κείμενον δὲν εἶναι παρὰ τὸ ἀφηγηματικὸν μέρος τῆς ἐπικοινωνίας ἀποσπασθὲν ὑπὸ τοῦ συνθέτου καὶ ἀρχειοθετηθὲν χωρὶς νὰ ληφθῶν ὑπ' ὄψιν ὅλοι οἱ συναφεῖς παράγοντες (contextual factors), οἱ ὁποῖοι καθορίζουν τὴν φύσιν τοῦ εἰδικοῦ νοήματος, ἀλλὰ καὶ ἐπιτρέπουν τὴν ἀποκωδικοποίησιν αὐτοῦ ὑπὸ τοῦ ἀκροατηρίου.

Ἐκ ταύτης τῆς ἐνεργείας τῆς ἀφαιρέσεως τοῦ κειμένου ἀπὸ τὸ φυσικόν του περιβάλλον δημιουργοῦνται δυσχέρειαι κατανόσεως, αἱ ὁποῖαι ἐπανξάνουν ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι τὸ ἀποσταλὲν μήνυμα δίδεται μεταγλωττισμένον μέσῳ διαύλου (τοῦ γραπτοῦ λόγου), τὸν ὁποῖον ὁ ἀποστολεὺς δὲν ἐχρησιμοποίησεν. Ἐπὶ πλέον, ὅλοι οἱ ἄλλοι δίαυλοι καὶ κώδικες (κινήσεις σώματος, χειρονομίαι, χῶρος, τονισμὸς φωνῆς, ὕψος φωνῆς, μουσική, κτλ.), οἱ ὁποῖοι ἐχρησιμοποιήθησαν διὰ τὴν ἀποστολὴν τοῦ μηνύματος, ἀγνοοῦνται.

Ἡ ἀνακάλυψις τοῦ εἰδικοῦ νοήματος καθίσταται δυσχερεστάτη, ὅταν ἐπιχειρηθῇ διόρθωσις τοῦ κειμένου πρὸς ἀποκατάστασιν τῆς ἀρχικῆς του μορφῆς, προσπάθεια ἡ ὁποία δὲν ἀποδίδει, δεδομένου ὅτι ἐκάστη παρουσίασις ἢ ἐκτέλεσις (αἱ λέξεις κατὰ τὴν θεατρικὴν ὁρολογίαν) ἐνὸς προϊόντος τοῦ ἐντέχνου προφορικοῦ λόγου εἶναι νέα δημιουργία. Ἡ ἐπιχειρουμένη διόρθωσις δημιουργεῖ παράσιτα εἰς τὴν ἐπικοινωνίαν ἐνὸς τρίτου μελετητοῦ μετὰ τῆς ὁμάδος ἀπὸ τὴν ὁποίαν τὸ κείμενον ἀπεσπάρθη.

Εἰς τὸν οὐδέτερον ἐρευνητὴν ἢ τὸν ἀναγνώστην παρουσιάζονται ἐπίσης δυσκολίαι καὶ ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι, ἐπειδὴ ἡ προφορικὴ ἀφηγηματικὴ ἐπικοινωνία μεταφέρεται ἐπὶ χάρτου, ὑπείσρχονται παράγοντες, ὡς ὁ τύπος τοῦ χάρτου, τὸ μέγεθος καὶ ἡ καθαρότης τῶν γραμμῶν, ἡ τοποθεσία τοῦ κειμένου εἰς τὴν σελίδα, κτλ., οἱ ὁποῖοι δὲν ὑπῆρχον εἰς τὴν φυσικὴν μορφήν τῆς ἐπικοινωνίας. Οἱ παράγοντες αὗτοί ἐπηρεάζουν ἀσυνειδήτως τὸν ἐρευνητὴν ἢ τὸν ἀναγνώστην¹⁰.

Τὰς ἀναφερθείσας δυσκολίας δυνάμεθα ἐν μέρει νὰ ὑπερπηδήσωμεν ἂν λάβωμεν ὑπ' ὄψιν μεθόδους αἱ ὁποῖαι ἀνεπτύχθησαν διὰ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἐντέχνου προφορικοῦ λόγου καὶ ἔχουν υἱοθετηθῇ ὑπὸ τῶν κριτικῶν διὰ τὴν ἀνάπτυξιν τῆς ἐπιστήμης τῆς λογοτεχνίας. Οὗτοι καταβάλλουν προσπαθείας διὰ νὰ θεμελιώσουν τὴν λογοτεχνικὴν κριτικὴν ἐπὶ ἐπιστημονικῶν βάσεων. Δέον νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ λαογραφικὴ μέθοδος ἀναλύσεως κειμένων συνδυάζει τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κριτικοῦ διὰ τὸν ἀφηγηματικὸν λόγον μὲ ἐκεῖνο τοῦ γλωσσολόγου διὰ τὴν αὐστηρὰν ἀνάλυσιν, ἡ ὁποία ὅμως περιορίζεται εἰς μικρὰς ἐνότητες, ἢ μεγαλυτέρας τῶν ὁποίων εἶναι ἡ πρότασις¹¹. Αἱ δομικαὶ ἀρχαί, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν τὴν βάσιν εἰς τὴν σύνθεσιν τῶν λαογραφικῶν ἀφηγήσεων, εἶναι ὅμοιαι μὲ ἐκεῖνας τῶν λογοτεχνικῶν κειμένων¹².

Ἡ ἐπίδρασις τῆς συγχρόνου λαογραφικῆς ἐπιστήμης — ἡ ὁποία λαμβάνει ὑπ' ὄψιν διὰ τὴν ἀνάλυσιν τῶν κειμένων ὄχι μόνον τὴν δομὴν αὐτῶν ἀλλὰ καὶ ὅλους τοὺς συναφεῖς παράγοντας — ἐπὶ τῆς λογοτεχνικῆς κριτικῆς φαίνεται καὶ ἐκ τῆς δημιουργηθείσης κινήσεως ὑπὸ ὠρισμένων κριτικῶν κύκλων, ἡ ὁποία ἀποβλέπει εἰς τὴν ἐξέτασιν τῶν ποιητικῶν ἔργων τῶν δοξίμων ποιητῶν ὄχι πλέον ὡς αὐτοτελῶν ἐνοτήτων, ἀλλ' ὡς μερῶν ἐνὸς συστήματος. Ἀλλὰ συστατικὰ στοιχεῖα τοῦ συστήματος αὐτοῦ εἶναι ὁ ποιητής, ὁ ἀναγνώστης, ὁ ἀφηγητής, ὁ ἀκροατής, ὁ κριτικός, ἡ κοινωνικοπολιτιστικὴ ζωὴ τῆς κοινότητος, εἰς τὴν ὁποίαν τὰ ποιήματα κυκλοφοροῦν, καὶ τὸ σύνολον τῶν λογοτεχνικῶν ἐθίμων (λογοτεχνικὴ, αἰσθητικὴ καὶ καλλιτεχνικὴ μόρφωσις) τῆς κοινότητος εἰς μίαν δεδομένην ἱστορικὴν περίοδον¹³.

Οἱ τρόποι προσεγγίσεως ἐνὸς κειμένου δι' ἀνάλυσιν εἶναι πολλοί. Ὁ μελετητής ὅμως δύναται νὰ περιορισθῇ εἰς ἓνα μόνον. Ἐχει ἐπίσης τὸ δικαίωμα νὰ περιορισθῇ εἰς ἓν ἐπίπεδον ἀναλύσεως μόνον ἢ νὰ ἐπεκτείνῃ τὴν ἀνάλυσιν του εἰς πολλὰ



ἐπίπεδα συγχρόνως, μὲ ἀντικειμενικὸν σκοπὸν νὰ ἐξακριβώσῃ τὴν ἀλληλοεξάρτησιν των. Τὴν τελευταίαν μέθοδον ἠκολούθησεν ὁ Roland Barthes εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ *Sarrasine* τοῦ Balzac¹⁴. Εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἔργου αὐτοῦ, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν ὑποστηριχθεῖσαν προηγουμένως ὑπ' αὐτοῦ θεωρίαν ὅτι πρέπει νὰ εὑρεθῇ μοναδικὸν πρότυπον, τὸ ὁποῖον νὰ εἶναι ἐφαρμόσιμον ἐφ' ὅλων τῶν ἀφηγήσεων¹⁵, εἰσηγεῖται ὅτι ὁ κριτικὸς ἢ ὁ ἀναγνώστης ἐνὸς ἔργου πρέπει νὰ ἀναζητῇ πλῆθος ἐννοιῶν, δυναμένων νὰ παραχθοῦν ἀπὸ στοιχεῖα τὰ ὁποῖα ὑπάρχουν εἰς τὸ ἔργον καὶ ἀπὸ τὰς σχέσεις τῶν στοιχείων αὐτῶν πρὸς ἄλλα ὑπάρχοντα εἰς ἄλλα ἔργα καὶ ἄλλα συστήματα. Ὁ Barthes περαιτέρω ὑποστηρίζει ὅτι εἰς ἓν κείμενον ὑπάρχουν πέντε κώδικες ἀλληλοεξαρτώμενοι, τοὺς ὁποίους ὁ κριτικὸς ὀφείλει νὰ ἀνεύρῃ καὶ μελετήσῃ. Οἱ κώδικες αὗτοι εἶναι: ὁ ἐρμηνευτικὸς, ὁ σημαντικὸς, ὁ συμβολικὸς, ὁ προαιρετικὸς καὶ ὁ πολιτισμικὸς ἢ ἀναφορικὸς.

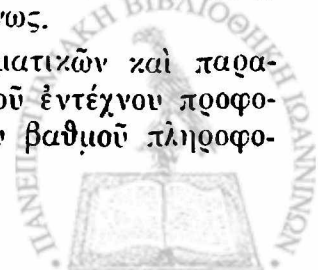
Πολὺν πρὸ τοῦ Barthes ὁ Butler Waugh, εἰς μίαν κριτικὴν τῶν κυρίων σχολῶν τῆς δομικῆς ἀναλύσεως, ἀφοῦ ἐπεσήμανε τὴν βασικὴν ἀδυναμίαν των, ἢ ὁποία κατ' αὐτὸν συνίσταται εἰς τὸ ὅτι δὲν διαχωρίζουν τὰ διάφορα δομικὰ ἐπίπεδα, ὑπεστήριξε τὴν θεωρίαν ὅτι ὑπάρχουν τέσσαρα τοῦλάχιστον ἐπίπεδα ἀναλύσεως. Τὴν διαίρεσιν ἔλαβεν ἀπὸ τὸ σύστημα τῶν αἰτίων τοῦ Ἀριστοτέλους¹⁶.

Εἰς τὴν παροῦσαν ἐργασίαν θὰ περιορισθῶ, ὡς ἐδήλωσα εἰς τὴν ἀρχήν, εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ ἐπιπέδου τοῦ τελικοῦ αἰτίου, δηλαδή εἰς τὴν ἀνεύρεσιν τοῦ εἰδικοῦ νοήματος τοῦ δημοτικῷ τραγουδιοῦ «Ἦταν μιὰ Σκύλα Πεθερά», ὅπως αὐτὸ (τὸ νόημα) γίνεται ἀντιληπτὸν ἀπὸ τὰς λογικὰς σχέσεις, αἱ ὁποῖαι εἶναι προφανεῖς εἰς τὸ κείμενον. Ἐν τούτοις, τὰ ἐπίπεδα τοῦ ὑλικοῦ αἰτίου — δηλαδή τὸ κοινωνικο-πολιτισμικὸν περιεχόμενον ὅπως παρουσιάζεται εἰς τὸ πολιτισμικὸν ὑπόβαθρον τοῦ ἀφηγητοῦ, τοῦ ἀκροατηρίου καὶ εἰς τὸ ἀφήγημα — καὶ τοῦ αἰτίου τοῦ εἶδους — δηλαδή ἡ παρουσίασις τῆς πλοκῆς ὡς μιᾶς σειρᾶς σταθερῶν κατηγορημάτων μὲ μεταβλητὰ ὑποκείμενα θὰ ληφθοῦν ὑπ' ὄψιν ὅσον μοῦ ἐπιτρέπει ἡ συγγέντρωσις τῶν δεδομένων.

Δύο ἐκ τῶν βασικῶν νόμων τῆς δομῆς ἐνὸς λαογραφικοῦ κειμένου εἶναι: τῆς ἀντιθέσεως καὶ τῆς ἐπαναλήψεως¹⁷. Οἱ νόμοι αὗτοι ἔχουν ἰδιαιτέραν σημασίαν εἰς μίαν δομικὴν ἀνάλυσιν στηριζομένην ἐπὶ τῆς θεωρίας ὅτι αἱ λαϊκαὶ ἀφηγήσεις βασίζονται ἐπὶ μιᾶς σειρᾶς δυαδικῶν ἀντιθέσεων, αἱ ὁποῖαι ἐπιλύονται μὲ διαφορετικὸν βαθμὸν ἐπιτυχίας¹⁸. Τὸ ὁμολογῶν αὐτὸ πρότυπον¹⁹ εἶναι ἐντόνως ἐπηρεασμένον ἀπὸ τὸ Ἀριστοτέλειον σύστημα τῆς ἀναλογίας, τὸ ὁποῖον περιλαμβάνει τέσσαρας ὅρους: Α:Β:Γ:Δ. Οἱ μετέχοντες εἰς μίαν ἐπικοινωνίαν τοῦ ἐπιπέδου τοῦ ἐντέχνου προφορικοῦ λόγου εὐρίσκουν τὰς σχέσεις τοῦ συστήματος αὐτοῦ ἀκολουθοῦντες τὸν μηχανισμόν, τὸν ὁποῖον ὁ F. de Saussure ἀνεκάλυψεν ὑπάρχοντα εἰς ἐπικοινωνίαν, ἢ ὁποῖα χρησιμοποιεῖ ὡς μέσον τὴν γλῶσσαν. Ὁ μηχανισμὸς αὐτὸς περιλαμβάνει συνταγματικὰς καὶ παραδειγματικὰς σχέσεις.

Αἱ πρῶται σχέσεις δημιουργοῦνται ἐκ τῆς γραμμικῆς φύσεως τῆς γλώσσης διὰ τῆς ὁποίας αἱ λέξεις δένονται ὡς μία ἄλυσις. Ἐκαστον ἐκ τῶν εὐρισκομένων εἰς τὴν διαδοχικὴν σειρὰν στοιχείων ἀποκτᾷ τὴν ἀξίαν του ἐκ τῆς ἀντιθέσεως του πρὸς ὅ,τι προηγεῖται ἢ ἔπεται αὐτοῦ ἢ πρὸς ἀμφοτέρω. Αἱ συνταγματικαὶ σχέσεις εἶναι χαρακτηριστικὸν τῆς ὁμιλίας. Αἱ παραδειγματικαὶ σχέσεις εὐρίσκονται εἰς τὸν νοῦν τοῦ ὁμιλητοῦ, ὁ ὁποῖος (νοῦς) συνδέει μονάδας ἐχούσας κοινόν τι μεταξὺ των. Ἡ σύνδεσις δυνατὸν νὰ γίνῃ διὰ μέσου τῆς ἐννοίας των, τοῦ ἤχου των, τῆς μορφῆς των, κτλ. Τὰ δύο αὐτὰ συστήματα σχέσεων ἐργάζονται συγχρόνως.

Οἱ συνδυασμοὶ οἱ ὁποῖοι ἐπιτυγχάνονται μεταξὺ συνταγματικῶν καὶ παραδειγματικῶν συστημάτων κατὰ τὴν μετάδοσιν μηνύματος διὰ τοῦ ἐντέχνου προφορικοῦ λόγου, εἶναι περιορισμένοι. Ἡ μετάδοσις περιορισμένου βαθμοῦ πληροφο-



ρίας συνεπάγεται η ύψιστη δυνατότητα προβλέψεως, διότι «ἐν σύμβολον τὸ ὁποῖον δύναται νὰ προβλεφθῇ, εἶναι σχετικῶς ἐν σύμβολον μὲ ὑψηλὸν βαθμὸν πλεονασμοῦ»²⁰ καί, ὡς ἐλέχθη, εἰς μίαν ἐπικοινωνίαν ὁ πλεονασμὸς περιορίζει τὸν βαθμὸν τῆς πληροφορίας.

Τὸ στοιχεῖον τῆς ἀντιθέσεως, τὸ ὁποῖον χαρακτηρίζει τὰ λαϊκὰ ἀφηγηματικὰ εἶδη, ἔχει ὑψηλὸν βαθμὸν πλεονασμοῦ, διότι τὸ ἀκροατήριον εἶναι ψυχολογικῶς καλύτερον προητοιμασμένον νὰ συνδυάσῃ εὐκολώτερον ἢ ταχύτερον χρήματα τὰ ὁποῖα ἀντιτίθενται, παρὰ νοήματα τὰ ὁποῖα ἔχουν ὁμοιότητας. Οὕτως, εὐθὺς ὡς ἐν νόημα διατυπωθῇ, τὸ ἀκροατήριον συνδέει αὐτὸ μὲ τὸ ἀντίθετόν του νόημα, τὸ ὁποῖον, ὅταν ἀκολουθήσῃ, εἶναι ἤδη οἰκτεῖον καὶ θεωρεῖται πλεονασμός. Ἐπομένως ἡ πληροφορία τὴν ὁποίαν μεταδίδει εἶναι ἤδη γνωστή²¹. Ὁ πλεονασμὸς εἶναι ἀπαραίτητον στοιχεῖον εἰς μίαν ἐπικοινωνίαν.

Ἐκ τῶν ἀνωτέρω γίνεται σαφές διατὶ τὸ στοιχεῖον τῆς ἀντιθέσεως εἶναι βασικὸς νόμος τῆς δομῆς τῶν ἔργων τῆς λαϊκῆς μούσης.

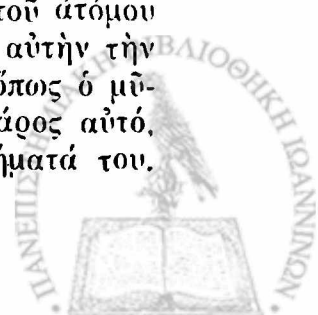
Εἰς αὐτὸ τὸ ὁμόλογον σύστημα βασικὸς εἶναι ἐπίσης ὁ νόμος τῆς ἐπαναλήψεως, ὁ ὁποῖος ἐκφράζεται διὰ τῆς ἐπαναλήψεως ὁμοίων, ταυτοσήμων ἢ μετεσχηματισμένων ἐπεισοδίων. Ἡ «πολιζότης» π.χ. ἡ ὁποία παρατηρεῖται μεταξὺ ἰδιοτήτων πρωταγωνιστοῦ καὶ ἀνταγωνιστοῦ ἐμφανίζεται καὶ εἰς τοὺς ἄλλους χαρακτῆρας ἐνὸς ἔργου.

Ἡ πλοκὴ δὲν δύναται νὰ ἐξελιχθῇ διὰ τῆς ἀντιθέσεως μόνον, διότι ἡ ἀντιπαράθεσις δύο ἀντιθέτων πρὸς ἀλλήλας δυνάμεων ὑποδηλοῖ τὴν ὑπαρξιν ἰσορροπίας. Ἡ ἰσορροπία ὅμως τῶν δυνάμεων προκαλεῖ στάσιν ἢ ὁποία ἐμποδίζει τὴν ἐξέλιξιν τῆς δράσεως²². Ἡ πλοκὴ τοῦ ἔργου κινεῖται διὰ τῆς δημιουργίας ἐνὸς τρίτου παράγοντος, ὁ ὁποῖος μεσολαβεῖ μεταξὺ τῶν ὑπαρχουσῶν δυναδικῶν καὶ ἀνεπιδέκτων σμικρύνσεως ἢ ἀλλοιώσεως ἀντιθέσεων. Οὕτω, μεταξὺ τῶν ἀντιτιθεμένων ὄρων Α καὶ Β ἀναπτύσσεται ὁ ὅρος Β, ὁ ὁποῖος φέρει στοιχεῖα ἀμφοτέρων τῶν πολιζῶν θέσεων.

Τὸ σύστημα αὐτὸ ἔχει χρησιμοποιήσῃ ὁ Lévi Strauss εἰς τὴν ἀνάλυσιν τοῦ μύθου ὁ ὁποῖος, ὡς οὗτος πιστεύει, εἶναι μία λογικὴ τεχνικὴ διὰ νὰ λυθοῦν βασικαὶ ἀντινομίαι, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν εἰς τὴν κοινωνικὴν ζωὴν²³. Ὁ μῦθος ὅμως δὲν εἶναι τὸ μόνον εἶδος τοῦ ἐντέχνου προφορικῶν λόγων, τὸν ὁποῖον οἱ ἄνθρωποι χρησιμοποιοῦν διὰ νὰ εὗρουν λύσιν εἰς τὰς ἀντινομίας, ἀντιθέσεις καὶ ἀντιφάσεις τῆς ζωῆς. Ἐξ ἄλλου, ἡ ἰδία ἱστορία εἰς ἓνα λαὸν εἶναι μῦθος, εἰς ἄλλον εἶναι παραμῦθι, ἐνῶ εἰς ἓνα τρίτον παράδοσις. Οἱ παράγοντες, οἱ ὁποῖοι συνυπάρχουν μετὰ τοῦ ἀφηγήματος κατὰ τὴν ὥραν τῆς παρουσιάσεώς του, χρησιμοποιοῦνται ὑπὸ τῶν μελῶν μιᾶς κοινωνίας ὡς κριτήρια διὰ τὸν ὀρισμὸν αὐτοῦ ὡς μῦθον, παραμῦθον, κτλ.²⁴.

Βεβαίως, ἡ ἐξακριβωσις τοῦ ὀρισμοῦ τοῦ μύθου, ὅπως αὐτὸς δίδεται ὑπὸ μιᾶς κοινωνικῆς ομάδος ἢ ἐνὸς λαοῦ, παρουσιάζει μεγάλα προβλήματα. Ὁ ἐρευνητὴς εὐκόλως δύναται νὰ παραπλανηθῇ καὶ νὰ εὗρῃ τὰς ἀρχὰς τοῦ ἰδικοῦ του πολιτισμικοῦ συστήματος εἰς τὸν λαόν, τὴν κοινότητα, ἢ τὴν κοινωνικὴν ομάδα, τὴν ὁποίαν μελετᾷ, ἔνεκα τῆς ὑπάρξεως ὀρισμένων νόμων ἢ ἀνθρωπίνων ἰδιοτήτων παγκοσμίον ἰσχύος ἄνευ τῆς ὑπάρξεως τῶν ὁποίων ἡ ἐπικοινωνία τῶν διαφόρων ἀνθρωπίνων ομάδων θὰ ἦτο ἀδύνατος. Ὁ δυισμός, παραδείγματος χάριν, «φαίνεται ὅτι εἶναι μία φυσικὴ ἀνθρωπίνη ιδιότης»²⁵. Ἡ ιδιότης ὅμως αὕτη ἐκφράζεται ἢ τονίζεται διαφορετικῶς ἀπὸ λαοῦ εἰς λαόν²⁶.

Ἐκ τῶν ἀντινομιῶν καὶ ἀντιθέσεων ὅμως ὁ συγκινησιακὸς κόσμος τοῦ ἀτόμου διαταράσσεται. Τοῦτο δὲ ποικιλοτρόπως ἐκφράζει τὴν ἀνησυχίαν του δι' αὐτὴν τὴν κατάστασιν. Μερικὰ ἐκ τῶν μέσων τὰ ὁποῖα ἔχει εἰς τὴν διάθεσίν του, ὅπως ὁ μῦθος, τὸ παραμῦθι, τὸ τραγούδι, ἀνακουφίζουν τὴν ψυχὴν του ἀπὸ τὸ βάρος αὐτό, διότι ἔστω καὶ προσκαίρως δίδουν ἱκανοποιητικὰς λύσεις εἰς τὰ προβλήματά του.



Βεβαίως ὁ ἄνθρωπος εἶναι δυνατόν νὰ μὴ ἀντιλαμβάνεται ὅτι τὸ εἰδικὸν νόημα, τὸ ὁποῖον μεταφέρουν τὰ ἐκφραστικὰ αὐτὰ μέσα, ἐπιτυγχάνει λύσιν τοῦ προβλήματος τῶν δυικῶν ἀντιθέσεων ἐπὶ ἐπιπέδου εὐρισκομένου ὑπεράνω τῆς πραγματικότητος. Εἶναι ἐπίσης πιθανὸν νὰ ἐπιδιώκῃ ἐνσυνειδήτως νὰ ἀποδείξῃ τὴν οἰκειότητά του μὲ τὴν ὑπαρξίν αὐτῶν τῶν ἀνωμαλιῶν καὶ νὰ ἐξηγήσῃ ἢ δικαιολογήσῃ αὐτάς. Ἐν πάσῃ περιπτώσει ὁ ἀνθρώπινος νοῦς «πάντοτε προχωρεῖ ἀπὸ τὴν ἀναγνώρισιν τῆς ὑπάρξεως τῶν ἀντιθέσεων πρὸς τὴν διάλυσιν αὐτῶν»²⁷. Οἱ συμβιβασμοὶ ὁμῶς εἶναι πρόσκαιροι· νέαι ἀντιθέσεις, αἱ ὁποῖαι συνδέονται πρὸς τὰς προηγουμένας, ἐμφανίζονται. Οὕτως, ὁ ἄνθρωπος ἀρχίζει ἐκ νέου τὰς προσπάθειάς του διὰ νὰ εὕρῃ ἐνδιαμέσους καταστάσεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουν μεσολαβητικὴν λειτουργίαν.

Ποῖαι ὅμως εἶναι αἱ σημαντικαὶ δυικαὶ ἀντιθέσεις εἰς μίαν κοινότητα; καὶ πῶς δυνάμεθα νὰ τὰς ἀνακαλήψωμεν;

Τὸ πρόβλημα τῆς ἐφαρμογῆς τοῦ ὁμολογικοῦ συστήματος εἰς τὴν ἀνάλυσιν τῶν λαογραφικῶν κειμένων ἀπασχόλησε τὸν Alan Dundes, ὁ ὁποῖος θεωρεῖ ὅτι δι' αὐτοῦ ἐπιχειρεῖται *a priori* ἀνάλυσις²⁸. Αἱ δυσχέρειαι εἶναι δυνατόν νὰ παρακαμφθοῦν ἐφ' ὅσον δὲν μείνωμεν μόνον εἰς τὰς ἀντιθέσεις τὰς ὁποίας διακρίνομεν εἰς τὸ κείμενον, ἀλλὰ συσχετίσωμεν αὐτάς πρὸς τὰ ἐθνογραφικὰ δεδομένα. Τοποθετημένον οὕτω τὸ κείμενον ἐντὸς τοῦ φυσικοῦ τοῦ περιβάλλοντος δύναται νὰ φανερώσῃ εὐχερῶς τὸ εἰδικὸν νόημα, τὸ ὁποῖον ἔχει εἰς τὴν δεδομένην περίστασιν.

Ἡ τεχνικὴ τοῦ συνδυασμοῦ τῶν ἐξισώσεων αἱ ὁποῖαι εὐρίσκονται εἰς ἓν κείμενον μετὰ τῶν ἀπορρεουσῶν ἐκ τῶν ἐθνογραφικῶν δεδομένων, ἐφηρημόσθῃ κατὰ τὴν ἀνάλυσιν τοῦ δημοτικοῦ ποιήματος

Ἦταν μιὰ σκύλα Πεθερά

Ἦταν μιὰ σκύλα πεθερά, μῶρ' Καπεσοβίτισσα,
καὶ ἡ Εὔα ἡ ἀντραδέλφη, Κώσταινα καμαρωμένη.
Ἐπῆραν καὶ μαγεύρεψαν, μῶρ' Καπεσοβίτισσα,
τριῶν φιδιῶν κεφάλια, Κώσταινα καμαρωμένη·
τῆς τριτοχιᾶς καὶ τῆς ὀχιᾶς, μῶρ' Καπεσοβίτισσα,
λέει, μῶρ' καὶ τῆς μονομηρίδας, Κώσταινα καμαρωμένη.
«Φάγε νύφη, φάγε νύφη», μῶρ' Καπεσοβίτισσα
λέει, «φάγε τὸ μέλι γάλα», Κώσταινα καμαρωμένη.
Ἀπλώνει ἡ νύφη μιὰ χαψιά, μῶρ' Καπεσοβίτισσα,
λέει, ἀπλώνει καὶ τὴν ἄλλη, Κώσταινα καμαρωμένη.
Λιγοθυμὰ τὴν ἔπιασε, μῶρ' Καπεσοβίτισσα,
λέει, λιγοθυμὰ τὴν πίνει, Κώσταινα καμαρωμένη.
«Νερὸ γλυκὲ μου πεθερέ», μῶρ' Καπεσοβίτισσα,
λέει «νερὸ νὰ ξεψυχήσω», Κώσταινα καμαρωμένη.
«Νερὸ δὲν ἔχει ὁ μαστραπᾶς», μῶρ' Καπεσοβίτισσα,
λέει, «δὲν ἔχει καὶ ἡ βαρέλα». Κώσταινα καμαρωμένη.
«Νερὸ γλυκιά μου πεθερά», μῶρ' Καπεσοβίτισσα,
λέει, «νερὸ νὰ ξεψυχήσω», Κώσταινα καμαρωμένη.
«Νερὸ δὲν ἔχει ὁ μαστραπᾶς», μῶρ' Καπεσοβίτισσα,
λέει, «δὲν ἔχει καὶ ἡ βαρέλα», Κώσταινα καμαρωμένη.
«Νερὸ γλυκὲ μου Στέφανε», μῶρ' Καπεσοβίτισσα,
λέει, «νερὸ νὰ ξεψυχήσω», Κώσταινα καμαρωμένη.
Χρυσὸ ληγένι ἔπιασε, μῶρ' Καπεσοβίτισσα,
λέει, στὴ βρύση καὶ πηγαίνει, Κώσταινα καμαρωμένη



“Όσο νά πάη καὶ νάρθῃ, μῶρ’ Καπεσοβίτισσα,
 λέει, τὴν βρῆκ’ ἀπεθαμένη, Κώσταινα καμαρωμένη.
 Τοὺς πῆραν καὶ τοὺς θάψανε, μῶρ’ Καπεσοβίτισσα,
 τοὺς δύο σ’ ἓνα κιβούρι, Κώσταινα καμαρωμένη.
 Τῶνα φουτρώνει νερατζιά, μῶρ’ Καπεσοβίτισσα,
 καὶ τ’ ἄλλο κυπαρίσσι, Κώσταινα καμαρωμένη.

Τὸ τραγούδι Ἦταν μιὰ Σκύλα Πεθερά μου ἐδόθη τὸν Μάρτιον τοῦ 1969 ἀπὸ μίαν εἰκοσιοχταετῇ κυρία γυναικὴν εἰς Γριάσδενη τῆς Βορείου Ἠπείρου. Αὕτη μετενόησε πρὸ ἐπταετίας εἰς τὴν Βοστώνην τῆς Ἀμερικῆς. Τὴν Βοστώνην ἐπεσκέφθην δις μὲ σκοπὸν τὴν μελέτην τῆς κοινότητος τῶν ἐκεῖ ἐγκατεστημένων Βορειοηπειρωτῶν.

Κατὰ τὴν μαρτυρίαν τῶν πληροφοριοδοτῶν μου, τὰ βορειοηπειρωτικά τραγούδια λαμβάνουν τὸν τίτλον τῶν ἀπὸ τὸν πρῶτον στίχον τοῦ κειμένου. Οἱ τίτλοι ἀποτελοῦν ὀργανικὸν μέρος τῆς δομῆς ἐνὸς ἔργου τῆς λαϊκῆς μουσικῆς, διότι ἐφιστοῦν τὴν προσοχὴν τοῦ ἀκροατηρίου ἐπὶ ἐνὸς προσώπου ἢ γεγονότος, τὸ ὁποῖον εἶναι βασικὸν εἰς τὴν ἐξέλιξιν τῆς πλοκῆς τοῦ ἔργου, ἂν καὶ ὁ ρόλος του πιθανὸν ἐκ πρώτης ὁψεως νὰ φαίνεται περιορισμένος²⁹.

Τὸ τραγούδι αὐτὸ ἀναφέρεται εἰς τὸ θέμα τοῦ ἀνταγωνισμοῦ δύο προσώπων, τῆς πενθερᾶς καὶ τῆς νύμφης. Εἰς τὴν πραγματικότητα ὅμως ἀναφέρεται εἰς τὰς ἀντινομίας καὶ ἀντιφάσεις, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζονται εἰς τὴν φύσιν τῆς κοινωνικῆς ζωῆς τῆς γυναικὸς καὶ γίνονται ἐντόνως αἰσθηταὶ ὑπ’ αὐτῆς.

Τὸ τραγούδι ἄδεται μόνον ὑπὸ ὁμίλου γυναικῶν καὶ χορεύεται «στὰ δύο». Αἱ γυναῖκες τοῦ χοροῦ διαφέρουν ὥς πρὸς τὴν ἡλικίαν καὶ τοὺς κοινωνικοὺς ρόλους. Εἶναι δὲ ἐνήμεροι τῶν ἀντινομιῶν, ἀντιφάσεων καὶ ἀντιθέσεων, αἱ ὁποῖαι παρουσιάζονται εἰς αὐτάς, καθὼς ἀλλάζουν, ἔχουν ἀλλάξει ἢ πρόκειται νὰ ἀλλάξουν ρόλους καὶ κοινωνικὰς θέσεις ἐντὸς τῆς κοινότητός των. Τὸ τραγούδι αὐτὸ δίδει λύσιν, ἔστω καὶ προσωρινήν, εἰς τὸ πρόβλημα τῆς ὁλλογῆς τῆς προσωπικότητος τὴν ὁποίαν ὑπέστησαν ἢ θὰ ὑποσταῖν διὰ νὰ δυνηθοῦν νὰ ἀναλάβουν τοὺς νέους ρόλους των.

Αἱ ἀντιθέσεις καὶ ἀντιφάσεις, τὰς ὁποίας αἱ γυναῖκες παρατηροῦν εἰς τὴν ζωὴν των, εἶναι ἐμφανέστεραι εἰς κοινωνίας εἰς τὰς ὁποίας ἐπικρατεῖ ὁ θεσμὸς τῆς πατριαρχικῆς οἰκογενείας. Διακριτικὸν στοιχεῖον τοῦ τύπου αὐτοῦ τῆς οἰκογενείας εἶναι τὸ ἀύστηρόν ἱεραρχικὸν σύστημα θέσεων καὶ ρόλων, τὸ ὁποῖον τὰ μέλη τῆς ὀφείλουν νὰ ἀκολουθοῦν.

Ὁ λαὸς ἔχει ἐπισημάνει ὅλας τὰς περιστάσεις καὶ καταστάσεις, αἱ ὁποῖαι ἔχουν χαρακτῆρα ἐπαναληπτικόν, τὰς ἔχει ταξινομήσει καὶ ὀνομάσει. Τὸν τύπον τῆς πενθερᾶς ἔχει σχολιάσει καὶ κατατάξει εἰς ὠρισμένας γνωστικὰς κατηγορίας μὲ τὰς παροιμίας του³⁰, τὰς ἀφηγήσεις του³¹, καὶ μὲ τὰ ἄσματά του³², μεταξὺ τῶν ὁποίων τὸ ἀναλυόμενον.

Ἡ συγκέντρωσις τῶν σχολίων ἐνὸς λαοῦ ἐπὶ τῆς πενθερᾶς εἶναι δυνατόν νὰ ἀποδοθῇ εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ λαὸς ρίπτει τὸν φακόν του εἰς ἓνα ρόλον τοῦ κοινωνικοῦ συστήματος, ὁ ὁποῖος κατὰ τὸν παραδοσιακὸν τρόπον ζωῆς εὐρίσκεται εἰς τὴν κορυφὴν τῆς κλίμακος τῶν ρόλων τοὺς ὁποίους ἡ γυνὴ ὀφείλει νὰ ἀναλάβῃ. Ὁ ἐκάστοτε νέος ρόλος ἀπαιτεῖ συμπεριφορὰν διάφορον τοῦ προηγουμένου ἢ καὶ πολὺ ἀντίθετον. Εἶναι δὲ πολὺ συχνὸν τὸ φαινόμενον τὴν ἰδίαν χρονικὴν περίοδον ἡ γυνὴ νὰ κρατῇ δύο ρόλους συγχρόνως, π.χ. μητρὸς καὶ πενθερᾶς, οἱ ὁποῖοι εἰς διαφορετικὰς περιστάσεις ἀπαιτοῦν διαφορετικὴν συμπεριφορὰν. Ἐκ τοῦ γεγονότος τῆς ὑπάρξεως ἀντιθέσεων καὶ τῆς συγκρούσεως τῶν ρόλων δημιουργοῦνται ψυ-



χολογικά προβλήματα εις τὴν γυναῖκα, τὴν λύσιν τῶν ὁποίων εὐρίσκει εις καταστάσεις ἀποκεκομμένας ἀπὸ τὴν καθημερινὴν πραγματικότητα.

Τὸ ποίημα ἀρχίζει μὲ μίαν δυναδικὴν ἀντίθεσιν τῆς ὁποίας τὸ πρῶτον μέρος τίθεται, ἐνῶ τὸ δεύτερον ὑπονοεῖται: «μιά σκύλα πεθερὰ καὶ ἡ Εὐὰ ἡ ἀντραδέλφη» ἀντιπροσωπεύουν μίαν οἰκογενειακὴν μονάδα, τοῦ γαμβροῦ, ἡ ὁποία τίθεται ἀντιμέτωπος μιᾶς ἄλλης, τῆς νύμφης. Τὸ νόημα τῆς ἀντιθέσεως αὐτῆς εἶναι δυνατόν νὰ γίνῃ ἀντιληπτὸν ἐφ' ὅσον ἡ ἔννοια τῆς οἰκογενείας, ὡς κοινωνικῆς μονάδος, εις τὸν ἑλληνικὸν χῶρον γίνῃ κατανοητή.

«Ἡ ἑλληνικὴ κοινωνία ἀρχίζει ἀπὸ τὴν οἰκογένειαν καὶ εἶναι ἐσχφδιασμένη ἐπ' αὐτῆς»³³. Ἡ πατριαρχικὴ ἑλληνικὴ οἰκογένεια εἶναι ὁργανικὸν σύνολον, σύστημα λεπτῶς ἰσορροπημένων ρόλων καὶ ἀμοιβαίων σχέσεων. Οἱ ἄνδρες εἶναι ὑπεύθυνοι διὰ τὰς γυναῖκας, τὰ μεγαλύτερα εἰς ἡλικίαν τέκνα διὰ τὰ νεαρότερα. Οἱ Ἕλληνες ἐκτιμοῦν τὴν αὐτοεξάρτησιν, ἀλλὰ ἡ μονὰς τῆς αὐτοεξαρτήσεως δὲν εἶναι τὸ ἄτομον, ἀλλὰ ἡ οἰκογένεια. Ὁ ἐξωτερικὸς κόσμος ἀντιμετωπίζεται διὰ τῆς οἰκογενείας. Τὸ γεγονὸς αὐτὸ ἐξηγεῖ τὴν ἀφοσίωσιν τοῦ Ἕλληνος εἰς τὴν οἰκογένειάν του. Ἡ κοινότης, ἡ ἐπαρχία, τὸ ἔθνος, ἀποσποῦν τὸ ἐνδιαφέρον καὶ τὴν ἀφοσίωσιν του ὡς προσεκτάσεις τῆς ἐκτεταμένης οἰκογενείας του, ἐφ' ὅσον μία κοινότης, ἐπαρχία ἢ ἐν ἄλλο ἔθνος ὑπείσέλθουν καὶ δημιουργήσουν προβλήματα εἰς τὴν ζωὴν τῶν σχετιζομένων πρὸς τὸν Ἕλληνα κοινωνικῶν ομάδων.

Ἡ προσέγγισις δύο οἰκογενειῶν καθιστᾷ ἐντονωτέραν τὴν ἔντασιν, διότι αἱ τυχόν ἀντιθέσεις ἢ κοινωνικαὶ διαφοραὶ ἐκ τῆς προσεγγίσεως μεγεθύνονται. Ἀμβλυνσις τῶν διαφορῶν ἐπὶ τοῦ ἐπιφανειακοῦ ἐπιπέδου ἐπιτυγχάνεται διὰ τοῦ γάμου. Ὁ γάμος ὅμως φέρει εἰς τὴν οἰκίαν μίαν γυναῖκα, ὅταν μία ἄλλη ἢ ἄλλαι εὐρίσκονται εἰς αὐτήν. Οὕτω λαμβάνομεν τὴν βασικὴν ἀντίθεσιν «πενθερὰ ↔ νύμφη». Ἐκ τῆς εἰσδοχῆς νέου προσώπου εἰς τὴν οἰκογένειαν ἡ ἰσορροπία διαταράσσεται. Αἱ διαφοραὶ ἐπὶ κοινοτικοῦ ἐπιπέδου μετασχηματίζονται εἰς διαφορὰς θέσεων καὶ ρόλων ἐντὸς τῆς οἰκογενείας.

Εἰς τὸ σύστημα τῆς ἑλληνικῆς πατριαρχικῆς οἰκογενείας ὁ ἀνὴρ ἔχει τὴν ἐξουσίαν καὶ τὸ δικαίωμα νὰ κρατῇ τὴν τελικὴν ἀπόφασιν δι' ἑαυτόν³⁴. Ὑπ' αὐτὰς τὰς συνθήκας ἡ γυνὴ φαινομενικῶς κρατεῖ ὑποδεστέραν θέσιν κυρίως ἐντὸς τῆς ἀγροτικῆς κοινωνίας. Αὐτὸ καθίσταται φανερόν, ἐκτὸς τῶν ἄλλων, καὶ ἐκ φράσεων τῆς καθημερινῆς ζωῆς. Ὅταν ὁ Ἕλλην ἀγρότης ἐρωτᾷται πόσα τέκνα ἔχει, συνήθως ἀπαντᾷ: «Δύο παιδιὰ καὶ μὲ τὸ συμπάθιο μία τσούπρα», ἢ «δύο παιδιὰ καὶ ἓνα μουσαφίρη». Ἐκ τούτου ὑπονοεῖται ὅτι ἡ μόνιμος κατοικία τῆς γυναικὸς εἶναι ἡ τοῦ ἀνδρός³⁵. Ἐκεῖ ἡ ἢ γυνὴ ἐπιτυγχάνει τὸ πρῶτον βῆμα ἀνυψώσεως τῆς κοινωνικῆς τῆς θέσεως, ἀφοῦ διέλθῃ μίαν μεταβατικὴν περίοδον, διότι «εἰς τὴν ἀρχὴν ὁ ἀνὴρ συμπεριφέρεται διαφοροτρόπως πρὸς τὴν νεαρὰν σύζυγον, ἡ ὁποία εἶναι ὀλιγώτερον ἔμπειρος ἀπὸ αὐτόν, καὶ εἰς τὴν ὁποίαν πρέπει νὰ ἐπιβάλλεται ἐὰν θέλῃ νὰ διατηρήσῃ τὸν σεβασμὸν τῶν συγχωριανῶν του... Ἀργότερον, ἡ σύζυγός του... καθίσταται σχεδὸν ἴση εἰς πολλὰ ζητήματα βασικὰ δι' αὐτήν»³⁶.

Ἡ ἀπόκτησις τοῦ πρώτου τέκνου, ἰδίως ἐὰν εἶναι ἄρρεν, ἀνεβάξει τὴν κοινωνικὴν θέσιν τῆς γυναικὸς εἰς τὰς παραδοσιακὰς κοινωνίας ἀκόμη ἐνυπλότερον καὶ τὴν ἐξισώνει ἔναντι τοῦ ἀνδρός ἐπὶ ἄλλου ἐπιπέδου ἢ σύζυγος καθίσταται κυρία τῆς οἰκίας καὶ δι' αὐτοῦ ἰσορροπεῖ τὴν ἐξουσίαν τοῦ ἀνδρός, ὁ ὁποῖος περιορίζεται κυρίως εἰς τὰς ἐκτὸς τῆς οἰκίας ὑποθέσεις. Ἐπὶ πλέον, καθίσταται τὸ σύμβολον ἀμοιβαίας ἀγάπης καὶ ἀναγνωρίσεως τὸ ὅποιον συνδέει τὰ διάφορα μέλη τῆς οἰκογενείας πρὸς ἄλληλα. Ὅπως ὁ John K. Campbell ὑποστηρίζει, «μόνον ὡς μήτηρ ἐνηλίκων υἱῶν ἢ γυνή, μέχρις ἐνὸς βαθμοῦ, ἀπελευθερώνεται ἀπὸ τὴν ἀνδρικήν κυριαρχίαν»³⁷.



Αἱ ἀρχικαὶ ἀντιθέσεις μετασχηματίζονται εἰς ἀντιθέσεις ρόλων καὶ θέσεων τῶν γυναικῶν εἰς τὴν αὐτὴν οἰκογενεῖαν· εἶναι ἐπίσης βιολογικαὶ ἀντιθέσεις δεδομένου ὅτι ἡ πενθερὰ ἀντιπροσωπεύει τὴν παλαιὰν γενεάν, ἐνῶ ἡ νύμφη τὴν νέαν. Ὡς ἰσχυρὸς μεσολαβητικὸς παράγων μεταξὺ τῶν ἀντιθέσεων τὰς ὁποίας ἀντιπροσωπεύουν ἡ νύμφη καὶ ἡ πενθερὰ, προβάλλει ὁ νῦθς - γαμβρός. Οὗτος φέρει στοιχεῖα, τὰ ὁποῖα ἀνέχουν καὶ εἰς τὰς δύο ἀντιμαχομένας μερίδας. Ἐξ αὐτοῦ νέον ζεύγος ἀντιθέσεων παράγεται. Οὕτως, ἐνῶ τὸ «χρυσὸ ληγένι ἔπιασε στὴ βρύση καὶ πηγαίνει» δεικνύει τὴν προθυμίαν του νὰ σώσῃ τὴν σύζυγον, τὸ «ὅσο νὰ πάη καὶ ναρθῇ τὴν βοῇ» ἀπεθαιμένη» ὑποδηλοῖ καθυστέρησιν, ἔνεκα τῆς ὁποίας ἐπέρχεται ὁ θάνατος τῆς νέας. Διὰ τοῦ θανάτου τοῦ νέου ἀμβλύνονται αἱ πολικαὶ καταστάσεις, αἱ ὁποῖαι ἐδημιουργήθησαν ἀφ' ἐνὸς ἐκ τῆς προθυμίας του νὰ προσφέρῃ βοήθειαν καὶ ἀφ' ἑτέρου ἐκ τῆς καθυστέρησεως.

Μὲ τὸν θάνατον ὁμως τῶν νέων δημιουργεῖται ἰσόρροπον σύστημα, τὸ ὁποῖον φέρει ἀφ' ἑαυτοῦ στάσιν δράσεως. Διὰ νὰ κινηθῇ τὸ ἔργον πρέπει νὰ εὗρεθῇ τρίτος μεσολαβητικὸς παράγων. Τοῦτο ἐπιτυγχάνεται μὲ τὸ «τοὺς πῆραν καὶ τοὺς θάψανε τοὺς δύο σέ ν α ζ ι θ ο ὑ ρ ι». Ἀπὸ τὸ «ἔνα κιβούρι» ὁμως ἐκφύεται ἡ δυναδικὴ ἀντίθεση νερατζιά ↔ κυπαρίσσι· αὐτὰ ἀντικαθιστοῦν τὴν νέαν καὶ τὸν νέον. Ἐκ τῆς ἐπαναφορᾶς εἰς τὴν ἀρχικὴν θέσιν, ἡ ὁποία παρήχθη ἐκ τῆς ἀντιθέσεως τῶν δύο οἰκογενειῶν, τὰς ὁποίας οἱ νέοι ἀντιπροσωπεύουν, ὁ κύκλος κλείει. Σημειωτέον ὅτι τὸ θέμα τῶν ἐρωτευμένων οἱ ὁποῖοι ἀποθνήσκουν καὶ ἐκ τοῦ τάφου τῶν φύονται φυτὰ ἢ δένδρα, εἶναι παγκοσμίως γνωστὸν ἀπὸ τὰς παραλογίας, παραμύθια, μυθιστορίας, κλπ. Γενικῶς πιστεύεται ὅτι «αἱ ψυχαὶ τῶν νεκρῶν ἀγαπημένων μεταβαίνουν εἰς τὰ δένδρα ἢ φυτὰ, τὰ ὁποῖα ἐκφύονται ἀπὸ τοὺς τάφους αὐτῶν καὶ οὕτως οἱ ἐρασταὶ ἐνοῦνται μετὰ θάνατον μὲ ἓνα φυσικὸν τρόπον»³⁸.

Ἐκ τῶν ἀντιθέσεων μεταξὺ οἰκογενειῶν, ρόλων καὶ θέσεων ἐντὸς τῆς οἰκογενείας, ἡ θανάτου καὶ ζωῆς, αἱ ὁποῖαι ὑπάρχουν εἰς τὸ ποίημα αὐτό, ποῖα εἶναι ἡ κυρία τὴν ὁποίαν ὁ ὅμιλος τῶν γυναικῶν προσπαθεῖ νὰ λύσῃ; Ἡ κατανόησις ἐνὸς ἀφηγήματος δὲν εἶναι, ὥς ἐλέχθη, ὑπόθεσις μόνον ὀριζοντίας (συνταγματικῆς) ἀναγνώσεως, ἀλλὰ καὶ καθέτου (παραδειγματικῆς) τοιαύτης. Ἡ τελευταία ἐπιτρέπει τὴν ταξινόμησιν στοιχείων ἐχόντων ὁμοιότητος, αἱ ὁποῖαι διαφεύγουν ἀπὸ μίαν ὀριζοντίαν ἀνάγνωσιν.

Ἀμφότερα τὰ κύρια πρόσωπα τοῦ ποιήματος, ἡ πενθερὰ καὶ ἡ νύμφη, παρουσιάζουν ὅψεις καλὰς καὶ κακάς. Ἡ πενθερὰ π.χ. δὲν ἔχει μόνον ἀρνητικὰς ιδιότητας, αἱ ὁποῖαι συνδέονται μὲ τὴν θέσιν καὶ τοὺς ρόλους τῆς, δηλαδὴ προεχωρημένην ἡλικίαν, κακὸν χαρακτῆρα, ὁ ὁποῖος ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς συλλήψεως τοῦ σχεδίου τῆς δηλητηριώσεως τῆς νύμφης, ἐφαρμογῆς αὐτοῦ, κτλ., ἀλλὰ καὶ θετικὰς τοιαύτας, ὅπως ἡ πείρα εἰς τὴν διοίκησιν τῆς οἰκίας τῆς, ὡς τοῦτο ἀποδεικνύεται ἐκ τῆς γνώσεως ὅτι «νερὸ» δὲν ὑπῆρχεν εἰς τὴν οἰκίαν κτλ. Ἀπὸ τὴν ἄλλην πλευρὰν ἡ νύμφη ἔχει τὰ θετικὰ στοιχεῖα τῆς νεότητος, πιθανὸν ὡραιότητα καὶ δραστηριότητα, τὰ ὁποῖα ἐκίνησαν τὸν φθόνον τῆς πενθερᾶς, ἀλλὰ καὶ ἀρνητικὰ τοιαῦτα, ὅπως εὐπιστίαν (τὸ ὅτι ἐδέχθη τοὺς λόγους τῆς πενθερᾶς εἶναι μαρτυρία αὐτοῦ) ἀπειρίαν ἢ ἑλλειψὴν ἰκανότητος νὰ συμμετάσχῃ ἐνεργῶς εἰς τὰς ὑποθέσεις τοῦ οἴκου, μαρτυρία αὐτοῦ ἢ ἄγνοια τῆς ἐλλείψεως τοῦ ὕδατος, κτλ.

Ἐκαστον μέλος τοῦ ὁμίλου τῶν γυναικῶν συνδέει, ἀπὸ τὴν ἰδικήν του σκοπιάν, τὰς γυναῖκας, αἱ ὁποῖαι ἀνέχουν εἰς ἄλλο ἐπίπεδον, μὲ ἀρνητικὰ στοιχεῖα ἐνῶ κρατεῖ τὰ θετικὰ διὰ τὰς γυναῖκας τῆς ἰδικῆς του ομάδος. Ἐκ τοῦ γεγονότος τούτου δημιουργοῦνται ὠρισμένοι ἐξισώσεις:



<u>πενθερά</u> ἔμπειρος εἰς τὰς τοῦ οἴκου ὑποθέσεις	: :	<u>νύμφη</u> ἄπειρος εἰς τὰς τοῦ οἴκου ὑποθέσεις
--	-----	---

Ἐὰν τοὺς ὅρους «νύμφη» καὶ «πενθερά» ἀντικαταστήσωμεν μὲ τοὺς ὅρους «παλαιὰ γενεὰ» καὶ «νέα γενεὰ» καὶ λάβωμεν τὰς θετικὰς καὶ ἀρνητικὰς ιδιότητες ἀμφοτέρων, ἡ ἐξίσωσις λαμβάνει τὴν ἀκόλουθον μορφήν:

θετικαὶ ιδιότητες τῶν ἡλικιωμένων (ἐμπειρία κλπ.)	: :	θετικαὶ ιδιότητες τῶν νέων (ὠραιότης, δύναμις, δραστηριότης κ.λ.π.)
ἀρνητικαὶ ιδιότητες τῶν νέων (ἀπειρία κλπ.)	: :	ἀρνητικαὶ ιδιότητες τῶν ἡλικιωμένων (ἀσχήμια, ἀδυναμία κλπ.)

Ἐὰν σύρωμεν μίαν κάθετον γραμμὴν καὶ διαιρέσωμεν τοὺς ἀνθρώπους συμφώνως πρὸς τὴν κοινωνικὴν των θέσιν, ἔχομεν τὴν ἐξίσωσιν:

θετικαὶ ιδιότητες τῶν ἱσταμένων εἰς ὑψηλὰ κοινωνικὰ στρώματα	: :	θετικαὶ ιδιότητες τῶν εὐρισκομένων εἰς χαμηλὰ κοινωνικὰ στρώματα
ἀρνητικαὶ ιδιότητες τῶν ἱσταμένων εἰς ὑψηλὰ κοινωνικὰ στρώματα	: :	ἀρνητικαὶ ιδιότητες τῶν εὐρισκομένων εἰς χαμηλὰ κοινωνικὰ στρώματα

Αἱ ἐξισώσεις αὗται βιολογικοῦ καὶ κοινωνικοῦ χαρακτῆρος ἔχουν νόημα τόσον ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς οἰκογενείας, ὅσον καὶ ἐπὶ τοῦ ἐπιπέδου τῆς κοινότητος. Δυνάμεθα ὁμῶς νὰ προχωρήσωμεν μὲ τὰς ἐξισώσεις. Ὡς ἐλέχθη, μία τῶν δυαδικῶν ἀντιθέσεων εἰς τὸ ποίημα εἶναι ἡ «ζωὴ ↔ θάνατος», καὶ εἶναι δυνατόν νὰ παραβληθῇ μὲ μίαν δυαδικὴν ἀντίθεσιν, οἱ δύο πόλοι τῆς ὁποίας καταλαμβάνονται ὑπὸ τῆς παλαιᾶς καὶ νέας γενεᾶς. Ἡ οἰκογένεια ἀποκτᾷ τὴν εὐνυχίαν, τὴν δύναμιν, τὴν εὐμάρειαν, τὴν φήμην καὶ τὴν κοινωνικὴν τῆς θέσιν ἐντὸς τῆς κοινότητος διὰ τῆς ἐπιτεύξεως ἰσορροπίας μεταξὺ τῶν ἀντιμαχομένων ἐν αὐτῇ δυνάμεων. Ἡ ἀσυμφωνία, ἡ ἡ διάστασις ἀπόψεων, ἡ ὁποία ἐκδηλώνεται εἰς τὸν μεταξὺ πενθερᾶς καὶ νύμφης ἀγῶνα, καταστρέφει τὴν κατάστασιν τῆς ἰσορροπίας καὶ τελικῶς τὴν κοινωνικὴν αὐτὴν μονάδα. Ἐκ τούτου ἔχομεν τὴν ἐξίσωσιν:

Ζωή : Θάνατον : : Οἰκογένεια : : ἀσυμφωνίαν.

Αὕτη ἡ ἐξίσωσις ἔχει ἐξαίρετον νόημα. Εἶναι ὁμῶς αὐτὸ τὸ μήνυμα τὸ ὁποῖον ὁ χορὸς τῶν γυναικῶν ἐπιδιώκει νὰ τονίσῃ;

Ἡ γυνὴ εἰς τὴν ἀγροτικὴν ἑλληνικὴν κοινωνίαν ἀνεβάζει τὴν θέσιν της εἰς τὸ σύστημα τῆς κοινωνικῆς στρωματώσεως τῆς κοινότητός της μὲ τὸ νὰ χρησιμοποιῇ τὸν ἄνδρα ὡς μέσον. Πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι ἡ ἄνοδος δὲν ὀφείλεται εἰς οἰονδήποτε ἄνδρα ἀλλὰ εἰς ἓνα συγκεκριμένον ἄνδρα, ἢ τὸν ἄνδρα ὁ ὁποῖος ἔχει ὠρισμένους ρόλους: τὸν ρόλον τοῦ συζύγου τῆς νέας γυναικὸς καὶ τοῦ υἱοῦ τῆς γηραιᾶς.

Καθὼς ὁ υἱὸς μεγαλώνει, κλίνει περισσότερον πρὸς τὴν μητέρα του διὰ τὴν ὁποίαν τρέφει εἰδικὸν τύπον ἀγάπης καὶ ἀφοσίωσης. Ἐρμηνεύων τὴν ἀφοσίωσιν αὐτὴν τοῦ υἱοῦ πρὸς τὴν μητέρα του ὁ Campbell λέγει: «ὁ σύνδεσμος μεταξὺ μητρὸς καὶ υἱοῦ εἶναι ἀδιάσπαστος. Εἰς αὐτὴν ὀφείλει τὴν ζωὴν του, εἰς αὐτὸν ὁμῶς αὐτὴ ὀλοκληρώνει τὸν ἑαυτὸν της καὶ ὑπερβαίνει τὴν ἡθικὴν κατωτερότητα τοῦ φύλου της. Ἄν καὶ ἡ μήτηρ εὐρίσκειται περισσότερον μαζὶ μὲ τὰς θυγατέρας της,

οἱ υἱοὶ εὐρίσκονται πλησιέστερον εἰς τὴν καρδίαν τῆς· εἶναι ἡ ὑπερηφάνειά τῆς καὶ τὸ σημαντικώτερον ἐπίτευγμα τῆς ζωῆς τῆς»³⁹.

Ὅσον τὰ συναισθήματα ἀφοσιώσῃ καὶ ἀγάπῃ πρὸς τὴν μητέρα ἀνέρχονται, τόσον τὸ ἀνταγωνιστικὸν πνεῦμα πρὸς τὸν πατέρα ἀναπτύσσεται. Αὐτὸς ὁ ἀνταγωνισμὸς ἐνυπάρχει καὶ εἰς τὸ ἀναλυνόμενον ποίημα, μολονότι δὲν εἶναι ἐκ πρώτης ὀψέως ἐμφανής. Εἰς τὸ χρησιμοποιηθὲν ρητορικὸν τέχνασμα τῆς κλίμακος, τὸ ὁποῖον εἶναι χαρακτηριστικὸν στοιχεῖον τῶν λαϊκῶν παραλογῶν τοῦ Ἀντικοῦ τοῦλάχιστον κόσμου, ἡ νύμφη ἀντιμετωπίζει, κατὰ τὸν νόμον «δύο ἐπὶ σκηνῆς», ἀλληλοδιαδόχως τὸν πενθερόν, τὴν πενθεράν καὶ τέλος τὸν σύζυγον, ὁ ὁποῖος καταλαμβάνει τὴν ὑπέρστην θέσιν τῆς κλίμακος, ἡ πρώτη βαθμὶς τῆς ὁποίας κατέχεται ὑπὸ τοῦ πατρὸς - πενθεροῦ. Εἰς αὐτὴν τὴν δυαδικὴν ἀντίθεσιν «πατὴρ $\longleftrightarrow$ υἱὸς» ἡ μήτηρ - σύζυγος καταλαμβάνει θέσιν μεσάζοντος ἕνεκα ἰδιοτήτων, αἱ ὁποῖαι ἐπιτρέπουν τὴν μετοχὴν εἰς θέσεις καὶ ρόλους ἀρμόζοντας εἰς τὸν πατέρα καὶ υἱόν.

Ἡ ἀμοιβαία ἀγάπη μεταξὺ μητρὸς καὶ υἱοῦ δύναται νὰ παρασταθῇ ὡς ἀκολούθως:

μήτηρ $\longleftrightarrow$ υἱὸς

Ὅταν ὁ ἀνὴρ νυμφεύεται, μέρος τῆς ἀφοσιώσεως καὶ τῆς ἀγάπης του στρέφεται πρὸς τὴν γυναῖκα του. Εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν ἡ γραφικὴ παράστασις τῶν σχέσεων μεταξὺ μητρὸς καὶ υἱοῦ καὶ ἀνδρὸς καὶ συζύγου, λαμβάνει τὴν ἀκόλουθον μορφήν:

μήτηρ $\longleftrightarrow$ ἀνὴρ $\longleftarrow \dots \rightarrow$ σύζυγος

Ἡ διὰ τελειῶν γραμμὴ δεικνύει μετρίαν στοργήν. Ἐκ τῆς παρεμβολῆς τοῦ στοιχείου «σύζυγος - νύμφη» εἰς τὸ δίδυμον «μήτηρ καὶ υἱός», ἡ ὑπάρχουσα ἰσορροπία τῶν δυνάμεων κλονίζεται. Πενθερὰ καὶ νύμφη λαμβάνουν πολικὰς θέσεις. Ἐν τούτοις, ἡ ἀντίθεσις μεταξὺ πενθερᾶς ἀφ' ἑνός, ἡ ὁποία ἔχει ἐξαντλήσει τὴν κοινωνικὴν ἱεραρχίαν, καὶ ἡ ὁποία ἐπὶ πλέον ἔχει ἐπιδείξει τὸ σπουδαῖον δι' αὐτὴν τὴν κοινωνίαν προσὸν τῆς γονιμότητος, καὶ ἀφ' ἑτέρου τῆς νύμφης, ἡ ὁποία στερεῖται αὐτῶν τῶν ἰδιοτήτων, ἀμβλύνεται μεσάζων ὁ υἱὸς - σύζυγος. Ἐκ τοῦ γεγονότος ὅτι εἶναι ἀνὴρ θεωρεῖται ἔμπειρος εἰς τὴν ζωὴν, ὅπως ἡ μήτηρ του. Τὸ νεαρὸν ὅμως τῆς ἡλικίας του καὶ ἡ πρόσφατος δημιουργία ἰδίας οἰκογενείας τοποθετοῦν αὐτὸν εἰς βαθμίδας κοινωνικὰς ἀναλόγους τῶν τῆς γυναικὸς του. Ἡ ὑπὸ τῆς τελευταίας ἀπόκτησις τέκνων θὰ ἔχῃ ὡς ἀποτέλεσμα τὴν προσέγγισιν τῆς εἰς τὰ κοινωνικὰ ἐπίπεδα τῆς πενθερᾶς. Αὐτὴν τὴν φορὰν αὐτὴ θὰ ἀντιμετωπίσῃ τὴν σύζυγον τοῦ υἱοῦ τῆς. Οὕτως, ὁ κύκλος ἀρχίζει ἐκ νέου.

Ἐχει λεχθῇ ὅτι δύο κατηγορίαι ἀνθρώπων ὑπάρχουν ὡς πρὸς τὸν τρόπον κατὰ τὸν ὁποῖον ἡ πορεία, τὴν ὁποίαν ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ ζωὴ ἀκολουθοῦν, γίνεται ἀντιληπτή. Εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν κατατάσσονται ὅσοι θεωροῦν ὅτι ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ ζωὴ ἀκολουθοῦν κυκλικὴν πορείαν· ὅταν ὁ σκοπὸς τῆς ζωῆς συμπληρωθῇ, ἡ νέα γενεὰ ἀναλαμβάνει τὴν ἐπευθυνότητα νὰ τὴν ἐπαναλάβῃ. Εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν τοποθετοῦνται ὅσοι θεωροῦν ὅτι ὁ πολιτισμὸς καὶ ἡ ζωὴ ἀκολουθοῦν εὐθείαν ἢ ἐλαφρῶς καμπύλην πορείαν, ἡ ὁποία ὅμως οὐδέποτε γίνεται κύκλος.

Οἱ Ἕλληνες ἀνήκουν εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν. Τὸ ὅτι ἔχουν δεχθῇ ὡς ἐθνικὸν σύμβολον τὸ μυθικὸν πτηνὸν Φοῖνικα εἶναι μία περαιτέρω ἔνδειξις αὐτοῦ τοῦ γεγονότος. Ὁ χορὸς τῶν γυναικῶν, ὁ ὁποῖος τραγουδεῖ καὶ χορεύει αὐτὸ τὸ τραγούδι, εἶναι ἐνήμερος τῶν ἀντιφάσεων καὶ ἀντιθέσεων τὰς ὁποίας ἡ ζωὴ πατραγούδι, εἶναι ἐνήμερος τῶν ἀντιφάσεων καὶ ἀντιθέσεων τὰς ὁποίας ἡ ζωὴ παρουσιάζει καὶ τὰς ὁποίας προσπαθεῖ νὰ ἐρμηνεύσῃ. Ἡ ἐρμηνευτικὴ προσπάθεια λαμβάνει χώραν εἰς μίαν περίστασιν εὐρισκομένην ἐκτὸς τῆς καθημερινῆς ζωῆς, ἡ ὁποία, ὡς ἐκ τῆς φύσεώς τῆς, δὲν ἐπιτρέπει ὑπέρβασιν τῆς καταστάσεως.



Π α ρ α π ο μ π α λ

- 1) Aristotelis, *Metaphysica* 1013^b 2 - 3.
- 2) Aristotelis, *Ethica Nicomachea* 1111^b κ. ἐξ., 1139^a 33 κ. ἐξ. Βλέπε καὶ Roland Barthes, « Action Sequences », εἰς *Patterns of Literary Style*, ἐκδ. ὑπὸ Joseph Strelka, University Park, 1971, σ. 7.
- 3) Colin Cherry, *On Human Communication*, London, 1970, σ. 171.
- 4) Mary R. Haas, « Interlingual Word Taboos », εἰς *Language in Culture and Society* ἐκδ. ὑπὸ Dell Hymes, New York, 1964, σσ. 489 - 494.
- 5) David M. Miller, « The Location of Verbal art », *Language and Style*, III, 1970, σσ. 79 - 80.
- 6) Alan Lomax and Joan Halifax, « Folk Song Texts as Culture Indicators » εἰς *Structural Analysis of Oral Tradition*, ἐκδ. ὑπὸ Pierre Maranda καὶ Elli Kōngās Maranda, Philadelphia, 1971, σσ. 237.
- 7) Ferdinand de Saussure, *Cours de Linguistique Générale*, Paris, 1972, σσ. 112 - 113.
- 8) *Aspects of the Theory of Syntax*, Cambridge, Mass, 1970, σσ. 3 - 9
- 9) John Lyons, *New Horizons in Linguistics*, Harmondsworth, Middlesex, 1971, σ. 15.
- 10) David M. Miller, ἐνθ' ἄν. σ. 76.
- 11) William O. Hendricks, « Folklore and the Structural Analysis of Literary Texts » *Language and Style*, III 1970, σ. 81.
- 12) William O. Hendricks, ἐνθ' ἄν. σ. 86.
- 13) Ashok R. Kelkar, « The Being of a Poem », *Foundations of Language*, V, (1), 1969, σσ. 18 - 21.
- 14) Paris, 1970.
- 15) Βλέπε σχετικῶς τὸν ὀγδοὺν τόμον τοῦ περιοδικοῦ COMMUNICATIONS (1966) ἀφιερωμένον εἰς τὴν δομικὴν ἀνάλυσιν τῶν ἀφηγήσεων.
- 16) Butler Waugh, « Structural Analysis in Literature and Folklore », *Western Folklore*, XXV, 1966, σσ. 163 - 164.
- 17) Διὰ τοὺς νόμους τοὺς διέποντας τὰς λαϊκὰς ἀφηγήσεις βλέπε Alex Olrik, « Epische Gesetze der Volksdichtung » *Zeitschrift für Deutsches Altertum*, LI, 1909, σσ. 1 - 12.
- 18) Elli Kōngās, Pierre Maranda, « Structural Models in Folklore », *Midwest Folklore*, XII, 1962, σσ. 137 - 141.
- 19) Ἐκ τῶν κυρίων ἀντιπροσώπων αὐτῆς τῆς σχολῆς τῆς δομικῆς ἀναλύσεως εἶναι οἱ Claude Lévi - Strauss, Elli Kōngās Maranda καὶ Pierre Maranda. Βλέπε σχετικῶς: Claude Lévi - Strauss, « La Geste d'Asdiwal », *Annuaire*, 1958 - 1959, Ecole pratique des Hautes Études, σσ. 3 - 43. C. Lévi - Strauss, « The Structural Study of myth », εἰς *Myth: A Symposium*, ἐκδ. ὑπὸ T. A. Sebeok, Bloomington, 1965, σσ. 81 - 106. C. Lévi - Strauss « L'analyse morphologique des contes populaires russes », *International Journal of Slavic Poetics and Linguistics*, III, 1960, σσ. 122 - 149. Elli Kōngās, Pierre Maranda, « Structural models in Folklore », *Midwest Folklore*, XII, 1962, σσ. 133 - 192.
- 20) Ronald H. Carpenter, « Stylistic Redundancy and Function in Discourse », *Language and Style*, III, 1970 σ. 63.
- 21) Ronald Carpenter, ἐνθ' ἄν. σ. 66.
- 22) Williams O. Hendricks, ἐνθ' ἄν. σ. 115.



- 23) C. Lévi - Strauss, « The Structural Study of myth », εἰς *Myth: A Symposium*, ἐκδ. ὑπὸ Thomas C. Sebeok, Bloomington, 1965, σσ. 81 - 106.
- 24) Dan Ben - Amos, « Analytical Categories and Ethnic Genres », *Genre*, II 1969, σσ. 275 - 301.
- 25) Colin Chery, ἐνθ' ἄν. σ. 75.
- 26) Διὰ τὸν Ἑλληνικὸν χρόνον βλέπε: Γρηγόριος Γκιζέλης, « Ἡ Ρητορική τῆς Συγκρούσεως εἰς τὸ Ἑλληνικὸν καὶ Ἑλληνοαμερικανικὸν Πολιτισμικὸν Σύστημα », Ἑπιθεώρησις Κοινωνικῶν Ἑρευνῶν XIII, 1972, σσ. 77—84.
- 27) C. Lévi - Strauss, « The Structural Study of Myth », σ. 99.
- 28) Alan Dundes, « The Making and Breaking of Friendship as a Structural Frame in Afrikan Folk Tales », εἰς *Structural Analysis of oral Tradition*, ἐκδ. ὑπὸ Pierre Maranda καὶ Elli Kōngās Maranda, σ. 172.
- 29) Dell Hymes « Myth and Tale Titles of the Lower Chinook », *Journal of American Folklore*, LXXII, 1959, σ. 143.
- 30) Βλέπε σχετικῶς, Νικολάου Πολίτου, « Ἡ πεθερὰ παρὰ τοῖς διαφόροις λαοῖς », *Λαογραφικά Σύμμεικτα*, ἐν Ἀθήναις 1920, τ. 1, σσ. 105—110.
- 31) Βλέπε σχετικῶς, Δημητρίου Λοικάτου, *Νεοελληνικά Λαογραφικά Κείμενα*, Ἀθῆναι, 1957, σσ. 132—136.
- 32) Βλέπε σχετικῶς, Γεωργίου Σπυριδάκη (ἐκδ.) Ἑλληνικά Δημοτικὰ Τραγούδια, ἐκδ. Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν, Ἀθῆναι, 1962, σσ. 347—355.
- 33) Dorothy Lee-Demetracopoulou, « Greece » εἰς *Cultural Patterns and Technical Change*, ἐκδ. ὑπὸ Margaret Mead, Paris, 1955, σ. 73.
- 34) Ernestine Friedl, *Vasilika: A Village in Modern Greece*, New York, 1962, σ. 90.
- 35) Irvin Sanders, *Rainbow in the Rock*, Cambridge, 1962, σ. 129.
- 36) Irvin Sanders, ἐνθ' ἄν. σ. 154.
- 37) John K. Campbell, *Honour, Family and Patronage*, Oxford, 1964, σ. 150.
- 38) Mac Edward Leach, *The Ballad Book*, New York, 1955, σ. 22.
- 39) John Campbell, ἐνθ' ἄν. σ. 168.



ΠΑΙΔΕΙΑ

ΚΩΣΤΑ Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗ

ΣΧΟΛΕΙΑ ΚΑΙ ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΤΩΝ ΓΙΑΝΝΙΝΩΝ ΣΤΑ ΧΡΟΝΙΑ ΤΗΣ ΤΟΥΡΚΟΚΡΑΤΙΑΣ

ΚΕΦΑΛΑΙΟ ΤΕΤΑΡΤΟ

ΔΙΑΣΗΜΟΙ ΔΑΣΚΑΛΟΙ ΤΩΝ ΣΧΟΛΕΙΩΝ ΤΩΝ ΙΩΑΝΝΙΝΩΝ

Καθώς γίνεται φανερό από τὰ παραπάνω, στὰ σχολεῖα τῶν Γιαννίνων καὶ τοῦ νησιοῦ δίδαξαν πολλοὶ καὶ διάφοροι δάσκαλοι. Οἱ πὶο πολλοὶ ἀπ' αὐτοὺς ὑπῆρξαν πρόσωπα ἱερωμένα· τὰ 80% περίπου. Ἐξυπακούεται πὺς δίδαξαν σ' αὐτὰ καὶ μερικὲς δασκαλικὲς μετριότητες. Ἀρκετοὶ ὅμως ἀπ' αὐτοὺς ἀναδείχτηκαν διάσημοι καὶ δικαιολογημένα φέρουν τὸν τίτλο «Δάσκαλοι τοῦ Γένους». Γιὰ τοὺτους τοὺς περίφημους δασκάλους θεωρῶ ὑποχρέωση νὰ δώσω κάπως περισσότερα στοιχεῖα, πέρα ἀπ' ὅσα ἔχουν σημειωθεῖ γι' αὐτοὺς στὰ παραπάνω κεφάλαια. Κατὰ τὴν ταπεινὴ μου γνώμη, οἱ πὶο διάσημοι ὑπῆρξαν οἱ παρακάτω:

Βησσαρίων Μακρῆς

Τὸ ἀρχικὸ του ὄνομα ἦταν Βασίλειος. Γεννήθηκε στὰ Γιάννινα κατὰ τὸ 1635, ἀπὸ γονεῖς Γιαννιώτες, τὸ Νικόλαο καὶ τὴν Ἑλεφάντω. Ὁ πατέρας του ἦταν ταξιδεμένος στὴν Πόλη, ὅπου εἶχε μαγαζί, σὺν ὁποῖο ἔφκιανε σκούφους. Ὅταν ὁ μικρὸς Βασίλειος ἔγινε 12 χρονῶν, τὸν πῆρε ὁ πατέρας του κοντά του στὴν Πόλη γιὰ νὰ μιάθει τὴν τέχνη τῆς σκουφοποιΐας. Κατὰ τὸ 1658 ὅμως πέθανε ὁ πατέρας του. Τότε ὁ Βασίλειος ξέκανε τὸ πατρικὸ μαγαζί καὶ τὰ χρήματα ποὺ ἔπιασε ἀπ' αὐτὸ τὰ ἔστειλε στὴ μάνα του στὰ Γιάννινα, ὅπου παρέμεινε αὐτὴ μετὰ τὸ ἄλλο μικρότερο παιδί της, τὸ Μιχαήλ. Αὐτός, σπρωγμένος ἀπὸ κάποια ἐσωτερικὴ κλίση πρὸς τὰ θρησκευτικά, μπηκε σὺν μοναστήρι τῆς Χάλκης, ὅπου ἔγινε ἱεροδιάκονος. Τότε ἄλλαξε καὶ τὸ ὄνομά του ἀπὸ Βασίλειος σὲ Βησσαρίων. Ἐκεῖ ἔμεινε μόνο δυὸ χρόνια, γιὰτὶ ἡ χήρα μάνα του ἐπέμεινε γιὰ νὰ γυρίσει κοντά της. Ὁ Βησσαρίωνας ἦρθε στὰ Γιάννινα, ὅπου ὁ τότε Μητροπολίτης Καλλίνικος τὸν χειροτόνησε ἱερομόναχο κί' ἔτσι ἔγινε ἐφημέριος σὺν Ἀρχιμαντρείῳ. Ὅταν ὁ Σπυρ. Τριανταφύλλου ἀνέλαβε τὴν διεύθυνση τῆς Σχολῆς τοῦ Ἐπιφανίου, καθὼς εἶδαμε, ὁ Βησσαρίων παρακολούθησε μαθήματα σ' αὐτόν. Τέσσερα χρόνια καὶ μισὸ ἤκουσε τὰ μαθήματα τοῦ σοφοῦ Τριανταφύλλου. Ἀναγκάστηκε ὅμως στὰ 1664 νὰ φύγει ἀπὸ τὰ Γιάννινα, γιὰτὶ καθὼς σημειώνει ὁ Παν. Ἀραβαντινός*, δημιουργήθηκε κάποια δι-

* Συνέχεια ἐκ τοῦ προηγουμένου τόμου, σελ. 609.

1) Παν. Ἀραβαντινός: «Βιογραφικὴ Συλλογὴ λογίων τῆς Τουρκοκρατίας», σ. 109.



χόνονια όνάμεσα στόν τότε Μητροπολίτη καί τοὺς ιερομονάχους τῶν Γιαννίνων. Ἔτσι πῆρε ἡ κλάρα καί τὸ Βησσαρίωνα. Πῆγε τότε πάλι στήν Πόλη, ὅπου ἀποφάσισε νὰ τελειοποιήσει τίς σπουδές του. Παρακολούθησε μαθήματα ἀπὸ ἄριστους δασκάλους, ἀνάμεσα στοὺς ὁποίους ἦταν ὁ Ἀλέξανδρος Σκαρλᾶτος κι' ὁ Μαυροκορδάτος. Στὴν Πόλη ἔκανε τὸν οἰκοδιδάσκαλο σὲ ἀρχοντικές οἰκογένειες. Ὅταν ὁ Γκούμας ἴδρυσε τὸ σχολεῖο του στὰ Γιάννινα, προσκάλεσε τὸ Βησσαρίωνα γιὰ διευθυντὴ του. Καί, καθὼς εἶδαμε, ἔγινε σχολάρχης τῆς Σχολῆς τοῦ Γκούμα καί δίδαξε σ' αὐτὴ ἀπὸ τὸ 1676 ὡς τὰ 1683, ὁπότε παραιτήθηκε καί πῆγε νὰ ζήσει στὸ μοναστήρι τοῦ Ἀγίου Γεωργίου στὶς Λυγγιάδες. Ἐκεῖ δὲ καί πέθανε στὰ 1699. Ἡ διδακτικὴ του ἐργασία χαρακτηρίζεται πολὺ ἀποτελεσματικὴ, ἂν καί δὲν εἶχε σπουδάσει στήν Εὐρώπη. Γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ ὁ Φάνης Μιχαλόπουλος μᾶς κάνει γνωστὰ τὰ ἑξῆς²: «Εἰσηγητὴς τῆς μεθόδου αὐτῆς (δηλ. τῆς ψυχαγωγίας στὰ Γιάννινα ὑπῆρξεν ὁ Βησσαρίων Μακρῆς. Μαθητὴς τοῦ Μαυροκορδάτου, νεωτεριστῆς καί γνώστης τῶν νεωτέρων φιλοσοφικῶν συστημάτων, ἔκαμε νέας ὁδοὺς στὴ διδασκαλία. Ἀπορρίπτοντας τίς παλαιές γραμματικές θεωρίες καί τὰ σχολαστικὰ ἐγχειρίδια τοῦ Γαζῆ καί τοῦ Λάσκαρη, συνέταξε δική του γραμματικὴ μὲ βάση τὴν ψυχαγωγικὴ μέθοδο καί μὲ τὸν τίτλο: «Σταχυολογία τεχνολογικὴ κατ' ἐρωταπόκρισιν τῆς Γραμματικῆς τέχνης, ἐκδοθεῖσα παρὰ Βησσαρίωνος Μακρῆ, τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων, πάνυ ὠφέλιμος καί ἀναγκαία» 1686. Τὸ ἐγχειρίδιο τοῦτο ἐπέφερε μιὰ πραγματικὴ ἐπανάσταση στὴ διδασκαλία. Τοσοῦτον μάλιστα ἀγαπήθηκε ἀπὸ τοὺς μαθητὰς καί τοὺς διδασκάλους, ὥστε πολλὰς φορὲς ἀνατυπώθηκε στὰ τυπογραφεῖα τῆς Βενετίας καί μέχρι τῆς ἐπαναστάσεως ἀπετέλεσε τὴν βάση τῆς ἐκπαιδεύσεως τῶν Ἑλληνοπαίδων. Δι' αὐτοῦ παραδόθηκαν στὴ λήθη οἱ σχολαστικὲς ἐκείνες γραμματικὲς τοῦ Γαζῆ καί τοῦ Λάσκαρη καί ἐπῆλθε μιὰ νέα πρόοδος στὴ διδασκαλία τῆς Γραμματικῆς τέχνης στήν Ἑλλάδα. Ὅσον ἀφορᾷ τοῦλάχιστον τὰ Γιάννινα, τὸ διδακτικὸ ἐκεῖνο ἐγχειρίδιο ἐπικράτησε ἀπολύτως μέχρι τῶν Μπαλάνων ποὺ ξαναγύρισαν στὸ Γαζῆ». Δὲν χρειάζονται, νομίζω, νὰ γραφοῦν περισσότερο γιὰ τὸ Βησσαρ. Μακρῆ. Τὰ ὅσα ἔχει γράψει γι' αὐτὸν ὁ Μιχαλόπουλος τὸν συνιστοῦν γιὰ σπουδαία δασκαλικὴ προσωπικότητα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Μιχαὴλ Μήτρου (κατόπι Μελέτιος)³

Γεννήθηκε στὰ Γιάννινα κατὰ τὸ 1661. Διετέλεσε μαθητὴς τοῦ Βησσαρίωνα Μακρῆ. Ἀπὸ τὸ Μητροπολίτη τῶν Γιαννίνων Κλήμεντα χειροτονήθηκε παπὰς καί μετωνομάστηκε Μελέτιος. Ἡ δίψα του γιὰ μάθηση τὸν ὠδήγησε στὴ Βενετία καί στὸ Πατάβιο, ὅπου ἄκουσε μαθήματα ἱατρικῆς καί φιλοσοφίας. Καθὼς εἶδαμε, τὰ ἔξοδα γιὰ τίς σπουδές του αὐτὲς τὰ ἔκανε ὁ Ἐπιφάνιος. Στὴ Σχολὴ τοῦ Ἐπιφανίου δίδαξε ἀπὸ τὰ 1686 ὡς τὰ 1692. Χειροτονήθηκε τότε μητροπολίτης Ναυπάκτου καί Ἄρτας. Καθὼς γράφουν οἱ βιογράφοι του, εἶχε καταγίνει σὲ πολλοὺς κλάδους ἐπιστημῶν. Ἦταν σωστὸς πανεπιστήμονας. Ὁ Ἄνθιμος Γαζῆς ἔχει γράψει πὼς ὁ Μελέτιος ἦταν «οὐ μόνον φιλόσοφος καί μαθηματικὸς» ἀλλὰ καί ρήτωρ ἄριστος καί ἀστρονόμος». Ἐχει συντάξει καί ἐπιστημονικὴ ἀστρονομία, ποὺ δὲν ἔχει ἐκδοθεῖ. Ὁ Φάνης Μιχαλόπουλος μᾶς κάνει γνωστὰ τὰ ἑξῆς σχετικὰ μὲ τὴ διδακτικὴ ἐργασία καί τὸ πνευματικὸ του

2) Φάνης Μιχαλοπούλου: «Τὰ Γιάννενα καὶ ἡ νεοελληνικὴ ἀναγέννηση» σελ. 31.

3) Βλέπε ὅσα ἔγραψε γι' αὐτὸ λεπτομερεσιάζα ὁ κ. Στ. Μπέττης στὸ περιοδικὸ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» τόμος 13ος (1964).



ἔργο': «Ὁ Μελέτιος θὰ παρέδωσε γιὰ πρώτη φορὰ φιλοσοφικὰ καὶ ἐπιστημονικὰ μαθήματα κατὰ τὰ τότε Εὐρωπαϊκὰ ὑποδείγματα. Ὁ κανονισμὸς τῆς Σχολῆς καὶ οἱ διατάξεις τοῦ Ἐπιφανίου τοῦ ἐπέβαλαν τὴ διαρρύθμιση. Καὶ δὲν ἔχουμε σαφεῖς ἐνδείξεις τῶν μεθόδων ποὺ μεταχειρίστηκε, ὅμως ἀπὸ τὰ ἔργα του δυνάμεθα νὰ συμπεράνουμε μὲ πόσον ἐπιστημονικὸν πνεῦμα κι' ἀκριβολογία θὰ δίδαξε. Γιατὶ στὸ Μελέτιο χρωστᾶμε τὴν πρώτη ἑλληνικὴ «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία» καὶ τὴν πρώτη ἐπιστημονικὴ «Γεωγραφία Παλαιὰ καὶ Νέα», ἔργα, ποὺ δὲν θὰ χάσουν ποτὲ τὴν ἀξία τους. Ἰδίως ἡ «Γεωγραφία» του ἀκόμη καὶ σήμερα δύναται νὰ χρησιμεύσει σ' ἐπιστημονικὲς μελέτες, ὡς ἀσφαλὲς ὁδηγός. Ἐγγραψε κατόπιν αὐτοψίας καὶ περιηγήσεως τῶν μερῶν τῆς Ἑλλάδος. Ὁ Μελέτιος καὶ ὡς καθοδηγητὴς κι' ὡς συγγραφέας ἐπεδίωξε τὴν αὐστηρὴ ἐπιστημονικὴ μέθοδο στὴν ἐξακρίβωση καὶ τὴν ἐρμηνεία τῶν μνημείων τῆς ἀρχαιότητος καὶ παγκοσμίως ὑπῆρξεν ὁ πρῶτος ἐπιγραφικὸς, ποὺ σύστησε τὴ συμπλήρωση τῶν χασμάτων τῆς ἱστορίας διὰ τῶν ἐπιγραφῶν. Μαθητὲς του ὑπῆρξαν οἱ περισσότεροι τῶν κατόπιν ἀναδειχθέντων σπουδαίων νεωτεριστῶν, οἱ ὁποῖοι ἐπὶ ἓνα αἰῶνα προέστησαν τῶν σχολείων τῆς πόλεως καὶ ἀνύψωσαν τὰ Γιάννινα σὲ πνευματικὴ ἐστία τῶν σκοτεινῶν ἐκείνων χρόνων...». Περιτεύουν, νομίζω, καὶ γι' αὐτὸν νὰ γραφοῦν περισσότερα. Μὲ θετικότητα μπορεῖ κανένας νὰ τονίσει πῶς ὁ Μελέτιος ὑπῆρξε κι' αὐτὸς μιὰ ἀπὸ τὶς πρὸ διασημῆς δασκαλικῆς φυσιογνωμίας τῆς ἐποχῆς ἐκείνης.

Κατὰ τὸ 1703 ὁ Μελέτιος διωρίστηκε μητροπολίτης τῆς Ἀθήνας. Ἀργότερα, ὅταν χήρεψε ἡ ἔδρα τῆς Μητρόπολης τῶν Γιαννίνων, μὲ τὸ θάνατο τοῦ Κλήμεντος, οἱ Γιαννιώτες προσκάλεσαν τὸ Μελέτιο νὰ θῇ μητροπολίτης στὰ Γιάννινα. Παρὰ τὴν ἐπιθυμίαν του ὅμως, δὲν πρόκανε νὰ θῇ. Στὴ «Νέα Ἑλληνικὴ Ἐγκυκλοπαίδεια» τοῦ Χάρη Πάτση (τόμος «Ἀθῆναι», σελ. 576) γράφονται τὰ ἑξῆς γιὰ τὸ Μελέτιο: «Ὅμως ὁ Μελέτιος εἶχε ἄδοξο τέλος. Κατηγορήθηκε ὡς αἵτιος ταραχῶν κι' ἀπομακρύνθηκε, μὲ ἀγαλλίαση ὅμως δέχτηκε παράκληση τῶν συμπατριωτῶν τοῦ Ἡπειρωτῶν ν' ἀντικαταστήσει τὸν μητροπολίτη Ἰωαννίνων Κλήμη, ποὺ εἶχε πεθάνει. Ἐνῶ ὅμως πῆγαινε στὴν Κωνσταντινούπολη, ἀσθένησε στὴ Λάρισα, ὅπου ἔμεινε γιὰ πολὺ. Τέλος ἔφυγε στὴν Κωνσταντινούπολη καὶ κεῖ παρέδωκε τὸ πνεῦμα του στὶς 12 Δεκεμβρίου 1714, οὐ ἡλικία μόλις 53 ἐτῶν».

Παρθένιος Κατζούλης

Ὁ Παρθένιος Κατζούλης ἦταν Γιαννιώτης δασκαλόπαπας. Καθὼς μᾶς πληροφορεῖ ὁ Γ. Ζαβίρας⁵ ὑπῆρξεν «ἀνὴρ σοφὸς καὶ πεπαιδευμένος ἐν τῇ Θεολογίᾳ καὶ δόκιμος ἐν τῇ γραφῇ». Στὰ 1692 διαδέχτηκε στὴ Σχολὴ τοῦ Ἐπιφανίου τὸ Μιχαὴλ Μήτρου (Μελέτιο), τότε ποὺ αὐτὸς χειροτονήθηκε μητροπολίτης Ναυπάκτου καὶ Ἄρτας. Ὁ Φάνης Μιχαλόπουλος ἀποκαλεῖ τὸν Κατζούλη ρηξικέλευθο καθηγητὴ καὶ γράφει γι' αὐτὸν τὰ ἑξῆς⁶: «Ὅπως ὁ Μελέτιος, ἔτσι κι' ὁ Κατσούλης ἐπιχειρίστηκε ἔργα πρωτότυπα, ἔργα ποὺ ξεπερνῶν τὴν ἐποχὴ του, ἔργα ποὺ κρατοῦν τὴ σκέψη μας γιὰ τὴν εὐρεῖαν τοῦ δημιουργικότητος. Ὁ Παρθένιος δὲν ἐδίδαξε μόνο στὴ Σχολὴ τοῦ Ἐπιφανίου ἐπὶ σειρὰν ἐτῶν εὐδόκιμα (1692—1696). Καθὼς εἶδαμε ἐπεχείρησε καὶ τὴν ἐπιστημονικὴ συλλογὴ καὶ κατάταξη τῶν παροιμιῶν τοῦ λαοῦ καὶ τὴν παρα-

4) Φάνη Μιχαλοπούλου: «Τὰ Γιάννινα καὶ ἡ νεοελληνικὴ ἀναγέννηση», σελ. 31.

5) Γ. Ζαβίρας (Κρέμμον) «Νέα Ἑλλάς», σελ. 508.

6) Φάνη Μιχαλοπούλου: «Τὰ Γιάννινα καὶ ἡ νεοελληνικὴ ἀναγέννηση», σ. 32.



βολή τους πρὸς τὶς ἀρχαῖες. Καὶ μόνον ἡ σύλληψη ἑνὸς ἔργου τόσο ἐθνικοῦ καὶ πρωτότυπου, ἀρκεῖ γιὰ ν' ἀποθανάτισει τὴ σχολὴ τοῦ Ἐπιφανίου καὶ δοξάσει τὴν πόλιν τῶν Ἰωαννίνων. Ἀπορεῖ κανεὶς, πῶς λόγιοι τινὲς συνέλαβαν σχέδια τόσο εὐρέα, ὅταν σκεφθεῖ τὴν ἀμάθεια, ποὺ βασίλευε στὴν Ἡπειρο καὶ τὴν καταθλιπτικὴ τυραννία τῶν Τούρκων. Δυστυχῶς οἱ συλλογὲς τοῦ Κατσούλη δὲν ἐτυπώθηκαν, ὅταν ζοῦσε...». Καὶ συνεχίζει ὁ Μιχαλόπουλος: «Ἀλλὰ τελευταῖες ἔρευνες ἀποκατέστησαν τὴ μνήμη του κι' ἀνέβασαν τὸν Παρθένιο στὴ θέση ποὺ τοῦπρεπε». Γιὰ τὶς παροιμίες ποὺ ἔγραψε ὁ Κατζούλης, ὁ ἰδρυτὴς τῆς Ἑλληνικῆς Λαογραφίας Νικ. Πολίτης⁷, γράφει τὰ ἑξῆς: «Ἡ ἐργασία τοῦ Κατσούλη εἶναι πολύτιμος ὑπὸ πολλὰς ἀπόψεις, οὐ μόνον διὰ τὸν χρόνον, καθ' ὃν κατηρτίσθη, ἡ παλαιότητα οὖσα τῶν ἐλληνικῶν συλλογῶν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν πλοῦτον αὐτῆς καὶ πρὸ πάντων διὰ τὴν ὀρθότητα καὶ τὴν ἀκρίβειαν τῆς ἐρμηνείας».

Κατὰ τὸ 1725 τύπωσε στὴ Βενετία στὰ τυπογραφεῖα τοῦ Νικ. Γλυκῆ τὸ βιβλίον του μὲ τίτλον: «Ἀπανθίσματα ἐκ τῶν ἀγίων Πατέρων καὶ Φιλοσόφων». Ὁ Κατσούλης πέθανε στὰ 1730.

Λεπτομερειακὰ καὶ ὀλοκληρωμένα στοιχεῖα γιὰ τὴ ζωὴ καὶ τὸ πνευματικὸ ἔργο τοῦ πρωτοπόρου αὐτοῦ Γιαννιώτη δασκάλου ἔδωσε κατὰ τὸ 1966 ὁ καθηγητὴς τῆς Λαογραφίας στὸ Πανεπιστήμιον τῶν Γιαννίνων κ. Δημ. Λουκᾶτος σὴν σειρὰ τῶν μαθημάτων τοῦ Μορφωτικοῦ κέντρου τῆς Ἑταιρείας Ἡπειρωτικῶν Μελετῶν⁸.

Γεώργιος Σουγδουρῆς*

Καθὼς εἶδαμε, ὁ Γεώργιος Σουγδουρῆς δίδασκε γιὰ πολλὰ χρόνια στὴ Σχολὴ τοῦ Γκούμα (1683—1715). Ἦταν καὶ παπᾶς. Κατὰ τοὺς βιογράφους του γεννήθηκε στὰ μισὰ τῆς 17ης ἐκατονταετηρίδας. Κατάγονταν ἀπὸ τὸ χωριὸ Κρετσούνιστα (σήμερα Δεσποτικό). Μερικοὶ ἀναγράφουν τόπον καταγωγῆς του τὰ Γιάννινα, λαθεμένα βέβαια. Γιὰ πολλοὺς παραμερίστηκαν τὰ χωριά ἀπὸ τὰ ὁποῖα κατάγονταν, γιατί τὰ Γιάννινα ἦσαν πρὸ ὀνομαστά. Τὸ ἴδιο ἔχει συμβεῖ γιὰ τὸ Μεθόδιο Ἀνθρακίτη, Λάμπρο Φωτιάδη, Μάνθο Οἰκονόμου κ.λ.π. Ὁ Παν. Ἀραβαντινὸς γράφει πῶς δὲν εἶναι γνωστὰ τὰ ὀνόματα τῶν γονέων του. Ὁ κ. Στ. Μπέττης ὅμως μᾶς κάνει γνωστὸ μὲ τὰ ἀποδεικτικὰ στοιχεῖα ποὺ παρουσιάζει πῶς ὁ πατέρας τοῦ Σουγδουρῆ λέγονταν Ζαχαρίας. Ὑπῆρξε μαθητὴς τοῦ Σπυρ. Τριανταφύλλου στὴ Σχολὴ τοῦ Ἐπιφανίου. Ἀφοῦ ἔμαθε τὰ πρῶτα γράμματα στὰ Γιάννινα, πῆγε κατόπι στὴν Ἰταλία γιὰ εὐρύτερη μόρφωση. Κατὰ τὸ 1681 τὸν συναντοῦμε ἱερωμένον, πρῶτα διάκονο καὶ κατόπιν παπὰ στὴ Βενετία. Διώρθωνε ἐκεῖ βιβλία ποὺ τυπώνονταν στὰ τυπογραφεῖα τῶν Γλυκῆδων, μὲ τοὺς ὁποίους, φαίνεται, τὸν συνέδεε κάποια συγγένεια. Ὑστερα ἀπ' τὴν παραίτηση τοῦ Βησσαρίωνα Μακρῆ, κατὰ τὸ 1683, ἤρθε στὰ Γιάννινα κι' ἀνέλαβε τὴ σχολαρχία στὴ Σχολὴ τοῦ Γκούμα. Γιὰ λίγο διάστημα πρὶν ἀπ' αὐτὸν εἶχε διδάξει στὴ Σχολὴ αὐτὴ ὁ Παῖσιος ὁ Τσίπουρας. Γιὰ πολλὰ χρόνια δίδασκε ὁ Σουγδουρῆς σ' αὐτή. Παραιτήθηκε στὰ 1715. Κατ' ἄλλους παραιτήθηκε ἀπὸ γεράματα, κατ' ἄλλους γι' ἄλλους λόγους ποὺ θὰ ποῦμε παρακάτω. Τὸν διαδέχτηκε στὴ Σχολὴ αὐτὴ ὁ Μεθόδιος Ἀνθρακίτης. Κατὰ τὸν

7) Νικολάου Πολίτη: «Παροιμίες», τόμος Α' σελ. 71 (1899).

* Βλέπε γιὰ τὸν Παρθ. Κατσούλη καὶ «Ἡπειρωτ. Χρονικά», τόμος 15 (1940), σ. 77—90.

8) Γιὰ τὸ Γ. Σουγδουρῆ ἔγραψε πλατιά ὁ κ. Στ. Μπέττης στὸ περιοδικὸ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», τόμος 12ος (1963).



Γ. Ζαβίρα", ὁ Σουγδουρῆς ὑπῆρξεν «άνηρ ἐλλόγιμος καὶ πολυμαθής, εἰδήμων τῆς τε Ἑλληνικῆς, Λατινικῆς καὶ Ἰταλικῆς φωνῆς, φιλόσοφος Ἀριστοτελικὸς ἄριστος καὶ τῆς καθ' ἡμᾶς ἱερᾶς Θεολογίας ἔμπειρος». Ὁ Μελέτιος ὁ Γεωγράφος σὴν «Ἐκκλησιαστικὴ Ἱστορία» τοῦ γράφει γιὰ τὸ Σουγδουρῆ τὰ ἑξῆς: «Παραδοὺς ἄριστα τὰ ἑλληνικὰ μαθήματα, φιλοσοφίαν καὶ θεολογίαν. Ἐν πολλοῖς δὲ διαρκέσας χρόνοις τῷ ρηθέντι σχολεῖω τοῖς ἰδίοις μαθηταῖς, πᾶσαν τὴν ὑπὸ τὴν ἐξουσίαν τῶν Τούρκων σχεδὸν οὖσαν Εὐρώπην καταβαρβαρωθεῖσαν πῶς ἐξεπαίδευσε, διασπαρθέσι κατὰ πᾶσαν πόλιν καὶ χώραν ταύτης». Γιὰ τὸ διδακτικὸ ἔργο τοῦ Σουγδουρῆ στα Γιάννινα κι' ὁ Φάνης Μιχαλόπουλος γράφει⁹⁾: «Σπουδασμένος κι' αὐτὸς σὴν Ἰταλία, πολύγλωσσος, πολύπειρος κι' ἐλευθερώτατος σὺν ἀντιλήψεις τοῦ γιὰ τὴν ἐπιστήμην καὶ τὴ θρησκείαν, ἐξακολούθησε τὴς νεωτεριστικῆς προσπάθειες τῶν προκατόχων τοῦ (δηλ. τοῦ Βησ. Μακρῆ καὶ Ἀναστ. Παπαβασιλείου). Πρῶτος δίδαξε φυσικὴν, πρῶτος παρέδωσε συστηματικὰ τὰ μαθήματα τῆς Ἀριστοτελικῆς καὶ νεώτερης φιλοσοφίας καὶ πρῶτος συνέταξεν ἐπιστημονικὴ Λογικὴ κατὰ τὰ τότε δεδομένα τῆς πείρας μὲ τὸν τίτλο: «Εἰσαγωγὴ τῆς Λογικῆς μεθόδου». Καὶ ἐξακολουθητικὰ ὁ Μιχαλόπουλος γράφει γι' αὐτόν: «Ἐπίσης ὁ Σουγδουρῆς συμπλήρωσε καὶ τὴ γραμματικὴν μέθοδον τοῦ Βησσαρίωνος Μακρῆ, συντάξας μίαν ἀπλοῦστερην «Ἐπιτομὴν Γραμματικῆς», ποὺ πολλὰς φορὰς τυπώθηκε στὴ Βενετία. Δυστυχῶς ἡ διδασκαλία τοῦ Σουγδουρῆ ἐξήγειρε θύελλα διαπαιδαγωγικῶν κι' ὁ τότε Μητροπολίτης Ἰωαννίνων Κλήμης ζήτησε τὸν ἀφορισμὸ τοῦ, γιατί δὲν φρονοῦσε σύμφωνα μὲ τοὺς θεῖους κανόνες καὶ γιατί δὲν ὁμολογοῦσε «τὴν εἰς αἷμα καὶ σῶμα τοῦ Χριστοῦ μετουσίωσιν τοῦ ἄρτου καὶ τοῦ οἴνου τῆς μεταλήψεως». Διὰ τούτων ὁ Κλήμης ἐπιζητοῦσε «προσάψαι τῷ Σουγδουρῆ ἀτιμίαν». Καί, καθὼς συνεχίζει ὁ Μιχαλόπουλος «ἀντεπεξῆλθε νικηφόρως ὁ διδάσκαλος ἐναντίον τῶν συκοφαντῶν καὶ διαβολέων τοῦ. Ἀλλὰ μετὰ μακρὸν διάστημα εὐδόκιμης διδασκαλίας ἀναγκάστηκε ὁ τολμηρὸς Σουγδουρῆς, ὅπως ἐγκαταλείψει τὴ νεωτεριστικὴ διδασκαλία τοῦ καὶ ἴσως κι' αὐτὸ τὸ διδασκαλικὸ ἐπάγγελμα». Καὶ καταλήγει σὺν κρίσει τοῦ ὁ Μιχαλόπουλος γιὰ τὸ ἔργο τοῦ Σουγδουρῆ μὲ τὰ παρακάτω λόγια: «Ὁ σπόρος ὅμως, τὸν ὁποῖον ἔσπειρε διὰ τῆς μεθόδου τοῦ, δὲν ἄργησε νὰ καρποφορήσῃ, γιατί ὁ διδάσκαλος οὐ βραχὺ διάστημα εἶδε τοὺς μαθητὰς τοῦ νὰ διαχύνονται σ' ὅλοκληρὴν τὴν Εὐρωπαϊκὴν Τουρκίαν, νὰ ἰδρύσουν σχολεῖα καὶ νὰ διαλύουν τὰ σκότῃ τῆς ἀμαθείας καὶ τῆς βαρβαρότητος. Καθ' ὅλην τὴ σημασίαν τῆς λέξεως ὁ Σουγδουρῆς ὑπῆρξεν ὁ κατ' ἐξοχὴν ἐμπνευσμένος διδάσκαλος, ὁ πρῶτος, ποὺ συστηματικὰ δίδαξε καὶ ἀπέκτησε μαθητὰς ἀφοσιωμένους». Καθὼς εἶναι δυνατόν νὰ καταλάβῃ ὁ καθένας μας, ὁ Σουγδουρῆς στάθηκε στὸ ὕψος τῆς ἀποστολῆς τοῦ. Ἐκανε τὸ καθῆκον τοῦ χωρὶς καμμιὰ ὑποχωρητικότητα καὶ χωρὶς συμβιβασμούς, ὅπως τοῦ τὸ ὑπαγόρευε ἡ δική του ἀγνή πατριωτικὴ συνείδησις καὶ τὸ ὑπέρτατον ἐθνικὸ συμφέρον. Ἐδειξε τὴν παλληκαριὰ ποὺ ἔπρεπε ἔναντι οἱοῦς συκοφάντες τοῦ καὶ τὴς μικρότητες τῶν ἀντιπάλων τοῦ. Γι' αὐτὸ πρέπει νὰ θεωρεῖται σὰν ἕνας ἀπὸ τοὺς πρῶτους πρωτοπόρους δασκάλους τοῦ Γένους μας. Καθὼς γράφηκε καὶ παραπάνω, περισσότερα στοιχεῖα γιὰ τὴ μεγάλη αὐτὴ δασκαλικὴ προσωπικότητα βρίσκει κανένας στὰ περιοδικὰ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία»¹¹⁾ καὶ «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά»¹²⁾.

9) Γ. Ζαβίρα (Κρέμον): «Νέα Ἑλλάς» σελ. 212 καὶ 525.

10) Φάνη Μιχαλοπούλου: «Τὰ Γιάννινα καὶ ἡ νεοελληνικὴ ἀναγέννησις», σ. 35.

11) Τῶν χρόνων 1962 καὶ 1963.

12) «Ἡπειρωτικὰ Χρονικά», τόμος Δ' (1929) κ.λ.π.



Μεθόδιος Ἀνθρακίτης

Ἐνῷ ὁ Γεώργιος Σουγδουρής, παρ' ὅλη τὴ νεωτεριστικὴ διδασκαλία του, κατάρθωσε, μποροῦμε νὰ ποῦμε, νὰ ξεφύγει σοβαρὲς διώξεις ἀπὸ τοὺς ἀντιπάλους του ὁ, μαθητὴς αὐτοῦ καὶ διάδοχός του στὴ Σχολὴ τοῦ Γκούμα Μεθόδιος Ἀνθρακίτης πλήρωσε πολὺ ἀκριβὰ τὴν κακεντρέχεια τῶν ἐχθρῶν του ποὺ τὸν συκοφάντησαν καὶ τὸν καταδίωξαν μὲ τὸ χειρότερο τρόπο.

Ὁ Μεθόδιος Ἀνθρακίτης γεννήθηκε κατὰ τὰ μέσα τοῦ 17ου αἰῶνα στὸ χωριὸ Καμνιά τοῦ Ζαγοριοῦ, ποὺ σήμερα μετονομάστηκε Ἀνθρακίτης. Ὁ κ. Ἀναστάσιος Βλαχόπουλος¹³ προσδιορίζει μὲ ἀκρίβεια τὸ χρόνο τῆς γέννησής του (1660). Ἀφοῦ τελείωσε τὶς πρῶτες σπουδές του στὰ Γιάννινα κοντὰ στὸ Βησσαρίωνα Μακρῇ καὶ τὸ Γεώργ. Σουγδουρή, πῆγε γιὰ εὐρύτερη μόρφωση στὴν Ἰταλία. Ἦταν φυσικὰ προικισμένος μὲ μαθηματικὸ ταλέντο. Στὴν Ἰταλία κατατοπίστηκε καὶ ἔγινεν ὁπαδὸς στὰ συστήματα καὶ στὶς φιλοσοφικὲς ἰδέες τοῦ Descarte καὶ τοῦ Malebranche. Ἀναδείχτηκε ὁ μεγαλύτερος ἀναγεννητὴς καὶ πρωτοπόρος τῶν χρόνων ἐκείνων. Καθὼς ἀναγράφεται ἀπὸ τὸν Ἀραβαντινὸ, δὲν εἶναι μὲ ἀκρίβεια γνωστό, οὔτε πότε γεννήθηκε, οὔτε πότε ἔφυγε γιὰ τὴν Ἰταλία, οὔτε καὶ πότε γύρισε στὴν Ἑλλάδα ἀπὸ τὸ ἐξωτερικό. Κατὰ τὸ 1704 ὁ Ἀνθρακίτης παρουσιάζεται νῦναι ἱερομόναχος στὴ Βενετία, ὅπου βοηθοῦσε σὰν διορθωτὴς στὴν ἐκτύπωση τοῦ «Πεντηκοσταρίου» στὸ τυπογραφεῖο τοῦ Νικ. Σάρου. Ὑπάρχουν δεδομένα, πάνω στὰ ὁποῖα στηρίζονται μερικοὶ καὶ τονίζουν πῶς αὐτὸς ἔχει ἔρθει στὴν Ἑλλάδα πρὶν ἀπὸ τὸ 1715, δηλ. κατὰ τὸ 1709. Γιὰ τὸν ἐρχομὸ του στὴν Ἑλλάδα βρίσκει κανένας γραμμένα ἀπὸ τὸν Ἀραβαντινὸ τὰ ἐξῆς¹⁴: «Ἐκ τινος ἐπιστολῆς τοῦ Λιτσᾶ καὶ Ἀγράφων, ἀχρονολογήτου κατ' ἀτυχίαν οὔσης, ἀλλὰ γεγραμμένης βεβαίως πρὶν τὸ 1715, συνάγεται, ὅτι ὁ Μπαλάνος Βασιλόπουλος, μεράκιον ἤδη τυγχάνων, διετέλει μαθητεύων παρὰ τῷ Μεθοδίῳ τούτῳ, γέροντι ἤδη τὴν ἡλικίαν, ὅτε ἐσχολάρχει εἰς τὴν Καστορίαν, ἐξ ἧς προσεκλήθη εἰς τὴν Σάτισταν καὶ ἐκείθεν εἰς Ἰωάννινα Σχολάρχης, ὅπου παρέμεινε σχολάρχων τῇ ἡλικίᾳ ἤδη προβεηκώς».

Καθὼς εἶδαμε παραπάνω, στὴ σχολarchία τοῦ σχολείου Γκούμα ὁ Μεθόδιος παρέμεινε ἀπὸ τὰ 1715 ὡς τὰ 1723. Γιὰ τὸ σύστημα τῆς διδασκαλίας του, τὴ μέθοδο καὶ τὶς ἀρχές του μᾶς δίνει ἀρκετὰ διαφωτιστικὰ στοιχεῖα ὁ Φάνης Μιχαλόπουλος ποὺ γράφει γι' αὐτόν¹⁵: «...ὁπαδὸς τοῦ συστήματος τοῦ Descarte καὶ τοῦ Malebranche καὶ μάλιστα μεταφραστὴς τῶν ἔργων τους στὴ γλῶσσά μας, εἶναι ὁ πρῶτος ποὺ συστηματικὰ δίδαξε Γεωμετρίαν, Ἀλγεβραν καὶ Τριγωνομετρίαν στὴν Ἑλλάδα. Πρῶτος ἐπίσης εἰσήγαγε τὴ «μονολεκτικὴ ψυχολογία», ἀπορρίψας τὴν «πολλαπλῇ» ποὺ διεστρέβλωνε τὸ πνεῦμα τῶν μαθητῶν. Πανταχοῦ ἄλλως τε στὴ διδασκαλία του ἔδειξε τάσεις σταθερὲς καὶ νεωτεριστικώτατες. Αὐτὸς ὁ ἴδιος εἶχε συνθέσει καὶ δικό του φιλοσοφικὸ σύστημα, ποὺ ἔτεινε στὴν ἔνωση τῆς Φιλοσοφίας μὲ τὴ Θεολογία. Κατ' ἄλλους, τὸ σύστημα τοῦ Μεθοδίου ἦταν κρᾶμα πανθεισμοῦ καὶ μυστικισμοῦ, ἐπηρεασμένο ἀπὸ τὶς ἰδέες τοῦ Μολίνου. Καὶ μόνη ἡ ἰδέα, πῶς συνέλαβε ἓνα τόσο εὐρὺ σχέδιο, ποὺ μόλις στοὺς καιροὺς μας προτάθηκε ἀπὸ κορυφαίους θεολόγους,

13) Ἀναστ. Βλαχοπούλου: «Ἱστορικὴ περιγραφὴ Ἀνθρακίτη (Καμνιάς) καὶ Καλωτᾶς», σελ. 21.

14) Παν. Ἀραβαντινοῦ: «Βιογραφικὴ συλλογὴ λόγιων τῆς Τοιχοκρατίας», σελ. 9.

15) Φάνη Μιχαλοπούλου: «Τὰ Γιάννενα καὶ ἡ νεοελληνικὴ ἀναγέννησις», σελ. 37.



άρκει γιὰ νὰ δείξει τὴν πλατύτητα τῆς φιλοσοφικῆς βλέψεως τοῦ Ἀνθρακίτη καὶ νὰ τὸν ἀνεβάσει στὴν ἀνώτατη βαθμίδα μεταξὺ τῶν μεγάλων φιλοσόφων. Καὶ κατ' ἀρχὰς δίδαξε σύμφωνα μὲ τὸ δικό του σύστημα στὴν Καστοριά καὶ κατόπιν στὴ Σιάτιστα τῆς Μακεδονίας καὶ παρ' ὅλες τὶς ἀντιδράσεις ἐπέμεινε σ' αὐτό. Ἀλλὰ κατανοῶντας κί ὁ ἴδιος τὴν ἀνεπάρκεια τῆς ἐποχῆς του, ὅπως δεχθεῖ ἓνα τέτοιο σύστημα καὶ συγχρόνως βλέποντας τὴν πρωτόγονη καὶ βάρβαρη κατάστασι τοῦ Γένους του, ἐγκατέλειψε τὴ διδασκαλία τῶν φιλοσοφικῶν μαθημάτων καὶ περιορίστηκε στὴ διδασκαλία τῆς Γραμματικῆς, τῶν Ἑλλήνων συγγραφέων, τῆς Ἀλγέβρας καὶ τῆς Γεωμετρίας. Θέλοντας δ' ὅπως θετικώτερα ὠφελήσῃ τὸ Γένος του, τύπωσε καὶ βιβλίο μεγάλης πρακτικῆς ἀξίας ἐπιγραφόμενον: «Βοσκὸς Λογικῶν Προβάτων». Διὰ τοῦτου ἐπεδίωξε τὴν ἀναγέννησι τοῦ νεοελληνικοῦ κλήρου, ποῦχε καταπέσει κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους». Γιὰ τὸ βιβλίο αὐτὸ τοῦ Ἀνθρακίτη ὁ Βρεττὸς γράφει¹⁶: «Ἐπιστήμων ἄριστος καὶ θεολόγος ἐπίσης ἄριστος ἀνεδείχθη διὰ τοῦ συγγράμματος «Βοσκὸς Λογικῶν Προβάτων». Ἀκόμα ὁ Μιχαλόπουλος γράφει γιὰ τὸν Ἀνθρακίτη καὶ τοῦτα¹⁷: «Εὐφραδὴς ἱεροκῆρυξ δὲν ἐδίδασκε μόνον στὰ σχολεῖα, ἀλλὰ καὶ «ἀπ' ἄμβωνος» ἐκήρυττε δημοσίως προτρέποντας τοὺς ὁμογενεῖς στὴ θεοσέβεια καὶ τὴν παιδεία».

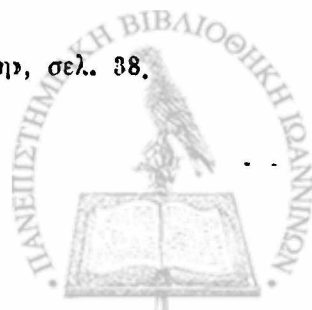
Αὐτὸν ὅμως τὸ μεγάλο φιλόσοφο, τὸν πρωτοπόρο δάσκαλο τοῦ Γένους, γιὰ τὶς νεωτεριστικὲς του ἰδέες, τὸν καταδίωξαν οἱ ἐχθροὶ του ἀπὸ τὴν Καστοριά καὶ γι' αὐτὸ πῆγε στὴ Σιάτιστα. Ἀλλὰ κί ἀπὸ κεῖ γιὰ τὸν ἴδιο λόγο ἀναγκάστηκε νὰ φύγει καὶ νὰ ρθεῖ στὰ Γιάννινα, δάσκαλος στὴ Σχολὴ τοῦ Γκούμα, καθὼς εἶδαμε. Ἀπὸ τοὺς Γιαννιώτες ἐκτιμήθηκε πολὺ ἡ ἀρετὴ του καὶ ἡ πολυμαθεία του. Οἱ ἐχθροὶ του ὅμως δούλευαν μέρα καὶ νύχτα προσπαθώντας νὰ τὸν ἐξοντώσουν. Ἀρχικὰ τὸν κατηγορήσαν στὴν Κοινότητα τῶν Γιαννίνων γιὰ νεωτεριστὴ καὶ ἄθεο. Ὁ Μεθόδιος παρουσιάστηκε στὶς Κοινοτικὲς ἀρχὲς τῆς πόλης, δηλ. στοὺς Κοινοτικούς ἄρχοντες τῶν Γιαννίνων καὶ ὁμολόγησε πίστιν στὴν ὀρθοδοξία καὶ δικαιώθηκε ἀπ' αὐτοὺς πέρα γιὰ πέρα. Οἱ διῶκτες του ὅμως δὲν ἀπελπίζονται. Ζητοῦν ἀπὸ τὸ Πατριαρχεῖο τὸν ἀφορισμὸ του. Τὸ Πατριαρχεῖο τὸν κάλεσε στὴν Πόλη. Οἱ Γιαννιώτες τότε — κί αὐτὸ εἶναι γιὰ μεγάλη τους τιμὴ — θέλησαν νὰ προστατέψουν τὸ Μεθόδιο καὶ ζήτησαν τὴν ἀνάκλησι τῆς διαταγῆς τοῦ Πατριαρχείου. Ἦθελαν ν' ἀπαλλάξουν τὸ σοφὸ γέρο δάσκαλό τους ἀπὸ τὸ ταξίδι τοῦ στὴν Πόλη¹⁸. Ἡ δύναμις ὅμως τῶν ἐχθρῶν τοῦ Μεθοδίου ἦταν πιὸ μεγάλη. Τὸ Πατριαρχεῖο ἐπέμεινε. Ἀναγκάστηκε τότε ὁ Μεθόδιος μὲ τρεμουλιαστὰ βήματα νὰ πάει στὴν Πόλη γιὰ νὰ ἀπολογηθεῖ. Πρὶν ὅμως νὰ προκάνει νὰ φτάσει ἐκεῖ, εἶχε προβεῖ τὸ Πατριαρχεῖο στὴν καθάρεσί του καὶ στὸν ἀφορισμὸ τῆς διδασκαλίας του. Ἡ ἀπόφασι αὐτὴ τοῦ Πατριαρχείου εἶναι δημοσιευμένη εἰς τὸ σύγγραμμα: «Μετὰ τὴν Ἀλωσιν»¹⁹. Παρ' ὅλες τὶς περιπέτειες ποὺ τράβηξε στὸ ταξίδι τοῦ ὁ γέροντας δάσκαλος, ἅμα ἔφτασε στὴν Πόλη, ἐπέμεινε νὰ παρουσιαστεῖ στὴ Σύνοδο καὶ νὰ ἀπολογηθεῖ. Τὸ κατώρθωσε αὐτό. Ὁμολόγησε στὴ Σύνοδο τὴν Ὁρθόδοξον πίστιν του καὶ ἀθωώθηκε, πλὴν ὅμως τοῦ ἀπαγόρευσαν νὰ κάνει τὴ διδασκαλία του, ὅπως τὴν ἔκανε καὶ τὸ χειρότερο ἀκόμα, τὸν ὑποχρέωσαν νὰ βάλει φωτιὰ ὁ ἴδιος καὶ νὰ καοῦν τὰ χειρόγραφα τετράδιά του, μὲ τὰ ὁποῖα ἔκανε τὴ διδασκαλία του. Δὲν ἔφτανε δὲ αὐτό, παρὰ μὲ ἐγκύκλιο τὸ Πατριαρχεῖο διέταξε νὰ ρίχνον-

16) Βρεττοῦ Παπαδοπούλου: «Νεοελληνικὴ Φιλολογία» Β' σελ. 580.

17) Φάνη Μιχαλοπούλου: «Τὰ Γιάννενα καὶ ἡ νεοελληνικὴ ἀναγέννησι», σελ. 38.

18) Παν. Ἀραβαντινοῦ: «Χρονογραφία τῆς Ἠπείρου» Β' σελ. 277.

19) Ἀθαν. Ὑψηλάντη: «Τὰ μετὰ τὴν Ἀλωσιν» σελ. 310.



ται στη φωτιά και να καίονται όλα τα χειρόγραφα του, όπου δήποτε κι' αν βρίσκονταν αυτά. Καταλαβαίνει κανένας με πόση πίκρα και απογοήτευση πλημμύρισαν τα πράγματα αυτά την καρδιά του διάσημου αυτού 'Ηπειρώτη δασκάλου, που κατατσακισμένος πιά ψυχικά γύρισε πάλι στα Γιάννινα, όπου και πέθανε, χωρίς ν'αναι γνωστή με ακρίβεια ή χρονιά του θανάτου του. Πάντως, καθώς έχουν γράψει διάφοροι βιογράφοι του, πέθανε πριν από το 1749.

Η Κοινότητα της Καρνιάς του Ζαγοριού είναι αξιέπαινη, γιατί στο χωριό που είδε το πρώτο φως του ήλιου, έδωσε το όνομα του μεγάλου, του αθάνατου αυτού παιδιού της. Η Καρνιά πήρε πιά το όνομα «'Ανθρακίτης». Έτσι τιμήθηκε επάξια το όνομα του διάσημου αυτού φιλοσόφου.

Ο 'Ανθρακίτης, πριν γυρίσει από την 'Ιταλία στην 'Ελλάδα, είχε εκδόσει στη Βενετία τρία σπουδαία θεολογικά βιβλία: α) «Θεωρίαι Χριστιανικαί και ψυχωφελείς νοουθεσίαι κλπ.» (1699), β) «Πνευματική επίσκεψις» (1707) και γ) «Βοσκός λογικῶν προβάτων» (1708), για το οποίο εϊπώθηκαν μερικές κρίσεις πιο πάνω. Τα φιλοσοφικά του συγγράμματα δεν είδαν το φως της δημοσιότητας. Φαίνεται, ότι αυτά κήκαν στο Πατριαρχείο κατά το 1726. Αφού πέθανε ο 'Ανθρακίτης, ο μαθητής του Μπαλάνος Βασιλόπουλος τύπωσε στην Βενετία σε τέσσαρες τόμους το έργο του: «Μαθηματική όδός» μεταφρασμένο από τα λατινικά.

Παρ' όλο τον κατατρεγμό, ή διδασκαλία του είχε πολύ μεγάλη απήχηση. Θεωρείται οαν άπαρχή της νεοελληνικής πνευματικής αναγέννησης. Χαρακτηρίζεται οαν λίκνο, στο οποίο αναπτύχθηκε το νεοελληνικό πνεύμα. Δικαιολογημένα έχει γραφεί πως: «Ο Μεθόδιος 'Ανθρακίτης έσυρε την αύλαίαν της αναγεννήσεως έν 'Ελλάδι ως το λιμηρός πρωτοπόρος, γενόμενος μαρτυρικός πρόδρομος του Εύγενίου Βουλγάρεως και 'Αδαμ. Κοραή».

Λεπτομερειακή περιγραφή για τη ζωή, το διδακτικό έργο, τις αρχές και τα συστήματα, καθώς και τους διωγμούς που τράβηξε ο μάρτυρας αυτός της επιστήμης, έχει κάνει ο συμπατριώτης μας καθηγητής στο Πανεπιστήμιο της Θεσσαλονίκης κ. Παναγ. Χρήστου, στο περιοδικό «'Ηπειρωτική 'Εστία»²⁰.

Εύγένιος Βούλγαρης

Παρ' όλο που κυνηγήθηκε τόσο σκληρά ο Μεθόδιος 'Ανθρακίτης για τη νεωτεριστική του διδασκαλία, φαίνεται πως το έργο του δεν έμεινε άτελεσφόρητο. Ύστερα άπ' αυτόν αναφάνηκε στο πνευματικό στερέωμα των Γιαννίνων ένας άλλος δάσκαλος διάσημος, με νεωτεριστικές τάσεις, ο μαθητής του Εύγένιος ο Βούλγαρης ή Βούλγαρις, όπως τόν γράφουν μερικοί. Ο Εύγένιος Βούλγαρης γεννήθηκε στις αρχές του 18ου αιώνα στην Κέρκυρα από γονείς Ζακυνθινούς, τόν Πέτρο και τη Ζαννέτα, που είχαν φύγει από τη Ζάκυνθο και παρέμειναν προσωρινά στην Κέρκυρα. Το αρχικό βαπτιστικό του όνομα ήταν 'Ελευθέριος. Τα πρώτα γράμματα έμαθε στην Κέρκυρα, κατόπι για λίγον καιρό στην "Αρτα και τελευταία στα Γιάννινα. Στα Γιάννινα χειροτονήθηκε διάκος κι' από 'Ελευθέριος πήρε το όνομα Εύγένιος. Δεν άρκέστηκε όμως μόνο στη μόρφωση αυτή. Γι' αυτό πήγε να τη συμπληρώσει στην 'Ιταλία, στο Πανεπιστήμιο της Πάδοβας. Ο Εύγένιος εκεί εξέπληξε τους καθηγητές με την έξυπνάδα του. Στην πόλη αυτή είχε αναπτυχθεί ανάμεσα στην εκεί 'Ελληνική κοινότητα σοβαρή πνευματική κίνηση. Εκεί ο Εύγένιος γνωρίστηκε με τους

20) «'Ηπειρωτική 'Εστία», τόμος 2ος (1953).



ἀδερφοὺς Μαρούτση. Ὅταν δὲ αὐτοὶ ἀποφάσισαν νὰ ιδρύσουν στὰ Γιάννινα καινούριο σχολεῖο, ἀποτάθηκαν στὸν Εὐγένιο γιὰ νὰ τοῦ ἀναθέσουν τὴ σχολarchία του. Ἔτσι στὰ 1842 ὁ Εὐγένιος ἔρχεται στὰ Γιάννινα σὰ δάσκαλος στὴ Μαρούτσειο Σχολή. Γίνεται «ἀρχιδιδάσκαλος» ὅπως ἔλεγαν τότε. Κατὰ τὴ διδασκαλία ἐφάρμοζε δικό του σύστημα. Παρέλαβε ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους καὶ Χριστιανικοὺς συγγραφεῖς ὅ,τι πιὸ καλὸ καὶ ἀπὸ τοὺς νεώτερους ὅ,τι πιὸ ἰδεολογικό. Ἦταν ἄριστος μαθηματικός, χημικός, ἐλληνιστής, φυσικός, μὲ πολὺ μεγάλη φιλοσοφικὴ κατάρτιση. Μὲ γνώμωνα πάντοτε τὸ καθῆκον τοῦ πρὸς τὴν πατρίδα, θέλησε νὰ βοηθήσει στὴ γενικὴ ἀναγέννηση τῶν Βαλκανικῶν Χωρῶν καὶ γιὰ νὰ πετύχει αὐτό, δὲ δίσταζε νὰ διδάσκει μὲ τὶς πιὸ νέες μεθόδους. Πρῶτος καὶ γιὰ πρώτη φορὰ δίδαξε στὴν Ἑλλάδα τὶς φυσικὲς ἐπιστῆμες, τὴ νεώτερη φιλοσοφία καὶ τὴ Λατινικὴ γλῶσσα. Παράλληλα μὲ τὴ σπάνια μόρφωση, εἶχε καὶ ἄφθαστη εὐγλωττία. Δὲν ἦταν ὅμως δυνατό στὰ Γιάννινα τότε νὰ γίνῃ ἀνεκτὴ ἡ νεωτεριστικὴ διδασκαλία του καὶ γι' αὐτὸ καταδιώχτηκε κι' ὁ Βούλγαρης. Ὁ Κων. Σάθος²¹ γιὰ τὸν κατατρεγμὸ τοῦ αὐτοῦ στὰ Γιάννινα μᾶς κάνει γνωστὰ τὰ ἑξῆς: «Κατὰ τὴν ἐποχὴν ἐκείνην ἐσχολάρχει τοῦ πρώτου ἐν Ἰωαννίνοις σχολείου ὁ Μπαλάνος, ἀνὴρ πολυμαθὴς, πλήν ἐκ προκαταλήψεως ἀποκρούων πάντα ἐν τῇ φιλοσοφίᾳ νεωτερισμόν. Οἱ μαθηταὶ τούτου ἐξωπλίσθησαν κατὰ τῶν μαθημάτων τοῦ Εὐγενίου, ὅστις πρὸς ἀποφυγὴν τῶν σκανδάλων ἀποχωρήσας ἐξ Ἰωαννίνων, ἤλθε προσκληθεὶς μὲ μεγαλείτερον μισθὸν εἰς Κοζάνην καὶ ἐσχολάρχησεν ἐκεῖ». Αὐτὸ ἔγινε στὰ 1750. Σὲ ὑποσημείωση δὲ ὁ Σάθος γιὰ τὴ μετάβαση τοῦ Βούλγαρη ἀπὸ τὰ Γιάννινα στὴν Κοζάνη γράφει καὶ τὰ παρακάτω: «Μὲ ἀγανάκτησιν κωμικὴν γράφει ὁ Εὐγένιος τὴν μετάβασίν του ταύτην: «οὐκ ἀντέσχομεν, ἀλλ' ὑπεχωρήσαμεν, ὡς ἀφ' ἵππου ἐπ' ὄνου ἀπὸ τῆς λαμπρᾶς πόλεως τῶν Ἰωαννίνων ἐπὶ τὴν μικρὰν μεταβάντες Κοζάνην».

Ἡ φήμη τοῦ Εὐγενίου εἶχε γίνῃ μεγάλη. Στὴν Κοζάνη ὅμως μονάχα τρία χρόνια ἔμεινε ὁ σοφὸς δάσκαλος. Στὰ 1753 ὁ τότε Πατριάρχης Κύριλλος σύστησε στὸ Ἅγιον Ὅρος μιὰ Σχολή (τὴν Ἀθωνιάδα) καὶ ἔβαλε σχολάρχην τὴν Εὐγένιο. Καὶ στὴν Ἀθωνιάδα Σχολή ὁ Εὐγένιος μονάχα πέντε χρόνια παρέμεινε. Δημιουργήθηκαν ἐκεῖ διενέξεις καὶ ἀναγκάστηκε νὰ φύγει. Πῆγε στὴ Θεσσαλονίκη, ὅπου ἡσύχαζεν. Στὰ 1761 ὅμως τὸν προσκάλεσαν γιὰ δάσκαλο στὴ Μεγάλῃ τοῦ Γένους Σχολή στὴν Πόλη. Καὶ ἐκεῖ ὅμως ἤρθε σὲ κάποια προστριβὴ μὲ τὸ Σαμουὴλ τὸν Α' καὶ γι' αὐτὸ παραιτήθηκε ἀπ' τὴ Σχολή κι' ἔφυγε γιὰ τὴ Γερμανία. Πῆγε στὴ Λειψία, ὅπου ἐκεῖ γνωρίστηκε μὲ τὸ Θεόδωρο Ὁρλώφ. Ὅταν αὐτὸς πῆγε στὴν Πετρούπολη, μίλησε στὴν αὐτοκράτειρα τῆς Ρωσσίας Αἰκατερίνη γιὰ τὸ σοφὸ Ζακυνθινὸ διάκο. Ὑστερα ἀπὸ τὴ σύσταση αὐτὴ προσκλήθηκε στὴ Ρωσσία, ὅπου στὰ 1775 χειροτονήθηκε παπᾶς καὶ στὰ 1776 Ἀρχιεπίσκοπος Σλαβονίου καὶ Χερσῶνος. Στὰ 1802 ὅμως ἀποσύρθηκε ἀπὸ ἀδυναμία σὲ κάποιο μοναστήρι, ὅπου ἡσύχαζε. Τὸν διαδέχτηκε στὴν θέση του αὐτὴ ὁ Νικηφόρος Θεοτόκης. Ἐκεῖ στὸ μοναστήρι πέθανε ὁ Εὐγένιος κατὰ τὸ 1806.

Ὁ Βούλγαρης ὑπῆρξε πολυμαθέστατος καὶ ἐξαιρετικὰ πολυγράφος. Ἦξερε πάρα πολλὰς γλῶσσας: Ἑλληνικά, Λατινικά, Γερμανικά, Ἰταλικά, Γαλλικά, Ἑβραϊκά, Χαλδαϊκά, Τουρκικά, Ἀραβικά καὶ Ρωσικά. Τὰ συγγράμματά του εἶναι πάρα πολλὰ καὶ πρωτότυπα καὶ σὲ μεταφράσεις. Συνετέλεσε μ' αὐτὰ πολὺ στὴ διάδοση τῶν νεωτεριστικῶν ἰδεῶν. Ὁ Παῦλος Καλλιγᾶς ἔγραψε γι'

21) Κων. Σάθος: «Νεοελληνικὴ Φιλολογία», σελ. 576.



αὐτὸν²²) «Υπερέχων ὅλους τοὺς συγχρόνους του Ἕλληνας κατὰ τὴν πολυμαθεῖαν καὶ κατὰ τὴν διάνοιαν, ὅχι μόνον καθ' ὅλας τὰς ἐπιστήμας ἀναφαίνεται τοῦ Ἔθνους του ἀρχηγέτης, ἀλλὰ καὶ καθ' ὅλας τὰς προσπάθειάς τῆς διαδόσεως τοῦ πολιτισμοῦ κορυφαῖος». Ὑπάρχουν ὅμως καὶ περιπτώσεις πού μερικοὶ βρῆκαν καὶ τρωτὰ σημεῖα στὸ Βούλγαρη, ἰδιαίτερα στὸ ζήτημα τῆς γλώσσας. Ὁ Φάνης Μιχαλόπουλος²³ γιὰ τὸ Βούλγαρη σημειώνει: «Καὶ κανεῖς βεβαίως δὲν τολμᾷ νὰ θίξει τὴν εὐρύτητα καὶ σκοπιμότητα τῶν ἐνεργειῶν τοῦ Εὐγενίου. Στὸ πολιτικὸ πεδίο στάθηκε ἀνυπερέβλητος, πραγματικὸς ἐθνάρχης τῆς ἐποχῆς του. Ἀλλὰ δὲν μποροῦμε νὰ ποῦμε τὸ ἴδιο καὶ γιὰ τὴ διδασκαλία του». Ὁ Φ. Μιχαλόπουλος τονίζει πὼς αὐτῇ, παρ' ὅλο τὸν ἐνθουσιασμό του, εἶχε πολλὰ τρωτὰ. Μίλησε στοὺς ὁμοεθνεῖς του, καθὼς γράφει καὶ ὁ Κοραῆς, σὲ μιὰ γλώσσα νεκρή. Καὶ ἐξακολουθεῖ ὁ Μιχαλόπουλος νὰ γράφει γιὰ τὸ ζήτημα αὐτό: «Καὶ προηγουμένως ἡ γλώσσα τῶν νεοελληνικῶν βιβλίων ἦτο κατακόρυως «ἀρχαῖζουσα» ἀλλ' ἀπὸ τῆς ἐποχῆς τοῦ Βούλγαρη καταστάθηκε ἀφόρητη. Ἐκεῖνος πού μὲ τόσην ἐπιτηδειότητα ἔγραφε στὴ δημοτικὴ ἀλληλογραφίας μὲ τοὺς οἰκείους του στὴ Ζάκυνθο ἢ καὶ ἀλλαχοῦ, μεταχειριζόμενος κάλλιστα τὴ δημοτικὴ, μεταβαλλόταν στὸ σκοτεινότερο τῶν συγγραφέων παραδίδοντας ἢ συγγράφοντας γιὰ τοὺς ἑλληνόπαιδας». Ἀλλὰ καὶ ὁ θαυμαστής τοῦ Εὐγενίου Διονύσιος Θερεϊανὸς ἔγραψε γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ τὰ ἑξῆς²⁴: «Ὁ Βούλγαρης περιέπεσε σὲ τρία μεγάλα σφάλματα: Πρῶτον ἐπετήδευσε λεκτικὸν χαρακτήρα ὑπερμέτρως ἑλληνίζοντα. Δεύτερον συνέγραψε ἢ μετέφρασε ποιήματα σοφώτερα ἢ ὅσον ἦτο δεκτικὴ ἡ τότε τοῦ Γένους κατάστασις, καὶ τρίτον ἐματαιοπόνησε, φιλοτεχνήσας ἔργα τεράστια, ἀλλ' ὅλως ἄχρηστα... Ἡ διδασκαλία τοῦ Εὐγενίου οὐδένα ἐδίδαξε, οὐδένα ἐφώτισε, διότι οὐδαμῶς ἤρμοζεν εἰς τὴν τότε τοῦ Γένους κατάστασιν».

Παρ' ὅλες τὶς παραπάνω δυσμενεῖς κρίσεις, ὁ Εὐγένιος ὁ Βούλγαρης δὲν παύει νὰ θεωρεῖται ἕνας ἀπ' τοὺς πιὸ διάσημους δασκάλους τοῦ Γένους.

Ἀναστάσιος Παπαβασιλείου

Εἶδαμε, ὅτι στὴ Σχολὴ τοῦ Γκούμα, ὅστερα ἀπὸ τὸ Γεώργιο Σουγδουρῆ, καὶ πρὶν ἀπὸ τὸ Μεθόδιο Ἀνθρακίτη, ὑπηρέτησε γιὰ λίγο χρονικὸ διάστημα ὁ Ἀναστάσιος Παπαβασιλείου. Κατὰ τὸν Ἀραβαντινὸν²⁵ κατὰγονταν ἀπὸ τὰ Γιάννινα. Ὁ Παπαβασιλείου εἶχε χρηματίσει ἱερωμένος σὺν Πατριαρχεῖα. Ἀπὸ κεῖ ἦρθε σχολάρχης σὺν Τύρναβο καὶ κατόπι στὰ Γιάννινα, ὅπου δ'αδέχτηκε τὸ Γεώργιο Σουγδουρῆ στὴ Σχολὴ τοῦ Γκούμα. Ὁ Ἀραβαντινὸς γράφει πὼς δὲν ξέρουμε πολλὰ πράγματα γι' αὐτόν, γιατί συγχέεται τὸ ὄνομά του μὲ τὸν Ἀναστάσιο τὸ Βασιλόπουλο. Μάλιστα ὁ ἴδιος ὁ Ἀραβαντινὸς τονίζει πὼς εἶναι ἄγνωστο καὶ πότε πέθανε αὐτός. Τὸν θεωρεῖ μὲ βεβαιότητα ἱερω ἕνον, γιατί βρέθηκε ὑπογραφή του: «Ἀναστάσιος ἱερεὺς Βασιλείου ἱερέως μάρτυς». Περισσότερα καὶ θετικώτερα στοιχεῖα γι' αὐτόν μᾶς δίνει ὁ Φάνης Μιχαλόπουλος, πού, καθὼς γράφει, τὰ βρῆκε στὰ περιοδικὰ «Χρυσάλλις» καὶ «Πανδώρα». Μᾶς κάνει λοιπὸν γνωστὰ ὁ συγγραφέας αὐτὸς τὰ ἑξῆς²⁶: «Συγχρόνως στὴ σχολὴ

22) Περιοδικὸ «Πανδώρα» (1851), τόμος Α' σελ. 495.

23) Φάνη Μιχαλοπούλου: «Τὰ Γιάννενα καὶ ἡ νεοελληνικὴ ἀναγέννηση», σελ. 50.

24) Διονυσίου Θερεϊανοῦ: «Ἀδαμάντιος Κοραῆς», τόμος Α' σ. 65 καὶ Φάνη Μιχαλοπούλου: «Τὰ Γιάννενα καὶ ἡ νεοελληνικὴ ἀναγέννηση», σελ. 35.

25) Παν. Ἀραβαντινοῦ: «Βιογραφικὴ συλλογὴ λογίων τῆς Τουρκοκρατίας», σελ. 163.

26) Φάνη Μιχαλοπούλου: «Τὰ Γιάννενα καὶ ἡ νεοελληνικὴ ἀναγέννηση» ὅ.π.



τοῦ Γκούμα δόθηκαν κι' οἱ πρῶτες νύξεις περὶ Ἀριθμητικῆς κατὰ τὰ τότε Εὐρωπαϊκὰ ὑποδείγματα ἀπὸ τὸν Ἀναστάσιο Παπαβασιλείου. Κι' αὐτὸς εἶχε σπουδάσει στὴν Ἰταλία, κι' αὐτὸς εἶχε ποτισθεῖ μὲ τὶς νεώτερες θεωρίες. Σ' αὐτὸν ὀφείλουμε τὴν πρώτη στοιχειώδη «Εἰσαγωγὴ Μαθηματικῆς ἐκ τῆς τῶν Λατίνων φωνῆς μετοχτευθεῖσα σπουδῇ καὶ δαπάνῃ καὶ πόνῳ μεγίστου τοῦ Λογιωτάτου κυρ Ἀναστασίου τοῦ Παπαβασιλείου τοῦ ἐξ Ἰωαννίνων. 1695». Ἀλλὰ τοσοῦτον ἐξένισε κατ' ἀρχὰς καὶ κατόπιν τοσοῦτον κρίθηκε «ὡς ἀθεϊστικὴ» ἡ διδασκαλία τῆς Ἀριθμητικῆς, ὥστε μετ' ὀλίγον ὁ Παπαβασιλείου ἐγκατέλειψε τὴν παράδοση, φοβούμενος τὸν ἀφορισμὸ τῆς ἐκκλησίας». Γιὰ τὸν τόσο πρωτοπόρο καὶ τόσο φωτισμένο αὐτὸν Γιαννιώτη δασκαλόπαπα δὲν μπόρεσα νὰ βρῶ περισσότερα στοιχεῖα σχετικὰ μὲ τὴ ζωὴ του καὶ τὴν ἐκπαιδευτικὴ του δράση.

Οἱ Μπαλάνοι

Οἱ Μπαλάνοι κράτησαν στὰ χέρια τους τὴ δασκαλικὴ καθέδρα στὰ σχολεῖα τῶν Γιαννίνων γύρω στὰ ἑκατὸ χρόνια. Ὑπῆρξαν αὐτοὶ τὸ προπύργιο τοῦ συντηρητισμοῦ. Στάθηκαν τὸ γερὸ μετερίζι ποὺ γιὰ πολλὰς δεκαετηρίδες χτυποῦσε κάθε νεωτεριστικὴ κίνηση γύρω ἀπὸ τὰ ἐκπαιδευτικὰ ζητήματα τῶν Γιαννίνων. Γενάρχης τῆς δασκαλικῆς αὐτῆς οἰκογένειας, δηλαδὴ ὁ πρῶτος δάσκαλος ἀπ' αὐτὴ, εἶναι ὁ Μπαλάνος Βασιλόπουλος τοῦ Κοσμᾶ. Γιὰ τὰ πρῶτα του χρόνια καὶ γιὰ τὴ μόρφωσή του ὁ Παν. Ἀραβαντινός²⁷ γράφει τὰ ἑξῆς: «Ὁ περιώνυμος καὶ γεραρὸς οὗτος Ἰωαννίτης, κλάδος εὐπατρίδου γενεᾶς, καίτοι οὐδὲν μέρος τῆς Εὐρώπης ἐπεσκέφθη, κατέστη καὶ ἀνεδείχθη, ὡς ἐκ τῆς εὐφυΐας του καὶ τοῦ ζήλου του, εἰς τῶν πρώτων καὶ εὐκλεεστέρων Ἑλλήνων διδασκάλων τῶν κατὰ τὴν ΙΗ' ἑκατονταετηρίδα βιωσάντων, γεννήθεις τῷ 1694 ἐν Ἰωαννίνοις, μονογενὴς υἱὸς τοῦ Κοσμᾶ τοῦ Βασιλοπούλου. Μειράκιον οὗτος ὢν συναντᾶται κατὰ πρῶτον εἰς Καστορίαν, ὅπου ἀπεστάλη ὑπὸ τοῦ πατρὸς χάριν ἐκμαθήσεως τῶν Ἑλληνικῶν καὶ τῶν μαθηματικῶν τῶν ἐκεῖσε ὑπὸ τοῦ ἀοιδίου Μεθοδίου τοῦ Ἀνθρακίτου συστηματικῶς καὶ πολυκρότως διδασκόμενων. Τὸν διδάσκαλον τοῦτον ἀδιαλείπτως ἀκολουθήσας ὡς ἀκροατὴς καὶ εἰς Σιάγισταν καὶ Ἰωάννινα, ὅπου διαδοχικῶς ἐσχολάρχησε, κατέστη ἐσχάτως καὶ συνδιδάκτωρ αὐτοῦ ἐν Ἰωαννίνοις καὶ ἀντεκατέστησεν αὐτὸν ἐν τῇ σχολαρχίᾳ τῆς τοῦ Γκούμα Σχολῆς...». Ὑστερα ἀπὸ τὸ γάμο του ὁ Μπαλάνος Βασιλόπουλος ἱερώθηκε καὶ γι' αὐτὸ ὑπογράφεται «πρωτόπαππας Ἰωαννίνων». Δίδαξε στὴ Σχολὴ αὐτὴ ἀπὸ τὰ 1723 ὡς τὰ 1760. Πέθανε στὰ 1762 ἢ 1763. Συνέγραψε βιβλίον μὲ τίτλο: «Μαθηματικὴ Ὁδός».

Ὑστερα ἀπ' αὐτὸν σχολάρχησε στὴν ἴδια Σχολὴ τὸ παιδί του ὁ Κοσμᾶς Μπαλάνος. Αὐτὸς γεννήθηκε στὰ Γιάννινα στὰ 1731. Τὰ γράμματά του τὰ ἔμαθε ἀπὸ τὸν πατέρα του. Ἀμα μεγάλωσε ἔκανε τὸ δάσκαλο στὴ Θεσσαλία καὶ ἀπὸ κεῖ κατόπι πῆγε σχολάρχης στὰ Φροντιστήρια τῆς Θεσσαλονίκης. Κατόπι στὰ 1758 ἦρθε δάσκαλος στὰ Γιάννινα. Ἀνέλαβε τὴ σχολαρχία στὴν Σχολὴ τοῦ Γκούμα, ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του. Δίδαξε σ' αὐτὴ ὡς τὰ 1799, ἢ κατ' ἄλλους ὡς τὰ 1805. ἱερώθηκε κι' αὐτὸς σὰν τὸν πατέρα του, γι' αὐτὸ ὑπογράφονταν «Πρωτοπρεσβύτερος Ἰωαννίνων».

Εἶναι ἀλήθεια πὺς στὰ πρῶτα χρόνια τῆς σχολαρχίας τοῦ πατέρα Μπαλάνου (Βασιλοπούλου) ἡ Σχολὴ τοῦ Γκούμα ἦταν τὸ μοναδικὸ ἐκπαιδευτικὸ

27) Παν. Ἀραβαντινοῦ: «Βιογραφικὴ Συλλογὴ λόγιων τῆς Τουρκοκρατίας», σελ. 19.



κέντρο στὰ Γιάννινα καὶ εἶχε καλὴ φήμη. Ἀργότερα ὅμως, τόσο στὰ χρόνια αὐτοῦ, ὅσο καὶ στὰ χρόνια τοῦ Κοσμᾶ Μπαλάνου, ξέπεσε τόσο πολὺ αὐτὴ, ποὺ ὁ ἀριθμὸς τῶν μαθητῶν τῆς εἶχε κατεβεῖ γύρω στοὺς ἑκατό. Οἱ Μπαλάνοι, πατέρας καὶ γυιός, ἀργότερα ἐξακολουθοῦσαν νὰ διδάσκουν στὴν πιὸ ἀρχαία γλῶσσα καὶ πάντοτε μὲ τὴν ἴδια σχολαστικὴ μέθοδο. Ἡ ἀλήθεια εἶναι πὼς ἰδιαίτερα ὁ Μπαλάνος Βασιλόπουλος ἦταν προικισμένος μὲ σοφία καὶ ἤξερε θαυμάσια τὴν ἑλληνικὴ γλῶσσα, δὲν ἔβλεπε ὅμως τὴν κατάστασι, στὴν ὁποία βρίσκονταν τὸ Ἕθνος καὶ δὲν φρόντισε ποτὲ νὰ μεταχειριστεῖ συγχρονισμένη διδασκαλία γιὰ νὰ θεραπευθεῖ ἡ ἀμάθεια τοῦ τότε καιροῦ. Ὅ,τι ἔκαναν οἱ Μπαλάνοι, δὲν τὸ ἔκαναν ἀπὸ κακὴ πρόθεσι. Πίστευαν, πὼς ἐνεργώντας ἔτσι, βοηθοῦσαν τὴν ἐθνικὴ ὑπόθεσι. Ἐκεῖνο ποὺ τοὺς βαραίνει εἶναι ποὺ δὲν κατῴρθωσαν νὰ ἐξελίξουν τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν Γιαννίνων, ὅπως ἔπρεπε, γιὰτὶ δὲν μπόρεσαν ποτὲ νὰ συγχρονιστοῦν. Μάλιστα ἀπὸ τὸ φανατισμό, ἀπὸ τὸν ὁποῖο κατέχονταν γίνονταν πρόσκομμα στὶς φιλελεύθερες ιδέες καὶ χτυποῦσαν κάθε ἀλλαγὴ στὰ ἐκπαιδευτικὰ συστήματα ἢ σ' ὁποιαδήποτε παλιὰ μέθοδο. Ὅ,τι ἔγινε μὲ τὸν πατέρα, ἐξακολούθησε καὶ μὲ τὸ παιδί του τὸν Κοσμᾶ Μπαλάνο, τὸν Πρωτοπρεσβύτερο τῶν Γιαννίνων.

Ὑστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ Κοσμᾶ Μπαλάνου ἔγινε σχολάρχης στὴ Σχολὴ ὁ ἀδερφός του Κοσμᾶ Κωνσταντῖνος Μπαλανούδης ἢ Καμινάρης, ποὺ δίδαξε ὡς τὰ 1818, ὅποτε πέθανε. Τὸν διδέχτηκε ὁ ἄλλος ἀδερφός του Ἀναστάσιος Μπαλανίδης. Οἱ δυὸ ὅμως τελευταῖοι Μπαλάνοι ὑπῆρξαν πολὺ κατώτεροι ἀπὸ τοὺς πρώτους. Στὰ χέρια τους ἡ Σχολὴ περιέπεσε σὲ ἀπερίγραπτη παρακμὴ. Τὸ ὅτι οἱ Μπαλάνοι μὲ τὴν ὀπισθοδρομικότητά τους στάθηκαν ἐμπόδιο στὴν πρόοδο τῶν σχολικῶν πραγμάτων τῶν Γιαννίνων, εἶναι πανθομολογούμενο. Ἄν αὐτοί, ποὺ ἦταν πραγματικὰ σοφοί, δὲν διέπονταν ἀπὸ τόσο συντηρητικὸ πνεῦμα κι' ἂν δούλευαν, ὅπως δούλεψαν, καθὼς εἶδαμε, ἄλλοι προοδευτικοὶ δάσκαλοι στὰ Γιάννινα, χωρὶς καμμιὰ ἀμφιβολία οἱ καρποὶ ἀπὸ τὰ σχολεῖα τῶν Γιαννίνων θὰ ἦταν πιὸ πλούσιοι καὶ ἡ ἐθνικὴ ὠφέλεια πιὸ μεγάλη. Ὁ Γρηγ. Κωσταντῆς ἔχει γράψει γι' αὐτοὺς τὰ ἑξῆς²⁸: «Τὰ Ἰωάννινα ἦσαν περίφημα διὰ τὰ σχολεῖα τους, τὰ ὁποῖα τώρα δὲν ἀκμάζουν, καθὼς πρωτύτερα καὶ διὰ τοὺς προκομμένους ἄνδρας, ποὺ κατὰ καιροὺς ἔβγαλαν, μεταξὺ εἰς τοὺς ὁποῖους ὁ Μελέτιος καὶ ὁ Ἀνθρακίτης πρέπει νὰ ἔχουν τὸν πρῶτον τόπον. Ἄν οἱ προκομμένοι μας ὕστερα τοὺς ἐμιμοῦνταν, ἴσως ἠθέλαμε εἴμαστε τώρα σὲ καλλίτερην κατάστασι». Καὶ ὁ Ματθαῖος Παρανίκας ἔχει τονίσει αὐτὸ τὸ πρᾶγμα γράφοντας²⁹: «Ὅπως ὁ πατὴρ του, οὕτω καὶ αὐτὸς (ἐννοεῖ τὸν Κοσμᾶ Μπαλάνο) ἐνόμιζον ἀνάξια προσοχῆς τὰ ἔργα τοῦ νέου Εὐρωπαϊκοῦ πολιτισμοῦ καὶ παρεχαρακοῦτο ἐντὸς τοῦ τύφου τὴν κατ' εὐθείαν γραμμὴν ἀπὸ τοὺς ἀρχαίους κληροδοτηθεισῶν γνώσεων. Τελευταίως ἀνεφύη ἤτε σπάνις τῶν μαθητῶν, ἀπέπιη δὲ καὶ τοῦ σχολείου ἡ φήμη». Καὶ ὁ Κων. Κούμας σημειώνει καὶ αὐτός: «Ὁ εὐλογημένος ὁ Κοσμᾶς δὲν ἤθελε νὰ παραδεχθεῖ καμμιὰ νεώτερη θεωρία ἐκ τῆς φιλοσοφίας τῶν Εὐρωπαίων καὶ ἡ Σχολὴ του κατέπεσε».

Ἀλλὰ τὰ κακὰ χάλια, στὰ ὁποῖα εἶχε φτάσει ἡ Μπαλάνειος Σχολὴ (παλιὰ τοῦ Γκούμα) μᾶς τὰ περιγράφει ὁ Γιαννιώτης Δημήτριος Κ. Ἀθανασίου μὲ τὰ ὅσα ἔχει δημοσιεύσει στὸ περιοδικὸ «Ἑρμῆς ὁ Λόγιος»³⁰. Ὁ Γιαννιώτης

28) Γρηγ. Κωσταντῆς: «Νεωτεριστικὴ Γεωγραφία» (1791) τόμος Α' σελ. 275.

29) Ματθαίου Παρανίκας: «Σχεδιάσμα», σελ. 63.

30) «Λόγιος Ἑρμῆς» 20 Μαρτίου 1817, σελ. 84—90.



αὐτὸς ἐκλεκτὸς πατριώτης γράφει τὰ ἑξῆς: «Εἰς τὸ πρῶτον σχολεῖον τῶν Ἰωαννίνων σχολαρχεῖ τὴν σήμερον ὁ κ. Κ. Μπαλανίδης, ἀντικαταστήσας τὸν ἀποθανόντα Κοσμᾶν Μπαλάνου. Οὗτος, ὁ ἄλλος σεβάσμιος ἀνὴρ, ἔπρεπε νὰ ἔχει μαθητὰς τοὺς πάππους καὶ προπάππους μας καὶ ὄχι ἡμᾶς καὶ τὰ τέκνα μας. Διότι τὸ σύστημά του εἶναι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης. Εἰς τὸ σχολεῖον του ἄλλα βιβλία δὲν ἔχουν χώραν εἰμὴ ἡ Ἑγκυκλοπαίδεια τοῦ Πατούσα, τὸ τέταρτον τοῦ Θ. Γαζῆ, ἡ ἰδική του Ἀνθολογία καὶ ἡ λογικὴ τοῦ Κορυδαλλεύου. Βιβλία γραμμένα εἰς τὴν ἀπλὴν διάλεκτον εἶναι ἐξωρισμένα ἐκεῖθεν. ... Ἐκτὸς τούτου ἐμποδίζει μεγάλως ὁ ρηθεὶς διδάσκαλος νὰ μαθαίνουν οἱ μαθηταὶ Εὐρωπαϊκὰς γλώσσας, λέγων, ὅτι αὗται γέμουσιν ἀπὸ ἀθεϊστικὰ βιβλία καὶ κάμνουν νὰ ἀθεῖσουν, ὅσοι τὰς μανθάνουν. ... Εἰς αὐτὸ τὸ σχολεῖον οἱ μαθηταὶ δὲν ἠμποροῦν νὰ τελειώσουν πρωτύτερα τὴν περίοδον τῶν ξηρῶν γραμματικῶν παρὰ μετὰ δέκα ἔτη καὶ τότε οἱ περισσότεροι ἀνίδεοι ὄντες ἱστορίας, γεωγραφίας καὶ ἄλλων μέσων φιλολογικῶν καταλαμβάνουν κακῶς τοὺς παλαιοὺς συγγραφεῖς. Πολλοὶ ἀπὸ αὐτοὺς γίνονται μισάνθρωποι, κακοήθεις καὶ ὅσον αἱ ιδέαι των μικρότεραι, τόσον περισσότερο ὑπεροπτικοὶ καὶ κενόδοξοι. Ἐνῷ ὁ κύριος Μπαλανίδης δὲν εἶναι ἄξιος τῆς παρούσης ἐποχῆς, ἐγήρασε πολὺ καὶ ἐκουράσθη. Ἀλλὰ τὸν ἐρωτοῦν οἱ μαθηταὶ καὶ ἄλλα αὐτὸς ἀποκρίνεται». Καὶ καταλήγει ὁ Δ. Ἀθανασίου ἔτσι σχετικὰ μὲ τὸ ζήτημα αὐτό: «Ἰδού, φίλοι ὁμογενεῖς, ὁποῖους καρποὺς φέρει ἡ στρεβλὴ μέθοδος».

Δὲν χρειάζεται, νομίζω, νὰ γραφοῦν περισσότερα πάνω σ' αὐτὸ τὸ θέμα γιὰ νὰ ἀποδειχτεῖ πόσο, χωρὶς νὰ τὸ θέλουν, ζήμιωσαν τὴν ἐκπαίδευσιν τῶν Γιαννίνων οἱ Μπαλάνοι μὲ τὴν ὑπέρμετρη συντηρητικότητά τους.

Ἀθανάσιος Ψαλίδας

Σὰ φωτεινὸ ἀστέρι ἀπὸ τὰ μεγάλα στέκεται στὸ πνευματικὸ στερέωμα τῶν Γιαννίνων ὁ διάσημος δάσκαλος τοῦ Γένους Ἀθανάσιος Ψαλίδας. Αὐτὸς μὲ τὸ Γεώργιο Σουγδουρῇ καὶ τὸ Μεθόδιο Ἀνθρακίτη ἀποτελοῦν κατὰ κύριο λόγο τὴ δασκαλικὴ τριάδα ποὺ χάραξε καινούριους δρόμους, τοὺς πρὸ σωστούς, στὰ ἐκπαιδευτικὰ καὶ διδακτικὰ πράγματα τῶν Γιαννίνων.

Ὁ Ἀθανάσιος, παιδὶ τοῦ Πέτρου Ψαλίδα, γεννήθηκε στὰ Γιάννινα κατὰ τὸ 1767. Ὁ πατέρας του ταξιδεύονταν στὴ Βλαχία καὶ στὴ Ρωσσία. Σχετικὰ μὲ τὴ χρονολογία τῆς γέννησής του μᾶς τὴν κάνει ὁ ἴδιος γνωστὴ μὲ τὰ ὅσα γράφει σὲ πρόλογο κάποιου βιβλίου του: «καὶ εἶπω τι λέγει παρέβλεψα, σύγγνωτέ μοι, ὡς εἰκοσιτεσσάρων ἐτῶν νέω ὄντι». Ἡ οἰκογένειά του ἀπ' τὴς διασημες τῶν Γιαννίνων καὶ ἀρκετὰ εὐκατάστατη. Καθὼς γράφει ὁ κ. Λεάνδρος Βρανούσης³¹, «ἡ κοινωνικὴ θέσις τῆς οἰκογενείας του βοήθησε ἀσφαλῶς πολὺ τὸν Ἀθανάσιο Ψαλίδα νὰ ἐπιβληθῇ στὴν οἰκογένεια τῶν Γιαννίνων. ...». Στὰ 1773 πέθανε ὁ πατέρας του καὶ ὁ Ψαλίδας ἔμεινε ἀπὸ πολὺ μικρὸς ὀρφανός. Τὰ πρῶτα γράμματα τὰ ἔμαθε στὰ σχολεῖα τῶν Γιαννίνων. Στὰ 18 χρόνια του ταξιδεύτηκε στὴ Ρωσσία, ποὺ ἦταν τὰ μεγαλύτερα ἀδέρφια του, καθὼς καὶ ἄλλοι συγγενεῖς του. Στὴ Ρωσσία ἀρχικὰ φοίτησε στὰ σχολεῖα τῆς Νίζνας καὶ ἀργότερα στὰ σχολεῖα τῆς Πιλτάβας τῆς Οὐκρανίας. Ὑστερα ἀπὸ τὴ σπουδὴς του αὐτὸς ἔκανε τὸν οἰκοδιδάσκαλο καὶ στὰ 1787 βρίσκεται στὴ Βιέννη, ὅπου συνέχισε τὴ σπουδὴς του. Ἀρχικὰ ἀποφάσισε νὰ σπουδάσει γιατρός, ἀλλὰ κατόπι παραιτήθηκε ἀπὸ τὴ σπουδὴ αὐτή. Ἀκολούθησε ἄλλες ἐπιστῆμες ποὺ

31) «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία» τόμος 105, (1952).



είχαν σχέση με τὴ φιλοσοφία. Ἐκεῖ στὴ Βιέννη ἀσχολήθηκε καὶ μετὰ τὴ συγγραφή βιβλίων. Στὰ 1791 (34 χρόνων) κυκλοφόρησε τὸ βιβλίο του μετὰ τίτλο: «Ἀληθὴς εὐδαιμονία». Ἐξακολούθησε ἐκεῖ νὰ συγγράφει πολλὰ βιβλία. Ἐπηρεάζεται ἀπὸ τὰ γεγονότα τῆς Γαλλικῆς Ἐπανάστασης καὶ τοῦ γίνεται πάθος ὁ φωτισμὸς τοῦ Γένους καὶ ἡ ἀπελευθέρωση τῆς πατρίδας. Ἀρχίζει νὰ παίρνει μέρος σ' ὅλες τὶς ζυμώσεις ποὺ εἶχαν πατριωτικὸ σκοπὸ. Κατὰ τὸ 1795 ὁ Ψαλίδας ἤρθε στὰ Γιάννινα. Γιὰ τὸν ἐρχομὸ του σ' αὐτὰ ὁ κ. Λεάνδρος Βρανούσης μᾶς κάνει γνωστὰ τὰ ἑξῆς: «Τὴν ἐποχὴ ἐκείνη, πρὶν ἐγκαταλείψῃ ἀκόμη τὴ Βιέννη, γίνεται λόγος γιὰ μιὰ τιμητικὴ πρόσκληση: Ἡ Ἀκαδημία τῆς Πέσης προσφέρει στὸ νεαρὸ Γραικὸ τὴν ἔδρα τῆς Φιλοσοφίας. Ἀλλ' ὁ φιλόπατρις Ἡπειρώτης δὲ σκέπτεται, παρὰ τὴν πατρίδα του καὶ εἶναι ἀμετάπειστος στὴν ἀπόφασή του. Στὰ 1795 μᾶς λέγει ὁ ἴδιος γιὰ τὸν ἑαυτό του, ὅτι «ἦσαν ἔτοιμος νὰ μισεύσῃ εἰς τὴν γλυκυτάτην του πατρίδα, τῆς ὁποίας εἶχεν ἀνάψει εἰς τὴν καρδίαν του καὶ ἀργοπορίαν δὲν ὑπέφερεν». Πραγματικά, στίς 14 Σεπτεμβρίου τοῦ 1795 ὁ Ψαλίδας, ὕστερα ἀπὸ δεκάχρονη ἀπουσία, ξαναγύριζε στὰ Γιάννινα». Τοῦ ἀνατέθηκε ἡ διεύθυνση τῆς Μαρουτσείου Σχολῆς. Τὸ διδακτικὸ του ἔργο τὸ ἄρχισε τὴν 1η Φλεβάρη τοῦ 1796. Ἀρχίζει μετὰ μὲγάλον ἐνθουσιασμὸ καὶ νεανικὴ ἐπαναστατικὴ ὁρμή. Τὸ κληροδότημα τοῦ Μαρούτση χάνεται. Τὸ σχολεῖο ὁμῶς κρατιέται μετὰ οἰκονομικὴ ἀρωγὴ τοῦ Ζωῆ Καπλάνη (Καπλάνειος πιά). Ὁ Ψαλίδας διδάσκει καὶ γράφει σὲ γλῶσσα πολὺ κατανοητὴ ἀπ' ὅλους. Εἰσάγει στὸ σχολεῖο τὶς Φυσικὰς ἐπιστῆμες καί, καθὼς γράφει ὁ κ. Βρανούσης, «παρὰ τὶς ζωηρὰς ἀντιδράσεις, καλλιεργεῖ τὴν ἐλεύθερη σκέψη, διδάσκει τὰ προοδευτικώτερα φιλοσοφικὰ συστήματα τοῦ καιροῦ του, παρέχει τὴ ζωντανὴ μάθηση, γιὰ τὴν ὁποία διψοῦσε τὸ Γένος, ἀλλὰ πρὸ πάντων — μακρὺ ἀπὸ κάθε σχολαστικισμοῦ καὶ κάθε στεῖρο δογματισμοῦ — μορφώνει ψυχὰς, πλάθει φιλελεύθερους ἀνθρώπους, μορφώνει συνειδήσεις».

Γιὰ τὸ διδακτικὸ ἔργο τοῦ Ψαλίδα στὸ βιβλίο τοῦ Φ. Μιχαλοπούλου διαβά-
ζει κανένας τὰ ἑξῆς³²: «Εἰδικῶς γιὰ τὸν Ψαλίδα, ἰὸν ἐμπνευομένον ἐκεῖνον
ἱεροφάντη τῶν ἐλληνικῶν γραμμῶν, ποὺ γαλούχησε ὁλόκληρὴν τὴν ἐποχὴ
του, ἔγραψεν ἀνώνυμος ἀκροατὴς του μετὰ παρέλευση μακροῦ χρόνου ἀπὸ τοῦ
θανάτου του: «Ὁ Ἀθανάσιος Ψαλίδας εἶχεν ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτοῦ τὸ πῦρ τοῦ
οὐρανοῦ. Φιλόσοφος, ἐνθουσιαστής, δὲν ἐδίδασκε τὰ γράμματα πρὸς διάδοσιν
μόνον γνώσεων ὠφελίμων, ἀλλὰ καὶ πρὸς δημιουργίαν πολιτῶν γενναιοφρόνων.
Ἡ ποικιλία καὶ ἡ χάρις τῆς διδασκαλίας του ἀποτελοῦσαν κόσμον ὁλόκληρον
καὶ κόσμον ὥραϊον. Ἡ δὲ παράστασις του τοσοῦτον εἶχε τὸ ἐπαγωγόν, ὥστε οἱ
ὀμιληταὶ του μετὰ τὸ πέραν τοῦ μαθήματος ἀναχωροῦσαν θλιμμένοι». Ἡ τόσο
νεωτεριστικὴ καὶ τόσο ἀποτελεσματικὴ διδασκαλία τοῦ Ψαλίδα λάβαινε χώρα
τὸν καιρὸ ποὺ σὺν ἄλλο σχολεῖο οἱ Μπαλάνοι ἐφάρμοζαν ἀναχρονιστικὰ συστή-
ματα. Καταλαβαίνει λοιπὸν κανένας ποῖα κατακραυγὴ ξεσήκωναν αὐτοὶ ἐναν-
τια στὸ νεωτεριστὴ Ψαλίδα. Γιὰ τὸ διδακτικὸ ἔργο τοῦ Ψαλίδα γράφει ὁ Δ. Ἀ-
θανασίου τὰ ἑξῆς³³: «Εἰς τὸ δεύτερον σχολεῖον τῆς πατρίδας μας, δηλ. τοῦ ἀει-
μνήστου Καπλάνη, σχολαρχεῖ ὁ κύριος Ἀθανάσιος Ψαλίδας, ὅστις ἐσπούδασεν
ἐνταῦθα (ἐννοεῖ τὴ Βιέννη). Ἡ μέθοδος αὐτοῦ εἶναι ὀρθή, δι' ἣν καὶ πολλοὶ μα-
θηταὶ ἐξῆλθον ἀπὸ τὸ σχολεῖον μετὰ ἀκριβῆ γνώσιν τῆς Ἑλληνικῆς, λατινικῆς
καὶ ἄλλων διαλέκτων, μετὰ ἰδέας ἱστορίας, γεωγραφίας καὶ ὁποιοῦν Φιλοσο-

32) Φάνη Μιχαλοπούλου: «Τὰ Γιάννενα καὶ ἡ νεοελληνικὴ ἀναγέννηση», σελ. 15.

33) «Λόγιος Ἑρμῆς» (1817).



φίας. Ἀπὸ αὐτοὺς ἔγιναν ἄλλοι ἰατροὶ καὶ ἄλλοι διδάσκαλοι εἰς ἄλλα μέρη (ἴσως διὰ τὴν εἰς τὴν πατρίδα πτωχὴν πληρωμὴν)...». Ἡ πολιτικὴ μαεστρία τοῦ Ψαλλίδα εἶχε πολὺ εὐεργετικὴ ἐπίδραση ἀπὸ πατριωτικὴ πλευρὰ ὡς πρὸς τὶς σχέσεις του μὲ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ, τοῦ ὁποῦ εἶχεν ἐπισύρει τὴν ἐμπιστοσύνη καὶ τὸ θαυμασμό. Ὁ Ψαλλίδας εἶχε μνηθεῖ καὶ στὴ Φιλικὴ Ἑταιρία. Κατὰ τὴν πολιτορχία τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ ἀποτελοῦσε μέλος τῆς ἐπαναστατικῆς ἐπιτροπῆς καὶ εἶχε βγεῖ στὸ Τσεπέλοβο τοῦ Ζαγοριοῦ μαζὶ μὲ τὸ Βηλαρά, ἀπ' ὅπου κατεύθυναν πρὸς καλὰ τὴν ἐπαναστατικὴ κίνηση γιὰ τὸν Ἱερὸ Ἀγῶνα καὶ ρύθμιζαν τὰ τῆς «κάσας τῶν Γιαννίνων» γιὰ τοὺς πατριωτικοὺς σκοποὺς. Γιὰ τὴν πατριωτικὴ δράση τοῦ Ψαλλίδα κατὰ τοὺς χρόνους ἐκείνους ὁ κ. Λ. Βρανούσης μᾶς πληροφορεῖ τὰ ἑξῆς³⁴: «Στὰ Ζαγοροχώρια ἔχει καταφύγει ὁ Ψαλλίδας, ὁ στενός του φίλος Βηλαράς καὶ πλῆθος ἄλλοι Γιαννιώτες, ἀπὸ τὸν Αὐγουστο τοῦ 1820, ποὺ ἄρχισαν οἱ ἐχθροπραξίες κατὰ τοῦ Ἀλῆ καὶ καταστράφηκαν τὰ Γιάννινα... Τὴν ὀργάνωση αὐτὴ καὶ τὴν περίφημη «κάσα τῶν Γιαννίνων» διευθύνει στὸ Τσεπέλοβο τοῦ Ζαγοριοῦ ὁ γιατρὸς καὶ ποιητὴς Ἰωάννης Βηλαράς... Στὸ πλευρὸ τοῦ Βηλαρά βρίσκεται ὁ Ψαλλίδας καὶ οἱ δυὸ μαζὶ — συνοδοιπόροι στὸν ἐθνικοδιαφωτιστικὸν ἀγῶνα πάντα, συνοδοιπόροι καὶ στὸν ἀπελευθερωτικὸν — ἐπεκτείνουν τὴ δράση, συντονίζουν τὶς ἐνέργειες, συσπειρώνουν γύρω τους ὅλα τὰ χρήσιμα στοιχεῖα καὶ καταστρώνουν τὰ σχέδια γιὰ νὰ ξεσηκώσουν ὁλόκληρὴ τὴν Ἠπειρο. Ἀπὸ τὸ Ζαγόρι ὁ Ψαλλίδας ἔφυγε στὰ 1822 καὶ πῆγε στὴν Κέρκυρα, χωρὶς νὰ πάψει καὶ κεῖ νὰ ἀγωνίζεται σὲ διάφορους τομεῖς γιὰ τὸ καλὸ τῆς πατρίδας. Ἀπὸ κεῖ γράφει παντοῦ, ὅπου νομίζει πὼς εἶναι ἀνάγκη νὰ γράψει (Ν. Μανιάκη, Μαυροκορδατο, Καποδίστρια, Κοραῆ κλπ.). Ὑστερα ἀπὸ τὴν ἀπελευθέρωση βρίσκουμε τὸν Ψαλλίδα νᾶναι στὴ Λευκάδα, ὅπου στὰ 1829 διηύθυνε τὸ ἐκεῖ Ἑλληνικὸ Λύκειο. Γιὰ κακὴ τύχη ὅμως δὲν ἔζησε πολὺ. Στὶς 29 Ἰουλίου τοῦ 1829 πέθανεν ἐκεῖ. Τὸν ἔκλαψαν πολὺ ὅλοι καὶ μὲ πάνδημη κηδεῖα θάφτηκε στὸ ἐκκλησάκι τοῦ Ἀγίου Μηνᾶ τῆς Λευκάδας. Δὲν ἔγινε ἀκόμα κατορθωτὸ νὰ βρεθοῦν τὰ λείψανά του καὶ νὰ μεταφερθοῦν στὰ Γιάννινα.

Ἄς μοῦ ἐπιτραπεῖ νὰ κλείσω τὴν ταπεινὴ μου αὐτὴ βιογραφικὴ περιγραφή γιὰ τὸν Ἀθανάσιο Ψαλλίδα μὲ τὰ ὅσα ἔχει γράψει γι' αὐτὸν ὁ σεβαστός μας συμπατριώτης παιδαγωγὸς κ. Εὐριπίδης Σούρλας³⁵: «Ὁ Ἀθανάσιος Ψαλλίδας εἶναι μιὰ ἐξαιρετικὴ φυσιογνωμία μέσα εἰς τὴν πλειάδα τῶν μεγάλων διδασκάλων τοῦ Γένους... Ὁ Ψαλλίδας ἦτανε ὁ κατ' ἐξοχὴν ἀντιπροσωπευτικὸς τύπος θερμουργοῦ καὶ μὲ διδασκαλικὴν ψυχὴν διαισθητικῶς ὀπλισμένων καὶ διαπλασμένων, ἦτανε ὁ κατ' ἐξοχὴν Ἑλλήν παιδαγωγὸς τοῦ ΙΗ' αἰῶνος. Τὸ ἐξαιρετικόν του πνεῦμα κατῳρῆσε νὰ συνδυάσῃ εἰς ἓν ἀρμονικὸν σύνολον τὰς ὄνειροπολήσεις τῆς Μεταφυσικῆς μὲ τὴν ἀγάπην καὶ ἀφοσίωσιν τοῦ διδασκάλου...».

Ὁλοκληρωμένα στοιχεῖα γιὰ τὴ ζωὴ, τὴ δράση, τὸν πατριωτισμὸ καὶ τὸ διδακτικὸ καὶ συγγραφικὸ ἔργο τοῦ μεγάλου αὐτοῦ δασκάλου τοῦ Γένους βρίσκει κανένας, καθὼς σημειώθηκε καὶ παραπάνω, στὸ περιοδικὸ «Ἠπειρωτικὴ Ἑστία». Τὰ πλούσια αὐτὰ στοιχεῖα γάχουν γράψει οἱ κ.κ. Λεάνδρος Βρανούσης καὶ Εὐριπ. Σούρλας, ὁ μακαρίτης Δημ. Σαλαμάγκας καὶ ἄλλοι λόγιοι Ἠπειρώτες.

34) «Ἠπειρωτικὴ Ἑστία», τόμος Α' (1952).

35) «Ἠπειρωτικὴ Ἑστία», τόμος Α' (1952).



Ἀναστάσιος Σακελλαρίου

Ὁ ἱστορικὸς Ἰωάννης Λαμπρίδης ἀποκαλεῖ τὸν Ἀναστ. Σακελλαρίου «σοφὸν τῆς Ἠπείρου διδάσκαλον»³⁶. Ὁ δὲ Παναγ. Ἀραβαντινὸς ἀναγράφει, ὅτι ὑπῆρξεν αὐτὸς «ὁ νεώτατος τῆς Ἠπείρου δαδοῦχος»³⁷.

Πραγματικά, ὁ Ἀναστάσιος Σακελλαρίου ὑποδείχτηκε χαλκέντερος ἐργάτης τῆς παιδείας καὶ δραστηριώτατος πατριώτης, ὅσο λίγοι κατὰ τὸ πρῶτο ἡμῶν τοῦ 19ου αἰῶνα. Γεννήθηκε στὸ Βραδέτο τοῦ Ζαγοριοῦ κατὰ τὸ 1800. Ὁ Π. Ἀραβαντινὸς ὅμως γράφει, ὅτι γεννήθηκε στὰ 1799³⁸. Ἦταν παιδί τοῦ παπᾶ-Χριστόδουλου (ποὺ εἶχε καὶ τὸν ἐκκλησιαστικὸ τίτλο «Σακελλάριος») καὶ τῆς Ἑλένης. Κι' ὁ πατέρας τοῦ πατέρα του, δηλαδὴ ὁ παππούς του, Γεώργιος ἦταν κι' αὐτὸς ἱερωμένος καὶ μάλιστα μὲ τὸν ἐκκλησιαστικὸ τίτλο «Οἰκονόμος». Τόσο ὁ πατέρας του, ὅσο κι' ὁ παππούς του ἔκαναν καὶ τὸ δάσκαλο στὸ Βραδέτο. Ὁ Ἀναστάσιος τὰ πρῶτα τοῦ γράμματα τὰ ἔμαθε στὸ Βραδέτο ἀπὸ τὸν πατέρα του. Ἄμα τελείωσε τὸ σχολεῖο τοῦ χωριοῦ του, ὁ πατέρας του τὸν ἔστειλε στὰ Γιάννινα γιὰ νὰ μάθει περισσότερα. Γιὰ τὶς σπουδές του στὰ Γιάννινα ὁ Ἀραβαντινὸς γράφει τὸ ἑξῆς: «Δεκαετὴς τὴν ἡλικίαν ὁ προμνησθεὶς Ἀναστάσιος καὶ κάτοχος τῶν παρὰ τοῦ πατρός του παραδιδωμένων μαθημάτων, ἀπεστάλη παρ' ἐκείνου εἰς τὴν ἐν Ἰωαννίνοις Μπαλαναίαν Σχολήν, διευθυνομένην τότε ὑπὸ τοῦ πολυμαθοῦς Μπαλανοπούλου τοῦ Καμινάρη, διότι ἐν τῇ αὐτῇ καὶ ὁ πατὴρ ἐκείνου ἔμαθεν ὅ,τι ἐγνώριζε καὶ διότι ὁ τότε περικλεὴς Ἀθανάσιος Ψαλίδας, διευθυντὴς τῆς φωτοπαρόχου Καπλανείου Σχολῆς, ἐχθροὺς ἔχων ἱκανοὺς καὶ ἐπὶ τὸ ἀστειότερον καὶ ἐλευθερώτερον φερόμενος ἐν ταῖς φιλικαῖς συνεντεύξεσι, ἐκατηγορεῖτο καὶ ἐθεωρεῖτο ὡς ἄθρησκος παρὰ τῶν ἀπλουστέρων». Ὁ δὲ Ἀναστάσιος Γούδας³⁹ γιὰ τὸ ζήτημα αὐτὸ γράφει: «Βραδύτερον δὲ κατετάχθη εἰς τὴν ὑπὸ τοῦ Κοσμᾶ Μπαλάνου διευθυνομένην Σχολήν καὶ ἐδιδάσκετο κατὰ τὴν τότε ἐπικρατοῦσαν μέθοδον τὰ Ἑλληνικά. Ἀλλὰ ὁ Σακελλάριος δὲν ἦτο ἐκ τῶν νέων ἐκείνων, οἵτινες δὲν δύνανται νὰ διακρίνῃσι τὸ ὑπὸ τὰς ὤψεις αὐτῶν σχετικῶς τελειότερον. Ἰδὼν δὲ ὅτι διὰ τῆς εὐλογημένης ψυχαγωγίας, καθ' ἣν ὁ μακαρίτης Μπαλάνος ἐξήγει μίαν καὶ τὴν αὐτὴν λέξιν τῆς ἀρχαίας Ἑλληνικῆς διὰ πολλῶν ἄλλων, ἐπίσης δυσλήπτων καὶ πολλάκις πάντη ὁκαταλλήλων, διὰ τῆς γραμματικῆς τοῦ Λασκάρους καὶ διὰ τῶν συχνῶν ραβδισμῶν, δὲν διδάσκονται εὐμεθόδως τὰ γράμματα, ἐγκατέλειπε τὴν τοῦ Μπαλάνου Σχολήν καὶ κατετάχθη εἰς τὴν τοῦ Ψαλίδας, φημιζομένην τότε ἐπὶ ἐπιδόσει τῶν μαθητῶν».

Ἦταν 17—18 χρονῶν ὁ Ἀναστάσιος, ὅταν τελείωσε τὶς σπουδές του κοντὰ στὸν Ψαλίδα. Τότε πέθανε καὶ ὁ πατέρας του. Ἡ μάνα του, θέλοντας νὰ μὴ φρῦγει μακριὰ ἀπ' αὐτὴν τὸ παιδί της, τὸ πάντρεψε μὲ μιὰ κοπέλλα⁴⁰ τοῦ Ζαβαλέξη ἀπὸ τὸ γειτονικὸ χωριό, τὸ Καπέσοβο. Ἀναγκαστικὰ παρέμεινε στὸ χωριό του, ὅπου ἔκανε καὶ τὸ δάσκαλο, ἀφοῦ ἦταν κενὴ ἡ θέση τοῦ δασκάλου, ὕστερα ἀπὸ τὸ θάνατο τοῦ πατέρα του. Γιὰ δυὸ χρόνια δασκάλεψε ὁ Ἀναστάσιος στὸ Βραδέτο. Κατόπι στὰ 1820, ὁ πολὺς τότε Μάνθος Οἰκονόμιου τὸν πῆρε δάσκαλο στὸ Κουκούλι τοῦ Ζαγοριοῦ, ὅπου δίδαξε πολὺ ἀποτελεσματικὰ ὡς τὰ

36) Ἰωάννη Λαμπρίδη: «Ζαγοριακά», σ. 275.

37) Παν. Ἀραβαντινοῦ: «Βιογραφικὴ συλλογὴ λογίων τῆς Τουρκοκρατίας», σελ. 191.

38) Παν. Ἀραβαντινοῦ: «Βιογραφικὴ συλλογὴ λογίων τῆς Τουρκοκρατίας», σελ. 178.

39) Ἀναστ. Γούδας: «Βίοι παράλληλοι» καὶ Ἰ. Λαμπρίδη: «Ζαγοριακά» (1870).

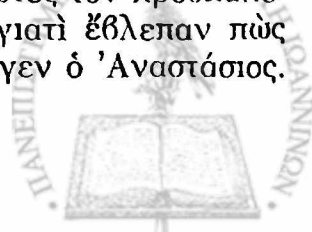
40) Ἡ κοπέλλα αὐτὴ λέγονταν Χάϊδω.



1826. Τότε στα 1826 πήγε δάσκαλος στο Μονοδέντρι του Ζαγοριού, όπου ο αριθμός των μαθητών του είχε φτάσει τους 130, γιατί είχε αποκτήσει φήμη πλούσιου καλού δασκάλου. Για το διδακτικό έργο του Σακελλαρίου κατά τα χρόνια αυτά, δηλ. τα ύστερα από τα 1820 χρόνια της Επανάστασης, ο Παν. Αραβαντινός μας κάνει γνωστά τα παρακάτω: «Κατά την τοιαύτη λοιπόν καχεκτικήν εποχήν ο Αναστάσιος διδάσκων διηρμήνευε τὸν Ὅμηρον, τὸν Πλάτωνα, τὸν Ξενοφῶντα, τὸν Δημοσθένην καὶ τοὺς ἄλλους Ἑλληνας συγγραφεῖς μετὰ τοῦ ἐνθουσιασμοῦ ἐκείνου, ὅστις κατέλαβε τὴν καρδίαν παντὸς εὐαισθήτου Ἑλλήνος, ἔχοντος ἐν τῇ Ἑλληνικῇ Ἐπαναστάσει ἡλικίαν μείζονα τῶν 15 ἐτῶν... Ἐχων δὲ ἐκ φύσεως φωνὴν γλυκυτάτην καὶ ὀξεῖαν ἐζωογονεῖ ἐν τῇ καρδίᾳ τῶν μαθητῶν του τὸ πατριωτικὸν αἶσθημα μέχρι ἐνθουσιασμοῦ. Ἀλλὰ καὶ αὐτὸς οὗτος ἐνθουσιάζετο παραφόρως ἐνίοτε. Συνεπεῖα δὲ τῆς ἐνθουσιώδους ταύτης τοῦ διδασκάλου διαγωγῆς οὐκ εὐάριθμοι τῶν ἐνηλίκων αὐτοῦ ἀκροατῶν ἐκπατρισθέντες περιεζώσαντο τὴν ρομφαίαν».

Ἀπὸ τὸ Μονοδέντρι στὰ 1829 τὸν Ἀναστάσιο τὸν πῆρε στὰ Γιάννινα ὁ Μητροπολίτης Βενέδικτος. Τοῦ ἔδωσε μεγαλύτερο μισθό, οἶκημα στὴ μητρόπολη δωρεὰν καὶ διατροφή γιὰ νὰ διδάσκει αὐτὸν καὶ τοὺς ἀνθρώπους τῆς Μητροπόλης. Εἶχε σκοπὸ νὰ τοῦ ἀναθέσει τὴ διεύθυνση τῆς Σχολῆς ποὺ ἐπρόκειτο νὰ συστήσουν οἱ Ζωσιμάδες στὰ Γιάννινα. Δὲν πραγματοποιήθηκε ὅμως αὐτό, γιατί στὸ μεταξὺ πέθανε ὁ Βενέδικτος. Πολλὰ χωρὶς τοῦ Ζαγοριοῦ ἤθελαν νὰ πάρουν τὸν Ἀναστάσιο δάσκαλο, ἀλλ' αὐτὸς ἀρνήθηκε. Προτίμησε νὰ πάει στὴν Πρέβεζα γιὰ νὰ ναι πιὸ κοντὰ στὴν ἐλεύθερη Ἑλλάδα. Ὅταν πᾶ συστήθηκε στὰ 1833 κι' ἄρχισε νὰ λειτουργεῖ στὰ Γιάννινα τὸ σχολεῖο τῶν Ζωσιμάδων, οἱ Γιαννιώτες τὸν προσκάλεσαν καὶ τοῦ ἀνάθεσαν τὴ διεύθυνση αὐτοῦ τοῦ σχολείου.

Μὲ τὸν ἐρχομὸ τοῦ Σακελλαρίου στὰ Γιάννινα ἡ Σχολὴ παίρνει μεγάλη ζωὴ καὶ φήμη. Κατέκλυσαν τὴ Ζωσιμαία Σχολὴ μαθητὲς ἀπ' ὅλα τὰ μέρη τῆς Ἠπείρου, ἰδιαίτερα δὲ ἀπὸ τὸ Ζαγόρι. Οἱ Γιαννιώτες διέταξαν τότε τὸ Σακελλαρίου νὰ μὴ δέχεται μαθητὲς ἀπὸ τὸ Ζαγόρι. Δυσανεστήθηκε ὁ Ἀναστάσιος ἀπ' αὐτὸ τὸ πρᾶγμα. Περισσότερο ὅμως δυσανεστήθηκαν οἱ Ζαγορίσιοι, οἱ ὁποῖοι ἀποφάσισαν νὰ κάνουν μιὰ ἀνώτερη κεντρικὴ σχολὴ στὸ Ζαγόρι καὶ νὰ βάλουν διευθυντὴ τῆς τὸ Σακελλαρίου. Πραγματικὰ οὕτῃ ἡ Σχολὴ συστήθηκε καὶ λειτούργησε στὰ 1833 στὸ Κουκούλι. Τὴν ἄλλη ὅμως χρονιά, στὰ 1834, μεταφέρθηκε αὐτὴ στὶς Νεγάδες τοῦ Ζαγοριοῦ, γιατί ἐκεῖ ἐξασφαλίστηκαν οἱ ἀπαραίτητοι πόροι γιὰ τὴ λειτουργία τῆς ἀπὸ τὸν ἄρχοντα Νεγαδιώτη Καραστάθη. Στὸ μεταξὺ ὅμως μετάνοιωσαν καὶ οἱ Γιαννιώτες καὶ προσκάλεσαν πάλι τὸ Σακελλάριο γιὰ διευθυντὴ τῆς Ζωσιμαίας, χωρὶς τοὺς προηγούμενους παράλογους περιορισμοὺς ποὺ τοῦ ἔθεταν σχετικὰ μὲ τοὺς Ζαγορίσιους μαθητὲς. Καὶ ἦρθε στὰ 1834 ὁ Σακελλαρίου ξανὰ στὰ Γιάννινα. Ἀλλὰ στὰ Γιάννινα ἔγινε κατὰ τὸ 1838 κάποια φασαρία μὲ τὸ Δεσπότη τους, τὸν ὁποῖο καὶ ἔδιωξαν. Ἀναγκάστηκε τότε νὰ φύγει κι' ὁ Σακελλαρίου, γιατί εἶχε ἀγαθὲς σχέσεις μὲ τὸ Δεσπότη. Πῆγε στὴν Ἀθήνα, ὅπου παρακολούθησε μαθήματα φιλολογίας στὸ Πανεπιστήμιον τῆς Ἀθήνας. Τὸ σχετικὸ του δίπλωμα τὸ πῆρε τὴν ἄλλη χρονιά, δηλ. στὰ 1839. Ἀμέσως τότε προσκλήθηκε μὲ διπλὸ μισθὸ ἀπὸ τοὺς Σμυρναίους γιὰ νὰ πάει ἐκεῖ νὰ διευθύνει τὴν Εὐαγγελικὴ Σχολή. Ὁ Σακελλαρίου στὴν Σμύρνη δίδαξε ἀποτελεσματικὰ ὡς τὰ 1843, ὅποτε οἱ Γιαννιώτες τὸν προσκάλεσαν πάλι καὶ τοῦ ἀνέθεσαν τὴ διεύθυνση τῆς Ζωσιμαίας, γιατί ἔβλεπαν πὼς εἶχε ξεπέσει τὸ κύρος τοῦ σχολείου τους ἀπὸ τότε ποὺ ἔφυγεν ὁ Ἀναστάσιος.



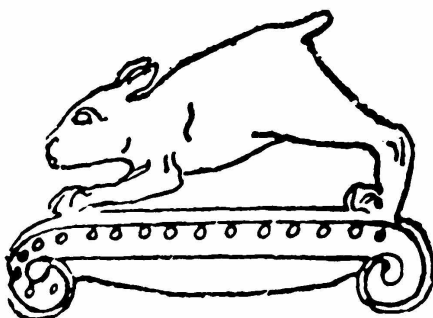
Στη δεύτερη αὐτῇ περίοδο τῆς ὑπηρεσίας του στὴ Ζωσιμαία ὁ Σακελλαρίου εἶχε τοὺς πιὸ μεγάλους καρποὺς πάνω στὸ διδακτικὸ του ἔργο. Ἀνάμεσα στὰ ἄλλα, ἀναγνωρίστηκε τότε ἡ Ζωσιμαία Σχολὴ ἐπίσημο Γυμνάσιο. Κατὰ τὸ 1855 ἀπουσίασε ἀπὸ τὰ Γιάννινα. Πῆγε στὴ Μολδαυία στὰ γυναικαδέρφια του, ἀδερφοὺς Ζαβαλέξη. Ἀπὸ κεῖ περιέτρεξε τὴν Εὐρώπην. Ἐπισκέφτηκε τὸ Παρίσι καὶ τὴ Λειψία. Ἀπὸ τὸ ταξίδι του αὐτὸ γύρισε στὰ Γιάννινα πάλι στὰ 1857. Μὲ ἔξοδα τῶν γυναικαδέλφων του ἀγόρασε ἀπὸ τὴν Εὐρώπην καὶ ἔφερε στὰ Γιάννινα καὶ τυπογραφεῖο «πρὸς ἐκτύπωσιν διδακτικῶν βιβλίων διανεμομένων δωρεὰν τοῖς ἀπόροις καὶ ἀκερδῶς τοῖς εὐπόροις μαθηταῖς πάντων τῶν ἐν Ἡπείρῳ σχολείων». Γυρίζοντας στὰ Γιάννινα, ἔκανε νέο συμβόλαιο μὲ τοὺς ἐφόρους τῆς Σχολῆς γιὰ τρία χρόνια. Καὶ ἄρχισε πάλι μὲ ἐνθουσιασμό καὶ ζῆλο τὴ δουλειά του. Γιὰ τὴν ἐξαιρετικὰ καρποφόρα διδασκαλία του καὶ κατὰ τὴν περίοδο αὐτὴ ὁ Παν. Ἀραβαντινὸς γράφει: «Ἦρξατο λοιπὸν τῶν παραδόσεων ὡς καὶ πρότερον, ἀλλὰ καὶ διὰ πλείονός τινος εὐκαρπίας, διότι ἐν τῇ κατὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ Εὐρώπην περιηγήσει του ὡς ἀνθολόγος μέλισσα συνέλεξε νέας γνώσεις καὶ μεθοδικώτερον τρόπον τῆς διαδόσεως τῆς ποικίλης παιδείας του. Καὶ τότε ἡ Ζωσιμαία ἔφθασεν εἰς τὸν κολοφῶνα τῆς ἀκμῆς της, πλείονας τῶν τεσσαράκοντα τελειοφοίτων μετοχετεύουσα καὶ ἔτος εἰς διδασκαλικὰς θέσεις καὶ εἰς τὴν στέγην τοῦ Ἑθνικοῦ Πανεπιστημίου. Τῶν τελειοφοίτων δὲ τῆς Σχολῆς ταύτης ἡ ἀξία γίνεται καταφανὴς ἐκ τοῦ ψηφίσματος, ὅπερ ἡ Σύγκλητος τοῦ Πανεπιστημίου Ἀθηνῶν ἐξέδωκε τὸ φθινόπωρον τοῦ 1860, ἵνα ἀνεξετάστως ἐγγράφηται ὡς φοιτητὴς τοῦ Πανεπιστημίου πᾶς μαθητὴς τοῦ Γυμνασίου τῶν Ἰωαννίνων, φέρων δίπλωμα ἀποφοιτήσεως τοῦ Γυμνασιάρχου, ἐνῶ τοιοῦτον τι πλεονέκτημα εἰς οὐδὲν τῶν ἐν τῇ μὴ ἐλευθέρᾳ Ἑλλάδι συνεστηκότων γυμνασίων ἐπεχορηγήθη μέχρι τῆς ἐποχῆς ἐκείνης».

Ἡ Ἑλληνικὴ Κυβέρνηση γιὰ νὰ ἐπιβραβεύσει τοὺς κόπους ποὺ κατέβαλε γιὰ τὴ διάδοση τῶν φώτων τοῦ ἀπένειμε τὸν Ἀργυρὸ Σταυρὸ τοῦ Σωτῆρος. Κατὰ τὴν ἐποχὴ αὐτὴ ἀρχίζει νὰ λειτουργεῖ καὶ τὸ πρῶτο τυπογραφεῖο σιὰ Γιάννινα ποὺ εἶχε φέρει ἀπὸ τὴ Γερμανία ὁ Σακελλάριος καὶ ποὺ εἶχε πάρει τὸν τίτλο «Δωδώνη». Γιὰ τὴ λειτουργία του ὁ Παν. Ἀραβαντινὸς μᾶς καίτοι πίπτει μὲ τὰ ἐξῆς: «Κατὰ τὰ μέσα δὲ τοῦ 1860 ἐκδοθέντος τοῦ φερμανίου μετὰ πλείστης ὀσῆς δυσχερείας, ἤρξατο κατὰ τὸν Μάϊον τοῦ 1861 ὑπὸ αἰσιωμάτων οἰωνοῦς ἡ ἐργασία τῶν πιεστηρίων τῆς ρηθείσης τυπογραφίας ὑπὸ τὸ ὄνομα ἡ Δωδώνη, καὶ πρώτη βίβλος ἐξετυπώθη ἡ «Γραμματικὴ τοῦ Ἀναστασίου», ἥτις πρὸ δεκαπενταετίας ὑπῆρχεν ἐν χρήσει παρὰ πᾶσι τοῖς Ἡπειρωτικοῖς ἐκπαιδευτηρίοις καὶ τοῖς πλείοσι τῶν ἐν Μακεδονίᾳ καὶ Θεσσαλίᾳ, διὰ τὸ εὐμέθοδον αὐτῆς καὶ τὴν πρὸς τὸν συντάκτην της ὑπόληψιν τῶν διδασκάλων. Ἐξεδόθη δὲ ἐκτενεστέρα καὶ εὐκρινεστέρα τῆς πρώτης ἐκδόσεως, συντεταγμένη κατὰ τὸ νέον σύστημα τῶν γλωσσολόγων. Ὑπὸ δὲ τὴν ἐποπτεῖαν αὐτοῦ ἐξῆλθον ἐκ τοῦ ἀξιολόγου αὐτοῦ καταστήματος καὶ ἕτερα σχολειακὰ βιβλία, ἀλλὰ καὶ φιλολογικὰ τινὰ ποιήματα πρωτότυπα. Καὶ ἐνῶ καὶ ἄλλα τοιαῦτα ἦσαν ἔτοιμα εἰς ἐκτύπωσιν, κατὰ τὸ τέλος τοῦ 1862 ἐπέπρωτο ἐκτραγῆναι ἀπροσδοκῆτως ἡ μανιωδεστέρα τῶν Ἰωαννίνων καταφορὰ κατὰ τοῦ φωτοπαρόχου ἀνδρὸς τῆς Ἡπείρου».

Ἰπραγματικά, τότε ξέσπασε φιλονεικία ἀνάμεσα στὸ Σακελλαρίου καὶ τοὺς ἑφόρους τῆς Σχολῆς γιὰ τὴν καταβολὴ τῆς μισθοδοσίας του. Ὁ Σακελλαρίου κατέφυγε σιὰ δικαστήρια καὶ δικαιώθηκε. Ἀπὸ τὴν Ἀθήνα δὲ γύρισε σιὰ Γιάννινα, ἀλλὰ τράβηξε, παίρνοντας καὶ τὴ γυναῖκα του, πρὸς τὴ Μολδαυία,



ὅπου στὸ Γαλάτσι ἦταν καὶ τὸ παιδί του Φίλιππος, διάσημος γιατρός. Ἐκεῖ συνέλαβε ἓνα πολὺ πατριωτικὸ καὶ μεγαλόπνοο σχέδιο γιὰ τὸ πνευματικὸ καλὸ τοῦ Ἑθνους. Ὅταν τὰ πλούσια γυναικαδέρφια του τοῦ ζήτησαν τὴ γνώμη πὺς μποροῦν νὰ φανοῦν χρήσιμοι στὴν πατρίδα, διαθέτοντας μέρος ἀπὸ τὸν πλοῦτο τους, αὐτὸς τοὺς κατάφερε καὶ «ἀπεδέχθησαν τὴν πρότασιν αὐτοῦ περὶ τῆς ἐκδόσεως πάντων τῶν κλασσικῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων τῆς Ἀρχαίας Ἑλλάδος ἐν τῇ πόλει τῶν Ἀθηνῶν ἐπὶ τῷ διανέμεσθαι δωρεὰν τοῖς Ἑλληνικοῖς Σχολείοις καὶ ἀπόροις μαθηταῖς καὶ χορηγῆσθαι ἀντίτυπα ἐπὶ ἀκερδεῖ τιμῇ τοῖς εὐποροῦσιν». Γιὰ νὰ πετύχει αὐτὸ τὸ πρᾶγμα ὁ Ἀναστάσιος ἀπεχαιρέτησε τοὺς δικούς του στὸ Γαλάτσι γιὰ νάρθει στὴν Ἀθήνα, περνώντας ἀπὸ τὴ Γερμανία. Στὸ μεταξὺ ὅμως ξέσπασε ἐπιδημία χολέρας σιὴ Μολδαυία καὶ ἀναγκάστηκε νὰ παραμείνει ἐκεῖ καὶ νὰ πραγματοποιήσῃ τὸ ταξίδι του αὐτὸ ἐν τῇ ἐρχόμενῃ ἄνοιξῃ. Στὸ μεταξὺ ὅμως ἀρρώστησε καὶ πέθανε στίς 12 Δεκέμβρη τοῦ 1865. Τέτοιος ὑπῆρξε μὲ λίγα λόγια ὁ πρῶτος γυμνασιάρχης τῆς Ζωσιμαίας, ὁ μεγάλος δάσκαλος Ἀναστάσιος Σακελλαρίου ἢ Σακελλάριος ἀπὸ τὸ Βραδέτο τοῦ Ζαγοριοῦ καὶ τοῦ ὁποῦ δυστυχῶς δὲ βρίσκεται σιὴ Ζωσιμαία Σχολὴ ἢ φωτογραφία του, γιὰ τὴν προκοπὴ τῆς ὁποίας τόσο πολὺ μόχθησε.



ΦΙΛΟΛΟΓΙΑ

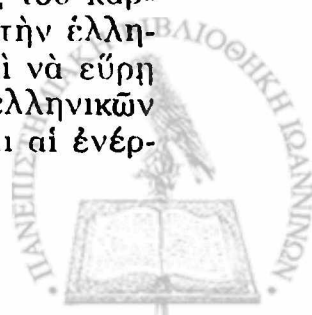
ΔΗΜΗΤΡΙΟΥ ΠΑΝΤΕΛΟΔΗΜΟΥ δ. Φ.

Ο ΠΡΟ ΤΗΣ ΕΠΑΝΑΣΤΑΣΕΩΣ ΤΟΥ 1821 ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟΣ ΦΙΛΕΛΛΗΝΙΣΜΟΣ ΕΙΣ ΤΗΝ ΓΑΛΛΙΑΝ

Ἡ εἶδησις τῆς ἐκρήξεως τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821 συνε-
τάραξε τοὺς ἀντιπροσώπους τῆς Ἀγγλίας, τῆς Ρωσσίας, τῆς Πρωσσίας καὶ τῆς
Γαλλίας, οἱ ὅποιοι συνεδρίαζον εἰς Laibach περὶ τοῦ προβλήματος τῆς Νεα-
πόλεως. Ἡ εὐρωπαϊκὴ πολιτικὴ μετὰ τὴν ναπολεόντειον περιπέτειαν εἶχε τα-
χθῇ αὐστηρῶς ὑπὲρ τῆς διατηρήσεως τῆς εἰρήνης καὶ τοῦ status quo. Ἡ ἀπε-
λευθερωτικὴ ἐξέγερσις τῶν Ἑλλήνων ἦτο ἀντίθετος ὅχι μόνον πρὸς τὸ γενι-
κὸν πνεῦμα τῆς πανισχύρου Ἱερᾶς Συμμαχίας, ἀλλὰ καὶ πρὸς τὴν πρόσφα-
τον ἀπόφασιν τῆς Αὐστρίας, τῆς Ρωσσίας καὶ τῆς Πρωσσίας, ληφθεῖσαν κατὰ
τὴν διάρκειαν τοῦ συνεδρίου εἰς Troppau περὶ ἀμέσου ἐπεμβάσεως πρὸς κα-
ταστολὴν πάσης ἐθνικῆς ἐξεγέρσεως εἰς τὴν Εὐρώπην. Ἡ πολιτικὴ τῆς Ἀγ-
γλίας τάσσεται ὑπὲρ τῶν δικαιωμάτων τοῦ Σουλτάνου πρὸς ἀποσόβησιν τοῦ
κινδύνου ἐμπολέμου καταστάσεως εἰς τὴν καταρρέουσαν Ὀθωμανικὴν Αὐτο-
κρατορίαν, ἐκ τῆς ὁποίας ὁ Τσάρος, διεκδικῶν τὴν κληρονομίαν τοῦ ἐτοιμοθα-
νάτου ἀσθενοῦς, θὰ ἀπεκόμιζεν ὀφέλη καὶ θὰ ἐπραγματοποιεῖ ἴσως τὸ ὄνειρον
τῆς Αἰκατερίνης Β' κατακτιήσεως τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ Γαλλία τῶν
παλινορθωθέντων Βουρβόνων, ἐξησθενημένη ἐκ τῶν μακροχρονίων πολέμων
καὶ ἀδυνατοῦσα νὰ διαδραματίσῃ σημαντικὸν ρόλον εἰς τὴν Εὐρωπαϊκὴν πο-
λιτικὴν, στρέφεται ὑπὲρ τῆς ἡμιελλήνου συμφώνως πρὸς τὸ πνεῦμα τῶν ἐπι-
σῆμων ἀποφάσεων, ἀλλὰ καὶ τῆς πατροπαραδότου ἐξωτερικῆς τῆς πολιτικῆς ἐ-
ναντι τῶν ἀνατολικῶν ὑποθέσεων.

Ἡ κοινὴ γνώμη ὅμως τῶν κρατῶν τῆς Δύσεως δὲν συνεμερίσθη τὰ συν-
αισθήματα τῶν κυβερνήσεων ἔναντι τῆς ἑλληνικῆς ὑποθέσεως. Εἰς τὴν Γερ-
μανίαν ἰδρύονται ἤδη τὸν Αὐγούστου τοῦ 1821 Φιλελληνικοὶ Σύλλογοι μὲ
πρωτοβουλίαν τοῦ ἑλληνιστοῦ Thiersch καὶ τοῦ φιλοσόφου Krug πρὸς ἐνίσχυ-
σιν τῶν ἀγωνιζομένων Ἑλλήνων. Τοῦτο ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ γεγονός ὅτι
ὁ γερμανικὸς λαὸς διηρημένος ἐθνικῶς εἶδεν εἰς τὴν πρὸς ἐθνικὴν ἀνεξαρτη-
σίαν ἐξέγερσιν τῶν προγόνων μας πραγματοποιούμενον τὸν πόθον ὅλων τῶν
ὑποδούλων ἐθνῶν πρὸς ἐθνικὴν ἐνότητα, ἐλευθερίαν καὶ ἀνεξαρτησίαν. Διὰ
τὸν ἴδιον λόγον ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις εἶχε ἀπήχησιν μεταξὺ τῶν Καρβο-
νάρων, οἱ ὅποιοι ἀπέβλεπον εἰς τὴν συγκρότησιν ἐνιαίου Ἰταλικοῦ Κράτους.
Ἀρκετοὶ μάλιστα Ἰταλοὶ κατῆλθον καὶ ἐπολέμησαν εἰς τὴν Ἑλλάδα'.

Μέγα ἐνδιαφέρον διὰ τὴν ἑλληνικὴν ὑπόθεσιν ἐπέδειξε καὶ ἡ Ἀγία Ἐ-
δρα. Ὁ Πάπας μάλιστα Πῖος ὁ Η', κατὰ πληροφρίαν τῶν «Σειρῶν Ἱστορι-
κῶν Ἀπομνημονευμάτων» τοῦ Χιώτου, παρέσχεν ἄσυλον εἰς τοὺς ἐκδιωκομέ-
νους ὡς ἐπαναστάτας Ἕλληνας, ὡς καὶ εἰς τὸν ἐγκαταλείποντα τὸ πατριον
ἔδαφος ἄμαχον πληθυσμόν. Ἐδέχθη μάλιστα, κατόπιν μεσολαβήσεως τοῦ καρ-
δινάλιου Ἰωάννου - Ἀντωνίου Benvenuti, νὰ παράσῃ ἀκρόασιν εἰς τὴν ἑλλη-
νικὴν ἀντιπροσωπείαν εἰς τὸ συνέδριον τῆς Βερόνας τὸ ἔτος 1822 καὶ νὰ εὕρῃ
τρόπον ἀναγνωρίσεώς της ὑπὸ τῶν συνέδρων. Ὑπὸ παρομοίων φιλελληνικῶν
συναισθημάτων κατείχετο καὶ ὁ διάδοχος τοῦ Λέων ὁ ΙΒ', ἀλλὰ ὅλαι αἱ ἐνέρ-



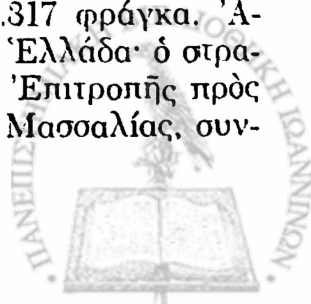
γειαὶ αὐτοῦ ὑπὲρ τῶν ἀγωνιζομένων χριστιανῶν εἰς τὴν Ἀνατολήν, προσέκρουσαν εἰς τὴν ἀντίδρασιν τῆς πανισχύρου διπλωματίας τῆς Αὐστρίας.

Μεταξὺ τῶν μελῶν τῆς Φιλελληνικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Λονδίνου, ἐξέχουσιν θέσιν κατέχουν οἱ Ἱερεμίας Bentham, Ἰωάννης Bowring, Ἐδουάρδος Blaquièrre, στρατηγὸς Στάνχωπ, Σαμουήλ Barff, λόρδος Nugent, Φραγκίσκος Burdett καὶ Douglas Kinnaird, εἰς τῶν ἐκτελεστῶν τῆς διαθήκης τοῦ λόρδου Βύρωνος. Ἡ ἐν λόγῳ Ἐπιτροπὴ διεδραμάτισε σπουδαῖον ρόλον κατὰ τὴν σύναψιν τοῦ δανείου ἐξ 800.000 καὶ 2.000.000 λιρῶν στερλινῶν πρὸς τὴν ἐπαναστατικὴν κυβέρνησιν τῆς Ἑλλάδος. Ἰδιαιτέρως πρέπει νὰ μνημονευθῇ ὁ Bentham, ὁ ὁποῖος ἔθεσεν ὑπὸ τὴν προστασίαν του τὴν ἑλληνικὴν ἀντιπροσωπείαν, ἐνήργησεν ὥστε νὰ ἀποφευχθοῦν αἱ δυσχέρειαι κατὰ τὰς διαπραγματεύσεις, συνέταξε τὰ ἀκανθώδη ἄρθρα τοῦ συμφωνητικοῦ καὶ ὑπῆρξεν ὁ ἔνθερμος ἀφιλοκερδὴς συνήγορος τῆς ἑλληνικῆς ὑποθέσεως. Ἔργον ἐπίσης τῆς Φιλελληνικῆς Ἐπιτροπῆς τοῦ Λονδίνου ἦτο ἡ ἀποστολὴ πολεμοφοδίων εἰς τὴν Ἑλλάδα, διακοπεῖσα ἐπ' ὀλίγον κατόπιν ἐπεμβάσεως ξένων διπλωματῶν, οἱ ὁποῖοι ἐξυπηρετοῦν τὰ συμφέροντα τῆς Ἱερᾶς Συμμαχίας.

Τῆς φιλελληνικῆς κινήσεως εἰς τὴν Ὁλλανδίαν ἡγήθη ὁ ἑλληνικῆς κατὰγωγῆς Στέφανος Παλαιολόγος, ἐνῶ εἰς τὴν Ἑλβετίαν ἠκούσθησαν αἱ ἐκκλήσεις τοῦ Τραπεζίτου Ἰωάννου Εὐνάρδου ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Οὗτος ἀπέβη ἡ ψυχὴ τῆς Φιλελληνικῆς Ἐπιτροπῆς τῆς Γενεύης, συνεκέντρωσε μεγάλα ποσὰ πρὸς ἐνίσχυσιν τοῦ ἀγῶνος, ἔστειλεν ἐπανειλημμένως πολεμοφόδια εἰς τὴν Ἑλλάδα, περιέθαλψεν πρόσφυγας Ἑλληνας καὶ ἐκάλεσεν ἀρχηγοὺς κρατῶν νὰ ἀναθεωρήσουν τὴν ἔναντι τῆς ἐθνικῆς ἑλληνικῆς ἐξεγέρσεως πολιτικὴν των.

Ἐπὶ κεφαλῆς ὅμως τῆς φιλελληνικῆς κινήσεως εἰς τὴν Δύσιν ἐτέθη ἔνωρὶς ἡ Γαλλία, διότι πολλοὶ ἄνθρωποι τῶν Γραμμάτων καὶ τῶν Καλῶν Τεχνῶν εἶχον δεόντως προετοιμάσει τὸ ἔδαφος κατὰ τὰς ἀρχὰς τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, ὥστε ἡ κοινὴ γνώμη νὰ δεχθῇ εὐμενῶς τὴν ἐξέγερσιν τῶν χριστιανῶν τῆς Ἀνατολῆς ἐναντίον τοῦ ζυγοῦ τῆς ἡμισελήνου. Κατὰ τὸ ἔτος 1823 συγκροτεῖται εἰς τοὺς κόλπους τῆς «Ἐταιρείας τῆς Χριστιανικῆς Ἠθικῆς» Ἐπιτροπὴ τῶν Ἑλλήνων, τῆς ὁποίας προΐστανται ὁ δούξ La Rochefoucauld, ὁ Γκιζώ, ὁ στρατηγὸς Σερπαστιανὶ καὶ ὁ συγγραφεὺς Βενιαμὶν Constant, συντάκτης τῆς περιφήμου «Ἐκκλήσεως πρὸς τὰ χριστιανικὰ ἔθνη», διὰ τῆς ὁποίας ἐξετοξεύοντο πύρινα βέλη ἐναντίον τοῦ τουρκικοῦ δεσποτισμοῦ καὶ ἐκλονίζετο ἡ νομιμότης τῆς ἐξουσίας τοῦ Σουλτάνου ἐπὶ τῶν Ἑλλήνων. Σημαντικωτέρα ὑπῆρξεν ἡ μετὰ ἐν ἔτος συσταθεῖσα «Φιλανθρωπικὴ Ἐταιρεία πρὸς βοήθειαν τῶν Ἑλλήνων», ἐπὶ κεφαλῆς τῆς ὁποίας εὐρίσκονται ὁ Σατωβριάνδος, ὁ Casimir Périer, ὁ Villemain, ὁ Ternaux, ὁ δούξ de Choiseul, ὁ κόμης Lasteyrie, ὁ δούξ de Broglie, ὁ κόμης d' Harcourt καὶ ὁ ἐκδότης Firmin - Didot, ἐκ τῶν τυπογραφείων τοῦ ὁποίου ἐξεδίδοντο συνεχῶς ἔργα ἀρχαίων Ἑλλήνων συγγραφέων, φιλελληνικὰ μανιφέστα τῶν μελῶν τῆς Ἐταιρείας καὶ τὰ Documents ulalifs à l' état présent de la Grèce, τὰ ὁποῖα περιέλαβον πλῆθος ἄρθρων καὶ μελετῶν περὶ Ἑλλάδος.

Τὸ ἔργον τῆς Φιλελληνικῆς Ἐπιτροπῆς τῶν Παρισίων ὑπῆρξε πολύμορφον καὶ ἰδιαζούσης σημασίας διὰ τὸν ἀγῶνα τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας. Τὸ συγκεντρωθὲν ὑπὸ τῆς Ἐπιτροπῆς ποσὸν ἀνῆλθεν εἰς 1.642.317 φράγκα. Ἀξιοματικοί, στρατιῶται καὶ πυρομαχικὰ ἀποστέλλονται εἰς τὴν Ἑλλάδα· ὁ στρατηγὸς Roche ἡγεῖται εἰδικῆς ἀποστολῆς, κομίζων ὁδηγίαν τῆς Ἐπιτροπῆς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν κυβέρνησιν. Ὁ Μάξιμος Ραιμπὼ ἀναχωρεῖ ἐκ Μασσαλίας, συν-



οδευόμενος ὑπὸ πολυαρίθμων φιλελλήνων ἐθελοντῶν στρατιωτῶν καὶ σημαντικοῦ πολεμικοῦ ὕλικου. Μετὰ δὲ τὴν ματαιώσιν τῆς ἀγγλικῆς ἀποστολῆς ἐκ στρατευτικοῦ σώματος, τῇ ἐπεμβάσει τῆς τουρκικῆς διπλωματίας, ἡ Ἐπιτροπὴ τῆς γαλλικῆς πρωτευούσης ἀναθέτει εἰς τὸν Ἰωάννην Μαρτὲν τὸν ἐξοπλισμὸν τοῦ πλοίου «Εὐτυχὴς Ἐπάνοδος», εἰς τὸ ὁποῖον ἐφορτώθησαν πυρομαχικὰ ἀξίας 350.000 φράγκων. Πρὸς ἀποφυγὴν μάλιστα διπλωματικῶν ἐπιπλοκῶν καὶ κινδύνων κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ταξιδίου, διεδόθη ὅτι τὸ πλοῖον θὰ μετέβαινεν εἰς Σμύρνην καὶ ἐλήφθη πρόνοια νὰ ἀποκρυβῇ τὸ ἀληθὲς φορτίον του. Συγχρόνως ἡ Ἐπιτροπὴ ἀπευθύνει ἑκκλησίαν πρὸς τὰς γαλλικὰς ἐπαρχίας διὰ τῶν στηλῶν τῆς ἐφημερίδος Journal des Débats ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος: ἐντὸς ἐλαχίστου χρόνου συγκροτοῦνται Φιλελληνικαὶ Ἐπιτροπαὶ εἰς τὰς κυριωτέρας γαλλικὰς πόλεις καὶ πραγματοποιοῦνται σημαντικαὶ ἐκδηλώσεις πρὸς βοήθειαν τοῦ ἀγῶνος τῶν ὁμοθρήσκων ἀδελφῶν τῆς Ἀνατολῆς. Ἔρανοι διενεργοῦνται εἰς Παρισίους, Λυῶνα καὶ Μασσαλίαν τῇ συμμετοχῇ ἐκλεκτῶν κυριῶν τῆς κοινωνίας τῶν ἀνωτέρω πόλεων. Αἱ τελευταῖαι ἐργάζονται πυρετωδῶς ὑπὲρ τῆς ἑλληνικῆς ὑποθέσεως, προεξάρχουν κατὰ τὰς φιλανθρωπικὰς ἐκδηλώσεις καὶ φιλοτεχνοῦν τὰς σημαίας, τὰς ὁποίας ἔφερον Γάλλοι φιλέλληνες πολέμισται εἰς τὴν Ἑλλάδα.

Ὑπῆρξαν ὅμως πάντοτε ἀκραιφνῇ τὰ συναισθήματα συμπαθείας πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους Ἕλληνας τῶν πρωτεργατῶν τῆς φιλελληνικῆς κινήσεως εἰς τὴν Γαλλίαν, μετὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως; Ἀναμφισβήτητως ἐκτὸς τῶν βασικῶν αἰτίων τοῦ φιλελληνισμοῦ, ἦτοι τῆς ἀρχαιολατρίας, τοῦ μίσους πρὸς τὴν τουρκικὴν βαρβαρότητα καὶ τὸν θρησκευτικὸν φανατισμὸν τῆς ἡμιοσέληνου, ὡς καὶ τῶν ρωμανικῶν ἰάσεων τῆς μεταναπολεοντείου ἐποχῆς, παραιτοῦμεν καὶ τὴν ὑπαρξιν προσωπικῶν φιλοδοξιῶν καὶ ἐπιδιώξεων, ἄλλοτε ποιητικῶν καὶ ἄλλοτε πολιτικῶν, εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ γιγαντιαίου ρεύματος ὑπὲρ τῆς Ἑλλάδος. Ἀναφέρομεν χαρακτηριστικῶς εἰς τὴν πρώτην κατηγορίαν τὸν Ρίκτωρα Οὐγκώ, ὁ ὁποῖος ἐδημοσίευσε τὴν μοναδικὴν του φιλελληνικὴν ἐκδήλωσιν, τὴν ποιητικὴν συλλογὴν «Les Orientales», μετὰ τὴν ναυμαχίαν τοῦ Ναυαρίνου, ἐκμεταλλευθεὶς ποιητικῶς τὸν ἥρωϊκὸν ἀγῶνα τῶν προγόνων μας καὶ εἰς τὴν δευτέραν κατηγορίαν τὸν Σατωβριάνδον, ὁ ὁποῖος, ὅτε ἦτο ὑπουργὸς τῶν Ἐξωτερικῶν τῆς Γαλλίας κατὰ τὸ ἔτος 1822 οὐδὲν ἔπραξεν ὑπὲρ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ἐνῶ συνέταξε τὴν γνωστὴν «Note Sur la Grèce» καὶ ἐπανειλημμένως ὕψωσε τὴν φωνήν του πρὸς ὑπεράσπισιν τοῦ δικαίου αἰτήματος τῶν Ἑλλήνων, ὅταν εὕρισκετο εἰς τὰς τάξεις τῆς φιλελευθέρας ἀντιπολιτεύσεως, κατακρίνων δριμύτητα τὴν ἀνατολικὴν πολιτικὴν τῆς κυβερνήσεως τοῦ Villèle. Εἰλικρινέστατα ὑπῆρξαν μόνον τὰ φιλελληνικὰ συναισθήματα τῆς κοινῆς γνώμης, ἡ ὁποία ὑπεστήριξε χωρὶς ὕστεροβουλίαν τὴν ἑλληνικὴν ὑπόθεσιν καὶ ἀπετέλεσε τὸν βασικὸν παράγοντα τῆς ἐπιτυχίας τῶν ποικίλων ἐκδηλώσεων συμπαραστάσεως πρὸς τοὺς ἀγωνιζομένους Ἕλληνας, ὡς καὶ τῶν ἀνωνύμων ποιητῶν καὶ ἀγνώστων στιχουργῶν, οἱ ὁποῖοι συνεκινήθησαν σφοδρῶς ἐκ τῶν διαδραματιζομένων γεγονότων εἰς τὴν νοτίαν ἄκραν τῆς Βαλκανικῆς χερσονήσου καὶ ἔθεσαν τὰ προϊόντα τῆς Μούσης των ἀφιλοκερδῶς εἰς τὴν ὑπηρεσίαν τοῦ ἀπελευθερωτικοῦ ἀγῶνος τῶν ἀπογόνων τοῦ Περικλέους. Εἶναι ὅμως ἐξ ἴσου ἀναμφισβήτητον ὅτι ἡ τεραστία ἀπήχησις, τὴν ὁποίαν ἡ Ἑλληνικὴ Ἐπανάστασις εἶχεν εἰς τοὺς πολίτας τῶν κρατῶν τῆς Δύσεως καὶ ἡ ἐνεργὸς ἐκδήλωσις τῶν ἀκραιφνῶν φιλελληνικῶν συναισθημάτων αὐτῶν ὀφείλονται κυρίως εἰς τὴν παρουσίαν εἰς τοὺς ἐπισήμους φιλελληνικοὺς κύκλους πολλῶν ἡγητόρων τοῦ πνευματικοῦ, καλλιτεχνικοῦ καὶ πολιτικοῦ βίου τῆς Εὐρώπης. Ἡ διέλευσις καὶ μόνον τοῦ Σα-



τωθριάνδου ἐκ Λυῶνος κατὰ Μάϊον τοῦ 1826, ὑπῆρξεν ἱκανὴ νὰ συντελέσῃ εἰς τὴν διοργάνωσιν πολλῶν φιλελληνικῶν ἐκδηλώσεων, εἰς τὴν συγκρότησιν Φιλελληνικῆς Ἐπιτροπῆς καὶ εἰς τὴν ἐνεργὸν καὶ ἄνευ ἐπιφυλάξεων συμμετοχὴν τῶν κατοίκων τῆς δευτέρας πόλεως τῆς Γαλλίας εἰς τὰς ἐνεργείας πρὸς ἠθικὴν καὶ ὕλικὴν ἐνίσχυσιν τῶν Ἑλλήνων.

Ὁ εὐρωπαϊκὸς φιλελληνισμὸς ἀποτελεῖ ἰδιαιτέρως σημαντικὸν κεφάλαιον τῆς νεωτέρας ἱστορίας τῆς πατρίδος μας, ὡς ἐνισχύσας κατὰ τρόπον ἀποτελεσματικὸν τὴν πρὸς ἀποτίναξιν τοῦ μισητοῦ τουρκικοῦ ζυγοῦ προσπάθειαν τῶν ἀγωνιστῶν τοῦ 1821. Ἡ φιλελληνικὴ ὁρμὴς κίνησις ἀνὰ τὴν Εὐρώπην δὲν ἀνέκυψεν ἀποτόμως κατὰ τὴν ἔναρξιν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως· πρὸ μακροῦ χρόνου ἐπιφανεῖς ἐκπρόσωποι τοῦ πνευματικοῦ βίου τῶν κρατῶν τῆς Δύσεως εἶχον ἐκδηλώσει συναισθήματα συμπαθείας πρὸς τοὺς ὑπὸ τὸ ὀθωμανικὸν πέλμα διαβιοῦντας Ἕλληνας καὶ εἶχον τονίσει τὴν ἀνάγκην ἀπελευθερώσεως τῆς πατρίδος τοῦ Ὀμήρου, προετοιμάσαντες κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον τὸ ἔδαφος διὰ νὰ ἀναπτυχθῇ καὶ ἀποφέρῃ πλουσίους καρποὺς τὸ δένδρον τοῦ φιλελληνισμοῦ. Παρὰ ταῦτα ὁ εὐρωπαϊκὸς προφιλελληνισμὸς δὲν ἔχει μέχρι σήμερον ἐρευνηθῇ ἱκανοποιητικῶς. Ἡ παροῦσα μελέτη ἀποσκοπεῖ εἰς τὴν ἔρευναν τῶν αἰτίων καὶ τῶν κυριωτέρων ἐκδηλώσεων συμπαθείας πρὸς τοὺς ὑποδούλους Ἕλληνας εἰς τὴν Γαλίαν κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ αἰῶνος τοῦ Διαφωτισμοῦ.

Ἡ ἔρις μεταξὺ τῶν κλασσικῶν καὶ τῶν νεωτέρων ἔληξε περὶ τὸ τέλος τοῦ 17ου αἰῶνος εἰς τὴν Γαλίαν ὑπὲρ τῶν δευτέρων καὶ πρὸς ὄφελος τῶν ἐθνικῶν γαλλικῶν προτύπων διὰ τῆς ἐγκυαταλείψεως τῆς μελέτης τῆς ἀρχαίας ἑλληνικῆς Γραμματείας. Κατὰ τὰ τελευταῖα ἔτη τῆς βασιλείας τοῦ Λουδοβίκου ΙΔ' τὸν πνευματικὸν βίον τῆς χώρας δὲν κατευθύνει πλέον ἡ ἐπίσημος βασιλικὴ ἐξουσία, ἀλλὰ πριγκηπικαὶ αὐλαὶ καὶ κοσμικαὶ αἵθουσαι ἰσχυρῶν εὐγενῶν, διακρινόμεναι διὰ τὴν ἀγάπην πρὸς τὴν κοιψότητα, τὸ ἐπιτηδευμένον ὕφος, τὴν ἐξεζητημένην φρασεολογίαν καὶ τὴν ἐξωτερικὴν ἐπίπλαστον εὐγένειαν, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν λιτότητα καὶ ἀπέριτον μεγαλεῖον τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Ἡ πνευματικὴ δημιουργία τῆς ἀνωτέρω περιόδου φέρει τὴν σφραγίδα τῶν νεωτερισμῶν τοῦ Κορνέϊγ καὶ κυρίως τοῦ Ρακίνα, καλλιιεργεῖται δὲ τὸ ἔδαφος καταλλήλως, ὥστε νὰ ἀναπτυχθῇ ἐντὸς ὀλίγου κατὰ τρόπον ἐκπληκτικὸν τὸ μπαλλέτον, τὸ μελόδραμα τοῦ La Grange-Chancel καὶ ἡ κλαυθμηρίζουσα τραγωδία τοῦ La Chaussee. Τὸ γεγονὸς τοῦτο ἐξηγεῖ τὴν ἀπουσίαν ἐκδόσεων εἰς τὸ πρωτότυπον ἢ εἰς μετάφρασιν ἀρχαίων ἑλληνικῶν κειμένων. Ἡ ἀντίδρασις ὁρμῶς αὐτῇ δὲν ἦτο δυνατόν νὰ διαρκέσῃ ἐπὶ μακρὸν χρόνον. Ἡ ἐκπαίδευσις ἐξακολουθεῖ νὰ στηρίζεται ἐπὶ τῶν ἀκηράτων δώρων τῆς ἑλληνικῆς καὶ ρωμαϊκῆς σοφίας, συντόμως δὲ ὁ πνευματικὸς κόσμος τῆς Γαλλίας θὰ στραφῇ καὶ πάλιν, μετὰ μεγαλυτέρου μάλιστα ἐνθουσιασμοῦ καὶ ζέσεως, πρὸς τὰς αἰωνίους ἀξίας τῶν κλασσικῶν προτύπων. Σημαντικὸν σταθμὸν εἰς τὴν ἀνωτέρω στροφὴν ἀποτελεῖ ἡ ὑπὸ τοῦ πατρὸς Brutoy ἔκδοσις κατὰ τὸ ἔτος 1730 τοῦ ἔργου «Τὸ Θέατρον τῶν Ἑλλήνων», εἰς τὸ ὁποῖον περιέχονται αἱ μεταφράσεις ὅλων τῶν τραγωδιῶν τοῦ Εὐριπίδου καὶ ἀνὰ πέντε ἐκ τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους. Ἐκτοτε ὁ ἀρχαῖος ἑλληνικὸς κόσμος ἀποβαίνει βασικὸν ἀντικείμενον ἐρεῦνης ἐπιστημόνων, λογοτεχνῶν καὶ καλλιτεχνῶν.

Εἶναι ἀξιοσημεῖωτον ὅτι κατὰ τὰς ἀρχὰς τῆς δευτέρας πεντηκονταετίας τοῦ 18ου αἰῶνος παρατηρεῖται εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ πνευματικοῦ βίου τῆς Γαλλίας στροφή πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα. Ἐκτὸς τῆς ἀρχαιομα-



θείας, τῆς κλασσικῆς μορφώσεως καὶ τοῦ κορεσμοῦ ἐκ τῶν ἀνιαρῶν δημιουργημάτων τῶν νεωτεριστῶν ποιητῶν καὶ συγγραφέων, εἰς τοῦτο συνετέλεσαν καὶ αἱ ἀρχαιολογικαὶ ἀνακαλύψεις κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον. Εἶναι μάλιστα περίεργον τὸ γεγονός ὅτι, ἂν καὶ ἡ ἀρχαιολογικὴ σκαπάνη ἔφερεν εἰς τὸ φῶς ἀρχαῖα μνημεῖα εἰς τὴν Ἰταλίαν κυρίως, οἱ ἀρχαιολάτραι κατεῖχοντο ὑπὸ θαυμασμοῦ πρὸς τὸ ἐλληνικὸν πνεῦμα καὶ πρὸς τὰ ἐπιτεύγματα τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ.

Αἱ ἀνασκαφαὶ ἀπὸ τοῦ 1727 καὶ αἱ ἀνακαλύψεις τοῦ Herculaneum πλησίον τῆς Νεαπόλεως καὶ τοῦ ἱεροῦ τοῦ Ποσειδῶνος εἰς Poestum εἴλκυσαν ζωηρῶς τὴν προσοχὴν ὅχι μόνον τῶν εἰδικῶν, ἀλλὰ καὶ τοῦ λαοῦ. Περὶ τούτου μαρτυρεῖ ἡ ἐκδοτικὴ ἐπιτυχία πολλῶν σχετικῶν μελετῶν, ἀναφερομένων εἰς τὸ θέμα τοῦτο³. Τὸ ἔργον μάλιστα τῶν Cochim καὶ Bellicard «*Observations sur les antiquités d' Herculaneum, avec quelques réflexions sur la peinture et la sculpture des anciens*» ἐσημείωσε δύο ἐκδόσεις ἐντὸς τριετίας (1754—1757). Εἰς τὰς κοσμικὰς αἰθούσας ἀντικείμενον καθημερινῆς συζητήσεως ἀποβαίνουν αἱ διενεργούμεναι εἰς τὴν Ἀνατολὴν ἀνασκαφαὶ καὶ ἡ ἐλληνικὴ τέχνη. Περιττὸν νὰ λεχθῇ ὅτι ὁ ἔρως τῆς ἀρχαιότητος καταλαμβάνει εἰς ἀφάνταστον βαθμὸν τοὺς ἐρασιτέχνας, οἱ ὅποιοι διακωμωδοῦνται εἰς σατιρικὰ ἔργα τῆς ἐποχῆς. Μέλη τοῦ διπλωματικοῦ σώματος τῆς Γαλλίας, ἔμποροι, βοτανολόγοι, ποιηταὶ καὶ ἰατροὶ ἐπισκέπτονται ἀδιακόπως τὴν Ἑλλάδα, ἄλλοτε λαμβάνοντες ἐπισημῶς ἐκ τοῦ βασιλέως τὴν ἐντολὴν συλλογῆς χειρογράφων, ἀρχαιολογικῶν ἀντικειμένων καὶ πληροφοριῶν περὶ τῆς κρατούσης ἐντὸς τῆς ἀπεράντου Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καταστάσεως καὶ ἄλλοτε ὑπακούοντες εἰς τὴν σφοδρὰν ἐπιθυμίαν των νὰ γνωρίσουν τὴν χώραν, ἡ ὁποία ἐγέννησε τόσους ἐνδόξους ἄνδρας. Ἐπιστρέφοντες δὲ εἰς τὴν Γαλλίαν ἐδημοσίευσον τὰς ταξιδιωτικὰς τῶν ἐντυπώσεις, αἱ ὁποῖαι ἀνεγινώσκοντο ἀπλήστως ὑπὸ τοῦ κοινοῦ καὶ ἀπετέλουν πηγὴν ἐμπνεύσεως ἄλλων συγγραφέων, διὰ τοὺς ὁποίους δὲν ἦτο εὐκόλον τὰ πρὸς ἀνατολὰς ταξίδιον. Μελέται περὶ τῆς ἐλληνικῆς τέχνης βλέπουν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος⁴. Τὴν προσοχὴν τῶν ἐρευνητῶν προσελκύουν ἰδιαίτερος ἡ ἀρχιτεκτονικὴ καὶ ἡ γλυπτικὴ τῶν κλασσικῶν μνημείων τῶν Ἀθηνῶν, ἐνῶ εἰς τὰ ἔργα των περιέχονται ὠραιόταται χαλκογραφίαι τῶν κυριωτέρων ἀριστουργημάτων τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος. Ἡ ἐν λόγῳ στροφὴ εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ πνευματικοῦ βίου τῆς Γαλλίας πρὸς τὸν ἀρχαῖον ἐλληνικὸν πολιτισμόν, ἐπόμενον ἦτο νὰ προσελκύσῃ τὸ ἐνδιαφέρον τῶν ἐπιστημόνων, τῶν συγγραφέων καὶ τῶν περιηγητῶν πρὸς τοὺς διαβιοῦντας ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ἡμισελήνου Ἑλλήνας. Τοιοῦτοτρόπως δημιουργεῖται προφιλελληνικὸν πνεῦμα, τὸ ὁποῖον θὰ ἀποτελέσῃ τὴν βάσιν τῆς ἀναπτύξεως φιλελληνικῆς κινήσεως κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

MARMONTEL Jean - François. Τὴν πρώτην προφιλελληνικὴν ἐκδήλωσιν εὐρίσκομεν εἰς τὸ δοκίμιον τοῦ Marmontel⁵ ὑπὸ τὸν τίτλον «*Discours en faveur des paysans du Nord*»⁶, τὸ ὁποῖον ὁ συγγραφεὺς ἀπέστειλε κατὰ τὸ ἔτος 1757 εἰς τὴν Οἰκονομικὴν Ἐταιρείαν τῆς Ἀγίας Πετρούπολεως πρὸς συμμετοχὴν εἰς διαγωνισμόν περὶ τῆς ἀγροτικῆς ἰδιοκτησίας. Κατὰ μαρτυρίαν μάλιστα τοῦ πρώτου ἐκδότου ἡ ἀνωτέρω ἐργασία εἴλκυσε ἰδιαίτερος τὴν προσοχὴν τῆς κριτικῆς ἐπιτροπῆς καὶ διεξεδίκησε τὸ βραβεῖον, τὸ ὁποῖον ὅμως διὰ λόγους σκοπιμότητος ἀπενεμήθη εἰς ἔργον κατώτερον κατὰ τὴν μορφήν καὶ τὸ περιεχόμενον⁷.

Εἰς τὸ δοκίμιον τοῦτο ὁ Marmontel, ἠθικὸς φιλόσοφος τοῦ αἰῶνος τοῦ Διαφωτισμοῦ, τάσσεται ἀνεπιφυλάκτως ὑπὲρ τῆς ἰδιοκτησίας τῶν ἀγροτῶν, ἀν-



τιτιθέμενος καὶ ἀκολουθίαν εἰς τὰ προνόμια τῶν εὐγενῶν τῶν φεουδαρχικῶν κρατῶν. Τονίζει ὅτι ἡ δύναμις καὶ ἡ ἐνεργητικότητα τοῦ κράτους ἐξαρτῶνται ἐκ τοῦ ἀριθμοῦ τῶν κατοίκων, ἐκ τῆς θελήσεως καὶ ἐκ τῆς ἰκανότητος αὐτῶν πρὸς ἐργασίαν, καταλήγει δὲ εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι, ὅταν οἱ ἄνθρωποι εἶναι βέβαιοι διὰ τὸν ἑαυτὸν των, ἀτενίζουν μὲ αἰσιοδοξίαν τὸ μέλλον καὶ δημιουργοῦν ἀπογόνους. ἐνῷ, ὅταν διαβιοῦν ὑπὸ ξένον ζυγὸν ἢ ὑπὸ συστήματα φεουδαρχικά, δυστυχοῦν καὶ καταφεύγουν εἰς τὴν μόνωσιν. Πρὸς ἀπόδειξιν τῆς ἀπόψεώς του καταφεύγει εἰς τὴν ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν εὕρισκομένην ἔνδοξον κατὰ τὸ παρελθὸν Ἑλλάδα:

«Ἄς ἐνθυμηθῶμεν τί ὑπῆρξεν ἡ Ἑλλὰς καὶ ἅς περιδιαβάσωμεν διὰ τῶν ὀφθαλμῶν ἐκεῖνας τὰς τόσον ὥραιας καὶ ἀνθηρὰς ὑπαίθρους. Ποῦ εὕρισκονται ἐκεῖνοι οἱ λαοὶ - βασιλεῖς, οἱ ὅποιοι τὰς ἐκαλλιέργουν; Ἀλλοίμονον! Χωρὶς τὰ θλιβερὰ ὑπολείμματα τῶν ἀνακτόρων καὶ τῶν ἱερῶν των ὁ περιηγητὴς δὲν θὰ ἐπίστευεν ὅτι διαβαίνει διὰ μέσου τῶν ἐρειπίων των· δὲν θὰ ἐπίστευεν ὅτι ὑπῆρχον ἐδῶ τὰ Τέμπη, ἐκεῖ αἱ πεδιάδες τῆς Λαοῖσης ἢ ἐκεῖνοι αἱ εὐτυχεῖς νῆσοι, τῶν ὁποίων τὰ ὀνόματα ὑπενθυμίζουν ἀκόμη τὴν εἰκόνα τῆς ἐλευθερίας, τῆς ἀφθονίας καὶ τῶν εὐχαριστήσεων. Ὁ δεσποτισμὸς κατέστρεψε τὰ πάντα καὶ κατέστησε τὴν Ἑλλάδα χώραν τῶν παροχημένων μύθων. Καὶ ἀντικατέστησε τὰς πεδιάδας ἐκεῖνας, τόσον πυκνοκατοικημένας καὶ εὐφόρους, διὰ ἐρήμων ἀπεράντων, ὅπου βασιλεύει μετ' αὐτοῦ ὁ τρόμος, ἡ μόνωσις καὶ ἡ σιωπή»⁸.

Ἄν καὶ ἡ ἔκφρασις τῶν συναισθημάτων συμπαθείας πρὸς τοὺς νεωτέρους Ἕλληνας τοῦ φιλοσόφου τούτου ὑπῆρξε περιορισμένη, ἐν τούτοις ἡ ἀπήχησις, τὴν ὁποίαν εἶχεν ἡ προαναφερθεῖσα κατηγορία ἐναντίον τῆς καταστροφικῆς ἐξουσίας τοῦ Σουλτάνου εἰς τὴν Ἑλλάδα, ἔνεκα τῆς ὑψηλῆς θέσεως τοῦ Marmontel εἰς τοὺς λογοτεχνικοὺς κύκλους τῶν Παρισίων, δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἀξιόλογος. Ἐντὸς ὀλίγου θὰ μεταβάλουν τὴν θλιβερὰν διαπίστωσιν τοῦ φιλοσόφου εἰς ἀρριονικὴν ποιητικὴν σύνθεσιν ἀρχαιολάτραι ποιηταί, προλειαίνοντες τὸ ἔδαφος διὰ νὰ εὐδοκιμήσῃ τὸ δένδρον τοῦ φιλελληνισμοῦ εἰς τὴν Δύσιν κατὰ τὴν ἔκρηξιν τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821.

Ἀξιοσημεῖωτον εἶναι ὅτι τὰ ἐκτοξευθέντα βέλη ὑπὸ τοῦ Marmontel ἐναντίον τῆς τουρκικῆς βαρβαρότητος δὲν ἄφησαν ἀδιαφόρους τοὺς Ἕλληνας τῶν παροικιῶν τῆς Εὐρώπης. Τοῦτο ἐξηγεῖ καὶ τὴν μετάφρασιν εἰς τὴν νεοελληνικὴν γλῶσσαν ἠθικῶν διηγημάτων τοῦ ἐν λόγῳ φιλοσόφου ὑπὸ Ἑλλήνων τῆς Βιέννης, πρὸς διαπαιδαγώγησιν καὶ πνευματικὴν ἀναγέννησιν τῶν ὑποδούλων συμπατριωτῶν των. Οὕτως ἐκτὸς τῆς «Ἠθικῆς Ἱστορίας τοῦ Βελισσαρίου», ἡ ὁποία μετεφράσθη ὑπὸ τοῦ Γ. Βεντότη καὶ ἐξεδόθη ἐπιμελείᾳ καὶ δαπάνῃ τοῦ Πολυζῶη Λαμπανιζιώτη εἰς Βιέννην τὸ ἔτος 1783, ὁ «Ἠθικὸς Τρίπους» τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς ἐθνικῆς μας ἀνεξαρτησίας Ρήγα Βελεστινλῆ περιέλαβε καὶ τὴν «Βοσκοπούλαν τῶν Ἀλπεων», διότι «ὁ πολίτης Μαρμοντέλ περίφημος τοῦ παρόντος αἰῶνος φιλόσοφος, ἀφ' οὗ ἐκόσμησεν ἐκ νεότητός του ὡς πρῶτον μέλος τὴν Ἀκαδημίαν τῆς Γαλλίας πατρίδος του, ἐκλέχθη καὶ ἐβδόμηκοντούτης μέλος τῆς τῶν γερόντων Βουλῆς τῷδε τῷ ἔτει. Ἐν τῷ εἰσέρχεσθαι εἰς τὸ σεπτὸν αὐτὸ τάγμα, μετὰ τῶν τῶν ἄλλων ἀρίστων γνωμῶν, εἶπε καὶ ταύτην. Ο ἸΕΡΟΣ ΤΗΣ ΠΑΤΡΙΔΟΣ ΕΡΩΣ ΕΜΦΩΛΕΤΕΙ ΕΙΣ ΤΗΝ ΚΑΡΔΙΑΝ ΚΑΙ Η ΚΑΡΔΙΑ ΔΕΝ ΓΗΡΑΣΚΕΙ ΠΟΤΕ! Τοιούτου ἀνδρὸς ποίημα εἶναι ἡ ἠθικὴ διήγησις αὕτη, ἐν ἣ ὡς ἔσοπτρον εἰκονίζεται ἡ γυναικεία σωφροσύνη. Ὅθεν καὶ μετεφράσθη εἰς τὴν ἡμετέραν ἀπλὴν διάλεκτον»⁹.



Εἶναι τέλος πιθανὸν ὅτι τὰ φιλελληνικὰ συναισθήματα τοῦ Marmontel ὀφείλονται εἰς τὴν φιλίαν αὐτοῦ μετὰ τοῦ Βολταίρου, ὁ ὁποῖος μετ' ὀλίγον θὰ ἀναλάβῃ πρωτοφανῇ πρωτοβουλίαν διὰ τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος τοῦ Ὀμήρου.

ΒΟΛΤΑΙΡΟΣ. Περὶ τὰς ἐνεργείας τοῦ Βολταίρου πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ρωσο-τουρκικοῦ πολέμου τῶν ἐτῶν 1768—1774 ἔχομεν ἀσχοληθῇ παλαιότερον εἰς ἰδιαιτέραν μελέτην¹², εἰς τὴν ὁποίαν ἐξετάζονται τὰ αἴτια τῶν ἐκδηλωθέντων φιλελληνικῶν συναισθημάτων τοῦ κυριωτέρου ἐκπροσώπου τοῦ γαλλικοῦ Διαφωτισμοῦ, ὡς καὶ τῆς σημειωθείσης δραστηριότητός του πρὸς ἀπομάκρυνσιν τῶν Τούρκων ἐκ τῆς Εὐρώπης. Εἰς ἐπιστολὴν¹¹ τοῦ φιλοσόφου πρὸς τὴν Αἰκατερίνην Β' τῆς 11ης Ἰανουαρίου 1769, καταφαίνονται οἱ λόγοι, οἱ ὁποῖοι ὠδήγησαν τοῦτον νὰ ἀναπτύξῃ μεγάλην δραστηριότητα ὑπὲρ τῆς ἀπελευθερώσεως τῆς Ἑλλάδος: πρόκειται ἀφ' ἑνὸς μὲν περὶ τοῦ θανάσιμου μίσους τοῦ πρὸς τοὺς ἀπίστους, ἀφ' ἑτέρου δὲ ἡ ἀγάπη καὶ ὁ θαυμασμὸς τοῦ πρὸς τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν μεγαλεῖον. Ἐλέχθη ἐπανειλημμένως ὅτι ἡ συμπάθεια τοῦ Βολταίρου πρὸς τοὺς ὑποδούλους Ἕλληνας δὲν ἦτο εἰλικρινὴς καὶ ὅτι ἀπέβλεπεν εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν μεγαλεπηθόλων σχεδίων τῆς Τσαρίνας. Σήμερον ὅμως εἶναι ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ πατριάρχης τοῦ Ferney μετεχειρίσθη πᾶν μέσον διὰ νὰ καταστῇ ὁ συνήγορος τῆς ἑλληνικῆς ὑποθέσεως πλεσίον ἰσχυρῶν ἡγεμόνων τῆς Εὐρώπης καὶ σημεινόντων πολιτικῶν ἀνδρῶν. Ἠργάσθη ἀόκνως ὑπὲρ τῆς συγκροτήσεως σταυροφορίας εἰς τὴν Δύσιν, πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος τοῦ Ὀμήρου· ἐνίσχυσε παντὶ τρόπῳ τὰς ἐπιχειρήσεις τῆς Ρωσσίας κατὰ ξηρὰν καὶ κατὰ θάλασσαν ἐναντίον τοῦ Σουλτάνου καὶ ἐπεκρότησε τὰ φιλόδοξα σχέδια τῆς Αἰκατερίνης, ἐπειδὴ ἐπίστευεν ὅτι διὰ τοῦ πολέμου μεταξὺ Ρωσσίας καὶ Πύλης θὰ παρείχετο ἡ εὐκαιρία ἐκδιώξεως τῶν Τούρκων ἐκ τῆς Ἑλλάδος καὶ ἐκ τῆς Εὐρώπης γενικώτερον· ἀπέδειξεν ἐπανειλημμένως τὴν βαρβαρότητα καὶ τὸν φανατισμὸν τῶν μωαμεθανῶν καὶ ἐπίστευσεν εἰλικρινῶς εἰς τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τοῦ ἀρχαίου πολιτισμοῦ. Ὁμολογεῖ ὅτι ἀποτελεῖ κρᾶμα ἀντιφατικῶν τάσεων, ἐπειδὴ τὰ διδάγματα περὶ ἀνεξιθρησκείας, τὰ ὁποῖα βρίθουν εἰς τὸ ὀγκωδέστατον ἔργον του, ἀντίκεινται πρὸς τὴν διαρκῶς ἐκδηλουμένην ἐπιθυμίαν συνεχίσεως τοῦ πολέμου ἐναντίον τῆς Ὑψηλῆς Πύλης καὶ στρέφεται πρὸς τὸν βασιλέα τῆς Πρωσσίας Φρειδερίκον τὸν Β', ὅταν ἡ σύναψις τῆς εἰρήνης τοῦ Κιουτσούκ - Καϊναρτζῆ φαίνεται ἀναπόφευκτος. Ἐκτοξεύει τέλος πρὸς ὅλας τὰς κατευθύνσεις φιλελληνικὰ συνθήματα, τὰ ὁποῖα θὰ ἀποτελέσουν τὸν πυρῆνα τῆς ἀναπτύξεως τῶν συναισθημάτων συμπαθείας τῆς Δύσεως πρὸς τοὺς ἐγερθέντας πρὸς ἀπόκτησιν τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων.

LA HARPE Jean - François. Ἡ πρώτη ποιητικὴ φιλελληνικὴ ἐκδήλωσις κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος ἀνήκει εἰς τὸν ποιητὴν καὶ κριτικὸν La Harpe¹², μαθητὴν τοῦ φιλοσόφου Βολταίρου, ἔχει δὲ ὡς πηγὴν ἐμπνεύσεως τὴν ἔκδοσιν τοῦ γνωστοῦ «Φιλολογικοῦ ταξιδίου εἰς τὴν Ἑλλάδα» τοῦ Αὐγουστίνου Guys, περὶ τὸ ὁποῖον θὰ ἀσχοληθῶμεν κατωτέρω. Τὸ ποίημα τοῦτο ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Sur les Grecs anciens et modernes» ἐδημοσιεύθη τὸ ἔτος 1772 καὶ ἀναφέρεται, ὅπως καὶ τὸ «Φιλολογικὸν ταξίδιον» εἰς τοὺς ἀρχαίους καὶ νεωτέρους Ἕλληνας. Βαθὺς γνώστης τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ κόσμου ὁ La Harpe πολλάκις ὑπῆρξεν ἄδικος εἰς τὰς κρίσεις του ἐπὶ τῶν πνευματικῶν δημιουργημάτων τῶν προγόνων μας. Τοῦτο ὅμως δὲν ὀφείλεται εἰς ἀντικει-



μενικὴν ἀξιολόγησιν τῆς ἀρχαίας ἐλληνικῆς Γραμματείας, ἀλλὰ εἰς τὴν ἐξυπηρέτησιν προσωπικῶν φιλοδοξιῶν καὶ ἐπιδιώξεων. Εἶναι ἄλλωστε γνωστὸν ὅτι ὁ κύκλος τοῦ Βολταίρου κατέκρινε συνήθως ἔργα τῆς ἀρχαιότητος, κατὰ κανόνα τὸ ἔπος καὶ τὴν τραγωδίαν, προκειμένου νὰ ἐξαρθοῦν ἀντίστοιχα ἔργα τοῦ ἀρχηγοῦ τῆς σχολῆς καὶ τῶν πιστῶν μαθητῶν του καὶ νὰ θεωρηθοῦν ἐφάμιλλα, ἂν ὄχι ἀνώτερα τῶν δημιουργημάτων τοῦ Ὀμήρου, τοῦ Αἰσχύλου καὶ τοῦ Σοφοκλέους. Αἱ ἐν λόγῳ κρίσεις, ὀφειλόμεναι εἰς ἐμπάθειαν, ἐγωκεντρισμόν, νοσηρὰν καὶ ἀχαλίνωτον φιλοδοξίαν, ἀπεκηρύχθησαν βραδύτερον ὑπὸ τοῦ Βολταίρου, ὁ ὁποῖος ἀνεγνώρισε δημοσίως τὴν δύναμιν τῶν τραγωδιῶν τοῦ Αἰσχύλου, τὸ ἀνυπέρβλητον κάλλος τῶν θεαμάτων τοῦ Σοφοκλέους καὶ τὴν «εὐγενῇ ἀπλότητι» τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος.

Ἀνάλογον στάσιν μεταμελείας υἱοθετεῖ καὶ ὁ La Harpe εἰς τὸ φιλελληνικὸν του ποίημα: ὕμνεῖ τὸ μεγαλεῖον τῆς ἀρχαίας Ἑλλάδος καὶ ψέγει δριμύτατα τὴν τουρκικὴν βαρβαρότητα, ἣ ὁποία ἔρριπεν εἰς τὸ σκότος τῆς ἀμαθείας τοὺς ἀπογόνους τοῦ Ὀμήρου. Τὸ ποίημα παρουσιάζεται ὑπὸ μορφὴν συντόμου ἐμμέτρου ταξιδιωτικοῦ ὁδηγοῦ διὰ τὸν ἀποπλέοντα ἐκ Μασσαλίας πρὸς ἐπίσκεψιν τῆς χώρας τῶν μακρυνῶν προγόνων του Guys, ἐνῷ εἰς τὴν πραγματικότητα ἔπεται τῆς δημοσιεύσεως τῶν ταξιδιωτικῶν ἐντυπώσεων τοῦ Γάλλου περιηγητοῦ. Μετὰ τὴν ἀπαραίτητον ἀναδρομὴν εἰς τὸ ἔνδοξον παρελθὸν καὶ τὴν διατύπωσιν τῆς ἐπιθυμίας πάντων τῶν ἀσχολουμένων περὶ τὰ γράμματα καὶ τὰς τέχνας νὰ γνωρίσουν ἐκ τοῦ πλησίον τὰ μνημεῖα τοῦ ἀρχαίου ἐλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ὁ ποιητὴς ἐκπλήττεται ἐκ τῆς τραγικῆς καταστάσεως τῆς Ἑλλάδος κατὰ τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας:

Μὲ τί μάτι βλέπεις αὐτὲς τὶς ὥραῖες περιοχές,
 Ὅπου ἔλαμψαν οἱ ἀκτῖνες τῆς μεγάλης ἡμέρας τῶν τεχνῶν;
 Μπορεῖς, χωρὶς ἡ καρδιά σου νὰ πληγῇ ἀπὸ λύπη,
 Νὰ βλέπῃς αὐτὴ τὴ χώρα ποὺ ἄλλοτε ὑπῆρξεν ἡ Ἑλλάδα,
 Καὶ τοῦ χρόνου, ποὺ προχωρεῖ ποδοπατώντας τὰ μεγαλεῖα,
 Τὰ ἱστορικὰ ἔχνη καὶ τὰ καταστρεπτικὰ βήματα;
 Μάταια ἀναζητεῖς ἐκεῖνη τὴν περίφημη Ἀθήνα,
 Ὅπου ἐκυβέρνησεν ὁ Σόλων καὶ ἀντήχησεν ὁ Δημοσθένης,
 Ποὺ φάνηκε στὴν λάμψη τῶν εὐτυχισμένων πεπρωμένων της
 Σὰν τὸ παλάτι τοῦ πνεύματος ποὺ στήνουν οἱ Θεοί.

.....
 Αὐτὰ τὰ ἔμνηχα μάρμαρα ἔγιναν γιὰ νὰ μείνουν αἰώνια,
 Οἱ Θεοὶ τοῦ Φειδία ἔπесαν ἀπὸ τοὺς βωμούς.
 Ἡ αἰσχροκέρδεια καὶ οἱ ἀπάτες τοῦ ἐμπορίου
 Εἶναι τὰ προτερήματα τοῦ Ἑλλήνα καὶ οἱ τέχνες ποὺ ἀσχεῖ¹³.

Ἡ τελευταία διαπίστωσις τῆς ἐξαθλιώσεως τῶν Ἑλλήνων ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν παρέχει εἰς τὸν ποιητὴν τὴν εὐκαιρίαν νὰ ἐρευνήσῃ τὴν αἰτίαν τῆς καταπτώσεως τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ, ἐξετάζων τοὺς φυσικοὺς ὁρους διαβιώσεως κατὰ τὴν ἀρχαιότητα καὶ κατὰ τὴν σύγχρονον ἐποχὴν καὶ καταλήγων εἰς τὸ συμπέρασμα ὅτι ἡ ἀπώλεια τῆς ἐλευθερίας ὑπῆρξε διὰ τοὺς ἀπογόνους τοῦ Περικλέους μεγίστη συμφορά, ἣ ὁποία εἶναι ἱκανὴ νὰ δικαιολογήσῃ τὴν δεινὴν θέσιν των κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Τουρκοκρατίας. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο πρέπει νὰ τονισθῇ ὅτι τὸ ποίημα τοῦ La Harpe δὲν ἐκφράζει μόνον κατὰ τρόπον γενικὸν καὶ ἀόριστον συναισθήματα συμπαθείας πρὸς τοὺς στενάζοντας ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ἡμισελήνου χριστιανούς, ἀλλὰ ἀναιρεῖ συστηματικῶς τὰς



έναντίον τῶν Ἑλλήνων ἐκδηλωθείσας κατὰ καιροὺς ὑπὸ περιηγητῶν κατηγορίας καὶ ἐπιρρίπτει εἰς τὸν βάρβαρον δεσποτισμὸν τῆς Ὑψηλῆς Πύλης τὴν εὐθύνην διὰ τὸ χαμηλὸν ἐκπολιτιστικὸν ἐπίπεδον τοῦ ἐλληνικοῦ λαοῦ. Τοιουτοτρόπως τὸ ποίημα τοῦτο δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ὁ προάγγελος τῶν πολυαρίθμων φιλελληνικῶν δοκιμίων, τὰ ὁποῖα εἶδον τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος εἰς Παρισίους ἀπὸ τοῦ τετάρτου κυρίου ἔτους τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Ἐπιβεβλημένη λοιπὸν εἶναι ἡ παράθεσις ὁλοκλήρου τοῦ τμήματος ἐκείνου τοῦ ποιήματος, τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ καθολικὴν φιλελληνικὴν ἐκδήλωσιν πεντήκοντα ἔτη πρὸ τῆς δημιουργίας εἰς τὴν Δύσιν τῆς φιλελληνικῆς κινήσεως:

Πῶς ὅμως! (θὰ μοῦ πῆς) αὐτὸς ὁ ἄτυχος λαὸς
 Εἶναι λοιπὸν δεμένος στὸ αἶσχος χωρὶς ἐπιστροφή;
 Τί ἀπέγινεν ἡ ἰσχυρὴ δραστηριότης τοῦ κλίματος;
 Ὅφειλουμε στὴν πατρικὴ γῇ, στὴν ἐνεργητικὴ τῆς δύναμι,
 ("Ἄν βέβαια οἱ σοφοὶ δὲν μᾶς ἐξαπατοῦν"),
 Αὐτὸ τὸ ἐφευρετικὸ πνεῦμα καὶ τίς λεπτὲς αἰσθήσεις,
 Ἐκεῖνα τὰ εὐτυχῇ ὄργανα ποὺ πλάθει ἡ ἁρμονία,
 Καὶ τὸ ἀναμμένο ἀπ' τίς φλόγες τῆς εὐφύας αἷμα.
 Μήπως στίς φλεγόμενες καρδιές τῶν Ἑλλήνων
 Δὲν ξεπηδοῦσαν ἀπ' τὰ μεγάλα πάθη τὰ μεγάλα ταλέντα!
 Ἐκεῖ, γιὰ νὰ ὑποτάξῃ καλλίτερα μὲ τὸν χαλινὸ τῆς εὐγλωττίας
 Τὰ θορυβώδη πάντα κίματα σὲ μιὰ τεράστια συνέλευση
 Δυναμώνοντας τὴν φωνή του ὁ θαρραλέος ρήτορας
 Ἀγόρευε ἐνάντια στὸ μανιασμένο πέλαγος.

.....
 Πῶς αὐτὴ ἡ τόσο γόνιμη σὲ ταλέντα χώρα
 ἔχει γίνει ἀδύνατη καὶ στείρα;
 Αὐτὸς ὁ εὐλογημένος ἄλλοτε ἀπ' τὸν οὐρανὸ τόπος
 βρίσκεται σὲ μιὰ τόσο ἀπαίσια θέση;
 Ὁ ἥλιος ἔχασε πιά τὴν σωτήρια θερμότητά του;
 Ἡ γῇ ἔχασε τὴν παραγωγικὴ τῆς φλέβα;
 Ἡ πρέπει ἓνα κλίμα ἐξαντλημένο ἀπ' τὰ χρόνια
 Νὰ γηράξῃ ὅπως ὁ ἄνθρωπος καὶ ν' ἀλλάξῃ μὲ τὸν καιρὸ;

Ὅχι, μὴν ἀπατᾶσαι· ἡ φύσις εἶναι ἡ ἴδια.
 Ἀλλὰ φθείρονται τὰ δῶρα τῆς στοῦς ὡραίους τόπους ποὺ ἀγαπάει.
 Τὰ ἄνθη τους πνιγμένα μαραίνονται μόνις γεννηθοῦν,
 Ὅλα φαίνονται ὅτι χτυπιοῦνται ἀπὸ μιὰ θανάσιμη πνοή.
 Ὅλα μαραζώνουν, ὅλα ξεψυχοῦν καὶ σ' αὐτὲς τίς ἔνδοξες ἀκτὲς
 Ἡ φρικτὴ τυραννία ἀπλώνει τὰ σκοτάδια τῆς.
 Ὁ σκλάβος δὲν ἔχει πνεῦμα. Καὶ μάταια μοῦ ἀντιπαρατάσσουν
 Τὸν μυθογράφου τῆς Φρυγίας καὶ τὸν Ἀφρικανὸ Φαῖδρο.
 Ὁ δειλὸς ἀπολογητὴς γεννιέται ἀπὸ τὴν δουλεία.
 Τὰ προτερήματα ὅμως τοῦ Ἑλλήνα εἶχαν πηγὴ τὴν ἀνδρεία του,
 Τοὺς νόμους του, τὰ ἔθιμά του, τὴν τίμια ὑπερηφάνειά του.
 Χάνοντας τὴν ἐλευθερίαν, ἔχασε τὰ πάντα¹⁴.

Τὸ τελευταῖον μάλιστα μέρος τοῦ ποιήματος μεταβάλλεται εἰς ἐκκλησίαν πρὸς τοὺς ἰσχυροὺς ἡγεμόνας τῆς Εὐρώπης πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος, ἐνῶ πολλοὶ ἄψογοι ἐξ ἀπόψεως μορφῆς δωδεκάσλλαβοι στίχοι περιέ-



χουν πολιτικάς σκέψεις καὶ ιδέας, συμφώνους πάντοτε πρὸς τὸ πνεῦμα τῆς φιλοσοφίας τοῦ αἰῶνος τοῦ Διαφωτισμοῦ. Ἐπὶ πλέον, ἡ συνεχὴς παράλληλος σύγκρισις τοῦ ἀρχαίου μεγαλείου εἰς ὅλους τοὺς τομεῖς τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ τοῦ δημοσίου βίου καὶ τῆς ἐκ τῆς δουλείας καταπτώσεως τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, ἀποσκοπεῖ νὰ προκαλέσῃ τὸν οἶκτον καὶ τὴν συμπάθειαν τῶν ἀναγνωστῶν ὑπὲρ τῶν ὑποδούλων χριστιανῶν, ὡς καὶ τὴν ἀγανάκτησιν αὐτῶν ἐναντίον τῶν κατακτητῶν μωαμεθανῶν, ἐκφράζουσα συγχρόνως τὸν πόθον πάντων τῶν ἀνθρώπων τῶν Γραμμάτων, νὰ ἴδουν συντελουμένην τὴν ἀναγέννησιν τῆς Ἑλλάδος:

Ἄχ! συχνὰ ἡ ψυχὴ μου γεμάτη ἀπὸ λύπη
 Νοερὰ μαζί σου μεταφέρεται στὴν Ἑλλάδα.
 Νομίζω πὼς ἔφθασα σὲ κείνους τοὺς σεβαστοὺς τόπους,
 Τοὺς ὁποίους καθιέρωσαν τὰ τραγοῖδια τῶν Μουσῶν.
 Καίλω μὲ στεναγμοὺς τὴν μεγάλην σκιά τῶν Ἀθηνῶν.
 Θὰ ἤθελα νὰ τὴν ἀπαλλάξω ἀπ' τὰ δεσμὰ τοῦ ἔθνους.
 Ρωτῶ ἐξεῖνα τὰ τεῖχη ποὺ ἄλλοτε ἀγάπησε ἡ τύχη.
 Παντοῦ συναντῶ τὴν σιωπὴ καὶ τὸν θάνατο
 Καὶ τότε φωνάζω: «Ἀνόητη Πολιτικὴ.
 Ἄλλοίμονο! Πόσο ἀπατημένοι εἶναι ἐξεῖνοι οἱ δεσπότες
 ποὺ φθείρουν τοὺς θνητοὺς γιὰ νὰ τοὺς ὑποδουλώσουν!
 Καὶ πόσο μιὰρὸ εἶναι τὸ σκῆπτρο στὰ χέρια τῆς ἀγνοίας!
 Βασιλεῖς, ὅταν δῆτε τὴν Ἑλλάδα, θὰ ἐπιτρέψετε ζάθε σζέψι!»¹⁵

ROUCHER Jean - Antoine. Ἐκτὸς τοῦ ἀνωτέρω ποιήματος τοῦ La Harpe αἱ ἐπόμεναι φιλελληνικαὶ ποιητικαὶ ἐκδηλώσεις δὲν εὐρίσκονται εἰς αὐτοτελεῆ ποιήματα, ἀναφερόμενα ἀποκλειστικῶς καὶ μόνον εἰς τὴν ἑλληνικὴν ὑπόθεσιν, ἀλλὰ συναντῶνται παρεμπιπτόντως εἰς ποιητικὰς συνθέσεις, αἱ ὁποῖαι κατὰ κανόνα ἀποπνέουν θαυμασμὸν πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα. Δέκα ἔτη πρὸ τῆς ἐκρήξεως τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, ἐδημοσιεύθη εἰς Παρισίους εἰς δύο τόμους τὸ ποίημα τοῦ Roucher¹⁶ «Les Mois», ἐναντίον τοῦ ὁποίου ἠγέρθησαν οἱ Rivarol, Buffon καὶ La Harpe¹⁷. Ὁ Roucher ἠθέλησε νὰ προβάλῃ τὴν Βίβλον ὡς πηγὴν ἐμπνεύσεως τῶν ποιητῶν καὶ νὰ κατατάξῃ εἰς τὸ ἔργον του τὰς φιλοσοφικὰς ιδέας τῆς ἐποχῆς του. Ἡ προσπάθεια ὅμως συστηματοποιήσεως, ἀπλοποιήσεως καὶ ἀποδόσεως εἰς ποιητικὸν λόγον καὶ εἰς διδακτικὸν τὸνον ἐπιστημονικῶν θεωριῶν τοῦ 18ου αἰῶνος ἦτο δυσχερεστάτη καὶ κατεδίκαζε τὸ ποίημα εἰς ἐφήμερον ἐπιτυχίαν. Πολυάριθμοι ἐν τούτοις στίχοι ἐκφράζουν τὴν ἀρχαιολατρείαν τοῦ Roucher, ὁ ὁποῖος δὲν κατῴρθησε νὰ ἀποφύγῃ τὴν συνήθειαν τῶν συγχρόνων του ποιητῶν νὰ χρησιμοποιοῦν ἀπαραιτήτως εἰς τὰ ἔργα των ἀρχαίους μύθους, κοινὰς εἰκόνας, ἀλληγορικὰς ἐκφράσεις, ἱστορικὰς γνώσεις καὶ παραδείγματα ἐκ τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος.

Ὁπαδὸς τῶν φιλελευθέρων ιδεῶν καὶ πολέμιος τῶν ἀκροτήτων τοῦ πολιτικοῦ ἀπολυταρχισμοῦ ὁ Roucher θὰ θρηνήσῃ διὰ τὸν διαμελισμὸν τῆς Πολωνίας καὶ θὰ παρακινήσῃ τοὺς ἀρχαιολάτρας νὰ συμβάλουν εἰς τὴν ἀπαλλαγὴν τῆς Ἑλλάδος ἐκ τοῦ ἀτιμωτικοῦ βάρους τῆς δουλείας:

Ἐγερθῆτε, πότες, γρηγορεῖτε· ὁ χρόνος πιέζει.
 Γρηγορεῖτε· ἀποτινάξτε τὴν ὀκνηρίαν τοῦ ἔθνους.
 Στὶς σκηνὲς τῆς ἡδονῆς ποὺ ξαναζοῖν γιὰ σᾶς
 Ἐγώ, ἱερεὺς τοῦ Βάχχου, σᾶς προσκαλῶ ὅλους.



Ἄς βαδίσουμε: ἀλλ' ἀπομακρύνετε ἀπ' τὶς μυστηριακὰς γιορτὲς σας
Ἐκείνους τοὺς νέους Λυκοὺργους καὶ τοὺς φανατικούς Θραῶνες,
Βέβηλους ἐχθροὺς ἐνὸς θεῖου ὕδατος.

Ἄς ἀπομακρυνθοῦν. Σεῖς μόνοι, ὦ γελαστοί μου φίλοι!

Σεῖς, ἄξιοι νὰ παραστήτε στὰ θεῖα μας μυστήρια. . .

Νὰ διπλασιασθῇ τοῦ Γάλλου ἡ ἐκθαμβωτικὴ χαρά·

Νὰ ἐνεργήσουμε ὥστε νὰ ξεχάσῃ μιὰ στιγμή ἡ Ἑλλάδα

Τὸ ἐπαίσχυντο βάρος τῶν δεσμῶν κάτω ἀπ' τὰ ὁποῖα στενάζει

(ἡ ὁμορφιά της¹⁸).

Πιθανὸν ὁ Roucher νὰ προέβαινεν εἰς νέαν ἐκδήλωσιν τῶν φιλελληνικῶν του συναισθημάτων, ἐὰν δὲν ἀνήρχετο ἐνωρὶς τὰς βαθμίδας τῆς λαιμητόμου τῆς τρομοκρατίας τοῦ Ροβεσπιέρρου.

DELILLE Jacques. Συνοδεύων τὸν πρεσβευτὴν Choiseul - Gouffier ἐπισκέπτεται τὴν Ἑλλάδα τὸ ἔτος 1784 ὁ ποιητὴς J. Delille¹⁹, ὁ ὁποῖος μάλιστα κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς παραμονῆς του εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν θὰ ἐμπνευσθῇ καὶ θὰ ἀρχίσῃ τὴν σύνθεσιν τοῦ σημαντικωτέρου ποιητικοῦ ἔργου του, δηλαδὴ τῆς περιφήμου «Imagination». Ἄν καὶ ἡ συγγραφὴ διήρκεσε μέχρι τοῦ 1794, ἐξ αἰτίας τῶν θυελλωδῶν γεγονότων τῆς Γαλλικῆς Ἐπαναστάσεως, πολλὰ ἀποσπάσματα τοῦ ποιήματος εἶχον ἀναγνωσθῇ εἰς τὸν κύκλον τοῦ ποιητοῦ καὶ εἰς τὸ εὐρύτερον κοινόν, εἰς τρόπον ὥστε ἡ δημοσίευσίς²⁰ του νὰ μὴ θεωρηθῇ ὡς σημαντικὸν γεγονός. Ἐν τούτοις τὸ ἔργον τοῦτο ἐσημείωσε μεγάλην ἐκδοτικὴν ἐπιτυχίαν καὶ ἀπησχόλησε πολυαρίθμους μελετητὰς τῆς Γαλλικῆς Λογοτεχνίας.

Περὶ τῆς αἰτίας τοῦ ταξιδίου τοῦ Delille εἰς τὴν Ἑλλάδα πολλὰ ἔχουν λεχθῇ²¹. Πάντως σήμερον θεωρεῖται ὡς ἀναμφισβήτητον ὅτι ὁ ποιητὴς ἠθέλησε νὰ ἐπισκεφθῇ τὴν πατρίδα τοῦ Ὀμήρου διὰ νὰ γνωρίσῃ τὴν χώραν, ἡ ὁποία ἐμπνέει ὅλα τὰ τέκνα τῶν Μουσῶν. Ἀλλωστε εἰς τὸ τέταρτον ἄσμα, τὸ ὁποῖον ἐπιγράφεται «ἐντυπώσεις ἐκ τῶν τόπων», χαρακτηριστικῶς ἀναφέρεται ὅτι ἡ φαντασία ἀρέσκεται νὰ προχωρῇ διὰ μέσου τῶν ἀρχαίων μνημείων, ὅτι οἱ ποιηταὶ δοκιμάζουν μεγάλην συγκίνησιν εἰς προσφιλεῖς τόπους, ὅτι οἱ ἀρχαῖοι τόποι δημιουργοῦν μεγαλυτέραν ἐντύπωσιν, διότι προκαλοῦν τὴν ἀνάμνησιν λαμπρῶν γεγονότων καὶ ὅτι πάντες ἀγαποῦν τὴν χώραν, εἰς τὴν ὁποίαν ἐγεννήθη ὁ πολιτισμός. Ἐπὶ πλέον, ὁ ποιητὴς ἐπανειλημμένως ἀνέφερεν εἰς ἐπιστολάς, αἱ ὁποῖαι ἀμέσως ἐδημοσιεύοντο εἰς Παρισίους, τὴν πραγματοποιήσιν τῆς ἐπιθυμίας του νὰ γνωρίσῃ τὴν Ἑλλάδα. Ἐνδεικτικῶς παραθέτουμεν ἀπόσπασμα ἐπιστολῆς ἐξ Ἀθηνῶν πρὸς τὴν Mme Duvaline²², εἰς τὴν ὁποίαν καταφαίνεται ὅχι μόνον ἡ ἀρχαιολατρεία του, ἀλλὰ καὶ ἡ ἀπέχθειά του πρὸς τὸν βάρβαρον τουρκικὸν δεσποτισμόν:

«Ἡ πόλις ὑπάρχει μόνον εἰς ὠρισμένα ὑπολείμματα· μόλις ὅμως ἀντίκρουσα αὐτά, μία ἰδέα μεγαλείου ἐκάλυπεν ὅσα δὲν εἶχον ἰδῇ καὶ μάλιστα ἐκεῖνα τὰ ὁποῖα δὲν ἠδύνατο πλέον νὰ ἰδῇ κανεὶς. Αἱ τορεῖς μόνον στήλαι τοῦ ἱεροῦ τοῦ Διὸς κατέστησαν τὰ πάντα ἀληθοφανῆ, ὅλα τὰ ἐρείπια αὐτὰ εἶναι ἐκπληκτικά. Ἡ βάρβαρος ἄγνοια τῶν Τούρκων καταστρέφει ἐνίστε ἐντὸς μιᾶς ἡμέρας ὅ,τι διεφύλαξαν ὁλόκληροι αἰῶνες... Μία πυριτιδαποθήκη ἔχει ἐγκατασταθῇ παραπλεύρως τοῦ ἱεροῦ (τῆς Ἀθηνᾶς)· κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν τελευταίων πολέμων τῶν Ἑνετῶν μία βόμβα ἀνετίναξε τὴν ἐν λόγῳ ἀποθήκην καὶ προεκάλεσε τὴν πτώσιν πολλῶν κίονων, μέχρι τότε ἀριστα διατηρηθέντων. Ἀπηλπίσθην, ὅταν ἔδωσαν τὴν διαταγὴν νὰ ρι-

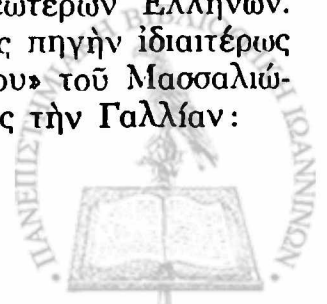


φθῆ κανονιοβολισμὸς πρὸς τιμὴν τοῦ κ. Πρέσβεως. Ἐφοβήθη μὴπως ἡ δόνησις αὐτὴ ἀνατινάξῃ τὸ ἱερόν, ἐνῷ ὁ κ. de Choiseul ἔτρεμεν ἐξ αἰτίας τῶν ἀποδιδόμενων εἰς αὐτὸν τιμῶν. Οἱ ἐν λόγῳ κίονες, ἂν καὶ μεγαλοπρεπεῖς, προκαλοῦν τὸν οἶκτον· ἠθέλησα νὰ πληροφορηθῶ τὴν αἰτίαν τῆς οἰκτρᾶς καταστάσεώς των· ἔλαβον τὴν ἀπάντησιν ὅτι ἐκ τῶν μαρμάρων ἐκείνων κατεσκευάζον ἄσβεστον. Ἐκλαυσα λυσσαλέως»²³.

Βασικὴν ὅμως φιλελληνικὴν ἐκδήλωσιν τοῦ Delille ἀποτελοῦν δύο ἄσματα τοῦ ποιήματος «L'Imagination». Εἰς τὸ τέταρτον ἄσμα συγκεκριμένως ὁ ποιητὴς περιγράφει τὴν ἐντύπωσιν τὴν ὁποῖαν ἀπεκόμισεν ἐκ τῶν ἐνδόξων ἄλλοτε τόπων καὶ ἐκφράζει συναισθήματα ἀρχαιολατρίας καὶ θαυμασμοῦ τῶν λειψάνων τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος. Τὸ πρῶτον μέρος τοῦ ἐβδόμου ἄσματος, τὸ ὁποῖον ἐπιγράφεται «Ἡ πολιτικὴ», περιλαμβάνει ὕμνον εἰς τὸ μεγαλεῖον τοῦ ἀρχαίου ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ· διαπιστώνει μάλιστα ὁ ποιητὴς ὅτι αἱ μεταδιδόμεναι εἰς τοὺς νέους τῆς Δύσεως γνώσεις περὶ τῶν ἐπιτευγμάτων τῶν Ἑλλήνων ὅχι μόνον δὲν εἶναι ὑπερβολικαί, ἀλλὰ καὶ δὲν ἀνταποκρίνονται πολλάκις πρὸς τὴν ἱστορικὴν ἀλήθειαν, τῆς ὁποίας ἀψευδεῖς μάρτυρες καθίστανται τὰ διασωζόμενα μνημεῖα. Ταχέως ὅμως ὁ ὕμνος μεταβάλλεται εἰς θρῆνον ἔνεκα τῆς τραγικῆς καταστάσεως τῆς νεωτέρας ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν Ἑλλάδος. Ὅπως ὅλοι οἱ ἀρχαιολάτραι περιηγηταὶ κατὰ τὴν αὐτὴν περίοδον, ὁ Delille περιγράφει μὲ τὰ πλέον ἔντονα χρώματα τὴν συντριπτικὴν ἀντίθεσιν μεταξὺ παρελθόντος καὶ παρόντος:

Ξαφνικὰ πάνω σ' αὐτὲς τὶς θάλασσες φάνηκε στὰ μάτια μου
Ἕνας ἠλίθιος παῖς περὶτριγυρισμένος ἀπὸ σκλάβους.
Τὰ πάντα ἐσκοτείνιασαν· εἶδα μέσα στὴ σιωπῇ
Νὰ κἀθεταὶ πάνω στὰ ἐρείπια ἡ χαμερπὴς ἀμάθεια
Καὶ εἶπα κλαίγοντας σ' αὐτοὺς τοὺς δοξασμένους τόπους:
«Κατοικία τῆς ὁμορφιάς, τῶν ἡρώων καὶ τῶν θεῶν,
Τί ἀπέγινεν ἡ δόξα σου; ὦ δυστυχισμένη Ἑλλάδα!
Ἑλησμόνησες λοιπὸν καὶ τοὺς τίτλους τῆς εὐγενείας σου;
Παντοῦ ὑπάρχουν μάρτυρες τῶν ἀρχαίων σου τεχνῶν
Παντοῦ τῶν ἀνακτόρων σου, τῶν διεσπαρμένων ἱερῶν σου
Κάποια ἔχνη ἐπιβλητικά, μέσα στὰ βαθεῖα γηρατεῖά σου,
Φαίνονται μόνον τοὺς νὰ γεμίζουν τὴν μοναξιά σου.
Βλέπε χαραγμένα στὰ τείχη σου τὰ ὀνόματα τῶν Πλαταιῶν καὶ τοῦ
(Μαραθῶνος!)
Ἐφ' ὅσον ὑπάρχει μιὰ πέτρα, ὅπου διαβάζεται τὸ ὄνομά τους,
Αὐτὴ κατηγορεῖ τὴν ντροπὴ σου καὶ κλαίει τὴν μνήμη σου»²⁴.

Πολλοὶ στίχοι ὑπενθυμίζουν τὸ περὶ Ἑλλάδος προαναφερθὲν ποίημα τοῦ La Harpe καὶ ὑποστηρίζουν τὰς ἰδίας θέσεις. Ἐπιρρίπτουν τὴν εὐθύνην διὰ τὴν δεινὴν θέσιν τῶν ἀπογόνων τοῦ Ὀμήρου εἰς τὸν βάρβαρον τουρκικὸν δεσποτισμὸν καὶ εὐρίσκουν εἰς τοὺς νεωτέρους Ἕλληνας τὰ προτερήματα καὶ τὸν χαρακτῆρα τῶν ἐνδόξων προγόνων των. Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο ὁ Delille ἐπαναλαμβάνει τὰ πορίσματα τῆς ἐρεῦνης τοῦ Αὐγουστίνου Guys, ὁ ὁποῖος ἐπιχειρεῖ νὰ ἀποδείξῃ τὴν συνέχειαν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς διὰ μέσου πολλῶν αἰώνων, ἐξετάζων λεπτομερῶς τὰ ἥθη καὶ τὰ ἔθιμα τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων. Εἶναι μάλιστα ἀξιοσημείωτον ὅτι ὁ ποιητὴς χρησιμοποιεῖ ὡς πηγὴν ἰδιαίτερος τὸ κεφάλαιον περὶ τῶν χορῶν ἐκ τοῦ «Φιλολογικοῦ ταξιδίου» τοῦ Μασσαλιῶτου περιηγητοῦ, τὸ ὁποῖον προεκάλεσε ζωηρὰν αἴσθησιν εἰς τὴν Γαλλίαν:



Στὴν νεαρή ὁμορφιά ποὺ πηδαίει ρυθμικά
 Ἀνεγνώρισα τὸν χορὸ τῶν παρθένων σου.
 Ἡ φωνή της μοῦ θύμισε τοὺς μελωδικούς τοὺς ἤχους,
 Ἐκείνη τὴν ἱερὴ γλῶσσα καὶ τοῦ Ὀμήρου καὶ τῶν θεῶν²⁵.

Ἐκτὸς ὅμως τῶν παραδόσεων, ὁ ποιητὴς διαπιστώνει ὅτι δειπνήθησαν εἰς τοὺς ὑποδούλους Ἕλληνας ἡ ἀνδρεία καὶ ἡ πολεμικὴ ἀρετὴ τῶν προγόνων των, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν ἐγγύησιν διὰ τὴν προσεχῆ ἀπελευθέρωσιν τῆς πατρίδος των:

Πίσω ἀπὸ τοὺς βράχους τῆς Σπάρτης καὶ τῆς Ἠλείρου
 Ἀναπνέει ἡ ἐλευθερία τῶν ἀρχαίων σου ἡρώων.
 Πρέπει νὰ βγῇς, νὰ σηκωθῇς ἀπὸ τὰ ἐπιβλητικά σου ἐρεῖπια!
 Ἔχε πάλι τὸν εὐγενικό σου ἐγωϊσμό, τὸ σκῆπτρο σου! Κι' ἐγὼ
 Κάτω ἀπ' τὸν ποιητικό σου οὐρανό, στὴν θέα τοῦ Βοσπόρου
 Γιὰ τὴν θεότητά μου θὰ τραγουδήσω ἀκόμη²⁶.

Οἱ βράχοι τῆς Σπάρτης καὶ τῆς Ἠλείρου ἀποτελοῦν ἀλληγορικὴν ἔκφρασιν τῆς Μάνης καὶ τοῦ Σουλίου, τῶν ὁποίων οἱ ἡρωϊκοὶ κάτοικοι διετήρησαν ἀκοίμητον τὴν φλόγα τῆς ἐλευθερίας.

Τὴν πλέον σημαντικὴν φιλελληνικὴν ἐκδήλωσιν κατὰ τὸ δεύτερον ἥμισυ τοῦ 18ου αἰῶνος, ἀποτελοῦν τὰ «Ταξίδια»²⁷, δηλαδὴ ταξιδιωτικαὶ ἐντυπώσεις, αἱ ὁποῖαι ἀποτελοῦν ἰδιαίτερον κεφάλαιον τῆς Γαλλικῆς Γραμματείας. Βεβαίως ὑπάρχουν καὶ περιπτώσεις — μεμονωμέναι εὐτυχῶς — ἀνθελληνῶν περιηγητῶν²⁸ εἰς τὸν ἑλληνικὸν χῶρον, κατὰ κανόνα ὅμως οἱ ἐπισκεπτόμενοι τὴν Ἑλλάδα Γάλλοι ἐπιστήμονες, λογοτέχναι καὶ ἔμποροι, διαπνεόμενοι ὑπὸ συναισθημάτων ἀρχαιολατρείας, ἀποσκοποῦν νὰ ἀποδείξουν τὴν ἱστορικὴν συνέχειαν τῆς ἑλληνικῆς φυλῆς καὶ νὰ συγκινήσουν τὴν εὐαισθησίαν τῶν λαῶν τῆς Δύσεως ὑπὲρ τῶν καταπιεζομένων ὑπὸ τοῦ ζυγοῦ τῆς ἡμισελήνου ὁμοθρήσκων ἀδελφῶν τῇ» Ἀνατολῇ. Ἡ συμβολὴ τῶν ἔργων τῶν περιηγητῶν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς φιλελληνικῆς κινήσεως εἶναι ἀνυπολόγιστος διὰ τοὺς ἐπομένους λόγους: δὲν ἀποτελοῦν κείμενα σφοδρᾶς πολεμικῆς, ὅπως αἱ πολυάριθμοι ἐκκλήσεις, αἱ ὁποῖαι εἶδον τὸ φῶς κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως, ὑπὲρ τῆς ἐλευθερίας τῶν Ἑλλήνων· κατ' ἀκολουθίαν ἀνεγινώσκοντο ἀκόμη καὶ ὑπὸ τῶν ἀντιτιθεμένων εἰς πᾶσαν ἐξέγερσιν εἰς τὴν Εὐρώπην, ὡς καὶ ὑπὸ τῶν ὑποστηριζόντων τὰ δικαιώματα τῆς ἀπολύτου μοναρχίας. Ὑπὸ τὴν περιγραφὴν τῶν ἐπισκεπτομένων πόλεων καὶ τοποθεσιῶν ἀνευρίσκονται συνήθως κηρύγματα φιλελληνισμοῦ καὶ σκόπημοι ἀποδείξεις τῆς βαρβαρότητος τῶν Τούρκων καὶ τοῦ ἀσυμβιβάστου τῆς διαβιώσεως χριστιανῶν μετὰ μουσουλμάνων. Ἐνίοτε μάλιστα ἡ περιγραφή τῶν ἠθῶν καὶ τῶν ἐθίμων τῶν λαῶν τῆς ἀπεράντου Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας διακόπτεται διὰ νὰ τονισθῇ ἡ ἀδιαφορία τῆς Δύσεως ἔναντι τῆς δεινῆς θέσεως τῶν ἀπογόνων τοῦ Ὀμήρου καὶ ὑπερμάχων τοῦ Σταυροῦ ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγόν.

GUYs Pierre - Augustin. Σταθμὸν εἰς τὴν ἱστορίαν τῶν περιηγήσεων εἰς τὴν Ἑλλάδα κατὰ τὴν τελευταίαν προεπαναστατικὴν περίοδον ἀποτελεῖ τὸ ἔργον τοῦ ἐκ Μασσαλίας Πέιρου - Αὐγουστίνου Guy²⁹ «Voyage littéraire de la Grèce»³⁰, τὸ ὁποῖον εἶδε τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος τὸ ἔτος 1771 εἰς δύο τόμους. Ὁ Guy³¹ ἔφθασεν εἰς τὴν Κωνσταντινούπολιν κατὰ τὰς πρώτας ἡμέρας τοῦ 1750 καὶ ἀμέσως ἤρχισε νὰ συγγράφῃ ὑπὸ τύπον ἐπιστολῶν τὸ προαναφερθὲν



ἔργον του, εἰς τὸ ὁποῖον ἐπικυρεῖ νὰ ἀποδείξῃ ὅτι οἱ νεώτεροι Ἕλληνες εἶναι γνήσιοι ἀπόγονοι τῆς ἑλληνικῆς ἀρχαιότητος, προβαίνων εἰς παράλληλον σύγκρισιν ἡθῶν, ἐθίμων, συνηθειῶν καὶ ἄλλων ἐκδηλώσεων τοῦ καθ' ἡμέραν βίου τῶν Ἑλλήνων τῶν κλασσικῶν χρόνων καὶ τῶν στεναζόντων ὑπὸ τὸν ζυγὸν τῆς ἡμισελήνου χριστιανῶν. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἢ ἐν λόγῳ ἐργασία παρουσιάζει ἐνδιαφέρον ὅχι μόνον διὰ τὴν λαογραφίαν, ἀλλὰ καὶ διὰ τὸν μελετητὴν τῆς ἱστορίας τῆς Τουρκοκρατίας εἰς τὴν Ἑλλάδα.

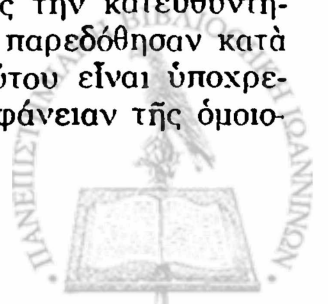
Κατὰ τὴν ἐξέτασιν τοῦ ἔργου τούτου τίθενται πολλὰ ἐρωτήματα: εἶναι ἀντικειμενικὸς εἰς τὰς κρίσεις του ὁ Γάλλος περιηγητής; Ὑπῆρξε πάντοτε αὐτόπτης μάρτυς τῶν περιγραφομένων ἡθῶν καὶ ἐθίμων ἢ κατέφευγε καὶ εἰς περιγραφὰς ἄλλων προγενεστέρων περιηγητῶν; Μήπως ἡ σκοπιμότης τοῦ ἔργου ὡδήγησε τὸν συγγραφεὰ νὰ ἀποσιωπήσῃ τυχὸν ἀντιτιθέμενα εἰς τὴν πρόθεσιν του στοιχεῖα; Εἶναι τέλος δύσκολον νὰ ἐξακριβωθῇ ὁ τόπος τῶν περιγραφομένων συνηθειῶν τῶν Ἑλλήνων, διότι ὁ περιηγητής γενικεύει κατὰ κανόνα ὅτι εἶδεν εἰς Κωνσταντινούπολιν ἢ εἰς ἄλλας πόλεις τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας. Παρατηροῦμεν ἐν πρώτοις ὅτι καὶ περὶ τοῦ Guys, ὅπως ἄλλωστε περὶ τῶν περισσοτέρων Γάλλων ἐπισκεπτῶν τῆς Ἑλλάδος, ἰσχύουν ἀναδρομικῶς οἱ στίχοι τοῦ Καβάφη:

Τοὺς Λαιστρυγόνας καὶ τοὺς Κύνλωπας,
τὸν ἄγριο Ποσειδῶνα δὲν θὰ συναντήσεις,
ἂν δὲν τοὺς κουβαλεῖς μες στὴν ψυχὴ σου,
ἂν ἢ ψυχὴ σου δὲν τοὺς στήνῃ ἐμπρὸς σου^{80α}.

Ὁ μισέλλην περιηγητής δὲν πρόκειται νὰ μεταβάλῃ συναισθήματα, ὅταν φθάσῃ εἰς τὴν Ἑλλάδα καὶ διαπιστώσῃ ὅτι ἡ πραγματικότητα εἶναι ἀντίθετος πρὸς τὴν ἰδικήν του ἀντίληψιν καὶ γνώμην. Καθ' ὅμοιον τρόπον ὁ φιλέλλην ἐπισκέπτης τῆς αὐτοκρατορίας τοῦ Σουλτάνου θὰ ἀποσιωπήσῃ ἢ θὰ προσπαθήσῃ νὰ δικαιολογήσῃ ἐλαττώματα τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, ὀφειλόμενα εἰς τὸν μακροχρόνιον βάσβαρον τουρκικὸν ζυγόν. Ἄλλωστε ὁ ἴδιος ὁ περιηγητής ἐξιστορεῖ ὡς ἀκολούθως τοὺς λόγους τοῦ ἐνδιαφέροντός του πρὸς τοὺς νεωτέρους Ἕλληνας εἰς τὴν πρώτην ἐπιστολήν:

«Ἡσχολήθην κυρίως μὲ τοὺς Ἕλληνας, διότι ὁ λαὸς αὐτὸς θὰ παρουσιάζῃ πάντοτε ἐνδιαφέρον· διότι δὲν εἶναι δυνατόν νὰ ἀναγινώσκουεν τὴν ἀρχαίαν ἱστορίαν χωρὶς νὰ ἀσχίζωμεν ἀπὸ ἐκείνην τῶν Ἑλλήνων· διότι, τέλος, εἶναι καλόν, ὅπως οἱ περιηγηταί, φλεγόμενοι ἐκ περιουρείας νὰ ἀνεύρουν εἰς τὴν γῶραν των μνημεῖα, τὰ ὁποῖα δὲν ὑπάρχουν πλέον, γνωρίζουν ὅτι, παρὰ τὴν ἀπουσίαν ἐκείνων, οἱ κάτοικοι τῶν τόπων, τοὺς ὁποίους κατέστησαν ὠραίους, ἀξίζουν ἀκόμη τῆς προσοχῆς μας... Θὰ παραζολυνθῶ κατὰ π ρ ο τ ῖ μ η σ ι ν τοὺς Ἕλληνας καὶ προσθέτω ἐκ σ υ μ π α θ ε ῖ α ς»⁸¹.

Ὡς πρὸς τὴν βασικὴν ἐπιδίωξιν τοῦ περιηγητοῦ νὰ διατυπώσῃ τὰ σημεῖα ὁμοιότητος μεταξὺ ἀρχαίων καὶ νεωτέρων Ἑλλήνων, παρατηροῦμεν ὅτι ὁ συγγραφεὺς τοῦ «Φιλολογικοῦ Ταξιδίου» ἀνῆγαγεν εἰς σύστημα τὴν παράλληλον σύγκρισιν ἡθῶν, ἐθίμων, δοξασιῶν καὶ συνηθειῶν, τονίζων κατὰ κανόνα τὰ σημεῖα ἐπαφῆς καὶ ἀπορρίπτων τὰ στοιχεῖα διαφωνίας μεταξὺ τῶν δύο ἀπομακρυσμένων χρονικῶς ἐκπολιτιστικῶν ἐκδηλώσεων τοῦ αὐτοῦ λαοῦ. Εἶναι ἐπίσης πιθανὸν ὡρισιμένα στοιχεῖα νὰ προσηρμόσθησαν πρὸς τὴν κατευθυντήριον γραμμὴν τοῦ συγγραφέως καὶ κατ' ἀκολουθίαν νὰ μὴ παρεδόθησαν κατὰ τρόπον αὐθεντικόν. Ὁ μελετητής ἐπομένως τοῦ ἔργου τούτου εἶναι ὑποχρεωμένος νὰ ἀναζητήσῃ τὴν ἀλήθειαν ὑπὸ τὴν τεχνητὴν ἐπιφάνειαν τῆς ὁμοιο-



μορφίας πρὸς ἐξυπηρέτησιν τοῦ ἐπιδιωκομένου σκοποῦ ὑπὸ τοῦ περιηγητοῦ καὶ νὰ προσδιορίσῃ τὰ στοιχεῖα τῆς συνθετικῆς αὐτῆς μελέτης τοπικῶς καὶ χρονικῶς. Παρὰ ταῦτα τὸ «Φιλολογικὸν Ταξίδιον» εἰς τὴν Ἑλλάδα τοῦ Guys παραμένει ἀριστουργηματικὸν κείμενον, παρὰ τὸ προαναφερθὲν μειονέκτημα τοῦ «συστήματος», ἀπὸ ἱστορικῆς καὶ λαογραφικῆς ἀπόψεως καὶ ἀποτελεῖ τὴν βασικὴν φιλελληνικὴν ἐκδήλωσιν εἰς τὴν Γαλλικὴν Λογοτεχνίαν πρὸ τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως.

Εἰς τὰς 46 ἐπιστολάς³² τοῦ «Φιλολογικοῦ Ταξιδίου» ἐξετάζονται ὅλα σχεδὸν τὰ θέματα τοῦ ἰδιωτικοῦ καὶ τοῦ δημοσίου βίου τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων: κατοικία, ρόλος τῆς γυναικός, τροφοὶ καὶ ὑπηρετικὸν προσωπικόν, ἐνδυμασία, κοσμήματα, πέπλος, χαρακτὴρ καὶ γλῶσσα, συμπόσια, χοροί, βαφαί, ζώνη, θρησκεία, προλήψεις καὶ ὄνειρα, παίγνια, λουτρά, γάμος, φιλοξενία, οἰκογένεια, τάφοι, μνημεῖα, διηγήσεις καὶ παραμύθια, ὄρκοι, ἐμπόριον καὶ ναυτιλία, ἀλιεία, ἐγκαίνια, τέχναι, μουσικὴ καὶ ἀρχιτεκτονικὴ, λοιμοί, πατριδολατρεῖα καὶ υἰοθεσία εἶναι τὰ βασικὰ θέματα τῶν ἐπιστολῶν. Ἡ πρωτότυπος δὲ διαπραγματευσίς των καὶ ἡ ἐκπληκτικὴ ἀρχαιομάθεια τοῦ περιηγητοῦ κατέστησαν τὸ ἔργον τοῦτο προσφιλὲς ἀνάγνωσμα εἰς τὸ εὐρύτερον κοινόν, γεγονὸς τὸ ὁποῖον μαρτυροῦν καὶ αἱ τρεῖς ἐκδόσεις του ἐντὸς δώδεκα ἐτῶν. Ἡ Αἰκατερίνη τῆς Ρωσσίας ἀπένεμεν εἰς τὸν συγγραφέα τὸ ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῆς συνθήκης τοῦ Κιουτσούκ - Καϊναρτζῆ φιλοτεχνηθὲν χρυσοῦν μετάλλιον³³, ἐνῶ ὁ ἐπίσκοπος τῆς Agde ἀπηύθυνεν ἐκ Τολούζης τὴν 7ην Ἰουνίου 1771 ἐνθερμον συγχαρητήριον ἐπιστολὴν³⁴ πρὸς τὸν συγγραφέα, παρέχων συγχρόνως ὠρισμένας πληροφορίας περὶ μεθόδου ἀλιείας εἰς τὴν περιοχὴν τῆς Μασσαλίας, τὴν ὁποῖαν θεωρεῖ ὡς ἑλληνικὴν πόλιν. Ὁ Βολταῖρος, εἰς τὸν ὁποῖον ἀφιεροῦται τὸ σύγγραμμα, γράφει τοὺς κάτωθι εὐχαριστηρίους στίχους τὴν 22αν Δεκεμβρίου 1776:

Le bon vieillard très - inutile,
Que vous nommez Anacréon,
Mais qui n' eut jamais de Bathyle,
Et qui ne fit point de chanson,
Loin de Marsille et d' Hélicon,
Achève sa pénible vie
Auprès d' un poële, ou d' un glaçon,
Sur les montagnes de l' Helvetie.
Il ne connaissait que le nom
De votre Grèce si jolie;
La bigote Inquisition
S' opposait à sa passion
De faire un tour en Italie.
Il disait aux treize Cantons:
Hélas! il faut donc que je meure,
Sans avoir pu voir la demeure
Des Virgiles et des Platons.
Enfin il se croit au rivage
Consacré par ses demi - Dieux;
Il les reconnaît beaucoup mieux
Que s' il avait fait le voyage,
Car il les a vus par vos yeux³⁵.



Ἐπ' εὐκαιρία, τέλος, τῆς δευτέρας ἐκδόσεως τοῦ ἔργου τούτου ὁ περίφημος ἑλληνιστὴς τοῦ τέλους τοῦ 18ου αἰῶνος Ansse de Villosion γράφει περὶ τῆς ἀξίας τοῦ «Φιλολογικοῦ Ταξιδίου»:

... «Ἀξιῶν τῆς προσοχῆς σας· πρόκειται περὶ δευτέρας σημαντικῆς ἐκδόσεως τοῦ ταξιδίου εἰς τὴν Ἑλλάδα τοῦ κ. Guys, τῆς Ἀκαδημίας τῆς Μασσαλίας, ἑνὸς ἐκ τῶν μεγαλύτερων ἐπιστημόνων καὶ ἐκ τῶν καλλιτέρων συγγραφέων τῆς Γαλλίας. Ὁ κ. Guys παρέμεινεν ἐπὶ εἴκοσι ἔτη εἰς τὴν Ἀνατολὴν καὶ εἰς τὰς νήσους τῆς Ἑλλάδος καὶ ἔδωκε περιγραφὴν αὐτῶν ζωηράν, ἐμψυχόν, γραφικὴν καὶ πλήρη νέων λεπτομερειῶν. Ὁ συγγραφεὺς συγκρίνει τὰ ἥδη τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων πρὸς ἐκεῖνα τῶν ἀρχαίων καὶ ἀποδεικνύει τὴν μεταξὺ τῶν σχέσιν. ἐπιτυχάνων νὰ συνδύασι τὴν χάριν ἑνὸς γλαφυροῦ ὕφους πρὸς τὸ βάθος τῆς ὑψηλῆς μορφώσεως»³⁶.

Εἰς τὴν δευτέραν ἐκδοσὶν τοῦ ἔργου περιλαμβάνονται καὶ δύο ἐπιστολαὶ³⁷ τῆς Mme Chénier³⁸, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὰ κεφάλαια περὶ χορῶν καὶ τάφων. Ἡ ἑλληνικῆς καταγωγῆς μήτηρ τῶν ποιητῶν Ἀνδρέου καὶ Ἰωσήφ Chénier, ἐνθουσιασμένη ἐκ τῆς δημοσιεύσεως τοῦ «Φιλολογικοῦ Ταξιδίου», σπεύδει νὰ πλέξῃ τὸ ἐγκώμιον τοῦ φιλέλληνος περιηγητοῦ, τὸν ὁποῖον εἶχε γνωρίσει εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ εἶχε βοηθήσει μάλιστα εἰς τὴν διασάφησιν πολλῶν θεμάτων³⁹. Τὸ κατωτέρω ἀπόσπασμα δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς ἔκφρασις εὐγνωμοσύνης τῆς Ἑλλάδος πρὸς τὸν Guys:

«Ἄν καὶ αἱ Ἀθῆναι καὶ ἡ Σπάρτη δὲν διαθέτουν πλέον νομοθέτας, φιλοσόφους, πολεμιστάς, ἂν καὶ ἡ Ἑλλάς δὲν ἔχῃ πλέον Ὅμηρον, ἐν τούτοις διατηρεῖ, ὅπως παρατηρεῖτε τοῦτο ἀκριβοδικαίως, τὸν χαρακτῆρα καὶ τὴν εἰδυῖαν της, ἡ ὁποία, βοηθουμένη ὑπὸ τῆς ἐλευθερίας, θὰ ἠδύνατο ἀκόμη νὰ ἀναγεννήσῃ ἐκ τῆς τέφρας τῶν τοῦς ἰδίους ἀνδρας καὶ τὰς ἰδίας ἀρετάς... περιορίζομαι νὰ ἀποτίσω ἔξ ὀνόματος τῆς νεωτέρας Ἑλλάδος τὸν δίκαιον φόρον τιμῆς τῆς εὐγνωμοσύνης μας, ἐφ' ὅσον, ἐπισείοντες τὴν τέφραν τῶν πατέρων μας, σύρετε τοὺς Ἕλληνας ἐκ τῆς λήθης, εἰς τὴν ὁποίαν ἔθιασαν αὐτοὺς ὁ χρόνος, αἱ προλήψεις καὶ ἡ βαρβαρότης τῶν κατακτητῶν τῶν»⁴⁰.

Παρέχει περαιτέρω ἀναλυτικῶς πληροφορίας περὶ τῶν ἑλληνικῶν χορῶν, ἡ περιγραφὴ τῶν ὁποίων εἰς τὸ ἔργον τοῦ Guys προεκάλεσε μεγάλην ἐντύπωσιν εἰς τὸ εὐρύτερον κοινόν. Εἰς τὴν δευτέραν, τέλος, ἐπιστολήν, ἡ ὁποία ἐδημοσιεύθη καὶ εἰς τὸν *Mercur de France* τῆς 15ης Νοεμβρίου 1778 ὑπὸ τὸν τίτλον «Lettre sur les tombeaux grecs. Lettre d'une dame grecque à une dame de Paris», περιγράφεται ἐπεισόδιον ἐκ τῆς ζωῆς τῶν ἀξιωματούχων Φαναριωτῶν καὶ παρέχεται λεπτομερὴς περιγραφὴ τοῦ σεβασμοῦ τῶν Ἑλλήνων πρὸς τοὺς νεκροὺς καὶ τῶν τελετῶν καὶ ἄλλων ἐκδηλώσεων, αἱ ὁποῖαι ἀναφέρονται εἰς τὸ θέμα τοῦτο. Τὰς ἐν λόγω ἐπιστολὰς ἐδημοσίευσεν ὁ R. de Bonnières αὐτοτελῶς τὸ ἔτος 1879 μετὰ βιογραφικοῦ σημειώματος τῆς συγγραφέως⁴¹.

CHOISEUL — GOUFFIER, comte de. Πρὸς καρτογράφειαν τῆς Μεσογείου ἀναχωρεῖ κατὰ Μάρτιον τοῦ 1776 ἐκ τῆς Τουλῶνος ἡ φρεγάτα «Ἀταλάντη» μὲ κυβερνήτην τὸν μαρκήσιον de Chabert τῆς Ἀκαδημίας τῶν Ἐπιστημῶν, ὁ ὁποῖος ἀναλαμβάνει τὴν ὑποχρέωσιν νὰ μεταφέρῃ τὸν κόμητα Choiseul - Gouffier⁴² εἰς ὅλους τοὺς λιμένας τῆς Ἀνατολῆς, τοὺς ὁποῖους εἶχε προγραμματίσει νὰ ἐπισκεφθῇ, συνοδευόμενος ὑπὸ καλλιτεχνῶν καὶ ἀνθρώπων τῶν Γραμμάτων, μαθητῶν τοῦ ἀββᾶ Barthélemy. Τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ περιηγητοῦ στρέφεται κατ' ἐξοχὴν πρὸς τὰς νήσους τοῦ Ἀρχιπελάγους, πρὸς τὴν κυρίως Ἑλλάδα καὶ πρὸς τὰ παράλια τῆς Μικρᾶς Ἀσίας. Ἐπισκέπτεται τοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους, προβαίνει εἰς λεπτομερῆ ἀποτύπωσιν τῶν μνημείων, περιγράφει τὴν θέαν πολλῶν τοπίων καὶ συλλέγει πληροφορίας περὶ



της παραδόσεως συνηθειών, τελετών και ἐθίμων τῶν νεωτέρων κατοίκων τῆς Ἑλλάδος. Ἀποτέλεσμα τῆς ἐν λόγῳ περιηγήσεως ὑπῆρξεν ἡ ἔκδοσις τοῦ πρώτου τόμου τοῦ «Voyage pittoresque de la Grèce»¹³, τὸ ὁποῖον ἀπέσπασε τὰ εὐμενέστατα σχόλια τῶν ἀσχολουμένων περὶ τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πολιτισμὸν ἐπιστημόνων. Παρ' ὅλην ὅμως τὴν ἀρχαιομάθειαν καὶ ἀρχαιολατρείαν τοῦ συγγραφέως, εἰς τὸ ἔργον τοῦτο ὑπάρχει ἱκανὴ θέσις καὶ διὰ παρατηρήσεις ἐπὶ τῶν συνθηκῶν διαβιώσεως τῶν ὑποδούλων Ἑλλήνων. Ἄν καὶ δὲν πρέπει νὰ θεωρηθῇ ὅτι ὁ Choiseul - Gouffier ἦτο ἐπηρεασμένος ὑπὸ τῶν φιλοσοφικῶν ἰδεῶν περὶ δεσποτισμοῦ καὶ δικαιωμάτων τοῦ ἀνθρώπου, ἐν τούτοις ἐπεθύμει τὴν ἀπελευθέρωσιν τῶν διατελούντων ὑπὸ ξένον ζυγὸν λαῶν. Προκειμένου περὶ τῆς Ἑλλάδος μάλιστα εἶναι πασιφανὲς τὸ κήρυγμα ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας, διότι ἤθελε νὰ ἀναγνωρίσῃ εἰς τὴν νεωτέραν Ἑλλάδα τὸν χρυσοῦν αἰῶνα τοῦ Περικλέους καὶ διότι ἐπίστευεν ὅτι ἀπαραίτητος προϋπόθεσις διὰ τὴν ἐκ νέου ἀκμὴν τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ ἦτο ἡ ἀπόκτησις ὑπὸ τῶν ὑποδούλων χριστιανῶν τῆς ἐλευθερίας των.

Ἡ φιλελληνικὴ δραστηριότης τοῦ Choiseul - Gouffier ὑπῆρξεν ἀντιφατική. Ὡς πρέσβυς τοῦ βασιλέως τῆς Γαλλίας εἰς Κωνσταντινούπολιν ἠθέλησε νὰ συμβάλῃ εἰς τὸν ἐξευρωπαϊσμὸν τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας, προσεκάλεσε Γάλλους ἀξιωματικούς διὰ νὰ διδάξουν τὴν εὐρωπαϊκὴν τακτικὴν εἰς τὸν τουρκικὸν στρατόν, ὑπερήσπισε τὰ συμφέροντα τῆς Πύλης κατὰ τὴν διάρκεια τοῦ ρωσο - τουρκικοῦ πολέμου καὶ εἰσηγήθη τὴν ἀποστολὴν τριάκοντα νέων Τούρκων διὰ σπουδὰς εἰς Παρισίους. Ὡς ἀρχαιολόγος καὶ συγγραφεὺς ὅμως ἐξύμνησε τὸ ἀρχαῖον ἑλληνικὸν μεγαλεῖον, περιέγραψε κατὰ τρόπον συγχρόνως ἐπιστημονικὸν καὶ λογοτεχνικὸν τὰ ἀρχαῖα μνημεῖα καὶ ἐπεχείρησε νὰ δικαιολογήσῃ τὴν κατάπτωσιν τῶν νεωτέρων Ἑλλήνων, εἰς τοὺς ὁποίους ἀνεγνώρισε τὰς ἀρετὰς καὶ πολλὰς συνηθείας τῶν ἐνδόξων προγόνων των. Κυριωτέρα φιλελληνικὴ λογοτεχνικὴ ἐκδήλωσίς του ὑπῆρξεν ὁ «Προεισαγωγικὸς Λόγος» τοῦ Voyage pittoresque, τὸν ὁποῖον ἐτύπωσε καὶ εἰς ἰδιαίτερον φυλλάδιον τὸ ἔτος 1783¹⁴. Γνώστης τῆς καταστάσεως τῆς Ὀθωμανικῆς Αὐτοκρατορίας καὶ μεμυημένος εἰς τὰ μυστικὰ τῆς Ἀνατολικῆς πολιτικῆς, διατυπώνει σκέψεις καὶ παρατηρήσεις περὶ Ἑλλάδος, ἐν συνδυασμῷ πάντοτε πρὸς τὴν ἀρχαιολατρείαν του, ὥστε τὸ ἀνωτέρω κείμενον νὰ καθίσταται ἀληθὲς φιλελληνικὸν μανιφέστιον. Εἶναι μάλιστα χαρακτηριστικὸν ὅτι μέλος τοῦ Τουρκικοῦ διπλωματικοῦ σώματος ὑπέβαλεν εἰς τὴν Πύλην ἀντίτυπον τοῦ ἔργου τούτου, ὑπογραμμίζων κυρίως τὰ σημεῖα τοῦ «Προεισαγωγικοῦ Λόγου», εἰς τὰ ὁποῖα ὁ συγγραφεὺς εἰσηγεῖται τὴν ἀπελευθέρωσιν τῆς Ἑλλάδος καὶ τὴν προστασίαν ὑπὸ τῶν Εὐρωπαϊκῶν δυνάμεων τοῦ ἐλευθέρου ἑλληνικοῦ κράτους· ἡ Πύλη ὅμως δὲν ἔλαβε ὑπ' ὄψιν τὴν κατηγορίαν, ἔνεκα τῶν ὑπηρεσιῶν, τὰς ὁποίας ὁ Choiseul - Gouffier εἶχε προσφέρει κατὰ καιροὺς εἰς τὴν τουρκικὴν ἐξωτερικὴν πολιτικὴν.

Μετὰ τὴν ἐπιβαλλομένην ἑκφρασιν τοῦ φόρου τιμῆς πρὸς τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα, ὁ συγγραφεὺς δικαιολογεῖ τὴν ἰδιαίτεράν συμπάθειάν του πρὸς τοὺς ὑποδούλους Ἕλληνας:

«Προκειμένου περὶ ἄλλον λαοῦ θὰ ἐδοξίμαζον ἀναμφισβητήτως μόνον συναίσθημα οἴκτου διὰ τοὺς καταπιεζομένους ὑπὸ τῆς βίας ἀνθρώπους καὶ λυγίζοντας ὑπὸ τὸν πλέον βαρὺν ζυγόν· οἱ ἐν λόγῳ ὑπόδουλοι δὲν ἦσαν μόνον ἄνθρωποι, ἦσαν οἱ ἀπόγονοι τῶν Ἑλλήνων καὶ ὁ σεβασμὸς μου διὰ τὸ ὄνομά των ἐπεβάδουν εἰς τὴν σκέψιν μου τὴν κατάπτωσίν των... γὰρ ἐνεργητικότης δὲν ἔχει σβύσει εἰς ὅλας τὰς καρδίας. Τόσαι προσπάθειαι, ἄνευ ἀποτελέσματος ἢ μᾶλλον ὀλέθριαι καὶ φριχτότατα τιμωρηθεῖσαι, δὲν ἠδυνήθησαν νὰ δαμάσουν κατ' ὁλοκληρίαν τὴν ἐπιμονὴν τοῦ θάρ-



ρους των καὶ ὁ ζυγός των, συσφιγθεὶς πολλάκις καὶ ἐπιβαρυνθεὶς, δὲν δύναται ἀκόμη καὶ σήμερον νὰ συγζωατῇ αὐτοὺς εἰς τὴν ἀκίνησίαν, εἰς τὴν ὁποίαν ἡ θέλησις τῶν κυριάρχων των προσπαθεῖ νὰ περιορίσῃ αὐτούς. Τὰ κλίματα ἐκεῖνα δύναται ἀκόμη νὰ δημιουργήσουν πρᾶξεις πατριωτισμοῦ καὶ ἀρετῆς, ἱκανὰς ὅπως ἐκπλήξουν τὰ πλέον πεπολιτισμένα ἔθνη τῆς Εὐρώπης»¹⁵.

Ἐν συνεχείᾳ προβαίνει εἰς ἔξαρον τῆς πολερικῆς ἀρετῆς καὶ τοῦ πατριωτισμοῦ τῶν κατοίκων ὀρεινῶν περιοχῶν τῆς Ἑλλάδος καὶ ἰδιαιτέρως τῶν Μανιατῶν, οἱ ὅποιοι διατηροῦν ἀκοίμητον τὴν φλόγα τῆς ἐλευθερίας, ἀποκρούοντες συνεχῶς ἐπιθέσεις τόσον τῶν Ἑνετῶν, ὅσον καὶ τῶν Τούρκων. Πιστεύει ὅτι, ἐὰν οἱ Ἕλληνες καταστοῦν ἐλεύθεροι, δὲν πρέπει νὰ ἀνησυχήσουν αἱ εὐρωπαϊκαὶ δυνάμεις διὰ τὴν τυχὸν προσάρτησιν τῆς Ἑλλάδος εἰς ἕτερον κράτος, διότι χρέος πάντων θὰ ἦτο ἡ ὑπεράσπισις ἐνὸς ἐλευθέρου λαοῦ ἔναντι τοῦ κινδύνου νέας ὑποδουλώσεως, γεγονὸς τὸ ὁποῖον θὰ συνετέλει εἰς τὴν διατάραξιν τῆς ἰσορροπίας τῶν δυνάμεων καὶ καταλήγει ὡς ἑξῆς:

«Ἐὰν προσῆπτον εἰς ἐμὲ τὴν κατηγορίαν ὅτι διετύπωσα ὠρισμένας εὐχάς, λίαν ἀνωφελεῖς βεβαίως, διὰ τὴν εὐτυχίαν τῆς Ἑλλάδος, θὰ προσεκάλουν τοὺς κατηγοροὺς μου νὰ σκεφθοῦν τί ὑπῆρξεν αὕτη εἰς τὸ πολιτικὸν πεδῖον ἀπὸ τῶν πρώτων δημοκρατιῶν τῆς Πελοποννήσου μέχρι τῆς Ἀχαϊκῆς Συμπολιτείας, τί ὑπῆρξεν εἰς τὸ πεδῖον τῆς φιλολογίας ἀπὸ τοῦ Ὀμήρου μέχρι τοῦ αἰῶνος τοῦ Ἀλεξάνδρου, τί ὑπῆρξεν ἡ Σπάρτη ἀπὸ τοῦ Λυκούργου μέχρι τοῦ Κλεομένου· αἱ Ἀθηναὶ ἀπὸ τοῦ Σόλωνος μέχρι τῆς μάχης τῆς Χαιρωνείας· θὰ ἔπρεπε τότε νὰ ἀπαλλαγῶ τῆς κατηγορίας ὅτι διετύπωσα τὴν εὐχὴν νὰ γεννῶνται ἀκόμη ἄνδρες εἰς τὴν πατρίδα τοῦ Ἀριστείδου καὶ τοῦ Σωκράτους, τοῦ Μιλτιάδου καὶ τοῦ Σοφοκλέους, τοῦ Ἐπαμεινώνδα καὶ τοῦ Πλάτωνος. Καὶ ἐὰν τις τῶν ἀναγνωστῶν μου ἐταξίδευσεν εἰς τὴν Ἑλλάδα· ἐὰν, ζῶν μεταξὺ τῶν Ἑλλήνων εἰς τὸν ὥραϊον ἐκεῖνον οὐρανὸν καὶ ἐπὶ τῆς εὐνοουμένης ἐκείνης γῆς, ἠσθάνθη τὴν σχετικὴν πρὸς τὴν ἀνάπτυξιν τοῦ πνεύματός των, τοῦ χαρακτῆρος των καὶ τῶν προσφιλῶν προτερημάτων των γοητείαν· ἐὰν ἐδέχθη ἐκ μέρους των τὴν ἀρχαίαν ἐκείνην καὶ συγκινητικὴν φιλοξενίαν, ἥ ὁποία προσεφέρθη εἰς ἐμὲ καθ' ὅλας τὰς ἡμέρας· τέλος, ἐὰν ἐπὶ μακρὸν ὑπέμεινε τὸ βάρος τῆς καταθλιπτικῆς ἀντιθέσεως μεταξὺ τῆς ἀρχαίας δόξης των καὶ τῆς παρούσης ταπεινώσεώς των, θὰ ἀναφωνήσῃ ἴσως μετ' ἐκείνων, μετ' ἐμοῦ: Ο utinam...»¹⁶.

Εἶθε καὶ οἱ ἄλλοι ἐπισκέπται τῆς Ἑλλάδος νὰ προέβαινον εἰς παρομοίαν φιλελληνικὰς ἐκδηλώσεις πρὸς τῆς Ἐπαναστάσεως τοῦ 1821. Ὁ Choiseul-Gouffier, δὲν ἐκφράζει συμπαθειαν πρὸς τοὺς ὑποδούλους Ἕλληνας ἐπειδὴ μισεῖ τοὺς Τούρκους. Ἀντιθέτως ἐργάζεται ὑπὲρ τῶν συμφερόντων τῆς Πύλης, ἀλλὰ δὲν διστάζει νὰ προβάλλῃ τὴν ἀλήθειαν προκειμένου περὶ τῆς ἐθνικῆς ἀνεξαρτησίας τῶν ἀπογόνων τοῦ Ὀμήρου καὶ νὰ ἐξετάσῃ χωρὶς πάθος πολλὰς πτυχὰς τῆς ἐλληνικῆς ὑποθέσεως. Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον ἡ φιλελληνικὴ προσφορά του, ἐκτὸς τῆς πρωτοποριακῆς ἀναπτύξεως τοῦ θέματος ὑπὸ γύπον δοκιμίου - ἐκκλήσεως πρὸς τοὺς λαοὺς τῆς Δύσεως, φέρει καὶ τὴν σφραγίδα τῆς ἀντικειμενικότητος.

Ἄν καὶ τὸ ταξίδιον τοῦ Νέου Ἀναχάρσιδος¹⁷ εἰς τὴν Ἑλλάδα πραγματοποιεῖται περὶ τὰ μέσα τοῦ τετάρτου αἰῶνος π.Χ., ἐν τούτοις τὸ ἔργον τοῦ J. J. Barthelemy δύναται νὰ θεωρηθῇ ὡς πηγὴ φιλελληνικῆς κινήσεως εἰς ὁλόκληρον τὴν Εὐρώπην, διότι ἡ πρωτοφανὴς ἀπήχησις, τὴν ὁποίαν εἶχεν εἰς τὴν Δύσιν, συνετέλεσεν ὥστε νὰ φθάσῃ εἰς τὸ ἀπόγειον ἡ ἔξαρις τῆς ἐλληνικῆς ἀρχαιότητος καὶ νὰ σγραφῇ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ κοινοῦ πρὸς τοὺς δυστυχεῖς ἀπογόνους τοῦ Περικλέους καὶ τοῦ Ἀλεξάνδρου. Διὰ τῆς ἐκδόσεως τοῦ ἔργου τούτου οἱ ἀρχαιολόγοι ἀνεκάλυπτον τὸ εὐαγγέλιόν των καὶ οἱ ὑπόδουλοι Ἕλ-



ληνες σημαντικὸν μέσον διὰ τὴν πνευματικὴν τῶν ἀφύπνισιν κατὰ τοὺς δραματισμοὺς τοῦ πρωτομάρτυρος τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας Ρήγα Βελεστινλή.

Κατὰ τὸ ἴδιον ἔτος δημοσιεύονται αἱ «Lettres sur la Grèce»⁴⁸ τοῦ Κλαυδίου - Στεφάνου Savary⁴⁹, αἱ ὁποῖαι, ἀπευθυνόμεναι πρὸς τὴν κυρίαν Le Monnier, καλύπτουν χρονικῶς δύο περίπου ἔτη καὶ ἀναφέρονται εἰς τὴν περιήγησιν τοῦ συγγραφέως εἰς τὰς νήσους τοῦ Ἀρχιπελάγους καὶ ἰδιαίτερος εἰς τὴν Κρήτην. Διάχυτος εἶναι ἡ ἀρχαιολατρεία τοῦ περιηγητοῦ εἰς ὅλας τὰς ἐπιστολάς, ὡς καὶ ἡ λύπη του διὰ τὴν θέσιν τῶν ὑπὸ τὸν τουρκικὸν ζυγὸν Ἑλλήνων, τῶν ὁποίων ἐτοιμάζει τὰ πατριωτικὰ συναισθήματα, καταλήγων εἰς ἐπιβαρυντικὰ ἐναντίον τῆς πολιτικῆς τῆς Πύλης συμπεράσματα. Ἡ ἐξαθλίωσις τῶν Ἑλλήνων θεωρεῖται ὡς φυσικὸν ἐπακόλουθον τοῦ τουρκικοῦ δεσποτισμοῦ. Αἱ τρεῖς τελευταῖαι ἐπιστολαὶ τῆς δευτέρας ἐκδόσεως⁵⁰ προωρίζοντο νὰ ἀποτελέσουν ἰδιαίτερον τόμον· τὸ σχέδιον ὅμως τοῦτο ἔμεινεν ἡμιτελὲς λόγῳ τοῦ ἐπισυμβάντος θανάτου τοῦ συγγραφέως. Ἰδιαίτερον ἐνδιαφέρον παρουσιάζει τὸ τελευταῖον μέρος τῆς τρίτης ἐπιστολῆς, διότι ἀποτελεῖ ἔνθερμον κήρυγμα φιλελληνισμοῦ, δυνάμενον νὰ χαρακτηριθῇ ὡς ἐπιτυχὴς ἐπίλογος τοῦ ὅλου συγγράμματος τοῦ Savary:

«Ἄς μὴ μὲ κατηγορήσουν ὅτι παρουσιάζω τοὺς ὀθωμανοὺς μὲ πολὺ μελανὰ χρώματα. Διατρέχω τὴν αὐτοκρατορίαν των, ἔχω εἰς τοὺς ὀφθαλμοὺς μου τὰς παντὸς εἶδους συμφοράς, τὰς ὁποίας ἐπέφεραν εἰς τὰς ἐπιστήμας, εἰς τὰς τέχνας, εἰς τοὺς ἀνθρώπους· βλέπω αὐτοὺς νὰ φέρουν τὴν πανώλην ἀπὸ νήσου εἰς νῆσον, ἀπὸ περιοχῆς εἰς περιοχὴν, χωρὶς νὰ δύναται τὸ παράδειγμα ὅλων τῶν ἐθνῶν νὰ φωτίσῃ τούτους· καὶ δὲν θὰ ἡγειρόμην ἐναντίον τῆς ἀσυνειδησίας αὐτοῦ τοῦ βαρβάρου λαοῦ! δὲν θὰ κατηγοροῦν τὴν καταστρεπτικὴν μοιρολατρείαν του! δὲν θὰ εἶχον πυρίνους λόγους διὰ νὰ ζωγραφίσω τὰ ἐγγλήματα τῆς κυβερνήσεώς του, αὐτῆς τῆς ἐχθρικῆς κυβερνήσεως πρὸς τὸ ἀνθρώπινον γένος, ἡ ὁποία κατέστρεψε περισσότερους ἀνθρώπους ἀπὸ ὅσους ἐθέρισεν ὁ σίδηρος τῶν κατακτητῶν του! Εἰς τὴν θέαν αὐτῶν τῶν θλιβερῶν θεαμάτων ἡ καρδιά μου ἐξοργίζεται καὶ στενάζει, ἡ χολή μου φλέγεται καὶ θὰ ἤθελον νὰ ἐξορκίσω ὀλόκληρον τὴν Εὐρώπην ἐναντίον τῶν Τούρκων, οἱ ὁποῖοι κατελθόντες ἀπὸ τὰ ὄρη τῆς Ἀρμενίας, συνέτοιψαν τὰ ἔθνη κατὰ τὴν πορείαν των καὶ διήνοιξαν ἐν μέσῳ κυμάτων αἵματος μίαν ὁδὸν μέχρι τοῦ θρόνου τῆς Κωνσταντινουπόλεως. Ἡ ὥραία χώρα, τὴν ὁποίαν κατοικοῦν, δὲν ἐξημέρωσε τὴν θηριωδίαν τοῦ χαρακτῆρος των. Ἡ δύναμις εἶναι ὁ νόμος των, ἡ σπάθη ἡ δικαιοσύνη των»⁵¹.

Τὸ ἔργον, τέλος τοῦ J. Grasset Saint-Sauveur «Tableaux des principaux peuples de l' Europe, de l' Asie, de l' Afrique, de l' Amérique»⁵², δημοσιευθὲν κατὰ τὸ ἕκτον ἔτος τῆς Γαλλικῆς Δημοκρατίας, περιλαμβάνει καὶ περιγραφὴν τῆς καταστάσεως τῶν κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος προσαρτηθεισῶν εἰς τὴν Γαλίαν διὰ τῆς συνθήκης τοῦ Κάμπο - Φόρμιο Ἰονίων νήσων. Ὁ περιηγητὴς εὐρίσκει εὐκαιρίαν διὰ νὰ ἐκφράσῃ τὴν ἀρχαιολατρείαν του καὶ τὰ φιλελληνικά του συναισθήματα ὑπὸ τὴν ἐπήρειαν τῶν συνθηκῶν διαβιώσεως καὶ τῆς πολιτιστικῆς στάθμης τοῦ νεωτέρου ἑλληνισμοῦ:

«ὦ σοφὴ καὶ ὥραία Ἑλλάς! Δὲν ὑπάρχει πλέον· ὁ εὐαίσθητος ὅμως ἄνθρωπος, ὁ φιλόσοφος, ὁ φίλος τῶν τεχνῶν ἀποτίουν ἀκόμη τὴν ὀφειλομένην εἰς σὲ τιμὴν ἐν μέσῳ τῶν ἐρειπίων, τὰ ὁποῖα μαρτυροῦν περὶ τῆς παρωχημένης δόξης σου· παραμένει ἀκόμη ἡ δόξα σου καὶ αἱ ἐνεργεσίαι, τὰς ὁποίας ὀφείλει εἰς σὲ μέρος τῆς Οἰκουμένης, δὲν ἔχουν λησμονηθῇ!... ὦ Ἑλλάς, χώρα τῶν σοφῶν, τῶν ἡρώων καὶ τῶν τεχνῶν! Σοῦ ἀπευθύνω χαιρετισμὸν μὲ τὸν ἐνθουσιασμόν, τὸν ὁποῖον ἐμπνέει



ὅ,τι ὠραιότερον ὑπάρχει εἰς τὴν ἀνθρωπότητα. Θαυμάζω τὸ παρελθόν σου καὶ στενάχω διὰ τὴν παροῦσαν κατάστασίν σου»⁵³.

Μετ' ὀλίγον πρὸς τὴν Ἑλλάδα θὰ στραφῇ τὸ ἐνδιαφέρον τοῦ Ναπολέοντος, τοῦ ὁποίου μυστικοὶ πράκτορες θὰ φθάσουν εἰς τὴν Πελοπόννησον καὶ θὰ παρακινήσουν τοὺς Ἑλληνας εἰς ἐξέγερσιν ἐναντίον τοῦ Σουλτάνου. Τὸ ρεῦμα τῶν περιηγήσεων εἰς τὴν Τουρκοκρατουμένην Ἑλλάδα αὐξάνει κατὰ τρόπον ἐκπληκτικόν, ἐνῶ μόνον κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ἔτους 1800 βλέπουν τὸ φῶς τῆς δημοσιότητος εἰς Παρισίους τρία ἔργα ἰσαρίθμων περιηγητῶν. Ὁ ἐν λόγῳ ἐκδοτικὸς ὀργανισμὸς θὰ συνεχισθῇ ἐντονώτερον κατὰ τὴν προεπαναστατικὴν περίοδον τοῦ παρελθόντος αἰῶνος, κατὰ τὴν ὁποίαν ἡ γαλλικὴ Γραμματεία ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ 19, κατὰ κανόνα φιλελληνικοῦ περιεχομένου «Ταξίδια εἰς τὴν Ἑλλάδα», τὰ ὁποῖα θὰ ἀποτελέσουν σημαντικὸν παράγοντα τῆς γιγαντιαίας φιλελληνικῆς κινήσεως εἰς τὴν Γαλλίαν καὶ εἰς τὴν Δύσιν γενικώτερον κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ αἰῶνος τῆς ἑλληνικῆς ἀνεξαρτησίας.

ΣΗΜΕΙΩΣΕΙΣ:

1. Σημαντικὸν ρόλον διεδραμάτισαν ὁ πρόην ὑπουργὸς τῶν στρατιωτικῶν τοῦ κρατιδίου τοῦ Πεδεμοντίου Σανταρόζα, ὁ ὁποῖος ἔπρεσεν ἡρωϊκῶς εἰς τὴν Σφακτηρίαν τὴν 7ην Μαΐου 1825, ὁ ἐκ Νεαπόλεως στρατηγὸς Ἰωάννης Ροζαλόρ, φονευθεὶς εἰς Μεσολόγγιον καὶ ὁ ἐκ Τουρίνου Πέτρος Τορέλλα, ὁ ὁποῖος διεκρίθη εἰς τὴν μάχην τοῦ Πέτα.
2. Père Brumoy: *Le Théâtre des Grecs*, Paris, 1730.
3. Ἀωνύμως: *Lettres sur l'état actuel de la ville souterraine d' Héraclée*, Dijon 1750. *Lettre sur les peintures d' Herculanum*, aujourd'hui Portici, 1751. David: *Antiquités d' Herculanum*, 1754: Régnier: *Recueil général historique et critique de tout ce qui a été publié en Italie sur la ville d' Herculanum*.
4. Le Roy: *Ruines des plus beaux monuments de la Grèce considérés du côté de l' histoire et du côté de l' architecture*, Paris 1758 et 1770. Winckelmann: *Histoire de l' art*. Γαλλικὴ μετάφρασις ὑπὸ Robert τὸ ἔτος 1766, ὑπὸ Le Blond τὸ 1789 καὶ ὑπὸ Jansen μετὰ τετραετία. Poncelin de la Roche - Tillec: *Les chefs - d' oeuvre de l' antiquité sur les Beaux Arts gravés par Picard*, Paris, 1783.
5. Ἐγενήθη τὴν 11ην Ἰουλίου 1723 εἰς Bort - des - Orgues ἐκ πτωχῶν γονέων, ἐξεπαιδεύθη ὑπὸ τῶν Ἰησουϊτῶν εἰς Mauriac καὶ παρὰ τὰς ἀντιδράσεις τοῦ πατρὸς του ἐπραγματοποίησε σπουδὰς φιλοσοφίας εἰς Clermont - Ferrand καὶ βραδύτερον εἰς Τουλούζην, ὅπου καὶ ἐνεδύθη τὸ ἐκκλησιαστικὸν σχῆμα. Τοὺς πρώτους στίχους του ἔστειλε πρὸς διόρθωσιν εἰς τὸν Βολταίρον, ὁ ὁποῖος ἐξησφάλισε τὰ μέσα πρὸς τὸ ζῆν διὰ τὸν νεαρὸν ποιητὴν εἰς Παρισίους καὶ προέτρεπεν αὐτὸν νὰ ἀσχοληθῇ περὶ τὴν συγγραφὴν θεατρικῶν ἔργων, διότι μόνον ἡ σκηνὴ ἐπεφύλασσε δόξαν καὶ χρῆμα εἰς τοὺς ἀνθρώπους τῶν Γραμμάτων. Ὑπὸ τὴν ἐπίβλεψιν μάλιστα τοῦ Βολταίρου συνέγραψε τὰς τραγωδίας «Denys le tyran» (1748), «Ἀριστομένης» (1749), «Κλεοπάτρα» (1750) καὶ «Οἱ Ἑρακλίδαι» (1752). Τὴν 28ην Δεκεμβρίου 1759 ἐνεκλείσθη εἰς τὴν Βαστίλλην, διότι ἐθεωρήθη ἐσφαλμένως ὡς συγγραφεὺς σατιρικοῦ ἔργου, στρεφομένου ἐναντίον ἰσχυρῶν προσωποποιήτων τοῦ πολιτικοῦ κόσμου τῆς Γαλλίας. Τὸ ἔτος 1763 ἐξελέγη μέλος τῆς Ἀκαδημίας καὶ μετὰ εἰκοσαετίαν διωρίσθη ἰσόβιος γραμματεὺς αὐτῆς. Ἡ συγγραφικὴ του δραστηριότης ἐστράφη ἔκτοτε πρὸς τὸ ἠθικὸν διήγημα, λογοτεχνικὸν εἶδος μεταξὺ τοῦ μυθιστορήματος καὶ τοῦ ἔπους. Συνεκέντρωσεν ἐπίσης τὰ ἄρθρα του εἰς τὴν Ἐγκυκλοπαίδειαν εἰς ἰδιαίτερον τόμον ὑπὸ τὸν τίτλον «La poétique française» (1763), ἐνῶ τὸ σύγγραμμα «*Eléments de Littérature*» (1787) χαρακτηρίζονται διὰ τὴν κριτικὴν δξύνειαν τοῦ Marmontel. Ἱστοριογράφος τῆς Γαλλίας κατὰ τὸ ἔτος 1771, διεδραμάτισε

μετριοπαθή ρόλον κατά την 'Επανάστασιν καὶ ἀπεσύρθη εἰς Gaillon τῆς Νορμανδίας ἀπὸ τοῦ 1792 μέχρι τοῦ 1795, συγγράφων τὰ ἀπομνημονεῖματά του. Τὴν 12ην 'Απριλίου 1796 ἐξελέγη διὰ 303 ψήφων ἐπὶ 329 ἐκλογέων μέλος τῆς Βουλῆς τῶν Γερόντων. Ἀπέθανεν εἰς Abloville τὸ ἔτος 1799.

6. Discours en faveur des paysans du Nord, Oeuvres complètes de Mirmontel, nouvelle édition, Paris, Verdière, 1819, X, 46 sqq.
7. Αὐτόθι, X, 46—47.
8. Αὐτόθι, X, 60—61.
9. 'Ο 'Ηθικὸς Τρίπους, 6.118. Πρβλ. Diskalakis: Les oeuvres de Rhigas Velentinis thèse complémentaire, Paris, 1937, p. p: 11 - 13.
10. Δ. Ν. Παντελοδήμου: 'Ενέργειαι τοῦ Βολταίρου πρὸς ἀπελευθέρωσιν τῆς 'Ελλάδος κατὰ τὴν διάρκειαν τοῦ ρωσσο-τουρκικοῦ πολέμου, 1768—1774. 'Ηπειρωτικὴ 'Εστία, τεῦχος 211—212, σσ. 497—516, 'Ιωάννινα, 1969 καὶ ἀνάτυπον, 216.
11. Correspondance de Voltaire, éd. Th. Bestermann, Institut et Musée du Voltaire, Genève, 1935 - 1966.
12. Ποιητὴς καὶ κριτικὸς γεννηθεὶς τὸ ἔτος 1739 εἰς Παρισίους ἔμεινεν ὄρφανὸς ἀπὸ μικρᾶς ἡλικίας καὶ ἐξεπαιδεύθη εἰς τὸ Κολλέγιον τῆς πόλεως Harcourt. Κυρίαν λογοτεχνικὴν ἀπασχόλησιν τὸν ἀπετέλεσεν ἡ τραγωδία τῇ καθοδηγήσει τοῦ διδασκάλου καὶ προστάτου αὐτοῦ ἐπὶ τι χρονικὸν διάστημα Βολταίρου. Αἱ τραγωδίαί Warwick (1763), Timoléon (1764), Pharamond (1765), Gustave Vasa (1766), Les Barmécides (1778), Φιλοκτήτης (1783), Coriolan (1784) καὶ τὸ δράμα Mélanie δὲν ἐγνώρισαν πάντοτε τὴν ἰδίαν ὑποδοχὴν ἐκ μέρους τοῦ κοινοῦ. Παραλλήλως ἡσχολήθη καὶ περὶ τὴν λογοτεχνικὴν κριτικὴν, κατ' ἀρχὰς εἰς τὰς στήλας τοῦ Mercure καὶ ἀπὸ τοῦ 1786 εἰς τὸ Λύκειον τῆς ὁδοῦ St-Honoré ὑπὸ τύπον δημοσίων ἐπιμορφωτικῶν μαθημάτων. Εἰς τὸν κάλαμόν του ὀφείλονται ἐπίσης ἡ «Φιλολογικὴ Ἀλληλογραφία» ἀπὸ τοῦ 1774 μέχρι τοῦ 1791, ἀπευθυνθεῖσα πρὸς τὸν μέλλοντα τσάρον τῆς Ρωσσίας Παῦλον τὸν Α', ὡς καὶ μεταφράσεις ἔργων τοῦ Σουετωνίου (1770) καὶ τοῦ Camões (1776). Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς 'Επαναστάσεως, τὴν ὁποίαν ἀνεγνώρισεν ἐπισήμως, ἐθεωρήθη ὑποπτος καὶ ἐφυλάκισθη ἐπὶ ἓν ἔτος. Ἀπέθανε κατὰ τὸ ἔτος τῆς πρώτης ὑπατείας τοῦ Ναπολέοντος.
13. La Harpe: Sur les Grecs anciens et modernes, 1772. Heuvres choisies, Paris, Didot l'ainé et Firmy Didot, 1814, II, 59.
14. Αὐτόθι, II, 59—61.
15. Αὐτόθι, II, 63—64.
16. 'Εγεννήθη εἰς Μονπελλιέ τὴν 22αν Φεβρουαρίου 1745 καὶ ἔτιγεν ἐπιμελοῦς ἐκπαιδεύσεως εἰς τὸ κολλέγιον τῶν Ἰησουϊτῶν τῆς γενετείρας του. Ἠρνήθη νὰ καταταγῇ εἰς τὰς τάξεις τοῦ τάγματος τούτου καὶ μετέβη εἰς Παρισίους διὰ νὰ σπουδάσῃ Θεολογίαν. Εἰς ἡλικίαν 20 ἐτῶν διακόπτει τὰς σπουδὰς του διὰ νὰ ἐπιδοθῇ εἰς τὴν ποίησιν. Ἀπὸ τοῦ 1772 μέχρι τοῦ 1787 δημοσιεύει πολυάριθμα μεμονωμένα ποιήματα, εἰς τὰ ὅποια τὸ κοινὸν ἐπεφύλαξε θερμὴν ὑποδοχὴν. Συνδέεται διὰ φιλίας μετὰ τοῦ Turgot καὶ διορίζεται ὑπάλληλος οικονομικῆς ὑπηρεσίας εἰς Montfort - l' - Amaury. Σιχνάζει εἰς ἀριστοκρατικὰ καὶ φιλολογικὰ σαλόνια τῆς γαλλικῆς πρωτευούσης, συνθέτει ἐπ' εὐκαιρίᾳ τῶν γάμων τοῦ Λουδοβίκου 16ου μετὰ τῆς Μαρίας Ἀντουανέττας, τὸ ποίημα «La France et l' Autriche au temple de l' hymen», γνωρίζει τὸν Ἀνδρέαν Σεγιέ καὶ ἐκφράζει τὸν θαυμασμόν του διὰ τὸ νέον φιλοσοφικὸν πνεῦμα καὶ ἰδιαιτέρως διὰ τὰ ἔργα τοῦ Βολταίρου. Ἐνωρὶς ἐτάχθη ὑπὲρ τῆς 'Επαναστάσεως, ἀλλ' ἀνῆγεν εἰς τοὺς μετριοπαθεῖς καὶ συντηρητικοὺς πολιτικοὺς, ἀγωνισθεὶς ἐναντίον τῶν ἀκροτήτων καὶ τῆς ἀδιαλλαξίας τῶν Ἰακωβίνων. Συνελήφθη τὴν 3η Ὀκτωβρίου τοῦ 1793, ἐνῶ τὴν 6η Φεβρουάριον μετεφέρθη μετὰ τοῦ Σεγιέ εἰς Coysiergerie καὶ τὴν ἐπομένην ἀμφότεροι εἰσήχθησαν εἰς δίκην μετὰ τὴν κατηγορίαν τῆς συνωμοσίας ἐναντίον τῆς ἐπαναστάσεως, ὡς βασιλόφρονες συγγραφεῖς προσπαθοῦντες νὰ διαφθείρουν τὸ κοινὸν πνεῦμα καὶ νὰ διαπράξουν ἐγκλήματα δε-



- σποτισμού καὶ τυραννίας καὶ ἐξετελέσθησαν τὴν 5ην ἀπογευματινὴν μετὰ 27 ἄλλων ἐκ τῶν τελευταίων τραγικῶν θημάτων τῆς τρομοκρατίας τοῦ Ροδεσπιέρρου.
17. Ἡ ἐχθρότης τοῦ τελευταίου ὑφείλεται εἰς τὸ γεγονὸς ὅτι ὁ Roucher περιέλαβεν εἰς τὸ ἔργον του τέσσαρας ἐπιστολὰς τοῦ Ρουσώ, εἰς τὰς ὁποίας ἐθίγοντο ἡ Ἀκαδημία καὶ ὁ La Harpe.
 18. J. Roucher: *Les Mois* (1779), Paris, Brissot - Thivars, 1826, 2 vol. II, 78—79.
 19. Νόθον τέκνον τοῦ δικηγόρου Montanier ἐγεννήθη τὴν 27ην Μαΐου 1738 εἰς Clermont - Ferrand καὶ ἐσπούδασεν εἰς τὸ κολλέγιον Lisieux τῶν Παρισίων. Καθηγητὴς τῆς Λατινικῆς Φιλολογίας εἰς ἐπαρχιακὰς πόλεις καὶ βραδύτερον εἰς τὴν γαλλικὴν πρωτεύουσαν, μετέφρασε τὰ «Γεωργικὰ» τοῦ Βιργιλίου καὶ ἀπέσπασε τὰ κολακευτικὰ σχόλια τοῦ Βολταίρου. Εἰς ἡλικίαν 36 μόλις ἔτων ἐξελέγη τὴν 24ην Μαΐου 1774 μέλος τῆς Ἀκαδημίας — πρὸ διετίας δὲν εἶχεν ἐπικυρωθῇ ἡ ἐκλογή του ὑπὸ τοῦ βασιλέως τῇ προτάσει τοῦ κόμητος de Richelieu μὲ τὸ αἰτιολογικὸν ὅτι ἦτο νεώτατος καὶ ὅτι ἡ ψηφοφορία δὲν ὑπῆρξε κανονικὴ — καὶ διωρίσθη καθηγητὴς εἰς τὸ Collège de France. Μετὰ δέκα ἔτη ἐπισκέπτεται τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀρχίζει τὴν συγγραφὴν τοῦ ποιήματος *L' Imagination* εἰς Θεραπιά ἐπὶ τοῦ Βοσπόρου. Κατὰ τὴν διάρκειαν τῆς Ἐπαναστάσεως ἀπώλεσε τὴν περιουσίαν του, ἀπεσύρθη κατὰ τὸ ἔτος 1794 εἰς Saint - Dié, ἐνῶ τὸ ἐπόμενον ἔτος ἐγκατέλειψε τὴν Γαλλίαν καὶ μετέβη κατ' ἀρχὰς εἰς Ἑλβετίαν καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὸ Λονδίνον. Διακόπτει τὴν ἐκουσίαν ἐξορίαν τὸ ἔτος 1802 καὶ ἐπιστρέφει εἰς Παρισίους, γινόμενος ἐκ νέου δεκτὸς εἰς τὴν Ἀκαδημίαν καὶ εἰς τὸ Collège de France. Ἄν καὶ ἀπώλεσε τὴν ὄρασίν του, ἐξηκολούθησε νὰ γράφῃ στίχους καὶ νὰ μεταφράζῃ ἔργα τῆς Λατινικῆς Γραμματείας μέχρι τοῦ θανάτου του, ἐπισυμβάντος τὴν 1ην Μαΐου 1813.
 20. Παρίσιοι, 1806.
 21. Ἀναφέρεται ὅτι ὁ ποιητὴς ἀπεμακρύνθη ἐκ τῆς Γαλλίας διὰ νὰ λησμονήσῃ ἐρωτικὴν του περιπέτειαν, ἡ ὁποία ἔδωκεν ἀφορμὴν εἰς τὴν συγγραφὴν σατιρικῶν ἀσμάτων. Π.ρ.β.λ. Louis Audiat: *Un poète abbé, Jacques Delille, 1738—1813*, Paris, Arthur Savaète, 1902, p. 26.
 22. Σύζυγος οἰκονομολόγον φίλου τῶν Turgot καὶ Choiseul καὶ μετέπειτα Ἀκαδημαῖκοῦ.
 23. Louis Audiat, ἔνθ' ἀν. σ. 27.
 24. J. Delille: *L' Imagination, Oeuvres de J. Delille*, Paris, Michaul, 1824, 9, 137 - 138.
 25. Αὐτόθι, 9, 138.
 26. Αὐτόθι.
 27. Εἰς τὰ «Ταξίδια» εἰς τὴν Ἑλλάδα Γάλλων περιηγητῶν ἀπὸ τοῦ 1770 μέχρι τοῦ 1820 ἀναφέρεται ἡ διδακτορικὴ διατριβὴ τοῦ Emile Malakis, *French travellers in Greece (1770 - 1820)*. An early phase of french philhellenism, Philadelphia 1925, 90 p.
 28. Εἰς τὴν κατηγορίαν ταύτην ἀνήκει ὁ βαρὼνος De Tott, ὁ ὁποῖος ἀνέλαβε τὴν ὀχύρωσιν τῶν Δαρδανελλίων καὶ τὴν ὀργάνωσιν τοῦ τουρκικοῦ στρατοῦ. Τὸ ἔργον του *Mémoires sur les Turcs et les Tartares* ἐδημοσιεύθη εἰς Ἀμστερνταμ τὸ ἔτος 1784 εἰς δύο τόμους.
 29. Ἐπιχειρηματίας, ταξιδιώτης, ἐλληνιστὴς καὶ μέλος τῆς Ἀκαδημίας τῆς Μασσαλίας, ἐγεννήθη τὸ ἔτος 1720. Ἐταξίδευσε κατ' ἀρχὰς δι' ἐμπορικὰς ὑποθέσεις καὶ ἐν συνεχείᾳ πρὸς συλλογὴν ἀντικειμένων ἀρχαιολογικῆς ἀξίας εἰς Τουρκίαν, Ἰταλίαν, Βουλγαρίαν, Ὀλλανδίαν καὶ Δανίαν. Κυρίως ἠσχολήθη ὅμως περὶ τὸν ἀρχαῖον ἐλληνικὸν πολιτισμόν, τὸν ὁποῖον περιέγραψε μετὰ θαυμαστῆς ἀκριβείας καὶ ἔθεσεν ὡς σκοπὸν τῶν πνευματικῶν δραστηριοτήτων του τὴν ἀπόδειξιν τῆς ἱστορικῆς συνεχείας τῆς ἐλληνικῆς φυλῆς. Συνέγραψεν ἐπίσης δοκίμιον περὶ τῶν ἐλεγείων τοῦ Τιβούλλου καὶ ἐδημοσίευσεν ὑπὸ τύπον ἐπιστολῶν τὰς ταξιδιωτικὰς του ἐντυπώσεις ἐξ ὅλων τῶν χωρῶν, τὰς ὁποίας ἐπεσκέφθη. Ἀπέθανεν εἰς τὴν Ζάκυνθον τὸ ἔτος 1799.
 30. *Voyage littéraire de la Grèce, ou lettres sur les Grecs anciens et modernes*,

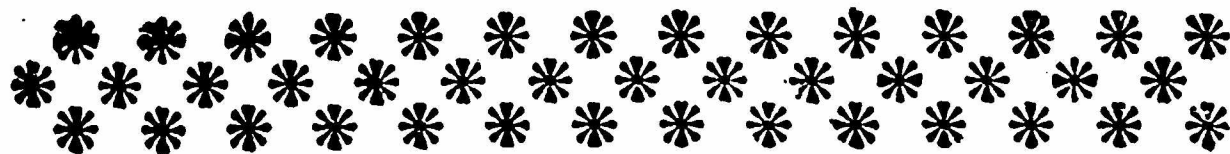
avec un parallèle des leurs mœurs, Paris, V^{ve} Duchesne, 1771, 2 vol. in-12.

- 80α. Κ. Π. Καβάφη: Ποιήματα, Α' (1896—1918), Φιλολογική Ἐπιμέλεια Γ. Π. Σαβ-
βίδη, Ἀθήναι, Ἰκαρος, 1963, σ. 28.
31. P. A. Guys, Voyage littéraire de la Grèce, ἔνθ. ἀν. I, 2 - 3. Παραπέμπω εἰς τὴν
δευτέραν ἔκδοσιν τοῦ ἔργου. Ἡ ὑπογράμμις εἶναι ἰδική μου.
32. Αὐτόθι, I, 1—367.
33. Αὐτόθι, I, σελ. IV.
34. Αὐτόθι, I, 209—210.
35. Oeuvres complètes de Voltaire, Paris, Baudoin frères, 1828, Vol. IV, p 238.
36. Παρὰ Rolet: D' Ansse de Villosion et l' Hellenisme en France, Bibliothèque
de l' Ecole des Hautes Etudes, Paris, 1910, vol. CLXXXII, p. 482.
37. Voyage littéraire de la Grèce, ἔνθ. ἀν. I, 100 κ. ἔξ. καὶ 146 κ. ἔξ.
38. Σύζυγος τοῦ Γάλλου ἐμπορικοῦ ἀντιπροσώπου εἰς Κωνσταντινούπολιν καὶ ἐν συνεχείᾳ
Γενικοῦ Προξένου εἰς Μαρόκον Λουδοβίκου Chénier, ἐγεννήθη εἰς τὴν Νέαν Ρώμην
τὸ ἔτος 1729 ἐκ γονέων κυπριακῆς καταγωγῆς. Ἐνεφύσησεν εἰς τὰ τέκνα τῆς τὴν ἀγά-
πην διὰ τὴν ἑλληνικὴν ἀρχαιότητα καὶ διετήρησε σχέσεις μετὰ πολλῶν λογίων καὶ καλ-
λιτεχνῶν τῆς ἐποχῆς τῆς. Ἀπέθανεν εἰς ἡλικίαν 69 ἐτῶν τὴν 6ην Νοεμβρίου 1808.
39. «Ἐπωφελήθη ἐπίσης τῶν παρατηρήσεων τῆς κ. καὶ τοῦ κ. Chénier, Προξένου τῆς
Γαλλίας εἰς τὸ Μαρόκον, τοὺς ὁποίους ἐγνώρισα εἰς Κωνσταντινούπολιν... οἱ τελευταῖοι
γνωρίζουν τοὺς νεωτέρους Ἑλληνας τόσο καλῶς, ὅσον ὁ κ. καὶ ἡ κ. Dacier γνωρίζουν
τοὺς ἀρχαίους», Guys, πρόλογος τῆς τρίτης ἐκδόσεως τοῦ «Φιλολογικοῦ Ταξιδίου».
40. Voyage littéraire de la Grèce, ἔνθ' ἀν. I, 100.
41. Lettres grecques de Madame de Chénier, précédées d' une étude des sur Savie
Paris, Chavaray frères, 1879.
42. Ἐγεννήθη εἰς Παρισίους τὸ ἔτος 1752. Ἀνήκων εἰς εὐγενῆ οἰκογένειαν, ἐπραγματο-
ποίησε σπουδὰς εἰς τὸ Κολλέγιον Harcourt καὶ ἐπέδειξεν ἐνωρὶς ἐνδιαφέρον διὰ τὰς
τέχνας καὶ ἰδιαιτέρως διὰ τὸν ἀρχαῖον ἑλληνικὸν πολιτισμόν. Κατὰ Μάρτιον τοῦ 1776
ἀνεχώρησεν ἐκ Γαλλίας διὰ νὰ γνωρίσῃ τὴν χώραν, ἡ ὁποία ἐδημιούργησεν ἀθάνατα
ἀριστουργήματα εἰς τὸν τομέα τῆς τέχνης, τοῦ πνεύματος καὶ τῶν ἐπιστημῶν. Καρπὸς
τῆς περιηγήσεως ὑπῆρξεν ἡ ἔκδοσις τὸ ἔτος 1782 τοῦ πρώτου τόμου τοῦ Voyage pitto-
resque de la Grèce. Πρὸ διετίας εἶχεν ἐκλεγῆ μέλος τῆς Académie des Belles - Lettres,
ἐνῷ τὸ ἔτος 1784 κατέλαβε τὴν ἔδραν τοῦ D' Alembert εἰς τὴν Γαλλικὴν Ἀκαδημίαν.
Κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος διορίζεται πρέσβυς εἰς Κωνσταντινούπολιν, ὅπου παρέμεινε μέχρι τοῦ
1792. Δὲν ἀνεγνώρισε τὴν ἐπαναστατικὴν κινήσασιν, διετήρει ἀλληλογραφίαν μετὰ
τῆς βασιλικῆς οἰκογενείας καὶ ἠναγκάσθη τελικῶς νὰ καταφύγῃ εἰς Ρωσσίαν, ἔνθα διε-
τέλεσε σύμβουλος τοῦ τσάρου Παύλου τοῦ Α'. Ἐπέστρεψεν εἰς Γαλλίαν τὸ ἔτος 1802
ἄνευ τίτλων καὶ περιουσίας. Κατὰ τὴν πρώτην παλινόρθωσιν τῶν Βουρβόνων ἀνέκτησε τὴν
ἔδραν τοῦ εἰς τὴν Ἀκαδημίαν, διορίσθη ὑπουργὸς καὶ ἐξελέγη μέλος τοῦ μυστικοῦ συμ-
βουλίου τοῦ βασιλέως. Ἀπέθανεν ἐξ ἀποπληξίας τὴν 22αν Ἰουνίου 1817 εἰς Aix - la -
Chapelle.
43. Voyage pittoresque de la Grèce, Paris, J. J. Blaise, 1782. Τὸ πρῶτον μέρος τοῦ δευτέ-
ρου τόμου ἐδημοσιεύθη τὸ ἔτος 1806, ἐνῷ τὸ δεύτερον μέρος κατὰ τὸ δεύτερον ἔτος τῆς
Ἑλληνικῆς Ἐπαναστάσεως. Δευτέρα ἔκδοσις τοῦ ἔργου τούτου εἰς τρεῖς τόμους ἐπρα-
γματοποιήθη τὸ ἔτος 1847 εἰς Παρισίους ὑπὸ τὴν ἐπιγραφὴν «Voyage pittoresque dans
l' empire Ottoman, en Grèce, dans la Tioade».
44. Discours préliminaire du voyage pittoresque de la Grèce, Paris. Py. D. Pier-
res, 1783.
45. Voyage pittoresque . . . Paris, J. P. Aillaud, 1842, Discours préliminaire de M.
de Choiseul, I, XLV - XLIX.



46. Αὐτόθι, I, LV.
47. Barthélemy J. J.: Voyage du jeune Anacharsis en Grèce dans le milieu du quatrième siècle avant l'ère vulgaire, Paris, De Bure, 1788, 4 vol.
48. Lettres sur la Grèce, faisant suite à celles sur l'Egypte, Paris, Onfroï, 1788.
49. Ἑγεννήθη εἰς Vitré τὸ ἔτος 1750. Ἐνωρὶς ἡσχολήθη μὲ τὴν σπουδὴν τῶν ἀνατολικῶν γλωσσῶν. Ἐταξίδευσε κατ' ἀρχὰς εἰς τὴν Αἴγυπτον καὶ ἐν συνεχείᾳ εἰς τὰς νήσους τοῦ Αἰγαίου πελάγους (1776—1781). Κατὰ τὴν ἐπιστροφὴν του εἰς Γαλλίαν δημοσιεύει μετὰφρασιν τοῦ Κορανίου εἰς τὴν γαλλικὴν (1783) καὶ προβαίνει εἰς τὴν σύνταξιν τῶν ταξιδιωτικῶν του ἐντυπώσεων πάντοτε ὑπὸ μορφήν ἐπιστολῶν. Αἱ ἀναφερόμεναι εἰς τὴν Αἴγυπτον ἐδημοσιεύθησαν τὸ ἔτος 1785. Μετὰ τὸν θάνατόν του (1888) ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Langlès τὸ ἔργον του «Γραμματικὴ τῆς δημόδους καὶ τῆς λογοτεχνικῆς ἀραβικῆς γλώσσης» (1813).
50. Lettres sur la Grèce, pour servir de suite à celles sur l'Egypte, nouvelle édition, Paris, Bleuet jeune, An VI (1798), p. p. 365 - 382.
51. Αὐτόθι, 42α ἐπιστολή, σσ. 381—382.
52. Tableaux des principaux peuples de l'Europe, de l'Asie, de l'Afrique, de l'Amérique et des découvertes des capitaines Cook, La Pérouse, etc. Paris, chez l'Auteur, An VI (1798).
53. Αὐτόθι, σ. 62.





ΑΧΙΛΛΕΩΣ Σ. ΑΝΘΕΜΙΔΗ

Διδάκτορος Πανεπιστημίου Γοττίγγης

Γενικοῦ Γραμματέως τοῦ Πανεπιστημίου Ἰωαννίνων

ΤΟ ΚΟΡΑΝΙΟΝ ΩΣ ΠΗΓΗ ΠΟΛΙΤΕΙΑΚΩΝ ΚΑΙ ΔΙΑΠΟΛΙΤΕΙΑΚΩΝ ΣΧΕΣΕΩΝ

1. Γενικά

Ὀλίγα μόνον λόγια θὰ ἀναφερθοῦν ἐνταῦθα διὰ τὴν συμβολὴν τοῦ Κορανίου, εἰς τὴν διαμόρφωσιν τοῦ δικαίου καὶ δὴ τοῦ δημοσίου διεθνοῦς δικαίου τῶν Μωαμεθανῶν.

Ἡ παράθεσις φράσεων μὲ τὸ αὐτὸ περιεχόμενον εἰλημμένων ἐκ κειμένων διαφόρων συγγραφέων, σκοπὸν ἔχει νὰ παρουσιάσῃ δύο πράγματα:

1. Τὴν κυριαρχίαν τῆς θεοκρατικῆς ἀντιλήψεως ἐπὶ τῶν διεθνῶν σχέσεων τῶν ὁπαδῶν τοῦ Μωάμεθ καὶ

2. Τὴν δι' ὅρκου δέσμευσιν αὐτῶν εἰς τὰς διατάξεις, οὐχὶ τοῦ θετοῦ ἀνθρωπίνου δικαίου, ἀλλὰ εἰς τὰς διατάξεις τοῦ δικαίου τοῦ θεσπισθέντος ὑπὸ τοῦ Θεοῦ.

Οὐδὲ οὐγκρίσις εἶναι δυνατόν νὰ ἐπιχειρηθῇ μεταξὺ τοῦ δικαίου τῶν συνθηκῶν τοῦ ἐμφανισθέντος εἰς τοὺς ἀρχαίους Ἕλληνας καὶ τῶν ἐλαχίστων διατάξεων, ἃς περιέχει τὸ Κοράνιον, ὡς βασικὴ πηγὴ τοῦ Ἰσλαμισμού. Ἐν πάσῃ ὁμῶς περιπτώσει, δὲν διαφεύγει τὸν ἐρευνητὴν ἡ παρατήρησις ὅτι ἡ ἰδέα τῆς τηρήσεως τῶν συνθηκῶν εὐρίσκεται εἰς μίαν ἄλυσσον διαδοχικῶς ἐμφανιζομένων ἀρχῶν δικαίου, ἐκ τῶν πλέον πρωτογόνων λαῶν τῆς ἀρχαιότητος, μέχρι τῶν πιστῶν τοῦ Κορανίου, ὡς καὶ τοῦ συγχρόνου θετοῦ δικαίου τῶν λαῶν.

α) «ἔστε ἀκριβεῖς εἰς τὴν συνθήκην τοῦ Θεοῦ ἡμεῖς οἱ συνομολογήσαντες αὐτήν. Μὴ παραβαίνετε τοὺς δημοσίᾳ δοθέντας ὅρκους. Προσελάβετε ὡς ἐγγυητὴν τὸν Θεὸν γινώσκοντα τὰς πράξεις ὑμῶν»¹.

β) Καὶ ἀλλαχοῦ εἰς τὸ Κοράνιον συναντῶνται παραινέσεις πρὸς τοὺς πιστοὺς, ὡς ἡ κατωτέρω:

«ἐξπληρώσατε τὰς ὑποχρεώσεις ὑμῶν», ἢ κατ' ἄλλην ἐκφρασιν «Τηρεῖτε τὶς ὑποχρεώσεις σας».

1) Πεντάκη, Γ., Τὸ Κοράνιον. Ἀθῆναι 1928. Παρ' ὅλον ὅτι τὸ κοράνιον ἀποτελεῖ συλλογὴν ἡμερησίων διατάξεων καὶ εἶναι ἓν συνοπτικόν χωρίον τῆς παλαιᾶς Γραφῆς καὶ χριστιανικῶν ἰδεῶν, (πλὴν ὁμῶς οὐδὲν χωρίον ἀνήκει αὐτοτελῶς εἰς αὐτό), κηρύττει ἀδιάλλακτον πόλεμον κατὰ τοῦ Χριστιανισμοῦ καὶ ἀποκρούει τὴν ἀνεξετηγησκειαν, ἐν τούτοις παραγγέλλει πρὸς τοὺς διζαστάς ἀμεροληπίαν, ἀποδεχόμενον τὴν δικαιοσύνην ὡς χαρακτηριστικὴν εὐσεβοῦς ἀνθρώπου. Ὡς ἀστικὸς καὶ ποινικὸς νόμος τὸ κοράνιον περιέχει ἀτελεῖς διατάξεις, ἀναγνωρίζον τὴν ποινὴν τοῦ θανάτου (κεφ. ΣΤ' 152), ἐνῶ τὸ πλεῖστον τῶν ἀνεν ἀλληλουχίας διατάξεων τοῦ κορανίου διέπεται ὑπὸ δοξασίων καὶ πολιτικῶν πεποιθήσεων, αἱ ὁποῖαι ἀφοροῦν εἰς τὰς γήinas καὶ μεταφυσικὰς σχέσεις τῶν πιστῶν αὐτοῦ.



Ἐκ τῶν λεχθέντων συνάγεται ὅτι τὸ Κοράνιον δὲν ἀφήνει εἰς τοὺς πιστοὺς αὐτοῦ περιθώρια διὰ τὴν ρύθμισιν τῶν μεταξὺ των σχέσεων.

2. Τὸ περὶ πεπρωμένου δόγμα καὶ ἡ ἐπιρροή αὐτοῦ εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς φιλοσοφικῆς καὶ δικαιοῦκῆς σκέψεως τῶν πιστῶν τοῦ Κορανίου

Πέραν τῶν ἀνωτέρω, διὰ τοῦ οὐσιώδους δόγματος περὶ τοῦ «πεπρωμένου» ὀρίζεται τὸ τέλος, τόσον τοῦ μεμονωμένου ἀτόμου, ὅσον καὶ τῶν ἐθνῶν ἐν τῷ συνόλῳ των². Διὰ δὲ τῆς ἀρνήσεως τοῦ δόγματος τῆς ἀνεξιθρησκείας ἀποδύεται εἰς ἕνα ἄνευ προηγουμένου ἐξοντωτικὸν ἀγῶνα κατὰ τοῦ χριστιανισμοῦ.

Εἰς τὸ σημεῖον τοῦτο, κατ' ἀντιδιαστολὴν πρὸς τὰς ἀρχὰς τοῦ Μωαμεθανισμοῦ, δηλ. εἰς τὸ Δόγμα τοῦτο τοῦ ἄνευ συνθηκολογήσεως ὁλοκληρωτικοῦ πολέμου, ὁ Χριστιανισμὸς ἀντιτάσσει τὸ ἰδικόν του δόγμα, συμφώνως πρὸς τὸ ὁποῖον «ἅπανα ἡ ἀνθρωπότης νὰ καταστῇ «μία λοίμνη καὶ εἰς ποιμήν», χωρὶς νὰ διάκειται ἐχθρικῶς ἐναντι τῶν ἀλλοθρήσκων³.

Ἄπαναι αἱ συναλλαγὰὶ τοῦ ἰδιωτικοῦ βίου τῶν πιστῶν διέπονται ὑπὸ πνεύματος βαθείας θρησκευτικότητος, εἰς τὸ ὁποῖον κυριαρχεῖ ἡ προσταγὴ τοῦ θείου, καθὼς ἡ προληπτικὴ λήψις μέτρων, δηλ. προειδοποιήσις αὐτῶν περὶ τῶν συνεπειῶν⁴, ἐκ τῆς παραβάσεως τῶν ὅρων τῶν συναπτομένων συμβάσεων. Θὰ ἦτο βεβαίως περιττὸν εἰς τὴν παρούσαν μελέτην νὰ ἀσχοληθῇ τις μὲ τὴν ἔννοιαν τοῦ πεπρωμένου, πλὴν ὅμως, ἐπεὶδὴ ἡ ἔννοια αὕτη εἶναι βαθύτατα συνδεδεμένη μὲ τὸ ρυθμίζον τὰς σχέσεις τῶν πιστῶν (Μωαμεθανῶν) εἰς τὰς δοξασίας τῶν παλαιότερων λαῶν, δίκαιον, διὰ τοῦτο θὰ ἀφιερωθοῦν ἀκολούθως ὀλίγα τινά.

Ἡ ἀναφορὰ εἰς τὸ πεπρωμένον ἐνταῦθα θὰ ἦτο περιττή, καθ' ὅσον δὲν σχετίζεται μὲ τὸ θέμα μας. Ἐπεὶδὴ ὅμως τοῦτο ἀσκεῖ ἐπίδρασιν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς φιλοσοφικῆς σκέψεως τῶν λαῶν, ἀκόμη δὲ ἀσκεῖ ἐπιρροὴν εἰς τὴν δημιουργίαν ἐνὸς θεωρητικοῦ βάθρου πρὸς ρύθμισιν τῶν κανόνων δικαίου, ἀφορώντων εἰς τὴν ἐσωτερικὴν ἔννομον τάξιν, διὰ τοῦτο αἰτιολογοῦνται αἱ κατωτέρω γραμμαί.

Τὸ πεπρωμένον, ἡ εἰμαρμένη, ἡ μοῖρα, αἱ δοξασίαι καὶ αἱ θεοκρατικαὶ ἀντιλήψεις τῶν ἀρχαίων λαῶν, ὡς καὶ αἱ σχέσεις αὐτῶν πρὸς τὸν χριστιανισμόν καὶ τὸν Μωαμεθανισμόν, ἀπετέλεσαν ἀντικείμενον ἀπασχολήσεως πλείαδος συγγραφέων^{5 6}.

2) Πεντάκη., ἔνθ. ἀν. κεφ. Γ. 139, Παπαδοπούλου Χαρ., Τὸ ἀρχαῖον ἐλληνικὸν πνεῦμα διὰ μέσου τῶν αἰώνων. Ἀθῆναι 1968, σελ. 25—67.

3) Ἱερ. Κοτσώνης, Σημειώσεις κανονικοῦ δικαίου τῆς Ὁρθοδόξου ἐκκλησίας. Τόμος Β' Θεσσαλονίκη 1961, σελ. 190.

4) Ὡ πιστοὶ ἔστε εὐθελῆς εἰς τὰς καταθέσεις, ἃς ἠθέλετε κάμει ἐνώπιον τοῦ Θεοῦ. Μὴ παρὰσφῃ ὑμᾶς ὁ φθόνος καὶ πράξητε ἀδικίαν τινά. Ἔστε δίκαιοι... καὶ φοβηθῆτε τὸν θεόν, ὅστις ἔγνω τὰ ἔργα ὑμῶν. (Κεφ. Ε II).

5) Διὰ τὸ κοράνιον καὶ ἐν γένει τὴν Θρησκείαν τοῦ Μωάμεθ ἰδέ:

1. Frants Buhl, Das Leben Muhammeds, Heidelber 1955.

2. Encyclopaedia du Islam.

3. A. Serenger., Das Leben und die Lehre des Mohamad, 3 Band. Berlin 1869.

4. H. L. Gotteschalk., Lehr Islam, seine Entstehung, Entwicklung und Lehre Christus und die Religionen der Erde, 3 (1956).



Ἡ περὶ εἰμαρμένης ἢ ἄλλως πεπρωμένου θεωρία ὑπῆρχε πολὺ πρὶν καταστῆ θρησκευτικὸν δόγμα κατὰ τὴν ἐποχὴν τοῦ Μωάμεθ. Αἱ ἀρχαῖαι θρησκείαι ἐθεώρουν τὸ πεπρωμένον ὡς ὑπέρτατον ἠθικὸν νόμον. Αἱ Μοῖραι, αἱ ὁποῖαι ἦσαν κόραι τοῦ Διός, εἶχον ὡς ἔργον τῶν νὰ ἀναθέτουν εἰς τὰς Ἐρινύας τὴν τιμωρίαν τῶν ἀνθρώπων ἢ νὰ βοηθοῦν ἀκόμη τὰς Χάριτας, ὅταν καὶ ὅπου ἤθελον νὰ δώσουν χαρὰν καὶ βοήθειαν. Τὴν ἀντίληψιν περὶ πεπρωμένου διδάσκει καὶ ὁ Ὅμηρος εἰς Α' τῆς Ὀδυσσεΐας, ὅπου ὁ βασιλεὺς τῶν ἀνθρώπων καὶ θεῶν Ζεὺς λέγει ὅτι οἱ ἄνθρωποι εἶναι ὑπαίτιοι τῶν συμφορῶν τῶν⁷.

Ὁ Σόλων εἰς τὰς ὑποθήκας τοῦ πρὸς τοὺς Ἀθηναίους λέγει: «Σιγῶσα ἡ Δίκη οὔνοιδε τὰ γινόμενα πρὸ τ' ἐόντα, τῷ δὲ χρόνῳ πάντως ἦλθ' ἀποτισομένη».

Ὁ Πλάτων ἀναφέρει εἰς τὸν Τίμαιόν του ὅτι: «Εἰμαρμένη εἶναι οἱ νόμοι, τοὺς ὁποῖους εἶπεν ὁ θεὸς εἰς τὰς αἰωνίους ψυχὰς τὰς εὐρισκομένας εἰς τὸ σύμπαν». Καὶ ὁ Πλούταρχος εἰς τὰ Ἠθικά του λέγει, ὅτι «ἡ Εἰμαρμένη εἶναι ὁ πολιτικὸς νόμος, εἶναι ὡσὰν κάποια βάσις καὶ πολιτικὴ νομοθεσία». Περαιτέρω φαίνεται ὅτι ἡ ἰδέα περὶ τοῦ πεπρωμένου δὲν ἀφῆκεν τοὺς ποιητὰς ἀλήπτους. Ἀκόμη καὶ ὁ μέγας λυρικός ποιητὴς Πίνδαρος, διακρίνεται διὰ τὴν μεγάλην θρησκευτικότητά του⁸:

«Ἐπάμεροι τί δέ τις; τί δ' οὐ τις; σκιαῶς ὄναρ ἄνθρωπος· ἀλλ' ὅταν αἶγλα διόσδοτος ἔλθῃ, λαμπρὸν ἔπεστιν ἀνδρῶν καὶ μείλιχος αἰὼν...».

Ἀπὸ τὴν ἀρχαίαν παράδοσιν, παρουσιάζεται ἕως τὴν ἐποχὴν μας ὅτι θύματα τοῦ πεπρωμένου εἶναι ὁ Οἰδίπους καὶ ὁ Ὀρέστης, οἱ ὁποῖοι διωκόμενοι εὐρίσκουν καταφύγιον εἰς τὴν φιλόξενον γῆν τῶν Ἀθηναίων. Ὁ πρῶτος ἐκ τῶν ἀρχαίων, ὁ ὁποῖος ἀντέδρασεν εἰς τὸν ἀνθρωπομορφισμόν καὶ τὴν μυθι-

5. J. Weilhausen., *Skizzen und Vorarbeiten*, 1, 11, Berlin 1884.

- 6) Ἡ ἔννοια «Εἰμαρμένη», ἡ ὁφείλουσα τὸ πολυώνυμον καὶ τὸ πολύτροπον τοῦ περιεχομένου αὐτῆς εἰς τὴν προσπάθειαν τῶν φιλοσόφων πρὸς ἀποκάλυψιν καὶ ἐρμηνείαν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ γιγνομένων καὶ εἰς τὴν διαπίστωσιν συγχρόνως τῆς σχέσεως φύσεως καὶ ἀνθρώπου, ἢ Θεοῦ καὶ ἀνθρώπου - κόσμου, βαίνει ἐν τῇ ὁδῷ τῆς διαμορφώσεως αὐτῆς παραλλήλως πρὸς τὰς ἐκδηλώσεις τῆς θρησκευτικότητος καὶ ἐν συναφείᾳ πρὸς τὰ πορίσματα τῆς γενικῆς τοῦ ἀνθρώπου σπουδῆς.

Ἡ λέξις Εἰμαρμένη, οὕσα παράγωγος τοῦ ρήματος μείρομαι, τοῦ ἔχοντος ρίζαν μερ-, ἐξ οὗ μέρος, μερίς, μέρος, μοῖρα, μέροςσιμος καὶ σημαίνοντος μετέχω τινὸς κατ' ἴσιν μοῖραν, ἰσομοιρῶ, ὑπεδήλου κατ' ἀρχὴν τὸ ἐκ δικαιώματος μεμερισμένον, ὅ,τι δῆλα δὴ ἀπονέμεται εἰς τινὰ παρὰ τινος, δηλονότι τὴν μοῖραν, ὡς καὶ μετ' οὐ πολὺ τὴν τύχην. Συνέπιπτε δ' ἐν τῇ ἀρχαίᾳ ποιήσει πρὸς τὰς ἐννοίας τῆς «αἵσεως», δηλούσης τὸ εἰς τοὺς ἀνθρώπους ὁρισθέν, καὶ «ἀνάγκην», καὶ πρὸς τὰ δηλωτικά τῆς τύχης, ὡς εἶναι αἵσιμον, μέρος, μοῖρα, οἶτος, χορῶν, εἴμαρται, πεπρωμένη.

Ἡ πληθὺς τῶν ἀνωτέρω ὀνομάτων οὐδόλως μεταβάλλει τὴν σημασίαν τῶν πρὸς δῆλωσιν ἐννοιῶν, μᾶλλον δὲ ἐνισχύει καὶ κατὰ τινα τρόπον κατοχυροῖ τὸ περιεχόμενον αὐτῶν, διότι ἅπαντα ταῦτα προέρχονται ἐκ ρίζης σημασιούσης ἴσον μερισμόν.

W. Gundel, *Beiträge zur entwicklungsgeschichte der begriffe ananke und heimarmene*, Giessen 1914, σελ. 33. U. V. Wilamowitz - Moellendorff, *Der Glaube der hellenen*, 1, Berlin 1931 σελ. 358.

- 7) Ἀγαμέμνων - Αἰγισθος - Ὀρέστης.

- 8) Εἰς τὴν Πυθιονικόν, 135—145.



κὴν παράδοσιν, ἦτο ὁ φιλόσοφος Ξενοφάνης, διακηρύξας ὅτι ἡ μυθικὴ παράδοσις εἶναι φανταστικὸν δημιουργήμα τῶν ποιητῶν ἄνευ ἀξίας.

«Ἄλλ' οἱ βροτοὶ δοκέουσι γεννᾶσθαι θεοὺς, τὴν σφετέρην δ' ἐσθλὴτα ἔχειν φωνὴν τε δέμας τε».

Σήμερον ἐξακολουθεῖ νὰ κυριαρχῇ ἡ ἀντίληψις ὅτι ὁ ἄνθρωπος δημιουργεῖ τὸ πεπρωμένον του, καλὸν ἢ κακόν, συμφώνως πρὸς ἔργα του, καὶ ὅτι ὁ ἴδιος εἶναι αἴτιος διὰ τὴν κατάστασίν του.

Εἰς κάθε ἐνέργειαν τοῦ ἀτόμου ὑπάρχει ἡ ἀνταπόδοσις, ὅπως τουλάχιστον παρουσιάζεται εἰς τὰς φράσεις:

«Μὴ κρίνετε, ἵνα μὴ κριθῆτε» Ματθ. Ι' ἐδ. 1—2⁹.

«Μακάριοι οἱ ἐλεήμονες, ὅτι αὐτοὶ ἐλεηθήσονται» Ματθ. ε' 8¹⁰.

«Ἀναίτιοι ἔργα τίνουσιν, ἢ παῖδες τούτων ἢ γένος ἐξοπίσω»¹¹.

Ὁ Χριστιανισμὸς κατεδίκασε καὶ κατεπολέμησε τὸ πεπρωμένον, ἀφῆκεν ὅμως ἀνέπαφον τὴν ἀντίληψιν περὶ τῆς θείας Προνοίας, τὸν θεῖον προορισμόν, ὡς καὶ τὴν θεῖαν Χάριν, πράγμα τὸ ὁποῖον σημαίνει ὅτι δὲν ἀφίσταται τῆς περὶ πεπρωμένου διδασκαλίας π.χ.

«Τὸ δὲ καθίσαι ἐκ δεξιῶν μου καὶ ἐξ εὐωνύμων μου οὐκ ἔστιν ἐμὸν δοῦναι, ἀλλ' οἷς ἡτοίμασται ὑπὸ τοῦ πατρὸς μου»¹² «Οὐ δύναται ἄνθρωπον λαμβάνειν οὐδέν, ἐὰν μὴ ἡ δεδομένου αὐτῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ»¹³.

Ἐπίσης ἡ ἀναφορὰ εἰς τὴν φράσιν τοῦ Ἰωάννου¹⁴

«Οὐδεὶς δύναται ἐλθεῖν πρὸς με, ἐὰν μὴ ἡ δεδομένον αὐτῷ ἐκ τοῦ οὐρανοῦ», ἀποδίδει τὴν αὐτὴν ἔννοιαν. Ἡ Μοῖρα, ὡσὰν μία ἀνεξήγητος δύναμις, κρατεῖ εἰς χεῖρας τῆς τὴν τύχη τοῦ ἀνθρώπου (πρβλ. Τ 87, 410 Ἰλιάδος), ὅπου ὁ Δίας λέγει ὅτι ἡ Μοῖρα καὶ ἡ Ἑρινὺς ἐμβάλλουν τὴν αὐτὴν καὶ ὠθοῦν τὸν ἄνθρωπον εἰς τὴν ἀμαρτίαν, τὴν ὕβριν καὶ τὴν καταστροφὴν. Ἐπίσης τὰ χωρία Υ 127 καὶ Ω 209, ὅπου ἀναφέρει ὅτι ἡ Μοῖρα καθορίζει τὴν τύχην τοῦ ἀνθρώπου.

Εἰς τὴν ἀρχαίαν μυθολογίαν τρεῖς εἶναι αἱ Μοῖραι, αἱ ὁποῖαι ἀντιπροσωπεύουν τὸ πεπρωμένον, ἡ Κλωθώ, ἡ ὁποία ὑφαίνει, δηλ. (κλώθει τὸ νῆμα τῆς ζωῆς), ὅπως λέγομεν, ἡ Λάχεσις, ἡ ὁποία ἔχει τὴν ἐποπτεῖαν καὶ τὴν διακυβέρνησιν τῆς ζωῆς, καθορίζει δὲ τὸν τρόπον καὶ τὴν διάρκειαν αὐτῆς, καὶ τέλος ἡ Ἄτροπος, ἡ ὁποία κόπτει τὸ νῆμα τῆς ζωῆς καὶ δίδει τέλος εἰς τὸν βίον τοῦ ἀνθρώπου.

Ὡς ἐλέχθη ἀνωτέρω, διὰ τὸ πεπρωμένον δὲν θὰ ὑφίστατο ἰδιαίτερός τις λόγος νὰ ἀσχοληθῶμεν εἰς τὴν παροῦσαν ἐργασίαν, ἐὰν τοῦτο δὲν ἥσκει σημαντικὴν ἐπιρροὴν εἰς τὴν διαμόρφωσιν τῆς πολιτικοφιλοσοφικῆς σκέψεως τοῦ δικαίου τῶν λαῶν, εἰς τοὺς ὁποίους ἀναφέρεται ἡ παροῦσα μελέτη. Τοποθετεῖται δὲ εἰς τὸ κεφάλαιον τὸ ἀφορῶν εἰς τὸ κοράνιον ὡς πηγὴν δικαίου τῶν συνθηκῶν, καθ' ὅσον τοῦτο διαπνέεται βαθύτατα ὑπὸ τῆς ιδέας τῆς ἀποστολῆς τῆς ἐννοίας τοῦ πεπρωμένου.

Ἀκριβῶς ἐπειδὴ τὸ Ἰσλάμ δὲν ἠδυνήθη νὰ διακρίνῃ τὰ ὅρια μεταξὺ τῆς

9) Ματθ. ι' ἐδ. 1—2.

10) Ματθ. ε' 8.

11) Σόλων ὑποθῆκες.

12) Ματθ. ζ' 23.

13) Ἰωάννης Γ' 27.

14) Ἰωάννης Γ' 65.



Θείας Προνοίας καὶ τῆς ἐλευθέρας βουλήσεως τοῦ ἀνθρώπου¹⁵, διὰ τοῦτο διέπεται εἰς τὰς πολιτικὰς καὶ τὰς πολιτειακὰς σχέσεις αὐτοῦ κατὰ τὰς ἐκάστοτε προσφερομένας περιστάσεις, ὑπὸ τοῦ δόγματος τοῦ πεπρωμένου (Κισμέτ).

Τὸ Ἰσλάμ, ὅσον εἰς τὴν περίοδον τῆς εἰρηνικῆς διαβιώσεως αὐτοῦ μετ' ἄλλων λαῶν, ὅσον καὶ εἰς τὸ πολεμικὸν αὐτοῦ δίκαιον ἐξ ἐπόψεως θεολογικοῦ καὶ πολιτικοῦ πολέμου, ἐξαφανίζει οἰανδήποτε εὐθύνην τοῦ ἀνθρώπου διὰ τὰς σκέψεις καὶ ἐνεργείας αὐτοῦ, μετατοπίζον ταύτην εἰς τὴν Θείαν Πρόνοιαν.

Ἐν τέλει, δὲν εἶναι δυνατὸν νὰ παραγνωρισθῇ ἡ ἰσχυρὰ ἐπίδρασις τῆς ἐννοίας ταύτης, ὡς πρὸς τὴν ἐμφάνισιν καὶ τὴν διαμόρφωσιν ἀντιλήψεως περὶ ἐλευθερίας, ἠθικῆς καὶ δικαιοσύνης. Λίαν ἐπιτυχῶς παρατηρεῖ ὁ καθηγητὴς τῆς φιλοσοφίας τῶν Ὀρθοκείων ἐν τῷ Πανεπιστημίῳ τῆς Θεσσαλονίκης:

«... διαπιστοῦμεν ὅτι ἐν τῇ θεολογίᾳ καὶ φιλοσοφίᾳ τῆς ὁμηρικῆς ἐποχῆς δέον νὰ ἀναζητηθοῦν τὰ πρῶτα σπέρματα τῆς πολὺ μετέπειτα μετονομασθείσης Εἰμαρμένης, ἐπὶ τῶν ὁποίων ἐστηρίχθη ἅπασα ἡ ἑλληνικὴ διανόησις, ὅχι μόνον διὰ τὰ κατονομάσει τὴν θέσιν καὶ τὸν χαρακτῆρα τῆς ἄλλοτε τόσον ἰδιοτρόπου καὶ ἀτέγχετον δυνάμεως, ἀλλὰ πολλῶ μᾶλλον διὰ τὰ δημιουργήσῃ τὸ περιεχόμενον τῆς περὶ ἐλευθερίας καὶ ἠθικῆς εὐθύνης τοῦ ἀνθρώπου ἀντιλήψεως. Διότι ἐπὶ τοῦ νοήματος τῶν ὁμηρικῶν στίχων ἐθεμελίωσεν ὁ Σόλων τὴν περὶ φυσικοῦ νόμου θεωρίαν αὐτοῦ ἐν τῇ ἐννοίᾳ τῆς Δίκης, πληροῦσις πλέον τὸ περιεχόμενον τῆς ἐνδοξοσμίου δικαιοσύνης, δηλὰ δὴ διατηρούσης οἷον ἠθικὴν ἰσορροπίαν καὶ ἐν τῷ βίῳ τῶν ἀνθρώπων»¹⁶.

Ἀκριβῶς αὐτὴν τὴν περὶ πεπρωμένου διδασκαλίαν τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων, υἰοθέτησεν ὁ Μωάμεθ καὶ διεκήρυξε τὸ λεγόμενον «Κισμέτ», τὸ ὁποῖον ἀποτελεῖ τὸ «πιστεύω» τῶν ὁπαδῶν τοῦ Μωαμεθανισμοῦ.

Ἡ ἀφιέρωσις ἐνὸς μικροῦ κεφαλαίου εἰς τὸ κοράνιον, ὡς πηγῆς δικαίου τῶν συνθηκῶν, παρ' ὅλον ὅτι δὲν ἀνάγεται εἰς τὴν ἐποχὴν τῆς ἀρχαιότητος, διαφωτίζει τὸν σύγχρονον ἐρευνητὴν τοῦ δικαίου τῶν συνθηκῶν εἰς πλείους ὅσους τοιρεῖς τῶν πολιτικῶν διπλωματικῶν σχέσεων τῶν πιστῶν τοῦ κορανίου.

Τὰ σωζόμενα ἔγγραφα τῆς ἀραβικῆς γραμματείας δὲν ἀποτελοῦν διαπολιτειακὸν δίκαιον, ἀλλὰ ἓνα εἶδος δικταγμάτων περιεχόντων κανόνας ἐσωτερικῆς ἐννόμου τάξεως, ρυθμιζόντων θέματα παροχῆς εὐρείας αὐτοδιοικήσεως, ἀνεξιθρησκείας κ.ά.¹⁷. Εἰς τὰ ἔγγραφα ταῦτα διακρίνει τις τὴν βαθεῖαν ἐξάρτησίν των ἐκ τῶν διατάξεων τοῦ κορανίου, τὸ ὁποῖον ἐν προκειμένῳ εἶναι δυνατὸν νὰ ἐκληφθῇ ὡς περιέχον κανόνας φυσικοῦ δικαίου ἢ ἀκόμη ὑπερπολιτειακοῦ δικαίου.

Παρ' ὅλον ὅτι ἡ λέξις διαθήκη καὶ εἰς τὴν ἀραβικὴν ἔχει τὴν αὐτὴν περίπου σημασίαν μὲ τὸ Ταλμούδ, ἐν τούτοις δὲν χρησιμοποιεῖται εἰς τὰς διενεῖς σχέσεις.

Κατὰ τὸν 7ον αἰῶνα μ.Χ. (624) ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ Διαθήκη ἢ προ-

15) Ε. Σδράκας, Ἡ κατὰ τοῦ Ἰσλάμ πολεμικὴ τῶν Βυζαντινῶν Θεολόγων, Θεσσαλονίκη 1961, σελ. 96, τοῦ αὐτοῦ, Αἱ περὶ εἰμαρμένης ἀντιλήψεις ἐν τῇ ἀρχαιότητι, Θεσσαλονίκη 1962, σελ. 81.

16) Ε. Σδράκας, ἐνθ' ἂν. σελ. 97 W. Jaeger, Solons' euinomie sitzungsberichte D. Berlinische Akademie 1962, σελ. 78.

17) Ἱερ. Κοτσώνης, Σημειώσεις κανονικοῦ Δικαίου τῆς Ὀρθοδόξου Ἀνατολικῆς Ἐκκλησίας, τόμος Α', Θεσσαλονίκη 1960, σελ. 59 καὶ ἐξ. 81 καὶ ἐξ.



νομιακὸς ὁρισμὸς (ἀχτιναμερς) καὶ ἡ ὁποία παρεδόθη εἰς τοὺς Σιναΐτας¹⁸, εἰς ἐπικυρωμένον ἀντίγραφον ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Σελὶμ τοῦ Α΄. Πρόκειται περὶ κειμένου εἰς τὸ ὁποῖον διακρίνονται σαφῶς αἱ ἔννοιαι τῆς *pacta sunt servanda*¹⁹.

Τὸ κείμενον τὸ ὁποῖον παρατίθεται κατὰ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ Νεκταρίου ὡς ἔχει²⁰, διαιρεῖται εἰς τρία βασικά μέρη καὶ δὴ εἰς τὸ προοίμιον, τὸ ὁποῖον ἀ-

- 18) Ι. Ἀναστασίου, Σιναϊτικά τοῦ ΙΣΤ' καὶ ΙΖ' αἰῶνος, ἀνάτυπον ἐκ τοῦ ΙΕ' τόμου τῆς Ἐπιστημονικῆς Ἐπετηρίδος τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, Θεσσαλονίκη 1970, σελ. 108 κ. ἐπ.

«Εἶναι γνωστὸν ὅτι οἱ Σιναΐται ἐχρησιμοποιοῖν τὴν διαθήκην ταύτην, ὡσάκις ἤθελον νὰ προστατεύσιν τὴν Μονὴν τῶν ἀπὸ τὰς ἀρπακτικὰς διαθέσεις τῶν Ἀράβων καὶ τῶν Τούρκων. Αὕτη ἐδημοσιεύθη πρῶτον ὑπὸ τοῦ Νεκταρίου εἰς τὴν Ἐπιτομήν, σελ. 271—273, κατόπιν ὑπὸ τοῦ Κ. Σάδα, Ἡ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν διαθήκη Μωάμεθ τοῦ προφήτου καὶ τὸ χατη-σερίφιον τοῦ σουλτάνου Σελίμ, περιοδ. «Χρυσσαλλίς» Γ' (1895), σ. 611—612 καὶ ὑπὸ τοῦ Κ. Ἀμάντου. Οἱ προνομιακοὶ ὁρισμοὶ τοῦ Μουσουλμανισμοῦ ὑπὲρ τῶν Χριστιανῶν, «Ἑλληνικά», (1936) σελ. 105—107. Μεθ' ὁρισμένων διαφορῶν ἐδημοσιεύθη ὑπὸ τοῦ Α. Παπαδοπούλου-Κεραμέως εἰς Ἀνάλ. Ἱεροσ. Σταχ., τ. IV, Βρυξέλλες 1963, σελ. 401—403 ἐκ τοῦ ὑπ' ἀριθμ. 428 ἱεροσολυμιτικοῦ κώδικος. Ὁ Π. Γρηγοριάδης δημοσιεύων τὴν Διαθήκην μετ' ἐλαφρῶν παραλλαγῶν, σελ. 57—60, γράφει ἐν ὑποσημειώσει: «Ἡ προκειμένη ἑλληνικὴ μετάφρασις εἶναι λίαν ἐλευθέρα· ἐγένετο δὲ ἐπὶ τῇ βάσει ἐπισήμου ἀντιγράφου φέροντος τὰ σουλτανικά σύμβολα καὶ ἔχοντος ἐπισυνημμένην τὴν ἐξῆς σημείωσιν: «Ἀντεγράφη τὸ παρὸν ἀντίγραφον ἀπὸ τοῦ ἀντίγραφου, τὸ ἰδιόχειρον τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν πιστῶν Ἀλῆ τοῦ υἱοῦ τοῦ ἄμπου Ταλήπ, οὗ ὁ Κύριος τιμῆσαι τὸ πρόσωπον, τῇ ὑψηλῇ διαταγῇ τοῦ Σουλτάνου καὶ ἐνεχειρίσθη εἰς χεῖρας τῆς ομάδος τῶν Ἱερομονάχων, τῶν κατοικούντων ἐν τῷ ὄρει Σινᾶ, διότι τὸ ἀντίγραφον τὸ ἀντιγραφέν ἀπὸ τοῦ ἀντίγραφου τὸ ἰδιόχειρον τοῦ ἀρχηγοῦ τῶν πιστῶν μένει. Καὶ διὰ νὰ ὑπάρχῃ ἀπόδειξις τῶν Σουλτανικῶν μαρτυριῶν καὶ τῶν ἄλλων ἐπικυρώσεων τῶν ὑπαρχουσῶν εἰς χεῖρας τῆς ἡμετέρας Κοινότητος, ἐπεκυρώθη ἡ ἀντιγραφὴ αὕτη τῷ 2 Ρεζέπ, ἔτει Ἑγείρας 968 (1590)».

Ὁ Κ. Παπαμιχαλόπουλος, μν. ἔργ. σ. 203—206 χρησιμοποιοῖ ἄλλο κείμενον καὶ ἄλλοι χρησιμοποιοῦν τὸ ἴδιον κείμενον. Πρβλ. Μ. Ι. Μανούσακα, ἐνθ. ἀνωτ. σελ. 312, ὑποσ. 95.

Ὁ Π. Γρηγοριάδης, μν. ἔργ., σ. 64 ἐ., δέχεται ὅτι ἡ διαθήκη εἶναι ὑπαραχάρακτος καὶ γνησία, ὁμοίως καὶ ὁ Κ. Παπαμιχαλόπουλος, μν. ἔργ., σ. 208 ἐ. Ἄλλοι ὑποστηρίζουν (Μ. Ι. Μανούσακα, σ. 313, ὑποσ. 96) ὅτι εἶναι μεταγενεστέρα καὶ συνετάγη τὸν Ι' ἢ ΙΑ' αἰ. κατὰ τὸν διωγμὸν τῶν χριστιανῶν ὑπὸ τοῦ Χακίμ (996—1020). Ὁ Ἀμαντος, ἐνθ. ἀνωτ., σ. 107 παρατηρεῖ ὅτι καὶ ἂν τὸ κείμενον εἶναι τοῦ Ι' αἰῶνος «πρέπει νὰ δεχθῶμεν ὅτι ἄλλοι ὁρισμοὶ εἴτε αὐτοῦ τοῦ Μωάμεθ πιθανώτερον εἴτε τῶν διαδόχων του, εἴτε καὶ πλείονες ὁρισμοί, τοῦ Μωάμεθ πρῶτον καὶ τῶν Καλιφῶν ἔπειτα, ἐπροστάτευσαν τὴν μονὴν εἰς παλαιότεραν ἐποχὴν», διότι οὕτως ἐξηγεῖται ἡ διάσωσις αὐτῆς κατὰ παλαιότερας ἐποχὰς ἐν μέσῳ τῶν Μωαμεθανῶν Ἀράβων.

- 19) Πάντοτε κατὰ τὴν ἀπόδοσιν τοῦ Νεκταρίου. Ἰδοὺ πῶς εὐρίσκεται διατυπωμένη ἡ ἀρχὴ τῆς τηρήσεως τῶν συμφωνημένων. «Ὅποιος ἀπὸ τὸ ἔθνος μου θέλει χαλάσῃ τὴν ὑπόσχεσιν καὶ τὸν ὄρκον ὅπου εἶναι εἰς τὴν παροῦσαν συμφωνίαν, φθείρει τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀρνεῖται τὸν ὄρκον του καὶ ἐναντιοῦται εἰς τὸ πρόσταγμά του, ἀντιστέκεται τῆς πίστεώς του (μὴ γένοιτο Θεέ), γίνεται ἄξιός τοῦ ἀναθέματος ἢ βασιλεὺς νὰ εἶναι ὁ τοιοῦτος, ἢ καὶ πτωχὸς καὶ ἄθλιος εἰπεῖν ὅστις καὶ ἂν εἶναι.

- 20) Ἀναστασίου ἐνθ. ἀν. σελ. 109. Τὸ πρωτότυπον τῆς διαθήκης τοῦ Μωάμεθ κατετέθη εἰς τὸ Σουλτανικὸν Θησαυροφυλάκιον ὑπὸ τοῦ Σουλτάνου Σελίμ τοῦ Α' κατὰ τὴν κατὰ τὴν Αἰγύπτου.

κολουθοῦν 17 ἐν συνόλῳ ἄρθρα, καὶ τέλος εἰς τὴν παράστασιν τῶν μαρτύρων, καθὼς καὶ εἰς τὸν τόπον καὶ τὸν χρόνον συνάψεως τῆς «διαθήκης».

Τὸ πρῶτον μέρος ἀναφέρεται εἰς τὸν συντάκτην τοῦ κειμένου καὶ ἀποστολὸν τοῦ Θεοῦ ἐπὶ τῆς γῆς Μωάμεθ. Ἀναλύεται εἰς ὕμνους καὶ ἐπικλήσεις πρὸς τὸν Θεὸν καὶ προσδιορίζει τὴν ὑπαρξιν τοῦ Θεοῦ εἰς τὸν κόσμον καὶ τὰ ἔθνη. Ἴδου τί παραδίδει εἰς ἡμᾶς τὸ προοίμιον τοῦ κειμένου:

«Τὸ παρὸν γράμμα (ἐπειδὴ ὁ Θεὸς ἐστὶ μέγας καὶ κυβερνήτης, ὕστερον ἀφοῦ ἦλθον πάντες οἱ προφῆται, διὰ νὰ μὴ μείνῃ μαρτυρία ἀδικίας πρὸς τὸν Θεὸν διὰ τὰ πρὸς ἀνθρώπους διδόμενα χαρίσματα), ἔγραψεν ὁ Μωάμεθ, ὁ υἱὸς τοῦ Ἀμπουλάχ καὶ Ἀπόστολος τοῦ Θεοῦ, ὁ θεωρὸς καὶ ἐπιμελητὴς τοῦ παντὸς κόσμου, πρὸς ὅλους τοῦ ἔθνους του καὶ τῆς θρησκείας του, ὡς στερεὸν καὶ βέβαιον τάξιμον καὶ ὑπόσχεσιν διὰ τὴν φυλὴν τῶν Χριστιανῶν καὶ διὰ τὴν γενεάν τῶν Ναζωραίων, ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκωνται, σιμὰ ἢ μακράν, εὐγενεῖς ἂν εἶναι ἢ δυσγενεῖς, ἔνδοξοι ἢ καὶ ἄδοξοι, λέγων οὕτως».

Ἐν συνεχείᾳ ἀκολουθεῖ τὸ κείμενον, τὸ ὁποῖον περιέχει 17, ὡς ἐλέχθη, ἄρθρα. Τὸ κείμενον ἔχει ὡς ἑξῆς:

α) «Ὅποιος ἀπὸ τὸ ἔθνος μου θέλει χαλάσῃ τὴν ὑπόσχεσιν καὶ τὸν ὄρκον ὅπου εἶναι εἰς τὴν παροῦσαν συμφωνίαν, φθείρει τὴν ὑπόσχεσιν τοῦ Θεοῦ καὶ ἀρνεῖται τὸν ὄρκον του καὶ ἐναντιοῦται εἰς τὸ πρόσταγμά του, ἀντιστέκεται τῆς πίστεώς του (μὴ γένοιτο Θεέ), γίνεται ἄξιος τοῦ ἀναθέματος, ἢ βασιλεὺς νὰ εἶναι ὁ τοιοῦτος, ἢ καὶ πτωχὸς καὶ ἄθλιος εἰπεῖν ὅστις καὶ ἂν εἶναι.

β) Λοιπὸν, ὅποταν τινὰς ἀπὸ τοὺς μοναχοὺς περιηγητὰς θέλει κατοικήσῃ εἰς κανένα ὄρος, ἢ κορυφὴν, ἢ σπήλαιον, ἢ χωρίον καὶ τόπον οἰκοῦμενον, ἢ περιγιάλι, ἢ ἀμμουδιά, ἢ εἰς μοναστήριον, ἢ ἐκκλησίαν καὶ οἶκον εὐκτήριον, ἐγὼ εἶμαι ἐν μέσῳ αὐτῶν προστάτης καὶ φύλαξ αὐτῶν καὶ ὅλων τῶν πραγμάτων τῶς μετὰ τὴν ἰδίαν μου ψυχὴν καὶ μετὰ τὴν βοήθειαν καὶ προστασίαν μου καὶ μετὰ ὅλον μου τὸ ἔθνος· διότι αὐτοὶ εἶναι μέρος μου καὶ τιμὴ μου.

γ) Ἐτι προστάζω καὶ ἐμποδίζω τοὺς ἐμίμηδες νὰ μὴ γυρεύουσιν ἀπ' αὐτοὺς χαράτζι ἢ ἄλλα νέα δασίματα, ὅτι εἰς αὐτοὺς βία καὶ δυναστεία δὲν γίνεται.

δ) Τοὺς κοιτάς τῶς καὶ ἡγουμένους τῶς νὰ μὴ τοὺς ἀλλάσῃ τινὰς, ἀλλὰ νὰ μένουσιν ἀμετάτρεπτοι.

ε) Τοὺς περιηγητὰς τῶς νὰ μὴ τοὺς ἐμποδίζῃ τινὰς ἀπὸ τὴν περιήγησίν τῶς.

στ) Ἀπὸ τὰ ὑπάρχοντα τῶν ἐκκλησιῶν τῶς κανένα νὰ μὴν ἡμπορῇ νὰ ἐξοδιασθῇ εἰς κτίσιμον μετζιτίου ἢ ἄλλου τινὸς τόπου μουσουλμανικοῦ.

ζ) Ὅποιος θέλει κάμῃ κανένα ἀπὸ τοῦτα ὅπου ἀπηγόρευσα, ἃς ἡξεύρει βέβαια πῶς ἔλυσεν τὸν ὀρισμὸν τοῦ Θεοῦ καὶ ἐναντιώθη τοῦ Ἀποστόλου του.

η) Ἐτι νὰ μὴ πληρώνουσι χαράτζι οἱ κοιταὶ τῶς καὶ ἡγούμενοί τῶς καὶ μοναχοὶ καὶ δοῦλοι τῶς καὶ μαθηταὶ τῶς καὶ ἄλλοι τῶς ὑποτακτικοί, οὔτε νὰ πειράζωνται, ὅτι ἐγὼ εἶμαι προστάτης αὐτῶν, ὅπου καὶ ἂν εὐρίσκωνται, εἰς τὴν γῆν ἢ εἰς τὴν θάλασσαν, εἰς ἀνατολὴν καὶ δύσιν, εἰς ἄρκτον καὶ μεσημβρίαν, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ καὶ πάντα τὰ περὶ αὐτοὺς εἶναι χρέος μου καὶ ὄρκος μου καὶ παρακαταθήκη μου.

θ) Καὶ ἀπ' ἐκείνους ὅπου ἐν ἡσυχίᾳ ἀσκητεύουσιν εἰς τὰ ὄρη νὰ μὴ παίρνουσι χαράτζι, οὔτε δέκατον διὰ τὰ εἰσοδήματά τῶς· οὔτε τινὰς Μουσουλμάνους νὰ γίνεται σύντροφος μετ' αὐτούς, ἐπειδὴ καὶ αὐτοὶ ἄλλο δὲν ἐργάζονται, μόνον τὰ πρὸς τροφήν.



ι) Ὅταν φθάσῃ ἐν εὐθυνίᾳ ὁ καιρὸς τοῦ καρποῦ, νὰ τοὺς δίδουσιν εἰς κάθε ἐρτέπιν ἓνα κανγί.

ια) Οὐτε εἰς τὸν καιρὸν τοῦ πολέμου νὰ τοὺς εὐγάζουσι διὰ νὰ εὔγουν εἰς τὸν πόλεμον, οὔτε τότε νὰ τῶς ζητοῦσι χαράτζι.

ιβ) Ἐτι ἀπὸ τοὺς Χριστιανούς οἱ ἐντόπιοι καὶ πλούσιοι, ὅπου μὲ πλοῦτον πραγματεύονται καὶ εἶναι ἄξιοι διὰ χαράτζι, νὰ μὴ πληρώνουσιν ἄλλο παρὰ δώδεκα δραχμᾶς. Ἐξω ἀπὸ κεφαλογάρατζο ἄλλο νὰ μὴ τοὺς ζητοῦσι, κατὰ τὸ πρόσταγμα τοῦ Θεοῦ ὅπου λέγει: μὴ ἐνοχλεῖτε τοὺς σεβομένους τὰ ἐκ Θεοῦ πεμφθέντα βιβλία, ἀλλὰ κατὰ τὸν ἀγαθώτερον τοῦ ἀγαθωτέρου τρόπον νὰ τοὺς ἀγαθοποιήσετε, καὶ μάλιστα μὲ τούτους συναναστρέφητε καὶ ἐκείνους ὅπου τοὺς πειράζουσιν, ὅποιοι καὶ ἂν εἶναι, νὰ τοὺς ἐμποδίζετε.

ιγ) Μία γυναῖκα Χριστιανή, ἐὰν ὑπανδρευθῇ μὲ ἓνα Μουσουλμάνον, ὁ Μουσουλμάνος νὰ κἀνῃ τὸ θέλημα τῆς γυναικὸς ἐκείνης καὶ νὰ μὴν τὴν ἐμποδίζῃ ἀπὸ τῆς ἐκκλησίας καὶ προσευχῆς τῆς καὶ ταῖς συνήθειαις τῆς πίστεώς της.

ιδ) Τινὰς νὰ μὴν τοὺς ἐμποδίζῃ εἰς τὸ νὰ ἀνακαινίζουσιν τὰς ἐκκλησίας τως.

ιε) Ὅστις θέλει κάμει τι παρὰ ταύτην τὴν ὑπόσχεσιν, ἢ νὰ πιστεύσῃ τὸ ἐναντίον, γίνεται βέβαια ἀποστάτης τοῦ Θεοῦ καὶ τοῦ θεικοῦ Ἀποστόλου, ὅτι τοῦτο εἶναι μία βοήθεια εἰς αὐτοὺς κατὰ τὰς ὑποσχέσεις τως.

ιστ) Καὶ εἰς αὐτοὺς ἐπάνω νὰ μὴν σηκώνῃ τινὰς ἄρματα· μάλιστα οἱ Μουσουλμάνοι δι' αὐτοὺς νὰ πολεμοῦσι.

ιζ) Καὶ διὰ τοῦτο προστάζω οὐδεὶς ἀπὸ τὸ ἔθνος μου νὰ ἀποκοτήσῃ νὰ κάμῃ τὸ ἐναντίον ταύτης τῆς ὑποσχέσεως, ἕως νὰ ἀφανισθῇ ὁ κόσμος».

Μετὰ ταῦτα ἀκολουθεῖ ἡ παρουσίασις τῶν μαρτύρων τοῦ τόπου καὶ χρόνου ὑπογραφῆς τῆς διαθήκης τοῦ Μωάμεθ, ἥτοι: τὸ τρίτον καὶ τελευταῖον μέρος τῆς ἐν λόγῳ διαθήκης, ἔχει ὡς ἑξῆς:

«Ἀλῖς, υἱὸς Ἀμπιταλίπ, Ὁμαρ υἱὸς τοῦ Χατάθ, Ἀμπουντελιντάρ, υἱὸς Ἀμπουμπέρ, Ἀββᾶς, υἱὸς τοῦ Ἀμπτελμουταλίβ, Ζιββήρ, υἱὸς τοῦ Ἀδάμ, Σαήτ, υἱὸς τοῦ Μαάτ, Δαβήδ, υἱὸς τοῦ Νεφίς, Μπουχανιφέ, υἱὸς τοῦ Ἀβίδ, Μουαδέμ, υἱὸς τοῦ Ἀμπικαρέ, Ὁτμαν, υἱὸς τοῦ Γάφας, Ἀμπτουλάχ, υἱὸς Μεσοῦτ, Φαζέρ, υἱὸς τοῦ Ἀββᾶς, Ταλάτ, υἱὸς τοῦ Ἀμπτουλάχ, Σαάτ, υἱὸς τοῦ Ἀββάτ, Ζεήτ, υἱὸς τοῦ Θαβίντ, Χασμέρ, υἱὸς τοῦ Ἀβίδ, Χατίθ, υἱὸς τοῦ Θαβίτ, Ἀμπτουλάχ υἱὸς τοῦ Ὁμερ.

Τὸ παρὸν ἔγραψεν ὁ ὁδηγὸς καὶ διάδοχος Ἀλῖς τοῦ Ἀμπιταλίπ, βάλλοντας τὸ χεῖρ τοῦ ὁ Προφήτης εἰς τὸ Μεντζήτι τοῦ Προφήτου (ἐν ᾧ εἶη εἰρήνη) τῷ δευτέρῳ χρόνῳ τῆς φυγῆς, τῇ τρίτῃ ἡμέρᾳ τοῦ Μαχαρέμ Μηνός».

Ἐκ τῆς συνοπτικῆς ἀναλύσεως τοῦ κειμένου συνάγεται ὅτι τοῦτο δὲν ἀναφέρεται εἰς διακρατικὴν πινὰ συνθήκην, ἀλλὰ ἐξεδόθη ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ διὰ τὴν διακήρυξιν τοῦ δόγματος τῆς ἀνεξιθρησκείας εἰς τὴν περιοχὴν τούτων καὶ τὴν συνύπαρξιν τῆς Χριστιανικῆς Θρησκείας. Ἡ διάταξις τῶν συλλογισμῶν, ἡ ἔννοια περὶ τηρήσεως τῶν συμπεφωνημένων, ἡ δι' ὅρκου δέσμευσις τοῦ Μωαμεθανικοῦ Κράτους, ἔναντι τῶν ἀλλοθρήσκων Χριστιανῶν, ἀποδεικνύουν ὑψηλὸν δεῖγμα ἰκανότητος διὰ παρουσίαςιν θετῶν κανόνων δικαίου ρυθμίσεως τῶν θρησκευτικῶν σχέσεων μεταξὺ διαφόρων τὴν φυλετικὴν προέλευσιν λαῶν.

Ἐδῶ δὲ ἔγκειται ὁ ὑπὸ τοῦ Μωάμεθ ἐπιδέξιος καὶ εὐφυὲς χειρισμὸς τῆς περὶ πεπρωμένου ἐννοίας. Ἀνήγαγε τὴν ἔννοιαν ταύτην ὡς νόμον ρυθμίζοντα τὰς σχέσεις τῶν ἀνθρώπων, τόσον εἰς τὰς μεταξὺ τῶν ἐπὶ μέρους αἰτιῶν, ὅσον καὶ εἰς τὰς μεταξὺ τῶν κοινωνικῶν ὁμάδων σχέσεις των.



ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΑ

ΤΑΚΗ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΥ

ΑΡΙΑΔΝΗ

Εἰσαγωγή

(Ἔνα τραγούδι κυβερνάει τὴ φαντασία,
ἐκεῖ στὴ Νάξο, στὴ γιορτὴ τῆς Ἀριάδνης)

Ο ΥΜΝΟΣ ΤΗΣ ΑΡΙΑΔΝΗΣ

Στροφή Α΄

Ἰέρεια τῆς τρανῆς θεᾶς, τοῦ Μίνω ἡ κόρη,
ἢ Ἀριάδνη, τῆς θεᾶς τ' ὄνομα πῆρα
καὶ μὲ τὴ χάρη της εἶμαι ἡ θεὰ τῆς Κρήτης.
Ἦλιε μου καὶ Φεγγάρι μου κ' ἐσεῖς, ἀστέρια,
κ' ἐσεῖς, πνοές, ποὺ πνέετε μέσ' στὰ δάση,
κ' ἐσύ, γαλάζια θάλασσα, κ' ἐσύ, ζωὴ μου.
χαρὰ μου ἐμὲ καὶ δόξα μου νὰ ζῶ μαζί σας
κ' εἶμαι χαρὰ σας καὶ φωνή σας καὶ τραγούδι.
Ὅλα ἐνὸς πόντου ἀτέρμονα κῆμα καὶ ρῖγος·
κι ὦ τῆς ζωῆς τὸ ἀξήγητο, μεγάλο θᾶμα,
ποὺ μῆτε ἀρχὴ καὶ μῆτε τέλος ἔχει!..

Στροφή Β΄

Τ' ἄπειρου πόντου κῆμα ἐσύ, θνητὴ ζωὴ μου,
καὶ στεναγμός καὶ ρῖγος κι ἄλμυρὴ μιὰ δίψα!
Νὰ ξεχωρίσω ἐγώ; Γιατί; Τὰ πάντα εἶν' ἓνα,
μέσ' στὸ τραγούδι ἓνας ρυθμός τὰ πάντα ἐνώνει.
Κι ὁ σκαθαβαῖος κι ὁ αἰετὸς τοῦ κόσμου χτίστες,
κι ὁ Λαΰδαλος, ποὺ μέλλεται φτερὰ νὰ πλάσῃ
καὶ νὰ πετάξῃ πάνω ἀπ' τὸ γαλάζιο κῆμα
σὰν ἀρνητὴς καὶ σὰν ἀντάρτης ἐνὸς κόσμου,
πεῦναι καὶ σκλόβος του κι ἀφέντης· ἓνα βράδυ
ἄκουσα τὴν τρανὴ θεὰ νὰ ψιθυρίζῃ:
——«Τὰ πάντα εἶν' ἀπὸ μένα καὶ γυρνᾶν σ' ἐμένα!»

Ἀντιστροφή Α΄

Ἀρνήθηκα τὴν προσωπίδα τῆς ζωῆς μου
καὶ τ' ὄνομά μου ξέχασα, τὰ ξέχασα ὅλα
Ἀρνήθηκα τὴν ὄψη μου κ' ἔμεινα ὅ,τ' εἶμαι:
Κάποια ψυχὴ, ποὺ μέλλεται ν' ἀπολυτρώσῃ
ἀπὸ τὰ βάνανυσα δεσμὰ τὸν Ἀθηναῖο·
ἐλεύθερη ψυχὴ, χωρὶς καμμιὰ ἀλυσίδα,
χωρὶς τὴν πρόσκαιρὴ μορφὴ, ποὺ μᾶς προσφέρει



τὸ κῦμα τὸ θολό. πὺν ἀσίγητο διαβαίνει.
Καὶ νὰ περάσῃ πρὸς τὸν Ἄθλο καὶ τὴ Νίκη
καὶ πρὸς τὴ Δόξα ὠδήγησα τὸν Ἀθηναῖο,
τὸν τολμηρὸ ἀθλητὴ, τῆς Ἀττικῆς τὸν ἥλιο.

Ἀντιστροφή Β'

Γύρω μου οἱ κόσμοι βάνανσοι, φθόνος καὶ φόνος,
σκοτώνουν καὶ σκοτώνονται μὲ χίλια ξίφη.
Ἀπὸ τὸ λόγο τῆς θεᾶς ζητοῦν νὰ φύγουν,
— τάχα πὺς ἔσφαλε ἡ θεά, τάχα πὺς σφάλλει, —
κι ἀπ' τὸ κοινὸ τῆς γῆς σταφύλι μεθυσμένοι
σὰν ὑπνοβάτες περπατοῦν μέσ' στὸ σκοτάδι.
Συντρίβοντας τὰ εἰδῶλα καινούργια ὑψώνουν
μὲ τὸ σκοτάδι τοὺς μετροῦντας τὴν Ἀλήθεια.
Ὅμως ἐμένα ἡ γάρη μ' ἤρξε τοῦ Διονύσου
κ' ἡ μέθη του, τὸ αἷμα του, μὲ ἀποθεώνει
καὶ ζῶ θεὰ μὲ τοὺς θεοὺς στὸ φῶς τοῦ Ὀλύμπου

Ἐξοδος

Μεθύστε μὲ τ' ἀθάνατο κρασί τοῦ Λόγου,
πανηγυριῶτες καὶ ξωμάχοι καὶ σκηνῖτες,
ξωμάχοι τῆς στεριᾶς καὶ ναῦτες τοῦ πελάγους.

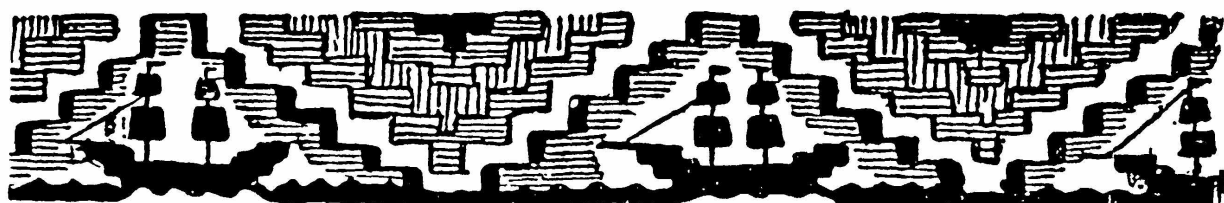
ΤΑΚΗΣ ΣΙΩΜΟΠΟΥΛΟΣ

Π Ο Ρ Ε Ι Α

Κάποια παρακμὴ καὶ σὲ λίγῳ
ἢ θύμησή της.
Ὅσο πὺς μεγάλη τόσο πὺς
δυνατή.
Στὴ θύμησή της θέλει νὰ ρθῇ
ἢ λησμονιά.
Μιὰ ἀκόμη ἀποχαιρετιστήρια
συγκίνηση
καὶ στὴ θέση της μένει
ἢ ἀδιαφορία
κάτι τὸ ξένο.

ΧΡ. ΜΑΣΑΛΑΣ





ΓΙΩΡΓΟΥ ΜΑΤΘ. ΟΙΚΟΝΟΜΟΥ

ΕΝ ΑΧΡΩ ΦΑΣΜΑΤΙ ΕΡΗΜΙΑΣ

(Δ ι ῆ γ η μ α)

— "Ας ποῦμε, σὰν κάτι παράξενες ζωγραφίες, μέσα σὲ παλιὰ βιβλία καὶ ξεθωριασμένες τοιχογραφίες. Καὶ σὰν ἐκεῖνα τ' ἀγάλματα, μέσα σι' ἀπέραντα καὶ παγερὰ μουσεῖα, στὶς ἄδειες πλατεῖες καὶ στοὺς ἐγκαταλελειμμένους δρόμους. Ὅπως ἐκεῖνα τὰ φυλακισμένα ἀγάλματα, ποὺ δὲν καταλαβαίνουν τοὺς θεατές.

"Ἔτσι, ὁ καθένας μοναχός του. Στὴν κόγχη του ἢ στὴν κρύπτη του. Ταξιθεύοντας πάντα μὲ τὸ ἀκίνητο καὶ κρεμασμένο φῶς στὰ παράθυρα. Ἐντρομες καὶ οκοτεινὲς μορφές, μορφὲς ἱεσίας, ἀντιφατικὲς μορφές, χαραγμένες τελεσίδικα στὸ μέταλλο ἢ στὴν πέτρα. Ἀλυσσοδεμένες στὸ βάθος ἑνὸς ἀτέλειωτου διαδρόμου. Σαπισμένα ἐξώφυλλα, ἐρμάρια σκονισμένα, ἀπελπισία τοῦ χρόνου, ἐγκλειστες αὐλές, κρατώντας ἐπιμόνα τὴν κούραση καὶ τὴν πλήξη. Μαινόμενοι ἥρακλεῖς, ποὺ πάγωσαν θαρρεῖς ξαφνικά, πρὶν ἀκόμη ἀκουστεῖ ἡ κραυγὴ τους. Κραυγὲς ποὺ ἀκούγονται καὶ κανεῖς δὲ θέλει, κανεῖς δὲν μπορεῖ νὰ τὶς ἀκούσει.

Κοῦροι, θεές, ἀφροδίτες, συμπλέγματα, χειρονομίες, ὄγχοι στὸν ὀρεῖχαλκο, στὴν πέτρα, στὸ τοιμμένο. Ἀνέλπιδες ἀπόπειρες γιὰ μιὰ μονάχα κίνηση ἀντίστασης, γιὰ ἓνα μονάχα βῆμα, ἔξω ἀπ' τὸ βάρος καὶ τὴν ἐποχή, τὴν ἡλικία καὶ τὴν ἀπόσταση. Φυσικά, περίπου ὅπως αὐτὰ τὰ φυλακισμένα καὶ δύστυχα ἀγάλματα, μέσα στὶς κόγχες ἢ στὶς κρύπτες, στὰ παγερὰ βιβλία καὶ στὶς ἄδειες πλατεῖες. Σὰν αὐτὲς τὶς ὀδυνηρὲς καὶ μορφάζουσες πέτρες, ποὺ καρτεροῦν τὸν ἐρχομό τους. Τὸν πυροβολισμό καὶ τ' ἄλογα νὰ ὀρμοῦν, νὰ καλπάζουν περήφανα, νὰ καλπάζουν. Ἐσταυρωμένες πέτρες, ἐν ἄχρῳ φάσματι ἐρημίας. Ἀνθρώποι καὶ πολιτείες, σπουδάζοντας στὸ ὑπεῖρο τὴν καταδίκη, μετατοπίζοντας διαρκῶς τὸ φράγμα καὶ τὴν ἀπουσία. Ἐδῶ ἢ ἐκεῖ. Ἐκεῖ ἢ ἐδῶ. Σκηνὲς ἀπόνα παμπάλαιο θεατρικὸ ἔργο, ποὺ παίζεται καὶ ξαναπαίζεται χωρὶς ὑπόθεση. Κεκλεισμένων τῶν θυρῶν, ἐσφραγισμένων τῶν παραθύρων. Οὕτως ἢ ἄλλως, δὲν ὑπάρχουν θεατές.

Μιλοῦσε ἀργά. Ἀφηνε τὶς λέξεις νὰ αἰωροῦνται γυμνές. Καὶ μπορεῖ νὰ μὴν κοιτοῦσε πούθενά. Ἡ σάμπως νὰ κοιτοῦσε παντοῦ καὶ νὰ πάσχιζε, νὰ πάσχιζε νὰ ξεχωρίσει τὶς εἰκόνες μὲ τὴ βοή καὶ τὸ πλῆθος, τοὺς ἴσκιους καὶ τὰ θολὰ τοπία. Ἐπεφτε γύρω ἓνα φάσμα χωρὶς περίγραμμα, σταματοῦσε ἡ ἀναπνοὴ καυτὴ στὰ χεῖλη, κόβονταν ξαφνικά οἱ δρόμοι. Καὶ γιόμιζαν οἱ χοῦφτες ἔντρομες συλλαβές, ὀνόματα κενά, μετέωρα σιῶχια καὶ χαμένους ταξιδιώτες.

— Ἡ ζωὴ δὲν μπορεῖ νὰ ναι μονάχα παράλογη, πρότεσε ὕστερα. Ἡ ζωὴ μπορεῖ νὰ ναι μονάχα λογικὰ παράλογη. Καὶ τοὺς ἀνθρώπους, βέβαια, κανεῖς δὲν μπορεῖ νὰ τοὺς λυτρώσει. Οἱ ἄνθρωποι ἀπόγιναν χῶμα ποὺ θυμᾶται καὶ περιμένει. Κι' αὐτό, τοὺς δίνει μονάχα μιὰ λευτεριά: Νὰ ὑποφέρουν. Καὶ μιὰ μονάχα δύναμη: Νὰ μὴν ἀντέχουν.



Κοίταξε τὴν εἰκόνα. Τὸ βειάφι ἀκίνητοῦσε τὴν πολιτεία. Κατακόρυφα κτίρια διαγράφονταν στὸ πράσινο ἡμίφως. Κάτι ἀναιμικὲς ἀκακίες, μάτια χαώδη στὰ παράθυρα, εὐθεῖες γραμμὲς σὲ κύκλους, κύκλοι σ' εὐθεῖες γραμμές, γραμμὲς τεθλασμένες, ἕνας διάχυτος φόβος κ' ὕστερα, τὰ ἠλεκτρικὰ σύρματα μὲ τὰ γύψινα χελιδόνια. Καὶ τὸ ἐκκρεμές, ἐκεῖνο τὸ τεράστιο, σιδερένιο ἐκκρεμές, ποὺ χτυποῦσε ἀργά, ποὺ κατάπινε σίγουρα τὶς ὥρες τῆς ἀναμονῆς.

— Ἐδῶ, τὰ πράγματα εἶναι κιόλας πραγματοποιημένα γιατί, ἐδῶ, τὰ πράγματα μᾶς εἶναι κιόλας γνωστά, εἶπε τώρα σοβαρά. Θὰ πεθάνουμε πυροβολώντας ἐλπίδες. Ἡ θὰ ζήσουμε πεθαίνοντας ἐν ζωῇ. Λοιπὸν, μπορεῖ κανεὶς νὰ ξεκινήσει καὶ νὰ μὴν ξεκινήσει καθόλου. Ἔστω, μπορεῖ ν' ἀπογίνει σίγουρος καὶ νὰ πηδήσει, μὲ τὸ κεφάλι, ἀπ' τὸ παράθυρο. Ἐδῶ, εἶναι κιόλας πολὺ νωρὶς καὶ πολὺ ἀργά.

— Φοβᾶμαι! ψιθύρισε ὁ ἄλλος. Δὲν ἤθελε νὰ φύγει. Μᾶς ἔδειχνε τὴν κίτρινη θάλασσα καὶ προσπαθοῦσε νὰ μᾶς βοηθήσει νὰ καταλάβουμε, μὲ νοήματα, ὅτι ἡ κίτρινη θάλασσα δὲν ἦταν πιά ἐκεῖ ποὺ μᾶς ἔδειχνε. Μία φορά, μάλιστα, σοβαρεύτηκε πολὺ καὶ μᾶς τόνισε, ὅτι τὰ κύματα τῆς κίτρινης θάλασσας ἦταν παιδικοὶ του φίλοι. Ἔτρεμε. Μπορεῖ νὰ εἶχε καὶ πυρετό. Δὲν ξέρω. Μπορεῖ καὶ νὰ παραμιλοῦσε. Πάντως, δὲν ἤθελε νὰ φύγει. Τὸν ἀφήσαμε μονάχο, ἐκεῖ, σιτὴν ἀκρογιαλιά, νὰ λέει καὶ νὰ ξαναλέει, ὅτι ἡ κίτρινη θάλασσα δὲν ἦταν πιά ἐκεῖ ποὺ ἔλεγε. Τὸ βράδι, ὅμως, ὅταν ἐξαντλήθηκαν οἱ δυνάμεις του καὶ βουβάθηκε ὁλότελα, τὸν θάψαμε στὴν ἄμμο, μὲ τὴν κίτρινη θάλασσα νὰ χαμηλώνει στ' ἀκίνητα καὶ μεγάλα μάτια του. Ἦταν ἡ πέμπτη μέρα ποὺ ἔσκουζαν οἱ νυχτερίδες, ποὺ χτυποῦσαν ἔντρομες τὰ φτερά τους. Ἡ πέμπτη μέρα ποὺ ἡ νύχτα κρέμονταν μετέωρη, στάζοντάς σκοτεινὸ φῶς.

Ἐσφίξε τὰ χεῖλη του. Ὁ κάμπος ἀπλώνονταν θολά. Τὰ σύννεφα βάραιναν πάνω ἀπ' τὶς ἀμυγδαλιές. Ἐνα μεγάλο πουλὶ τεμάχιζε ἀργὰ τὶς ἄφωνες συλλαβὲς στὸν οὐρανό. Καὶ χιονίζε, χιονίζε συνέχεια πέρα στοὺς λόφους.

— Θυμᾶμαι κάτι οκόρπιες λέξεις. Ξανάπε ὁ ξένος, σὰ νὰ μιλοῦσε τώρα μονάχα στὸν ἑαυτὸν του. Ρέβαια, ὁ ἥλιος ἤρθε πολλὰς φορὲς χαρούμενος στὴν κληματαριά, ὅμως, ἐγώ, θυμᾶμαι πάντα ἐκεῖνες τὶς οκόρπιες λέξεις, ποὺ τὶς εἶχα γράψει πάνω σ' ἕνα κόκκινο πλατανόφυλλο, τὴν ὥρα ποὺ οἱ ἄλλοι σκάλιζαν παραχωμένα παραμύρια στὸν ὕπνο τους:

Δὲν ὑπάρχουν ὀνόματα καὶ ἱστορίες νὰ μᾶς κρατήσουν.
Καὶ τὰ λόγια μᾶς γράφονται καὶ ξεγράφονται,
πρὶν ἀκόμα γραφοῦν.
Ποιοὶ ἔρχονται, ὅταν ἐρχόμαστε;
Καὶ ποιοὶ φεύγουν, ὅταν φεύγουμε;
Πεθαμένοι πρὶν ἀπ' τὸ θάνατο, ζωντανοὶ πρὶν ἀπ' τὴν ζωὴ,
ἀφήνοντας ὁλοένα τὴν ἀπορία.
Κ' ἔτσι πάντα νὰ τελειώνουμε, γιὰ νὰ μὴν τελειώσουμε ποτέ,
αἰῶνια ἔγκλειστοι στὴν ἐρώτηση τῆς ἀπάντησης.
Μὲ τὴν φτωχὴ μητέρα νὰ μᾶς ἀποχαιρετᾷ στὸν ὁρίζοντα,
ἀμίλητη καὶ μονάχη.
Λίγες χλωμὲς παπαροῦνες, ἡ ἀπουσία καὶ τὸ γονατισμένο φῶς.
Παιδιά καὶ δίσπα καὶ ἀνυδρὴ γῆ.
Σὰν ἕνα σκοτωμένο σκυλὶ ποὺ κλαίει ἀκόμα.

Δὲν ὑπάρχουν ὀνόματα καὶ ἱστορίες νὰ μᾶς κρατήσουν.
Ἐρχόμαστε καὶ φεύγουμε, πρὶν ἀκόμα νὰ θόνη.



Πόσοι κοιμούνται, χωρίς νὰ γείρουν νὰ κοιμηθοῦν.
Καὶ πόσοι γείραν νὰ κοιμηθοῦν, χωρίς νὰ κοιμῶνται.
"ὦ! αὐτὴ ἡ παράξενη ἐπέθεσις μὲ τοὺς παρόντες ἐν ἀπουσίᾳ.

Χαριογέλασε ἀχνά. Κοίταξε τὸν ἄλλο σιὰ μάτια. Δὲν εἶπανε λέξη. Ἀπομειναν ἔτσι, ἀποκαρτωμένοι, σ' αὐτὴ τὴν ὀλόγυμνη, στενάχωρη ἀντάμωση. Καὶ χιόνιζε, χιόνιζε πάντα πέρα στοὺς λόφους. Ἡ γυναίκα μὲ τὰ ξέπλεκα μαλλιά, σὼπαινε στὴν ἄκρη τοῦ δειλινοῦ. Ἦθελε νὰ κρατήσῃ τὶς φωνές — μὰ δὲ χειρονομοῦσε, δὲ σάλευε. Κοιτοῦσε τὴν πομπή, τὰ σπασμένα πρόσωπα, ἕνα παιδί ποὺ κυνηγοῦσε ἀκόμα τὸ φεγγάρι πάνω στὴν ἥσυχη λίμνη. Δὲ σάλευε ἡ γυναίκα μὲ τὰ ξέπλεκα μαλλιά. Κοιτοῦσε μόνον ἐκεῖνο τὸ ξανθὸ παιδί, ποὺ τὴν κοίτονταν κι' ἀνθίζε σιὸ αἶμα του, ἐνῶ ξεριάκραιναν καὶ ξεθώριαζαν οἱ καβαλάρηδες στὴν ἀκίνησι τῆς πεδιάδας.

— Ἐδῶ, τὰ πράγματα εἶναι κιόλας πραγματοποιημένα, μίλησε πάλι ὁ ξένος. Καὶ δὲ χρειάζεται νὰ σκάβει κανεὶς τόσο βαθιά, ἢ νὰ χτίζει ἰόσο πανύψηλα μέγαρα ἀπὸ ἀλουμίνιο καὶ κρύσταλλο, γιὰ νὰ μπορέσῃ νὰ πεθάνει. Ἐμένα λόγου χάρη, θὰ μοῦ ἀρκοῦσε μιὰ φθινοπωρινὴ λεύκα σ' ἕνα λιβάδι. Μονάχα ὁ ἀγέρας νάναι ἥσυχος καὶ λεύτερος. Μονάχα ὁ ἀγέρας νὰ μὴ στέκεται.

— Ὡς ἐν μονίμῳ ἐφιάλτῃ! ψέλλισε τώρα ὁ ἄλλος. Ὑπὸ τοὺς ὄνυχας σιδηρῶν ὀρνέων. Κρατοῦντες καὶ κροῖοντες τύμπανα. Ὡς ἐν αἰωνίᾳ σχιζοφρενείᾳ, ἀναμείνοντες τὴν ἔλευσίν μας.

Παραμέρισε τὶς καλαμιές. Σκοτεινὸ ἦταν τὴν ὥρα τὸ δειλινό. Καὶ τὰ χρώματα, οἱ νιάλλιες καὶ τὰ χρυσάνθεμα, ἀνάγερναν πάντα μέσα σ' ἐκείνη τὴν χλωμὴ μοναξιά τους. Πλησίασε ἀκόμα. Φάνηκε, ἔλαμψε τὸ ποτάμι. Κι' ὁ ξένος ἔστρεψε τώρα ἐκεῖ, στὴν ἄλλη ὄχτι. Σὰν ὄνειρο ἀπὸ βουβὰ περιστέρια.

— Τοὺς βλέπω νὰ φεύγουν ὅλοι τοὺς ἕνας - ἕνας, φορτωμένοι τὴν ἐποχὴ καὶ τὴ γνώση, τaráχτηκε τώρα ὁ ἄλλος. Πῶς γίνεται, φίλε, πῶς γίνεται νὰ σπαίνουν, τόσο ξαφνικά, νὰ φεύγουν καὶ νὰ σβήνουν ὅλοι αὐτοὶ ποὺ νικοῦν τὴ φωτιά, ποὺ περπατοῦν πάνω ἀπ' τοὺς ἀνέμους; Ὅλοι αὐτοὶ ποὺ κλέβουν τὰ μυστικὰ ἀπ' τὸ φῶς καὶ τὴν πέτρα. Πῶς γίνεται;

Ὁ ξένος δὲν ἀποκρίθηκε. Στέκονταν πάντα ἐκεῖ, ἀνάμεσα στὶς ἀντικρυνές καλαμιές. Ἀκίνητος καὶ παραδομένος σιὸ ποτάμι. Ξαφνικά, ἡ γυναίκα μὲ τὰ ξέπλεκα μαλλιά, ἄρχισε νὰ τρέχει πάνω στὴν ὀμίχλη. Τὰ χέρια τῆς ἦταν ἀπλωμένα. Λὲς καὶ πάσχιζαν νὰ φτάσουν τὸ φτερούγισμα. Τὴν ἀπόμακρη χορωδία, τοὺς ψαλμοὺς ποὺ ἀνέβαιναν καὶ χάνονταν ἀνάμεσα στὶς ὀξυές. Πολιτεῖες καὶ χωριά, ἀχνές ὁροσειρές, ἀτέλειωτες γραμμὲς κουρασμένων ὁδοιπόρων, φωνές, ἰαχές, τὴν ἀπόμακρη χορωδία καὶ τοὺς ψαλμοὺς. Πάσχιζε νὰ τὰ φτάσῃ, νὰ τὰ κρατήσῃ — γιὰ ὅλα χόρευαν καὶ μάκραιναν καὶ διαλύονταν σὲ μιὰ παράξενη διαφάνεια. Καὶ ξεχώριζαν μονάχα τὰ χέρια τῆς, ἔτσι, ἔντρομα κι' ἀπλωμένα πάντα.

— Ἡ ζωὴ μπορεῖ νάναι μόνον λογικὰ παράλογη, εἶπε τότε, τὸ ἴδιο μονάχος, ὁ ξένος. Ὑπάρχουμε. Καὶ ὑπάρχουμε, γιὰ νὰ καταλαβαίνουμε μονάχα, ὅτι εἶναι ἀνώφελο κι' ἀδιάφορο νὰ ὑπάρχουμε. Καὶ φυσικά, δὲν μπορούμε νὰ μὴν ὑπάρχουμε, γιὰτὶ αὐτὸ εἶναι ἀκόμῃς πιὸ ἀνώφελο καὶ πιὸ ἀδιάφορο.

Ὁ ἄλλος κοίταξε τὶς γυμνές ἀμυγδαλίες. Τὰ μάτια τaráχτηκαν, μισόκλεισαν. Καὶ χαμήλωσε, ὕστερα, ἕνας ἀνήσυχος ἀγέρας ἀπ' τοὺς λόφους, κυνηγώντας τὶς λέξεις καὶ τὶς εἰκόνες. Πάνω σιὸ ποτάμι, φτερούγιζε φοβισμένα τὸ φῶς, κομματιάστηκε τὸ φῶς. Καὶ τὰ χρώματα στὶς ὄχτες μὲ τὶς ὠχρές καλα-



μίες, απόμειναν γονατισμένα. Στη δίψα καὶ στὸ ἔλεος ἀπόνα γυάλινο μεσημέρι.

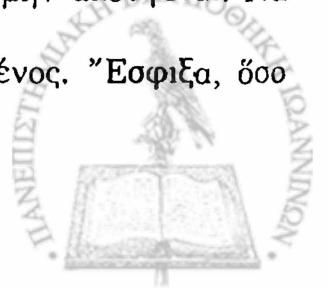
Σήκωσε τὸ χέρι του. Σημάδεψε τὴν ἀπόσταση. Ἀνηφόρισε τὴν ἔρημη πλαγιά. Καὶ στὴν ἀρχὴ τοῦ κάμπου, ποὺ ἄφηνε τὴν ἱστορία του νὰ πλανιέται σὰν ξένη, στάθηκε. Ὁ ἀνεμόμυλος γύριζε — μὰ τίποτα δὲν ἀκούγονταν. Κι' αὐτὴ ἡ ἀλλιότικη σιωπὴ, ποὺ χειρονομοῦσε χωρὶς νὰ σαλεύει, κρατοῦσε ἀκόμα σφιχτὰ ἓνα δικό της ὄνειρο, ἄδολο καὶ πικραμένο. Καὶ μιὰ καταδίκη ἀδικαίωτης ἀναμονῆς, ἀνέλπιδη στὸν ἀγώνα της, ἔγραφε τὸ ὕστατο γράμμα της, μὲ τὰ κουρασμένο φτερά τοῦ πύργου. Κανεὶς πιά δὲ θυμόταν τὸ μυλωνά, τὴν ἀγαθὴ μορφὴ του νὰ κάθεται ἡσυχὰ στὴ θύρα. Τὶς δυνατὲς γυναῖκες τοῦ χωριοῦ, τὰ φορτώματα στὰ ὑπομονετικὰ ζῶα καὶ τὴ γλυκεῖα εὐωδία τοῦ ψωμοῦ. Κανεὶς δὲν ἦταν ἐκεῖ. Καὶ κάτω ἀπ' τὴ μεγάλη μυλόπετρα τοῦ ἀνέμου, δὲν ὑπῆρχε σπυρὶ σταριοῦ. Κι' ὁ ἀνεμόμυλος γύριζε, ὅλο γύριζε, ξυπόλητος καὶ κλαμένος, ζητιάνος ἐν ἐρημίᾳ, μέσα στὶς ἐποχὲς καὶ στὰ τοπία, σὲ φθινόπωρα καὶ χειμῶνες, ἀναμετρώντας τὴν ἐρήμωση. Σὰν ἓνας μυστικὸς λυγμός, βουβὸ ἀναφιλητό, ποὺ ἔφτανε ὡς τὴν ἄκρη καὶ ξαναγύριζε, ποὺ δὲν ἔλεγε ποτὲ νὰ ξεσπάσει. Τί ἐγκατάλειψη. Δυὸ - τρία δέντρα ὄρθια. θάμνοι - θάμνοι καὶ ξερόχορτα καὶ ξύλα πετρωμένα κι' ἀπόσταση. Καὶ μονάχα κάτι μαῦρα ποντίκια. λυσσασμένοι ἀρουραῖοι, ποὺ ὅλο σκάβανε καὶ ξασκάβανε στὶς ρίζες, ψάχνοντας γιὰ λίγο νερό.

— Ἐδῶ γονάτισες, ψιθύρισε τώρα ὁ ξένος. Θυμᾶσαι; Ἦταν ἐκεῖνο τὸ μεσημέρι μὲ τὸν ἀκίνητο ἥλιο καὶ τὴν πέτρα. Θυμᾶσαι; Ἦρθες σὰν ἓνα σιωπηλὸ κι' ἀνήμπορο κλάμα μικροῦ παιδιοῦ. Κι' ἀγάπησες δυνατὰ τούτῃ τὴ γῆ καὶ τὴν ἐλπίδα της. Τὸν ἀνεμόμυλο ποὺ γυρνοῦσε τραγουδώντας τὴν ἀπουσία. Καὶ τὰ δέντρα, ἐκεῖνα τὰ ψηλὰ καὶ περήφανα πεῦκα, ποὺ εἶχαν τὴ δύναμη καὶ τὸ θάρρος νὰ στέκουν καὶ νὰ περιμένουν ἀκόμα ὄρθια. Κι' ὀρκίστηκες νὰ μείνεις ἐκεῖ, κοντά τους. Νὰ τοὺς μιλάς, στὴ δύσκολη καὶ βαριὰ ὥρα τῆς δίψας, γιὰ τὴ λαμπερὴ βροχή, γιὰ τὴ σπορὰ καὶ τὸ πράσινο χορτάρι ποὺ δειλὰ φυτρώνει κι' ἄδολα ὑψώνεται, γίνεται κίτρινο, ὠρимо, καρτερώντας τὸν ἐραστή του. Θυμᾶσαι, φίλε; Σὰν ἓνα σιωπηλὸ κι' ἀνήμπορο κλάμα μικροῦ παιδιοῦ ἦρθες. Καὶ σὰν ὑπόσχεση ἀντάμωσης. Προσπάθησες νὰ κρατηθεῖς. Πολέμησες. Ἀγάπησες. Πίστεψες. Ὅμως, δὲν μπόρεσες καὶ πολύ. Γρήγορα ἀπόκαμες νὰ μιλάς, ἀπόκαμες νὰ πιστεύεις καὶ νὰ καρτερεῖς ἐκεῖ, ἀνάμεσα στὴν ἀνυδρὴ ἄρνηση καὶ στοὺς ἀπόντες, γιὰτὶ γρήγορα ἔννοιωσες πῶς μιλοῦσες, ὅπως πάντα, μονάχος καὶ χωρὶς ἐλπίδες.

Ἄδικα πάσχίζεις γιὰ μιὰν ἀπόκριση. Γιὰ ἓνα μόνο χέρι, μιὰ μονάχα λέξη, ποὺ νὰ δικαιώνουν τὴν ἀναμονὴ καὶ τὸν ἀγώνα σου. Τὴν ἀντίσταση καὶ τὴν ἐλπίδα σου. Ἄδικα. Ὁ ἀνεμόμυλος γύριζε, ὅλο γύριζε καὶ οὔπαινε. Σάμπως νᾶξερε τὴν ἀλήθεια καὶ φοβόταν νὰ σοῦ τὴν πεῖ. Ἦ σάμπως νὰ στὴν ἔλεγε καὶ νὰ μὴν ἤθελες, νὰ μὴν μποροῦσες νὰ τὴν καταλάβεις.

Στάθηκε. Ἀκούστηκαν δυνατὰ χτυπήματα ἀπὸ σφιγμένες γροθιές. Ἐαφνιασμένα πουλιὰ ὥρμησαν καὶ χάθηκαν στὶς ἀμυγδαλιές. Τὰ παράθυρα ἀνοῖξαν, μονομιᾶς, διάπλατα. Ὑστερα, ξεχώρισαν καταμεσίς ἐκεῖνες οἱ μαυροφορεμένες, γριές, ποὺ μοιριολογοῦσαν πάνω ἀπ' τὸ λευκὸ σκῆνωμα. Κοκκαλιάρικα δάχτυλα, κρεμασμένα στὴν καμπάνα τῶν ἐν ζωῇ ἀπόντων καὶ ἐν θανάτῳ κεκοιμημένων. Χέρια μονάχα, ἀτέλειωτα χέρια, χέρια στεγνά, τραβώντας μὲ σπαραγμὸ τὸ σχοινί. Καὶ νὰ μὴν ἀκούγεται ἡ καμπάνα. Νὰ μὴν ἀκούγεται. Νὰ αἰωρεῖται μόνο. Νὰ αἰωρεῖται.

— Ἐσκυψα πάνω σου, φίλε, συνέχισε τώρα σιγὰ ὁ ξένος. Ἐσφιξα, ὅσο



μπορούσα, τὸ χέρι σου. Ἐφευγα κ' ἐγώ. Καὶ δὲν ἤθελα νὰ φύγω. Ἀγαπούσα κ' ἐγὼ δυνατὰ τούτη τὴν πικραμένη γῆ, τὴ ρημαγμένη γῆ καὶ τὴν ἐλπίδα της. Τὸν ἀνεμο καὶ τὴ θάλασσα. Τὰ παιδιὰ καὶ τὴν αὐγὴ ποὺ ταξιδεύει μαζί τους. Καὶ δὲν ἤθελα νὰ φύγω. Δὲν εἶχα ποῦ ἄλλου ν' ἀποθέσω τὰ χέρια καὶ τὴν καρδιά μου. Δὲν εἶχα. Ἐοφίξα δυνατὰ τὸ χέρι σου. Μάτωσαν τὰ χεῖλη μου. Ὡστόσο... ὥστόσο... Ξανασώπασε. Ἡ ταραχὴ δυνάμωνε. Ἀπ' τὸν ἀνεμόμυλο καὶ τὴς γριῆς καὶ τὸ λευκὸ σκῆνωμα, ἀναδύονταν τώρα λάμψη ἐκτυφλωτική.

Ὁ ξένος τραβήχτηκε πίσω.

— Ὡστόσο, συνέχισε ἀμέσως ἀνήσυχος, ἐκεῖνος ὁ παράξενος μὲ τ' ἄσαρκα μάτια καὶ τὸ ἀλύγιστο βλέμμα, ἔρριχνε διαρκῶς πετρέλαιο στὴ φωτιά. Καίγονταν οἱ λεῦκες καίγονταν τὰ πλατάνια. Πηδοῦσε ἀγριεμένος ὁ ἀνεμος. Στροβιλίζονταν ἡ στάχτη. Οἱ θάλασσες, τὰ ποτάμια, οἱ λίμνες ἀναταράζονταν, ἔπεφτε πάνω τους καυτὸ μολύβι, λειωμένη πέτρα. Μὲ τύφλωσε ἡ λάμψη. Καὶ βρέθηκα ἐντρομος, ἀνάμεσα σ' αὐτὸ τὸ πύρινο σύννεφο, νὰ χειρονομῶ σὰν τρελός. Μὲ κοιτάξες. Δὲν ξέρω. Ἰσως καὶ ν' ἀπλῶσες τὸ χέρι σου. Μὲ τύφλωσε ἡ φωτιά. Ἰσως καὶ ν' ἀπλῶσες τὸ χέρι σου καὶ νὰ μὲ ζήτησες. Δὲν μποροῦσα νὰ σὲ ξεχωρίσω. Σωριάζονταν ὁλοένα τέφρα καὶ λάβα. Ὑστερα, ὅλα διαλύθηκαν θαρρεῖς σὲ πρώτη σιγή. Τώρα, πάνω στὶς ἀμυγδαλιὲς τοῦ χειμῶνα, δίπλα στὸ ἄσπρο ποτάμι, ἔβρεχε δυνατὰ. Ἡ γυναίκα μὲ τὰ ξέπλεκα μαλλιά, ἔτρεχε ἀκόμα, κυνηγώντας τὴν ἀλαργινὴ καὶ διάφανη ἐποχὴ της. Ἐτρεξε πολὺ, ὥσπου χάθηκε κι' αὐτὴ μέσα στὴν καταχνιά. Καὶ δὲν ἦταν χεῖλη πιά νὰ τραγουδήσουν. Τὰ δάχτυλα μόνο χάιδευαν τὴς φωνῆς στὸ πᾶνο. Κι' ἀνέβαινε, ἀνέβαινε ἡ μουσικὴ, ἡ νοσταλγία χλώμαζε ἀπλώνονταν ὁ λυγμός, τὰ φθινοπωρινὰ φτερά. Κι' ὅλα εἶχαν χαμηλώσει. εἶχαν ἀποκάμει σὲ μιὰν ἄφρατη ἐγκαρτέρηση, σὰν ἀπὸ ἐσπερινὲς πορτοκαλιὲς στὸν κάμπο.

— Μιὰ λέξη! φώναξε ὁ ἄλλος ξαφνικά. Μονάχα μιὰ λέξη σου. Δὲν σὲ βλέπω πιά. Αὐτὸ τὸ ἀνηλέητο φῶς μὲ σκοτώνει. Καὶ δὲν ξέρω, δὲν ξέρω ἂν θὰ σὲ προλάβω. Σήκωσε τὰ χέρια σου. Ἀνέμισέ τα. Δὲ σὲ γνωρίζω μὲς στὸ βουβὸ πληθος. Ἀνέμιση τὰ χέρια σου, ἀνέμιση τὰ χέρια σου νὰ σὲ γνωρίσω.

Τοὺς ἀπομάκρυνε πιότερο ἢ ἀπόσταση. Καὶ τὰ πρόσωπα, τὰ λήστεψε ὁ οὐθημένος ὀρίζοντας. Ἐρχονταν ἐκεῖ, πίσω ἀπ' τὰ γυμνὰ παράθυρα, κοιτοῦσαν λίγο καὶ χάνονταν ἀμέσως. Χωρὶς νὰ ρωτοῦν πιά. Χωρὶς πιά νὰ περιμένουν ἐρωτήσεις. Χάνονταν ἔτσι πάντα. Κουρασμένοι καὶ μονάχοι στὴν ἀνέχεια καὶ στὴ θλίψη τους. Ἀπόμειναν μονάχα ἐκεῖνα τὰ τεράστια κοράκια, νὰ γυροφέρνουν ἀμεΐλιστα, νὰ караδοκοῦν στὸ χάσμα τῆς τελευταίας μέρας.

— Καὶ τώρα, ἄς πηγαίνουμε, μίλησε τότε ὁ ξένος. Τοῦτος ὁ ἄδικος καιρός, ποὺ ληομόνησε τὴ ζωὴ καὶ τὸ θάνατο, δὲν εἶναι πιά δικός μας. Ποτέ, ἄλλωστε, δὲν ἦταν δικός μας. Ἐμεῖς, ξέρεις, ταξιδεύουμε πάντα. Καὶ πάντα, φίλε, ἔ, φίλε μου, ἀνέκουμε σὲ μιὰν ἄλλη ἐποχὴ. Σκέφτουμε κιόλας τὸ χρόνο καὶ τὴν πεδιάδα. Τὶς ἄλλες εἰκόνες καὶ τὴν ἄλλη ἡλικία, ποὺ καρτεροῦν νὰ τὶς ἀνταμώσουμε. Νὰ σταθοῦμε λίγο κοντά τους. Νὰ σταθοῦμε. Καὶ δὲν ἔχω τὴ δύναμη πιά νὰ σκεφτῶ, ὅτι μπορεῖ καὶ νὰ μὴ σκέφτουμε καν.

Ἐρριξε ἓνα ξύλο στὸ τζάκι. Ζωήρεψε ἡ φλόγα, ἀναδεύτηκαν τὰ κλαδιά της. Οἱ σκιὲς ἄρχισαν νὰ χορεύουν πάλι στοὺς τοίχους.

— Καὶ δὲν μπορῶ νὰ σκεφτῶ πιά, ξανάπε. Γιατί, φίλε μου, ἐκείνη ἡ ἄλλη ἐποχὴ μὲ τὸ ἀνάστημα καὶ τὸν ἴσκιο μας, τὸ πρόσωπό μας καὶ τὰ δικά μας χέρια, ὡραία κι' ἀπρόσιτη πίσω ἀπ' τὰ κλειστά μας μάτια, ἀνθισμένη στ' ὄραμα καὶ στὴν ἐλπίδα μας, εἶναι κι' αὐτὴ ξένη, δὲ μᾶς ἀνήκει. Ξαφνικά, ἀκούγεται



πάλι τὸ μεγάλο ἔκκρεμές, τὸ σιδερένιο ἔκκρεμές νὰ σημαίνει ἀργὰ καὶ τελεσιδικα τὸ πρῶν τῆς πολιτείας. Ἀνοίγουμε φοβισμένοι τὰ μάτια μας. Καὶ δὲν μπορούμε πιά νὰ τὰ κλείσουμε. Νὰ κρυφτοῦμε πίσω στ' ὄνειρο καὶ στὴν ἐλπίδα. Σ' ἐκείνη τὴν ἄλλη ἐποχὴ μας, ποὺ κυνηγοῦμε ἀπὸ μικρὰ παιδιά. Δὲν μπορούμε πιά. "Ὅλα χάνουν τὴν ἀπάτη, γίνονται καθαρὰ, ἀνυπόφορα δικά μας. Ἡ βοή καὶ τὸ ἀνόητο πλῆθος, βήματα καὶ χειρονομίες ἀσφυξίας, ἄδειες φωνές, τρύπιες κόγχες, ἡλίθιες ὑποσχέσεις, κούφιοι ἥρωισμοί, πράξεις καὶ πράξεις σὺς ἀγχόνες, παγιδεμένες ματιές, οἱ ἀδυσώπητοι κύκλοι τῆς μηχανῆς — ὁ ἀνισόρροπος χορὸς μας, περιμένοντας τὴν ἀναμονή. Πληρωμένος προκαταβολικὰ θάνατος.

Σηκώθηκε. Ἀνοιξε σταθερὰ τὴ θύρα. Κοίταξε. Κάτι σφραγισμένα παράθυρα, κάτι εὐθείες γραμμὲς σὲ κύκλους, κάτι τεθλασμένες γραμμὲς σὲ τετράγωνα, ἓνας φόβος, ἓνας διάχυτος φόβος κ' ὕστερα, τὰ γύψινα χελιδόνια, τὰ πετρωμένα χελιδόνια, πάνω στὰ ἡλεκτρικὰ σύρματα.

— "Ὅμως, ἂς πηγαίνουμε! πρόσταξε. Δὲν ἔχει σημασία ποὺ ἔχουμε κιόλας πάει. Ἀς πηγαίνουμε. Ἀς πηγαίνουμε λοιπόν.

Σήκωσε τὸ χέρι του. Μέτρησε τὴν ἀπόσταση. Ζύγισε τὸν ἄνεμο. Ἀνηφόρισε τὴν ἔρημη πλαγιά. Καὶ στὴν ἀρχὴ τοῦ κάμπου, ποὺ ἄφηνε τὴν ἱστορία του νὰ πλανιέται σὰν ξένη, στάθηκε. Δὲν εἶχε φεγγάρι. Ἀς μὴν εἶχε φεγγάρι. Ἐκεῖνα τὰ ὄρθια, γυμνὰ δέντρα, εἶχαν τώρα τὴν ὀδύνη τοῦ φεγγαριοῦ. Καὶ χάιδευαν τὰ δάχτυλα τὶς τελευταῖες φωνὲς στὸ πιάνο. Καὶ τὸ σκῆνωμα, τυλιγμένο μὲ τὸ λευκὸ σεντόνι, παραδομένο πιά στὴ δική του, αἰώνια παγωνιά, κατέβαινε ἀργά, ὅλο κατέβαινε. Οἱ μαυροφορεμένες γριὲς ἔστεκαν γύρω ὄρθιες, δὲ μιλοῦσαν, δὲν εἶχαν ἄλλη φωνή. κοιτοῦσαν μόνο. Καὶ γυρόφερναν οἱ γύπες καὶ τὰ κοράκια, γυρόφερναν ψηλά.

Ὑστερα, ἀπροσδιόριστες σκιὲς ἤρθαν πάνω στὴ λίμνη. Λησιονημένα, ὠχρὰ νούφαρα ταραχτήκαν ἀνάμεσα. Χέρια στεγνὰ, ἀτέλειωτα χέρια, κοκκαλιάρικα χέρια, ἄρχισαν νὰ τραβοῦν μὲ σπαραγμὸ τὸ σχοινί. Καὶ τίποτα δὲν ἀκούσθηκε. Τίποτα. Καὶ ξανὰ ἔπεσε ἡ σιγὴ στὴ μεγάλη καμπάνα, ἀπλώθηκε ἡ ἀκίνησις σ' ἓνα τεφρὸ τοπίο, ποὺ δὲ σταματοῦσε πούθενά.

Ψιθύριοσαν λέξεις, ἓνα παραμιλητό, ἓνα παράπονο:

— Ὡς ἐν ἄχρῳ φάσματι ἐρημίας. Ὡς ἐν ἄχρῳ φάσματι ἐρημίας. Ὡς ἐν ἄχρῳ φάσματι.

ΕΝΑ ΓΙΑΤΙ...

Ἀκουμπισμένα τὰ γεράματα στὸ παραθύρι

— ἀπέναντί μου —

(κάτι βλέπουν ἀπ' τὴ ζωὴ καὶ ἀπὸ κεῖ)

Τρεμάμενο χέρι, πλάτη γυριτὴ

τὸ πρόσωπο αὐλακωμένο τὸ βλέμμα

χαμένο...

Βαρεῖα ἡ εἰκόνα τοῦ ἀνθρώπου

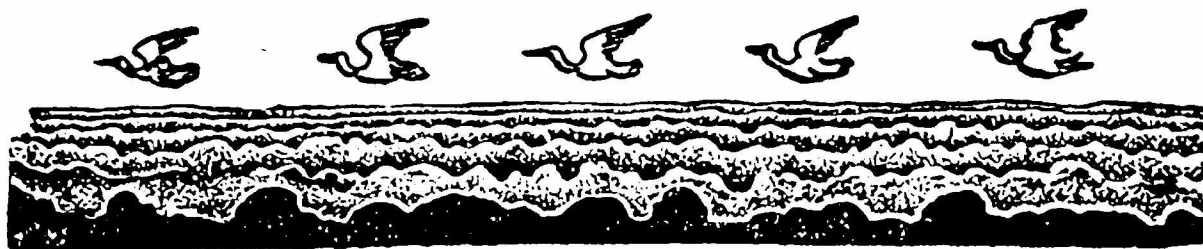
στὴ δύση...

— γιατί νὰ μὴν ἔχουμε κι ἐμεῖς

ξανὰ ἀνατολή;...

ΚΟΥΛΑ ΚΑΤΕΡΙΝΑΡΗ





ΛΩΡΑΝ ΤΑΓΙΑΝΤ

Η ΜΠΑΛΛΑΝΤΑ ΣΟΛΝΕΣ

Εισαγωγή και απόδοση: ΑΡΣ. ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΥ

Ἡ κάθε ἐποχή ἔχει τοὺς ὀργισμένους νέους της. Ἄλλοι ἐκδηλώνονται σὰν μεμονωμένες φωνές μέσα σιὸν κόσμον ποὺ ζοῦμε. σὰν ἄτομα ποὺ ξεσηκώνονται μόνον μέσα σιὸ κατεστημένο κοινωνικὸ σῶμα, ποὺ χαίρεται τὴ δύναμή του τὴν πολιτικὴ καὶ τὴν οἰκονομικὴ του αὐτάρκεια, ἄλλοι σὰν ὀργανωμένες ὁμάδες. Οἱ πρῶτοι ἐκφράζονται μὲ τὸν λόγον καὶ ἐκφράζουν μὲ αὐτὸν τὴν ἀηδία τους καὶ τὴν ἀποστροφή τους γιὰ ὅ,τι νομίζουν πῶς ἀντιστρατεύεται, μέσα σιὴν κοινωνία ποὺ ζοῦν, τὶς πίστεις τους καὶ τὰ νεανικὰ ἰδανικά τους. Ἡ πρόθεσή τους σιὰβηκε σχεδὸν πάντα γνήσια καὶ ἡ φωνὴ τους ἀνιδιοτελὴς καὶ ἀγνή. Οἱ ἄλλοι ἐκφράζονται ὁμαδικὰ καὶ πρόθεσή τους εἶναι δυναμικὰ νὰ ἐκφρασθοῦν ἄσχετα ἂν ἐξ ἀπόπτου, δηλαδὴ μὲ τὴν θεωρία, ἢ οὐσιαστικά, δηλαδὴ μὲ τὴν πράξη ἐκφράζεται αὐτὴ τους ἡ πρόθεση μέσα σιὸ κοινωνικὸ σῶμα.

Στὴν δική μας ἐποχή καὶ οἱ δύο αἱρέσεις ἔχουν τοὺς ἀντιπροσώπους τους, μὲ μόνον μιὰ σημαντικώτατη διαφορὰ ὅτι ἡ πρώτη, ποὺ ἀντιπροσωπεύεται συνήθως ἀπὸ ποιητὲς καὶ διανοούμενους σὲ μικρὸ ἀριθμὸ, καὶ ποὺ ἀντιμετωπίζεται συνήθως ἀπὸ τὰ καλὰ ἐδραιωμένα καθεστῶτα μὲ περιέργεια καὶ κάποια μικρὴ δόση εἰρωνείας, ἐξακολουθεῖ νὰ εἶναι ἀπλῶς κάτι τὸ ἀξιοπερίεργο γιὰ τὸν γύρῳ της κόσμον. Ἐνῶ ἡ δευτέρα ποὺ κέρδισε σιὴν ἐποχὴ μας πολὺ καὶ σὲ ἀριθμὸ καὶ σὲ ὀργάνωση καὶ σὲ προγραμματισμὸ, ἔγινε, μετὰ τὸν δεύτερον παγκόσμιον πόλεμον, πραγματικὴ πέτρα σκανδάλης γιὰ τὴν καθεστηκυῖα τάξιν τὴν Ἀμερικὴ καὶ στὶς χώρες τῆς δυτικῆς Εὐρώπης καὶ φαίνεται πῶς κυοφορεῖται σιγὰ - σιγὰ ἡ ἐμπράγματι τῆς ἐμφάνισις καὶ στὶς χώρες τὶς ἀνατολικές, ἄσχετα ἀπὸ τὸ ὄνομα ἢ τὴν μαχητικὴν τακτικὴν ποὺ υἱοθετεῖ.

Ἐδῶ, τὴν καθεμιὰ ἀπὸ τὶς δύο τάξεις τὴν ἐκπροσωπεῖ ἓνα ποίημα ποὺ εἶναι ἡ ἐκφραση μιᾶς ἀπὸ τὶς δύο μορφές ἀποδοκιμασίας τῆς τάξης ποὺ κρατεῖ. Τὸ πρῶτον εἶναι τοῦ Ρερμπώ. Σ' αὐτό, ὁ μεγαλοφυὴς ἐκεῖνος ἔφηβος, μὲ τὸν δικό του τρόπο, δηλαδὴ μὲ τὴν ποιητικὴν του φωνή, χωρὶς νὰ ἐξυπηρετεῖ πολιτικὰς δεσμεύσεις ἢ προγράμματα, ἐπισημαίνει καὶ καυτηριάζει τὴν ὑποκρισία, καθαρὸ γέννημα καὶ θρέμμα τῶν μακάριων ἐποχῶν, ὅπου μέσα σιὸ κοινωνικὸ σῶμα κάποια τάξις, — σιὴν ἐποχὴν τοῦ ἓνα κράτος τῆς μεσοαστικῆς μὲ τὴν μεγαλοαστικὴν — κανακεύει τὴν εὐπορὴν πλήξιν της καὶ καλλιεργεῖ τὶς ἀθέμιτες ἡδονές της. Τὴν ἴδια ἐπισήμανση ἔκαναν πολλοὶ κατὰ τὴν διάρκειαν τῶν αἰώνων. Ἀνάμεσα σ' αὐτοὺς ὁ μεγάλος Μολιέρους καὶ ὁ σύγχρονος τοῦ Ρερμπώ Σὰρλ Μπωντλαῖρ σιὸν περίφημον ἔμμετρο πρόλογον σιὸ *Fleurs du Mal*. Δὲν ἔχει τίποτε τὸ καθαρὰ ἐπαναστατικὸ ἡ φωνὴ τοῦ ἔφηβου ποιητῆ νοιώθει ὅμως κανεὶς ὅτι μιὰ ἐκρηκτικότης καλὰ ἐμφιαλωμένη μέσα σιὴν ταξικὴ καὶ οἰκογενειακὴ του δεοντολογία, ἀδρανεῖ μέσα σιὰ βάθη τῆς ψυχῆς του, ἐπειδὴ τοῦ λείπει τὸ δραστικώτατον κίνητρο τῆς ὁμαδικῆς προγραμματισμένης δράσης καὶ μοιάζει μὲ τὸ τελώνιον τῆς Χαλιμάς ποὺ ἔμενε φυλακισμένο σ' ἓνα πιθάρι μέσα σιὸν βυθὸ τῆς θάλασσας. Καί, ὅταν ἐπὶ τέλους λευτερώθηκε ἀπὸ ἐν-



δοιασμούς και πανάρχαιες προλήψεις, ρίχτηκε άφρήτωρ, άθέμιστος, άνέστιος και μακρυά από την ποίηση, που ήταν τὸ φυσικό του χῶμα, σ' εκείνη την δραματική τυχοδιωκτική ζωή που τὸν ἔφερε νὰ πεθάνη στὴν άκμή τῆς νιότης σ' ἓνα κρεβάτι νοσοκομείου στὴν Μασσαλία.

Τὸ δεύτερο ποίημα εἶναι τοῦ Λωρὰν Ταγιάντ. Γι' αὐτὸν ἡ ποίηση δὲν ἦταν σκοπὸς μὰ ὄπλο στὴν ὑπηρεσία μιᾶς θεωρίας, βραχύβιος βέβαια, που ἀνατάραξε ὅμως τὶς τελευταῖες δεκαετηρίδες τοῦ 19ου αἰῶνα μὲ τὰ βίαιά της ξεσπάσματα. Πρόκειται γιὰ τὴν θεωρία τῆς Ἀναρχίας, που θεωρήθηκε ἀπὸ ἀρκετοὺς ἐξημμένους τῆς ἐποχῆς σὰν πανάκεια γιὰ τὰ βάσανα τῆς ἀνθρωπότη-
τας, σὰν τὴ στενὴ πύλη που ὁδηγεῖ στὴν βασιλεία τῆς ἰσότητος καὶ τῆς δικαιοσύνης, ἀφοῦ μάλιστα θεωρητικοὶ τῆς οἰκονομίας μὲ τὸ κύρος καὶ τὸ ἥθος τοῦ Σορέλ ἐθεώρησαν τὴν ὡμὴ βία σὰν τὸ μόνο μέσο γιὰ τὴν ἐπιβολὴ τῆς κοινω-
νικῆς δικαιοσύνης.

Πρώτη ρίζα τῆς θεωρίας τῆς ἀναρχίας στάθηκαν οἱ ἰδέες τοῦ ἀμοραλικοῦ Σεργκεῖ Νετσάγιεφ. Αὐτὸς ἐπηρέασε τὸν Μιχ Μπακούνιν κήρυκα τῆς τυφλῆς καταστροφῆς τῆς ζωῆς. Οἱ Marx καὶ Engels, οἱ θεωρητικοὶ τοῦ ἱστορικοῦ ὕλισμοῦ, που γι' αὐτοὺς ἦταν πάντα τὸ κόκκινο πανὶ ἡ θεωρία του τῆς ἔμ-
πρακτῆς προπαγάνδας, που δὲν ἔχει καμιὰ σχέση μὲ τὴν μαζικὴ καὶ ποδη-
γετημένη δράση τῆς μάζας, τὸν εἶπαν «Ἰησουῖτη τῆς Ἐπανάστασης» καὶ τὸν κυνήγησαν σὰν λυσσασμένο σκυλὶ καὶ αὐτὸν καὶ τοὺς ἀραιοὺς ὁπαδοὺς του, ὥπως ἀκριβῶς ὁ ἐπαναστάτης Λούθηρος κυνήγησε τοὺς Ἀναβαπτιστές. Καὶ ὁ Δοστογιέφσκυ που παρουσιάζει τοὺς Ἀναρχικοὺς στὸ περίφημο ἔργο του: Οἱ Δαιμονισμένοι, που εἶναι τὸ χρονικὸ μιᾶς διαδικασίας ψυχικῆς, που ἀντιμά-
χεται ριζικὰ τὴν ἀπολυταρχικὴ ἰδεολογία τοῦ μονολιθικοῦ μαρξισμοῦ, παρου-
σιάζει, σ' ἓνα μωσαϊκό, που εἶναι καταπληκτικὴ ἡ ζωντάνια του μὰ καὶ ἡ ποι-
κιλία τῶν μορφῶν που τὸ συνθέτουν, ἀρχίζοντας ἀπὸ τὸν μηχανικὸ Κυριλώφ,
τὸν ἀγνὸ καὶ καθαρὸ, καὶ τελειώνοντας μὲ τὸν ἐγωπαθῆ, ἐσφορικὸ Βερκο-
βίνσκυ, αὐτὴ τὴν μικρὴ ὀμάδα ἀνθρώπων που ζητοῦν τὴ λύση τοῦ ἀνθρώπινου
προβλήματος μὲ τὴν στείρα καταστροφὴ τοῦ ὑπαρκτοῦ, χωρὶς νὰ ἔχουν σαφῆ
συνείδηση τοῦ ποίος νέος ζωντανὸς κόσμος θὰ σταθῇ ἐπάνω στὸ νεκροταφεῖο
τους. Καὶ γι' αὐτὸ τοὺς μπάζει στὴ σκηνὴ μὲ τὸ ἐδάφιο τοῦ κατὰ Λουκᾶν Εὐ-
αγγελίου: Καὶ ἐξελθόντα τὰ πνεύματα τὰ ἀκάθαρτα εἰσῆλθον εἰς τοὺς χοί-
ρους· καὶ ὤρμησεν ἡ ἀγέλη κατὰ τῶν κρημνῶν εἰς τὴν θάλασσαν.

Ἀπὸ τοὺς δύο ποιητές μας, ὁ πρῶτος μὲ τὴν ἀστράτευτη ψυχὴ, ζῆ ἄκόμα
μέσα στὸν κόσμο τῆς τέχνης μὲ μία σπάνια ἔνταση ἂν καὶ τὸ ἔργο του στάθη-
κε, ἀπὸ ἀπόψεως ὄγκου, ἀσήμαντο. Ὁ ἄλλος χάθηκε τελείως ἀπὸ τὴν περιοχὴ
τῆς ποίησης, καὶ σ' αὐτὸ δὲν φταίει μονάχα ἡ ποιότητα τοῦ ποιητικοῦ του μέ-
ταλλου, ἂν καί, ἂν ὄχι τίποτε ἄλλο, μέσα στὸν χῶρο τῆς παληᾶς ποιητικῆς
τεχνικῆς καὶ στὴν περιοχὴ τῆς τὴν πιὸ ἀπαιτητικῆς, στὸ ποίημα σταθερῆς μορ-
φῆς, εἶναι ἓνας σπάνιος τεχνίτης. Μὰ ἡ τέχνη του ἡ στρατευμένη, που ἀνα-
στάτωνε ὅσο αὐτὸς ζοῦσε, τὸν κύκλο τῶν ἀνθρώπων τῶν γραμμάτων στὸ Πα-
ρίσι μὲ τὶς θορυβώδεις ἐξάψεις της, που θύμιζαν τὸ πέρασμα πυροσβεστικῆς
ἀντλίας, ξεψύχησε μαζὶ μὲ αὐτὸν καὶ τὴν θεωρία που ἔγινε κράττης της. Χω-
ρὶς βέβαια νὰ ἀποκλείεται στὶς μέρες μας ἡ νεκρανάστασή του, παρὰ τὴν ἀπέ-
χθεια τῆς ἐποχῆς γιὰ τὶς μπαλλάντες καὶ τὰ σοννέτα.

Στὴν Μπαλλάντα Σόλνες, ἐμπνευσμένη ἀπὸ ἓνα δράμα τοῦ Ἰψεν, ὁ Τα-
γιάντ δίνει, ποιητικὰ βέβαια, καὶ μὲ κάπως μακάβριο οἶστρο, τὴν ἐκθεση τῆς
θεωρίας τῆς Ἀναρχίας, μαζὶ μὲ τὶς ρίζες που τὴν γέννησαν. Ὡπως ὁ Σορέλ,
κάνει τὴν ἀπολογία τῆς βίας, καὶ μὲ τὴν εἰσαγωγὴ τῆς Κυρᾶς, τῆς παρηγο-
ρίτισσας, προσπαθεῖ νὰ παρομοιάσῃ τὸν ἐπαναστατικὸ ζῆλο τῆς μάζας τῆς ἐπο-



κῆς του μὲ τὸν ἔνθεο ζῆλο τῶν πρώτων χριστιανῶν. Ἐπικίνδυνες φαντασιο-
κοπίες ἀγνῶν ψυχῶν ποὺ στηρίζονται στὴν ἀντίληψη κάποιας φιλοσοφίας τοῦ
18ου αἰῶνα, ποὺ πιστεύει ὅτι ὁ ἄνθρωπος διαθέτει μιὰ πηγαία ροπὴ πρὸς τὸ
καλό. Ὁ Ταγιάντ εὐτυχῶς ἐχόρταινε μὲ στίχους καὶ πλούσιες ρίμες καὶ δὲν
ἀκολούθησε στὸν ἑξαλλο δρόμο τοὺς ἀδίσταχτους πρακτικοὺς ἀνθρώπους τῆς
συντεχνίας, σὰν τὸν Λουτσένι, ποὺ δολοφόνησε τὴν ἥκακη αὐτοκράτειρα τῆς
Αὐστρίας, ποὺ τὴν ἀπαθανάτισε μὲ τὸ ὄνομα Σίσου ὁ κινηματογράφος. Ἐψαλ-
λε πάντως σὰν ἐπικός ποιητὴς τὴν δίκαιη κατὰ τὴ γνώμη του ὀργή τους καὶ
τὴν ρομφαία τους τὴν φονικὴ, ἀναλαμβάνοντας ἔτσι κάποια πενικρὴ δόση ἡ-
θικῆς αὐτουργίας στὰ ἱερά, κατὰ τὴ γνώμη τους, ἐγκλήματα.

A. Γ.

ΛΩΡΑΝ ΤΑΓΙΑΝΤ

Η ΜΠΑΛΛΑΝΤΑ ΣΟΛΝΕΣ

Σόλνες: «Ἐναν Πύργο; τί θέλετε νὰ πῆτε;»
Χίλντα Βάγγελ: «Σκέφτομαι σὲ κάτι ποὺ ὑψώνεται...
ποὺ ὑψώνεται λεύτερα στὸν ἀγέρα»

(Ἀπὸ τὸ δράμα: ὁ Ἀρχιτέκτων Σόλνες, τοῦ "Ιψεν).

Μέσα στὸν ὀχετό, ποὺ ἀπ' τὸ βρωμόχορτο ὅλος ζαίνει,
χορτᾶτος βοῦρκο, φαρμακίλα καὶ οἶστρο, στὰ φυτὰ
πλέοντας ἀνάμεσα, ὁ μιὰρὸς Δράκοντας προσβαίνει.
Γιὰ νὰ στεγᾶσῃ τὰ πυγμαῖα καὶ τὰ σημαδιακά
περίσσα ὁ κάμπος ὁ παχὺς μέρη ἔχει βολικά:
καζάρμες, τρωγλες, χαμοκέλες καὶ σπιτάλια χτίζει.
Μὲ τσόλια μὲ κουρέλια μπάστε μέσα τὸν φτωχό,
κοπάδι ἀνθρώπινο, ποὺ ἡ μαύρη πεῖνα γονατίζει.
Μὰ ιδέες, γιὰ ιδέες, πρὸς τὸν αἰθέρα ἐκεῖ τὸν φωτεινό,
ἥρωας ὀρυάει, στητὸς καταμεσίς στὸν οὐρανό,
ὁ λαμπρὸς Πύργος, ποὺ ἄρχονται στὸ κῆμα ἀπάνου ὀρίζει.

Ἀρχόντισσα, ποὺ ἡ ὄψη τῆς τὸν πόνο μας πρραίνει,
ἀπὸ τὸ χέρι μπάζει ἐκεῖ κάθε ἄμοιρη καρδιά.
Τὸ στόμα ξάφνου τοῦ ὄχλου τὸ ξετσίπωτο σωπαίνει,
πλάϊ στὴν μὲ τὴν πρωτόφαντη χειρονομία Κυρά
Γευτῆτε τῶν αὐριανῶν ἐλπίδων τὴ χαρὰ
στὰ γόνατά της. Πρὸς αὐτὴν ἀφήστε νὰ βαδίζει,
λεύτερο ἀπὸ χαλκάδες καὶ μουντρούμια τὸ λαό.
Στὸ ἀγέρι μέσα τὸ χλιαρὸ τὸ καρουφύλλι ἀνθίζει.
Στὶς φροξυλιές τὸ γέλιο ἀκοῖς τοῦ Ἀπορίλη λαγαρό,
τί ὁ ἥλιος λούζει ὁλόβολο στὸ φῶς του τὸ λαμπρὸ
τὸν ψηλὸ Πύργο, ποὺ Ἀρχοντας στὸ κῆμα ἀπάνου ὀρίζει.



Σαλέντα, Ίκαριες καὶ Ἑλδορίδα· μπενχτισμένοι
 ἀπὸ τὸν βρώμιο τοῦτο ἀγέρα ὃς φύγουμε μακριά.
 Τὸ ψέμα ὃς πάψη· ἡ ἀμάχη ὃς πάψη ἡ ματωμένη·
 τὰ σκουινιά κόφτε· ρίχτε κάτω τὰ πανιά.
 Στὸ ἀγέρι μέσα τὸ χλιδὰ τὸ καρνοφύλλι ἀνθίζει.
 Τοῦ νέου ναοῦ ἡ ψηλὴ κορφὴ φῶς πλούσιο ἀντιφεγγίζει.
 Μπράβοι, ρηγάδες, δῆμιοι· σινάφι ταπεινό·
 κοιτές, ποὺ ἡ τήβενός σας τὴν ἐρμίνα ξευτελίζει·
 ἐσεῖς, ποὺ σudaυλάτε στὴ φωτιά τὸν κεραυνό,
 κοιτᾶτε πέρα ἀπ' ὅ,τι ἀχρεῖο. κι' ὅ,τι ταπεινό,
 τὸν λαμπρὸ πύργο, ποὺ Ἄρχοντα στὸ κῆμα ἀπάνου ὀρίζει.

Ἄς ἔλθῃ ἡ μέρα σου, Θεά, μὲ μάτι ἀστραφτερό,
 μιὰν αὐγὴν ἄλικη, ποὺ Σαλαμίνας νὰ θυμίζει.
 Τῶν συντριμμένων μας καρδιῶν χτύπα τὸν χαλᾶσμό.
 ὦ! πυρσοφόρα ἐσύ, Ἀναρχία, διῶξε τὸ πυκνὸ
 σκοτάδι· πάτα τὰ σκουλήκια· στήσε μετερίζι,
 μὲ τοὺς τάφους μας, ἔστω, μέσα στὸν γλαυκὸ οὐρανό,
 τὸν λαμπρὸ Πύργο, ποὺ, Ἄρχοντας, στὸ κῆμα ἀπάνου ὀρίζει.

Ἀπόδοση: ΑΡΣΕΝΗ ΓΕΡΟΝΤΙΚΟΥ



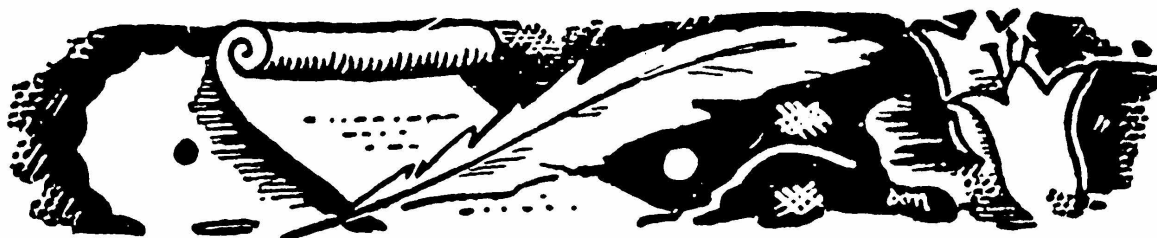
ἩΡΘΕΣ ΕΝΑ ΠΡΩΪΝΟ...

Ἡρθες ἓνα πρωῒνὸ τοῦ Ὀκτωβρίου,
 τὴν ὥρα ποὺ ἡ γαλήνη εἶχε ἀπλωθεῖ παντοῦ,
 στὸν κῆπο, στὸ σπίτι καὶ στὴν ἔρημη ψυχὴ μου —
 ἦρθες σὰν ἓνα ἐλάφι κυνηγημένο
 ἀπ' τοὺς σκληροὺς κυνηγοὺς
 καὶ μ' ἀτένιζες, ἱκετήρια, μὲ τὸ ἀγαθὸ σου τὸ βλέμμα,
 ἦρθες σὰν ἓνα χελιδόνι κουρασμένο,
 σὰν ἓνα πουλὶ ποὺ ἀναζητᾷ καταφύγιο
 κάτω ἀπ' τὸ θόλο τῆς πανύψηλης δρυὸς
 τὴν ὥρα τῆς καταιγίδας!
 Ἡρθες μὲ τὸ φόβο κατοπτρισμένο στὴν ὄψη σου,
 ἐνῶ ἀπ' τὸ μέτωπό σου
 ἔσταζαν τῆς ἀγωνίας οἱ θρόμβοι!

Ἡρθες ἓνα πρωῒνὸ τοῦ Ὀκτωβρίου
 τὴν ὥρα ποὺ ἡ γαλήνη εἶχε ἀπλωθῇ παντοῦ,
 στὸ σπίτι, στὸν κῆπο καὶ στὴν ἔρημη ψυχὴ μου
 — μιὰ γαλήνη τεφρὴ, πένθιμη,
 πρὸ τρομερὴ κι' ἀπὸ τὴν καταιγίδα αὐτὴν,
 ποὺ σ' ἔδερνε — ἀλλοίμονο! — ἀνελέητα καὶ σένα,
 μικρὴ μου φίλη ἀγαπημένη!

ΒΑΣ. Ι. ΛΑΖΑΝΑΣ





ΤΡΙΑ ΓΡΑΜΜΑΤΑ ΤΟΥ ΜΠΑΪΡΟΝ

Εισαγωγή και μετάφραση ΠΑΝΟΥ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΟΥ

Ἀπὸ τὰ 232 γράμματα τοῦ Μπάιρον ποὺ σώζονται, πολλὰ ἔχουν σχέση μετὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ ἀποτελοῦν πολὺτιμα νοτονημένα γιὰ ὅποιον ἐνδιαφέρεται ὄχι μόνο γιὰ τὰ ἑλληνικὰ πράγματα τῆς ἐποχῆς, ἀλλὰ καὶ γιὰ τὴν ιδιοσυγκρασίαν τοῦ μεγάλου ρομαντικοῦ ποιητοῦ τῆς Ἀγγλίας καὶ τοῦ θερμοῦ φιλέλληνα, ποὺ ἔδωσε τὴν ζωὴν του γιὰ τὴν πατρίδα μας.

Ἔχουν γραφῇ τόσα πολλὰ ἀπὸ διζούς μας καὶ ξένους γιὰ τὸν ποιητὴ καὶ τὸ ἔργο του, χωρὶς ὅμως ποτὲ τὸ θέμα νὰ ἐξαντλεῖται. Ἡ περιπετειώδης ζωὴ του, ὁ ἀσυγκράτητος καὶ ἐπαναστατικὸς χαρακτῆρας του καὶ ἡ ποιητικὴ του φήμη ἔδωσαν τροφή στοὺς βιογράφους του, συγχορόνους καὶ κατοπινούς του, ὥστε τὸ πρᾶγμα νὰ φτάσῃ στὰ ὅρια τοῦ θρύλου. Γι' αὐτὸ τὰ γράμματά του μιλοῦν καλύτερα ἀπὸ ὅποιονδήποτε ἄλλο. Ἕνας μάλιστα ἔγκυρος μελετητὴς καὶ συμπατριώτης τοῦ Μπάιρον συνιστᾷ σὲ ὅποιον θέλει νὰ καταλάβῃ καλύτερα τὸ ἔργο τοῦ ποιητοῦ νὰ ἀρχίσῃ ἀπὸ τὴν μελέτη τῶν ἐπιστολῶν του.

Τὰ γράμματα τοῦ Μπάιρον εἶναι τόσο ποιητικά καὶ τόσο αἰθόρομητα, ὥστε, ὅπως ἔγραψε ὁ βιογράφος του Ἀντρέ Μωρουά, νὰ φτάνουν ἢ νὰ ξεπερνοῦν ἀκόμα καὶ τὴν ποίησίν του. Ἐπὶ πλέον, ὁ ποιητὴς διέθετε μιὰ καταπληκτικὴ εὐχέρεια καὶ ταχύτητα ὄχι μόνο ὅταν ἔγραφε σὲ πεζὸ λόγο, ἀλλὰ καὶ ὅταν ἀκόμα συνέθετε στίχους. Στὰ χειρόγραφα του σπάνια βρίσκει κανεὶς λέξεις διαγραμμένες ἢ διορθωμένες. Ὅ,τι ἔγραφε ξεπηδοῦσε αἰθόρομητα ἀπὸ τὴν καρδιά του καὶ ἔτσι, ἀτόφιο, ἔπεφτε στὸ χαρτί.

Τὸ πρῶτο ἀπὸ τὰ τρία χαρακτηριστικὰ γράμματα ποὺ ἐπιλέξαμε καὶ ἀκολουθοῦν σὲ μετάφραση, στάλθηκε στὴν μητέρα του ἀπὸ τὴν Πρέβεζα, μετὰ ἀπὸ τὸ ταξίδι του στὴν Ἠπειρὸ καὶ τὴν Ἀλβανία, ὅπου εἶχε πάει γιὰ νὰ συναντήσῃ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ. Τὸ γράμμα αὐτὸ ἀποτελεῖ ἓνα «ρεπορτάζ», θὰ ἔλεγε κανεὶς, τῶν ἐμπειριῶν ποὺ εἶχε ἀποκομίσει ἀπὸ ἓνα μέρος τοῦ πρώτου ταξιδιοῦ του στὴν Ἑλλάδα.

Φορτωμένος μὲ πλῆθος φρέσκων ἐντυπώσεων ἀπὸ τὶς φαντασμαγορικὰς τελετὰς καὶ τὴν ἡγεμονικὴν ὑποδοχὴν ποὺ τοῦ ἔκανε ὁ Ἀλῆς στὸ Τεπελένι καὶ γοητευμένος ἀπὸ τὴν γραφικὴ φύσιν τῆς Ἠλείρου, κάθεται καὶ ἐξιστορεῖ στὴν μητέρα του μὲ πολυσέλιδο γράμμα ὅ,τι εἶδε καὶ ὅ,τι ἄκουσε. Ἐντύπωση κάνει τὸ γεγονὸς πὺς ὁ Μπάιρον, παρ' ὅλο τὸ νεαρὸν τῆς ἡλικίας του (ἦταν τότε 21 ἐτῶν), ἔβλεπε τὰ πράγματα τόσο καθαρὰ καὶ διαπεραστικά. Χαρακτηριστικὸ εἶναι ὅτι παρὰ τὶς περιποιήσεις τοῦ Ἀλῆ, δὲν παρέβλεψε νὰ περιγράψῃ ἀντιζημιενικά τὸν δυνάστη καὶ δὲν παρασιώπησε τὶς ὁμότητες του. Καλύτερη ἀναφορὰ δὲν θὰ μπορούσε νὰ εἶχε γραφῇ. Δὲν ὑπάρχει ἀμφιβολία ὅτι ἡ μητέρα του μὲ πολλὴ εὐχαρίστηση καὶ ἐνδιαφέρον θὰ διάβασε τὸ γράμμα τοῦ γιοῦ της. Μὲ τὸ ἴδιο ἐνδιαφέρον διαβάζεται καὶ σήμερον. Τὸ γράμμα:



Πρέβεζα, 12 Νοεμβρίου 1809

Ἀγαπητὴ μου Μητέρα,

Βρίσκομαι τώρα γιὰ λίγον καιρὸ στὴν Τουρκία. Τὸ μέρος, ἀπ' οἷου γράφω βρίσκεται στὴν ἀκτὴ ἀλλὰ διέσχισα τὸ ἐσωτερικὸ τῆς ἐπαρχίας τῆς Ἀλβανίας ὅταν ἐπισκέφθηκα τὸν Πασᾶ. Ἐφυγα ἀπὸ τὴν Μάλτα μὲ τὸ «Σπάντερ», ἓνα πολεμικὸ μπρίκι, στὶς 21 Σεπτεμβρίου καὶ σὲ ὀκτὼ μέρες ἔφτασα στὴν Πρέβεζα. Ἀπὸ ἐδῶ ἔχω διατρέξει γύρω στὰ 150 μίλια, μέχρι τὸ Τεπελένι, στὸ ἐξοχικὸ παλάτι τῆς Ὑψηλότητός του, ὅπου ἔμεινα τρεῖς μέρες. Τὸ ὄνομα τοῦ Πασᾶ εἶναι Ἀλῆς καὶ θεωρεῖται ἄνθρωπος ἱκανότατος. Κυβερνᾷ ὅλη τὴν Ἀλβανία (τὴν ἀρχαία Ἰλλυρία), τὴν Ἠπειρο καὶ μέρος τῆς Μακεδονίας. Ὁ γιός του, Βελῆ Πασᾶς, γιὰ τὸν ὁποῖο μοῦ ἔδωσε συστατικὰς ἐπιστολὰς, κυβερνᾷ τὸν Μωριά καὶ ἔχει μεγάλη ἐπιρροή στὴν Αἴγυπτο· μὲ λίγα λόγια εἶναι ἓνας ἀπὸ τοὺς ἰσχυρότερους ἀνθρώπους στὴν Ὀθωμανικὴ αὐτοκρατορία. Ὅταν ἔφτασα στὰ Γιάννενα, τὴν πρωτεύουσα, μετὰ ἀπὸ ταξίδι τριῶν ἡμερῶν ἀνάμεσα ἀπὸ βουνά, διὰ μέσου μιᾶς χώρας μὲ τὴν πρὸ γραφικὴ ὁμορφιά, ὁ Ἀλῆ Πασᾶς ἔλειπε μὲ τὸν στρατὸ του στὴν Ἰλλυρία, ὅπου πολιορκοῦσε τὸν Ἱμπραήμ Πασᾶ στὸ κάστρο τοῦ Βερατίου. Εἶχε μάθει πῶς ἓνας Ἀγγλος εὐγενὴς βρίσκονταν στὴν περιοχὴ του κι ἄφησε ἐντολὴ στὰ Γιάννενα, τὸν διοικητὴ, νὰ μᾶς παράσχη κατάλυμα καὶ νὰ μᾶς ἐφοδιάσῃ δωρεὰν μὲ ὅ,τιδήποτε χρειαστοῦμε καί, ἂν καὶ μοῦ ἐπετράπη νὰ κάνω δῶρα στοὺς ὑπηρετὲς κλπ., δὲν μοῦ ἐπετράπη νὰ πληρώσω γιὰ ὅ,τιδήποτε οἰκιακῆς χρήσεως ἀντικείμενα καταναλώσαμε.

Βγῆκα περίπατο καθύλα στὰ ἄλογα τοῦ βεζύρη καὶ εἶδα τὰ παλάτια τοῦ ἴδιου καὶ τῶν ἐγγονῶν του· εἶναι λαμπρὰ ἀλλὰ παραστολισμένα μὲ ἀσημί καὶ χρυσάφι. Μετὰ πῆγα περνώντας τὰ βουνά μέσω Ζίτσας, ἓνα χωριὸ μὲ ἑλληνικὸ μοναστήρι (ὅπου κοιμήθηκα κατὰ τὴν ἐπιστροφὴ μου), πρὸς τὴν πρὸ ὁμορφῆς περιοχὴ ποὺ εἶδα ποτὲ (καὶ ποὺ ξεπερνοῦσε καὶ τὴν Κίντρα στὴν Πορτογαλία). Ἐφτασα στὸ Τεπελένι σὲ ἐννιά μέρες. Τὸ ταξίδι μας καθυστεροῦσε πολὺ ἀπὸ τοὺς χειμάρους ποὺ εἶχαν πέσει ἀπ' τὰ βουνά καὶ διέκοπταν τοὺς δρόμους. Ποτὲ δὲν θὰ ξεχάσω τὴν μοναδικὴ σκηνὴ καθὼς ἔμπαινα στὸ Τεπελένι στὶς 5 τὸ ἀπόγευμα, ἐνῶ βασιλεψε ὁ ἥλιος. Ἐφερε στὸ μυαλό μου (μὲ κάποια ἀλλαγὴ στὴν ἐνδυμασία ὅμως) τὴν περιγραφὴ τοῦ Σκότ γιὰ τὸ Κάστρο Μπράνκσομ στὸ «Τραγούδι τοῦ τελευταίου Ραιψωδοῦ» καὶ τὸ φρεουδαρχικὸ σύστημα. Οἱ Ἀλβανοὶ μὲ τὶς ἐνδυμασίες τους (τὶς πρὸ θαυμάσιες σιτὸν κόσμῳ, ποὺ ἀποτελοῦνται ἀπὸ μακριὰ λευκὴ φουστανέλλα, χρυσοκεντημένη κάπα, κόκκινο βελουδένιο χρυσο-κρῶσιτὸ γιλέκο, ἀσημο-στολισμένες πιστόλες καὶ μαχαίρια), οἱ Τάρταροι μὲ τὶς ψηλὰς σκούφιες τους, οἱ Τοῦρκοι μὲ τὶς τεράστιες γοῦνες καὶ τὰ τορμπάνια τους, οἱ στρατιῶτες καὶ οἱ μαῦροι δούλοι μὲ τὰ ἄλογα, οἱ πρῶτοι συγκεντρωμένοι σὲ ὁμάδες σὲ ἓνα τεράστιο ἀνοιχτὸ καγιάτι μπροστὰ ἀπ' τὸ παλάτι, οἱ δεῦτεροι τοποθετημένοι σ' ἓνα εἶδος περιστηλίου πρὸ κάτω, διακόσια ἄλλα σελωμένα καὶ ἔτοιμα νὰ ξεκινήσουν στὸ λεπτό, ταχυδρόμοι νὰ ἔρχονται ἢ νὰ φεύγουν μὲ μηνύματα, τύμπανα νὰ χτυποῦν, παιδιὰ νὰ σημαίνουν τὴν ὥρα ἀπὸ τὸν μιναρὲ τοῦ τζαμιοῦ, ὅλα αὐτὰ μαζί, μὲ τὴν μοναδικὴ θέα τοῦ ἴδιου τοῦ παλατιοῦ, σχηματίζαν ἓνα νέο καὶ μοναδικὸ θέαμα γιὰ ἓναν ξένο. Μὲ ὁδήγησαν σ' ἓνα κομψὸ διαμέρισμα καὶ ὁ γραμματεὺς τοῦ βεζύρη ἐνδιαφέρθηκε γιὰ τὴν ὑγεία μου, κατὰ τὸν τουρκικὸ τρόπο.

Τὴν ἄλλη μέρα γνώρισα τὸν Ἀλῆ Πασᾶ. Ἦμουν ντυμένος μὲ στολὴ καὶ εἶχα ἓνα πολὺ θαυμάσιο σπαθί κλπ. Ὁ βεζύρης μὲ δέχτηκε σὲ πρὶν μεγάλη αἰθουσα μὲ μαρμάρينو δάπεδο· στὸ κέντρο τῆς ὑπῆρχε ἓνα συντριβάνι γύρω ἀπὸ τὸ διαμέρισμα ὑπῆρχαν κατακόκκινοι καναπέδες. Μὲ δέχθηκε ὀρθιος, πράγμα

πὺ ἀποτελεῖ θαυμάσια φιλοφρόνηση ἐκ μέρους ἐνὸς Μουσουλμάνου καὶ μὲ ἔβαλε νὰ καθήσῃ δεξιὰ του. Ἔχω ἕναν Ἑλληνα διερμηνέα πὺ μὲ ἐξυπηρετεῖ πάντοτε, ἀλλὰ ἕνας γιατρὸς τοῦ Ἀλῆ ὀνομαζόμενος Φεμλάριος, πὺ καταλαβαίνει Λατινικά, μὲ ἐξυπηρετήσε αὐτὴ τὴ φορά. Ἡ πρώτη του ἐρώτησις ἦταν, γιατί σὲ μιὰ τόσο νεαρὴ ἡλικία εἶχα φύγει ἀπὸ τὴ χώρα μου (οἱ Τοῦρκοι δὲν ἔχουν ἰδέα ἀπὸ ταξίδι ἀναψυχῆς). Μετὰ εἶπε πὺς ὁ Ἀγγλος πρέσβυς, λοχαγὸς Λήκ τοῦ εἶχε πεῖ πὺς καταγόμενουν ἀπὸ μεγάλη οἰκογένεια καὶ ἤθελε νὰ μεταβιβαθοῦν οἱ χαιρετισμοὶ του στὴν μητέρα μου, τοὺς ὁποῖους τώρα ἐξ ὀνόματος τοῦ Ἀλῆ Πασᾶ σοῦ τοὺς στέλλω. Εἶπε πὺς ἦταν βέβαιος ὅτι ἤμιουν ἀπὸ εὐγενικὴ γενιὰ διότι εἶχα μικρὰ αὐτιά, κατσαρὰ μαλλιά καὶ μικρά, λευκὰ χέρια καὶ εὐχαριστήθηκε ἀπὸ τὴν ἐμφάνισή μου καὶ τοὺς τρόπους μου. Μοῦ εἶπε νὰ τὸν θεωρῶ σὰν πατέρα ἐνόςῃ θὰ βριοκόμουν στὴν Τουρκία καὶ ὅτι θὰ μὲ πρόσεχε σὰν γιό του. Στ' ἀλήθεια, μοῦ φέρονταν σὰν νὰ ἤμιουν μωρὸ καὶ μοῦ ἔστειλε ἀμύγδαλα, σερμπέτια, φρούτα καὶ γλυκὰ, εἴκοσι φορές τὴν ἡμέρα. Μὲ παρακάλεσε νὰ τὸν ἐπισκέπτομαι συχνὰ καὶ τὴν νύχτα, ὅταν δὲν ἦταν ἀπασχολημένος. Ὑστερα, μετὰ τὸν καφὲ καὶ τὸ κάπνισμα, ξεκουράστηκα γιὰ πρώτη φορά. Τὸν εἶδα τρεῖς φορές ἀργότερα. Εἶναι παράξενο πὺς οἱ Τοῦρκοι πὺ δὲν ἔχουν κληρονομικοὺς τίτλους καὶ ἔχουν λίγες μεγάλες οἰκογένειες, ἐκτὸς τῶν Σουλτάνων, ἀποδίδουν τόσο μεγάλο σεβασμὸ στὴν εὐγενικὴ καταγωγή, γιατί βρῆκα νὰ τιμοῦν τὸ γενεαλογικὸ μου δένδρο περισσότερο ἀπὸ τὸν τίτλο μου.

Ἡ ὑψηλότητά του εἶναι 60 ἐτῶν, πολὺ παχὺς καὶ ὄχι ψηλός, ἀλλὰ μὲ ὡραῖο πρόσωπο, ἀνοιχτὰ γαλανὰ μάτια καὶ λευκὴ γενειάδα. Οἱ τρόποι του εἶναι πολὺ εὐγενικοὶ καὶ συγχρόνως κατέχει ἐκείνη τὴν ἀξιοπρέπεια τὴν ὁποία βρίσκω γενικὴ μεταξὺ τῶν Τούρκων. Ἔχει τὴν ἐμφάνισιν ὁποιοῦδήποτε ἄλλου ἐκτὸς τοῦ πραγματικοῦ του χαρακτῆρος γιατί εἶναι ἀνελέητος τύραννος, ἔνοχος τῶν πὺ τρομερῶν φρικαλεοτήτων, πολὺ γενναῖος καὶ τόσο καλὸς σιρατηγὸς πὺ τὸν ὀνομάζουν «Μωαμεθανὸ Βοναπάρτη». Ὁ Ναπολέων τοῦ πρότεινε δυὸ φορές νὰ τὸν κἀν βασιλιά τῆς Ἡπείρου, ἀλλὰ αὐτὸς προτιμᾷ τὰ Ἀγγλικά συμφέροντα καὶ ἀπεχθάνεται τοὺς Γάλλους, ὅπως ὁ ἴδιος μοῦ εἶπε. Εἶναι τόσο σπουδαῖος ὥστε καὶ οἱ δυὸ τὸν πλησιάζουν. Οἱ Ἀλβανοὶ εἶναι οἱ πὺ πολεμοχαρεῖς ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους τοῦ Σουλτάνου, ἂν καὶ ὁ Ἀλῆς κατὰ τύπον μόνον ἐξαρτᾶται ἀπὸ τὴν Πύλη. Ὑπῆρξε μεγάλος πολεμιστὴς ἀλλὰ εἶναι ἐξ ἴσου βάρβαρος ὅσο καὶ ἐπιτυχημένος καὶ σουβλίζει τοὺς ἐπανασιάτες κλπ. κλπ.

Ὁ Βοναπάρτης τοῦ ἔστειλε μιὰ ταμπακιέρα μὲ τὴν εἰκόνα του. Ὁ Ἀλῆς εἶπε ὅτι ἡ ταμπακιέρα ἦταν καλὴ, ἀλλὰ τὴν εἰκόνα μποροῦσε νὰ τὴν παραλείψῃ γιατί δὲν τοῦ ἄρεσε οὔτε ἡ εἰκόνα, οὔτε τὸ πρόσωπο πὺ εἰκόνιζε. Οἱ σκέψεις του νὰ συμπεραίνει τὴ γενιὰ τοῦ ἀνθρώπου ἀπὸ τὰ αὐτιά του, τὰ χέρια του κλπ. ἦταν ἀρκετὰ παράξενες. Σὲ μένα ὑπῆρξε πράγματι, πατέρας δίνοντάς μου γράμματα, φρουρούς, καὶ παρέχοντάς μου κάθε δυνατὴ διευκόλυνση. Οἱ ἐπόμενες συζητήσεις μας ἦταν γιὰ πόλεμο καὶ ταξίδια, τὴν πολιτικὴ καὶ τὴν Ἀγγλία. Κάλεσε τὸν Ἀλβανὸ σιρατιώτη μου πὺ μὲ ὑπηρετεῖ καὶ τοῦ εἶπε νὰ μὲ προστατεύῃ πάσῃ θυσίᾳ. Τὸ ὄνομά του εἶναι Βασίλης καὶ ὅπως ὅλοι οἱ Ἀλβανοί, εἶναι γενναῖος, ἀλύγιστος τίμος καὶ πιστός· ἀλλὰ οἱ Ἀλβανοὶ εἶναι σκληροί, ἂν ὄχι καὶ ὑπουλοὶ καὶ ἔχουν ἀρκετὰ ἐλαττώματα, ἀλλὰ δὲν εἶναι μικροπρεπεῖς. Εἶναι, ἴσως, ἡ πὺ ὁμορφὴ φυλὴ σὲ παρουσιαστικόν, στὸν κόσμον. Οἱ γυναῖκες τους εἶναι μερικὲς φορές ὡραῖες ἐπίσης, ἀλλὰ τίς μεταχειρίζονται σὰν σκλάβες, τίς δέρνουν καὶ μὲ λίγα λόγια τίς χρησιμοποιοῦν σὰν τέλεια ὑποζύγια· ὀργώνουν, σκάβουν καὶ σπέρνουν. Τίς βρῆκα νὰ μεταφέρουν



ξύλα καὶ νὰ ἐπισκευάζουν δρόμους. Οἱ ἄνδρες εἶναι ὅλοι στρατιῶτες καὶ ὁ πόλεμος καὶ τὸ κυνήγι εἶναι τὰ μόνα τους ἐπαγγέλματα. Οἱ γυναῖκες εἶναι οἱ ἐργάτες, πράγμα πού σιὸ κάτω - κάτω δὲν εἶναι καὶ μεγάλη ταλαιπωρία σὲ ἓνα τέτοιο θαυμάσιο κλίμα. Χθὲς στὶς 11 Νοεμβρίου, ἔκανα μπάνιο στὴν θάλασσα. Σήμερα κάνει ἰόση ζέση, ὥστε γράφω σ' ἓνα σκιερὸ δωμάτιο τοῦ σπιτιοῦ τοῦ Ἀγγλου προξένου μὲ ἰοεῖς πόρτες ὀρθάνοιχτες, χωρὶς νὰ ὑπάρχῃ φωτιὰ ἢ ἔστω τζάκι σιὸ σπῆι, ἐκτὸς ἀπὸ εἶδη κουζίνας.

Σήμερα εἶδα τὰ ἐρείπια τῆς πόλεως τοῦ Ἀκτίου, κοντὰ στὴν ὁποία ὁ Ἀντώνιος ἔχασε τὸν κόσμιο σὲ ἓναν μικρὸ κόλπο, ὅπου δύσκολα μπορούσαν νὰ μανουβράρουν δυὸ φρεγάτες. Ἐνα ἐρειπωμένο τεῖχος εἶναι τὸ μόνο πού ἀπέμεινε. Σ' ἓνα ἄλλο μέρος τοῦ κόλπου βρίσκονται τὰ ἐρείπια τῆς Νικοπόλεως πού χτίστηκε ἀπὸ τὸν Αὐνουστο πρὸς τιμὴν τῆς νίκης του. Χθὲς βράδυ ἤμουν σ' ἓναν ἐλληνικὸ γάμο. Ἀλλ' αὐτὸν καὶ χίλια ἄλλα πράγματα δὲν ἔχω οὔτε χρόνο οὔτε χώρο νὰ τὰ περιγράψω.

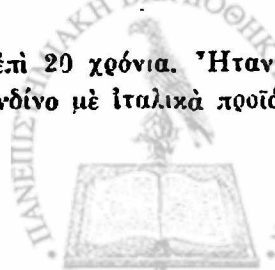
Αὔριο φεύγω μὲ συνοδεία πενήντα ἀνδρῶν γιὰ τὴν Πάτρα, σιὸν Μωσιὰ, κι ἀπὸ ἐκεῖ σιὴν Ἀθήνα, ὅπου θὰ περάσω τὸν χειμῶνα. Πρὶν ἀπὸ δυὸ μέρες παρὰ λίγο νὰ καθῶ σ' ἓνα τουρκικὸ πολεμικὸ πλοῖο ἐξ αἰτίας τῆς ἀγνοίας τοῦ καπετάνιου καὶ τοῦ πληρώματος, ἂν καὶ ἡ θαλασσοταραχὴ δὲν ἦταν τόσο βίαιη. Ὁ Φλέτσερ* καλοῦσε μὲ δυνατὴ φωνὴ τὴν γυναῖκα του, οἱ Ἕλληνες ἐπικαλοῦνταν ὅλους τοὺς Ἀγίους, οἱ Μουσουλμάνοι τὸν Ἀλλάχ, ὁ καπετάνιος ξέσπασε σὲ δάκρυα καὶ ἔτρεξε στὶς καμπίνες λέγοντάς μας νὰ ἐπικαλεσθοῦμε τὸν Θεό. Τὰ πανιὰ ξεσχίσθηκαν, τὰ ἄλμπουρα τραντάζονταν, ὁ ἄνεμος φυσοῦσε δυνατά, ἡ νύχτα ἔπεφτε καὶ ὅλες οἱ ἐλπίδες μας ἦταν νὰ φτάσουμε στὴν Κέρκυρα, τὴν ὁποία κατέχουν οἱ Γάλλοι ἢ, νὰ βροῦμε τὸν «ὕγρὸ τάφο» (ὅπως ἀπελπισμένα τὸν ὀνόμασε ὁ Φλέτσερ). Ἐκανα ὅ,τι μπορούσα νὰ τὸν παρηγορήσω, ἀλλὰ βρίσκοντάς τον ἀδιόρθωτο, περιτυλίχτηκα στὴν Ἀλβανικὴ κάπα μου (ἓνα τεράστιο ἐπανωφόρι) καὶ ξάπλωσα σιὸ κατὰστροφία περιμένοντας τὰ χειρότερα. Ἐχω μάθει νὰ φιλοσοφῶ στὰ ταξίδια μου κι ἂν δὲν τὸ εἶχα κάνει, οἱ θρῆνοι δὲν ὠφελοῦσαν. Εὐτυχῶς πού ὁ ἄνεμος ἐκόπασε καὶ μᾶς ἔσπρωξε πρὸς τὴν ἀκτὴ τοῦ Σουλίου, πρὸς τὴν ξηρά, ὅπου ἀράξαμε καὶ προχωρήσαμε μὲ τὴν βοήθεια τῶν ἐκεῖ κατοίκων πρὸς τὴν Πρέβεζα πάλι. Δὲν θὰ ἔχω, ὅμως, ἐμπιστοσύνη στοὺς Τούρκους ναυτικούς σιὸ μέλλον, ἂν καὶ ὁ Πασῆς εἶχε διατάξει μιὰ ἀπ' τὶς γαλέρες του νὰ μὲ πᾶν στὴν Πάτρα. Γι' αὐτὸ θὰ πάω μέχρι τὸ Μεσολόγγι διὰ ξηρῶς κι ἐκεῖ δὲν ἔχω παρὰ νὰ διαπλεύσω ἓναν μικρὸ κόλπο γιὰ νὰ φτάσω στὴν Πάτρα.

Τὸ ἐπόμενο γράμμα τοῦ Φλέτσερ θὰ εἶναι γεμάτο ἀπὸ θαύματα. Μιὰ νύχτα εἶχαμε καθῆ γιὰ ἑννιά ὥρες στὰ βουνὰ σὲ μιὰ νεροποντὴ καὶ μετὰ εἶχαμε σχεδὸν ναυαγήσει. Καὶ στὶς δυὸ περιπτώσεις ὁ Φλέτσερ τὰ εἶχε χαμένα ἀπὸ τὸν φόβο τῆς πείνας καὶ τῶν ληστῶν στὴν πρώτη καὶ ἀπὸ τὸν φόβο πνιγμοῦ σιὴν δεύτερη. Τὰ μάτια του πειράχτηκαν λίγο ἀπὸ τὶς ἀστραπὲς ἢ ἀπὸ κλάματα (δὲν ξέρω τί ἀπὸ τὰ δύο) ἀλλὰ τώρα ἀνέλαβαν.

Ὅταν μοῦ γράψης, στείλε μου τὸ γράμμα σου στὴν διεύθυνση τοῦ κ. Στρανῆ, τοῦ Ἀγγλου προξένου, στὴν Πάτρα τοῦ Μωσιὰ.

Θὰ μπορούσα νὰ σοῦ πῶ δὲν ξέρω πόσα γεγονότα πού νομίζω πὼς θὰ σὲ διασκέδαζαν ἀλλὰ συσσωρεύονται σιὸ μυαλό μου τόσο πού θὰ πλημιύριζαν τὸ χαρτὶ καὶ δὲν μπορῶ νὰ τὰ τακτοποιήσω, οὔτε νὰ τὰ καταγράψω πάρα πολὺ.

* Τηγετής καὶ φίλος τοῦ Μπάνου, πού τὸν ἀκολούθησε πιστὰ ἐπὶ 20 χρόνια. Ἦταν παρὼν σιὸν θάνατο τοῦ ποιητοῦ. Ἀργότερα ἀνοῖξε μαγαζὶ σιὸ Λονδίνο μὲ ἰταλικά προϊόντα.



συγκεχυμένα. Μ' άρέσουν οί Άλβανοί πολύ· δέν είναι όλοι Τουρκοί, μερικέσ φυλές είναι Χριστιανικές, αλλά ή θρησκεία τους λίγο διαφέρει όσον άφορά τόν τρόπο συμπεριφοράς τους. Θεωροῦνται ως τὰ καλύτερα στρατεύματα στήν Τουρκική ύπηρεσία. "Εζησα μαζί τους κατά τήν πορεία μου, δυό μέρες μιá φορά καί τρεῖς μέρες πάλι σέ έναν στρατώνα στήν Σαλαώρα καί ποτέ δέν συνάντησα στρατιώτες τόσο άνεκτικούς, άν καί έχω έπισκεφθῇ τίς φρουρές σιτό Γιβραλτάρ καί στήν Μάλτα καί έχω ιδῇ πολλά ισπανικά, γαλλικά, σικελικά καί βρεττανικά στρατεύματα. Δέν μοῦ έκλεψαν τίποτε καί πάντοτε μοῦ έλεγαν νά κοπιάσω σίς προμήθειές τους καί σιτό γάλα.

Λιγώτερο άπό μιá έβδομάδα πρίν, ένας Άλβανός άρχηγός (κάθε χωριό έχει τόν άρχηγό του, πού άνεξηρίζεται Πριμάτος), άφοῦ μās βοήθησε νά βγοῦμε άπό τήν τουρκική γαλέρα πού βρίσκονταν σιá χάλια της, άφοῦ μās έδωσε νά φάμε καί φιλοξένησε τήν συνοδεία μου, πού άποτελοῦνταν άπό τόν Φλέτσερ, έναν Έλληνα, δυό Άθηναίους, έναν Έλληνα παπῇ καί τόν σύντροφό μου τόν κ. Χόμπχάουζ, άρνήθηκε όποιαδήποτε άποζημίωση καί δέν ήθελε παρὰ μιá γραπτή βεβαίωση πού νά έλεγε ότι με είχαν δεχθῇ καλώς. "Όταν τόν έπίεσα νά δεχθῇ μερικά τσεκίνια «"Όχι άπάντησε Έπιθυμῶ τήν άγάπη σας καί όχι τήν πληρωμή σας». Αὐτὰ είναι τὰ λόγια του.

Είναι καταπληκτικό πόσο λίγα χρήματα ξοδεύει κανείς σ' αὐτή τή χώρα. "Όταν ήμουν στήν πρωτεύουσα δέν έπρεπε νά πληρώσω τίποτε, κατά διαταγήν τοῦ βεζύρη. Άλλά, άν καί είχα δέκα ξεῖ ἄλογα καί συνήθως ξεῖ ἤ έπτά άνθρώπους, τὰ ξεοδα δέν ήταν ποτέ τὰ μισά άπ' ό,τι ήταν όταν έμεινα τρεῖς έβδομάδες σιτήν Μάλτα, άν καί ό σέρ 'Α. Μπώλλ, ό κυβερνήτης, μοῦ έδωσε ένα σπίτι νά μείνω δωρεάν καί είχα μόνον έναν ύπηρετή. Καί μιá καί τῷφερε ό λόγος, περιμένω ό Χάνσον νά μοῦ έμβάξῃ χρήματα κανονικά γιατί δέν πρόκειται νά μείνω γιά πάντα σ' αὐτή τήν έπαρχία. "Ας μοῦ γράψῃ στήν διεύθυνση τοῦ κ. Στρανῆ, τοῦ "Αγγλου προξένου στήν Πάτρα. Γεγονός είναι ότι ή εὐφορία τῶν πεδιάδων είναι θαυμάσια καί τὰ εῖδη δέν είναι σπάνιο πράγμα πού κάνει αὐτή τήν άξιοσημείωτη φθήνεια. Πηγαίνω σιτήν Άθήνα γιά νά σπουδάσω τὰ Νέα Έλληνικά, πού διαφέρουν πολύ άπό τ' Άρχαῖα άν καί βασικῶς είναι ὅμοια. Δέν έπιθυμῶ νά γυρίσω σιτήν Άγγλία καί οὔτε θά τὸ κάνω, έκτός εάν ύποχρεωθῶ άπό άπόλυτη ανάγκη καί άπό άμέλεια τοῦ Χάνσον· αλλά δέν θά πάω σιτήν Άσία γιά ένα ἤ γιά δυό χρόνια μιá καί πρέπει νά δῶ πολλά σιτήν Έλλάδα καί ὅπως διαπεραιωθῶ σιτήν Άφρική, τούλάχιστον σιá μέρη τῆς Αἰγύπτου. "Ο Φλέτσερ, ὅπως ὅλοι οί "Αγγλοι, είναι πολύ άνικανοποίητος άν καί λίγο συμφιλωμένος με τούς Τουρκούς άπό ένα δῶρο ὀγδόντα πιαστρῶν άπό τόν βεζύρη, πράγμα πού εάν λάβῃς ύπ' ὄψιν τὸ κάθε τι καί τήν άξία τῶν εἰδῶν έδῶ, άξίζει σχεδόν δέκα άγγλικές γκινέες. Δέν υπέφερε άπό τίποτε άλλο παρὰ άπό τὸ κρύο, άπό τήν ζέση καί τὰ ζωῦφια, πράγματα πού εκείνοι πού ξαπλώνουν σέ άγροτοκάλυβα καί διασχίζουν βουνά σέ μιá ψυχρή χώρα, πρέπει νά ύποστοῦν καί τὰ όποια ό ἴδιος ξεῖ, ἴσου έχω ύποσιῇ μαζί του. Άλλά ό Φλέτσερ δέν είναι γενναῖος καί φοβάται τούς κλέφτες καί τίς φουρτιῶνες. Δέν έχω κανέναν σιτόν όποῖον νά δώσης χαιρετισμούς σιτήν Άγγλία καί έπιθυμῶ νά μὴν μάθω τίποτε άπ' αὐτῇ έκτός άπό τὸ νά εἶσαι καλά καί ένα - δυό γράμματα γιά δουλειές άπό τόν Χάνσον, σιτόν όποῖον μπορεῖς νά πῆς νά μοῦ γράψῃ. Θά γράψω όταν μπορέσω καί σέ παρακαλῶ νά πιστέψῃς ότι μένω

ὁ άφοσιωμένος γιός σου,

ΜΠΑ·Υ·ΡΟΝ



ΥΓ. Ἐχω μερικὲς πολὺ θαυμάσιες Ἀλβανικὲς στολές, τὸ μόνο ἄκριβδ ἡράγμα σ' αὐτὴ τῇ χώρᾳ. Κοστίζουν πενήντα γκινέες ἢ κάθε μιὰ καὶ ἔχουν τόσο χρυσό, πὺ στὴν Ἀγγλία θὰ κόστιζαν διακόσιες γκινέες.

Γνώρισα τὸν Χουσεῖν Μπέη καὶ τὸν Μαχμουτ Πασᾶ. Καὶ οἱ δύο, μικρὰ ἀγοράκια, ἑγγονοὶ τοῦ Ἀλῆ στὰ Γιάννενα. Εἶναι ἐντελῶς διαφορετικοὶ ἀπὸ τὰ παλληκαράκια μας, ἔχουν ροδαλὰ πρόσωπα, σὰν ἀρχοντοπούλες, μεγάλα μαῦρα μιάτια καὶ χαρακτηριστικὰ τελείως κανονικά. Εἶναι τὰ πιὸ χαριτωμένα ζώακια πὺ ἔχω ἰδεῖ ποτὲ καὶ ἔχουν ἤδη μπεῖ στὶς τελετὲς τῆς αὐλῆς. Ὁ Τουρκικὸς χαιρετισμὸς εἶναι μία ἐλαφρὰ κάμψη τῆς κεφαλῆς μὲ τὸ χέρι στὸ στήθος καὶ ὑποδεικνύει ἀσπασμό. Ὁ Μαχμουτ εἶναι δέκα ἐτῶν καὶ ἐλπίζει νὰ μὲ ξαναδοῇ· εἴμαστε φίλοι χωρὶς νὰ καταλαβαίνουμε ὁ ἓνας τὸν ἄλλο, ὅπως πολλοὶ ἄλλοι ἄνθρωποι ἂν καὶ ἀπὸ διαφορετικὸ λόγο. Μοῦ ἔδωσε ἓνα γράμμα γιὰ τὸν πατέρα του στὸν Μωριά, γιὰ τὸν ὁποῖον ἔχω ἐπίσης γράμματα ἀπὸ τὸν Ἀλῆ Πασᾶ.



Ἡ πρώτη παραμονὴ τοῦ Μπαύρον στὴν Ἑλλάδα ἔληξε τὸν Μάρτιο τοῦ 1811. Στὸ διάστημα αὐτὸ τῆς διετίας (1809—11) ἔμεινε στὴν Ἀθήνα, ὅπου γνώρισε ἐκτὸς ἀπὸ τὴν κόρη τῶν Ἀθηνῶν καὶ τοὺς γειτονικοὺς ἀρχαιολογικοὺς χώρους (Ἀκρόπολη, Κόρινθο, Σούνιο, ὅπου χάραξε καὶ τ' ὄνομά του στὸ μάρμαρο μιᾶς κολόνας τοῦ ἀρχαίου ναοῦ). Ἀργότερα ἐπισκέφτηκε καὶ τὴν Κωνσταντινούπολη καί, μιμούμενος τὸν Λέανδρο, διέπλευσε ζολιμπώντας τὸ στενὸ τῶν Δαρδανελλίων, ἀπὸ τὴν Σηστὸ στὴν Ἀβυδο. Γυρίζοντας στὴν Ἀθήνα, ἔγραψε τὸ ποίημά του «Ἡ κατάρα τῆς Ἀθηνᾶς»* πὺ ἀποτελεῖ ὕμνο γιὰ τὴν Ἑλλάδα καὶ συγχρόνως ράπισμα κατὰ τοῦ συμπατριώτου Ἑλγιν πὺ ἐσύλησε τὸν ναὸ τῆς θεᾶς τῆς σοφίας. Ἐπιστρέφοντας στὴν πατρίδα του ἐδημοσίευσε τὸ 1812 τὰ δύο ἄσματα τοῦ ποιήματός του «Ταξίδι προσκυνημάτων τοῦ Τσάιλντ Χάρολντ». Πρόκειται γιὰ ἓνα μακρόπνοο ἀφηγηματικὸ ποίημα διαποτισμένο ἀπὸ τὸν ρομαντισμὸ πὺ τὴν ἐποχὴ ἐκείνη μεσουρανοῦσε στὸ λογοτεχνικὸ στερέωμα τῆς Ἀγγλίας. Στὸ ποίημα αὐτὸ ὑπάρχουν πολλὲς στροφές πὺ ἀναφέρονται στὴν Ἑλλάδα καὶ εἰδικότερα στὴν Ἡπειρο, ὅπως εἶναι οἱ στροφές ΧΙΧIII—L τοῦ Β' ἄσματος πὺ περιγράφουν τὸ νοναστήρι τῆς Ζίτσας, ὅπου ὁ ποιητὴς φιλοξενήθηκε κατὰ τὴν ἐπιστροφή του ἀπὸ τὸ Τεπελένι, οἱ στροφές ΙΧΤIII τοῦ ἰδίου ἄσματος πὺ ἀναφέρονται στὴν φιλοξενία τῶν Σουλιωτῶν κ.ἄ. Τόση ἐπιτυχία εἶχε τὸ ποίημα αὐτό, ὥστε ὅπως ἔγραψε καὶ ὁ ἴδιος ὁ ποιητὴς, τὴν ἄλλη μέρα τῆς δημοσιεύσεώς του ξίπνησε διάσημος.

Τὸ 1815 παντρεύτηκε καὶ μετὰ ἀπὸ ἓνα χρόνον χώρισε. Ἐκτοτε ἔφυγε ἀπ' τὴν Ἀγγλία χωρὶς νὰ ἐπιστρέψῃ ποτέ. Ἔζησε γιὰ ἀρκετὸν καιρὸ στὴν Ἑλβετία, ὅπου συνάντησε τὸν ἄλλο μεγάλο ἑλληνολάτρη ποιητὴ καὶ συμπατριώτη του Σέλλει, πὺ τὸ 1821 ἐμπνευσμένος ἀπ' τὴν Ἑλληνικὴ Ἐπανάσταση, εἶχε γράψῃ τὸ λυρικὸ δράμα «Ἑλλάς». Ἀργότερα ἔφυγε γιὰ τὴν Ἰταλία καὶ ἔζησε διαδοχικὰ στὶς πόλεις Βενετία, Ραβένα, Πίζα καὶ κατέληξε στὴν Γένοβα. Κατὰ τὴν διάρκεια τῆς παραμονῆς του στὴν Ἰταλία ἔγραψε τὰ πιὸ γνωστά του ἔργα, τὸ ποίημα «Δὸν Ζουάν», πὺ ἔμεινε ἡμιτελὲς καὶ τὰ δραματικὰ «Μάνφρεντ», «Μαρίνος Φαλιέρος, ὁ δόγης τῆς Βενετίας», «Ὁ Σαρδανάπαλος», «Βέρνερ» κ.ἄ.

* Βλ. Byron: «Ἡ κατάρα τῆς Ἀθηνᾶς», εἰσαγωγή καὶ μετάφραση: Πάνος Καραγιώργος, Γιάννινα 1972.





Είναι γνωστό πώς τὸν Μάρτιο τοῦ 1823* συγκροτήθηκε στὸ Λονδίνο ἐπιτροπή, τὸ Ἑλληνικὸ Κομιτάτο, πρὶν εἶχε σκοπὸ νὰ βοηθήσῃ τὸ ἀγωνιζόμενον Ἑλληνικὸ Ἔθνος γιὰ ν' ἀποκτήσῃ τὴν ἀνεξαρτησία του ἀπὸ τὸν τουρκικὸ ζυγὸ. Ὁ πλοίαρχος Ἐντουαρντ Μπλακιέρ προσεφέρθη ἐθελοντικῶς νὰ ἔλθῃ στὴν Ἑλλάδα μαζί με τὸν Ἕλληνα Ἀνδρέα Λουριώτη γιὰ νὰ συλλέξουν πληροφορίες σχετικὲς μετὰ τὴν κατάσταση, πρὶν ἀκόμα συσταθῇ ἡ ἐπιτροπή. Ὁ Μπάνουσον, τοῦ ὁποῖου ἡ συμπάθεια γιὰ τὴν Ἑλλάδα εἶχε ἐκδηλωθῇ ἀπ' τὸ πρῶτο του ταξίδι, φυσικὸ ἦταν νὰ προσχωρήσῃ καὶ νὰ συμβάλῃ στὶς προσπάθειες τῆς ἐπιτροπῆς. Δέχτηκε μετὰ χαρὰ νὰ ἔλθῃ γιὰ δευτέρη φορὰ στὴν Ἑλλάδα μετὰ σκοπὸ νὰ προσφέρῃ τίς ὑπηρεσίες του, παρ' ὅλους τοὺς ἀρχικοὺς δισταγμοὺς του. Σ' ἓνα γράμμα του σταλμένο στίς 7 Ἀπριλίου 1823 ἀπὸ τὴν Γένοβα στὸν Χομπχάουζ, παλιό του φίλο μετὰ τὸν ὁποῖο περιηγήθηκαν τὴν Ἡπειρο καὶ ἄλλα μέρη πρὶν ἀπὸ 13 χρόνια καὶ πού τώρα εἶχε γίνει ὁ ὑπουργὸς τῶν Στρατιωτικῶν τῆς Ἀγγλίας ἔγραφε:

«Ὅχι πὼς θὰ ἰσχυρίζομαι ὅτι ἔχω στρατιωτικὰς ἱκανότητες, ἀλλὰ θὰ μποροῦσα νὰ ἀναφέρω τὴν πραγματικὴν κατάστασιν τῶν πραγμάτων ἐκεῖ ἢ θὰ μποροῦσα νὰ ἀναλάβω τὴν ἀλληλογραφία τους μετὰ τοὺς δυτικούς φίλους τους».

Καὶ συνεχίζει πολὺ μετριόφρονα:

«Ὁ πλοίαρχος Μπλακιέρ (πού πρόκειται νὰ σοῦ γράψῃ) θέλει νὰ μετ' ὀνομάσῃ μέλος τῆς Ἐπιτροπῆς στὴν Ἀγγλία. Τοῦ εἶπα πὼς τὸ ὄνομά μου μετὰ τὴν παρούσα ἔλλειψη δημοτικότητος ἐκεῖ, μᾶλλον θὰ ἐβλάπτε παρά θὰ ὠφελοῦσε. Ἀλλὰ αὐτὸ ἐσὺ μπορεῖς νὰ τὸ κρίνῃς καὶ φυσικά, χωρὶς νὰ με προσβάλλῃ, γιὰτὶ δὲν ἐπιθυμῶ οὔτε τὴν αἴγλη οὔτε νὰ ἐμφανίζομαι ὡς ἐπίσημος».

(Ἦταν ὁ καιρὸς πού ἡ δημοσία γνώμῃ ἀγανακτισμένη ἀπὸ τὴν ἐγκατάλειψη τῆς γυναίκας του, τὸν ἀνάγκασε νὰ φύγῃ ἀπὸ τὴν Ἀγγλίαν).

Καὶ πὶὸ κάτω:

«Ἄν ὑπάρχουν πράγματα πού θὰ θέλατε νὰ στείλετε στοὺς Ἕλληνες — ὅπως ἱατρικὰ φάρμακα, μπαρούτι, στρεπτά πυροβόλα κλπ. — γιὰ τὰ ὁποῖα μοῦ λένε ὅτι ἔχουν ἀνάγκη, θὰ με βρῇτε πρόθυμον ν' ἀκολουθήσω ὅποιεσδήποτε ὁδηγίες καί, ἐκεῖνο πού ἔχει μεγάλη σημασία, νὰ συνεισφέρω ὅ,τι ἀναλογεῖ στὴν μερίδα μου».

Τὸν ἴδιο καιρό, ἓνα χρόνο πρὶν ἀπ' τὸν θάνατό του, ἡ ἀλληλογραφία του τὸν δείχνει ἀναστατωμένο ἀπὸ τὴν ἰδέα ὅτι μποροῦσε νὰ φανῇ χρήσιμος στὸν Ἀγῶνα τῆς Ἑλλάδος. Τὸ ἐπόμενο γράμμα στάλθηκε στὸν Γραμματέα τῆς Ἑλληνικῆς Ἐπιτροπῆς στὸ Λονδίνο, Τζὼν Μπάουρινγκ.

Γένοβα, 12 Μαΐου 1823

Εὐχαρίστως οἷς γνωρίζω λήψιν τῆς ἐπιστολῆς σας καὶ χαίρομαι γιὰ τὴν τιμὴν πού μοῦ ἔκανε ἡ Ἐπιτροπή. Θὰ προσπαθήσω ν' ἀποδείξω ἀντάξιος τῆς ἐμπιστοσύνης τους μετὰ κάθε μέσο τῶν δυνάμεών μου. Πρώτη μου ἐπιθυμία εἶναι νὰ πάω στὴν Ἑλλάδα προσωπικῶς, ὅπου ἴσως μπορέσω νὰ προωθήσω, ἂν ὅχι τὴν ὑπόθεσιν, τουλάχιστον τὰ μέσα γιὰ τὴν ἀπόκτησιν πληροφοριῶν, τίς ὁποῖες ἡ Ἐπιτροπή ἴσως χρειασθῇ νὰ χρησιμοποιοῖ. Ἡ προτέρα παραμονή μου στὴν χώρα, τὸ ὅτι εἶμαι ἐξοικειωμένος μετὰ τὴν Ἰταλικὴ γλῶσσα (πού ἐκεῖ τὴν μιλοῦν πλατεῖα ἢ τουλάχιστον τόσο ὅσο μιλοῦν τὰ Γαλλικὰ στὰ πὶὸ ἔξε-

* Βλ. C. M. Woodhouse: «The Philhellenes», Λονδίνο, 1969, σελ. 94.



λειτουργία μέρη της Εὐρώπης), καὶ ἡ ὄχι τελεία ἄγνοιά μου τῆς Νέας Ἑλληνικῆς, θὰ μοῦ ἐπέτρεπαν κάποια πρόοδο ἐμπειρίας. Στὸ σχέδιο αὐτὸ τὸ μόνο ἐμπόδιο εἶναι οἰκιακῆς φύσεως καὶ θὰ προσπαθῶ νὰ τὸ ὑπερπηδῶ. Ἄν ἀποτύχω σ' αὐτό, θὰ πρέπει νὰ κάνω ὅ,τι μπορῶ ὅπου βρίσκομαι, ἀλλὰ θὰ εἶναι πάντοτε αἰτία λύπης γιὰ μένα νὰ νομίζω ὅτι ἴσως νὰ εἶχα κάνει περισσότερα γιὰ τὴν ὑπόθεση ἐπὶ τόπου.

Οἱ τελευταῖες μας πληροφορίες γιὰ τὸν πλοίαρχο Μπλακιέρ ἦταν ἀπὸ τὴν Ἀγκόνα, ὅπου ἐπιβιβάστηκε μὲ οὐριό ἀνεμο γιὰ τὴν Κέρκυρα στὶς 15 παρελθόντος μηνός. Τώρα θὰ ἔχη φτάσει πιθανῶς στὸν προορισμό του. Τὸ τελευταῖο γράμμα ποὺ ἔλαβα ἀπ' τὸν ἴδιον γράφτηκε ἀπ' τὴν Ρώμη. Τοῦ εἶχαν ἀρνηθῇ νὰ τοῦ χορηγήσουν διαβατήριον μέσῳ τῆς περιοχῆς τῆς Νεαπόλεως καὶ ἐπέστρεψε γιὰ νὰ κόψῃ πορεία διὰ μέσου τῆς Ρωμανίας γιὰ τὴν Ἀγκόνα. Λίγος χρόνος, ὅμως, φαίνεται νὰ χάθηκε ἐξ αἰτίας τῆς καθυστέρησεως.

Τὸ κυριώτερον ὑλικὸ γιὰ τὸ ὁποῖο ἔχουν ἀνάγκη οἱ Ἕλληνες φαίνεται νὰ εἶναι ἐλαφρὸ πυροβολικὸ εὐμετακόμιστο καὶ εὐχρηστο στὰ βουνά. Κατόπιν χρειάζονται μπαρούτι, μετά, νοσοκομειακὰ ἢ ἰατρικὰ ἐφόδια. Ὁ ταχύτερος τρόπος μεταφορᾶς τοὺς μαθαίνω πὺς εἶναι μέσῳ Ὑδρας, στὴν διεύθυνση τοῦ κ. Νέγρη, τοῦ πρεσβευτοῦ. Εἶχα σκοπὸ νὰ στείλῳ ὠρισμένη ποσότητα ἀπὸ τὰ τελευταῖα — ὄχι καὶ πολλὰ — ἀρκετὰ ὅμως γιὰ ἓνα ἄτομον ποὺ θέλει νὰ δείξῃ τὴν καλὴ του θέληση γιὰ τὴν Ἑλληνικὴ ἐπιτυχία ἀλλὰ περιμένω, γιατί σὲ περίπτωσιν ποὺ θὰ πῆγαινα ὁ ἴδιος, θὰ τὰ ἔπαιρνα μαζί μου. Λέν θέλω νὰ περιορίσω τὴν συνεισφορά μου ἀπλῶς μόνο σ' αὐτό, ἀλλὰ εἰδικώτερα, ἂν μποροῦσα νὰ πάω στὴν Ἑλλάδα ὁ ἴδιος, θὰ διέθετα ὅ,τι μπορῶ ἀπ' τὰ ἐφόδιά μου γιὰ νὰ προωθῶ τὴν μεγάλη ὑπόθεση. Ἀλληλογραφῶ μὲ τὸν κύριον Νικόλαον Καρέλλα (γνωστὸ στὸν κ. Χέρμας), ποὺ τώρα βρίσκεται στὴν Πίζα, ἀλλὰ ἡ τελευταία του πληροφορία ἀπλῶς ἀνέφερε πὺς οἱ Ἕλληνες πρὸς τὸ παρὸν ἀσχολοῦνται μὲ τὴν ὁργάνωσιν τῆς ἐσωτερικῆς διακυβερνήσεώς τοὺς καὶ μὲ τὶς λεπτομέρειες τῆς διοικήσεως. Αὐτὸ θὰ φαίνονταν νὰ σήμαινε ἀσφάλεια, ὁ πόλεμος, ὅμως, φαίνεται νὰ βρίσκεται μακριὰ ἀπ' τὸν τερματισμό του.

Οἱ Τούρκοι εἶναι πεισματάρικη φυλὴ, ὅπως τοὺς ἀπέδειξαν ὅλοι οἱ προηγούμενοι πόλεμοι καὶ θὰ ἐπιτεθοῦν καὶ πάλι ὕστερα ἀπὸ χρόνια, ἔστω καὶ ἡττημένοι, ὅπως ἐλπίζεται νὰ ἡττηθοῦν. Ἀλλὰ σὲ καμιά περίπτωσιν δὲν μπορεῖ νὰ πῇ κανεὶς ὅτι οἱ μόνχοι τῆς Ἐπιτροπῆς θὰ εἶναι μάταιοι. Γιατὶ σὲ περίπτωσιν περὶ ἀκόμα καὶ ἂν οἱ Ἕλληνες ὑποταγοῦν καὶ διασκορπισθοῦν, τὰ χρήματα ποὺ θὰ μπορούσαν νὰ χρησιμοποιηθοῦν γιὰ τὴν βοήθεια καὶ τὴν περισυλλογὴ τῶν ὑπολειμμάτων, ὥστε νὰ ἀνακουφισθοῦν κάπως ἀπὸ τὶς κακουχίας τοὺς καὶ νὰ τοὺς καταστήσουν ἱκανοὺς νὰ βροῦν ἢ νὰ σχηματίσουν μιὰ καινούρια πατρίδα (ὅπως ἀναγκάστηκαν νὰ κάνουν τόσοι μετανάστες ἀπὸ ἄλλα ἔθνη), τὰ χρήματα αὐτὰ θὰ ἦταν «εὐλογημένα καὶ γιὰ κείνους ποὺ τὰ ἔδωσαν καὶ γιὰ κείνους ποὺ τὰ πῆραν»*, ὡς δωρεὰ δικαιοσύνης καὶ καλωσύνης.

Ὅσον ἀφορᾷ τὴν ὁργάνωσιν ταξιαρχίας (πράγμα γιὰ τὸ ὁποῖο ὁ κ. Χόμπαουζ κάνει νύξιν στὸ σύντομον γράμμα του ποὺ ἔλαβα σήμερον, ἐσωκλείοντας αὐτὸ στὸ ὁποῖο ἔχω τὴν τιμὴ νὰ ἀπαντήσω), θὰ κατέληγα νὰ ὑποδείξω, ἐκφέροντας ἀπλῶς γνώμη ποὺ ἀπορρέει ἀπὸ τὴν δυσάρεστη ἐμπειρία τῶν ταξιαρχιῶν ποὺ ἐπιβιβάστηκαν γιὰ νὰ ὑπηρετήσουν στὴν Κολομβία** παρὰ ἀπὸ ὁποιαδήποτε ἀπόπειρα ποὺ δοκιμάστηκε καθόλου στὴν ΕΛΛΑΔΑ, ὅτι ἡ προσοχὴ τῆς Ἐπιτροπῆς θὰ ἦταν καλύτερα ἴσως νὰ στραφῇ στὴ πρόσληψιν ἐμπειρῶν ἀ-

* «Ὁ Ἐμπορὸς τῆς Βενετίας», IT, I, 185.

** Τὸ 1819, ὅταν σχηματίσθηκε ἡ Δημοκρατία τῆς Κολομβίας ὑπὸ τὸν Μπολβάρ.



ζωηιατικῶν, παρὰ σὴν κατὰταξιν ἀπειροπολέμων Βρεταννῶν στρατιωτῶν, ποὺ ἔχουν τὴν τάσιν νὰ εἶναι ἀπειθάρχητοι καὶ ὅχι πολὺ εὐχρηστοὶ σὲ ἀνορθόδοξο πόλεμον, κοντὰ σὺν πλευρῶν ξένων. Μικρὸ σῶμα καλῶν ἀξιοματικῶν, ἰδίως τοῦ πυροβολικοῦ, ἕνας τοῦ μηχανικοῦ μὲ μιὰ ποσότητα ἐφοδίων (τόση ὥση ἢ Ἐπιτροπὴ ἤθελε κρίνει ἀναγκαῖα) τοῦ εἶδους ποὺ ὁ πλοίαρχος Μπλακιέρ ὑπέδειξε ὡς τὰ πιὸ ἀπαραίτητα θὰ ἦταν, θὰ ἔλεγα, μεγάλης χρησιμότητος προσθήκη. Θὰ ἦσαν προτιμότεροι, ἐπίσης, ἀξιοματικοί, ποὺ εἶχαν ὑπηρετήσει προηγουμένως σὴν Μεσόγειο, ἐπεὶδὴ κάποια γνώση τῆς Ἰταλικῆς εἶναι σχεδὸν ἀπαραίτητη.

Θὰ πρέπει νὰ σημειωθῇ ὅτι αὐτοὶ πρέπει νὰ ἔχουν ὑπ' ὄψιν τοὺς πῶς δὲν πρόκειται «νὰ κακοπεράσουν μὲ μπιφτέκια καὶ κρασί», ἀλλὰ πῶς ἢ Ἑλλάδα ποτὲ τὰ τελευταῖα χρόνια δὲν ἔχει παράσχει ἐφόδια πλουσιοπάροχα καὶ πῶς εἶναι πρὸς τὸ παρὸν ἡ χώρα τῶν στερήσεων ὅλων τῶν εἰδῶν. Ἡ παρατήρηση αὕτη ἴσως νὰ φαίνεται ἐπιπόλαιη, ἀλλὰ κατέληξα σ' αὐτὸ βλέποντας πῶς πολλοὶ ξένοι ἀξιοματικοί, Ἰταλοί, Γάλλοι, ἀκόμη καὶ Γερμανοὶ (ἀλλὰ λιγότεροι ἀπὸ τοὺς τελευταίους) ἐπέστρεψαν ἀγανακτιμένοι γιατί εἶχαν φαντασθῇ ὅτι εἴτε ἐπρόκειτο νὰ περάσουν εὐχάριστα εἴτε ὅτι θὰ πληρώνονταν καλά, θὰ ἔπαιρναν γρήγορα προαγωγὴ καὶ θὰ εἶχαν λίγη ὑπηρεσία. Παραπονοῦνται ἐπίσης πῶς δὲν τοὺς δέχτηκε καλὰ ἡ Κυβέρνηση ἢ οἱ κάτοικοι. Ἀλλὰ μερικοὶ ἀπὸ τοὺς παραπονιζόμενους ἦταν ἀπλῶς περιπετειώδεις τύποι, ποὺ εἶχαν προσελκυθῇ ἀπὸ τὴν ἐλπίδα τῆς ἀρχηγίας καὶ τῆς λεηλασίας καὶ ἀπογοητεύθηκαν καὶ ἀπὸ τὰ δύο.

Ὅσοις Ἕλληνες εἶδα ἀρνοῦνται πεισματικὰ τὴν κατηγορίαν τῆς ἀφιλοξενίας καὶ δηλώνουν πῶς μοιράζονται τὰ ὑπάρχοντά τους μὲ τοὺς ξένους ἐθελοντάς ὡς τὸ τελευταῖο ψίκουλο.

Δὲν χρειάζεται νὰ ὑποδείξω σὴν Ἐπιτροπὴ τὰ τεράστια ὀφέλη ποὺ θὰ ἀποκομίσῃ ἡ Μ. Βρεταννία ἀπὸ τὴν ἐπιτυχίαν τῶν Ἑλλήνων καί, κατὰ συνέπειαν, τὴς πιθανῆς ἐμπορικῆς τοὺς σχέσεις μὲ τὴν Ἀγγλίαν, γιατί εἶμαι πεπεισμένος ὅτι ὁ πρῶτος ἀντικειμενικὸς σκοπὸς τῆς Ἐπιτροπῆς εἶναι ἡ ΧΕΙΡΑΦΕΤΗΣΗ τους, χωρὶς ὅποιεσδήποτε ἐνδιαφέρουσες ἀπόψεις.

Ἀλλὰ ἡ σκέψη μπορεῖ νὰ κλίνει γενικῶς πρὸς τὸν Ἀγγλικὸ λαόν, μὲ τὸ πάθος ποὺ τὸν διακρίνει σήμερα γιὰ κάθε εἶδους ὑπολογισμό. Δὲν χρειάζεται νὰ διαπλέουν τὴς Ἀμερικανικῆς θάλασσης ἀντὶ νὰ βοηθήσουν ἕναν λαόν, ποὺ ἀξίζει καὶ ποὺ βρίσκεται πιὸ κοντὰ τους. Οἱ φυσικὲς πηγές, ἀκόμα καὶ γιὰ ἕναν λαόν μεταναστῶν, στὰ Ἑλληνικὰ νησιὰ καὶ μόνο, σπάνια βρίσκουν ὅμοιόν τους καὶ ἡ φθίνουσα παντὸς εἶδους, ὅχι μόνο τῶν ἀναγκαίων ἀλλὰ καὶ τῶν εἰδῶν πολυτελείας (δηλ. τῆς πολυτελείας ποὺ παρέχει ἡ φύσις), ὅπως εἶναι τὰ φρούτα, τὸ κρασί, τὸ λάδι κλπ., σὲ εἰρηνικὴ κατάστασι, εἶναι ἀνώτερα ἐκείνων τοῦ Ἀκρωτηρίου καὶ τῆς Γῆς τοῦ Βὰν Ντιέμιαν καὶ τῶν ἄλλων τόπων ὅπου καταφεύγουν οἱ Ἀγγλοὶ ἀναζητῶντας τὴν τύχην τους διαπλέοντας θάλασσες.

Παρακαλῶ τὴν Ἐπιτροπὴ νὰ μὲ διατάξῃ καθ' οἷονδήποτε τρόπο. Ἐὰν εὐνοηθῶ δι' οἷονδήποτε ὁδηγίων, θὰ προσπαθήσω νὰ τὴς ἀκολουθήσω κατὰ γράμμα εἴτε εἶναι σύμφωνες μὲ τὴν προσωπικὴ μου γνώμην εἴτε ὅχι. Παρακαλῶ νὰ μοῦ ἐπιτραπῇ νὰ προσθέσω τὸν προσωπικόν μου σεβασμὸν πρὸς τὸν κύριον πρὸς τὸν ὁποῖον ἔχω τὴν τιμὴν νὰ γράφω.

Διατελῶ, Κύριε, ὑπόχρεως κλπ.

ΝΟΕΛ ΜΠΑΨΡΟΝ



ΥΓ. Ἡ καλύτερη ἀπόκρουση τῶν ἰσχυρισμῶν τοῦ Gell^ο θὰ εἶναι ἡ δραστήρια ἐφαρμογὴ μεθόδου τῆς Ἐπιτροπῆς. Εἶμαι θερμὸς ἀντιρρησίας καὶ ὑποθέτω πῶς, ἂν ὁ κ. Χόμπχαουζ τὸν πῆρε καθόλου στὰ χέρια του νὰ τὸν διαβάσῃ, λήγῃ εὐκαιρία θὰ ἔχω νὰ τὸν «ἐπιβαρύνω μὲ βοήθεια». Ἄν πάω στὴ χώρα αὕτῃ, θὰ ἐπιδιώξω νὰ ὑποβάλω μιὰ ἀναφορὰ τόσο ἀκριβῇ καὶ ἀντικειμενικῇ, ὅσο θὰ τὸ ἐπιτρέψουν οἱ περιστάσεις. Θὰ γράψω στὸν κ. Καρέλλα. Περιμένω πληροφορίες ἀπὸ τὸν πλοίαρχο Μπλακιέρ, ποὺ μοῦ ὑποσχέθηκε πῶς θὰ ἔχω κάποια γρήγορη εἶδηση ἀπὸ τὴν ἔδρα τῆς Προσωρινῆς Κυβερνήσεως. Τοῦ ἔδωσα συστατικὸ γράμμα γιὰ τὸν Λόρδο Σίντνεϋ Ὁσμπορν, στὴν Κέρκυρα, ἀλλὰ μιὰ καὶ ὁ Λόρδος Σ. εἶναι στὴν ὑπηρεσία τῆς Κυβερνήσεως, ἀσφαλῶς ἡ ὑποδοχὴ του θὰ μποροῦσε νὰ εἶναι ἐπιφυλακτικῇ.



Κατὰ τὸ τέλος Νοεμβρίου 1823 εἶχαν φτάσει ἀρχετοὶ Βρεταννοὶ φιλέλληνες στὴν Ἑλλάδα, εἴτε ἀπεσταλμένοι τοῦ Ἑλληνικοῦ Κομιτάτου τοῦ Λονδίνου, εἴτε ἀπὸ μόνοι τους. Τὸ Κομιτάτο εἶχε στείλει τὸν συνταγματάρχῃ Στάνχοπ, τὸν Οὐίλλιαμ Πάρου, εἰδικὸ στὶς ἐκρηκτικὰς ὕλες καὶ τὸν νεαρὸ γιατρὸ Ἰούλιο Μίλλινγκεν, ποὺ ἀργότερα ἀνικανοποίητος ἀπὸ τὴν ἀμοιβή, ἔφυγε καὶ κατατάχθηκε στὸν στρατὸ τοῦ Ἰμπραήμ. Φυσικὰ δὲν ἦταν μόνο αὐτοὶ οἱ Βρεταννοὶ φιλέλληνες. Ἄς θυμίσουμε ἐδῶ, ἐκτὸς ἀπὸ τὸ ὄνομα τοῦ Μπάνρον, καὶ μερικὰ ἄλλα ὀνόματα στὰ ὁποῖα τὸ ἔθνος μας θὰ χρεωστᾷ εὐγνωμοσύνη: Τσέρτζ. Κόντρινγκτον, Χέϊστινγκς, Φίνλεϋ, Κάννινγκ, γιὰ νὰ περιοριστοῦμε σὲ μερικὰ μόνο.

Ὁ Μπάνρον, ἀφοῦ παρέμεινε ἀναποφάσιτος γιὰ ζάμποσον καιρὸ καὶ ἀφοῦ ἀναμείχθηκε στὴν ἐπανάστασι τῶν Καρμπονάρων στὴν Ἰταλία, τέλος ἀποφάσισε νὰ κατεβῇ στὴν Ἑλλάδα γιὰτὶ πίστεψε πῶς εἶχε ἔλθει ὁ καιρὸς γιὰ νὰ φανῇ χρήσιμος στὸν Ἀγῶνα. Φεύγοντας ἀπὸ τὴν Γένοβα μὲ ναυλωμένο πλοῖο, τὸν «Ἡρακλῆ», σταμάτησε στὸ Λιβόρνο γιὰ νὰ παραλάβῃ μερικοὺς Ἑλληνες ταξιδιωτὲς ποὺ προσορίζονταν γιὰ τὴν πατρίδα τους.

Στὴν Κεφαλληνίᾳ ἔφτασε στὶς ἀρχὲς Αὐγούστου 1823. Τὸν πρῶτο μῆνα τὸν πέρασε ἐπὶ τοῦ «Ἡρακλέους» καὶ τὸν Σεπτέμβριο ἐγκαταστάθηκε στὸ χωριὸ Μεταξάτα ἀπ' ὅπου ἔγραψε στὸν φίλο του Χόμπχαουζ τὸ παρακάτω γράμμα. Μαζί του εἶχε τὸν κόμητα Πέτρο Γκάμπα, τὸν Τρελώνυ, τὸν γιατρὸ Μπράουν ποὺ τὸν εἶχαν παραλάβει ἀπ' τὸ Λιβόρνο καὶ 8 ὑπηρέτες. Ἐδῶ ἔμεινε ὁ Μπάνρον μέχρι τὰ τέλη Δεκεμβρίου 1823, ὁπότε καὶ διαπεραιώθηκε στὸ Μεσολόγγι, ὅπου τοῦ ἦταν γραφτὸ ν' ἀφίση τὴν τελευταία του πνοὴ σὲ χρόνον λιγώτερον ἀπὸ 4 μῆνες.

Μεταξάτα, 11 Σεπτεμβρίου 1823

Ἀγαπητέ μου Χόμπχαουζ,

Τὸ γράμμα αὐτὸ θὰ σοῦ τὸ φέρῃ ὁ πλοίαρχος Σκῶτ τοῦ «Ἡρακλῆ», ὁ ὁποῖος μὲ ἔφερε σ' αὐτὰ τὰ μέρη καὶ φέρθηκε πολὺ καλά. Εἶναι θαυμάσιος γερο-θαλασοδύκος καὶ τὰ περάσαμε εὐχάριστα στὸ ταξίδι. Ἐπὶ πλέον εἶναι ἀδελφὸς δύο ἐκλογέων σου καὶ σὰν τέτοιο νὰ τὸν περιποιηθῇς μὲ ὅλη τὴν ἀπαιτούμενῃ ὑπόληψιν· ἐπίσης μὲ λίγο ποτὸ μὲ τὸ ὁποῖο κανονικὰ πλαισιώνει τὶς περισσότερες ὥρες τοῦ 24ώρου. Εἶναι πραγματικὸς τύπος, σὲ διαβεβαιῶ,

* Ὁ σὲρ Οὐίλλιαμ Τζέλλ στὸ ἔργο του «Διήγησις Ταξιδίου στὸν Μωριά», 1823, εἶχε ὑποστηρίξει ὅτι ἡ Ρωσικὴ κυριαρχία θὰ ἦταν εὐεργετικὴ γιὰ τοὺς Ἑλληνες.



ὅπως θὰ τὸ καταλάβῃς μὲ τὴν πρώτη ματιά. Ἔλαβα τὰ γράμματά σου, καθὼς καὶ τῆς Ἐπιτροπῆς, οἷα δυὸ ἐκ τῶν ὁποίων τὸ παρὸν ἀποτελεῖ ἀπάντηση. Θὰ ἐπιδιώξω νὰ πράξω τὸ καθήκον μου γιὰ τὴν Ἐπιτροπὴ καὶ τὴν ὑπόθεσιν.

Ὅταν φτάσαμε ἐδῶ στὶς ἀρχὲς Αὐγούστου βρήκαμε τὴν ἀπέναντι ἀκτὴ ἀποκλεισμένη ἀπὸ τὸν τουρκικὸ στόλο. Κυκλοφοροῦσαν εἰδήσεις παντὸς εἶδους γιὰ διαιρέσεις μεταξὺ τῶν ἰδίων τῶν Ἑλλήνων. Ὁ ἑλληνικὸς στόλος δὲν εἶχε βγῆ ἔξω (καὶ ἀπ' ὅ,τι ξέρω, δὲν ἔχει βγῆ ἀκόμη) καὶ ὁ Μπλακιέρ ἔχει φύγει γιὰ τὴν πατρίδα του ἢ τουλάχιστον βρίσκεται καθ' ὁδὸν καὶ δὲν ὑπῆρχαν εἰδήσεις γιὰ μένα ἀπὸ τὸν Μωριὰ ἢ ἀπ' ἄλλου. Μὲ τὶς συνθήκες αὐτὲς καὶ ἐπὶ πλέον λόγῳ τῆς ἀπροθυμίας τοῦ πλοίαρχου Σκῶτ (καὶ ἦταν ἀρκετὰ εὐλογη) νὰ διακινδυνεύσῃ μὲ τὸ πλοῖο του ἀνάμεσα σ' ἐκείνους ποὺ εἶχαν ἀποκλείσει τὴν περιοχὴ, χωρὶς νὰ εἶναι σίγουρος γιὰ τὸ καράβι του, ἀποφάσισα νὰ παραμείνω ἐδῶ περιμένοντας εὐνοϊκὴ εὐκαιρία γιὰ νὰ διαπεραιωθῶ καὶ νὰ συγκεντρώσω (εἰ δυνατόν) καμιά θετικὴ πληροφορία.

Ἐν τῷ μεταξὺ ἔκανα μιὰ περιοδεία στοὺς λόφους ἐδῶ γύρω κατὰ τὸν παλιό μας τρόπο καὶ μετὰ πέρασα ἀπέναντι στὴν Ἰθάκην πού, σὰν συνέχεια σιτὴν Τρωάδα, ἕνας πρώην περιηγητὴς τῆς Ἑλλάδος θὰ ἤθελε νὰ ἰδῇ. Ἰκανοποιήθηκα καὶ ἀπὸ τὰ δύο καὶ ἐπὶ πλέον μᾶς περιποιήθηκαν μὲ τὸν πιὸ εὐγενικὸ τρόπο ὅλες οἱ ἀρχές, στρατιωτικὲς καὶ πολιτικὲς· ὁ συνταγματάρχης Napier ὁ διοικητὴς (τοῦ ὁποίου τὸ ὄνομα καὶ τὴν φήμην ξέρεις), καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ τοῦ 8ου Συντάγματος μὲ λίγα λόγια ὅλοι οἱ συμπατριῶτες μας.

Ἡ φιλοξενία τους καὶ ἐδῶ καὶ στὴν Ἰθάκην ἦταν πραγματικὰ πολὺ ἐντυπωσιακὴ γιατί τὰ δεῖπνα σκοτώνουν ἕναν ἄνθρωπο μὲ ἀδύνατο στομάχι. Ἐπέμειναν ἐπίσης νὰ μᾶς δώσουν κατὰλυμα, ἀλλὰ δὲν θὰ προσέβαλα τὴν καλὴ τους διάθεσιν καὶ βρίσκομαι ἐδῶ σ' ἕνα πολὺ ὁμορφο χωριό, μεταξὺ βουνῶν καὶ θαλάσσης, περιμένοντας αὐτὸ ποὺ ὁ Ναπολέων ὀνομάζει «πορεία τῶν γεγονότων». Τὰ γεγονότα, ἐν τούτοις, κρατοῦν τὴν πορεία τους κάπως μυστικῇ ἀλλὰ φαίνεται σχεδὸν βέβαιον ὅτι ὑπάρχουν διαιρέσεις καὶ ὅτι ὁ Μαυροκορδαίος εἶναι ἐκτὸς (μερικοὶ λένε ἐντὸς πάλι) ποὺ θάταν κρίμα, ἀφοῦ εἶναι ὁ μόνος πολιτισμένος ἄνθρωπος (λένε) μεταξὺ τῶν ἐλευθερωτῶν.

Ὁ τουρκικὸς στόλος ἔφυγε ἀφίνοντας 15 ἀγγλικά καράβια νὰ περιπολοῦν στὸν κόλπο.

Ὁ κ. Μπράουν καὶ ὁ κ. Τρελόνι πῆγαν ἔκτοτε ἀπέναντι μ' ἕνα καράβι σ' ἕνα μέρος τῆς ἀκτῆς ποὺ δὲν ἐπιτερεῖται, μὲ γράμματα ἀπὸ μένα πρὸς τὴν ἑλληνικὴ κυβέρνησιν στὴν Τριπολιτσά καὶ γιὰ νὰ συλλέξουν πληροφορίες. Τὰ μικρὰ καράβια λίγο ριψοκινδυνεύουν· δὲν συμβαίνει ὅμως τὸ ἴδιο μὲ τὰ μεγαλύτερα ποὺ δὲν μποροῦν νὰ γλιστρήσουν παντοῦ, ὅπως οἱ Μουσουλμάνοι δὲν εἶναι τόσο προσεκτικοί. Ὁ κόμης Γκάμπα*, ἕνας νέος 23 ἐτῶν περίπου εἶναι ἐδῶ μαζί μου καὶ εἶναι πολὺ δημοφιλὴς μεταξὺ τῶν Ἀγγλῶν. Εἶναι, σὲ διαβεβαιῶ, θαυμάσιον παλληκάρι, ἀπ' ὅλες τὶς ἀπόψεις. Ἔχω γράψει γιὰ νὰ πληροφορήσω τὴν ἑλληνικὴ κυβέρνησιν γιὰ τὴν πιθανὴ προσέγγισιν τοῦ πλοίου,

* Πρόκειται γιὰ τὸν Ἰταλὸ κόμητα Πέτρο Γκάμπα, φίλο, γραμματέα καὶ ὑπασπιστὴ τοῦ Μπάνφρον καὶ ἀδελφὸ τῆς κόμισσας Τρεξίας Γκουϊτσιόλι μετὰ τὴν ὁποία ὁ Μπάνφρον εἶχε αἰσθηματικὸ δεσμό. Ὁ Γκάμπα ἐξέδωκε τὸ 1825 τὸ Λονδίνον βιβλίον μετὰ τίτλον: «Ἐκθεσίς τῶν κατὰ τὴν μετάβασιν τοῦ Βύρωνος εἰς Ἑλλάδα». Τὸ βιβλίον μεταφράστηκε καὶ στὰ ἑλληνικά ἀπὸ τὸν Μπάμπη Ἀννίνο τὸ 1925 καὶ ἐπανεξεδόθη στὶς ἐκδόσεις Γαλαξία (1966).



περὶ τοῦ ὁποίου ἀναφέρει ἡ Ἐπιτροπὴ γιὰ νὰ ἐτοιμαστοῦν νὰ παραλάβουν τὸ φορτίο του. Γνωστοποίησα ἀμέσως τὴν ἀφίξή μου στὸν Μάρκο Μπότσαρη καὶ μὲ ἓνα μικρὸ καράβι πού τὸ πλήρωσα ἀρκετὰ καὶ πού κατάφερε νὰ εἰσχωρήσῃ διὰ μέσου τῆς ἀποκλεισμένης περιοχῆς, ἔστειλα τὴν εἶδηση. Ἀπάντησε πὼς ἤθελε νὰ πάω ἀπέναντι καὶ δήλωσε ὅτι λογάριαζε νὰ συγκρουσθῇ μὲ τοὺς Τούρκους τὴν ἐπομένη μέρα (τῆς ἡμερομηνίας τῆς ἐπιστολῆς του), πράγμα πού ἔπραξε καὶ σκοτώθηκε, ἀλλὰ τὸ τμήμα του κέρδισε τὴν νίκη καὶ ὁ ἴδιος φέρθηκε πολὺ γενναῖα, σύμφωνα μὲ ὅλες τὶς πληροφορίες, μέχρι τὴν στιγμή πού τραυματίσθηκε θανάσιμα. Ὅπωςδήποτε τὸ γεγονός ἦταν ὀδυνηρὸ καὶ γιὰ τὴν ἀπώλεια τοῦ ἀνδρὸς καὶ γιατί μὲ εἶχαν εἰδικῶς συστήσει σ' αὐτὸν (τὸν ἀρχηγὸ τῶν Σουλιωτῶν) καὶ δὲν μπορῶ νὰ ἔχω τὴν ἴδια ἐμπιστοσύνη στὸν διάδοχό του, ὁ ὁποῖος εἶναι λιγώτερο γνωστός.

Ἀνέλαβα σαράντα Σουλιῶτες ἐδῶ νὰ τοὺς πληρώνω. Πῆρα τὰ ὅπλα τους (τῇ μεσολαβήσει τοῦ συνταγματάρχου Napier στὸν στρατηγὸ Adam) καὶ τοὺς ἔστειλα νὰ συνενωθοῦν μὲ τοὺς συμπατριῶτες τους, πρὶν ἀπὸ λίγες μέρες, ὅταν εἶχε ἐξασθενήσει κάπως ὁ ἀποκλεισμός. Μοῦ κόστισαν ἀρκετὰ δολλάρια καὶ τὸ ἀντίτιμο τῆς διαπεραιώσεώς των (κάπως ὑψηλὸ κλπ.), ἀλλὰ νόμισα πὼς ἦταν καλύτερο νὰ περιμένω ὁδηγίες ἀπ' τὴν Τριπολιτσά, πρὶν καθορίσω τὸ μέρος ὅπου θὰ ἔπρεπε νὰ προχωρήσω μὲ τὴν ἔγκριση τῆς Ἑλληνικῆς Κυβερνήσεως. Ἔχω ξοδέψει ἐπίσης μερικὲς ἑκατοντάδες δολλάρια βοηθώντας τοὺς Ἕλληνες πρόσφυγες στὴν Ἰθάκη καὶ παρέχοντας ἐφόδια σὲ μιὰ Μωραϊτικὴ οἰκογένεια πού βρίσκονταν σὲ μεγάλη ἀθλιότητα.

Οἱ Τούρκοι εἶναι ἰσχυροὶ στὴν Ἀκαρνανία, ἀλλὰ δὲν μπορεῖ νὰ βασίζεται κανεὶς σὲ ὁποιοδήποτε πληροφορίες. Οἱ εἰδήσεις τῆς σήμερον ἀντιτίθενται πρὸς τὶς εἰδήσεις τῆς αὔριον. Ὑπάρχουν μεγάλες διαιρέσεις καὶ δυσκολίες καὶ ἀρκετοὶ ξένοι ἀπομακρύνθηκαν δυσσαρεστημένοι ὅπως συνήθως. Πρὸς τὸ παρὸν πρόθεσή μου εἶναι νὰ μείνω ἐδῶ ἢ ἐκεῖ ὅσο βλέπω προοπτικὴ πλεονεκτημάτων τῆς ὑποθέσεως. Ἀλλὰ δὲν πρέπει νὰ ἀποκρύψω ἀπὸ σένα καὶ ἀπὸ τὴν Ἐπιτροπὴ ὅτι οἱ Ἕλληνες φαίνεται νὰ κινδυνεύουν περισσότερο ἀπὸ δικές τους διαιρέσεις παρὰ ἀπὸ τὶς ἐπιθέσεις τοῦ ἐχθροῦ. Ὑπάρχουν διαδόσεις γιὰ προδοσίαν καὶ ὅλα τὰ εἶδη κομμάτων μεταξύ των· ζήλεια γιὰ τοὺς ξένους καὶ μιὰ ἐπιθυμία γιὰ τίποτε ἄλλο παρὰ γιὰ χρῆμα. Ἀπορρίπτουν ὅλες τὶς βελτιώσεις ὅσον ἀφορᾷ τὴν τακτικὴ καὶ δὲν φέρονται καλά, λέγεται, στοὺς ξένους ἀξιωματικούς κλπ. στὴν ὑπηρεσίαν τους. Σοῦ τὰ γράφω αὐτὰ ὡς ἀναφορὰ ἀλλὰ ἀσφαλῶς δὲν μπορῶ νὰ πῶ πολλὰ γιὰ κείνους πού εἶδα ἐδῶ. Ὁ σκλάβος δὲν ἔχει ἀπαλλαγὴ ἀκόμη ἀπὸ τὰ Σατουρνάλια του. Μιὰ καὶ εἶσαι ἐνήμερος πὼς αὐτοὶ ἦταν πρὶν, δὲν χρειάζεται νὰ πῶ πολλὰ πάνω στοῦ θέμα.

Σὲ παρακαλῶ γράψε καὶ πές μου πὼς εἶσαι. Εἶμαι καλύτερα γιὰ τὸ ταξίδι μου καὶ ἄντεξα τὸν καυτὸ ἥλιο πάνω στοὺς λόφους τοῦ νησιοῦ πού εἶναι ἐδῶ καὶ στὴν Ἰθάκη σὰν ἡλιακὸ ρολόγι.

Ἀληθινὰ δικός σου

NOEL MΠΑΥΡΟΝ



"ΜΥΚΗΝΑΪΚΟ"

Ίζετείω τις κόργες νά ψιθυρίσουν τὸ νανούρισμα τῆς βροχῆς,
ὅταν κατασκηνώνει στὶς θιμωνιές τῆς ἀλύγιστης ἐφηβείας τῶν ὑακίνθων,
κοντὰ στὴ θανατερὴ ἀπομόνωση τῶν αἰχηρῶν κάκτων.

Ἐξορκίζω τὸ βαρὺ σίννεφο, φιλώντας τὴν ἄκρη τοῦ μανδύα τ' οὐρανοῦ,
μέσα ἀπ' τοὺς δοξαστικούς πίδακες τῆς πύλης τῶν Λεόντων μὲ ὕδατοπετώσεις φωτός,
ξευγαρώνοντας τις πέτρες, τις ζυμωμένες μὲ δούλων αἷμα καὶ μαννάδων οἰμωγές,
ἀγγίζοντας τὸ περιδέραιο τῆς αἰδίας σαγήνης τῆς Βασίλισσας,
γεμάτο γαλαζωπές ἀποχρώσεις ἀπὸ τις φλέβες ἀρίστων ἐραστῶν,
νὰ στάζει κόμπους ἡδονῆς στὸν κρατῆρα τῆς ἀνώφελης ἀπόλαυσης!...

Ἀτενίζω τις γουβωτές παρειές τοῦ ἀνασκαφέντος Μεγάρου,
μὲ τὸ ἀμφισβητούμενο λείψανο κάποιου Ἀτρείδη, φορτωμένου
ματαιόδοξα δακτυλίδια, ὑψηλετεῖς πόρπες καὶ ὑπερνεφελεῖς πῆλινες,
σκορπισμένους στὴ καταφρόνια μιᾶς ἐποχῆς ἀδιάφορης,
γιὰ δαπανηρὲς ἐκστρατείες καὶ στενόκαρδες οἰκογενειακὲς ἀντεκδικήσεις!...

Γιατὶ αὐτὰ τὰ Μυκηναϊκὰ λείψανα νὰ ὁροθετοῦν τὴν ἀλκὴ τῆς θύμησης;
γιατὶ αὐτὲς οἱ ἀπόμακρες κατατομὲς τῶν τεφρῶν καὶ βωθῶν βράχων,
νὰ δυναστεύουν κυριαρχικὰ τὰ ταξίδια τῶν χαρταετῶν μας,
ὅταν ζυγιάζονται πάνω ἀπ' τὸ ἀναμαλλιασμένο καύκαλο τοῦ ἀνυδρου κάμπου,
μὲ τις στιμένες βλεφαρίδες τῶν λεμονιῶν καὶ τις γδαρμένες κνήμες τῶν κίτρων;

Γιατὶ αὐτὰ τὰ Μυκηναϊκὰ ἐγκάθετα θησαυρικὰ κτερίσματα,
νὰ σφραγίζουν μὲ τὸ δακτυλιόλιθο τῆς ἀκινήσιας τὸ ράμφος τοῦ κότσουφα,
γιατὶ νὰ ἀναταράζουν τὰ ἀφρόνια στρωσίδια τοῦ γλανζοῦ πελάγους
μὲ τὰ νυφιάτικα τραγοῦδια τῶν ἀνεξίτακων ψαρονιῶν,
ὅταν σιγοφιλοῦν τοὺς κοραλλένιους μαστοὺς πλατανόσχημων νησιῶν;

Γιατὶ αὐτὸ τὸ Μυκηναϊκὸ ἀπόγευμα νὰ μαχαιρώνεται σταυρωτὰ
ἀπὸ τόσα ἐφιαλτικὰ ἐρωτηματικὰ καὶ νηπενθεῖς φαντασιώσεις,
μέσα στοῦ τάφου τῇ σιγῇ καὶ σὲ θανῆς ἀντίκρουσμα;

ΝΙΚΟΛΑΟΣ ΒΑΡΔΑΡΗΣ

ΦΙΛΕΣ ΜΟΥ ΤΗΣ ΑΥΛΗΣ

Φίλες μου τῆς αὐλῆς! Τριαντάφυλλα, λουλούδια...
καρδιὲς ἀδελφικές!

Σᾶς εἶδα ἐρωτευμένες, στὰ χάρδια ἀγαπημένων σας,
μέσα σὲ κῆμα ρόδινο μεθυστικὸ νὰ πλέτε.
Κι' ἔστεκα μπρὸς σας κλαίγοντας καὶ σᾶς παρακαλοῦσα
νὰ στείλετε τὴ χάρη τοῦ ἔρωτά σας καὶ σὲ μένα.

Γιατὶ ὁ ἀγαπημένος μου εἶχε γεννηθεῖ στὸν κόσμο.
Ἄκουγα τὸν παλμό του... Μοῦγενεφε ἡ μορφὴ του
παντοῦ μὲς στὸν ἀέρα, μὲς σ' ὅλους τοὺς καθρέφτες,
τοὺς βάλτους, τὰ ποτάμια, τὰ κρύσταλλα τῆς νύχτας.
Μὲς στὸ μεγάλο κόσμον ἔφαχνε νὰ μὲ βρεῖ.

Προσεχτικὲς μ' ἀκοίσατε. Τὰ δάκρυά μου πότισαν
τὴν τρυφερὴ καρδιά σας. Καὶ στείλατε τὸ μήνυμα



μέ τις χορδές τῆς αὔρας, τὰ βούκινα τοῦ ἀγέρα
νὰ τῶβρει ὁ ἀγαπημένος μου.

Γιατί ἤξερε πῶς ζοῦσα. Πῶς εἶχα γεννηθεῖ.
Ἄκουγε τὸν παλμό μου. Τοῦγενεφε ἡ μορφὴ μου.
Μὲς στὸ μεγάλο κόσμο ἔφαχνε νὰ με βρεῖ.

Τώρα,
μ' ἓνα τραγοῦδι ξένοιαστο σὰν τοῦ νεροῦ ἡ καρδιά μου
μέ τις πολύχρωμες κλωστές, τὰ πιὸ ἀκριβὰ πλουμίδια,
μὲς στὸν καμβὰ τῆς προσμονῆς κεντάει τὸνειρό της.
Τὰ πέταλά της ἄγρυπνα σκιρτοῦν στὸν κάθε ἦχο.

Γιατὶ ὁ ἀγαπημένος μου κίνησε νὰ με βρεῖ.
Ἀνοίχτηκε τὸ βῆμα του μὲς στὸ μεγάλο κόσμο.
Οἱ πρόθυμες πεδιάδες, οἱ ἐρωτικές τῆς ἀνοιξης,
οἱ δρόμοι οἱ καλόγνωμοι γρικοῦν τὸ πέρασμά του.
Τρέχει μὲ τοῦ ἀνέμου τῇ φτερωτῇ δορκάδα.
Λάμπει σὰν ἀστραπή.

ΑΙΜΙΛΙΑ ΙΒΟΥ

Α Γ Α Π Η Μ Ε Ν Η

Α'.

1.

Στὰ ξέπλεκα
μαλλιά πυρρός ὁ ἄνεμος
τὴν γῆ σεργιανίζει.

2.

Ἀχερουσία
τὸ βλέμμα στροβιλίζει
τὴν ἐλπίδα στὴ θλίψη.

3.

Γυναῖκα,
ἀπ' τὸ στήθος σου βύζαξα
αἷμα καὶ πόνο.

1.

Στὴν προσμονὴ
τοῦ μεγάλου σεισμοῦ
τὰ ὄνειρα πυρπολήσαμε.

3.

Γιοφύρι
ἡ ἀγάπη μας ἀνάμεσα
στὸν Θεὸ καὶ στὸν κόσμο...

Β'.

1.

Μετέωρος
τὸ χέρι σου κρῖνος
στὴ μήτρα τῆς προσδοκίας.

2.

Ἀργεῖς
καὶ οἱ στιγμὲς ὑφαίνουν
ἀγκαθωτὸ τὸν χρόνο.

3.

Ἀγαπημένη
φῶς καὶ ὄνομα ἐνδὸς
θεοῦ ποὺ πεθαίνει!...

Γ'.

2.

Γυμνοὶ
ἀγνὸν ὑψώνουμε τὸν Ἔρωτα
μὲ τὸν παλμὸ τῶν ἄστρων.

ΝΙΚΟΣ Α. ΤΕΝΤΑΣ



ΜΑΚ ΔΙΖΔΑΡ

('Ανανεωτής τῆς σλοβενο - κροάτικης
ποιητικῆς γλώσσας)

Ο ΕΠΙΤΑΦΙΟΣ ΤΟΥ ΣΤΡΑΤΙΩΤΗ

Μετάφραση
ΛΑΜΠΡΟΥ ΜΑΛΑΜΑ

Ἐνθάδε κεῖται
Ὁ ἀγαπητὸς στρατιώτης
Πάνω στὴ γῇ
Κληρονομιά
Τῶν ἀλλοτρίων

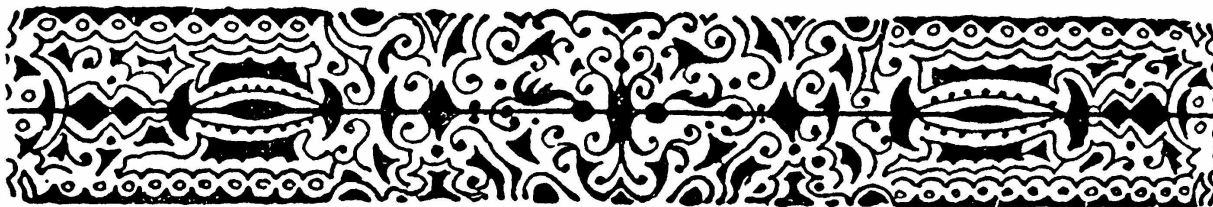
Ἔζησε
Μέρα νύχτα
Σ' ἐπίκληση θανάτου
Δὲν ἔβλαψε κανένα
Μήτ' ἓνα μυρμήγκι
Σὰν στρατιώτης ἔκανε
Σὲ πέντε κι ἄλλες μάχες
Χωρὶς θώρακα κι ἀσπίδα
Γιατὶ οἱ πίκρες μιὰ φορὰ
Τελειώσανε γιὰ πάντα

Πέθανε
Ἀπὸ παράξενο κακό:
Μὴ τὸ θερισμό μου σπάθα
Μὴ φαρμακερὸ ἐσὺ βέλος
Σ' ἄγναντο πόνου πέφτεις

Στὸν ὅμοιο χρόνον τοῦ πολέμου
Ἡ ἀγάπη σπαρταράει
Στῆς σκλαβιάς τὰ δίχτυα

Ἄν συμφωνεῖτε σὰ νὰ ποῦμε
Μακριὰ οἱ στράτες
Τοῦ Κυρίου
Σὰς ἱκετεύω
Πέστε μου
Τὴν τιμιότητά μου...





ΦΡΑΓΚΙΣΚΟΥ ΝΤΕ ΜΟΝΚΑΝΤΑ

Μετάφραση (από τὰ Ἴσπανικά):

ΜΑΓΙΑΣ - ΜΑΡΙΑΣ ΡΟΥΣΣΟΥ

Η ΕΚΣΤΡΑΤΕΙΑ ΤΩΝ ΚΑΤΑΛΑΝΩΝ ΚΑΙ ΤΩΝ ΑΡΑΓΩΝΕΖΩΝ ΕΝΑΝΤΙΑ ΣΤΟΥΣ ΤΟΥΡΚΟΥΣ ΚΑΙ ΤΟΥΣ ΕΛΛΗΝΕΣ

(Εἰσαγωγή)

Ἡ οἰκογένεια τῶν Μονκάντα, ποὺ τὸν XVI αἰῶνα τὴν βρίσκουμε νὰ λάμπη ἀπὸ πλοῦτη καὶ δόξα, ἔχει τὶς ρίζες της βυθισμένες στὴν ἀχλὺ τοῦ θρύλου ποὺ τοὺς θέλει ἀγωνιστὲς φανατικοὺς ἐνάντια στοὺς μαυριτανοὺς. Γιὰ τὰ νεανικὰ χρόνια τοῦ συγγραφέα τῆς ἱστορίας μας ποὺ βαφτίστηκε τὸ 1586, ἐλάχιστα πράγματα εἶχαν διασωθῇ. Ἀνάμεσα σ' αὐτά, οἱ πληροφορίες γιὰ τὶς γνώσεις του γιὰ τὴν ἑλληνολατινικὴ ἀρχαιότητα. Ἀκόμα εἶναι γνωστὸ πὼς «ἀπὸ παιδάκι» ἀκολουθοῦσε τὸν πατέρα του στοὺς πολέμους, πρᾶγμα ποὺ τὸν ἔκανε ἀργότερα ἄξιο πολιτικὸ καὶ στρατηγό. Τούτῃ τὴν ἀξιωσύνη θὰ τὴν πληρῶσῃ ἀκριβὰ μένοντας παντοτινὸς δέσμιός της, θυσιάζοντας τὴν ἡσυχὴ ζωῇ τοῦ διανοομένου. Ὡς τὸ τέλος τῆς σύντομης ζωῆς του παρακαλεῖ μὲς στὰ γράμματά του τὸν βασιλιά καὶ κύριό του Φίλιππο τὸν IV νὰ τὸν ἀπαλλάξῃ ἀπὸ τὰ βαρύνοντά του, γιὰ νὰ ἀποσυρθῇ μὲ τὴν οἰκογένειά του στὴν Ἰσπανία, καὶ νὰ γράψῃ ἐπιτέλους καὶ τὸ δεῦτερο μέρος τῆς ἱστορίας του, ποὺ τόσο ἐπιθυμοῦσε καὶ ὀνειρευόταν. Ὅμως, ὄντας ἀπαραίτητος ἐξ αἰτίας τῶν πολιτικῶν καὶ ἠθικῶν προσόντων του, σκοτώθηκε στὸ πεδίο τῆς μάχης τὸ 1635, θύμα τῆς τυφλῆς ἀφοσίωσης καὶ τῆς ὑποταγῆς του στὸν ἄρχοντά του πού, βαθιὰ λυπημένος, γράφει στὰ παιδιὰ του: «σκοτώθηκε τὴ στιγμὴ ποὺ ἦταν περισσότερο ἀναγκαῖος».

Ὁ Σικελικὸς κλάδος τῆς οἰκογενείας Μονκάντα μαζί μὲ τὴν οἰκογένεια Ἐτένσα, πήρε μέρος καὶ διακρίθηκε στὴν ἐκστρατεία τῶν Καταλανῶν στὴν Ἑλλάδα.

Ἡ «Ἐκστρατεία τῶν Καταλανῶν καὶ Ἀραγωνέζων ἐνάντια στοὺς Τούρκους καὶ τοὺς Ἕλληνες», ἃν καὶ τυπώθηκε γιὰ πρώτη φορὰ τὸ 1623, εἶχε κιόλας γραφτεῖ ἀπὸ τὸ 1620, ὅπως φαίνεται ἀπὸ τὴν ἀφιέρωση ποὺ ἔχει τὸ ἔργο.

Ὁ πατριωτισμὸς καὶ ὁ πόθος νὰ τιμήσῃ τὴν μνήμην τῶν Μονκάντα ποὺ συμμετέσχον λαμπρῶς εἰς τὴν Καταλαραγωνέζικην κυριαρχίαν τῶν Ἀθηνῶν, ὑποκίνησαν τὸν συγγραφέα νὰ μελετήσῃ τὰ παλιὰ χρονικὰ τῆς πατρίδας του καὶ νὰ τὰ συγκρίνῃ μὲ τὰ ἔργα τῶν Βυζαντινῶν ἱστορικῶν. Στηρίχτηκε στὶς ἱστορίες τῶν Muntaner καὶ Desclot, τὰ ἀπομνημονεύματα τοῦ Μπερενγκέρ ντὲ Ἐτένσα, στὰ χρονικὰ τῆς Ἀραγωνίας τοῦ Zurita καὶ στοὺς Βυζαντινοὺς Παχυμέρη, Γρηγορά, Χαλκοκονδύλη καὶ Καντακουζηνό.

Ἀπὸ ἱστορικὴ πλευρά, ἡ συγγραφή του δὲν προσθέτει τίποτα. Εἶναι γραμμένη ἀπὸ τὸν καμὸ τῆς ἀποκατάστασης τῆς φήμης τῶν Καταλανῶν. Μὲ τὴ χαρακτηριστικὴ τῶν Ἰσπανῶν ἐθνολατρεία, κάθε ἐκδοσὴ τοῦ ἔργου ἔγινε μὲ εὐλάβεια, προσέχοντας πάντα καὶ ἀναλύοντας ἀκόμα καὶ τὰ λάθη τοῦ χειρογράφου ἢ τῆς πρώτης ἐκδόσεως. Καὶ γίνονται ὅλα αὐτὰ μὲ τέτοια ἀγάπη, ποὺ δὲν ξέρουμε, πόσα εἶναι στὸν τόπο μας ἀντίστοιχα παραδείγματα, ἃν βγάλουμε τὸ πάθος ποὺ μόνος ὁ Γ. Βαλέτας ἔχει σὰν σκύβει καὶ μανιάζει νὰ περισώσῃ ὅ,τι προφταίνει σὲ μιὰ ζωή.



Καὶ σκέπτομαι πὼς ἔχουμε τὶς ξένες ἐκδόσεις:

α) Τοῦ Παχυμέρη: Andronikis Paleologus, sive historia ab Andronico seniore in imperio gestarum, Romae 1669, καὶ ἄλλη de Michaele et Andronico Palaeologis libri tredecim, Bonnae 1831.

β) Τοῦ Χαλκοκονδύλη: Ἀποδείξεις ἱστοριῶν δέκα Venecia 1729 καὶ Βασιλεία 1556 καὶ ἄλλη Παρίσι τὸ 1650.

γ) Τοῦ Ἰωάννη Καντακουζηνοῦ, μία ἔκδοση στὸ Παρίσι τὸ 1645 καὶ ἄλλη στὴ Βενετία τὸ 1729.

Καὶ θὰ ἤθελα νὰ ρωτήσω: Ἐμεῖς πόσες ἐκδόσεις ἔχουμε καὶ εἰ; Ὅχι βέβαια κατὰ τὴ διάρκεια τῆς τουρκοκρατίας, ἀλλὰ μετὰ. Μήπως πρέπει νὰ καταφύγουν τὰ νέα παιδιά στὴ Βιβλιοθήκη γιὰ νὰ διαβάσουν τὸ πρωτότυπο; Καλλίτερα νὰ διαβάσουμε τὴν ἰσπανικὴ ἐκδοχή, ποὺ μᾶς ἐξηγεῖ πόσο... βάρβαροι καὶ ἀχάριστοι στάθηκαν οἱ Ἕλληνες στοὺς γενοναίους καὶ χριστιανικότατα ἀπάνθρωπους Καταλανούς; Καὶ νὰ διδαχτοῦμε πὼς στοὺς αἰῶνες ἡ ἀγριότητα ὅταν εἶναι δική μας εἶναι γενναιοφροσύνη καὶ ὅταν εἶναι τοῦ ἀντιπάλου μας εἶναι κτηνωδία; Κι ἀκόμα νὰ μᾶς πληροφορήσουν πὼς στὴν ἀνθρωπιά, ὅχι ἀπὸ τὸ 1230, ἀλλὰ ἀπὸ καταβολῆς μας, δὲν ἔχουμε προχωρήσει οὔτε βῆμα;

Τὸ δεύτερο βιβλίο δὲν τὸ ἔγραψε ὁ Μονκάντα ποτέ. Τὴν ἱστορία συνέχισε ὁ σύγχρονος Rnhio y Lluc μετὰ ὅπου μακροχρόνιες μελέτες, στὰ βιβλία του:

α) Καταλονία καὶ Ἑλλάδα, Βαρκελώνη 1906.

β) Ἡ διακυβέρνηση τοῦ Ματθαίου Μονκάντα καὶ Ρογήρου Γιούρια στὴν Καταλανικὴ Ἑλλάδα 1912 κλπ.

Ἄλλο ἔργο ποὺ σώθηκε τοῦ Μονκάντα, καὶ ποὺ τυπώθηκε ἑπτὰ χρόνια μετὰ τὸν θάνατό του στὴν Φρανκφούρτη, εἶναι «ὁ βίος τοῦ Σεβερίνου Βοηθίου».

ΜΑΓΙΑ—ΜΑΡΙΑ ΡΟΥΣΣΟΥ

Α Φ Ι Ε Ρ Ω Σ Η

*Στὸν Δὸν Χουάν νιέ Μονκάντα, Ἀρχιεπίσκοπον τῆς Ταραγῶνος,
Προκαθήμενον τῆς ἐντεῦθεν Ἰσπανίας Κύριόν μου καὶ θεῖον μου.*

Γιὰ νὰ ὑπακούσω στὴν ἐκλαμπρότητά σας ἔβαλα σὲ τάξη αὐτὴ τὴ σύντομη ἱστορία, ποὺ ἡ μοναξιά ἐνὸς χωριοῦ μοῦ ἔβαλε στὰ χέρια, μὲ τὸν φυσικὸ πόθο νὰ διατηρήσω μνημὲς σχεδὸν νεκρές, τῆς πατρίδας, ποὺ ἀξίζουν αἰῶνια διάρκεια. Σύνεξα ὅτι μπόρεσα ἀπὸ παλιὰ χαρτιά τῆς Καταλονίας, καὶ βοηθημένος ἀπὸ τοὺς συγγραφεῖς τοὺς καὶ ἀπὸ τοὺς Ἕλληνες κατὰφερα νὰ βγάλω αὐτὴ τὴν «Ἐκστρατεία» ποὺ οἱ δικοί μας ἔκαναν στὴν Ἀνατολή, λεύτερος ἀπὸ δύο τρομερές ἀντιξιώτητες: τὴν ἀδιαφορία τῶν φυσικῶν καὶ τῶν δικῶν συντρόφων καὶ τὴν κακότητα τῶν ξένων: ἐχθρῶν τοῦ ὀνόματός μας καὶ τῆς δόξας μας ποὺ φαίνεται πὼς μαζὶ συνεργάστηκαν γιὰ τὸ θάνατό μας. Ξαφνικὰ ἔνιωσα λιποτάκτης. Κι ἔτσι ἀναγνώρισα ὑποχρέωσή μου νὰ τοὺς ὑπερασπισθῶ. Ἄν αὐτὴ ἡ ὑπεράσπιση ὑπῆρξε ἱκανοποιητικὴ, δὲν μπορῶ νὰ τὸ διαβεβαιώσω ἐγώ, γιατί τὰ ὅπλα, ποὺ εἶναι οἱ παλιές μνημὲς καὶ οἱ συγγραφεῖς, μὲ τὰ ὁποῖα ξεσηκώθηκα, προχωροῦν τόσο συγκεχυμένα καὶ ἀσαφῆ, ποὺ δύσκολα μοῦ πρόσφεραν τὴ βοήθεια ποὺ χρειαζόμουν. Ἀλλὰ ἂν καὶ ὅχι ὁλοκληρωμένο καὶ οὔτε ὅπως ὑπῆρξε περιγράφεται τὸ παρελθόν, τουλάχιστον θὰ μείνῃ ἀνανεωμένο σὰν πρὸ πλατεῖα ἀναφορά ἀπὸ αὐτὴν ποὺ οἱ παλαιοὶ Καταλανοὶ μᾶς ἄφησαν, καὶ ποὺ ἡ ἀμέλειά τους γεννήθηκε ἀπὸ τὴν ἀντίληψή τους πὼς πράξεις τόσο λαμπρές ἢ φήμη θὰ τὶς διατηρήσει μὲ μεγαλύτερη



φροντίδα ἀπὸ τὴν ἱστορία, καὶ πὼς ὁ χρόνος δὲν μπορεῖ νὰ τὶς σκοτεινιάσῃ.

Ὁ Θεὸς νὰ χαρίζῃ στὴν ἐκλαμπρότητά σας μακροζωία.

Βαρχελώνη, 3 Νοεμβρίου 1620

ΚΟΜΗΣ ΝΤΕ ΟΣΟΝΑ

ΒΙΒΛΙΟ ΠΡΩΤΟ

Προοίμιο

Ἡ πρόθεσή μου εἶναι νὰ γράψω τὴν ἀξιωμακτονίαν τῆς ἐκστρατείας καὶ τὸ μακρὸ ταξίδι ποὺ οἱ Καταλανοὶ καὶ οἱ Ἀραγωνέζοι ἔκαναν στὶς ἀνατολικὰς ἐπαρχίας, ὅταν ὁ πλοῦτος καὶ ἡ ἀξιοσύνη τους συναγωνίζονταν τὸ ἀνέβασμα τῆς δύναμης καὶ τῆς ὑπόληψής τους, καλεσμένοι ἀπὸ τὸν Ἀνδρόνικο τὸν Παλαιολόγο, αὐτοκράτορα τῶν Ἑλλήνων, γιὰ βοήθεια καὶ προστασία τῆς αὐτοκρατορίας καὶ τοῦ οἴκου του. Καὶ τοὺς εὐνόησε καὶ τοὺς τίμησε ὅταν τ' ἄρματα τῶν Τούρκων τὸν εἶχαν σχεδὸν συνθλίψει καὶ φοβήθηκε τὴν καταστροφὴ καὶ τὸν ἀφανισμό του. Ἀλλὰ μετὰ, ὅταν μὲ τὴν δύναμη τῶν δικῶν μας ἡσύχασε ἀπὸ ἐκεῖνα, τοὺς κακομεταχειρίστηκε καὶ τοὺς κατεδίωξε μὲ σκληρότητα μεγάλη καὶ βάρβαρη ἀγριότητα, ἀπ' ὅπου τοὺς γεννήθηκε ἡ φυσικὴ ἀντίδραση νὰ φροντίσουν γιὰ τὴν ἄμυνα καὶ τὴ ζωὴ τους, καὶ ἀκόμα νὰ στρέψουν τὶς ἀνίκητες δυνάμεις τους ἐναντὶα στοὺς ἴδιους τοὺς Ἕλληνες καὶ τὸν πρίγκηπα Ἀνδρόνικο, ὑπῆρξαν τόσο φοβεροὶ ποὺ προξένησαν δέος καὶ ἐκπληξὴ στοὺς πρὸς φημισμένους ἄρχοντες τῆς Ἀσίας καὶ τῆς Εὐρώπης, καὶ ἀκόμα τὸν ἀφανισμό καὶ τὴν ὀλοκληρωτικὴν ἐρήμωσιν σὲ πολλὰ κράτη καὶ ἐπαρχίας, καὶ θαυμασμό σ' ὀλοκληρὸν τὸν κόσμον.

Ἔργο θὰ εἶναι αὐτό, ἂν καὶ μικρὸ ἐξ αἰτίας τῆς ἀμέλειας τῶν ἀρχαίων — ποὺ ἦταν σπάταλοι σὲ ἄλλους καὶ φειδωλοὶ στὸ γράψιμό τους — γεμάτο ποικίλα καὶ παράξενα πράγματα, καὶ μάχες συνεχεῖς σὲ περιοχὰς ἀπόμακρες καὶ ξεκομμένες, μὲ πολλοὺς λαοὺς καὶ στίφη φιλοπόλεμα, μὲ αἱματηρὰς μάχες καὶ νίκες ἀπρόσμενες, μὲ κατακτήσεις ἐπικίνδυνες ποὺ τελείωναν μὲ εὐτυχισμένο ἀποτέλεσμα γιὰ τοσούτους λίγους καὶ διαχωρισμένους Καταλανοὺς καὶ Ἀραγωνέζους ποὺ ἀρχικὰ ἦταν τὸ περιγέλιο ἐκείνων τῶν λαῶν καὶ ἀργότερα τὸ ὄργανο τῆς μεγάλης τιμωρίας ποὺ ὁ Θεὸς φύλαγε γι' αὐτοὺς. Κατατροπωμένοι οἱ Τούρκοι στὴν αὐγὴ τῆς ὀθωμανικῆς τους μεγαλοπρέπειας, ἀποδυναμωμένοι ἀπὸ σπουδαῖες καὶ πλούσιες ἐπαρχίας τῆς Μικρᾶς Ἀσίας, ἀποκλειστικὰ καὶ μόνο ἐξ αἰτίας τῶν σπαθιῶν μας, περιορίστηκαν στὸ πρὸ ἀφιλόξενο καὶ ἔρημο ἀπὸ τὰ βουνὰ τῆς Ἀρμενίας. Μετὰ οἱ δικοὶ μας ἔστρεψαν τ' ἄρματα ἐναντὶα στοὺς Ἕλληνες, ποὺ στὴ δούλεψή τους εἶχαν ταχθεῖ, γιὰ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ ἀτιμωτικὸ θάνατο καὶ γιὰ νὰ ἐκδικηθοῦν γιὰ προσβολὰς ποὺ δὲ θὰ ἦταν δυνατόν νὰ τὶς ἀνεχθοῦν χωρὶς βαριά νὰ λεκιαστεῖ τὸ ὄνομά τους καὶ νὰ ἀτιμαστεῖ. Κυρίεψαν μὲ βία πολλὰ κράτη καὶ πόλεις, κατατρόπωσαν καὶ σκόρπισαν ἔνδοξες στρατείες, νικημένοι καὶ σκοτωμένοι στὸ πεδίο τῆς μάχης βασιλιάδες καὶ πρίγκηπες, μεγάλες ἐπαρχίες καταστρεμμένες καὶ ἔρημες, νεκροὶ, αἰχμάλωτοι ἢ ἐξόριστοι οἱ κάτοικοί τους. Ἐκδίκηση δίκαιη ἀλλὰ ὄχι καὶ θεμιτή. Θράκη, Μακεδονία, Θεσσαλία καὶ Βοιωτία διαπερασμένες καὶ καταπατημένες παρ' ὅλους τοὺς πρίγκηπες καὶ τὶς στρατείες τῆς ἀνατολῆς. Καὶ στερνὰ νεκρὸς στὰ χέρια τους ὁ Δούκας τῶν Ἀθηνῶν μὲ ὅλη τὴν αὐτοθυσίαν τῶν ὑποτελῶν καὶ τῶν συμμάχων του Γάλλων καὶ Ἑλλήνων. Κυρίεψαν τὸ κράτος του καὶ θεμελίωσαν σ' αὐτὸ μιὰ καινούργια κυριαρχία.



Σὲ ὅλα τὰ συμβάντα δὲν ἔλειψαν προδοσίαι, ἀγριότητες, λεηλασίαι, βιαιότητες καὶ ἀνταρσίαι, κοινὴ πληγὴ ὅχι μόνον γιὰ ἓνα στρατὸ ἄτακτο καὶ ἀδύναμο ἐξ αἰτίας τῆς περιορισμένης δυνάμει τῆς κεφαλῆς, ἀλλὰ καὶ γιὰ μεγάλες καὶ ἰσχυρὲς μοναρχίες. Ἐάν, καθὼς νίκησαν τοὺς ἐχθροὺς τοὺς οἱ Καταλανοί, εἶχαν νικήσει τὴ φιλοδοξίαν καὶ τὴν ἀπληστίαν τοὺς δίχως νὰ ξεπερνοῦν τὰ ὅρια τοῦ σωστοῦ καὶ ἂν εἶχαν διατηρηθῇ ἐνωμένοι θὰ ἁπλωναν τὴν κυριαρχίαν τοὺς ὡς τὰ ἔσχατα ὅρια τῆς ἀνατολῆς καὶ θὰ ἔβλεπε ἡ Παλαιστίνη καὶ ἡ Ἱερουσαλὴμ γιὰ δευτέρη φορὰ τὴς σιαυροφόρες σημαῖες. Γιατὶ τὴ γενναϊότητα καὶ τὴ στρατιωτικὴν τοὺς πειθαρχίαν, τὴν ἀνιοχήν τοὺς στὴν κακουχίαν, τὴ βεβαιότητα στοὺς κινδύνους, τὴν ἐτοιμότητα στὶς ἐκτελέσεις καὶ ἄλλες στρατιωτικὰς ἀρετὰς τὴς διέθειαν σὲ τόσο μεγάλο βαθμόν, ὥστε ἡ μανία δὲν τὴς διέφθειρε. Ἀλλὰ ἡ ἴδια ἡ ἰσχὺς ποὺ ὁ Θεὸς τοὺς ἔδωσε γιὰ νὰ τιμωρήσουν καὶ νὰ δαμάσουν τόσα ἔθνη, ἦταν μοιραῖο νὰ εἶναι καὶ τὸ ὄργανο τῆς ἴδιας τοὺς τιμωρίας. Ὑπερόπτες ἀπὸ τὴς ἐπιτυχίας, θαμπωμένοι ἀπὸ τὴν εὐημερίαν καταλήξαν νὰ χωριστοῦν γιὰ τὴ διεκδίκηση τῆς ἐξουσίας. Χωρίστηκαν γιὰ νὰ σκοτωθοῦν. Κι ἔτσι ἄναψε ἓνας ἐμφύλιος πόλεμος τόσο τρομερὸς κι ἀπάνθρωπος ποὺ προξένησε ἀνάμεσά τοὺς ἀπώλειαι καὶ θανάτους δίχως σύγκριση μ' ἐκείνους ποὺ προξένησαν οἱ ξένους.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Π Ρ Ω Τ Ο

Κατάσταση τῶν Βασιλείων καὶ τῶν Βασιλειάδων τοῦ οἴκου τῆς Ἀραγωνίας ἐκείνους τοὺς χρόνους.

Πρὶν νὰ ξεκινήσω τὴν ἱστορίαν μας, ἐνδιαφέρει γιὰ τὴν πλήρη κατανόησιν τῆς νὰ ἐξηγήσουμε τὴν κατάστασιν ποὺ βρίσκονταν οἱ ἐπαρχίαι καὶ οἱ ρηγάδες τῆς Ἀραγωνίας, οἱ στρατεῖαι τοὺς κι οἱ ἀρμιάδες τοὺς, οἱ σύμμαχοι κι οἱ ἐχθροὶ τοὺς: ἀρχὰς ἀναγκαῖαι γιὰ νὰ γνωρίσουμε ποῦ βασίστηκε ἡ κύρια αἰτία αὐτῆς τῆς ἐκστρατείας. Ὁ βασιλεὺς Δὸν Πέδρο τῆς Ἀραγωνίας, ποὺ ἡ μεγαλωσύνη τῶν κατορθωμάτων του τοῦ χάρισε τὸ προσωνύμιον τοῦ Μεγάλου, γιὰ τοῦ Δὸν Χάιμε τοῦ Κατακτητῆ, παντρεύτηκε τὴν Κωνσταντίαν, κόρην τοῦ Μάνφρεντ, βασιλεῖ τῆς Σικελίας, τὸν ὁποῖον ὁ Κάρολος τοῦ Ἀνζού μὲ τὴ βοήθειαν τοῦ Ρωμαίου Ποντίφηκα, ἐχθροῦ ἀπὸ αἷμα μὲ τὸν αὐτοκράτορα Φρειδερίκον, τοῦ πῆρε τὸ βασίλειον καὶ τὴ ζωὴν. Ἀπόμεινε ὁ Κάρολος μὲ τὸν νεκρὸν πρίγκηπα, βασιλεῖ τῶν δύο Σικελιῶν καὶ λίγο ἀργότερα ὁ δύστυχος Κονραντίνος, στερνὸς πρίγκηπας τοῦ οἴκου του, νικημένος καὶ καταστρεμμένος ἔφτασε αἰχμάλωτος στὰ χέρια του, καὶ μὲ τὴ διαταγὴν του καὶ τὴν καταδίκην του τοῦ κόψαν τὸ κεφάλιν σὲ δημόσια ἐξέδρα ἐπάνω, γιὰ αἰώνια μνήμη μιᾶς ἄχρειαις ἐκδίκησης καὶ παράδειγμα μέγα τῆς εὐμετάβλητης ἀνθρώπινης τύχης. Ὁ Δὸν Πέδρο, ὁ βασιλεὺς τῆς Ἀραγωνίας δὲν εἶχε τότε τὴς ἀνάλογαις δυνάμεις γιὰ νὰ μπορεῖ νὰ πάρει ἱκανοποίησιν γιὰ τὸ θάνατον τοῦ Μάνφρεντ καὶ τοῦ Κονραντίνου, κι οὔτε ἀργότερα οἱ ἐμφύλιοι πόλεμοι τοῦ ἔφησαν περιθώρια, γιατί οἱ Μαυριτανοὶ τῆς Βαλένθαιας ξεσηκώθηκαν καὶ οἱ βαρῶνοι καὶ οἱ μεγιστάνες τῆς Καταλονίας εἶχαν διαφωνήσει καὶ ἦταν δυσαρεστημένοι. Κι ἀκόμα δείχνοντας ἀνοιχτὰ πῶς εἶναι ἐχθρὸς τοῦ Καρόλου, προκαλοῦσε ἐναντίαν του τὰ ὅπλα τῆς Γαλλίας καὶ τῆς Ἐκκλησίας, φοβερά τοῦτα τὰ τελευταῖα μὲ τὸ νὰ εἶναι ἱερά. Τὰ βασίλεια τῆς Σικελίας καὶ τῆς Νάπολης, μακριὰ ἀπὸ τὰ δικά του κι ὁ στρατὸς του ἦταν ἀπασχολημένοι μὲ ἐχθροὺς γειτονικοὺς.

Ὅλες αὐτὲς οἱ δυσκολίαι παρεμπόδιζαν τὸν προσβεβλημένο βασιλεῖ, ἀλλὰ δὲν μποροῦσαν νὰ σβήσουν καὶ τὴ μνήμην τῆς προσβολῆς. Σὲ μερικὰς συ-



ναντήσεις που είχε με τον Βασιλιά της Γαλλίας Φίλιππο τον κουνιάδο του, παρενέβη ο Κάρολος γιός του Βασιλιά της Νάπολης και παρ' όλο που ο Βασιλιάς της Γαλλίας ήθελε να συμφιλιωθούν και να συνδιαλαχθούν πάντα ο Δόν Πέδρο το απέφευγε και έδειξε με το ύφος του το βάρος και τη δυσανεκία που είχε στην καρδιά με τρόπο που απόμειναν δυσαρεστημένοι και θυμωμένοι. Και χωρίς αμφιβολία ο Κάρολος τότε θα προετοιμαζόταν και θα έσπλιζόταν αν ήξερε πως οι δυνάμεις του Βασιλιά της Αραγωνίας ήταν ανάλογες με την ψυχολογία του και την διάθεσή του. Άλλα ο ουρανός τους ώπλισε αρκετά για να πάρουν μεγάλη και δίκαιη ικανοποίηση για το αίμα του άθώου Κονραντίνο με δρόμους τόσο μυστικούς που δεν τους υποπτεύθηκαν παρά μόνον την στιγμή που ήταν πια να τους ακολουθήσουν.

Οι δύστυχοι Σικελοί υποδουλισμένοι από την γαλλική θρασύτητα την αποχαλινωμένη σε προσβλητική και ατιμωτική μεταχείριση, πήσαν τα όπλα, και με εκείνο το περίφημο γεγονός που κοινά το ονομάζουν Σικελινούς Έσπερινούς, έρριξαν από το λαιμό του λαού το ζυγό των Γάλλων και του Καρόλου που παράνομα τους καταπίεζε αφήνοντάς τους έρμαιοι στη διάθεση άδικων ύπουλων: Πράγμα που τις πιο πολλές φορές προξενεί ανατοσπές και δυστυχίες στους άρχοντες. Ετοιμάστηκε λοιπόν ο Κάρολος με δυνατό στρατό να τιμωρήσει τον ξεσηκωμό και την επανάσταση των υποτελών του. Αύτοι βλέποντας κλειστή την θύρα κάθε οίκου και συμπόνιας, έστρεψαν τις ελπίδες τους για σωτηρία και προστασία στον Δόν Πέδρο, βασιλιά της Αραγωνίας που εκείνο τον καιρό βρισκόταν στην Αφρική σαν γνήσιος χριστιανός πρίγκηπας, με στράτευμα νικηφόρο και θριαμβευτικό, από πολλούς ήγεμονες και βασιλιάδες Μπαρμπερίνους, ακολουθημένος από το μεγαλύτερο μέρος των εύγε-
νων των Βασιλέων τους.

Έφθασαν μπροστά του οι πρέσβεις της Σικελίας, γεμάτοι δάκρυα πόνου και θλίψης. Ήταν αρκετά αυτά και μόνο, να συγκινήσουν όχι την ψυχή ενός βασιλιά προσωπικά προσβεβλημένου, αλλά και οποιουδήποτε άλλου που θα ένιωθε άνθρωπος. Του θύμισαν τον άδικο του Μάνφρεντ θάνατο και τον ατιμωτικό του Κονραντίνο. Του διευκόλυναν την εκδίκηση με την βοήθεια του λαού της Σικελίας τόσο αφωοιωμένου στο όνομά του και τόσο έχθρικού για τη Γαλλία.

Τελικά του περιγράψανε το επικίνδυνο στάδιο της λευτεριάς τους και της ζωής τους αν δεν τους συντρέξει η γενναιοτήτά τους γιατί ο Κάρολος κιόλας βρισκόταν στη Μεσοήνη και απειλούσε με την ήμεση τιμωρία του ένα φρικτό τέλος για ολόκληρο το βασίλειο.

Παρακινημένος από αυτούς τους λόγους κι από τους άλλους που ή εκδίκηση του υπαγόρευε, έτρεξε πριν από τη φήμη του στα Τράπανα με όλες του τις δυνάμεις και βρέθηκε εκεί τόσο άκαριαία μπροστά στον έχθρό του που μόλις πρόλαβε ο Κάρολος να μάθει τον έρχομό του σαν είδε τ' έρματά του και αναγκάστηκε να ξεσηκωθεί και να αποσυρθεί ατιμωτικά στην Καλαβρία.

Με αυτό το γεγονός ο Ποντίφηκας σαν φίλος και ο βασιλιάς της Γαλλίας σαν συγγενής άνοικτα πια φάνηκαν σύμμαχοι του Καρόλου και έχθροι του Δόν Πέδρο και ώπλίστηκαν έναντίον του. Ο βασιλιάς της Καστίλλης που από συγγένεια και φιλία ώφειλε να τον βοηθήσει, απτραβήχτηκε και κατέληξε με το μέρος του ισχυρότερου.

Ο Δόν Χάιμε, βασιλιάς της Μαγιόρκας, ο αδελφός του, τον έγκατέλειψε προσφέροντας βοήθεια και πέρασμα μέσα από τα έδάφη του στους αντιπάλους του, αν και θα μπορούσε να συγχωρεθεί για τη μικρή δύναμη του στρατού του,



δυσανάλογη γιὰ τὴν ἄμυνα καὶ ἀντίσταση ο' ἕναν τόσο δυναμικὸ ἐχθρό. Πρόσχημα ποὺ μὲ τοῦτο, πολλὲς φορὲς οἱ μικροὶ ἡγεμόνες καλύπτουν μίᾳ κακῇ ἐνέργεια ἀποδίδοντας σὲ ἀνάγκη αὐτὸ ποὺ εἶναι φιλοδοξία.

Ἔτοι ὁ Δὼν Πέδρο ἀπόμεινε δίχως συμμάχους συντρυφευμένος μόνον ἀπὸ τὴν ἀνδρεία του, τὴν τύχη καὶ τὸ δίκιο του νὰ ἱκανοποιήσῃ τὴν ὕβρι καὶ τὴν ἀτίμωση τοῦ οἴκου του.

Τὴν ὥρα ποὺ ὅλοι τὸν εἶχαν γιὰ χαμένο, νίκησε πολλὰς φορὲς τοὺς ἐχθροὺς του ποὺ ἀνανέωναν τὴς δυνάμεις τους μὲ καινούριες συμμαχίες καὶ ἐνισχύσεις. Ὅλους τοὺς κατατρόπωσε καὶ τοὺς ταπείνωσε, σὲ στεριά καὶ σὲ θάλασσα. Κράτησε τὸ ὄνομα τῆς Ἀραγωνίας σὲ μεγάλη ὑπόληψη καὶ φήμη κι ὑπῆρξε ὁ πρῶτος βασιλιάς τῆς Ἰσπανίας ποὺ ἔστησε τὴς νικηφόρες σημαῖες του στὰ βασίλεια τῆς Ἰταλίας, ποὺ πάνω στὴ θεμελίωσή του στέκεται σήμερα ἡ μοναρχία του.

Διωγμένος ὁ Κάρολος ἀπὸ τὴν Σικελία προσπάθησε μὲ μεγαλύτερες δυνάμεις ὑποταγμένες στὴ θέλησή του, καὶ πέτυχε μεγάλα καὶ ἀξιοσημεῖωτα γεγονότα. Ὅμως ὁ οἶκος τῆς Ἀραγωνίας σταθεροποιήθηκε στὸ βασίλειο μὲ νίκες ὄχι μόνον ἐνάντια στὴν ἰσχὺ τοῦ Καρόλου ἀλλὰ καὶ ἐνάντια στοὺς μεγαλυτέρους ἡγεμόνες τῆς Εὐρώπης ποὺ τὸν βοηθοῦσαν.

Πέθαναν καὶ δυὸ ἀντίπαλοι βασιλιάδες τὴν στιγμὴ, τὴν πιὸ λυσσαλέα κι ἄγρια, τοῦ πολέμου καὶ τὸν Κάρολο βασιλιά τῆς Νάπολης τὸν διαδέχτηκε ὁ γιός του ὁ πρωτότοκος μὲ τὸ ἴδιο ὄνομα ποὺ ἐκεῖνο τὸν καιρὸ ἦταν αἰχμάλωτος στὴν Καταλονία. Τὸν Δὼν Πέδρο, βασιλιά τῆς Ἀραγωνίας, τὸν διαδέχθηκαν οἱ δυὸ γιοί του, ὁ Ἀλφόνσος ὁ μεγαλύτερος στὰ βασίλεια τῆς Ἰσπανίας καὶ ὁ Χάϊμε στὴν Σικελία.

Καθὼς συνεχιζόταν ὁ πόλεμος πέθανε ὁ Ἀλφόνσος καὶ ἐπειδὴ ἦταν ἄτεκνος κλήθηκε ὁ Δὼν Χάϊμε νὰ τὸν διαδεχθῇ κι ἔπρεπε νὰ ἔρθῃ σὲ ἐκεῖνα τὰ βασίλεια ἀφήνοντας στὴν Σικελία τὸν Δὼν Φαμπρίκε, τὸν ἀδελφὸ του, νὰ κυβερνήσῃ καὶ νὰ ὑπερασπιστῇ τ' ὄνομά του. Μετὰ τὸ γυρισμὸ στὴν Ἰσπανία ὁ Δὼν Χάϊμε ἀφοῦ εἶχε ἀνασυντάξῃ τὴς δυνάμεις τῶν βασιλείων του, πρόσφερε τὸ βασίλειο τῆς Σικελίας στὴν Ἐκκλησίᾳ ἀπὸ φόβο τῶν Καστιλλιάνικων ὀπλων κι ἀκόμα τῶν ὀπλων τῶν Γάλλων καὶ τῆς Ἐκκλησίας μήπως τὸν αἰφνιδιάσουν καὶ κυρίως ἐπηρεασμένος ἀπὸ τὴν μητέρα του Κωνσταντῖζα ποὺ σὰν γυναῖκα μοναδικῆς εὐσέβειας προτιμοῦσε νὰ χάσῃ ὁ γιός της τὸ βασίλειο παρὰ νὰ μακραίνῃ ὁ καιρὸς τῆς διάστασής του μὲ τὴν Ἐκκλησίᾳ. Στάλθηκαν στὴ Σικελία γιὰ νὰ βάλουν σὲ πράξεις τὴν ἀποκήρυξη πρέσβεις ἀπὸ μέρους τοῦ Δὼν Χάϊμε καὶ τῆς Κωνσταντῖζας γιὰ νὰ παραδώσουν τὸ βασίλειο στοὺς πρέσβεις τοῦ Ρωμαίου Ποντίφηκα. Ἀλλὰ ὁ μάχιμος πληθυσμὸς καὶ ὁ ἄμαχος γεμίτοι ἀποτροπιασμὸ γιὰ τὴν εὐκολία μὲ τὴν ὁποία ἀποκήρυξε αὐτὸ ποὺ μὲ τόσο μόχθο καὶ αἷμα εἶχε ἐπιτευχθῇ καὶ διατηρηθῇ καὶ τοὺς παρέδιδε ἔτσι δίχως οἶκτο στοὺς ἐχθροὺς τους ἀπὸ ὅπου τοὺς πρόσμενε ἀναγκαστικὰ μόνον δουλεία καὶ θάνατος καὶ καθὼς ὁ κίνδυνος τοῦτος ἦταν βέβαιος γιὰ τοὺς Σικελούς, καὶ τοὺς Καταλάνες κι Ἀραγωνέζους, τοὺς πρόσμενε μεγάλη ἀνυποψία, ποὺ αὐτὸ ποὺ δὲν κατὰφεραν τόσα χρόνια νὰ πετύχουν τὰ ὄπλα τῶν ἀντιπάλων τους, τὸ κατὰφερε ἡ ἰδέα ἐνὸς βασιλιά ποὺ κακὰ τὸν εἶχαν συμβουλέψει, ξαναπῆραν τὰ ὄπλα καὶ ἀντιστεκόμενοι στοὺς πρεσβευτὰς, ἔπεισαν τὸν Δὼν Φαμπρίκε, σὰν γνήσιο διάδοχο πατέρα καὶ ἀδελφοῦ νὰ κηρυχθῇ βασιλιάς καὶ νὰ ἀναλάβῃ τὴν κοινὴ ἄμυνα.

Ἦταν εὐκόλο νὰ πεισθῇ ἕνας πρίγκηπας μὲ ὑψηλὸ φρόνημα, σὲ ἄνθος τῆς νιότης του ποὺ ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριά δὲν μπορούσε νὰ ἀφεθῇ ὑποτελῆς



καὶ ὄργανο τῆς θέλησος τοῦ ἀδελφοῦ: Ἀρκετὴ ἀφορμὴ πού τὴν ἔσπρωξαν τὰ λίγα χρόνια τοῦ Φαμπρίκε πού δὲν τὰ βοηθοῦσε καὶ τόση λογικὴ. Τὸν ἀνακήρυξαν βασιλιὰ κι ἔτσι τὸν δέχτηκαν καὶ τὸν ἔστειλαν. Ἐτοιμάστηκε γιὰ τὸν ἀνελέητο πόλεμο πού τὸν ἀπειλοῦσε καὶ τοῦ παράστεκαν στρατιῶτες καὶ λαὸς πιστοὶ καὶ σύντομα μὲ τὴν προστασία του τὸν χαιρέτησαν δεύτερο ἐλευθερωτὴ τῆς χώρας τους.

Ἐπετέθηκε ἀμέσως στὸν Κάρολο τὸν πιὸ μεγάλο καὶ κοντινὸ ἐχθρό. Μετὰ τοῦν Πάπα πού προστάτευε καὶ διαφέντευε τὴν χώρα του καὶ τοῦν βασιλιᾷ Δὸν Χάϊμε πού ἀπὸ ἀδελφὸς κηρύχθηκε ἐχθρὸς του, καὶ πού σύσσωμες οἱ δυνάμεις του τὸν νίκησαν σὲ ναυμαχία. Κι ἔτσι ὁ πόλεμος θεωρήθηκε τελειωμένος καὶ ὁ Δὸν Φαμπρίκε λογαριαζόταν χαμένος. Ἀλλὰ ἡ κρυφὴ ρύθμιση τῆς Θείας Πρόνοιας, πού μερικὲς φορές, πέρα ἀπὸ τὶς προσδοκίες μας ἀλλάζει τὰ γεγονότα ἔτσι πού νὰ μάθουμε πὼς μόνον ἐκείνη ὀρίζει καὶ κυβερνᾷ, ὁ Δὸν Φαμπρίκε κρατήθηκε στὸ θρόνο γιὰ διεθνῇ χαρὰ τῶν ἀγαθῶν καὶ γιὰ ἐκπληξη καὶ τρόπο τῶν ἐχθρῶν του καὶ γιὰ δόξα τοῦ ὀνόματός του.

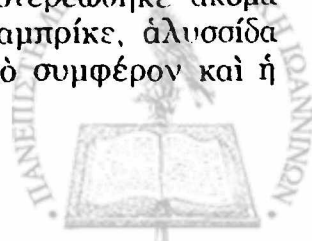
Λίγο ἀργότερα, ὁ Δὸν Χάϊμε βασιλιᾷς τῆς Ἀραγωνίας ἀποχωρῶντας ἀπὸ τὴ συμμαχία, τὴν διέλυσε, γιὰ μεγάλη θλίψη καὶ δυσἀρέσκεια τῶν ὑπόλοιπων συμμάχων, γιὰτὶ χωρὶς τὶς δυνάμεις τὶς Ἀραγωνίας ἦταν πιὰ μοιραῖο καὶ σχεδὸν ἀδύνατον νὰ πολεμήσουν ἕναν βασιλιᾷ τοῦ ἴδιου οἴκου. Κι αὐτὸ ἀποδείχτηκε γιὰτὶ ἀφ' ὅτου ἀποχώρησε ὁ Δὸν Χάϊμε ἀπὸ τὴ συμμαχία, πάντα οἱ ἐχθροὶ τοῦ Δὸν Φαμπρίκε ἔχαναν, κι αὐτὸς γεμίζοντας νίκες τοὺς ἐξανάγκαζε νὰ διαπραγματεύονται εἰρήνην προσχωρῶντας σ' αὐτόν: πρᾶγμα πού μόνο καὶ νὰ τὸ σκεφτῆς εἶναι προσβλητικόν. Κατέληξαν ὕστερα ἀπὸ μερικὲς ἀκόμα ἀντιρρήσεις καὶ σταθεροποίησαν τὴν φιλίαν μὲ τὸ γάμο πού ἀργότερα ἔγινε ἀνάμεσα στὴν Λεονόρ, κόρη τοῦ Καρόλου καὶ τὸν Δὸν Φαμπρίκε. Ἔτσι τὸ βασίλειο ἀπόμεινε ἐλεύθερο καὶ χωρὶς φόβο νὰ γυρίσῃ στὴν παλιὰ δουλείαν, κι ὁ βασιλιᾷς, εἰρηνικὸς κύριος τοῦ κράτους πού ὑπεράσπισε μὲ τόση ἀνδρεία.

Ὁ βασιλιᾷς Δὸν Χάϊμε, ὁ ἀδελφός του, κυβερνοῦσε τὰ βασίλειά του τῆς Ἀραγωνίας, Καταλονίας καὶ Βαλένθιας, μὲ ἀπόλυτη εἰρήνην καὶ ὑπόληψη ὕψι-οτη, ἀγαπώμενος ἀπὸ τοὺς ὑπηκόους του, ὑπηρετούμενος ἀπὸ φημισμένους στρατηγούς, πού παραφύλαγαν κάθε εὐκαιρία νὰ μεγαλῶνουν τὴν κυριαρχία του κατὰ τὸ παράδειγμα τῶν προγόνων. Ὁ βασιλιᾷς τῆς Μαγιόρκας ὁ μικρότερος πρίγκηπας τοῦ οἴκου τῆς Ἀραγωνίας, ἀπολάμβανε εἰρηνικὰ τὴν χωροδεσποτεία τοῦ Μονπελιέ καὶ τὶς κομητείες τοῦ Rosellon, τοῦ Σερντανιὰ καὶ τοῦ Κόνφλεντ, δύσκολο νὰ τὶς διατηρήσῃ ἔτσι ἀπομακρυσμένες τὴν μιὰ ἀπὸ τὴν ἄλλη, καὶ μὲ γείτονες πολὺ ἰσχυροτέρους τοὺς πού ἔκαναν τοὺς μικροὺς τοὺς ρηγάδες νὰ ταλαντεύονται. Ὅμως ἐκεῖνον τὸν καιρὸ ζοῦσε μὲ ὑπόληψη καὶ μὲ τὸν ἴδιο πλοῦτο μὲ τοὺς ἄλλους βασιλιᾷδες τοῦ οἴκου του.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ι Ι

Ἑκλογή Στρατηγοῦ

Σ' αὐτὴ τὴν κατάστασι πού ἀναφέραμε, βρίσκονταν οἱ βασιλιᾷδες τῆς Ἀραγωνίας, τῆς Μαγιόρκας καὶ τῆς Σικελίας ἐφ' ὅσον οἱ παλιοὶ στρατιῶτες καὶ οἱ ἀξιωματικοὶ πού ὑπηρετήσαν τὸν μεγάλον βασιλιᾷ Δὸν Πέδρο καὶ τὸν Δὸν Χάϊμε τὸ γιό του καὶ στερνὰ τὸν Δὸν Φαμπρίκε σ' αὐτόν τὸν πόλεμον τῆς Σικελίας, τὸν θεωροῦσαν πιὰ γιὰ τελειωμένο ἀφοῦ ἡ εἰρήνην στερεώθηκε ἀκόμα περισσότερο μὲ τὸν πρόσφατον γάμον τῆς Λεονόρ μὲ τὸν Φαμπρίκε, ἀλυσσίδα μεγαλύτερης φιλίας ἀνάμεσα στοὺς ἰσχυροὺς, τέτοια πού τὸ συμφέρον καὶ ἡ



φιλοδοξία δὲν τὴν καταλύουν μήτε τὴν καταστρέφουν καὶ ὁ χαλασιὸς τῆς προξενεῖ πρὸς ζωντανὴ ἔχθρα καὶ μίση ἄσθησις. Πιστεύοντας πῶς δὲν μπορούσαν τότε νὰ ἐλπίζουν σὲ τέτοια εὐκαιρία χωρισμοῦ καὶ πολέμου, προσπάθησαν νὰ ἐμπλακοῦν σὲ ἄλλον πόλεμο ἐναντίον ἀπίστων καὶ ἐχθρῶν τοῦ χριστιανικοῦ ὀνόματος σὲ τόπους μακρυνοὺς καὶ ξεκομμένους. Γιατὶ τόση ἦταν ἡ ἀξιοσύνη καὶ ἡ ἀνδρεία ἐκείνων τῶν στρατιωτικῶν καὶ τόσο ὁ πόθος νὰ κερδίσουν καινούρια δόξα καὶ θριάμβους ποὺ εἶχαν τῇ Σικελίᾳ γιὰ ἓνα πλατὺ πεδίο ὅπου μπορούσαν νὰ πλαταίνουν καὶ νὰ πληθαίνουν τῇ φήμῃ τους. Κι ἔτσι ἀποφάσισαν νὰ ψάξουν γιὰ καυτὲς εὐκαιρίες, κινδύνους κι ἀποκοτιὲς ποὺ ἡ φήμη τους νὰ γίνῃ μεγαλύτερη καὶ πρὸ λαμπρῆς. Δυὸ λόγοι τοὺς βοηθοῦσαν νὰ βάλουν σὲ πρᾶξη τόσο μεγάλες σκέψεις: Ὁ ἓνας ἦταν ἡ ἐλάχιστη πιθανότητα ποὺ εἶχαν νὰ γυρίσουν στὴν πατρίδα τους τὴν Ἰσπανίαν καὶ νὰ ζήσουν μὲ ὑπόληψη σ' αὐτήν, ἀφοῦ εἶχαν ἀκολουθήσει τὶς τάξεις τοῦ Δὸν Φαμπρίκε μὲ τέτοιο πείσμα ἐνάντια σὲ τὸν Δὸν Χάϊμε, βασιλιᾷ καὶ φυσικὸ κύριό τους. Καὶ παρ' ὅλο ποὺ ὁ Δὸν Χάϊμε δὲν ἦταν ἄρχοντας μὲ ἐκδικητικὴ ψυχὴ, καὶ ἦταν βέβαιον πῶς στὴ μανίαν τοῦ πολέμου ἐνάντια στὸν ἀδελφὸ του δὲν δέχτηκε νὰ θεωρηθοῦν προδότες ὅσοι τὸν ἀκολούθησαν, ἀκόμα λιγώτερον θὰ ἦταν δυνατόν νὰ τιμωρήσῃ ἐν ψυχρῷ αὐτοὺς ποὺ δὲν μπόρεσε ἢ δὲν θέλησε νὰ τιμωρήσῃ τότε ποὺ ἐνεργῶς τὸν προσέβαλαν ἀκολουθώντας τὶς σημαῖες τοῦ ἀδελφοῦ του ἐνάντιά του. Ἀλλὰ ἡ προσβεβλημένη μεγαλοπρέπεια τοῦ φυσικοῦ ἄρχοντα ἂν καὶ ἀπέφυγε τὴν τιμωρίαν, κρατάει πάντα ζωντανὴ στὴν ψυχὴ τὴ θύμηση τῆς προσβολῆς. Ἀλλὰ ἀκόμα κι ἂν δὲν ἦταν ἀρκετὴ γιὰ νὰ τοὺς βλάψῃ, ὅμως θὰ ἐμπόδιζε νὰ τὸν ὑπηρετήσουν σὲ ἀνώτερα ἀξιώματα. Αὐτὸ ἦταν ἀνάξιο τους γιὰ τὶς ὑπηρεσίες ποὺ εἶχαν προσφέρει, γιὰ τὸ βαθμὸ εὐγενείας καὶ γιὰ τὶς εὐθύνες ποὺ εἶχαν ἐπωμισθῇ σὲ καιρὸ εἰρήνης καὶ πολέμου. Ὁ δεύτερος λόγος ποὺ καὶ περισσότερο τοὺς ἀνάγκαζε νὰ φύγουν ἀπὸ τὴ Σικελίαν ἦταν πῶς ὁ βασιλιᾷς ἀδυνατοῦσε νὰ τοὺς διατηρήσῃ ὅπως παλιά, ἀφοῦ καὶ τὸ θησαυροφυλάκιο καὶ τὸ βασίλειον ἦταν καταστρεμμένα ἀπὸ ἓναν πόλεμον εἰκοσάχρονον καὶ αὐτοὶ ἦταν συνηθισμένοι νὰ ξοδεύουν ἀλόγιστα τὴν ξένη περιουσίαν σὰν δική τους, ὅταν τοὺς ἔλειπαν τὰ ἀποθέματα χωριῶν καὶ πόλεων νὰ καταπατήσουν. Καθὼς καὶ τὰ δυὸ τώρα ἔλειψαν καὶ ἐγένετο εἰρήνη καὶ ὁ πόλεμος σταμάτησε, ἔκριναν πῶς ἦταν πρᾶγμα ἀδύνατον νὰ κατέβουν τόσο χαμηλὰ ποὺ νὰ ζήσουν μὲ μέτρο. Ὁ βασιλιᾷς Δὸν Φαμπρίκε καὶ ὁ πατέρας του καὶ ὁ ἀδελφός του μὲ τὴ διαρκὴ ἐνασχόλησίν τους μὲ τὸν πόλεμον, ἦταν αὐτόπτες μάρτυρες τῶν ἁθλῶν, τῆς ὀξύνοιας καὶ τῆς ἀνδρείας τῶν ὑπηκόων τους καὶ σπάνια λάθωναν στὸ μοίρασμα τῆς ἀνταρμιᾶς γιατί πιότερη πίστις ἔδιναν στὰ μάτια τους παρὰ στὴν ἀκοή τους. Καὶ ὁ Φαμπρίκε πάντα βράβευε κατὰ τὶς ὑπηρεσίες κι ὄχι κατὰ τὴν εὐνοίαν.

Μ' αὐτὸ τὸν τρόπο ἔλειπαν στὸ βασίλειόν τους παράπονα καὶ δυσἀρέσκειες, ἀλλὰ δὲν μπορούσαν νὰ δώσουν σὲ ὅλους ὅσους τοὺς ὑπηρετήσαν βαθμοὺς καὶ κτήματα. Ἔτσι μερικοὶ ἔμειναν μὲ λιγώτερα ὀφέλη ἀπ' ὅτι οἱ ὑπηρεσίες τους ἄξιζαν. Ἀλλὰ καθὼς εἶδαν πῶς οἱ βασιλιάδες πρόσφεραν μὲ μεγάλη ἀπλοχερίαν καὶ μεγαλοσύνη ὅ,τι θεμιτὰ μπορούσαν στοὺς πρὸς διακεκριμένους ἀξιωματικούς, τὸ ἀπέδωσαν αὐτὸ στὴν κακοτυχίαν τους καὶ στὴν ἀρετὴ καὶ τὴν ἀνδρείαν τὴν ἀσύγκριτη ἐκείνων ποὺ προκρίθηκαν, τὸ ὅτι αὐτοὶ παρέμειναν κατώτεροι.

Αὐτοὶ ἦταν οἱ λόγοι ποὺ παρακινοῦσαν τὰ πνεύματα ἀπὸ κοινοῦ νὰ ἐπιχειρήσουν νὰ προβληθοῦν σὲ καινούργιες ἐπιχειρήσεις καὶ κατακτήσεις.

Τέσσερες ἦταν οἱ στρατηγοὶ ποὺ ξεσήκωναν καὶ ἐνέπνεαν τοὺς ὑπόλοιπους ποὺ εἶχαν ὑπηρετήσει κάτω ἀπὸ τὶς προσταγὰς τους. Ὁ Ρογήρος ντὲ



Φλὸρ ὑποναύαρχος τῆς Σικελίας, Μπερενγκέρ ντὲ Ἐντένσα, Φερράν Χιμένεζ ντὲ Ἀρενὸς καὶ οἱ δύο μεγιστάνες καὶ ὁ Μπερενγκέρ ντὲ Ροκαφόρ! Ὅλοι οἱ στρατιῶτες μὲ ὑψηλὸ φρόνημα τοὺς γνώριζαν καὶ τοὺς ἐκτιμοῦσαν βαθιά. Εἶπαν τί σκεπτόντουσαν σὲ προστάτες καὶ φίλους καὶ βρίσκοντάς τους σύμφωνους νὰ τοὺς ἀκολουθήσουν σὲ ἀποιαδήποτε περιπέτεια ἀποφάσισαν νὰ ἀποδυθοῦν σ' αὐτὴν ποὺ ποὺς φάνηκε πρὸ χρήσιμη καὶ τιμητική. Γιὰ τὴν ἀπόφασιν αὐτῆς τῆς ὑπόθεσης συγκεντρώθηκαν μυστικὰ καὶ πρὶν νὰ συζητήσουν γιὰ τὴν ἐκστρατεία θέλησαν νὰ διαλέξουν κεφαλὴ γιὰτὶ χωρὶς αὐτὴν θὰ ἦταν ἀνώφελη ὁποιαδήποτε συμβουλὴ ἢ ἀπόφασιν ἐνόσω θὰ ἔλειπε αὐτὸς ποὺ ὀφείλει καὶ μπορεῖ νὰ διοικήσῃ. Μὲ κοινὴ συμφωνία αὐτῶν ποὺ γιὰ τοῦτο συναθροίστηκαν, ἀρχηγὸς διαλέχτηκε ὁ Ρογῆρος ντὲ Φλὸρ δεινὸς ὑποναύαρχος, γενναῖος καὶ τιμημένος στρατιώτης, ὁμιλητικὸς καὶ προικισμένος θαλασσινός. Ἄνθρωπος ποὺ σὲ πλοῦτο καὶ χρῆμα ξεπερνοῦσε ὅλους τοὺς ἄλλους ἀξιωματικούς: βασικὸ στοιχεῖο τοῦτο γιὰ νὰ προτιμηθεῖ κανεῖς.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο Ι Ι Ι

Ποιὸς ἦταν ὁ Ρογῆρος ντὲ Φλὸρ

Ὁ Ρογῆρος ντὲ Φλὸρ, ποὺ οἱ δικοὶ μας ἐκλέξανε γιὰ στρατηγὸ καὶ κεφαλὴ, γεννήθηκε στὸ Πρίντεζι ἀπὸ γονεῖς εὐγενεῖς· ὁ πατέρας του ἦταν Γερμανὸς ὀνομαζόμενος Ριχάρδος ντὲ Φλὸρ, κυνηγὸς τοῦ αὐτοκράτορα Φρειδερίκου. Ἡ μητέρα του ἦταν Ἰταλίδα ἀπὸ τὸ ἴδιο μέρος. Σκοτώθηκε ὁ Ριχάρδος στὴ μάχη ποὺ ἔδωσε ὁ Κάρολος ντ' Ἀνζού ἐνάντια στὸν Κονραντίνου, ἀκολουθώντας τὶς τάξεις τοῦ στρατοῦ του σὰν ἐγγονὸς τοῦ Φρειδερίκου τοῦ ἄρχοντα καὶ κυρίου του. Ὁ Κάρολος ἀποθραυσμένος ἐδήμευσε τὴ περιουσία ὅλων ὧσων εἶχαν πολεμήσει στὸ πλευρὸ του. Μὲ αὐτὴ τὴν ἀπώλεια ἀπόμειναν ὁ Ρογῆρος καὶ ἡ μητέρα του ὁλότελα φτωχοὶ καὶ μέσα σ' αὐτὴ τὴ φτώχεια ἔφτασε τὰ δεκαπέντε του χρόνια, ὅταν ἕνας Γάλλος ἱππότης μοναχὸς τοῦ Τάγματος τοῦ Ναοῦ μὲ τὸ ὄνομα Βασάϊου, μὲ τὴν εὐκαιρία ποὺ βρισκόταν στὸ Πρίντεζι μὲ τὸ Ἀλκόν, καράβι τοῦ Ναοῦ, καπετάνιος τοῦ ὁποίου ἦταν, τὸν πῆρε στὸ Τάγμα. Ταξίδεψε μαζί του ὁ Ρογῆρος ἄρκετὰ χρόνια κι ἀπέκτησε τόσες γνώσεις κι ἔκανε τόσο καλὴ ἐντύπωση στὸ λειτούργημα ποὺ ἐξασκοῦσε ποὺ τὸ Τάγμα τὸν κράτησε δίνοντάς του τὸν βαθμὸ τοῦ ἀδελφοῦ λοχία, ποὺ ἐκεῖνο τὸν καιρὸ ἦταν σχεδὸν ἴδιος τίτλος μὲ τοῦ ἱππότη. Ἔτσι ὁ Ρογῆρος ἄρχισε νὰ γίνεται γνωστὸς κι ἐπίφοβος σὲ ὅλη τὴν ἀνατολικὴ θάλασσα κι ὅταν ἡ Πτολεμαῖδα, γνωστὴ καὶ μὲ τὸ ὄνομα Ἄκρ, ἄρχισε πόλεμο μὲ τὸν Μαλέχ Τασεράφ, τὸν σουλτάνου τῆς Αἰγύπτου, καθὼς ἀναφέρει ὁ Παχυμέρης. ὁ Ρογῆρος ἦταν ἕνας ἀπὸ τοὺς ἀφιερωμένους τῆς μονῆς τοῦ Ναοῦ. Βλέποντας ὁ Ρογῆρος πὼς πόλη δὲν μπορούσε νὰ ἀμυνθῇ, μάζεψε πολλοὺς χριστιανοὺς σ' ἕνα καράβι μὲ ὅ,τι μπορούσαν νὰ μεταφέρουν, γιὰ νὰ γλυτώσουν ἀπὸ τὴν ἀγριότητα καὶ τὴ μανία τῶν βαρβάρων.

Δὲν ἔλειψαν οἱ ὁμόθησκοί του ἐχθροί, ποὺ φθονώντας τὶς ἐπιτυχίες του, τὸν συκοφάντησαν στὸν Μεγάλου Μάγιστρο, λέγοντάς του πὼς ἐπωφελήθηκε μὲ ἀθέμιτους γιὰ τὴν τάξη του τρόπους, ὅτι καταχράστηκε ξένα δικαιώματα κι ὅτι σήκωσε ὅλους τοὺς θησαυροὺς τῆς Ἄκρ πρὸς ὄφελός του, καθὼς αὐτὸ τὸ φημισμένο τάγμα βρισκόταν στὰ τελευταῖα του, οἱ ἀρχές του εἶχαν ἰσοπεδωθῇ ἀπὸ τὰ ἐλαττώματα τῆς μακροβιότητάς του καὶ τοῦ χρόνου. Ὁ φθόνος, ἡ φιλαργυρία, ἡ ἔπαρση, εἶχαν πάρει στὴν ψυχὴ τους τὴ θέσιν τῆς παλιᾶς



ἀνδρείας, ταπείνωσης καὶ μεγάλης χριστιανικῆς εὐσέβειας πὺ τούς ἔκανε τόσο σεβασίους καὶ τιμημένους σὲ ὅλον τὸν κόσμον.

Θέλησε ὁ Μαγίστρος μὲ αὐτὴ τὴν πρώτη κατηγορία νὰ τὸν συλλάβῃ, ἀλλὰ ὁ Ρογῆρος ἔβγαλε τὴν πρόθεσίν του. Καὶ γνωρίζοντας τὴν ἀπληστίαν τῆς κεφαλῆς καὶ τὴν ἠθικὴ καταρράκωσιν τῶν ἀδελφῶν του, δὲν θεώρησε σωστὸ νὰ μείνῃ στὴ Μασσαλία, ὅπου βρισκόταν, ἀλλὰ ἀποσύρθηκε σὲ τόπον πρὸ ἀσφαλῆ γιὰ νὰ βρῇ καιρὸ νὰ ἀποκαλύψῃ τὴν ψεύτικη καὶ φρικτὴ κατηγορία. Ἀποσύρθηκε λοιπὸν στὴ Γένοβα ὅπου μὲ τὴ βοήθεια τῶν φίλων του καὶ κυρίως τοῦ Τισίν ντὲ Ὅρια ὥπλισε μιὰ γαλέρα καὶ μὲ αὐτὴν πῆγε στὴ Νάπολη καὶ πρόσφερε τὶς ὑπηρεσίες του στὸν Ροβέρτο, δοῦκα τῆς Καλαβρίας, τὸν καιρὸ πὺ αὐτὸς ἐτοιμαζόταν καὶ ἐξοπλιζόταν γιὰ τὸν πόλεμον ἐνάντια στὸν Δὸν Φαμπρίκε. Ὁ Ροβέρτος λίγη σημασία ἔδωσε στὴν προσφορά του καὶ σὲ πνεῦμα μὲ τὸ ὁποῖο τοῦ δινόταν, θεωρώντας τὴν τιποτένια βοήθεια. Αὐτὴ ἡ ἀπαρέσκεια ἀνάγκασε τὸν Ρογῆρον νὰ φύγῃ καὶ νὰ πάῃ νὰ βοηθήσῃ τὸν ἐχθρὸ του Δὸν Φαμπρίκε πὺ τὸν δέχτηκε μὲ μεγάλες ἐκδηλώσεις ἀγάπης καὶ εὐγνωμοσύνης. Ἐκδηλώσεις τέλειες, ὅχι μόνο ἐξ αἰτίας τῆς γενναιόδωρης καρδιάς του καὶ τῆς προσήνευας γιὰ τὸν στρατιώτη, ἀλλὰ καὶ ἐξ αἰτίας τῆς αἰματηρῆς ἀνάγκης τοῦ πολέμου. Γιατὶ δὲν εἶναι φρόνιμον νὰ ἀπορρίψῃς τὴν προσφορά ἐκείνου πὺ αὐθόρμητα σοῦ προσφέρει τὶς ὑπηρεσίες του σὲ καιροὺς τόσο δύσκολους, ὅπου βρίσκεται σὲ κίνδυνον ἡ ζωὴ καὶ ἡ λευτεριά, καὶ ὅπου σὲ ἐγκαταλείπουν οἱ καλλίτεροι φίλοι πὺ ἔχουν καὶ ὑποχρέωση, νὰ σοῦ παρασταθοῦν. Αὐτὸς πὺ φθάνει νὰ γίνῃ φίλος σὲ ὥρα κινδύνου, καὶ ὅταν ὁ ἄρχοντας εἶναι μπλεγμένος μὲ ἐχθροὺς πολὺ ἰσχυροτέρους του, χωρὶς τὴ φυσικὴ ὑποχρέωση καὶ ἀφοσίωση τοῦ ὑπηκόου, πρέπει νὰ γίνῃ δεχτὸς καὶ νὰ τιμηθῇ ἀκόμα καὶ ἂν τὸν ὑποκινῇ τὸ προσωπικὸ του συμφέρον ἢ κάποια ἀποδοκιμασία ἢ προσβολὴ τοῦ ἀντιπάλου του. Γιατὶ ὅσο πρὸ πληγωμένος εἶναι, τόσο πρὸ χρήσιμος καὶ σταθερὸς θὰ εἶναι στὴν ὑπηρεσία του. Μετὰ ἄναψε ὁ πόλεμος ἀνάμεσα στὸν Ροβέρτο καὶ τὸν Φαμπρίκε, καὶ ὁ Ρογῆρος πρόσφερε χρήσιμες ὑπηρεσίες, βοηθώντας πολλές φορές, θέσεις πὺ πίεζε ὁ ἐχθρὸς καὶ μὲ τὸ μικρὸ του στόλο ἐμπόδιζε τὴν ἐλεύθερη διακίνηση στὶς θάλασσες καὶ τὶς ἀκτὶς τῆς Νάπολης, καὶ ἔτσι ἔγινε ὑποναύαρχος καὶ σὲ λιγότερον ἀπὸ τρία χρόνια, ἔκανε πράξεις τόσο ἀξιοσημείωτες πὺ ἦταν αὐτὸς ἕνας ἀπὸ τοὺς κυριώτερους παράγοντες πὺ ὁ ἄρχοντας του παρέμεινε στὴ Σικελία, καὶ κέρδισε γιὰ τὸν ἑαυτοῦ δίκαια ἕνα ὄνομα ἀθάνατο, καὶ πλούτη περισσότερα ἀπ' ὅ,τι ἔχει ἕνας ὑποτελής. Σ' αὐτὴ τὴν κατάστασιν βρισκόταν ὁ Ρογῆρος ὅταν οἱ Καταλανοὶ καὶ οἱ Ἀραγωνέζοι τὸν διάλεξαν γιὰ ἀρχηγὸ στὴν ἐπιχείρηση πὺ σκόπευαν νὰ ξεκινήσουν.

Κ Ε Φ Α Λ Α Ι Ο IV

Ἀποφασίζουν οἱ ἀρχηγοὶ τὴν ἐκστρατεία τους.

Σκέφτηκαν μαζὶ μὲ τὸν νέο στρατηγὸ οἱ ἀρχηγοὶ πρὸ θὰ ἦταν ἢ πρὸ συμφέρου καὶ ἐπιφελῆς ἐπιχείρησης καὶ ἀποφάσισαν μὲ ὁμοφωνία νὰ προσφέρουν τὶς ὑπηρεσίες τους στὸν Αὐτοκράτορα τῶν Ἑλλήνων Ἀνδρόνικο τὸν Παλαιολόγο πὺ σχεδὸν τὸν εἶχαν νικήσει οἱ Τοῦρκοι. Γιατὶ περισσότερον ἀπ' ὅ,τι ἦταν βέβαιον πὺς ὁ Ἀνδρόνικος ζητοῦσε βοήθεια ἀπὸ ξένα κράτη, ἀμφιβάλλοντας γιὰ τὴν πίστιν τῶν δικῶν του, ἦταν ἄρχοντας πὺ εἶχε λίγες δόσοληψίες μὲ τὸν Πάπα τὸν ὁποῖον ὁ Ρογῆρος φοβόταν ἐπειδὴ τὸν καιρὸ τοῦ πολέμου εἶχε κακομεταχειριστεῖ τὶς ἐπαρχίες τῆς ἐκκλησίας καὶ πάντα ζοῦσε μὲ τὸ φόβον μήπως ὁ Πάπας σὰν ἀρχηγὸς τῆς ἐκκλησίας ζητήσῃ ἀπὸ τὸν Δὸν



Φαμπρίκε τὴν παράδοσή του στὸν Μάγιστρο καὶ στὸ Τάγμα του γιὰ νὰ τὸν ἐκδικηθῇ. Βέβαια δὲν μπορούσε νὰ περιμένῃ ἀπὸ τὴ μεγαλωσύνη τοῦ Δὸν Φαμπρίκε, πρᾶγμα τόσο ἄσχημο. Ἀλλὰ οἱ βασιλιάδες καμιά φορὰ δὲν μετροῦν τὰ συμφέροντά τους μ' αὐτὸ πὺν ὀφείλουν στὴ δόξα καὶ στὴν τιμὴ καὶ ξεχνοῦν μὲ εὐκολία τὶς ὑπηρεσίες γιὰ ἄλλες μεγαλύτερες ἀπολαβές. Κι' ἀκόμα μπορούσε, νὰ γίνῃ καὶ τὸ ἄλλο: ἀρνούμενος ὁ Δὸν Φαμπρίκε νὰ παραδώσῃ τὸν Ρογῆρο, νὰ ξαναμπλέξῃ σὲ πόλεμο. Κι' ἔτσι δὲν ἤθελε ὁ Ρογῆρος νὰ βάλῃ τὸν Δὸν Φαμπρίκε σὲ νέες ἔγνοιες οὔτε καὶ τὴ λευτεριά του νὰ διακινδυνεύσῃ μένοντας στὴ Σικελία. Ὁ Παχυμέρης λέει (βιβλ. 11 κεφ. 13) πῶς ὁ Πάπας τὸν ζήτησε ἀπὸ τὸν Δὸν Φαμπρίκε κι αὐτὸς κρίνοντας πῶς δὲν ἦταν δίκαιο νὰ παραδώσῃ αὐτὸν πὺν τόσο καλὰ τὸν εἶχε ὑπηρετήσῃ, προσφέρθηκε νὰ γράψῃ καὶ νὰ παρακαλέσῃ τὸν Αὐτοκράτορα Ἀνδρόνικο νὰ τὸν προσλάβῃ στὴν ὑπηρεσία του, γιατί μ' αὐτὸν τὸν τρόπο, ἔφευγε τιμημένος ὁ Ρογῆρος ἀπὸ τὴ χώρα του κι ὁ Πάπας δὲ θὰ μπορούσε νὰ παραπονεθῇ ὅτι αὐτὸς πρόσφερε καταφύγιο σὲ θρησκευτικούς δραπετές. Ἀλλὰ σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση μοῦ φαίνεται πιὸ σωστὸς ὁ Μοντανέρ. Γιατὶ στὴν ἀρχὴ τοῦ κεφαλαίου γράφει ὁ Παχυμέρης ὅτι ἂν σ' αὐτὸ τὸ θέμα δὲν ἀναφέρει τὴν ἀλήθεια δὲν φταίει ὁ συγγραφέας, ἀλλὰ οἱ φῆμες ἀπ' ὅπου καὶ τὸ πληροφορήθηκε. Καὶ ὅπως οἱ φῆμες πὺν κυκλοφοροῦσαν γιὰ τὰ ζητήματά μας, ἀνάμεσα στοὺς Ἕλληνες, ἦταν πάντα ψεύτικες, δὲν θὰ πρέπει νὰ πιστέψουμε σ' αὐτό, ἐπειδὴ διαφέρουν μὲ τὸν Μοντανέρ, ἀλλὰ εὐκόλα σ' αὐτὴ τὴν περίπτωση μπορούμε νὰ τοὺς συμβιβάσουμε γιατί ἡ μόνη διαφορὰ μὲ τὸν Παχυμέρη εἶναι ὅτι αὐτὸς θεωρεῖ βέβαιον πῶς ὁ Πάπας ζήτησε τὸν Ρογῆρο ἀπὸ τὸν Δὸν Φαμπρίκε, ἐνῶ ὁ Μοντανέρ γράφει πῶς ὑπῆρχε φόβος ἀλλὰ αὐτὸ δὲ συνέβη. Κι' ἔτσι δὲν ἦταν δύσκολο ἡ φήμῃ ἀπὸ τόσο μακριὰ νὰ προσθέσῃ τὰ ὑπόλοιπα.

Ἀφοῦ ὅλοι ἀποφάσισαν τὴν ἐκστρατεία καὶ συζήτησαν γιὰ μερικὲς μέρες γὰ μέσα πὺν περισσότερο θὰ βοηθοῦσαν τὴν ἐκτέλεσή της, ἐπεφόρτησαν τὸν Ρογῆρο νὰ μιλήσῃ στὸν Δὸν Φαμπρίκε καὶ νὰ τοῦ ἀποκαλύψῃ τὶς προθέσεις του καὶ νὰ τὸν παρακαλέσῃ ἀπὸ μέρους ὅλων νὰ τοὺς βοηθήσῃ γιατί δὲν θὰ ἦταν σωστὸ νὰ μαθευτῇ ἡ κίνησή τους χωρὶς νὰ ἔχῃ προηγηθῇ ἡ συγκατάθεσις κι ἡ εὐαρέσκειά του. Ὁ Ρογῆρος ἔφτασε στὴ Μεσσήνη, ὅπου ἔμεινε ὁ βασιλιάς, λίγο μετὰ τὸ γάμο του μὲ τὴν Λεονὼρ κόρη τοῦ Καρόλου. Κι ὅταν τελείωσαν οἱ γιορτὲς καὶ μαζεύτηκαν, συζητώντας μυστικά μὲ τὸν βασιλιά, τοῦ εἶπε πῶς οἱ Καταλανοὶ καὶ οἱ Ἀραγωνέζοι θὰ ἤθελαν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴ Σικελία καὶ νὰ πᾶνε στὴν Ἀνατολή, ὅχι τόσο γιὰ τὸ κοινὸ συμφέρον ὅλων τους, ὅσο γιὰ τὴν γαλήνη καὶ τὸ καλὸ πὺν θὰ εἶχε τὸ βασίλειον πὺν τόσο δοκιμάστηκε ἀπὸ τοὺς προηγούμενους πολέμους, ἀπαλλαγμένο ἀπὸ φορτίον τόσο ἐνοχλητικὸ καὶ βαρὺ ὅσο θὰ ἦταν αὐτοὶ σὲ καιρὸ εἰρήνης. Πῶς ὁ βασιλιάς θὰ εἶχε πάντα τὴν ἀφοσίωσή τους κι ὅποτε θὰ τοὺς χρειαζόταν θὰ ἔρχονταν νὰ τὸν ὑπηρετήσουν ἀκόμα κι ἀπὸ τὴν ἄλλη ἄκρῃ τῆς γῆς. Ἀλλὰ τὸν παρακαλοῦν νὰ τοὺς διευκολύνῃ τὴν ἐκστρατεία τους καὶ νὰ τοὺς βοηθήσῃ μὲ κῦρος καὶ τὸ στρατό του, πληρωμὴ ἀντάξια γιὰ τὶς ὑπηρεσίες τους. Ἀπάντησε ὁ βασιλιάς πῶς θὰ πρέπει νὰ ἀντιλαμβάνονται πῶς ἡ ἀπόφασίς πὺν πῆραν νὰ φύγουν ἀπὸ τὴ Σικελία, ἂν καὶ ἦταν καλὴ γιὰ τὴν ἐπιβίωσή τους, δὲν ἦταν ἐπωφελὴς γιὰ τὴ δική του ὑπόληψη, γιατί πολλοὶ θὰ μπορούσαν νὰ νομίσουν πῶς ἔγινε κατὰ διαταγὴ του γιὰ νὰ ἀπαλλαγῇ ἀπὸ τὶς ὑποχρεώσεις του. Κι αὐτὲς ἦταν τόσο μεγάλες, κι αὐτὸς τὶς ἀναγνώριζε καὶ ἀπομακρύνοντάς τους δὲν λευτερωνόταν ἀπ' αὐτὲς χωρὶς σχετικὴ δόση ἀχαριστίας. Ἀλλὰ ἂν ἡ ἐλπίδα γιὰ μεγαλύτερες ἐπιτυχίες τοὺς καλοῦσε γιὰ νέες ἐπιχειρήσεις καὶ ἦταν ἀποφασισμένοι, αὐτὸς θὰ τοὺς παραστεκόταν καὶ θὰ τοὺς βοηθοῦσε μὲ τὸ στρατό του γιὰ νά ναι



αὐτὸς μάρτυρας καὶ νὰ ὁμολογῇ τὴν ἀλήθεια τῆς πράξης. Καὶ πρῶτα εἶναι ριψοκίνδυνο γιὰ τὸ βασίλειο καὶ τὴ ζωὴ του νὰ μὴν ξεπληρώσῃ τὶς ὑποχρεώσεις του ἀπέναντι σὲ τόσο ἐξαίρετες ὑπηρεσίες. Ἀλλὰ ἡ σκληρότητα τῶν περιστάσεων μὲ τὰ φοβερὰ ἔξοδα τοῦ πολέμου δὲν ἐπέτρεπε ἡ ἀνταμοιβὴ νὰ εἶναι ἀνιάζια τῆς ἐπιθυμίας του. Ἀπάντηση ἄξια, σ' ἓνα πρίγκηπα, τόσο ἔνδοξο πὺν τόσο περισσότερο τὴν ἐκτιμᾷς ἂν σκεφτῇς πόσο σπάνια εἶναι στοὺς ἄρχοντες ἡ ἀρετὴ τῆς εὐγνωμοσύνης καὶ τῆς ἀναγνώρισης μεγάλων ὑπηρεσιῶν, ὅταν εἶναι τέτοιες πὺν δὲν μποροῦν νὰ πληρωθοῦν μὲ συνηθισμένες πληρωμές. Ὁ Ρογῆρος εὐχαρίστησε σὺ ὄνομα ὄλων, τόσο ξεχωριστὴ εὐνοια καὶ τιμὴ πὺν τοὺς ἔκανε, καὶ ἔφυγε μετὰ νὰ ἀναφέρῃ στοὺς ἄλλους ἀρχηγοὺς τί εἶχε ἀπαντήσῃ ὁ βασιλεὺς καὶ ἐκεῖνοι ἔδειξαν κατανόηση, χάρηκαν καὶ τὸν εὐγνωμιονοῦσαν.

Ὁ Δὸν Φαμπρίκε ὑπῆρξε ἓνας ἀπὸ τοὺς πὺν ἐκλεκτοὺς ἄρχοντες ἐκείνης τῆς ἐποχῆς γιὰ τὸ ψυχικὸ του μεγαλεῖο καὶ τὴν δόξα τῶν κατορθωμάτων του, πὺν ἡ γενναιοῖτητά του θυρμμάτισε κι ἀφάνισε τὶς δυνάμεις τῆς Ἰταλίας, τῆς Γαλλίας, τῆς Ἰσπανίας, πὺν ἐνώθηκαν γιὰ νὰ τὸν καταστρέψουν, καὶ παρέμεινε, παρ' ὅλους τοὺς ἀντιπάλους του, τὸ βασίλειο τῆς Σικελίας γι' αὐτὸν καὶ τοὺς μεταγενεστέρους του ὅπως καὶ σήμερα εὐτυχῶς διατηρεῖται. Δὲν μποροῦσε νὰ συμβῇ σὺν Δὸν Φαμπρίκε, πρᾶγμα πὺν οἰμαντικὸ γιὰ τὴν ἀσφάλεια καὶ τὴν γαλήνη τοῦ νέου βασιλείου του, ἀπὸ τὸ νὰ ἀπαλλάξῃ τὸ λαὸ ἀπὸ τὴ φορολογία καὶ τὴν παραμονὴ ξένων τόσο ἐνοχλητικῶν ὅσο καταλήγουν νὰ εἶναι στρατιῶτες κακοπληρωμένοι. Παλιὰ, ὅταν τὴν εἰρήνη καὶ τὰ συγγενέματα τὰ ξερρίζωσε ὁ πόλεμος, οἱ πόλεις τῆς Σικελίας προσφέρανε μὲ μεγάλη ἀπλοχεριὰ τὰ κτήματά τους στοὺς στρατιῶτες πὺν τοὺς ὑπερασπίζονταν καὶ τοὺς βοηθοῦσαν ἐνάντια σὺν Κάρολο, πὺν τόσο φοβόντουσαν. Ἀλλὰ ἔπειτα πὺν ἡ εἰρήνη ἔδιωξε τὸ φόβο, ἄρχισαν νὰ αἰσθάνωνται τὸ κακὸ γειτόνεμα μὲ τοὺς στρατιῶτες καὶ νὰ μαλώνουν μαζί τους. Καὶ ἀναγκαστικὰ οἱ δυσαρέσκειες αὐτὲς θὰ δημιουργοῦσαν συμφορὲς βαρύτατες ἂν ἡ καινούρια ἐκστρατεία δὲν τοὺς ξεχώριζε.



ΟΙ ΜΕΓΑΛΕΣ ΣΙΩΠΕΣ

I

Οί μεγάλες σιωπές
Για την μοῖρα τῶν λίγων.
Ξεχασμένο ἀπὸ χρόνια
Ἐνὸς φίλου τὸ χέρι
Στὶς πτυχές τῆς φωνῆς μου
Ἡ πολύχρωμη μνήμη
Τῆς ζεστῆς πεταλούδας
Στῆς λαμπάδας τῆ φλόγα
Μαλακὸ σὰν τραγούδι
Σωπαίνει.

Στὶς μεγάλες σιωπές
Μὲ τὰ κίτρινα φύλλα
Καὶ τῆς νειότης τὰ πάθη
Τὰ μαλλιά μου γεμάτα.
Γαζωμένος ὁ δρόμος
Μὲ ριπές τῶν ἀνέμων
Ποὺ τὸ βῆμα ἢ ἀνάσα
Στὸ στόμα τοῦ κόσμου
Για την μοῖρα τῶν λίγων
Πληθαίνει.

II

Στὶς μεγάλες σιωπές
Ποὺ ἡ ἀνάπαψη λίγη
Παραπάτημα ὁ χρόνος
Σ' ἐνὸς φίλου τὸ χέρι.
Ποὺ ξεκούρασμα ὁ ὤμος
Γιὰ ὅλα σμῆνος ἐλπίδες
Τρυφερὰ διπλωμένες
Στὴ μεγάλη σιωπὴ
Στὴν ἀγκάλη τῶν ἰσκιῶν
Βαραίνει.

Για την μοῖρα τῶν λίγων
Σ' ἐνὸς φίλου τὸ χέρι
Τὰ πουλιά ξεφορτώνουν
Ἀθροισμένους τοὺς ἥλιους
Καὶ τὰ χεῖλη τῆ ζέστα
Μ' ἓνα βότσαλο ἀγάπης
Ποὺ οἱ μεγάλες σιωπές
Για την μοῖρα τῶν λίγων
Κάθε μέρα πληθαίνουν
Κάθε μέρα βαραίνουν.

ΛΥΝΤΙΑ ΑΥΛΩΝΙΤΟΥ





ΑΛΚΗ ΜΥΡΣΙΝΗ — ΜΑΝΘΟΥ

ΛΟΓΟΣ ΓΙΑ ΤΟ ΑΣΕΜΝΟ

Τὸ Μπὶ Μπὶ Σί, σὲ μὴν ἀπὸ τὶς τελευταῖες βραδυνὲς ἐκπομπές του, πληροφόρησε τοὺς ἀκροατές του ὅτι, ὕστερα ἀπὸ κάποια διαμαρτυρία, ἀπαγορεύτηκε ἡ μετὰδοση ἑνὸς τηλεοπτικοῦ του προγράμματος ἐπειδὴ θεωρήθηκε ἄσεμνο. Ζητοῦσε ταυτόχρονα νὰ μάθει ἂν οἱ ἀκροατές, ἐπιδοκίμαζαν ἢ ὄχι τὴν ἐπέμβαση καὶ τὴν ἀπαγόρευση.

Τὸ θέμα εἶναι ἐνδιαφέρον καὶ ἀξίζει τὸν κόπο νὰ μᾶς ἀπασχολήσει.

«Κατ' ἀρχὴν» εἶμαι ἐναντίον κάθε λογοκρισίας, ἂν καὶ στὴν περίπτωση τούτη ὁ ἀκριβὴς ὅρος θὰ εἶταν θεαματοκρισίας ἢ εἰκονοκρισίας.

Δὲν ἐμπιστεύομαι οὔτε τὴν κρίση οὔτε τὴν θέση τῶν λογοκριτῶν. Πιστεύω ὅτι καὶ ὅταν ἀκόμα ὑποτεθεῖ ὅτι ἔχουν τὴν ἀπαιτούμενη πνευματικὴ κατάρτιση καὶ αἰσθητικὴ καλλιέργεια δὲν κινοῦνται αὐτόβουλα. Ὑποχρεωμένοι νὰ προστατέψουν τὴ θέση τους, τὸν ἑαυτὸ τους πρῶτα, κινοῦνται ἢ ἀκολουθοῦν μιὰ γραμμὴ πού τοὺς δόθηκε «κατ' ἐπιταγὴν».

Ἡ στάση τούτη περικλείει ὅλων τῶν εἰδῶν τὶς ἀνθαιρεσίες καὶ κάθε ἀνευθυνότητα. Κάθε ἐγγύηση ἀντιζημιωτικῆς θεωρήσεως τῶν γεγονότων ἢ κρίσεως γιὰ κάποιο ἔργο ἔχει ἀναιρεθεῖ προκαταβολικά. Καὶ ἡ λογοκρισία ἢ θεαματοκρισία δὲν εἶναι παρὰ εὐσχημο πρόσχημα ἐπιβολῆς μιᾶς νέας ἀπαγόρευσης, μιὰ μορφή περιορισμοῦ τῆς ἀτομικῆς ἐλευθερίας, ἑνας τρόπος καταδυνάστευσης. Ὡστόσο, τὸ θέμα τῶν ἀσέμνων (λόγων, εἰκόνων, θεαμάτων) ὑπάρχει πάντοτε. Δὲν εἶναι ἀπὸ τὰ πιὸ ἀσήμαντα καὶ ἡ λύση του παρουσιάζει ἐξαιρετικὲς δυσχέρειες.

Γιὰ νὰ τὸ προσπελάσουμε χρειάζεται νὰ ξέρουμε ποιά εἶναι ἡ διαχωριστικὴ γραμμὴ ἀνάμεσα στὸ σεμνὸ καὶ στὸ ἄσεμνο. Ποῦ τελειώνει τὸ ἓνα καὶ ποῦ ἀρχίζει τὸ ἄλλο. Τοῦτο ἐνέχει ἰδιαίτερο ἐνδιαφέρον στοὺς ταραγμένους καιροὺς μας, πού ἔχουν ἀνατρέψει παλιότερες βασικὲς ἠθικὲς ἀξίες καὶ ἔχει ἐπικρατήσει σὲ μεγάλη ἔκταση σύγχυση ἐννοιῶν.

Ἡ διαχωριστικὴ γραμμὴ ἀνάμεσα στὸ σεμνὸ καὶ τὸ ἄσεμνο δὲν εἶναι ἡ ἴδια σὲ ὅλα τὰ μῆκη καὶ τὰ πλάτη τοῦ πλανῆτη μας. Καὶ καθὼς τὰ σύγχρονα μεταφορικά μέσα ἐπιτρέπουν τὴ γρήγορη μετακίνηση καὶ κυκλοφορία τῶν ἀτόμων ἢ τῶν ὁμάδων ἀπὸ τόπο σὲ τόπο, καὶ τὸν συγχρωτισμὸ τους, ἡ σύγχυση ἐπιτείνεται. Γιατὶ δὲν εἶναι εὐκόλο νὰ πείσεις κάποιον ὅτι ἐκεῖνο πού στὸν τόπο του καὶ ὅταν δὲ θεωρεῖται φησιολογικὸ γίνεται ἀνεκτό, ἐδῶ ἢ ἐκεῖ χαρακτηρίζεται ἄσεμνο καὶ καταδικαστέο.

Ὅμως, στὸν κόσμον πού μᾶς εἶναι περισσότερον γνωστὸς οἱ κοινωνίες προσπάθησαν νὰ βροῦν τρόπους, νὰ θεσπίσουν συμβατικόν ἄγραφους ὅρους, ἀποδεκτοὺς σιωπηρὰ ἀπ' ὅλους, γιὰ τὸν καθορισμὸ τῶν κανόνων συμπεριφορᾶς στὴν κοινὴ συμ-



βίωση. Οί όροι τούτοι δέ μπορούσαν νά μείνουν πάντοτε σταθεροί. Συχνά έχουν επηρεασθεί στη διαμόρφωσή τους από τόν ρυθμό εξέλιξης τού ανθρώπου καί τήν πρόοδο τών κοινωνιών. Πάντως δέν ἀχρηστεύθηκαν ολοκληρωτικά καί σάν είδος δικλείδας ασφαλείας, κατόρθωσαν, ώς τώρα τουλάχιστο, ν' αποτρέψουν τήν όριστική διάβρωση τών κυριοτέρων κοινωνικών θεσμών. Δέν μπορούμε, ώστόσο, ν' άγνοήσουμε ότι βρισκόμαστε σέ μιιά κρίσιμη καμπή τής ανθρώπινης ιστορίας, μέ έκδηλες τίς προθέσεις ανακατάταξης γνωστών ήθικών άξιών, στο σταυροδρόμι μιās καινούργιας εποχής πού τή χαρακτηρίζει επαναστατική τάση αναθεώρησης τών κανόνων κοινής συμπεριφοράς, πού ίσχυσαν ώς τώρα. Ούτε νά παραβλέψουμε ότι ή διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στο σεμνό καί τó άσεμνο, φθαρμένη από τόν χρόνο, σάν τίς διαχωριστικές γραμμές πού καθορίζουν τήν κυκλοφορία τών τροχοφόρων στις μεγάλες πόλεις, έχασε τή στιλπνότητά της, ξεθώριασε καί έτσι διευκολύνει τή σύγχυση.

Κάτω από τέτοιες συνθήκες είναι πολύ δύσκολο ν' απαντήσεις μονολεκτικά μέ ένα «Ναί» ή ένα «Όχι», άν ταιριάζει νά προβάλλεται από τήν Τηλέοραση, καί γενικότερα, από τά μέσα μαζικής ενημέρωσης τó άσεμνο.

Δέν ξέρουμε μάλιστα άν έχει προσδιορισθεί μέ σαφήνεια, μέ ακριβολογία, τί είναι άσεμνο. Συνηθέστερα δίδεται τούτος ό όρισμός: ό,τι δέν είναι κόσμιο, ό,τι χρησιμοποιεί τρόπους, έκδηλώσεις καί μέσα, πού αντίστρατεύονται τούς κανόνες συμπεριφοράς στην κοινή συμβίωση, τήν παράδοση, πού για τήν έξασφάλιση όμαλης λειτουργίας καί εξέλιξης τών κοινωνικών συνόλων, περιορίζει τόν καθένα νά κάμει τού κεφαλιού του, αδιαφορώντας άν έτσι προσβάλλεται, ένοχλείται ή τραυματίζεται ή εύαισθησία τών άλλων. Η δέσμευση, παρόλο πού αναφέρεται άμεσα καί σέ κάποιο βαθμό στη μείωση τής ατομικής έλευθερίας, έχει ληφθεί «κοινή συναινεσει» καί δέν υπόκειται σέ αναθεώρηση παρά μέ τόν ίδιο τρόπο.

Τό άσεμνο θεωρείται καί ανήθικο. Πολλές φορές όμως συμβαίνει τó άσεμνο νά μή είναι ανήθικο. Έδω παρεμβαίνει ή αισθητική θεώρηση.

Ένα καλλίγραμμα γυμνό, ζωντανό σώμα, δέν μπορούμε νά τó θεωρήσουμε πάντοτε ούτε άσεμνο, ούτε ανήθικο. Η στάση του, οί κινήσεις του, ό τρόπος μέ τόν όποιο προσπαθεί νά προσελκύσει τήν κοινή προσοχή, μπορούν νά τού προσδώσουν τόν ενα ή τόν άλλο χαρακτηρισμό ή καί τούς δυό μαζί.

Καί ώρισμένες από τίς φυσιολογικές λειτουργίες τού ανθρώπινου οργανισμού μπορούν νά περιληφθούν στον κύκλο τών άσεμνων άν ξεφύγουν από τά αυστηρά ατομικά περιθώρια για νά μετατραπούν σέ προκλητικό καί αντιαισθητικό θέαμα. Η εξέλιξη τού ανθρώπου, ή απομάκρυνσή του από τόν πρωτογονισμό, από τήν κατάσταση τού ζώου, ή ανάπτυξη τού έκλεκτικού του αισθητηρίου τόν επλούτισαν μέ νέες έμπειρίες. Τού χάρισαν τή δυνατότητα μιās αισθητικής θεώρησης τών φαινομένων καί τών κοινών πραγμάτων, καθώς καί τής διαμόρφωσης τών κανόνων κοινωνικής συμπεριφοράς, στα πλαίσια αυτής τής αρχής.

Φαίνεται ότι από έδω ξεκίνησεν ή ανάγκη τής δημιουργίας μιās διαχωριστικής γραμμής ανάμεσα στο σεμνό καί τó άσεμνο, έπειδή θεωρήθηκεν ίσως ανέφικτη ή ισοδύναμη ανάπτυξη τού έκλεκτικού αισθητηρίου καί ή ίδια εύαισθησία σέ όλους.

Αυτά σέ γενικές γραμμές, γιατί τó θέμα είναι εύρύτατο, σχεδόν ανεξάντλητο. Έτσι, μπορούμε νά ποίμε ότι αφού υπάρχει μιιά διαχωριστική γραμμή ανάμεσα στο σεμνό καί τó άσεμνο, πού επιβλήθηκε μέ τήν κοινή συναινέση για τήν έξουδετέρωση κάποιας άνωμαλίας στον κοινωνικό οργανισμό, ή παραβίασή της δημιουργεί άδίκημα, καταδικαστέο από τήν πλειοψηφία, πού ή γνώμη της «φύσει καί θέσει»



διατηρεῖ τὰ πρωτεῖα σὲ κάθε ὀργανωμένο κοινωνικὸ σύνολο, θὰ μπορούσε νὰ ὑποστηριχθεῖ καὶ ἡ ἄποψη ὅτι τὸ ἄσεμνο δὲν συγκινεῖ ἢ δὲν ἐξάπτει παρὰ μόνο φύσεις κατὰ κάποιον τρόπο ἐλαττωματικὲς — νοητικά, ψυχικά, ὀργανικά —, ὅπως στὴν περίπτωση τῶν κάθε λογῆς διεγερτικῶν ἢ ναρκωτικῶν, ποὺ ὑπόσχονται πρόσκαιρα, ἔστω, μιὰ ἱκανοποίηση, ποὺ τοὺς τὴν ἔχουν στερήσει ἢ ἐλαττωματικότητα ἢ ἀνεπάρκεια τῶν φυσικῶν λειτουργιῶν.

Οἱ φυσιολογικά ἰσορροπημένοι ὀργανισμοὶ δὲν ἐντυπωσιάζονται ἀπὸ τὸ ἄσεμνο, εἴτε εἶναι λόγος, εἴτε εἶναι θέαμα. Τὸ ἐκλεκτικὸ τοὺς αἰσθητήριό ἀντιδρᾷ αὐτόματα εἴτε μὲ τὴν ἀδιαφορία, εἴτε μὲ τὴν ἐκδήλωση δυσφορίας καὶ ἀηδίας, ποὺ μαρτυροῦν τὴν παρουσία διαφοροποιοῦ εὐαισθησίας.

Καὶ μὲ τὴν προϋπόθεση ὅτι τὴν πλειοψηφία συνθέτουν ὑγιεῖς καὶ φυσιολογικά ἰσορροπημένοι ἀνθρώπινοὶ ὀργανισμοί, τίθεται εὐλόγο τὸ ἐρώτημα:

Δὲν εἶναι τάχα ἄδικο τούτη ἡ πλειοψηφία, ποὺ ἀποτελεῖ καὶ μιὰ σοβαρὴ ἐγγύηση φυσιολογικῆς ἐξέλιξης τῶν ἀνθρωπίνων συνόλων, νὰ ὑποβάλλεται στὴ δοκιμασία ἀκροαματικῶν ἢ ὀπτικῶν ἐκδηλώσεων, γιὰ χάρις ἐνὸς θεωρητικοῦ δικαιώματος μιᾶς ἀρρωστημένης ἴσως μειοψηφίας, ποὺ στὴ σκιά τοῦ σεβασμοῦ τῶν ἀτομικῶν τῆς ἐλευθεριῶν παραβιάζει θεμελιακοὺς κανόνες τῆς κοινωνικῆς συμπεριφορᾶς; Καὶ παρ' ὅλη τὴ συμπάθεια ποὺ μπορεῖ νὰ νοιώθουμε γι' αὐτήν, ἀφοῦ δὲν ξέρουμε πόσον εὐθύνεται ἡ ἴδια γιὰ τὴ νοσηρότητά της, δὲν εἴμαστε ὑποχρεωμένοι ἠθικά νὰ καταβάλουμε κάθε προσπάθεια, μέσα στὰ πλαίσια τῆς στοιχειώδους ἀνθρωπιᾶς, γιὰ τὸν ἀποκλεισμό τοῦ ἐνδεχομένου ἐπέκτασης τῆς νοσηρότητας καὶ μόλυνσης τῶν νέων γενεῶν;

Θεωρῶ τὴν ἀπάντηση αὐτονόητη.



ΑΠΟ ΜΗΝΑ ΣΕ ΜΗΝΑ ΗΠΕΙΡΟΤΙΚΗ ΖΩΗ ΚΑΙ ΚΙΝΗΣΙΣ

ΤΑ ΒΡΑΒΕΙΑ ΚΑΙ ΟΙ ΧΟΡΗΓΙΕΣ

Πρὶν νὰ κοπάσει ἡ συζήτηση γύρω ἀπ' τὰ βραβεῖα, τὶς χορηγίες καὶ τὶς συντάξεις, ποὺ δίνονται στοὺς λογοτέχνες καὶ στοὺς καλλιτέχνες μας, μὲ βάσει τὰ Ν.Δ. 1086 καὶ 1087)71, νομίζω πὼς εἶναι ἀναγκαῖο νὰ ξεκαθαριστοῦν, ὅσο γίνεται δυνατόν, ὠρισμένες ἀπόψεις, ποὺ συμβάλλουν στὴν καλύτερη δυνατὴ ἐφαρμογὴ καὶ διόρθωση αὐτῶν τῶν μέτρων γιὰ τὰ γράμματα καὶ τὶς τέχνες στὸν τόπο μας. Καί, στὴν προκειμένη περίπτωσι, ἐπειδὴ ἔχω προβληματιστεῖ, ἐδῶ καὶ πάνω ἀπὸ δέκα πέντε χρόνια, πάνω στὸ θέμα τοῦτο καὶ πιστεύω πὼς ἔδωσα (νομίζω πὼς μπορῶ νὰ τὸ πῶ αὐτό, γιατί εἶμαι ὁ πρῶτος ποὺ διατύπωσε μορφολογημένες ἀπόψεις στὴν φόρμουλα περίπου ποὺ δίνονται οἱ χορηγίες) κι' ἐγὼ κάτι γιὰ τὴν κατάκτηση αὐτῇ, νομίζω πὼς ἔχω τώρα ὑποχρέωση νὰ ἐκθέσω τὶς ἀπόψεις μου, κάτω ἀπ' τὸ πρίσμα τῶν πραγμάτων, ποὺ προέκυψαν ἀπ' τὴν πρώτη ἐφαρμογὴ αὐτῶν τῶν εὐεργετικῶν νόμων.

Τὰ βραβεῖα, οἱ χορηγίες καὶ οἱ συντάξεις, στὴν περίπτωσι τῶν λογοτεχνῶν — κατὰ προέκτασι, φυσικά, καὶ τῶν καλλιτεχνῶν —, ἀποτελοῦν μιὰ πρωταρχικὴ ἀνάγκη γιὰ τὴν κατοχύρωσι καὶ γιὰ τὴν ἀνάπτυξι, στὴν ἐποχὴ τοῦτη, τῆς ἐθνικῆς μας πνευματικῆς ὀντότητας. Εἰδικώτερα, μάλιστα, οἱ χορηγίες ἔρχονται νὰ καλύψουν μιὰ πράγματι κρίσιμη ἀνάγκη, ποὺ εἶναι βασικώτατη γιὰ τὴν οὐσιαστικὴ βοήθεια τῶν λογοτεχνῶν στὸν τόπο μας, ὅταν ἔχουν ἀκόμα περιθώρια γιὰ νὰ δώσουν ἔργα. Γιατί, δὲν εἶναι ποτὲ δυνατόν, στὴν χώρα μας, ποὺ ἔχει πολὺ περιωρισμένον ἀριθμὸν ἀναγνωστικοῦ κοινοῦ καὶ ποὺ ἡ γλῶσσα μας δὲν ὁμιλεῖται ἔξω ἀπ' τὰ σύνορά της, νὰ ἔχουμε ὅπωςδῆποτε τὴν βάση ἐκείνη, ποὺ θὰ στηρίζε κάθε πνευματικὴ προσπάθεια γιὰ τὴν οἰκονομικὴ αὐτονομία τῶν λογοτεχνῶν. Ἔτσι, τὸ μέτρο αὐτό, καθὼς καὶ τὰ χρήματα γιὰ κάθε ἄλλη ἐνίσχυσι (βραβεῖα, συντάξεις, ὁγορὰ βιβλίων) εἶναι πράγματι μιὰ σωστὴ ἀνταπόκρισι σ' ἓνα πολὺ σημαντικὸ αἶτημα. Ὅποιαδῆποτε ἄλλη ἐκτίμησι, πιστεύουμε πὼς, ὅν δὲν ξεκινάει ἀπὸ τὸ ἴδιο ἐνδιαφέρον, εἶναι τοῦλάχιστον φλεγματικὴ καὶ κοντόφθαλμη. Δὲν θὰ πρέπει νὰ ξεχνᾶμε πὼς, ὡς πρόπερσι ἀκόμα, ἡ Μυρτιώτισσα, ὁ Ἀγκουλὲς ἐπίσης, δὲν εἶχαν οὔτε τὰ νοσήλεια, γιὰ νὰ μὴν ἀνατρέξουμε πίσω στὴν σκληρὴ μοῖρα ποὺ εἶχαν ὁ Σκαλκώτας, ὁ Μελαχροινός, ὁ Παπαδιαμάντης καὶ τόσοι ἄλλοι, ποὺ δὲν πρόλαβαν κἄν νὰ δώσουν ἓνα ἔργο ἢ ἓνα ὄνομα στὰ νεώτερα γράμματά μας. Γι' αὐτό, λοιπόν, κατὰ τὴν γνώμη μας, μονάχα μὲ τὴν κρατικὴ ἐνίσχυσι — μιὰ ἐνίσχυσι, ἐξ ἄλλου, πού, ἔξω ἀπὸ ὅποιαδῆποτε ἄλλη σημασία, ἔχει τὴν ἔννοια ἐνὸς χρέους ἀπέναντι στὶς πνευματικὰ καὶ καλλιτεχνικὰ δυνάμεις τοῦ ἔθνους καὶ πού, ἐν πάσῃ περιπτώσει, δὲν ξεπερνάει τὰ δέκα — δέκα πέντε ἑκατομμύρια τὸ χρόνον (ὅσο δηλαδὴ μιὰ τσιμεντένια γέφυρα ἢ μιὰ ὑπέρβασι ἐνὸς μέτριου ὁδικοῦ ἔργου) — θὰ εἴταν δυνατόν νὰ γίνεῖ κάτι οὐσιαστικόν, γιὰ τὴν διατήρησι καὶ γιὰ τὴν ἀνάπτυξι τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν στὴν χώρα μας.

Τὸ γεγονὸς αὐτό, ποὺ τὸ ἀξιολογοῦμε σὰν ἓνα σημαντικὸ βῆμα γιὰ τὴν σύγχρονη κουλτούρα μας, πιστεύουμε πὼς θὰ πρέπει, τώρα ποὺ μπαίνει στὴν πνευματικὴ μας ζωὴ, νὰ τὸ συζητήσουμε νηφάλια, νὰ τὸ κάνουμε ὑπόθεσι ὅλων τῶν πνευματικῶν ἀνθρώπων τῆς πατρίδας μας, ὥστε νὰ θεμελιωθεῖ πάνω σὲ ἀντιπροσωπευτικὰ βάσεις καὶ νὰ ἐπισημανθοῦν, ἀπ' τὴν ἀρχή, οἱ τυχόν ἀδυναμίες ποὺ παρουσιάζει στὴν ἐφαρμογὴ του. Ἔτσι μο-



νάχα (α) προσφέρουμε απόψεις επικοδομητικές και (α) συμβάλουμε στην διόρθωση και στην ολοκλήρωση — γιατί χρειάζονται να γίνουν και άλλα — των μέτρων της κρατικής αντίληψης.

Ο υποφαινόμενος, πού προβληματίστηκε χρόνια πάνω στο θέμα τούτο, στο πρώτο Λογοτεχνικό Συνέδριο, πού έγινε στην Λάρισα τὸ 1966, είχε εκφράσει συγκεκριμένες απόψεις, παραπλήσιες ή, ὅπωςδήποτε, παράλληλες με τὴ μορφή καὶ τὶς προθέσεις τῶν σχετικῶν Ν.Δ. πού μνημονεύσαμε. Τώρα, κάτω ἀπ' τὸ νεώτερο πρίσμα, καλοπροαίρετα καὶ χωρὶς νὰ ἔχω νὰ ἀντιδικήσω με κανέναν, θὰ εἶχα νὰ ἐκθέσω κόποιες γνώμες, πού, ἂν μὴ τί ἄλλο, πιστεύω πὼς προσφέρουν μιὰ εὐρύτερη βάση γιὰ συζήτηση παραπέρα.

Πρὶν ἀπὸ ἕξη καὶ παραπάνω χρόνια (δηλ. στὸ Λογοτεχνικὸ Συνέδριο Λαρίσης), εἶχα προτείνει, ὄχι μονάχα ὡς σύνεδρος, ἀλλὰ καὶ με εἰδικὸ φυλλάδιο πού ἀνατυπώθηκε ἀπ' τὸ περιοδικὸ «Ἡπειρωτικὴ Ἑστία», με τὸν τίτλο: «Ἡ Πνευματικὴ μας Ἐπιβίωση», τὴν ὁργάνωση μιᾶς Ὀμοσπονδίας ὅλων τῶν συγγραφέων, ἡ ὁποία, με αὐστηρὰ ἀξιολογικὰ καὶ ἀντιπροσωπευτικὰ κριτήρια, νὰ προτείνει τὴν χορήγηση μιᾶς ἀποζημίωσης, γιὰ τὴν οἰκονομικὴ ἐξασφάλιση ἑνὸς συγγραφέα. Καὶ τοῦτο, γιὰ νὰ μπορεῖ αὐτὸς νὰ περιοριστεῖ ἀποκλειστικὰ στὸ ἔργο του, ἀντὶ νὰ ἀναλώνει τὸν δημιουργικὸ χρόνο του σὲ ἄλλες ἀπασχολήσεις γιὰ τὴν ἐξεύρεση τῶν ἀναγκαίων νὰ ζήσει. Δηλαδή, τὸ περιεχόμενο τῆς διάκρισης αὐτῆς νὰ ἔχει ἕνα πρακτικὸ σκοπὸ πού, πέρα ἀπ' τὴν τιμητικὴ ἀναγνώριση, νὰ συμβάλει — πρὸ παντὸς — καὶ στὴν ἀξιοποίηση τῶν δυνάμεων πού ἔχει τὸ ἔθνος μας στὸν πνευματικὸν τομέα. Συγκεκριμένα, στὸ κεφάλαιο τοῦτο, πού ἀποτελεῖ πιθανὸν καὶ τὸ πιὸ ἀξιοπρόσεκτο σημεῖο, ἔγραψα τὰ ἑξῆς: «... ἅμα ἕνας λογοτέχνης εἰσέρχεται στὴν Ἑνωσὴ αὐτὴ, νὰ δίνεται μιὰ ἐπιχορήγηση γιὰ δυὸ - τρία χρόνια, ἄς ὑποθέσουμε, 5.000 δρχ. τὸν μῆνα, ὥστε νὰ ἔχει ἔτσι ὅλη τὴν εὐκαιρία γιὰ νὰ ἀφιερωθεῖ ἀποκλειστικὰ στὸ ἔργο του. Καὶ νὰ ἔχει, ἔναντι τῆς ἐπισίτισης αὐτῆς, τὴν ὑποχρέωση νὰ δώσει, μέσα στὸ καθωρισμένο τοῦτο χρονικὸ διάστημα, τοῦλάχιστον ἕνα σημαντικὸ ἔργο (ἐκτὸς φυσικὰ ἀπ' τὴν ἐν γένει ἄλλη πνευματικὴ δραστηριότητα)...». Αὐτὸ λέγαμε τότε. Καί, τώρα, ὕστερ' ἀπ' τὴν πραγματοποίηση τοῦ μεγαλύτερου μέρους τους (τοῦλάχιστον καθ' ὅσον ὁφθαλμὸς στὴν κρατικὴν ὑποστήριξη), καὶ τὶς συζητήσεις πού ἀκολούθησαν, θέλω νὰ κάμω κάποιες καινούργιες προτάσεις ἐδῶ, με τὴν πρόθεση νὰ βοηθήσω ὅσο μοῦ εἶναι δυνατόν, στὴν καλύτερη καὶ ἀποδοτικώτερη ὁργάνωση αὐτῆς τῆς βοήθειας στοὺς λογοτέχνες καὶ στοὺς καλλιτέχνες τῆς χώρας μας.

Κατ' ἀρχήν, ἴσως δὲν πρέπει νὰ ξεχνᾶμε πὼς, περισσότερο ἀπ' τοὺς λογοτέχνες καὶ τοὺς καλλιτέχνες τῆς πρωτεύουσας, στὴν ἐπαρχία, οἱ συνάδελφοί τους ἀντιμετωπίζουν μεγαλύτερες δυσκολίες. Γιατί, ἐκτὸς ἀπ' τὸ ἀπρόσφορο κλίμα γιὰ ἐπαγγελματικὴ ἀξιοποίηση τῶν προσόντων τους, οἱ ἀνάγκες ἑνὸς πνευματικοῦ ἀνθρώπου εἶναι ἀκόμα πιὸ πιεστικές. Γι' αὐτό, ἀπ' τὰ πρῶτα πού πιστεύω πὼς πρέπει νὰ γίνουν, εἶναι νὰ συμμετέχουν καὶ αὐτοὶ στὶς διάφορες ἐπιτροπές, κατὰ κόποιαν ἀντιπροσωπευτικὴ ἀναλογία, πού νὰ καλύπτει ὁλόκληρη τὴν ἐλληνικὴ ἐπαρχία. Ἀκόμα, ἐφ' ὅσον συγκεντρώνουν τὰ προσόντα, νὰ πάρουν ἕνα ἀριθμὸ χορηγιῶν (τοῦλάχιστον τὰ 50 τοῖς ἑκατόν), πού νὰ ἀνταποκρίνεται στὴν ἑκτασὴ τοῦ πληθυσμοῦ πού ἀντιπροσωπεύουν.

Προτείνω αὐτὸν τὸν τρόπο διαχωρισμοῦ, γιὰ νὰ μὴν ὑπάρξει καμμιά ἀνεξέλεγκτη ἀμφιβολία γιὰ τὴν εὐθύνη τῆς ἐκλογῆς, γιατί θὰ γίνονταν ἔτσι πιὸ πολὺ με τὴν δική τους συμμετοχή. Ἀλλὰ, καὶ γιὰ πρακτικοὺς ἀκόμα λόγους, ἀφοῦ ἡ διάκριση αὐτὴ συνιστᾶ, πέρα ἀπ' τὴν ἠθικὴ ἀμοιβή, καὶ μιὰ οὐσιαστικὴν οἰκονομικὴ βοήθεια. Διότι, πιὸ πολὺ στὴν ἐπαρχία, οἱ λογοτέχνες καὶ οἱ καλλιτέχνες δὲν ἔχουν πολλὲς εὐκαιρίες νὰ αὐξήσουν τὸ πενιχρὸ τους εἰσόδημα ἀπ' τὴν κύρια ἐπαγγελματικὴ τους ἀπασχόληση. Καί, με βάση αὐτὴν τὴν παρατήρηση, θεωρῶ πὼς πρέπει νὰ ἐπιμείνουμε εἰδικώτερα στὰ παρακάτω ση-



μεία, σχετικά με την επάρκεια, απ' τη μιά, και την σκοπιμότητα, απ' την άλλη, πού, κατά την γνώμη μου, θα πρέπει να έχει ο θεσμός των χορηγιών.

1) Ο αριθμός των 80 χορηγιών (για τους λογοτέχνες και τους καλλιτέχνες της χώρας μας) είναι πολύ μικρός. Δεν καλύπτει το άριστο εκείνο δυναμικό που έχουμε στην πνευματική και καλλιτεχνική έθνική μας ζωή, που επιβάλλεται να μάς δώσει το δυνατόν μάξιμουμ της δημιουργικής του ικανότητας. Γι' αυτό πρέπει να αυξηθεί ο αριθμός αυτός, τουλάχιστον στο διπλάσιο (άλλα τέσσερα εκατομμύρια δραχμές το χρόνο, θα χρειαζόταν, άλλωστε, για αυτήν την επέκταση).

2) Πρέπει ακόμα να ξεκαθαριστεί, κατά τρόπο που να μην αφήνει περιθώρια για οποιαδήποτε παρερμηνεία, ποιόν σκοπόν έχει ο θεσμός των χορηγιών (δηλαδή για ενίσχυση λόγω ένδειας ή για αποζημίωση, άσχετα με την εύπορία ή μη του λογοτέχνη (ή του καλλιτέχνη), λόγω της προσφοράς του;). Και τούτο το σημείο, που θα πρέπει να καθορίζει την αναγκαιότητα και την σκοπιμότητα της διάκρισης αυτής νομίζω πως χρειάζεται να συζητηθεί πιο πολύ. Γιατί, δεν καταλαβαίνουμε τί νόημα θα είχε ή αποζημίωση των 4.000 δρχ. τον μήνα, για έναν λογοτέχνη ή καλλιτέχνη που συγκεντρώνει, βάσει των στοιχείων της οικονομικής έφορείας, ένα εισόδημα πάνω από 20.000 δρχ. τον μήνα, την στιγμή που θα υπάρχουν ακόμα (να μην ξεετάζονταν αυτό, τότε μόνον, όταν όλοι οι άξιοι βραβεύσεως θα είχαν εισόδημα απ' αυτό το ύψος και πάνω) έξ' ίσου άξιοι συνάδελφοί τους που, είτε ως υπάλληλοι είτε ως επαγγελματίες, αναλώνονται χωρίς ανάσα για ένα ταπεινό εισόδημα, που φτάνει και δεν φτάνει να καλύψει τις οικογενειακές τους ανάγκες. Διαφορετικά, θα έχανε και την έννοια της βοήθειας, αυτή η αποζημίωση, και θα πήγαινε, σε πολλές περιπτώσεις, στο περισσόν. Γι' αυτό, νομίζω πως, στην προκειμένη περίπτωση, είναι ανάγκη να καθοριστή συγκεκριμένα, για ποιόν λόγο δίνονται οι 4.000 δρχ. της χορηγίας. Η γνώμη μας είναι πως, για να φέρουν ένα πρακτικό αποτέλεσμα, καλόν θα είναι να δίνονται ως έξης: σε κείνους που έχουν ανάγκη (που όπωςδήποτε δεν συγκεντρώνουν υψηλό εισόδημα), να δίνονται όπως τώρα — με την μορφή χρηματικής ενισχύσεως, ενώ στους εύπορους, να δίνονται με την μορφή ενός ειδικού τιμητικού μεταλλίου και μιάς ξεχωριστής αναγνώρισης.

Έτσι, θα πιάσουν και τα χρήματα αυτά τόπο (όχι πάντως εκεί που δεν είναι αναγκαία) και πολλοί απ' τους πνευματικούς μας ανθρώπους, ιδιαίτερα της έπαρχίας, θα μπορούν να έχουν και ένα είδος οικονομικής κατοχύρωσης, πράγμα βασικής σημασίας για να κάμουν κάτι, όσο είναι ακόμα νεώτεροι.

3) Μαζί με την παροχή της χορηγίας, νομίζω πως θα πρέπει να δίνεται, σε όσους δεν είναι άλλου ασφαλισμένοι, και μια ικανοποιητική ιατροφαρμακευτική περίθαλψη. Διότι, κι' έτσι που έχουν τώρα τα πράγματα, δεν είναι επιτρεπτόν να μένουν, χωρίς αυτήν την κάλυψη, όσοι απ' τους πνευματικούς μας ανθρώπους τυχαίνει να μην την έχουν, σε μίαν εποχή, μάλιστα, που δεν υπάρχουν επαγγέλματα δίχως μια τέτοια ασφάλιση.

4) Ένα έρώτημα, που ανακεφαλαιώνει τις αρχικές μας επισημάνσεις, σχετικά με τον τρόπο και με το όργανο, που θα έχει την ευθύνη της αξιολόγησης, για την παροχή χορηγίας: ή έπαρχία, βόσει ποιών κριτηρίων θα αντιπροσωπευθεί, στην όλη κίνηση και διαδικασία, για να φτάσουμε ως την πρόταση για την χορηγία; Είναι ένα πρόβλημα που θα πρέπει να προσεχθεί ιδιαίτερα, για να έχουμε, όχι μονάχα μια καλή και αναντίρρητη βάση, αλλά και την καλύτερη δυνατή απόδοση του πράγματι ωφέλιμου και, εν πολλοίς, βαρυσήμαντου αυτού θεσμού (τον θεωρούμε πιο σημαντικόν από όλα μαζί τα άλλα μέτρα που έχουμε ως τώρα υπέρ των γραμμάτων μας) για την εν γένει πνευματική ζωή της πατρίδας μας. Καί, γι' αυτό ακριβώς, θα είταν ίσως καλύτερο να συνταχθεί ένα ειδικό μητρώο των υποψηφίων για βράβευση, με την γνώμη των πνευματικών και καλλιτεχνικών σωματείων, των σοβαρών πνευματικών έστιών της έπαρχίας και των μεμονωμένων ακόμα



γνωστών λογοτεχνῶν καὶ καλλιτεχνῶν τῆς. Καί, κατόπιν, βάσει αὐστηρῶν κριτηρίων, νὰ προχωρεῖ στὴν ἀξιολογικὴ ἱεράρχηση ἢ ἀρμόδια ἐπιτροπὴ, ὥστε νὰ ἔχει, κατὰ κάποιαν ἔννοια, τὴν εὐρύτερη δυνατὴ συγκατάβαση. Εἰδικώτερα, μάλιστα, γιὰ τὴν ἐπαρχία, ποὺ πρέπει νὰ κρατήσῃ τὰ πνευματικὰ τῆς κεφάλαια ἀπ' τοὺς ἀνοιχτοὺς δρόμους τῆς μετανάστευσης στὸ κέντρο, δὲν ξέρω ἂν δὲν θὰ εἴταν πιὸ καλὰ, προκειμένου γιὰ τὸ δικό της δυναμικό, νὰ δίνονταν ἐξ ὁλοκλήρου ὁ λόγος καὶ ἡ εὐθύνη στὴν ἴδια. Ἔτσι, θὰ τερματίζονταν καὶ ἡ διάκριση μεταξὺ «κέντρου» καὶ ἐπαρχίας, ποὺ τόσες φορές ἔχει πικράνει πολλούς, εἴτε ὅδικοι εἴτε δίκαιοι, ὅπως ξέρουμε καὶ ὅπως διαπιστώσαμε καὶ στὸ Α' Λογοτεχνικὸ Συνέδριο, ποὺ ἔγινε τὸ 1966 στὴ Λάρισα.

Αὐτά, ἐν γενικαῖς γραμμαῖς, θὰ ἤθελα νὰ προσθέσω, πάνω σὲ ὅσα ἔχω πεῖ κι' ἔχω γράψῃ, ἐδῶ καὶ χρόνια, γύρω ἀπ' τὸ πρόβλημα τῆς ἀνάγκης νὰ ἐνισχυθοῦν οἱ λογοτέχνες στὸν τόπο μας.

Μὲ πολλὴ συγκίνηση, διαπιστώνω πῶς, αὐτὰ ποὺ πρότεινα στὸ Λογοτεχνικὸ Συνέδριο, γίνονται πραγματικότητα, παρ' ὅλο ποὺ θεωρήθηκα, τότε, ἀπὸ πολλοὺς συναδέλφους, ἐξωπραγματικός.

Γιὰ τὸν θόρυβο, ποὺ ἀκολούθησε τὴν πρώτη ἐφαρμογὴ τῶν σχετικῶν νόμων, δὲν νομίζω πῶς πρέπει νὰ κάνουμε εἰδικὰ λόγο. Εἴταν μιὰ ἀρχή, ποὺ δὲν μπορούσε, ἐξ ἄλλου, νὰ μὴν δημιουργήσῃ συζητήσεις, ἐφ' ὅσον καὶ οἱ δυνατότητες δὲν εἴταν ἀπεριόριστες καὶ τὰ κριτήρια, προκειμένου γιὰ ἀξιολογήσεις στὸν τομέα τῆς πνευματικῆς προσφορᾶς, δὲν εἶναι δυνατόν νὰ συμπίπτουν. Μόνο, θὰ ἤθελα νὰ προσθέσω, πῶς ἐκεῖνο ποὺ τώρα προέχει, κατὰ τὴν γνώμη μου, εἶναι ἡ ἀνάγκη δημιουργίας τῆς πανελληνίας ἐκείνης ὁμοσπονδιακῆς ἐνώσεως συγγραφέων, ποὺ νὰ δυνηθεῖ νὰ ἀναλάβει, ὡς κορυφαῖο ὄργανο τῶν ἴδιων τῶν λογοτεχνῶν μας, τὴν εὐθύνη γιὰ τὴν καλύτερη δυνατὴ ἀξιοποίηση ὅλων αὐτῶν τῶν παροχῶν. Καί, τέλος, θὰ πρέπει νὰ ἐπαναλάβω πῶς, γιὰ νὰ ἀναπτυχθοῦμε πνευματικά, χωρὶς νὰ χάσουμε τὴν οὐτότητα καὶ τὴν φυσιογνωμία μας ἀνάμεσα στοὺς ἄλλους λαούς, εἶναι ἀνάγκη νὰ ἐνισχύσουμε τὰ πνευματικὰ μας κεφάλαια. Συνεπῶς, τὰ μέτρα γιὰ τὴν ἀνάπτυξη τῶν γραμμάτων καὶ τῶν τεχνῶν, ποὺ θεσπίστηκαν μὲ τὰ δυὸ παραπάνω Νομοθ. Διατάγματα, ὅχι μονάχα ἐπιβάλλεται νὰ κρατηθοῦν, ἀλλὰ καὶ νὰ ἐπεκταθοῦν, ὥστε νὰ καλύπτουν τὸ πρόβλημα τοῦτο, ὅσο γίνεται καλύτερα.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΚΡΙΤΙΚΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ

Δ η μ . Κ ό κ κ ι ν ο υ : «Η ΓΗ ΚΑΙ ΤΟ ΝΕΡΟ», ποιήματα, Ἀθήνα 1972

Ὁ Δημοσθένης Κόκκινος, εἶναι κατ' ἐξοχὴν ποιητὴς τοῦ ἐλεγειακοῦ ρωμαντισμοῦ καὶ τῶν χαμένων ὁνείρων. Ἡ ποίησή του εἶναι μιὰ μυσταγωγικὴ συνομιλία μὲ ἀδερφούς τῆς ἀνθρωπιάς καὶ τοῦ πόνου· καὶ μὲ Θεούς ἱκέτες τῆς μεγαλοψυχίας. Ὁ λόγος, ἀπαλός, εὐγενικός, ἔχει μιὰν ἰδιάζουσα ἐκφραστικὴ καὶ δομικὴ διάταξη μιὰ δική του ἀτομικὴ ἀπόχρωση, ἓνα ἰδιόρρυθμο μοιρολογητικὸ ὕφος. Ὁ Κ. σὰν ποιητὴς, ἀνήκει

στὴ δραματικὴ χορεία, τῶν τροβαδούρων τῆς γενιᾶς τοῦ 1950—60. Σὲ κείνους ποὺ δέχτηκαν τὰ πλήγματα ἀπὸ τὸ χαμένο παιγνίδι τῆς νίκης καὶ τῆς λευτεριάς στὰ μεταπολεμικά μας χρόνια. Ἡ βασικὴ ρίζα τοῦ ποιητικοῦ του δέντρου, ποὺ στόζει πικροὺς χυμούς, κρατᾷ ἀπὸ τὴν τίμια ἀγωνιστικὴ ψυχὴ τοῦ '40—45. Γιαυτό, οἱ πείρες καὶ τὰ αἰσθήματά του ἀνάγονται περισσότερο στὸ ἥρωϊκὸ ἀπὸ τὴ μιὰ μεριὰ καὶ καταθλιπτικὸ ἀπὸ τὴν ὅλη, ἀποτέλεσμα τῆς ἐποχῆς ἐκείνης γιὰ τὸ λαὸ καὶ τὴν πατρίδα μας.

Ἡ μὲ τὸν παραπάνω τίτλο νέα ποιητικὴ συλλογὴ του, περιέχει ποιήματα, μὲ ὑψηλὴ



θερμοκρασία αίσθημάτων. Ἡ ἠθική του ὑπόσταση τοὺς δίνει ἓναν προσωπικὸ τόνο. Πολλὰ ἀπ' αὐτὰ ἀποπνέουν ἀντιπολεμικὰ διδάγματα. Μέσα ἀπὸ τὴν ἴδια τὴ δραματικὴ οὐσία τῶν περιεχομένων τους, ξεπηδοῦν οἱ ἀναβαθμοὶ τῶν ἀξιών τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ἀγάπης. Ξεχωρίζουν γιὰ μιὰν ἐπίμονη εἰλικρίνεια καὶ στερεώνουν μιὰ κάποια ἱστορικὴ μας ὑπόσταση. Οἱ ἐμπειρίες του ἀχτινοβολοῦν ἓνα καθολικὸ ἰδανικόν. Αὐτό, ταυτίζεται μὲ τὶς περιστάσεις. Ὁ ποιητής, τ' ἀγκαλιάζει, τὸ θερμαίνει, τὸ μορφοποιεῖ καὶ τοῦ δίνει ἓνα καθορισμένο νόημα· τὸ νόημα τοῦ ἀγνοῦ ἀνθρωπισμοῦ καὶ τῆς ἀδερφοσύνης. Στὴ «Γῆ καὶ τὸ νερὸ» συμπυκνώνει καὶ πειθαρχεῖ σὲ καλὰ αἰσθητικὰ πλαισίου τὴν τέχνη, τὰ θέματα, τὸ ὕψος του. Ἀποτινάζει τὸ ζυγὸ τῆς ὁποίας του πρωτοποριακῆς προβληματικῆς, ποὺ χρόνια τὸν βασάνιζε. Καταργεῖ τὴν ὑπερβολικὴ ἀφαίρεση. Βρίσκει τὸ λογικὸ μέτρο τοῦ αἰσθητικοῦ κανόνα, τοῦ καθαροῦ λόγου τοῦ φυσικοῦ καὶ τοῦ αὐθόρμητου ποιητικοῦ οἴστρου. Χαρίζει ἄμεση συγκίνηση. Χαρακτηριστικὰ αὐτοῦ τοῦ ἔργου (ἀπὸ τὰ καλύτερα ποὺ μᾶς ἔδωσε ὡς τώρα) εἶναι: Τὸ πλούσιο αἶσθημα, οἱ ἀνθρωπιστικὲς νότες, τὸ πάθος του γιὰ τὴν ἀξιοπρέπεια καὶ τὴ λύτρωση· κι ἓνας καημὸς του γιὰ τὸ πέοασμα ἀπὸ τὴ θλίψη στὴ χαρά, ἀπὸ τὴν ἀδικία στὴ δικαίωση. Ὅλα τὰ παραπάνω στοιχεῖα εἶναι ἐποικοδομητικά, γιατί ἀπορρέουν ἀπὸ πηγὲς δραματικῶν γεγονότων τοῦ καιροῦ μας. Τὴ θλίψη ἔδω, δὲν τὴν ὑπεκινεῖ ἡ κόπωση, παρὰ, ἡ εὐλάβεια τοῦ ἀντικείμενου, μιὰ ἠθικὴ συμπαράσταση, ἀνταμοιβὴ τιμῆς. Στὸ ποίημα στὴν Ἰωάννα του (Συζυγικὸν ἄσμα), ἔχει γοητευτικὲς παραστάσεις ἀρωματικῆς πνοῆς ἀπὸ φυσικὲς περιγραφές, ποὺ συγγενεῦει μὲ τὴν «κυρὰ τῶν ἀμπελιῶν» τοῦ Ρίτσου, σὲ πλατύτερη ὅμως διόσταση καὶ δραματικὴ ὑφή· καὶ μὲ τὴν «Πολιτεία ποὺ κοιᾶται» τοῦ Σιατόπουλου, μὲ τὸ «40382» τοῦ Τάκη Ὀλύμπιου κ.ἄ.

«...Νεράϊδα μὲ τὴν ἀξίνα καὶ τὸ κανάτι στὸν ἀγρό, / ἑσένα περιμένουν οἱ κατὰδικοι τὴν αὐγὴ / νὰ ρίξει ὁ Θεὸς τὴν εὐλογία του στὸ κελλί τους μὲ τὰ δικά σου χέρια, / ν' ἀπλώσεις τὴν ἀγνουσιάτικη νύχτα / στὴ

σιωπηλὴ πεδιάδα καὶ τὶς κορφές τῶν ὁρέων / γιὰ νὰ κατεβάσεις στὸ κατώφλι τους τὸ φεγγάρι / καὶ τὸ λευκὸ τραγοῦδι τῶν κορυθαλλῶν / πάνω ἀπ' τὰ συματοπλέγματα τῶν στρατοπέδων, / βραδινὴ πνοὴ ἀπ' τὶς ὀλάνθιστες ἀκακίες / καρτεροῦν νὰ στρώσεις τοὺς δρόμους τῆς πολιτείας οἱ φρυγμένοι ἐργάτες τῆς σκαλωσιάς, / γιὰ νὰ γυρίσουν στὰ σπίτια τους / μὲ τὴ γένση τοῦ ψωμοῦ, / μὲ τὰ ὄνειρα δίπλα στὸ ἀχυρένιο προσκέφαλο / τὶς φτηνὲς καραμέλλες γιὰ τὰ μικρὰ τους παιδιὰ / καὶ τὶς ἐλιές γιὰ τὸ φτωχικὸ τους δεῖπνο».

Στοὺς «Ψαλμοὺς» σὰν ἰδεατὸς καὶ στοργικὸς καλλιτέχνης, μᾶς δείχνει μιὰ ὁλοκληρὴ συνείδηση τῶν πραγμάτων. Ἐμβαθύνει στὸ ἀνθρώπινο δράμα, μὲ μιὰ συνύφανση τοῦ φυσικοῦ τοπίου καὶ μιὰ κοινωνικὴ καὶ βιβλικὴ φωτοσκίαση:

«...Ἐν τῷ ὀνόματί Σου ὑπάρχει ὁ ἄνθρωπος

πρωϊνὴ πάχνη τοῦ φθινοπώρου
αἰωροῦσα θαμπὸν φάσμα
ἀπ' τὰ κίτρινα φύλλα τῆς λείκας,
πάνω ἀπ' τὸ νεκρὸ ἔφηβο μὲ τὰ ὄνειρα
σταματημένα στὴ ματωμένη του κόμη...»

Στὶς «συνομιλίες» του, ἀκοῦμε λυγμοὺς καὶ βόγγους ἀπὸ τοὺς πληγωμένους τοῦ καιροῦ μας.

«Στοὺς φτωχοὺς καὶ στὰ πεινασμένα
(παιδιὰ
ποὺ περιμένουν νὰ ἔρθουν ὁδοιπόροι
γιὰ νὰ φέρονται γλυκεῖα τροφή ἀπὸ τὸν
(ἀγρό,

δὲν ἔχω νὰ δώσω, παρὰ μονάχα
αὐτὴν τὴ γύρη ἁλατος καὶ λίγες λέξεις
ἀπὸ βιβλία καὶ φθινοπωρινὰ φύλλα.
Πῶς νὰ στρώσω μὲ τὰ χέρια μου
τοὺς δρόμους γιὰ νέους πίσω ἀπὸ μιὰν
(ἄνοιξη

ποὺ δὲν ἦρθε μαζί μας;

...
Τὶς ὥρες ποὺ κατέβαινε τὸ φεγγάρι
τυλιγμένο μὲ τὴ γύρη τῶν πεύκων
ἔφερνε στὰ κάγκελα ἓνα ὄνειρο
γιὰ τοὺς ἄστεγους ποιητὲς καὶ τὰ νήπια
καὶ φόρτωνε τὶς κληματαριές
μὲ τὴν ἀνάσα τῶν φτωχῶν.



Τί μπορεί νά είναι τὸ δειλινὸ σ' ἓνα
(δρόμο
φραγμένον ἀπὸ διὸ σειρὲς εὐκαλύπτους;
.....

Καὶ σημαίνοντας τῆς ἀνθρωπιάς τὴν καμ-
πάνα στὴν πύλη τῆς εἰρήνης γιὰ τοὺς πονε-
μένους τοῦ Βιετνάμ, στέκει ὁραματιστὴς
μὲ συμπόνια στὰ προπύλαια, καὶ δείχνει
μιὰ τραγικὴ εἰκόνα ποὺ ἀντιστοιχεῖ γενικώ-
τερα καὶ συγκλονίζει κάθε πολιτισμένη
ψυχή:

«.....

Πρόλαβε ν' ἀπλώσει
τρομαγμένα τ' ἀδύνατα χερᾶκια του
ὁ μικρὸς Βιετναμέζος
μὲ υἄτια ἀπορημένα
ἀπ' τὸ φόβο καὶ ἀπ' τὸ αἷμα
γιὰ νὰ σχεπάσει τὸ ματωμένο κεφάλι
τοῦ μικροῦ του ἀδερφοῦ.

.....

Πῶς θὰ ὑποφέρουμε τὴ θήρηση
αὐτῶν τῶν ντουφεκισμένων μικρῶν
ποὺ θὰ κάθονται πάνω στὰ πρόσωπα
τῶν παιδιῶν μας στὴν πατρίδα;
Ἕνα κομμάτι ψωμί καὶ ἓνα ποτήρι νερὸ
πάνω ἀπ' τοῖς μικροῦς νεκροῦς τοῦ Βιετ-
(νάμ

θὰ εἶναι πάντα στὸ τραπέζι μας
καὶ στὸ προσκέφαλό μας
ἓνας ἄγραφος γύπας...»

Εἰκόνες φρέσκες, σκληρὲς καὶ δυνατές,
συναισθήματα ποὺ στάζουν ἀναθυμιαστικὴ
γεύση καὶ ὑπαινίσσονται τὸ σωτήριο χρέος
στὰ ἐπιγενόμενα. Ὁ Δ.Κ. μὲ ἄκρατο λυρι-
σμό καὶ φυσιολατρεία, προτρέπει γιὰ οἰ-
κτίρμονες καὶ ἐξαγνιστικὲς καταστάσεις,
γιὰ ἐξιδανίκευση τῆς ζωῆς.

Στὸ μεγάλο ποίημά του «μονόλογοι» πα-
ρουσιάζει μιὰ πληθωρικότητα, μιὰν ἀσω-
τεία εἰκόνων, ποὺ ἂν καὶ εἶναι ἐπαναληπτί-
κες νότες, ὅμως χαρίζουν μιὰ πολυπράγμο-
νη καὶ πολυφωνικὴ ἁρμονία. Τὰ αἰσθητικὰ
μέτρα σὲ μιὰ ποίηση σωστὴ καὶ ἀληθινή, ἔ-
ξω ἀπὸ ρωμαντικὲς διαθέσεις, θέλουν τὴν
τήρησή τους. Στοιχεῖα φορτικὰ καὶ συχνὲς
ἐπαναλήψεις, ἴσως, κάνουν τὸ ποίημα λί-
γο ἀσφυκτικό, τοῦ μειώνουν οὐσία, πυκνό-
τητα, συγκίνηση.

Πέρα ὅμως ἀπ' ὁποιοσδήποτε ἀπόψεις
(ποὺ καμιά τέχνη δὲ γίνεται χωρὶς ἀτέλει-
ες ἀφοῦ καὶ αὐτὲς εἶναι μέσα στὴ ζωὴ καὶ
τὴ φύση τ' ἀνθρώπου) ὁ Δ. Κόκκινος εἶναι
ἓνας σημαντικὸς κοινωνικολυρικός καὶ δρα-
ματικὸς ποιητής, ποὺ ζυμώνει τὸ αἷμα καὶ
τὸ δάκρυ μὲ τὴν πνοὴ τῶν λουλουδιῶν. Στὶς
«προσευχές» του δέεται, ἱκετεύει:

«Κύριε, εἶναι ἀνάγκη νὰ μιλήσουμε
γιὰ τὴ γῆ καὶ τὸ νερὸ
ποὺ δὲν ὀρίζουν ἀκόμα οἱ φτωχοὶ
αὐτοὶ ποὺ φορτώθηκαν τὸ σταυρὸ καὶ τὰ
(δνείρα

γιὰ νὰ σὲ συναντήσουν.

.....

Τώρα, ἔλα, Κύριε
ποὺ ὁ Μάρτιν Λούθηρος Κίγγκ ἔρχεται
νὰ θαυπεύσει τὰ πεινασμένα παιδιά τῆς
(Μπιόφρας
φορῶντας ἓναν ματωμένον ἐπίδεσμο στὸ
(κεφάλι...»

Κύριοι στόχοι στὴ νέα συλλογὴ του, εἶ-
ναι:

Ἡ ἀπότιση φόρου τιμῆς στὴν προσωπο-
ποιημένη συνείδηση τῆς ἱστορίας μὲ τ' ἀ-
κάνθινο στεφάνι καὶ ἡ ἀδιάκοπη ἐπὶ κλησὶ
του γι' ἀπολύτρωση. Δίνει μιὰ ποίηση ἀ-
πραγματοποίητων πόθων, μ' ἓνα μεσο-ὁ καρ-
τερικὸ πνεῦμα διάχυτου ἀνθρωπισμοῦ. Μιὰ
ποίηση, ποὺ μέσα της μιλοῦν τὰ ἴδια τὰ
πράγματα καὶ οἱ καημοὶ τοῦ ποιητῆ γιὰ τὰ
σύγχρονα προβλήματα. Ποίηση γλυκειὰ -
πικρή, βαθύπνοη, ἀποσταγμένη ἀπὸ ἱστο-
ρικὲς ἀδικίες καὶ συνειδησιακὲς ἀλήθειες.



Λέανδρου Βρανούση: «ΙΣΤΟ-
ΡΙΚΑ ΚΑΙ ΤΟΠΟΓΡΑΦΙΚΑ ΤΟΥ
ΜΕΣΑΙΩΝΙΚΟΥ ΚΑΣΤΡΟΥ ΤΩΝ ΙΩ-
ANNINΩΝ», Ἀθῆναι 1972

Ὁ Λέανδρος Βρανούσης, διακεκριμένος
Ἡπειρώτης καὶ λόγιος, εἶναι ἓνας εὐλαδι-
κὸς ἐρευνητὴς καὶ ἄριστος ἐπιστήμονας
στὴν ἀνάλυση, ἀνασύνθεση καὶ κωδικοποιί-
ηση τοῦ ἱστορικοῦ ὕλικου. Ἀπὸ τὴ θέση
τῶν Βυζαντινῶν καὶ Μεσαιωνικῶν Ἀρχεί-
ων τῆς Ἀκαδημίας Ἀθηνῶν — ὅπου εἶναι



καὶ δ)ντῆς — ἀφιερώνεται στὴ συστηματικὴ ἔρευνα, στὴ μεθοδολογικὴ κατάρταξη καὶ ἔκδοση μερικοῦ ἀπὸ τὸν ἀνεκμετάλλευτο ἱστορικὸ θησαυρὸ τῆς πατρίδας μας. Καί, ἂν τὰ ἀρχεῖα τῆς Ἀκαδημίας ἔχουν μιὰν ἀποταμίευση πνευματικῶν ἀξιών τοῦ ἔθνους, ὁ Λ.Β. ἔχει σ' αὐτά, μιὰ μεγάλη κατάθεση. Ἡ προσφορά του, γι' αὐτό, εἶναι πολὺ σημαντικὴ. Ἀκόμα, μᾶς ἔδωσε, ὡς μοναδικὰ βιβλία, τὸν Ρήγα Φεραῖο, τὸν Ἀθανάσιο Ψαλῖδα, τὸ Χρονικὸ τῶν μοναχῶν Πρόκλου καὶ Κομνηνοῦ, σὲ ὠραία καὶ καταληπτὴ γλῶσσα. Ἔτσι, περισώθηκαν πολλὲς λαϊκὲς μαρτυρίες, καὶ ἱστορικὰ ντοκουμέντα. Ὁ Λ. Β. βυθίζεται στὴν ἔκταση τοῦ ἀπώτερου χρόνου καὶ νεκρاناσταίνει πρόσωπα καὶ πράγματα μεγάλης ἀξίας.

Σ' ὅλα του χρησιμοποιεῖ, ὑποσημειώσεις, παραπομπές καὶ εὔρετήρια. Φωτίζει τὸ θέμα του ὀλόπλευρα, μὲ πειθῶ, σιγουριά, καὶ καταρρίπτει κάθε ἀμφιβολία. Οἱ ἀναδιφῆσεις του εἶναι μοναδικές. Συνδέει τὸ μεμονωμένο μὲ τὸ καθολικόν, τὸ ἀτομικὸ μὲ τὸ γενικόν. Καταγράφει ἀπώτερο παρελθόν καὶ τοῦ δίνει ὀργανικοὺς δεσμούς μὲ τὸ παρόν. Ἐνδοσκοπεῖ σὲ εἰδικούς χώρους, ὅπου ἡ ὀπτικὴ γωνία του ἀντανεκλᾷ μεγέθυνση στὸ ἐξεταζόμενο ἐπίπεδο.

Στὸ βιβλίον του «Ἱστορικὰ καὶ τοπογραφικὰ τοῦ μεσαιωνικοῦ κόσμου τῶν Ἰωαννίνων», ὁ Λ.Β. γίνεται ἓνας πρυτανικὸς διαφωτιστής. Γράφει γιὰ τὴν ὅλη ἐξελικτικὴ του διαμόρφωση. Στερεώνει τὴν ὑπόστασή του. Εἶναι ἓνας χώρος ἰδιόμορφος. Ὁ συγγραφέας σὲ χρόνια δίσεχτα μεγάλωσε μέσα του. Τὸ νιώθει σὰ μικρὴ του πατρίδα καὶ τὸ περιγράφει μὲ κάθε λεπτομέρεια. Ὅλα τὰ στοιχεῖα ποὺ συνθέτουν τὴ μεσαιωνικὴ του ἱστορία. Ὄνόματα τυράννων, πύργων, ναοί, ἀκροπόλεις, μονές, τάφοι, ἐπιγράμματα, μνημεῖα, λαμπρὲς φωτογραφίες, χάρτες, χρονολογίες κι' ὅλες οἱ μαρτυρίες ποὺ τὸ διαμόρφωσαν ἀπὸ τὴν ἀρχικὴ πολίχνη τοῦ δου μ.Χ. αἰῶνα, ἰδιαίτερα ἀπὸ τὸ 10^ο0 μέχρι τουρκοκρατίας. Ἡ ἐρμηνεία μιᾶς πλάκας, ἡ ἀναγραφὴ μιᾶς ἐπαναστατικῆς ἐπιτυχίας, ἡ παρακμὴ καὶ ἡ κατάρρευση ἑνὸς τυράννου,

ὅλ' αὐτά, μᾶς κάνουν, νὰ κατανοήσουμε μιὰ νομοτελειακὴ ἱστορικοκοινωνικὴ ἐξέλιξη καὶ νὰ βγάλουμε τὰ σωστὰ καὶ ἀντικειμενικά μας συμπεράσματα. Τὸ ἐρευνητικὸ πεδίο τῆς ἱστορίας τοῦ γιαννιώτικου κάστρου, εἶναι συνδεδεμένο στὰ βάθη τῶν αἰώνων μὲ πολυαίμακτα πλεμικὰ ἐπεισόδια. Εἶναι ἓνας χώρος περίεπτος, ἓνας τόπος ποὺ ἔγινε εὐλαβικός, ἀπὸ ρυάκια αἵματα τοῦ μυριοδάσανου λαοῦ μας. Χοιστιαῖοι μάρτυρες, κι ἐπαναστάτες πατριῶτες, ὀλοκαυτώθηκαν ἀπὸ τοὺς πιὸ βάρβαρους κι ἀπάνθρωπους δυνάστες, ποὺ γνώρισε ὁ τόπος μας, (τὰν τὸν Πρελοῦμπο, τὸν Ἀσλὰν ἢ τὸν Ἀλῆ) νὰ λυτρωθεῖ καὶ νὰ ὑπάρξει — διὰ μέσου τῶν ἴσων σήμερα κυριαρχικῶν ζυγῶν — τὸ ἀθάνατο γένος τῶν Ἑλλήνων.



Γιῶργος Μ. Οἰκόνομου:

«ΕΦΤΑ ΔΙΗΓΗΜΑΤΑ», Ἀθήνα 1972

Ὁ Γ.Μ. Οἰκόνομος, εἶναι ἓνας νέος πεζογράφος μὲ συγκροτημένο κι ἀνήσυχο δημιουργικὸ πνεῦμα, στοχασμὸ καὶ ἀνανεωτικὴ διάθεση λόγου. Δοκιμάζεται καὶ προχωρεῖ σταθερὰ στὰ Γράμματα μὲ ἐπίδοση στὸ ἀφήγημα καὶ στὸ δοκίμιο. Ἐχει ἐπίγνωση κι αὐτοπεποίθηση στὶς δυνατότητές του. Σεμνὸς καὶ ἰδιόρρυθμος τύπος, ἀπλὸς καὶ συμπαθὴς, προβάλλει μὲ πυρακτωμένο συναισθηματικὸ κόσμον καὶ ἀνατομικὲς γιὰ εἶδη πολιτισμοῦ προθέσεις. Ἡ νέα συλλογὴ του ἔχει πολλὰ χαρίσματα. Εἰλικρινὴ ψυχισμό, κοφτὸ παλλόμενον λόγο, ἐλκυστικὴ ἀφήγηση, κομψὴ πρόταση, συμπυκνωμένη οὐσία. Ἀπεκαλύπτει ὑποκειμενικὰ τὸν ἀδικημένο κι ἀπομονωμένο σύγχρονον ἄνθρωπον, ὅπου ἡ κακία, ἡ ἀδιαφορία κ' ἡ παρακμὴ τὸν κάνει μάρτυρα καὶ τοῦ ἀφήνει ἔντονα σημάδια πλήξης καὶ ἠθικῆς ἀναπηρίας. Τὰ ἀφηγήματά του, ἔχουν σπέρματα κι ἐντυπώσεις δραματικῶν βιωμάτων. Πρυτανεύει καὶ τέρπει ἢ καλλιέπεια τοῦ λόγου, ἡ ἐκφραστικὴ μορφή, σὲ βάρος τῆς ἀμεσότητος τοῦ συγκινησια-



κοῦ πεοιεχομένου. Πολλές σελίδες του, ἔχουν περιπετειώδη χαρακτήρα, καὶ μιὰν ἀδιάκοπη ἀγωγή γιὰ τὴν ὑπαρξὴ καὶ τὴν ἐλευθερία τοῦ ἀτόμου. Ἄλλες ἔχουν ἓνα πάθος, μιὰ εὐφορία, μιὰ πρωτοτυπία. Ὅμως ὁρισμένα του, στέκουν καὶ ψυχρά, γιατί τοὺς λείπει ἡ ἰσομέρεια στὰ βασικὰ στοιχεῖα ὑποδομῆς τους. Δηλαδή, ὑφαίνονται μὲ περισσότερο πνεῦμα καὶ λιγώτερο αἴσθημα. Ὅλα τὰ ἐπεισόδιά του, δὲν ἀκολουθοῦν μιὰν ἀδιάσπῃ καὶ φυσικὴ πορεία.

Ὁ συγγραφέας ἔχει ἐπιδράσεις ἀπὸ τὸν Κάφκα, τὸν Πόε, κ.ἄ. Κινεῖται πολλές φορές, σ' ἓνα κλίμα ὀρθολογισμοῦ καὶ παραισθήσεων. Ἀποκαλύπτει μὲ τὸ λογικὸ κι ἓναν παράλογο κόσμο. Ἡρώες μοναχικοῦς ποὺ κινοῦνται σὲ στενόχωρες καταστάσεις. Ὁμοειδῆ μερικὰ πρόσωπα ποὺ ἴσως τὰ συναντάει κανεὶς σὰν συγγενικὰ σὲ ἔργα τῶν Μπέκετ, Πήτερ, Πρίσλεϋ, ἢ τῶν δικῶν μας Βαλιούλη, Κόκκινου, Κωσταδάρα, Παναγιουλόπουλου, Μουρσελᾶ κ.ἄ. Στὸ βιβλίο του, ἐντοπίζονται στοιχεῖα, ὅπως π.χ. ὁ πρόωρός γερασμός, ἡ ἀπώλεια τοῦ χαμένου χρόνου, ἡ φοβία καὶ ἡ ὑποψία ποὺ γκρέμισαν τὸ σημερινὸ ἄνθρωπο ἀπὸ βάρβα ἠθικῆς ἐλευθερίας. Αὐθόρμητες οἱ ἐξομολογήσεις τοῦ συγγραφέα γιὰ ἰδανικὰ ποὺ σφαγιαζοῦνται στὸν καιρὸ μας. Κάνει τομὴ κι ἀνάλυση, στὸ διπρόσωπο καὶ δισυνόστατο ἄτομο, ὅπου τὸ ἓνα ζητάει παρηγοριὰ ἀπὸ τὸ ἄλλο τοῦ ἄλλου. Ἀφηγήματα, ποὺ ἀνέχουν περισσότερο, σὲ μιὰ τεχνολογία νεοσυμβολικὴ καὶ ἱμπρεσιονιστικὴ. Τὸ λυρικό καὶ δραματικὸ στοιχεῖο τῆς ἐσωτερικῆς διαπάλης τοῦ ἀπομονωμένου ἀνθρώπου, ἀποπνέει συμπόνια, δέος καὶ ἔλεο.

Ὁ Γ. Οἰκ. ἔχει καθάριο, περίτεχνο ἀτομικὸ ὕφος, μὲ δική του χροιά καὶ ἐνότητα. Ἐχει ὁμορφιά καὶ δύναμη στὴν ἔκφρασή του. Μερικὰ του ἀφηγήματα, περισσότερο ἐντυπωσιάζουν, καὶ λιγότερο συγκινοῦν. Σὲ ὁρισμένα του, ὑπάρχει μιὰ δομικὴ ἀφαίρεση ἀνορθόδοξη, ἢ μιὰ φορτικὴ καὶ περιττὴ ἐπανάλειψη. Αἰτία τους ἴσως, ἡ φιλοδοξία τῆς πρωτοτυπίας καὶ ἡ ἀνησυχία τῆς μορφῆς. Ἐνας μοντερνισμὸς τοῦ εἶδους ποὺ παιγνιδίζει μὲ τὴν πειθώ. Δι-

καιώνει ὅμως τὶς προβέσεις τοῦ πεζογράφου, χωρὶς νὰ συντελεῖ ὅσο πρέπει σ' ἓνα δυνάμωμα ζωῆς. Ἐδῶ κι' ἐκεῖ, ἀσφυκτιοῦν οἱ λέξεις, χωρὶς μιὰν αὐστηρὴ δικαιολογία στὰ πράγματα. Γίνεται μιὰ προσπάθεια μὲ τάση ρωμαντισμοῦ καὶ φιλοσοφίας σ' ἓνα ξεδίπλωμα βιωμάτων, ὅμως, πτυχῶν τοῦ ὑποκειμενικοῦ κυρίως κόσμου τοῦ συγγραφέα. Ἡ τέχνη τοῦ Γ. Οἰκ. εἶναι ὠραιόλογη, ἀλλά, ἔχει μιὰ διαδικὴ συνισταμένη: Καὶ «Τέχνη γιὰ τὴν τέχνη» καὶ τέχνη γιὰ τὸν ἄνθρωπο. Οἱ στόχοι τῆς μοιράζονται. Οἱ σκοποὶ τῆς εἶναι διαφορούμενοι. Ἐχει συναρπαστικὴ περιγραφικὴ ἱκανότητα. Καὶ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ὅλου, δὲν εἶναι πάντα ἄμεσο. Τὸ κλασικὸ διήγημα ἢ τὸ νεώτερο τῆς προοδευτικῆς αἰσθητικῆς, ἴσως θέλει πιστότητα βίου, φυσικοῦ κι ἀληθινοῦ καὶ μέτρο, πειθαρχία σὲ κανόνες, χωρὶς διάκενα ἢ ἀφύσικα παραγεμίσματα στὴ δρᾶση χωρὶς ὑπόταγὴ τῶν ἡρώων σὲ προτιμητέες κατευθύνσεις τοῦ συγγραφέα.

Ὅμως, ἔξω ἀπὸ ἀντιρρήσεις, ὑποκειμενικῆς κριτικῆς ἢ καὶ ἀντικειμενικῆς αἰσθητικῆς γραμμῆς, τὰ «Ἐφτὰ διηγήματα» τοῦ Γιώργου Μάνθου Οἰκονόμου, εἶναι πολὺ ἀξιοπρόσεκτα. Ξεχωρίζουν γιὰ τὴν καλλιλογία, τὸν παλμό, τὸ νεῦρο, τὴν ἀγωνία. Εἶναι καθρέφτες ἐνὸς κόσμου ἰδιαίχοντα. Ὁ νέος πεζογράφος, προχωρεῖ ἀκλόνητα στὸ δημιουργικὸ του δρόμο. Κάθε ποιητῆς, κερδίζει πάντα, ἀπὸ μιὰ ἐποικοδομητικὴ κριτικὴ, ὅ,τι τὸν ὠφελεῖ καὶ τὸν συμφέρει. Τὸ τάλαντο τοῦ Οἰκ. εἶναι γνήσιο κι ἀληθινό:

«Ἀγαπᾶω Κύριε τὴν ἀλήθεια. Καὶ μόνον μὲ τὴν ἀλήθεια παίρνει ἀξία ἡ ζωή...»
μᾶς λέει ἓνας ἥρωάς του στὴ «σιωπὴ τοῦ ἀνέμου».

Τὴ δύναμή του ὁ Γ. Οἰκ. τὴ χρωστάει στὴν πίστη καὶ τὴν ἀγάπη του, στὶς ἀξίες τῆς ζωῆς, στὸν ἄνθρωπο καὶ στὰ προβλήματά του. Περιμένουμε τὴ συνέχειά του. Ἐδῶ παραθέτουμε κι ἓνα δείγμα γραφῆς, ἴσως ἀπὸ τὰ καλύτερά του:

«...Λιβάδια ποὺ τὰ λησιμόνησε ἡ βροχή. Πολιτεῖες μὲ σφραγισμένα παράθυρα. Χωριὰ ἀπὸ ξαγροπλινθία καὶ πείνα. Βουνὰ μὲ τὸ λυγρὸ τῆς πέτρας. Δρόμοι μὲ τοὺς κρεμασμένους. Ἀκρογιαλιεὶς μὲ τὴν χροαγὴ τῶν



γάκτων. "Ανθρωποι του δειλινού. Κίτρινα μάτια. Μάτια που ξέβαψάν κοιτώντας τη θάλασσα. Βραδινή θάλασσα. Όργισμένο νερό. Νερό από ταξίδια κι απόσταση. "Άσε με φίλε νά μιλήσω. "Έτσι, καλέ μου φίλε, απλά νά μιλήσω. Μιά καληνύχτα πριν μᾶς χωρίσουν για πάντα...».

ΛΑΜΠΡΟΣ ΜΑΛΑΜΑΣ



Σ π ύ ρ ο υ Σ τ ο ύ π η: «ΒΗΣΣΑ-
ΝΗ» (ιστορικά, ονοματολογικά, λαογρα-
φικά)

"Αν το παράδειγμα των Βησσανιωτών το μιμούταν κι' άλλα χωριά στον Ήπειρωτικό μας χώρο, αλλά κι' αν βρίσκονταν και άλλοι πατριώτες σαν τον κ. Σπ. Στούπη, να εργάζονται σαν αυτόν, ασφαλέστατα θα-
χε διαλευκανθεί κατά τον καλύτερο τρόπο η Ήπειρωτική μας Ίστορία, που κατά γενική ομολογία παρουσιάζει αρκετά κενά. Στο συμπέρασμα αυτό κατασταλάζει κανένας διαβάζοντας το βιβλίο του κ. Σπ. Στούπη με τίτλο: «Βήσσανη» που έδω και λίγες μέρες κυκλοφόρησε.

Ό κ. Στούπης είναι σ' όλους μας πολύ γνωστός για τις έπιστημονικές του εργασίες που συνέγραψε κατά τα περασμένα χρόνια, γύρω από ιστορικολαογραφικά θέματα του Πωγωνιού, αλλά και τέτοιες με γενικότερο ελληνικό ενδιαφέρον. Το συγγραφικό του έργο σε βιβλία και τα άλλα πολλά δημοσιεύματά του τον έχουν δικαιολογημένα αναδείξει πολύτιμο για τον τόπο μας ιστορικό έρευνητή και πνευματικό άνθρωπο.

Με τη συνδρομή των Βησσανιωτών ο κ. Σπ. Στούπης, τώρα τελευταία συνέγραψε και μᾶς χάρισε ακόμα ένα πολύτιμο σύγγραμμα με τον παραπάνω τίτλο. Σύγγραμμα σε μεγάλο σχήμα, καλλιτεχνικά τυπωμένο. Μέσα στις 380 σελίδες του βιβλίου αυτού διαλαμβάνονται όλα τα ιστορικά, λαογραφικά κλπ. στοιχεία της θρυλικής και ένδοξης κωμόπολης του Πωγωνιού, της Βήσσανης. Κατά θαυμάσιο τρόπο απεικονίζονται σ' αυτό η ιστορία και λαογραφία, ή κοινωνική, εκπαιδευτική, οικονομική, θρη-

σκευτική, έπιστημονική κλπ. ζωή του ωραίου αυτού κεφαλοχωριού του Ήπειρωτικού μας χώρου.

Ακάματος εργάτης και υπέροχος έρευνητής μόχθησε ο συγγραφέας ποιός ξέρει πόσα χρόνια για να συγκεντρώσει τα τόσα πολλά και τόσο πολύτιμα στοιχεία που παραθέτει στο βιβλίο. Για την καλύτερη ένημέρωση του άγνωστη παρατίθενται σ' αυτό 120 περίπου φωτογραφίες και 25 διάφοροι πίνακες, χάρτες και άλλα έγγραφα σε φωτοτυπία που ζωντανεύουν τις περιγραφές.

Η παράθεση των στοιχείων αρχιτεκτονικά και κατά θαυμάσιο τρόπο τοποθετημένη. Η διατύπωση εύκολονόητη, γιατί το βιβλίο είναι γραμμένο στη ζωντανή μας γλώσσα. Βιβλίο, που μπορεί κανένας να πει, πώς γράφτηκε με μεράκι και πατριωτισμό, πράγματα που πλημμυρίζουν την καρδιά του συγγραφέα.

Μέσα στην ωραία αυτή εργασία δεν κατατοπίζεται κανένας μονάχα πάνω στην ιστορική έθνική σταδιοδρομία της Βήσσανης και του Πωγωνιού, αλλά κατά γενικότερο τρόπο οδηγείται στη διευκρίνιση μερικών στοιχείων που παρουσιάζονται αμφίβολα στην όλη γενική μας Ήπειρωτική ιστορία. Προσωπικά ο ύποφαινόμενος είμαι ύποχρεωμένος να σημειώσω πώς με το διάβασμα αυτού του βιβλίου βρήκα τέτοια στοιχεία πολύ χρήσιμα για την ιστορία του Ζαγοριού μας.

Γενικά, χωρίς επιφύλαξη, μπορεί να πει κανένας πώς και αυτό το βιβλίο του κ. Στούπη συμπληρώνει κατά θαυμάσιο τρόπο την ιστορική βιβλιογραφία της Ήπειρου μας. Αποτελεί αυτό σημαντικό σταθμό στην ιστορία της ωραίας Βήσσανης. Για τους παραπάνω λόγους ᾶς μου έπιτρέψει ή μετριοφροσύνη του ἀκάματου Ήπειρώτη συγγραφέα κ. Σπ. Στούπη να του απευθύω τα θερμότερα συγχαρητήριά μου και την εύχή να δούμε σύντομα και άλλα παρόμοια πολύτιμα συγγράμματά του. Δεν είναι όμως σωστό να μη συγχαρεί κανένας και τους Βησσανιώτες που με τη συνδρομή τους έχουν συντελέσει για να ιδεί το φῶς της δημοσιότητας ή ωραία αυτή εργασία του κ. Σπ. Στούπη.





Ἑρμηνείας Φωτιάδου: «ΞΕ-
ΝΟΙ ΤΟΠΟΙ», Θεσσαλονίκη 1972

Δὲν πιστεύω νᾶναι σήμερα κανέννας πού νὰ μὴ θέλει νὰ εὐρύνει τοὺς γνωστικούς του ὀρίζοντες γιὰ τὸν παραπέρα ἀπὸ μᾶς κόσμο. Γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ μᾶς τραβοῦ, πολὺ καὶ μὲ ἐνδιαφέρο καὶ ὄρεξη καταγινόμεσθε στὸ διάβασμα βιβλίων μὲ ταξιδιωτικές ἐντυπώσεις καὶ περιγραφὲς ξένων τόπων. Εἶναι ὅμως γεγονὸς πὼς γιὰ κακὴ τύχη δὲ μᾶς ἱκανοποιοῦν ὅλα τὰ τέτοια βιβλία ὅσο πρέπει.

Πάνω στὸ ζήτημα αὐτὸ τὸ καινούριο βιβλίο τῆς κ. Ἑρμηνείας Φωτιάδου εἶναι πολὺ συντελεστικὸ γιὰ νὰ μᾶς κάνει νὰ νοιώσουμε πολὺ καλὰ ἄλλους κόσμους ποῦναι μακριὰ ἀπὸ μᾶς καὶ δὲν μπορούμε γιὰ ὅποιον δῆποτε λόγο νὰ τοὺς ἐπισκεφτοῦμε αὐτοπρόσωπα. Γιὰ νὰ τὰ παρουσιάσει κανέννας στὸ ἀναγνωστικὸ κοινὸ τῆς ἀγαπητῆς «Ἑπειρωτικῆς Ἑστίας» τὴν Ἑπειρώτισσα λογοτέχνηδα καὶ συγγραφέα κ. Ἑρμ. Φωτιάδου, εἶναι περιττό. Τὴν ξέρουμε ὅλοι μας καλὰ καὶ ἀπὸ ἄλλες περισπούδαστες ἐργασίες της μὲ διηγήματα, πεζογραφήματα καὶ λοιπὰ θέματα μὲ λαογραφικὸ περιεχόμενο, καθὼς καὶ ἀπὸ τὰ θαυμάσια χρονογραφήματα σ' ἐφημερίδες καὶ τὶς λαογραφικὲς της ἐκπομπὲς ἀπὸ τὸ Ραδιοφωνικὸ Σταθμὸ τῶν Ἑνόπλων Δυνάμεων τῶν Γιαννίνων. Ὅλες οἱ ἐργασίες της χαρακτηρίζονται ἀπὸ ἀπερίγραπτο Ἑπειρωτικὸ πατριωτικὸ παλμό, νοσταλγία γιὰ τὴ στενότερη πατρίδα, ἀφοσίωση στὰ πατροπαράδοτα ἥθη καὶ ἔθιμα, ἀλλὰ καὶ ἀπὸ ὑπέροχη λογοτεχνικὴ χάρη.

Στὸ τελευταῖο τῆς βιβλίου μὲ τὸν παραπάνω τίτλο «Ξένοι Τόποι», διαλαμβάνονται οἱ ταξιδιωτικὲς τῆς ἐντυπώσεις ἀπὸ διαφορὲς χώρες πού ἔχει ἐπισκεφτεῖ στὸ πρόσφατο παρελθόν. Στὶς ἑκατὸ σελίδες τοῦ μὲ ἀρκετὴ καλλιτεχνικὴ ἐμφάνιση αὐτοῦ συγγράμματος, ἔχουν διατυπωθεῖ θαυμάσιες περιγραφὲς ἀπὸ τὴν Ἰσπανία, Γαλλία, Ἑλβετία, Ἰταλία, Σικάγο τῆς Ἀμερικῆς,

Παλέρμο τῆς Σικελίας καὶ Κωνσταντινούπολη. Ἡ περιγραφή ζωντανὴ καὶ παραστατική, κάνει τὸν ἀναγνώστη σὰν νὰ βρίσκεται μπροστὰ καὶ νὰ ἀπολαμβάνει μὲ τὰ ἴδια του τὰ μάτια τοὺς τόπους πού περιγράφονται. Τίποτε τὸ περιττὸ καὶ τὸ ἐξεζητημένο. Οἱ «Ξένοι Τόποι» τῆς κ. Ἑρμ. Φωτιάδου εἶναι ἀπὸ τὰ βιβλία ἐκεῖνα πού δὲ χορταίνονται στὸ διάβασμα. Οἱ ἔντεκα δὲ θαυμάσιες φωτογραφίες πού παρατίθενται σ' αὐτό, συμπληρώνουν τὴν ἀριστη περιγραφικότητα τῶν ἐντυπώσεων.

Γιὰ νὰ κατανοηθεῖ μὲ πόση χάρη καὶ φυσικὴ παραστατικότητά παραθέτει ὁ κάλαμος τῆς κ. Φωτιάδου τὶς ἐντυπώσεις της, παραθέτω λίγες γραμμὲς κατὰ τυχαῖο τρόπο ἀπὸ τὴ σελίδα 52:

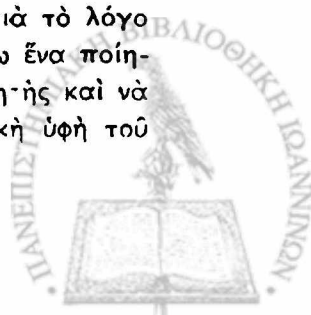
«...Φτάνοντας στὸ Μόναχο, βρεθήκαμε σὲ ἐντελὼς ἄλλο κλίμα. Κρὺο τσουχερό. Φοροῦσαμε τὰ παλτά μας, καλὰ κοιμωμένα. Τεραστία ἢ πόλι. Καινούριες οἰκοδομὲς. Πειθαρχημένοι ἀπόλυτα οἱ ἄνθρωποι. Αὐτὸ τὸ τελευταῖο δικαιολογεῖ κάπως, ὅτι μαζὺ μὲ τὴν ἀπίθανη ἐργατικότητά τους, οἱ Γερμανικὲς πόλεις δὲν ὑπάρχει οὔτε ἴχνος τοῦ χθεσικοῦ σχεδὸν πολέμου. Ὅλα εἶναι τέλεια φτιαγμένα. Ἡ μεγαλόπολις σφύζει ἀπὸ ζωὴ, ἡ κίνησις τεραστία, οἱ ἐπιχειρήσεις ἀνθοῦν καὶ οἱ ἄνθρωποι ἀπαθεῖς, ψυχροὶ σὰν τὸ κλίμα τους. Δὲν ξέρουν ἢ δὲν θέλουν νὰ μιλήσουν ἄλλη γλῶσσα ἀπὸ τὴ δική τους...».

Κατὰ γενικὸ τρόπο τὸ βιβλίο αὐτὸ τῆς κ. Φωτιάδου δὲν εἶναι μόνο ψυχαγωγικὸ, ἀλλὰ καὶ διδακτικώτατο. Ἀξίζουν θερμώτατα συγχαρητήρια στὴ συγγραφέα Ἑπειρώτισσα λογοτέχνηδα καὶ γι' αὐτὴν τὴν ωραία πνευματικὴ της προσφορά.



Σ π ὕ ρ ο υ Μ ο υ σ ε λ ί μ η: «ΛΑΜ-
ΠΥΡΙΣΜΑΤΑ», ποιήματα, Θεσσαλονίκη
1972

Δὲν ἔχω ἀσχοληθεῖ μὲ τὴν ποίηση, δηλ. δὲν ὑπῆρξα ποτὲ ποιητῆς καὶ γιὰ τὸ λόγο αὐτὸ δὲν εἶμαι σὲ θέση νὰ κρίνω ἕνα ποίημα, ὅπως θὰ τὸ κρίνει ἕνας ποιητῆς καὶ νὰ ἐκφέρω γνώμη γιὰ τὴν ἐσωτερικὴ ὑφή τοῦ



όλου ποιήματος, για την καλλιέργεια και ρυθμό του στίχου κλπ. Αυτό όμως το πράγμα, νομίζω, πώς δεν είναι σωστό να μ' εμποδίσει να διατυπώσω τις έντυπώσεις μου που αποκόμισα διαβάζοντας την ποιητική συλλογή με τον παραπάνω τίτλο του κ. Σπ. Μουσελίμη.

Τὰ «Λαμπυρίσματα» του γνωστού 'Ηπειρώτη λογοτέχνη και συγγραφέα κ. Σπ. Μουσελίμη αποτελούν μια ποιητική συλλογή από 46 ποιήματα κι' ένα πεζό τραγούδι. Έχουν δημοσιευθεί αυτά κατά διάφορα χρονικά διαστήματα μέσα στα τελευταία 10—12 χρόνια σε διάφορες 'Ηπειρωτικές εφημερίδες. Και μεμονωμένα που τα διάβασα το καθένα στις εφημερίδες μόκαναν έντυπωση. Μά τώρα όλα μαζί αποτελούν ένα σύνολο εξαιρετικό. Είναι σὰ μια άνθοδέσμη που αποτελείται από πολλά όμορφα λουλούδια. 'Αν και το καθένα έχει ξέχωρα τη χάρη του, μ' όλα ταύτα μαζωμένα σε μπουκέτο αποτελούν κάτι το εξαιρετικό.

Τὰ «Λαμπυρίσματα», ὅμα ἔπessαν στὰ χέρια μου, δὲν τὰ διάβασα κατὰ τρόπο ἀπλό, ὅπως πολλές φορές διαβάζουμε τόσα ἄλλα. Τὰ ρούφηξα κυριολεκτικὰ ἀπὸ τὴν ἀρχὴ ὡς τὸ τέλος. 'Απὸ τὸ διάβασμα ἐνοιώσῃ τόση ἱκανοποίηση πὺ δὲν μπορῶ νὰ περιγράψω. Ἄλλως τε μὲ πολὺ μεγάλο ἐνδιαφέρον διαβάζω πάντοτε ὅσα γράφονται ἀπὸ τὸν ἀγαπητὸ συνάδελφο. 'Εδῶ σ' αὐτὴ τὴ συλλογὴ ὁ ἀναγνώστης τὰ ποιήματα τὰ βρίσκει τὸ ἕνα πιὸ καλὸ ἀπ' τᾶλλα. Ὅλα ἔχουν δροσιὰ καὶ χάρη. Βγαίνουν ἀπὸ τὰ βαθιὰ ἴχνη, πὺ ἔχουν σκάψει στὴν ψυχὴ τοῦ ποιητῆ τὰ πλούσια βιώματά του ἀπὸ τὴν ἀγνή, τὴν ἄδολη ζωὴ τῶν ἀνθρώπων πὺ ζοῦν στὰ βουνὰ καὶ στοὺς κάμπους. Εἶναι ποιήματα γραμμένα μὲ καὺμό, μὲ φυσιολατρικὸ παλμό, μὲ πόνο πατριωτικό. Καθὼς εἶναι δεμένα τὰ ποιήματα αὐτὰ καὶ πολὺ ταιριασμένα μὲ τὶς ὁμορφιὲς τοῦ 'Ηπειρωτικοῦ μας χώρου καὶ τὴ ζωὴ τῶν ἀνθρώπων τῆς ὑπαίθρου μας, μὲ τὸ διάβασμά τους σὲ συνεπαίρνουν, σὲ μαγεύουν, σὲ σκλαδώνουν κυριολεκτικὰ. Σ' ἀνεβάζουν στοὺς κόσμους τῆς ἀγνῆς ζωῆς τῶν τσομπάνηδων καὶ τῶν ἀγροτῶν. Μερικοὶ στίχοι ἀπὸ τὸ ποίημα «Τ' ἀψοίκι» δείχνουν πόσο ἡ ποιητικὴ τέχνη τοῦ κ. Μουσελίμη παρι-

στάνει καθαρότατες εἰκόνες τοῦ γύρω κόσμου:

«Καβάλα σὲ ψαρήδες, σὲ γρίβους, σὲ
(ντορήδες,
σαμαροστολισμένους μὲ πέρπερα κελίμια,
γι' ἄλαργινὸ ἔξωχώρι, λεβέντες καὶ ντα-
(ῆδες
ξεκίνησαν ἀψοίκι, νὰ πᾶν' νὰ πάρουν
(νύφη.

Οἱ βλάμηδες μὲ φούρια τὰ φλάμπουρα ἀ-
(νεμίζον
ἀπάνω σὲ κοντάρια μὲ μῆλα στολισμένα.
Καὶ στὸ ξεκίνημά τους ἀράδα ντουφεκί-
(ζουν
κεῖνοι πὺ τὸ μεσάλι πομείναν νὰ τοιμά-
(σουν...».

Γιὰ νὰ καταδειχτεῖ ἀκόμα πόσο τεχνίτης εἶναι ὁ συγγραφέας στὸ νὰ μᾶς δίνει μὲ τοὺς στίχους του ζωηρὲς καὶ παραστατικές εἰκόνες τῆς πραγματικῆς ζωῆς, παίρνω καὶ καταχωρῶ ἐδῶ λίγους στίχους ἀπὸ τὸ ποίημα «Κρανιά μου»:

«'Αντάμα γεννηθήκαμαν ἕνα πουργὸ κι'
(οἱ διὸ μας,
'Εμένα ἢ μᾶνα μ' ἔκαμε καὶ σὲ τῆς γῆς
(τὸ χῶμα.
'Εσὺ βεργούλα λιγερὴ κι' ἐγὼ ἕνα βλα-
(σταράκι,
Μαζὶ κοιναρηθήκαμαν καὶ ξήσαιαν ἀν-
(τάμια.

Μαζὶ πάλι γεράσαιαν ἀστρατοβαρεμένοι.
Κιτέρισαν τὰ φύλλα σου κι' ἄσπρισ' ἡ
(κεφαλὴ μου.
'Εσένα σὲ μπιξέρισε ἡ γῆς νὰ σὲ κρατάει.
Κι' ἐμένα μὲ βαρέθηκε ὁ κόσμος νὰ κοι-
(τάει.

... ..
'Εγὼ τὴ ράχη ἀνέβαινα τὸν οὐρανὸ νὰ
(φτάσω.
Κι' ἐσὺ λουλουδοστέφανη πετάξοσιν τ'
(ἀψηλοῖ.
Καὶ τώρα γίναμαν κι' οἱ διὸ κοιφάλες
(καὶ σαπούρια.
Σὰν νὰ μὴν ἦμασταν ποτέ, ὄνειρα ξε-
(χασμένα»

Καὶ μὲ τὰ ποιήματά του αὐτὰ ὁ συγγραφέας ἀποδείχεται πολὺ εὐσυνείδητος καὶ



δημιουργικός πνευματικός εργάτης από τους λίγους. Ο κ. Μουσελίνης στέκεται πολύ ψηλά και τιμάει το 'Ηπειρωτικό όνομα γ'α την πολυτοίκιλη και άφθονη πνευματική του προσφορά. 'Ας μου έπιτραπεί νά τον συγχωρώ θερμότερα και γιά τo «Λαμπυρίσματά» του.

ΚΩΣΤΑΣ Π. ΛΑΖΑΡΙΔΗΣ



«Ο ΜΑΝΤΑΤΟΦΟΡΟΣ»

Με τόν χαρακτηριστικό τίτλο «'Ο Μαντατοφόρος» και με έξωφύλλο σχέδιο βασισμένο σέ εικονογράφηση από τo χειρόγραφο τού «'Ερωτόκριτου» που βρίσκεται στο Βρετανικό Μουσείο, άρχισε νά εκδίδεται από μιá ομάδα έλληνιστών τού Πανεπιστημίου τού Μπέρμινχαμ τής 'Αγγλίας, πολυγραφημένο στα 'Αγγλικά, ένα δελτίο γιά τis σύγχρονες έλληνικές σπουδές στην Βρετανία. Στόν πρόλογο τού α' τεύχους (Νοέμβριος 72) όπου και διαγράφονται οί σκοποί τής εκδόσεως, τo δελτίο αναφέρει ότι στις σελίδες του θά περιλαμβάνη θέματα γιά τήν έλληνική γλώσσα, τέχνη, γεωγραφία, Ιστορία, οικονομία, κοινωνιολογία, λαογραφία και μουσικολογία.

Στό τεύχος αυτό παρουσιάζονται περιληπτικώς δύο διδακτορικές διατριβές. 'Η πρώτη άφορά τήν «'Ερωφίλη» τού Γεωργίου Χορτάτζη και έχει γραφή από τήν ελληνίστρια δίδα Penelope Sibbick. 'Η εργασία, βασισμένη στην πρώτη έκδοση τής «'Ερωφίλης» που έγινε στην Βενετία τo 1637, παρουσιάζεται τώρα με τo κείμενο μεταφρασμένο στα 'Αγγλικά σέ παράλληλες σελίδες και με γλωσσικά και θεατρικά σχόλια. 'Η δεύτερη διατριβή άποτελεί κριτική έκδοση τού βυζαντινού ποιήματος «Περὶ τετραπόδων ζώων» από τήν δίδα Βασιλική Τσιούνη. 'Η εργασία βασίζεται σέ τρία νέα χειρόγραφα (Κων/πόλεως, Πετροπόλεως και Λέσβου που τώρα βρίσκεται στην Δ. Βιβλιοθήκη τού Λένινγκραντῆ).

Στις επόμενες σελίδες τού «Μαντατοφόρου» βρίσκει κανείς πληροφορίες γιά διαλέξεις, συνέδρια ή συμπόσια, που πρόκειται νά γίνουν σέ διάφορα πανεπιστημιακά

κέντρα τής Βρετανίας. 'Ενδιαφέρον παρουσιάζει τo 7o 'Ανοιξιάτικο Συμπόσιο που είναι αφιερωμένο στην Βυζαντινή Λογοτεχνία και Τέχνη και έχει οργανωθεί από τήν Φιλοσοφική Σχολή τού Πανεπιστημίου τού Μπέρμινχαμ.

'Ακολουθούν σελίδες αφιερωμένες στην έλληνική βιβλιογραφία όπου παρουσιάζονται βιβλία, άγγλικά και έλληνικά, που έχουν έκδοθῆ κατά τὰ τρία τελευταία έτη και άφορούν τήν έλληνική γλώσσα, λογοτεχνία, Ιστορία, καθώς και ειδική βιβλιογραφία γεωγραφίας τής 'Ελλάδος, συνεργασία τού κ. J. N. Wagstaff, τού Τμήματος Γεωγραφίας τού Πανεπιστημίου τού Σάουθαμπτον.

Τo δελτίο, έν συνεχεία, παρέχει πληροφορίες γιά τήν δραστηριότητα και τὰ ενδιαφέροντα είκοσι πέντε και πλέον ξένων μελετητών τής νεοελληνικής λογοτεχνίας που άσχολούνται με θέματα σχετικά με τήν λογοτεχνία μας.

Τέλος, αναφέρει τήν έκδοτική δραστηριότητα διαφόρων ίδρυμάτων, όπως τού 'Ινστιτούτου Βυζαντινών και Νεοελληνικών Σπουδών τού Πανεπιστημίου τής Πάδουα, τήν σειρά «Νέα 'Ελληνική Βιβλιοθήκη» τών εκδόσεων «'Ερμής», τού Κέντρου Νεο- 'Ελληνικών Σπουδών τού 'Ωστιν, Τέξας, και άγγέλλει τήν έκδοση τού περιοδικού «Κρητικά Φύλλα», τού περιοδικού «Βυζαντινά» τού Κέντρου Βυζαντινών Σπουδών τού Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, καθώς και τήν έκδοση τής «Δωδώνης», τής 'Επιστημονικής 'Επετηρίδος τής Φιλοσοφικής Σχολής τού Πανεπιστημίου 'Ιωαννίνων.

Χαιρετίζομε με χαρά τήν έκδοση τού «Μαντατοφόρου» και τού εύχόμαστε νά συνεχίση νά μās φέρη καλά «μαντάτα» γιά τὰ 'Ελληνικά Γράμματα.

ΠΑΝΟΣ ΚΑΡΑΓΙΩΡΓΟΣ



Δ η μ ή τ ρ η Γ α λ ά ν η: «ΣΚΥΡΟΣ», ποιήματα, 'Αθήνα 1972

Το Δημήτρη Γαλάνη, που τόν ξέρουμε από τή «Σπουδή», ποιήματα, 1967, τόν βρίσκουμε και τώρα άξιοπρόσεχτο και σημαντικό. Το βιβλίο του εκείνο, που έτυχε



καὶ κάποιας τιμητικῆς διακρίσεως (βραβεῖο «Ἐνώσεως Ἑλλήνων Λογοτεχνῶν» «εἰς μνήμην Γ. Λιόκη»), ἦταν ἀναμφίβολα μιὰ στιγμή ποιότητος στὴ λογοτεχνικὴ ἐκδοτικὴ κίνηση τῆς χρονιάς κι' ἦνα τεκμήριο φανερό, σὺν τοῖς ἄλλοις, τῆς σίγουρης καλλιτεχνικῆς του καταβολῆς καὶ μιᾶς προοπτικῆς ἀνόδου τοῦ μέσα στὸ χῶρο τοῦ ἑλληνικοῦ δημιουργικοῦ λόγου.

Ἡ νέα του ποιητικὴ ἐργασία, ἐμπνευσμένη ἀπὸ τὸ αἰγαιοπελαγίτικο νησὶ τῆς Σκύρου, κρατᾷ μιὰ τραγουδιστὴ ψυβριστὴ ποίηση, ποὺ δύναται μὲ μέσα ἐντελῶς ἀπλᾶ, μὲ φράσεις καὶ λέξεις, ἔτσι καθὼς ἔρχονται, διεργασμένες ἀπὸ τὴν προσωπικὴ του εὐαισθησία, στὸ στόμα, στὴ σκέψη, χωρὶς ἰδιαίτερη προσπάθεια, θαρρεῖς κοσκινίσματος καὶ ὠραιοποιήσεως των. Τοῦτο δὲ σημαίνει, βέβαια, πὼς εἶναι ἀκατέργαστη ὕλη, λόγια ἔτοφια ποὺ τινάχτηκαν κάτω ἀπὸ τοὺς κραδασμοὺς τῆς ποιητικῆς καρδιάς τοῦ συγγραφέα καὶ κόλλησαν στὸ χαρτὶ ὅπως ἀκριβῶς τὰ διαβάζουμε. Μιὰ κάποια ἐπεξεργασία ὑπέστησαν ἀσφαλῶς. Ἕνα λιμάρισμα. Περιορισμένο ὅμως τοῦτο σὲ μιὰν ἀπλὴ ψηλάφηση τῆς ἐπιφανείας, διόλου δὲν ἄγγιξε, ὅχι μόνο τὸ συναίσθημα — τὴ μαγεῖα τῆς Τέχνης — παρὰ καὶ τὴ γνησιότητα τῆς φράσης, τὴν εἰλικρίνειά της ἐν προκειμένῳ, τὸ αὐθόρμητο αὐτῆς καὶ τὴν ἐλευθερίαν της, τὴ φυσικότητα τοῦ ποιητῆ.

Στὸ τελευταῖο τοῦτο ἀκριβῶς, τὸ αὐθόρμητο καὶ τὸ φυσικὸ τῆς φράσης — ποὺ πολλὰς φορὲς θυμίζει καθημερινὴ διαλογικὴ συζήτηση καὶ κουβέντα — χρωστῆται τὸ ὅτι αὐτὸ τὸ βιβλίο τοῦ κ. Δ. Γαλάνη ἔχει, μπορούμε νὰ ποῦμε, χαρακτήρα, προσωπικότητα. Πέρα ἀπὸ τοῦτο, ὑπάρχει ἐδῶ μιὰ πηγαία λυρική διάθεση, μιὰ ἀγνόητα σκέψεως καὶ μιὰ ξεχωριστὴ εὐαισθησία καὶ ἀγάπη πρὸς τὴν ὁμορφίαν τῆς φύσεως καὶ τὴν ἀκαταμάχητη ἀπλότητά της, ποὺ ἡ πορεία τῆς μεθυσμένης κι' ἐξαλλης κοινωνικῆς ζωῆς τὴν παραμερίζει εἰς βάρος τοῦ κοινωνικοῦ ἀνθρώπου. Κι' ὅλα αὐτὰ δίνονται καὶ τονίζονται στὴ συλλογὴ τούτη μὲ στίχους ἀπλούς, «σεμνοὺς κι' ἀπέριττους», μὲ ὠραῖες ζωντανὲς εἰκόνες κι' ἀνάλογη πυκνότητα στὸ λόγο, μὲ ἐπιγραμ-

ματικότητα, ὠρισμένως, ἀλλὰ καὶ μιὰ περιγραφικότητα, ποὺ ὄχι πολὺ σπάνια, εἶν' ἀλήθεια, χαρακτηρίζεται ἀπὸ φλυαρία, περιττολογία καὶ ξηρότητα (σελ. 9, 10, 22, 35). Ὡστόσο, θαρροῦμε πὼς τὸ τελευταῖο τοῦτο εἶναι τὸ μόνο τρωτὸ σημεῖο στὰ κατὰ τὰ ἄλλα συμπαθέστατα καὶ πέρα ἀπὸ κάθε ἀμφιβολία ἄξια καὶ ὑπολογίσιμα ποιητικὰ κομμάτια τῆς τελευταίας αὐτῆς συλλογῆς τοῦ ποιητῆ.



Β. Η. ΒΟΥΙΑΤΖΟΓΛΟΥ: «Ο ΑΝΑΜΕΝΟΜΕΝΟΣ», ποιήματα, Ἀθήνα 1972

Μιὰ εὐαίσθητη κοινωνικὴ συνείδηση, μιὰ συνείδηση ἐν ἐγρηγόρει, ὁραματιζόμενη καὶ ἐπιθυμοῦσα τὴν ἀποκάθαρση τῆς κοινωνίας τῶν ἀνθρώπων ἀπὸ τὸ μίasma τῶν αἰωνίως κακῶς ἐχόντων, κρύβεται πίσω ἀπὸ τὸν πληθωρικὸ συμβολικὸ λόγο τῆς ποιητικῆς τούτης συλλογῆς.

Ὁ συγγραφέας τῆς στοχάζεται πάνω στὸν πόνο καὶ τὸ θάνατο, αὐτὸν τὸν «πολλὰ δυνατό», τὸν «πάντα κυρίαρχο τοῦ σκότους», τὸν ὁποῖο βλέπει νὰ караδοκεῖ πίσω ἀπὸ κάθε ἔκφανση τῆς ἀνθρώπινης περιπέτειας καὶ νὰ κυβερνᾷ τὴν ἀπατηλὴ ἐπιφάνεια τῆς ζωῆς καὶ τῆς φύσης· διαπιστώνει μὲ πίκρα καὶ συγκρατημένη συχνὰ ὀργή, πὼς ἡ ἀνικανότητα — ὡς ἐκ τῆς φύσεώς της — καὶ ἡ ἀδικία ἐπιπλέουν στὸ ταλαίπωρο Κοινὸ τῶν θνητῶν, καὶ ποθεῖ τὴν ἔλευση τῆς στιγμῆς, ὅπου «ἡ ρομφαία τῆς κρίσης» θὰ βάλει τέλος στὸν Παλαιὸ Κόσμο — σὲ ὅλα ἐτοῦτα — κι' ὅπου ἡ φαντασμαγορία μιᾶς καινούργιας Γενέσεως, περισσότερο ὠραίας, θὰ καταυγάσει τὸ Στερέωμα.

Ἀπὸ αἰσθητικῆς πλευρᾶς οἱ ἀρετὲς τῆς συλλογῆς τούτης — τὸ νοηματικὸ περιεχόμενο τῆς ὁποίας, καθὼς εὐκολα γίνεται φανερό, εἶναι παρμένο στὸ πλεῖστο τοῦ ἀπὸ τὴ θαυμασία περικοπῆ «Ἡμέρα τῆς Κρίσεως» τῆς Βίβλου — εἶναι ἀρκετές. Πρῶτα - πρῶτα μιὰ ἀτμόσφαιρα ἐντάσεως καὶ συνεχοῦς κινήσεως ποὺ μᾶς ἐπιβάλλεται, ἕνας

όρμητικὸς δραματικὸς λόγος, ώραῖες εἰκό-
νες, παραστατικότητα καὶ ζωντάνια, νοημα-
τική πύκνωση συχνά, ἕνας δραματισμὸς ποὺ
πείθει, πλούσιον λεξιλόγιο, γοργὸς ρυθμὸς,
ἀδρότητα. Ἀπὸ τὴν ἄλλη μεριὰ ὅμως θὰ θέ-
λαμε νὰ τονίσουμε τὴν κάπως συχνὴ φλυα-
ρία ποὺ ἐπικρατεῖ στὸ κείμενο, μιὰ ώραιο-
λογία, μιὰν ἐξιστορικὴ τάση, σπάνια βέ-
βαια, ποὺ θυμίζει εἰδησεογραφία, καὶ τέ-
λος, ἕνα ὕφος, πού, μὲ κάποια μικρὴ ἐπι-
φύλαξη τὸ λέμε, ἀπηχεῖ μιὰν ἐπήρεια ἀπὸ
τὸ ὕφος τῆς Ἀγίας Γραφῆς.



Ν α ν ᾶ ς Π. Κ ο ν τ ο Ὑ: «ΘΥΕΛ-
ΛΕΣ», ποιήματα, Θεσσαλονίκη, 1971

Ἐνα ἀκόμη βιβλίο τῆς γνωστῆς ποιή-
τριας τῆς Θεσσαλονίκης δ. Νανᾶς Κοντοῦ.
Ἡ ποιητικὴ συλλογὴ «ΘΥΕΛΛΕΣ» εἶναι ἡ
ἕκτη στῆ σειρὰ ἐκδοσὴ τῆς συγγραφέως ἀ-
πὸ τὸ 1960 ποὺ πρωτοεμφανίστηκε στὰ
Γράμματά μας μὲ τοὺς «ΑΝΤΙΛΑΛΟΥΣ»,
ποιήματά. Τρία βραβεῖα κι' ὠρισμένες ἄλ-
λες διακρίσεις ποὺ κατὰ καιροὺς τῆς ἔγι-
ναν, ἂν μὴ τι ἄλλο, εἶναι τουλάχιστο ἐν-
δεικτικὰ ἐνὸς ἔργου, ποὺ ἔχει ὅπωςδήποτε
κάτι νὰ προσφέρει, νὰ πεῖ στὸν ἑλληνικὸ
καλὸ λόγον, καὶ ποὺ μέσα στὴν ἀκατάσχετη
φλυαρία ποὺ κατακλύζει τὴ λογοτεχνικὴ
μας παραγωγὴ, εἶναι σίγουρα μιὰ παρου-
σία, μιὰ φωνὴ ποὺ κερδίζει τὴ δική της θέ-
ση ἀνάμεσα στοὺς γνήσιους ἐργάτες τῆς
ώραίας Τέχνης ποὺ ἡ ἴδια ὑπηρετεῖ.

Ἡ καινούργια τῆς ποιητικὴ συλλογὴ ἀ-
ποτελεῖ στὸ σύνολό της μιὰ εὐλογημένη
καρποφορία, μὲ στιγμὲς συχνὰ ἀληθινὰ
εὐτυχισμένες, ποὺ δίχως ἄλλο σὲ σταμα-
τοῦν καὶ ποὺ χωρὶς ἀμφιβολία ἀφίνουν νὰ
διαφαίνεται πίσω τους τὸ γεγονὸς ὅτι ἡ
ποιήτρια τείνει ἤδη νὰ βρεῖ τὸν καλύτερο
ἑαυτὸ της καὶ τὸν ὁλότελα δικό της δρό-
μο μέσα στὴ Λογοτεχνία.

Ὁ φραστικὸς πλούτος καὶ τὸ ἀβίαστο
καὶ γοργὸ ξετύλιγμα τοῦ λόγου εἶναι μέ-
σα στὸ ποιητικὸ τοῦτο κείμενο τὰ ἐπι-
κρατέστερα γνωρίσματα. Οἱ εἰκόνες δια-
δέχονται γρήγορα ἢ μία τὴν ἄλλη, ἢ φρά-
ση κυλᾷ, λές, αὐθόρμητα, ἀφ' ἑαυτῆς, χω-

ρὶς ἰδιαίτερο λεκτικὸ φιλτράρισμα (καὶ
γιὰ τοῦτο παρατηροῦνται κάπου - κάπου
πλατυασμοὶ καὶ φλυαρία), ἀλλὰ σχεδὸν
πάντα κεντημένη μὲ μιὰ ζηλευτὴ καὶ κα-
θόλου σπάνια ἐπιτυχημένη ποικιλία λέξε-
ων καλοβαλμένων ἐπιθέτων, εἰκόνων κλπ.,
ποὺ ἀνεβάζουν ὅπωςδήποτε τὴν ἐν γένει
γοητεία τοῦ κειμένου. Ὁ λόγος εἶναι με-
τρίως πυκνός, τὸ ὕφος συχνὰ ὀρμητικὸ, ὑ-
πάρχει δὲ συναισθηματικὴ ἑξαρση, ποὺ
πολλὲς φορὲς ταιριασμένη μὲ ὅχι ἀντικαλ-
λιτεχνικὰ στοιχεῖα (π.χ. ρητορισμὸς, κήρυ-
γμα «πικρὴ ἀλήθεια», σελ. 16), δημιουρ-
γεῖ ωραίους στίχους:

.. ..
Ἐέφερνα ἄλογα οἱ πόθοι ὀρμησαν
στὸν ὠκεανὸ τῶν αἰσθήσεων.
Σὲ νοιώθω, σὲ νοιώθω ἀγάπη,
φώτισες τὴ μοναξιά μου ἀπόψε.

(σελ. 47)

Ἐξ ἴσου ἐπιτυχία ἔχουν τὰ σημεία, ὅ-
που τὸ ὕφος κατεβασμένο σὲ χαμηλὰ μο-
τίβα ἐκφράζει εὐστοχα τὴ φιλοσοφικὴ διά-
θεση τῆς ποιήτριας ἢ τὴ νοσταλγία της
γιὰ εὐτυχία ἐνὸς ἀπωλεσθέντος μακρυνοῦ
καιροῦ.

Παρὰ ταῦτα ὑπάρχουν κομμάτια ὅπου ἡ
ποιότητα ὑφίσταται πτώση, ἔνεκα τῆς ξη-
ρῆς ρητορίας ἢ τῆς ἀψυχῆς πεζολογικῆς
περιγραφῆς:

Μὲ τὴ σιγονιὰ τοῦ παντοδύναμου,
ἀργά, χωρὶς βιασίνην,
ἄπλωσε τὸ τριχωτὸ πόδι,
μὲ τὰ ἀτσάλινα νύχια
πρὸς τὸ στῆθος μου τὸ τέρας!

.. ..
Ὅμως τὸ γέλιο μου, γέλιο μικρὸ εἰρω-
(νικό,

τὸ κάρφωσε ἀκίνητο στὴ θέση του.

(σελ. 21)

Ὅσο μέρη σὰν τὸ παραπάνω εἶναι
λιγοστὰ μέσα στὸ βιβλίο τοῦτο, ὅπου ἐπι-
κρατεῖ ἡ πλούσια λυρική διάθεση, κι' ὅπου
ἡ συγγραφεύς, μὲ τὴν ἀνεση τοῦ προικι-
σμένου ἀπὸ τὴ φύση ἀνθρώπου μᾶς χαρί-
ζει στίχους πραγματικὰ ἄξιους καὶ ὁμορ-
φους.





Θέμου Έκκληνοῦ: «ΣΥΛΛΟΓΗ ΘΑ ΠΗ ΣΚΕΨΗ», ποιήματα, Ἀθήνα 1972

Ἐδῶ ἔχουμε ἓνα σκεπτόμενο ἀλλὰ συχνὰ ἀσαφὴ ὡς πρὸς τὰ διανοήματά του συγγραφέα. Ὁ τόνος τοῦ κειμένου εἶναι ἡρεμος, ἀπαλός, ὁ στίχος ἐν γένει πυκνός, φτιαγμένος σ' ἐλεύθερο μέτρο, ὡστόσο πολλές φορὲς ἡ πλέξη του τραβᾷ ὡς ἓνα συκρατημένο συρρεαλισμὸ πού ξενίζει κάπως, ιδίως ὅταν τοῦτο γίνεται μέσα σ' ἓνα ποιητικὸ κομμάτι σὰ μέρος ἑνὸς ὅλου συνηθισμένης κατὰ τὰ λοιπὰ τεχνотροπίας. Τὸ ἴδιο κι' ὅταν καταβάλλεται προσπάθεια νὰ συνδεθεῖ τὸ νόημα μὲ εἰκόνες ἀφηρημένων συμβόλων ἢ ἐντελῶς ἀσαφῶν φράσεων ἢ λέξεων. Ἀλλὰ καὶ τότε πού δὲν παρατηρεῖται κάτι παρόμοιο καὶ ἡ φράση κυλᾷ καθαρή, εἶναι φορὲς πού τὸ νόημα δὲ βγαίνει εὐκόλα οὔτε ἡ σκέψη τοῦ συγγραφέα ἐμφανίζεται λαγαρῇ στὴν ἐπιφάνεια. Τοῦτο ὁμῶς δὲ συμβαίνει πάντα. Ἀπεναντίας ὑπάρχουν περιπτώσεις πού ὁ διαυγὴς καὶ πυκνὸς στίχος τοῦ ποιήματος πάει παράλληλα μὲ μιὰ γνήσια λυοικὴ διάθεση, μιὰ περιγραφικὴ ἰκανότητα, λιτότητα, γοργὸ ρυθμό, ὁμορφες εἰκόνες, καθαρὸ νόημα καὶ μιὰ ἐπιγραμματικότητα, πού ὅχι σπάνια κλίνει τὸ ποίημα δίνοντάς του ἓνα ὠραῖο τέλος. Παραδείγματα τέτοιων ἐπιτυχημένων κομματιῶν εἶναι τῶν σελίδων 20, 24, 26, 27 καὶ 33. Μποροῦμε νὰ παρατηρήσουμε ἐπίσης ζωντανὲς δραματικὲς περιγραφές, κάποια μουσικότητα πού δημιουργεῖ ἢ ἐπανάληψη φράσεων καὶ σὰν καθολικὸ ὑπόστρωμα μιὰ διαποτιζούσα τὸ βιβλίον ἐλαφρὴ μελαγχολία ἀπὸ τὸ κύτταγμα ἀπὸ μέρους τοῦ συγγραφέα τῶν συμβαινόντων εἰς τὸν ἐξωτερικὸ κόσμον. Θάχαμε μόνο τὰ τονίσουμε ὅτι δὲν κερδίζουν τὰ κομμάτια, ὅπου ὁ διδασκαλισμὸς καὶ ἡ προτροπὴ εἶναι φανερά ἢ ὅταν δὲν ἀποτελοῦν παρὰ ξηροὺς συλλογισμοὺς ἢ ἄψυχες καὶ γυμνὲς ἐξιστορήσεις.

Β. ΜΑΡΓΑΡΗΣ



Νίκου Μπαζιάννα: «ΤΑ ΦΩΤΑ ΤΗΣ ΝΥΧΤΑΣ», ποιήματα, Ἀθήνα 1972

Ὁ ποιητὴς εἶναι εὐρύτερα γνωστός, τόσο γιὰ τὴ πνευματικὴ του δραστηριότητα, ὅσο καὶ γιὰ τὴ ποιότητα τῆς σκέψης του. Μιὰ ζωὴ ταγμένη στὴν ἐξυπηρέτηση τῆς υγιέστερης ἀνθρώπινης δημιουργίας. Καὶ ὄχι μόνον γιὰ τὸν ἑαυτὸ του, μὰ καὶ γιὰ τοὺς ἄλλους. Φροντίδα γιὰ τὴν πνευματικὴ ἐγρήγορηση καὶ τὴν ἀπονάρκωση τῶν αἰσθητικῶν λειτουργιῶν. Καλλιέργεια καὶ μέριμνα τῶν Γραμμάτων, προβληματισμὸς στὰ ἐπίμαχα θέματα τοῦ καιροῦ μας κι' ἐκφορὰ θαρραλέας γνώμης. Τρεῖς λειτουργίες πού συνδέτουν τὴν προσωπικότητα καὶ διαφοροποιοῦν τὸν ἄνθρωπον.

Πέρυσι μᾶς ἐντυπωσίασε μὲ τὴν ἔκδοση τῶν δοκιμιῶν του «Θέματα τῆς Ἐποχῆς μας», φέτος μᾶς προσφέρει τὴν ποιητικὴν συλλογὴ «Τὰ φῶτα τῆς νύχτας». Καρπὸς τῶν ἀνήσυχων προβληματισμῶν του τῆς τελευταίας δεκαετίας κι' ὠρισμένα μαζὶ μηνύματα. Ἕνας κόσμος πού παλεύει νὰ σωθεῖ ἀπ' τὸν ἀφανισμό, ζητώντας ἀπεγνωσμένα τὰ ὅρια τοῦ λυτρωμοῦ. Οἱ ιδέες, οἱ ἀρχές, οἱ ἀξίες πού μάχονται νὰ σταζοῦν ὀρθιες, μέσα στὴ παραζάλη τοῦ παράλογου. Χρέος τοῦ ποιητῆ νὰ ζυμωθεῖ μ' αὐτὰ καὶ νὰ τράγουδῇ τὴν πεμπτοσύνα τους.

Γιατί τ' ἀνάψατε καταμεσήμερον
αὐτὸ τὸ λυχνάρι;

—Γιατί, μᾶς εἶπαν,

σὲ λίγο θὰ χαθῇ ὁ ἥλιος.

Μὴν τὸ πεῖτε στὰ παιδιὰ πού θὰ ῥθουν
μὴν πεῖτε πὼς κάποτε εἴχαμε ἥλιο.

Πέστε τους πὼς αὐτὸ τὸ λυχνάρι
εἶναι ὁ προαιώνιος ἥλιος μας

πὼς αὐτὸ ἐφώτισε τὰ βήματα τῶν προ-
(γόνων

πὼς αὐτὸ ἦταν ἡ αἰτία νὰ χαθῇ ὁ ἥλιος
(μας.

Μάθετε στὰ παιδιὰ
πὼς ἀπὸ ἓνα ταπεινὸ λυχνάρι
νὰ φτιάχνουν ἥλιους.



Τὰ 42 ποιήματα αὐτῆς τῆς συλλογῆς, χωρίζονται σὲ τέσσερες ἐνότητες: «Τραγούδια τῆς νύχτας», «Σὲ κλίμακα ἐλάσσονα», «Μέγ' ἄνθρωπων» καὶ «Τὰ φῶτα τῆς νύχτας». Μέσα ἀπ' αὐτά, δίνει, ὁ Νίκος Μπαζιάνας, μὲ ὑποβλητικὸ καὶ λυρικὸ τρόπο, τὴν ὑπαρξιακὴ ἀγωνία τοῦ σύγχρονου ἀνθρώπου, τὴ μοναξιά τῆς ψυχῆς, τὴ πικρία τῶν διαφύσεων, τὴ συνείδηση τῶν ἔσχατων ὁρίων, τὴν ἀπουσία τῶν μύθων τῶν λυτρωτικῶν, τὸ κλάμα γιὰ τὰ προδομένα ὄνειρα καὶ τὶς σπασμένες φτερούγες τοῦ ἀετοῦ. Παράλληλα ὅμως μ' αὐτὴ τὴν τοποθέτηση ἐπιχειρεῖ καὶ τὴν ἔξοδο πρὸς τὸ φῶς. Ἡ φλόγα, ποὺ συνοδεύει τὴν ἀνθρώπινη ὑπαρξη στὴ μαρτυρικὴ της πορεία, προσπαθεῖ ἀπεγνωσμένα νὰ ἰσορροπήσῃ μὲ τὸ σκοτάδι, ἔρχεται νὰ μετριάσει τὴν ὀδύνη, δημιουργῶντας ἓνα χωρὸ συγκρατημένης βιολογικῆς αἰσιοδοξίας.

Δὲν ἔχει σημασία ἡ νύχτα
σημασία ἔχουν τὰ φῶτα
σημασία ἔχει ἡ φωνὴ ποὺ ἀκούστηκε
πάνω ἀπὸ τὸ κοιμητήριο
ἐμεῖς θρηνηστήσαμε τὴ σιωπὴ τῶν αἰώ-
(νων,

ὅχι, μὴν ἀπελπίξετε,
ἐμεῖς γλυτώσαμε τὸ Θεὸ
ἀπ' τὸ βέβαιον χαμὸ του
ἐμεῖς ἀνάψαμε τὰ φῶτα τῆς νύχτας
γιὰ νὰ βρεῖ ὁ Θεὸς τὸ δρόμο του...

Τὸ μαῦρο καὶ τὸ κόκκινο, ἡ χαρὰ καὶ ὁ πόνος, ἡ ἐλπίδα κι' ἡ ἥρωϊκὴ ἀπόγνωση, ἡ μεταφυσικὴ ἀγωνία καὶ ὁ κοινωνικὸς προβληματισμός, εἶναι οἱ πόλοι, γύρω ἀπ' τοὺς ὁποίους στρέφεται ἡ ποίηση τοῦ Νίκου Μπαζιάνου. Παρ' ὅλα τὰ πεσσιμιστικά, πολλὰς φορὲς, σχήματα — ἀνάγκη καὶ πικρὴ διαπίστωση τῆς ζωῆς — ὁ λυτρωμὸς ἀνάλαφρα πλανιέται, μέσα ἀπ' τὰ μηνύματα τῶν στίχων του:

Ἐμπρὸς λοιπόν! Ἄς πάρουμε βαθειὰς ἀ-
(νάσες

ἄς πιῶμε μέχρι τρυγὸς
τῆς ζωῆς τὸν καλὸν οἶνον
ἄς κεντήσουμε τὸ οἰκόσημό μας στὴν πε-
(διάδα

μὲ παπαροῦνες καὶ χαμομήλια
ἄς τρώγουμε ἀνάμεσα στὶς παλάμες μας
ἓνα βότσαλο, ὥσπου ν' ἀνθίσει.

Ποῖν γίνουμε, ἄς κρεμάσουμε στ' ἑνὸς
(οὐανὸ

ἓνα δικό μας ἀστέρρι.

Ἄς σταθοῦμε ἀντρίκια ἀντίκρου στὸ θά-
(νατο

ποὺ θὰ καταγελοῦσαι τὰ ἔργα μας.

Τὰ ποιήματά του αὐτά, ἀντιπροσωπεύουν τὴ καλλιτεχνική, μέχρι σήμερα, δημιουργία του. Πλάθουν μέσα τους τὰ βιωματικά κατὰλοιπα τῆς ἀνθρώπινης ἀγωνίας καὶ τὰ κάνου τραγούδι. Ἡ ἐντεχνη ἔκφραση τῶν ἀνησυχιῶν καὶ τῶν ἐλπίδων, ἱκανοποιοῦν αἰσθητικὰ τὸν ἀναγνώστη πρὸς γέυεται ἔτσι τῇ καταξιωμένη αἰσθητικῇ ἐμπειρίᾳ. Λόγος καὶ αἴσθημα, προβληματισμός καὶ συμπυκνωμένος στοχασμός, στοιχεῖα συνθετικὰ μιᾶς ἀνήσυχης ποιητικῆς φλέβας. Ἔτσι εἶδα καὶ ἔτσι χάρηκα τὴ νέα ποιητικὴ συλλογὴ τοῦ Νίκου Μπαζιάνου. Εἶμαι βέβαιος πὼς ἀνταποκρίθηκε στὰ κελεύσματα τῆς ἀποστολῆς τοῦ ποιητῆ.

ΓΙΑΝΝΗΣ Γ. ΜΟΥΓΟΓΙΑΝΝΗΣ



Ἀγαθῆς Νοτίδου - Δρίτσου:
«ΛΕΥΚΟΘΕΑ»

Ἡ ἐκλεκτὴ συγγραφεὺς κυρία Ἀγαθὴ Νοτίδου - Δρίτσου προσέθεσεν εἰς τὴν τὸσον δημιουργικὴν ἐργασίαν της ἓνα δεύτερον θεατρικὸν ἔργον: τὴν «Λευκοθέα». Τὸ προηγούμενόν της εἶναι τὸ «Γυναῖκες τῆς Πίνδου», ποὺ καὶ αὐτὸ εὐρίσκεται εἰς ἀλληλουχίαν μὲ τὰ διηγήματά της «Ἡ Ἡπειρώτισσα Μάννα» καὶ «Πορεία στὴν σκλαβωμένη γῆ». Τὸ νέο της ἔργο κυκλοφορεῖται καὶ εἶναι δραματικό. Καὶ ἀπὸ τὴν πρώτην εἰκόνα της ἀντιλαμβάνεται κανεὶς, ὅτι κυριαρχεῖται ἀπὸ ἔντονον ἠθικογραφικὸν στοιχεῖον. Εἶναι μιὰ συνταρακτικὴ στὴν ἀνθρώπινον ὑφή της ἰσορία, ποὺ ἐξελίσσεται στὸ γνήσιο Ἡπειρωτικὸ περιβάλλον. Καὶ δίδει εἰκόνες ἀπὸ αὐτό, ἱκανὲς νὰ ἀποτυπωθοῦν καὶ νὰ μείνουν στὴν μνήμην. Ἡπειρώτισσα ἡ κυρία Ἀγαθὴ Νοτίδου - Δρίτσου, μεταφέρει τὴν εὐγένειαν καὶ τὴν εὐαισθησίαν τῆς ἥρωϊκῆς περιοχῆς καὶ τὴν μεταποιεῖ σὲ πλούσια σκέψι, ποὺ καὶ ὅταν περνᾷ στὴν σύγκρουσιν, τὴν



ύπαγορευμένην ἀπὸ τὴν δραματικὴν ἀπαίτησιν τῆς πλοκῆς, δὲν παύει νὰ ἀκτινοβολῇ καὶ νὰ ἀντανακλᾷ γνησίαν Ἠπειρον, ὅπως τὴν ἐζήσαμεν καὶ τὴν ἀγαπήσαμεν ὥσάν κιβωτὸν παραδόσεως μὲ τίτλους βαρεῖς, κιβωτὸν ἐβίμων καὶ ἥθους, ποὺ δημιουργοῦν τὴν ἀτμόσφαιραν κάποιου ἐξουσιαστικοῦ καὶ συναρπαστικοῦ μαζὶ θρύλου.

Εἶχα καὶ μὲ ἄλλην εὐκαιρίαν σημειώσαι, ὅτι εἰς τὴν θεατρικὴν ἠθογραφίαν ὑπάρχει, πάντοτε, μιὰ παγίδα: Νὰ ἐπικρατήσῃ ἡ ἠθογραφία εἰς βάρος τοῦ θεάτρου. Εἶναι — ὅταν μένῃ ἀνόθευτη — τόσον συναρπαστικὴ, ἔχει τόσην ψυχικὴν καταβολὴν καὶ τόσο χρῶμα, ὥστε παρασύρει. Ἀπορροφᾶται ἀπὸ τὸ θέλητρον τῆς ὁ συγγραφεὺς καὶ λησμονεῖ, ὅτι ἡ βάσις εἶναι τὸ θέατρο, ποὺ σημαίνει δράσιν, κίνησιν, ταχὺν ρυθμόν. Καί, φυσικά, εἰς αὐτὴν τὴν περίπτωσιν, ὁ θεατὴς ἔχει τὴν ἐντύπωσιν, ὅτι ἀκούει διήγημα. Χάνει τὴν αἴσθησιν καὶ τὴν σευνεΐδισιν τοῦ θεάτρου, μὲ τὴν ἀμεσότητα τοῦ παλμοῦ καὶ τῆς ἐπικοινωνίας. Λοιπὸν αὐτὸν τὸν κίνδυνον τὸν δαμάζει ἀπὸ τῆς πρώτης στιγμῆς. Ἡ ἠθογραφία δὲν ρυμουλκεῖ τὸ θέατρο. Ἀναπηδᾷ ἀπὸ αὐτὸ ἀδίαστα καὶ χωρὶς καθόλου νὰ τὸ ἀντιλαμβάνεται κανεὶς. Ἔτσι καὶ εἰς αὐτὸ τὸ σημεῖον ἡ κυρία Δρίτσου ἔχει κερδίσει τὴν πρώτην καὶ θὰ ἔλεγα ἀποφασιστικὴν νίκην. Γιατὶ τὰ ἄλλα εἶναι ὑπόθεσις ἰδίας καὶ ταλάντου. Καὶ εἰς ἀμφοτέρω ἡ συγγραφεὺς ἔχει δεξιολογίαν θαυμαστήν. Πλούσια πηγὴ ἐμπνεύσεις, μὲ διαύγειαν ἀφετηρίας καὶ στόχων, μὲ βάθος στοχασμοῦ προσφέρει ἐξαιρετοὺς καταστάσεις δραματικῆς πλοκῆς καὶ τίς δένει μεταξύ τους, σὲ μιὰν ἐναλλαγὴ γεμάτην ἐνδιαφέρον καὶ χρῶμα, γεμάτην παλμόν καὶ πνευματικότητα. Καὶ γνωρίζει νὰ δημιουργῇ ἀτμόσφαιραν, μέσα στὴν ὁποία κινεῖ μὲ ἀνεσιν τὰ πρόσωπα καὶ τὰ εἰσάγει στὴν ψυχολογικὴ ἔκφρασιν μὲ δεξιολογίαν ἀληθινὰ δημιουργικὴν. Καὶ πάνω ἀπ' ὅλα ἀντιλαμβάνεσθε τὴν συναισθηματικότητα καὶ τὴν εὐαισθησίαν τῆς συγγραφέως, μὲ τὴν ὁποίαν πλάθονται οἱ χαρακτῆρες καὶ ὑφαίνεται ἡ πλοκή. Μιὰ εὐαισθησία ὅμως ποὺ δὲν χάνει τὴν ἀφῆ μὲ τὴν πραγματικότητα καὶ ποὺ δὲν ὠθεῖ εἰς ὀλισθηρότητες, ποὺ ἀπο-

τελοῦν ἄλλο κίνδυνον. Καὶ βεβαίως κυριαρχεῖ ἡ ἀγάπη γιὰ τὴν Ἠπειρο, κυριολεκτικώτερα τὸ πάθος, γιὰ τὴν γενέθλια γῆ, μὲ τὸ ὁποῖον εἶναι σφραγισμένη ὁλόκληρος ἡ πνευματικότης καὶ ἡ καλλιέργεια τῆς κυρίας Ἀγαθῆς Νοτίδου - Δρίτσου, τὴν ὁποίαν ὑπηρετεῖ ρωμαλέον τάλαντον γνησίως λογοτέχνης.

ΧΡΗΣΤΟΣ Γ. ΕΥΑΓΓΕΛΑΤΟΣ



Γιάννη Σακελλίωνα: «ΤΟ ΝΑΥΑΓΙΟ», Ἀθήνα, 1972

Ὁ γνωστὸς διανοούμενος τῆς Λάρισας, ποὺ τόσο πολὺ ἔχει συμβάλει στὴν συγκρότηση τοῦ πνευματικοῦ κλίματος τῆς ἐλληνικῆς ἐπραχίας, μὲ τὸ βιβλίον τοῦτο, μᾶς δίνει μιὰ πλούσια συλλογὴ ἀπὸ λογοτεχνικά χρονικά, ποὺ καλύπτουν ἓνα εὐρὺ φάσμα ἀπ' τὴν θεώρηση τῆς καθημερινότητος στὸ διάστημα τῶν πέντε τελευταίων χρόνων. Πρόκειται γιὰ μιὰν ἀνίχνευση ποὺ γίνεται μὲ τὴν θερμὴ ἀπόνοιαν πυρετοῦ ἀμεσης ἐπαφῆς μὲ τὰ πράγματα καὶ μὲ τὴν ποιητικὴ ἐκείνη εὐφορία ἀπόνοιαν λόγου, ποὺ εἶναι χωτισμένος μὲ συγκίνηση καὶ ἀνθρώπινο πόνο. Τὸ σύντομα τοῦτο περὶ κείμενα τοῦ Γιάννη Σακελλίωνα, συνθέτουν ἓναν ὀρίζοντα, ποὺ ξεφεύγει ἀπ' τὶς συμβατικὰς μαρτυρίες καὶ δίνουν ἀκόμα μιὰ εὐρύτερη ἐποπτεία τῆς ἐποχῆς μας. Γι' αὐτό, πέρ' ἀπὸ κάθε ἄλλο ἀξιολογικὸ μέτρο, θὰ πρέπει νὰ τονίσουμε ἰδιαίτερα αὐτὴν τὴν ἐποπὴ μὲ τὴν ζωὴ, ποὺ φέρει στὰ γράμματά μας μιὰ κοντινὴ ὄψη. Ἀκόμα, ἡ γνησιότητα τῆς εὐγένειας καὶ τῆς ἀπλότητος στὸ ὕφος καὶ στὴν γενικώτερη δομὴ τῆς λογοτεχνικῆς συγκρότησης, εἶναι ἀπ' τὰ κυριώτερα προτερήματα τῆς παραπάνω ἐργασίας. Ἔτσι, δίνεται μιὰ προέκταση, ἓνας προβληματισμὸς πάνω στὸν τομέα τῆς ὁρατῆς ἐπιφάνειας, ποὺ προσφέρει μιὰ θέση καὶ μιὰ γεύση, ἓναν σταθμὸ μπροστὰ στὴν στίλβη καὶ στὴν σκληρότητα τῆς σύγχρονης πραγματικότητος. Κάτι πολὺ σημαντικό, ἀναντίρρητα.





Νίκου Βαζά: «ΟΙ ΚΑΜΠΙΕΣ»
(διηγήματα), Πύργος, 1972

Με πολλή χαρά διαπιστώνουμε πώς, κοντά στους μετρημένους λογοτέχνες που έμειναν στην επαρχία (άπ' τους πιο παλιούς δηλαδή), προτιμούν και νεώτεροι να δεθούν με τον τόπο τους. Βέβαια, ή τωρινή επαρχία δέ' είναι ή δική μας εκείνη χώρα των ήρωϊκών ασκητών. Όστόσο, το κλεινόν "Αστυ, είναι ακόμα ο μεγάλος μαγνήτης, που τραβάει τα πνευματικά κεφάλαι. Έτσι, ύστερ' άπ' το Χρ. Δάγλαρη, τώρα έρχεται και ο Ν. Βαζάς, να πλαισιώσει την πνευματική έστία στον Πύργο του Τάκη Δόξα. Πρόκειται για έναν ευαίσθητο, καλλιεργημένο και ασκημένο πεζογράφο, που στέκεται στο τοπίο και στους ανθρώπους της υπαίθρου, ένας άπ' αυτούς με την άναπνοή και τα όνειρά τους στην δική του ζωή. Γι' αυτό, οι έμπειρίες του που προέρχονται άπ' την άμεσότητα μιας επαφής με τη ζωή, δίνουν ένα κλίμα κι' ένα βάρος, νοτισμένα άπ' την άπλότητα και την ποίηση της καθημερινότητας. Ίδιαίτερα, στο διήγημα «Το κοχύλι», ο συγγραφέας δείχνει της φυσικές άρετές και την ικανότητα της συνθετικής αίσθησης πάνω σε μέτρα περίπου καλλιτεχνικά. Γιατί, έκτος άπ' την δομή της φράσης και της έντασης στην πύκνωση των δραματικών συναισθημάτων, φανερώνεται ο καλλιεργημένος λόγος κι' οι δυνατότητές του. Πιστεύουμε πώς, με κάποιαν αύστηρότητα στην έπιλογή των θεμάτων, ο Νίκος Βαζάς έρχεται να πάρει μια άξιόλογη θέση ανάμεσα στους σύγχρονους πεζογράφους μας, πράγμα πολύ ευχάριστο.



Γιώργη Χαλατσά: «ΣΥΜΒΙ-
ΒΑΣΜΟΙ» (διηγήματα), Άθήνα, 1972.

Στή συλλογή αυτή, που είναι το πέμπτο βιβλίο διηγημάτων του Γ. Χαλατσά, έχουμε μια πραγματική προσφορά στην σύγχρονη έλληνική πεζογραφία. Γιατί, τα διηγήματα τούτα, που είναι άπ' τα πιο άξιοπρόσεκτα για την ποιητική διάστρωση στο λόγο και για την έλλειπτική λιτότητα στην έσωτερική τους δομή, έχουν το βάρος και την γοητεία που δίνει ή πύκνωση της ζωής. Και τα στοιχεία, άπ' την άναγωγή της έμπειρίας στον πνευματικό χώρο, στα διηγήματα του Γ.Χ., δέν χάνουν τίποτα άπ' την άμεσότητα, άπ' την πρώτη γεύση, παρ' όλο που, για να χωρέσουν στο σχήμα και στην έκταση ενός κειμένου χωρίς λιπαρή φιλολογία, χρειάζεται να συμκρυνθούν πολύ. Και στο σημείο τούτο, άκριδώς, είναι που σώζεται ή χάνεται μιάν αυτόνομη έκφραση ώργανωμένης συνθέσεως, όπως είναι το έργο τέχνης. Οι «Συμβιβασμοί», έκτος άπ' την δραματική ύφή της θεματογραφίας — πράγμα που δίνει την ένταση και το βάθος — και την ελληνικήν όραση των ήρώων τους, είναι νοτισμένη με τον άγνό άπόναν ιδρώτα που δίνει την γεύση και τον στοχασμό του τωρινού ανθρώπου, ξεκινώντας άπ' τον βαθύτατο ανθρώπινο πόνο, άπ' την τραυματισμένη ευαίσθησία και άπ' την πικρότατη αποτίμηση της ζωής. Ο συγγραφέας, ξέρει να βαθαίνει την φράση και να δίνει την λιτότητα στον διάλογο, έτσι που να δικαιούται μια ιδιαίτερη προσοχή.

ΔΗΜΟΣΘ. ΚΟΚΚΙΝΟΣ

ΔΙΟΡΘΩΣΗ

Στο προηγούμενο τεύχος 247—248 και στις σελίδες 798—799, οι τίτλοι των βιβλίων που κρίνονται (έκεί), να διορθωθούν αντιστοίχως, ως έξης:

- 1) Νικ. Μούλια, αντί «Στον ίσκιο της», να διορθωθώ «Στή σκιά της».
- 2) Άντων. Θαδώρα, αντί «Η γλώσσα των άγωνιστών του 21», να διορθωθώ «Η γλώσσα μας στα χρόνια της Τουρκοκρατίας».



ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΕΚΔΟΤΙΚΟΣ ΟΡΓΑΝΙΣΜΟΣ ΧΡ. ΓΙΟΒΑΝΗΣ

ΚΕΝΤΡΙΚΑ ΓΡΑΦΕΙΑ

ΖΩΟΔΟΧΟΥ ΠΗΓΗΣ 7 - ΑΘΗΝΑΙ

ΕΛΛΑΣ:

ΤΗΛ. 633-220, 638-572, 618-252

16 RENDA PLACE, GREEN BROOK.

U. S. A.:

N.J. 08812 - TEL. 201 968-0132, 968-0125

ΣΥΓΧΡΟΝΟΣ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ & ΙΣΤΟΡΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ ΕΚΣΥΓΧΡΟΝΙΣΜΕΝΗ

Θρύλοι, Παραδόσεις, Ήθη και Έθιμα κάθε Λαού. Για να καταλάβουμε την νοοτροπία, τον χαρακτήρα και την σκέψη των συνανθρώπων μας όλης της γής.

ΠΑΓΚΟΣΜΙΟΣ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ & ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ

Ή πλέον έγκυρη, υπεύθυνη και με πλήρη ιστορικά και γεωγραφικά στοιχεία έκδοσις που έγινε ποτέ στον τόπο μας. Τίποτα δεν μένει αναπάντητο στην ΠΑΓΚΟΣΜΙΟ ΛΑΟΓΡΑΦΙΚΗ & ΓΕΩΓΡΑΦΙΚΗ ΕΓΚΥΚΛΟΠΑΙΔΕΙΑ.

Τίποτα δεν είναι πιο συναρπαστικό από το έργο του Ακαδημαϊκού και καθηγητού του Πανεπιστημίου Αθηνών Γ. ΜΕΓΑ.

Τιμάται δρχ. 2.400.

